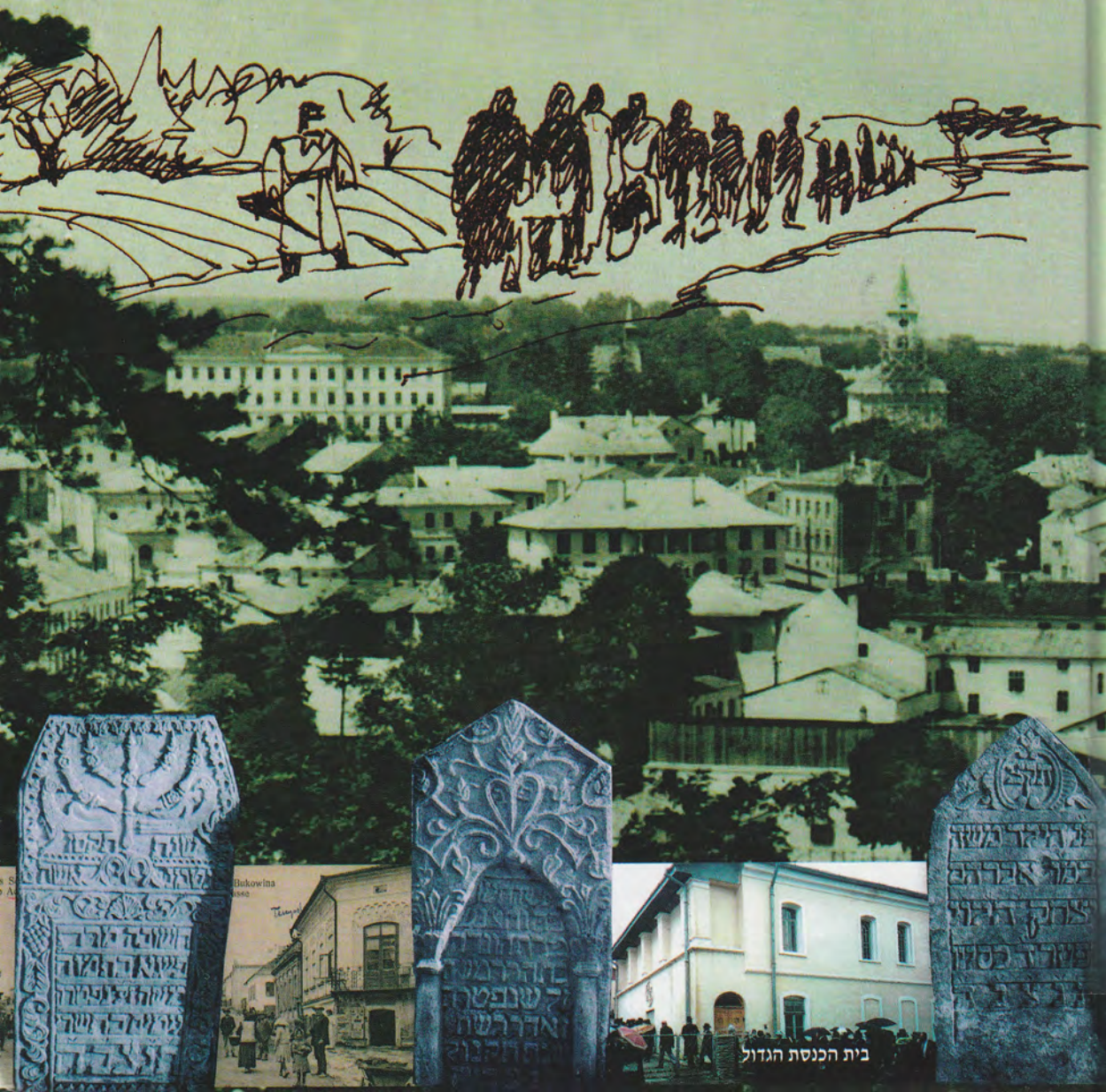
סִיפּוּר שֶׁלָּנוּ

סיפורה של עיירה יהודית

סירט (סֶרֶט) שלנו

עורכים: יצחק ארצי, פייביש הרמן, דר׳ דוד שערי

בהוצאת ארגון יוצאי סירט בישראל

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

המערכת:
וילי הולינגר, ריקה הולינגר, אלפרידה וייניש, דר' אליהו סלע,
ברל פרוכט, צילי קאופמן, קרל רייכר, חיים שני ז"ל

הפקה: יהודה עופר

הקלדה: אלף עד תו, יבנה

עימוד: מאיר לוי־נחום ("אותיות")

הדפסה: דרור תעשיות דפוס בע"מ

תשס"ג - 2003

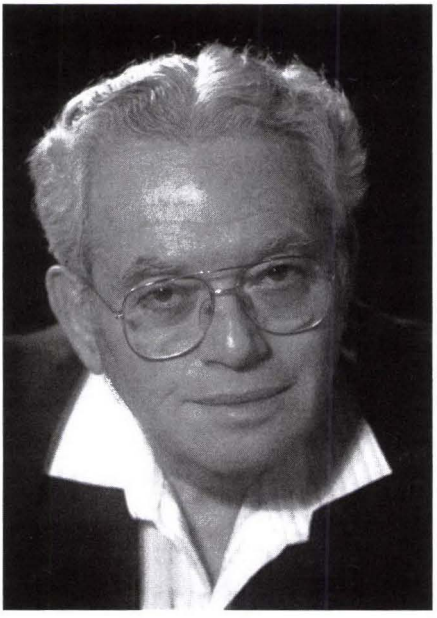
יצחק ארצי ז״ל, דר׳ דוד שערי ז״ל וחיים שני ז״ל, מיוזמיו ומוליכיו של המפעל, הלכו לעולמם בטרם הספיקו לחזות בצאתו לאור של הספר.

יהי זכרם ברוך.

פ ר י ד ה

אבא המתוק שלי איננו. קול התבונה והמוסר, האיש שידע להגיד המון גם בשתיקות, יודע־כל, בעל הזיכרון החד והצלול, שלימד אותי לרצות ולעשות, ובעיקר לא לפחד מלזכור. אבא־חבר שלי, זה מה שהוא.
מסרבת לדבר בלשון עבר.
בחודשים האחרונים לחייו היה בשבילו "ספר סירט" הכל. המחלה האיומה כססה והוא ידע מבלי לומר מפורשות כי זו המשימה האחרונה שלו.
ספר פרידה.
נתן בו את שארית כוחו. אזל לתוך הדפים.
בחדר העבודה של אבא, דחוס עד התקרה בספרים ועיתונים שתיכנן פעם לקרוא, אני מוצאת שקי ניילון עם ההגהות, הטיוטות, התיקונים, ההערות בכתב ידו הבלתי־קריא. אותיות מהירות, בטוחות, כמו להבות קטנות שחורכות את הדף, מפני שאצלו המחשבה ניסתה תמיד להשיג את היד.
כמה התלוננתי על הכתב הזה.
באלבום של אבא יש שתי תמונות של הבית בו נולד. בפעם הראשונה שביקר בסירט, לא העז להיכנס. עמד וצילם מבחוץ. תמונה עילגת בשחור־לבן. אולי היד שלו רעדה.
בביקור הבא, שנים אחר כך, וכולנו עם אמא לצידו, אזר שלמה אחי הגדול אומץ, או חוצפה, ודפק בדלת. הזמין את עצמו ואותנו להיכנס.
לא צילמנו בפנים. לא זוכרת אם היה חשוך מדי, או ששוב הסתפקנו בצילום חוץ — הפעם בצבע.
עדיין משהו רועד בתמונה.

אבא אהב את ישראל, אהבה ממכרת, ללא תנאים, בחירה הכי טוטלית בציונות. אבל שום דבר לא סתר את הגעגועים לסבא שגידל אותו במקום האבא שנטש, לאמא שנאחזה בו בייאוש חונק, לדודות שניגנו בפסנתר הלבן אטיודים של שופן וחלמו על העולם הגדול. כל מה שבית מסמן, גם אחרי שעוזבים אותו בטריקת דלת.

סירט שממנה ברח/גורש/הסתלק התגלתה בבואנו כעיירה כפרית מנומנמת, עם אחו מוריק ונהר, מול מסך הברזל שהיה אז גבול מאיים. עדיין שאבו שם מים מבאר ונסעו בעגלה עם סוס, כמו בסרטים ישנים.

הם, אגב, קראו לה "סֶרֶט".

אבל למרות שאבא חזר אליה לא מעט פעמים, סירט שלו נשארה חלומית, חצי הזויה, עם בית־עלמין יהודי עתיק ומצבות מעוקמות, כאילו האדמה מסתובבת, ואיזו מיתולוגיה מקומית על שען יהודי שטיפס על מגדל הכנסייה כדי לכוון את הזמן וכמעט התעופף.

זה הכל? שאלתי אז. כנראה באכזבה.

אבל כשעמדנו בתוך הבית, מול המשפחה הרומנית הנבוכה, שלא הבינה מה בדיוק אנחנו מחפשים, ואבא גילה פתאום את הפתח בתקרה — השמים שנפתחו בסוכה של ילדותו — הרגשתי את הקסם.

באותו רגע היו לו פנים של ילד.

והדמעות שלו מיד זלגו, כי אבא שלי כל כך רגשן.

אני זוכרת ששאלתי איך הגיעה הציונות למקום הנידח הזה, ואבא פקח זוג עיניים גדולות, כי בשבילו השאלה היתה לגמרי מיותרת.

גם עכשיו הוא פוקח עיניים טובות מאחורי המשקפיים הנצחיים שמסתירים דמעה. בטח רושם הערה בכתב ידו הבלתי־קריא. תכף יקרא לי "מַאמֶעקוּ" בשמים הנפתחים שלו.
אבא מתוק שלי, ימתקו לך החיים אחרי החיים.

נאוה סמל — בתו
אוקטובר 2003

דר׳ דוד שערי ז״ל, היסטוריון, חוקר יהדות בוקובינה

בעיירה סִירֶט — או כפי שכינוה דוברי יידיש: סָרֶט — לא הייתי מעולם. ואף על פי כן, נדמה לי שאני מכיר אותה היטב, על רחובותיה ועל סימטאותיה, על בתי־ספריה ובמיוחד על בתי־הכנסת שבה. תחילה מתוך סיפוריהם של מדריכי בתנועת הנוער הציוני בצ׳רנוביץ, שנולדו וגדלו בסירט ועברו לעיר הגדולה רק בכדי לסיים את לימודיהם לקראת בחינות הבגרות בגימנסיה צ׳רנוביצאית מכובדת. לאחרונה זיכה אותנו יצחק ארצי — שנודע בימים ההם כ׳איציו הרציג׳ — באוטוביוגרפיה מקסימה ומרגשת — ובה תיאר בראש וראשונה את ״הרחוב הראשי הצר של סירט, אשר לאורכו השתרעו שני טורים של בתים דו־קומתיים — אחדים מוקפים גינה מטופחת, בעלי חלונות גדולים שעוטרו בווילונות מעשה תחרה, עם אדנים שעליהם הוצבו אגרטלי פרחים — כמקובל בעיירות אוסטריה ובווריה עד היום הזה.״

לולא המחלה הקשה שפקדה את איציו לאחרונה היה הוא כותב דברים אלה לזכרו של דוד שערי. כשנתבקשתי על ידו לקבל על עצמי את המשימה, נעניתי לבקשתו בדחילו ורחימו, ואקדיש את דברי לדר׳ דוד שערי ז״ל, מעורכי הספר — שנלקח מאיתנו לפתע לפני ימים מספר.

דוד שערי — שהיה ידוע בקרב חבריו כ״דוּוִיד׳ל״ — היה אחיו הצעיר של יהודה למשפחת שויארמן, שהיה המנהיג הבלתי מעורער של קן הנוער הציוני בצ׳רנוביץ בשנות השלושים של המאה שעברה והמשיך את דרכו בעבודה ציבורית גם לאחר עלייתו ארצה בשנת 1941. איש לא הטיל ספק בכשרונותיו, אבל בתור חבר במפלגה קטנה (העובד הציוני) נאלץ להסתפק בחברות בכנסת

ישראל ולתקופה קצרה זכה לתפקיד של סגן שר בלבד. הוא היה אינטלקטואל בכל רמ"ח איבריו — עסק במיוחד בבעיות חברה וכלכלה ונהנה לשוחח ברצינות על נושאים אלה בשעות הפנאי שלו, עם חבריו הקרובים.

מסתבר, שחברו הטוב ביותר היה דווקא אחיו הצעיר, דוויד'ל — איתו היה נפגש פעם אחת בשבוע. ובמקום לעסוק ברכילות פוליטית הוא היה דן עימו בכובד ראש ולעומק בבעיות שעמדו ברומו של עולם. דוויד'ל היה מחכה לפגישה השבועית הזאת בכליון עיניים, והיה יורד מירושלים רק על־מנת להיפגש עם אחיו הבכור (גם כשלא היו לו עסקים אחרים בתל אביב). וכשהייתי נפגש איתו לאחר שיחותיו עם לייבו — קרנו פניו מאושר. דוויד'ל היה פשוט אדם סקרן ולו נתאפשר לו — היה לומד יומם וליל.

אבל על־מנת להתקיים הוא נאלץ לעבוד במוסד לעליית הנוער של הסוכנות היהודית ולעסוק בתורה רק בערבים ובלילות. על אף שלא השתייך מעולם לסגל אוניברסיטה, היה מפתיע מדי פעם היסטוריונים מקצועיים במקצוענותו, ואזכיר כאן רק שניים מספריו: 'גירוש קפריסין' (1946-1949), שיצא לאור בשנת 1981, ו'מסתם ציונות לציונות כללית', שהופיע בשנת 1990 ואשר טיפל באופן יסודי בבעיות איחוד ופילוג בראשית דרכה של הציונות הכללית העולמית.

את חמש־עשרה השנים האחרונות הקדיש לחקר תולדות יהדות בוקובינה וספרו נכנס לדפוס במסגרת המכון לחקר הציונות ע"ש גורן־גולדשטיין באוניברסיטת תל אביב. אני ליוויתי את עבודתו במשך כל השנים האלה, אז גם נפגשתי איתו כמעט כל שבוע ואת דעתי על עבודתו הקפדנית כתבתי בהקדמה למחקרו, העתיד להתפרסם בקרוב, ולא אחזור במקום זה על דברי, אבל אומר רק זאת: אף על פי שתולדות יהדות בוקובינה העסיקו אותו מאוד, והוא נאלץ לבלות שעות לא מעטות בארכיונים בארץ ובחוץ לארץ — הוא מצא את הזמן להתמסר גם ל'ספר סירט' אשר לפנינו. הוא הודה בפני כי העיסוק ב'סירט' גורם לו אושר ושמחה — ודווקא משום כך עצוב לכתוב שורות אלה מתוך ידיעה שהוא עצמו — שהחיים לא פינקו אותו — לא יזכה לראות את פרסום פרי עמלו במשך שנים רבות. את המצבה למפעל חייו הקים הוא במו ידיו.

לאלמנתו מֶרי, לקרוביו המעטים ולחבריו יישאר זכרו ברוך לעולם.

צבי יעבץ

חיים שני (קארל שנארך) ז"ל

לקראת סיום העריכה של הקובץ 'סירט שלנו' הלך לעולמו חיים שני, חבר המערכת. בעל הופעה נאה, גבוה ותמיר, עם פנים של נער שהשיבה לא הלבינה כלל את שיערותיו, הלך מאיתנו בטרם עת, בגיל 77, והוא עוד במלוא כושרו. אף כי התייסר בשנתיים האחרונות בייסורי מחלה ממארת וניתוחים קשים, התמסר חיים ז"ל גם בימי מכאוביו הקשים לריכוז החומר ולגיוס אמצעים כספיים להוצאתו לאור של הקובץ. איש מסודר, הוא נשא בעול כל התפקידים הארגוניים הקשורים בהופעת הקובץ. בעל קשרים רבים עם חבריו וידידיו מעיירת הולדתו, זכה באמונם המלא ורבים הפנו אליו חומר ואף תרומות. ראה את עצמו מופקד על פקדונם ועמד על כך שבקובץ זה יבואו לידי ביטוי יוצאי סירט רבים ככל האפשר, גם אם לא ניחונו בעט סופרים. היה חבר אהוב ואהוד ובעל משפחה למופת. הוא נתברך בשלושה ילדים, אך הבן הבכור, מנחם, נפל בעת שירותו בצה"ל. הוא נשא עימו את הכאב העצור על נפילת הבן היקר ופעל בהתנדבות בעמותת ההורים השכולים להנצחת זכרם של הבנים שנפלו. בדבריו האחרונים הביע את כמיהתו לזכות ולראות עוד בהופעת הקובץ, ולא נסתייע הדבר.

במדור 'משפחות בסירט' אנו מביאים את קורות משפחת שנארך-טראכטנברג בסירט ובגירוש טרנסניסטריה. להלן אנו מבקשים להקדיש כמה משפטים לחייו ופועלו בארץ.

קארל (קורצ'י) שנארך עלה לארץ, עם אמו פאני ז"ל, בשלהי שנת 1947, על סיפונה של אוניית המעפילים 'גאולה'. הם הובלו תחילה למחנות הגירוש בקפריסין. במחנות המעפילים הוא השתלב בפלוגה הקיבוצית של הנוער הציוני, **ארגון הצופים**, ביחד עם אמו, שעשתה עימו את נתיב ההעפלה. היה אהוב על כולם ובלט תמיד כראשון המתנדבים ביוזמות של עזרה לזולת. שירת בצה"ל במלחמת העצמאות ולאחר שחרורו מהשירות הצבאי עבד זמן קצר בלשכת קציו העיר חיפה. כבר שם הוא בלט ביושרו ובמסירותו להיגש עזרה וסעד לכל הפונים אליו.

את מיטב שנותיו הוא חי ופעל בירושלים, שם הוא התקשר עם רעייתו צפורה

חיים שני (קארל שנארך) ז"ל

והקים עימה משפחה למופת. כמנהג אותן שנים, הוא עיברת את שמו והחליפו בחיים שני. בירושלים הוא פעל ועבד תחילה בהנהלת המכס, שם נבחר לחבר ועד העובדים. לאחר-מכן הוא עבר לנציבות שירות המדינה. שנות השואה, הגירוש לטרנסניסטריה והפעילות בתנועת הנוער החלוצית הנוער הציוני מנעו ממנו רכישת השכלה אקדמית מסודרת, אך הודות לתבונתו, יושרו ומסירותו הוא התקדם, עקב בצד אגודל, במילוי תפקידים בכירים ומרכזיים.

שנים רבות היה מופקד בנציבות שירות המדינה על הטיפול בפרט, כלומר טיפול ב'מקרים חריגים'. תפקיד זה תאם ביותר גם את נטיית לבו. תוך שמירה קפדנית על התקשי"ר המנגנוני, השתדל חיים למצוא פתרון לבעיות אישיות חריגות של הפונים לנציבות שירות המדינה. במילוי תפקידו זה היה לשם דבר. באהבה מיחדת טיפל בפניותיהם של עולי סירט לסידורם בעבודה ובשיכון. על כך הוא זכה בכינוי "קונסול כבוד של קהילת סירט" בישראל. חבריו היו רבים ומכל החוגים. בעודו בחיים הבטיח את מקומו בעולם שכולו טוב.

לאחר צאתו לגמלאות התנדב חיים לשירות ב'יד שרה' ובמוסד זה מילא בהתנדבות תפקידי ביקורת ופיקוח.

צר לנו מאוד על הליכתו המוקדמת, צר לנו שהוא לא זכה לראות בהופעת הקובץ שנועד לשמר את זיכרונה של הקהילה שהוא כה אהב.

ד"ש

תוכן העניינים

פתח דבר / יצחק ארצי	19
סירט - עיר וקהילה יהודית קדומה / דר' דוד שערי	22
העיר בימי מלחמת־העולם הראשונה ואחריה	35
בית־הקברות הישן / שמעיה אבני	40
הגימנסיה הממלכתית	47
דת ומסורת	**51**
דת וחינוך דתי בעיר / שרגא (פייביש) הרמן	53
שיר לט"ו בשבט / ר' יצחק זאב שפרר	64
ה"ויז'ניצר קלויז" - בית־הכנסת הויז'ניצאי	66
"סדיגערער קלויז" - בית־הכנסת של חסידי סדיגורה	69
לזכר "בית אל", בית־כנסת קטן וצנוע / נחמן שרוני	73
מוסדות סרט-ויז'ניץ חיפה / הרב מנשה מילר	75
חיי היומיום	**79**
במה עסקו יהודי סירט?	81
תרבות וחיי יום יום בין שתי המלחמות / יצחק ארצי	88
הווי וחיי חברה	92
החיים הציבוריים בקהילת סירט	95
תנועות הנוער	**101**
תנועות הנוער / יצחק ארצי	103
קן הנוער הציוני במחתרת 1938-1940 / דוד שערי	110
הסתדרות הנוער בית"ר / דב פרוכט	113
ערב הגירוש	**117**
ערב הגירוש בסירט והגיהינום בציבולובקה / מדי ויניש	119
מעדותה של צילי טננבאום לבית קאופמן	126

בית ההורים / ישראל אייזנברג 134
נעורי בסירט / דוד שערי 141
פינוי יהודי סירט לאולטניה (יוני-אוגוסט 1941) /
פרופ׳ אלברט צימבלר 150
רצח נכים וזקנים לפני הגירוש 161
הגירוש / חווה אוסטפלד 163

בגיהנום של טרנסניסטריה 173

זייער ליד איז דארגאנגען צו אונז (שירם הגיע אלינו) 175
מסע התלאות של יהודי סירט לגיהינום טרנסניסטריה, המוות
והחיים בו / ליקוט ועריכה דר׳ אליהו סלע־סלדינגר 181
מפגש אנשי דז׳ורין: 3 באוגוסט 2000 196
מפגש אנשי ציבולובקה: 9 ביוני 2000 210
מחֲזִיוֹנוֹת טרַנְסנִיסְטריָה / אליהו סלע־סלדינגר 222
ברשד - גטו למקומיים ומחנה הסגר למגורשי בוקובינה 226

עדויות אישיות 231

קטעים מעדותו של דר׳ אליהו סלע-סלדינגר 233
קטעים מעדותו של חיים (קרל) רייכר 241
מוראות הגירוש בברשד / אירמה אברהמוביץ 248
קטעים מעדותו של צבי מט (הירש מייט) 255
הנוער הציוני בגיטו דז׳ורין / חיים שני 258
ייסורים בדז׳ורין / מקס סלנצר 264
משפחתי, בסירט ובגירוש / פרידה באום 270

הנספים במחנות טרנסניסטריה 273

ניסיונות שיקום הקהילה לאחר השיבה
מטרנסניסטריה 281

עיירה יהודית - ללא יהודים / אדגר הילזנרט 283
סירט — עיר רפאים / מרים תורן 286
תקומת הנוער הציוני בסירט / חיים שני 288
יהודים בצ׳רפקאוצי / דר׳ אליעזר גלאובך־גל 293

גם זה קרה בסירט - מר הוניוס, גרמני אוהד יהודים 299
החזרה מגירוש טרנסניסטריה / ריקה הולינגר־קראפט 300
סדר פסח בסירט — 1946 / סילביה שרצר־אהרן 303

משפחות מספרות **307**

קורותיה של משפחת גולדשלגר - לפני הגירוש
לטרנסניסטריה ואחריו 309
כך שרדנו / וילהלם שחר 316
תולדות משפחתי / חיים שני 320
ממדף הזיכרונות 324
משפחת שרייבר - מצאצאי החת"ם סופר 326

תפילה לזכר הנופלים **331**

נפלו על מזבח המולדת 333

דיוקנאות **343**

דר' דוד שערי (שויארמן) ז"ל - מלים לדמותו / יעקב שגיא 345
לאה הרמן ז"ל / חיים קאופמן 348
הרב ברוך הגר ז"ל, רבה של העיר סירט / שרגא (פייביש) הרמן 350
יהודה שערי (לייבו שויארמן) ז"ל (1922-1997) / דר' דוד שערי 361
הרב יוסף נפתלי שטרן זצ"ל 369
האדמו"ר מנדבורנה 371
הרב החסיד ר' אלעזר מנחם שכטר זצ"ל 374
החסיד ר' אברהם כ"ץ ז"ל 379
מקס (מוידיל) דלפינר 381
אברהם פאריזר - מי שהיה יו"ר הקהילה היהודית בסירט 384
דר' זיגמונד לסט 385
הרברט גרופר (1921-2001) - היהודי האחרון בסירט 387
פטר טומאשעק (1882-1940) - הומניסטן גרמני 391
מינה אוהרינגר (וואיקו) - הקומוניסטית 393
ביתו הצנוע של הרופא דר' מאיר וייסמן בסירט 395
חיים קראפט 398
אליעזר ברכר 400

ינקו וינדיש (1921-1992) 402
דר׳ מטה שריינר (ונדר) 405
דר׳ אליאס ויינשטיין 406
רבקה גבעון-אונטרפורט 408
דר׳ שמואל אנצר 409
מאיר אנצר 410
דר׳ יוסף אברהמוביץ (1866-1936) 412
חזן העיר 414
עו״ד מרדכי שבולת (מרקוס ווביק) 415
פרופ׳ בלהה (ביילע) ורדי (צוצי גיטר) 417

בעקבות ההורים **419**

משפחה-פאָלקלאָר / איציק גאטעסמאן 421
לא בכיתי, לא צחקתי - חמישה ימים ברומניה / שלמה ארצי 425
למה דווקא ציוני או איך הגיעה הציונות
למקום הנידח הזה? / נאוה סמל 431
מבט לח, בתי, מסירט מחוז ילדותי / אברהם רוזנטל 436

ספרות **443**

סירט שלי - העיר, ההווי והאוכלוסייה / יצחק ארצי (הרציג) 445

מפתח שמות 459

הקדמה בלועזית (אנגלית, רומנית, גרמנית)

פתח דבר

יצחק ארצי

ספר זה יוצא לאור באיחור, בימים שבהם אנו יוצאי סירט התמעטנו מאוד, ולפיכך ניתן לומר שהוא מופיע ברגע האחרון.

בשל כך, התקשינו מאוד בהכנת החומר. הגענו אל מרבית המקורות בכתב, והשתדלנו לחפש את המידע לגבי מה שהתרחש בשנות הדיפורטציה והגירוש מקרב השורות המדולדלות של הניצולים. לשם כך כינסנו מספר פגישות, שבהן ישבו חברים וסיפרו.

את הסיפורים והזיכרונות של יחידים הפכנו לסיפור קולקטיבי, שנכתב על-ידי ניצול טרנסניסטריה דר׳ אליהו סלע (סלדינגר). בתוך הנָרָטיב המקיף פיזרנו גם סיפורים אישיים, של עדי ראייה וחוויה. כך הפכו פרקים אלה למקיפים ואותנטיים יותר.

מטלה קשה שעמדה לפנינו היתה שחזור החיים היהודיים של סירט בין שתי מלחמות-העולם. גם כאן ניצלנו זיכרונות של יוצאי העיר, מבוגרים וקשישים, מוצלבים בחומר בכתב מהמעט שמצאנו.

תשומת לב מרובה הקדשנו לתיאור החיים בסירט: חיי התרבות, חיי הדת והמסורת, החיים החברתיים, האמנותיים, הפוליטיים ותנועות הנוער.

שחזרנו את החיים התוססים של העיר על-פי זיכרונות של מעטים שנותרו וידעו לספר.

ניסינו לשחזר גם דיוקנאות של האישים שהטביעו את חותמם על חיי העיר, ואני מקווה שלא השמטנו איש מאלה שהיו ראויים להיזכר.

עשינו כמיטב יכולתנו לחשוף כל פירור של חומר, לא לשכוח אף אחד, ואם בכל זאת נפלו בחלק זה של החומר השמטות וטעויות, אנו מתנצלים.

בתנאים שעבדנו בהם יש מקום להבנה ולסליחה.

באשר לרשימת הנספים בטרנסניסטריה, השתמשנו בלוחות הזיכרון המצויים

בבית-הכנסת הגדול בסירט ואשר הועברו למצבה לזכר העיר, שהוקמה בבית-העלמין של חולון. תצלומי לוחות הזיכרון מופיעים בספר במקום מרכזי, באופן שניתן לקרוא את השמות. על כל השמטה אנחנו מצטערים ומתנצלים. אם תופנה תשומת לבנו להשמטות נשתדל לפרסם לאחר פרסום הספר דפים משלימים, שיישלחו לכל מי שידוע לנו שרכשו את הַספר.

השקענו בספר זה עבודת נמלים למעלה משנתיים. אנו נשתדל להעניק לו תפוצה מְרבית, מתוך אמונה שהוא חייב להימצא בביתה של כל משפחה של יוצאי סירט. הוא נועד לשרת את השרידים שעוד נותרו ובייחוד את בני הדורות הבאים, שירצו לדעת כיצד עיצבו כ-2300 יהודים את חייהם בעיירה הקטנה, כיצד הם נאבקו להישאר יהודים, כיצד הם גורשו מבתיהם, כיצד הם קמו לתחייה אחרי המלחמה, עברו ברובם לארץ-ישראל, הקימו מפעלי זיכרון צנועים. הספר סירט (סֶרֶט) שלנו הוא מפעל הזיכרון המרכזי.

הוא יימצא אצל בני המשפחות, בספריות הציבוריות ובאוניברסיטאיות, זכר לעולם שהיה ואיננו עוד.

אם כי הספר מנסה לתאר את כל התקופות של העיר סירט מהתחלותיה עד היום הזה, אנו התרכזנו, כמובן, בתולדות היהודים. חיפשנו כל פירור של תיאור בדבר נוכחות יהודית. הסימן המרשים ביותר לנוכחות היהודית הוא בית-הקברות העתיק, שנחקר לאחרונה בצורה יסודית. שאבנו מתוך המחקר שיצא לאור בהוצאת הספרים של הפדרציה של קהילות רומניה "הספר" בעריכתו של פרופסור סילוויו סאניה.

איננו שוכחים שמי שהביא את בית-הקברות לתודעה האירופית ועשה לשיקומו הוא הרברט גרופר ז"ל.

ניסינו לשחזר דפים היסטוריים מהעבר הרחוק והקרוב עד להיעלמותה המוחלטת של הקהילה. הספר הוא תיאור ארוך של המאבק להישרדות של קהילה קטנה ומגוונת של יותר מאלפיים יהודים.

לכן תיארנו את ימי החול ואת ימי הקודש כאחד. ניסינו לא לשכוח את המוסדות שעשו את הקהילה, אנשיה, סבלה בימי מלחמת-העולם הראשונה ובעיקר סיפור הייסורים של ימי מלחמת-העולם השנייה, החל בגירוש לקלפאט ולקראיובה ואחר-כך לטרנסניסטריה, המאבק על הקיום, הדרך הביתה, הניסיון הכושל לחדש את החיים בעיר ההרוסה ולבסוף, היציאה לארץ-ישראל.

הקדשנו מקום לתיאור אורחות החיים של הקהילה בכל תקופותיה ועשינו ככל

יכולתנו לפרט את האישים הדתיים והחילוניים, שעמדו בראש הקהילה ועיצבו את דמותה ואופיה.

פתחנו את השערים לרווחה לכל מי שרצה או יכול היה לכתוב, אך מספר הכותבים היה זעום. חלק זה הוא על אחריות הכותבים בלבד. לכן לא יכולנו לבוא במקומם של בני המשפחה שלא כתבו. ברור לנו, שחלק זה לוקה בחסר, אבל לא היתה לנו ברירה.

הספר נערך על-ידי מערכת המורכבת מהחברים:

צילי טננבאום (קאופמן); מדי וייניש (אנדרמן); ריקה הולינגר (קרפט); וילי הולינגר; דב פרוכט; חיים (קרל) רייכר; חיים (קרל) שני (שנרך) ז"ל; ד"ר אליהו סלע (סלדינגר).

העורכים האחראים היו יצחק ארצי (איציו הרצוג), פייביש הרמן, ודר' דוד שערי (שויארמן) ז"ל.

תודה מיוחדת אנו חייבים לשמעיה אבני ז"ל, שעזר לנו בעריכת החומר ובהכנתו. לצערנו, הוא הלך בינתיים לעולמו ולא זכה לראות בהופעת הספר.

העריכה המקצועית, הכנת החומר והבאתו לדפוס הופקדו בידיו הנאמנות והמנוסות של יהודה עופר.

סוף סוף הספר לפניכם לאחר חבלי לידה קשים, ואנו מקווים שהוא יגיע לכל יוצאי סירט וצאצאיהם בארץ ובעולם.

כאשר ענני השכחה יכסו את העיר סירט, כאשר רגבי האדמה יכסו את אחרוני יוצאי סירט, ספר זה יהווה מצבה חיה, שתספר משהו על העולם של הורינו ושל כל הדורות שקדמו לנו ואשר אינם עוד.

יעמוד על התודה ועל הברכה בן עירנו מר חיים קאופמן, אשר הודות לתרומתו הנדיבה נתאפשר לנו להוציא את הספר לאור, לזיכרה של קהילתנו. כן תבוא על הברכה "קרן שלום עליכם" על עזרתה החשובה.

בתחושה שעשינו את המוטל עלינו אנו שולחים את הספר לחלל עולמנו.

צר לנו שדר' דוד שערי, חיים שני ושמעיה אבני הלכו לעולמם בטרם חזו בספר. לא נשכח להם את תרומתם.

סירט - עיר וקהילה יהודית קדומה

דר׳ דוד שערי־שויארמן

גיאוגרפיה והיסטוריה כללית

העיר סירט נמצאת בצפון-מזרח מולדובה, במרחק שווה (כ-40 ק״מ) מצ׳רנוביץ ומסוצ׳יאבה, על אם הדרך של אורחות מסחריות בעת העתיקה ובימי-הביניים. העיר מתנשאת בגדה הימנית של הנהר סירט, באזור של גבעות ותלים, בגובה של 300-400 מ׳: Tatarcina, Ruina, Sasca. השטח חצוי בעמקי הנחלים Cacaina, Perjelnica, Negostina. לאורך הנהר משתרע אחו (Lunca), המהווה בחדשי הקיץ אתר הבילויים לבני הנעורים של העיר. סירט הינה עיר-ספר: בעידן השלטון ההאבסבורגי-אוסטרי היא היתה עיר גבול עם רומניה הישנה, ואילו מאז 1940, הנהר סירט מסמן מצפון לעיר את הגבול עם ברית-המועצות, כיום אוקראינה. במרחק של כ-6 ק״מ נטועה העיירה מיהאילן Mihaileni, שנוסדה בשנת 1792 בתמיכתו של הנסיך מיהאי סטורזה כדי לעודד התיישבות של יהודים במקום. העיירה מיהאילען, שהינה חלק ממחוז דורוהוי, שמרה עד לשנות החמישים על אופיה כעיירה יהודית. בין שתי מלחמות-העולם היתה העיירה מיהאילען תלויה בשירותיה בסירט, במיוחד בשירותי החינוך התיכון. סירט הינה העיר הרביעית בגודל אוכלוסייתה בערי בוקובינה הדרומית, אחרי סוצ׳יאבה, רדאוץ וקימפולונג. ב-1898 הושלם קו רכבת עד סירט. בשנת 1918 קוצר הקו והגיע רק עד Adâncata. אחרי המלחמה הקו הופעל מחדש והוארך והוא חוצה את הנהר בגשר ברזל לעבר צ׳רנוביץ.

העיר סירט חסרה כמעט לחלוטין מפעלי תעשייה גדולים. מבין מפעלי התעשייה הזעירה המעטים שלה בעבר נזכיר את בית-החרושת לבירה, הקדום ביותר בבוקובינה, בבעלותו של הגרמני Iulius Beill, טחנת הקמח של קראפט, בית-מלאכה לרעפים, בתי-מלאכה לסריגה, בית-חרושת לשטיחים ובתי-אריזה לביצים ליצוא. רוב האוכלוסייה המקומית, רומנים, רותנים, גרמנים, התפרנסו מחקלאות וממלאכה. מימי קדם התקיים בעיר בכל יום שלישי ״יום השוק״ (iarmaroc), שבו היו מביאים האיכרים מכפרי הסביבה את מוצריהם: ירקות,

ביצים, עופות, עצים, תבואות, חזירים, סוסים. היהודים עסקו בעיקר במסחר, במלאכות ובמקצועות חופשיים. המלון היחידי (Annahof), בכיכר המרכזית של העיר, היה בבעלות יהודית וכן שני בתי-קפה בעיר. גם אולם המופעים, קולנוע והצגות, היחידי בעיר, ה־Bierpalast, היה בבעלות יהודית.

העיר מוקפת רשת של 20 כפרים והיא שימשה עבורם מרכז מינהלי וכלכלי (Capitala de plasa) :Baineţi, Balcauţi, Banceşti, Barlinţ, Calafândeşti, Candeşti, Cerepcăuţi, Climauţi, Draguşeni, Dorneşeni, Dorneşti, Fratauţi, Graniceşti, Museniţa, Oprişeni, Rogojeşti, Sinâuţi, Tarnauca, Tereblecea, Vascauti, Volcineţi.

פיאצה אוניריי, כיכר מרכזית בסירט. שנות השלושים

לפי מפקד האוכלוסין משנת 1930 מנתה העיר סירט 9905 תושבים, שהתפלגו לפי הלאומים כדלקמן: רומנים — 4302 (43%), יהודים — 2101 (21%), גרמנים — 1657 (16,72%), אוקראינים — (רותנים בעגה ההאבסבורגית־אוסטרית) — 1011 (10,20%), רוסים — 462 (4,62%). לפי הדתות התפלגות האוכלוסייה היתה כדלקמן: אורתודוקסים — 5014, בני הדת היהודית — 2121, קתולים (רומנו־קתולים) — 1891, גריקו־קתולים — 603, אבנגלים־פרוטסטנטים — 276. הרומנים ורובם של הרותנים היו בני דת אחת, היא הדת

האורתודוקסית. עקב לחץ ה"רומניזציה" של השלטונות הרומניים הצהירו על עצמם רותנים רבים בעלי הדת האורתודוקסית כרומנים. מכאן המהפך במפקד הרומנים והרותנים. במפקדי האוכלוסין משנת 1910 (בימי השלטון ההאבסבורגי־אוסטרי) ומשנת 1930 (בימי השלטון הרומני): 2070 רותנים ו־715 רומנים בשלהי השלטון ההאבסבורגי־אוסטרי לעומת 4302 רומנים ו־1011 רותנים בשנות השלטון הרומני.

לפי המפקד של 1930 היתה האוכלוסייה היהודית בכפרים הסמוכים לסירט:

Baineț - 23, Candesti - 2, Calafândeşti - 12, Botaşenita - 8, Balcauți - 12, Cerepcauți - 34, Sinauti de Sus - 14, Sinauti de Jos - 1, Rogojesti - 1, Oprişeni - 15, Negostina - 16, Starcea - 12, Staneşti de Sus - 19, Stăneşti de Jos - 11, Slobozia Berlintelui - 3, Vulcinet - 35, Tibeni - 41, Tereblecea noua - 38, Terebleceă - 19.

היסטוריה כללית של העיר סירט

העיר סירט היא מן הקדומות ביותר בבוקובינה ובמולדובה כולה. על קדמוניותו של יישוב במקום זה מעידות החפירות הארכאולוגיות שנעשו בתלים Ruina ו־Sasca.

לפי מסורת אחת נוסד היישוב סירט על-ידי נזירים גרמנים ממסדר היוהניט"ית, אך לפי מסורת אחרת נוסד היישוב על-ידי Andreasz, שליחו של מלך הונגריה. התעודה הראשונה המאזכרת את סירט היא משנת 1326. בשנים 1365-1374 היתה סירט בירת הנסיכות מולדובה ושלט בה הנסיך Latcu Voda בשנים 1374-1401 היתה בסירט בישופות קתולית והיה בה מינזר פרנציסקני. במאה ה-14 סירט היתה מרכז התרבות החשוב במולדובה למפגש הדתות האורתודוקסית והקתולית. מתקופה זו שרדה בעיר הכנסייה הקדומה Sf. Treime. Latcu Voda עצמו עבר לתקופה מסוימת לדת הקתולית. בנוסף למתיישבים גרמנים ישבו בעיר גם ארמנים. בשנת 1380 העביר הנסיך Petru Musat את מושב הבירה של הנסיכות מולדובה לסוצ'יאבה. לפי המסורת, נמצא קברו של הרופא האישי של הנסיך Stefan cel Mare, היהודי שמיל, בבית-הקברות העתיק של סירט.

במאות 15 ו-16 ידעה העיר סירט פריחה כלכלית-מסחרית ותרבותי, אך במאות 17 ו-18 נרשמת בה ירידה בתנופה הכלכלית. בשנת 1774 עוברת העיר סירט, ביחד עם כל בוקובינה, לשלטון האבסבורגי-אוסטרי. בשנת 1775 ישבו בעיר סירט 75 משפחות, מהן 65 משפחות איכרים. בשנת 1787 התפקדו בסירט 173 בתים בבעלות רומנית, 36 בתים בבעלות יהודית, 23 בתים בבעלות גרמנית, 27 בתים בבעלות רותנים, 7 בתים בבעלות יוונים ועוד בתים יחידים בבעלות פולנים, ארמנים ואף צרפתים. בראשית השלטון האוסטרי סירט היתה, אפוא, עיר עם רוב רומני מוצק, אך התגוררו בה גם בני לאומים שונים וביניהם מספר ניכר של יהודים. בשנת 1786 הועלתה סירט לבירה נפתית (Bezirkshauptstadt). ההרכב האתני-לאומי של אוכלוסיית סירט בשנת 1910, בשלהי הקיסרית ההאבסבורגית, היה כדלקמן: רומנים — 715, רותנים — 2070, יהודים — 3178, גרמנים — 1498, פולנים — 345, שונים — 9, סך־הכל — 7815.

הפירוט החלקי שבידינו על ההתפלגות המקצועית של יהודי סירט בשנת 1910, היה כדלקמן: סוחרים — 292, בעלי מלאכה — 270, מהם לא פחות מ-30 עגלונים, 18 סנדלרים, 20 חייטים, 19 בעלי מסבאות, 7 פחחים, 8 נגרים, 5 קצבים. אין בידינו נתונים מספריים על בעלי-מקצועות חופשיים (רופאים, עורכי-דין), עובדים במינהל הציבורי (גביית מסים, בתי-משפט, משטרה וכו') ומורים.

בשנות השלטון האוסטרי (1774-1918), אף כי סירט הפכה לעיר ספר, עקב גבולה עם רומניה הישנה, ידעה העיר תקופה של פריחה כלכלית ותרבותית, הגם שלא נפתחו בה מפעלי תעשייה רבים. בעיר נפתח בית-חרושת קטן לעיבוד משחת נעליים בבעלותו של Menrad Beil, בית-חרושת לסבון, 4 מאפיות, 4 בתי-חרושת ללבנים. בשנת 1911 נפתחה בעיר תחנת חשמל.

בעיקר ידעה העיר סירט בעידן השלטון האוסטרי שגשוג תרבותי. בשנת 1899 נפתחו הלימודים בגימנסיה העיונית הגרמנית, הממשיכה את קיומה גם בימינו אלה. הגימנסיה הגרמנית, שנשאה את שמו של הקיסר פרנץ-יוסף, הצטיינה ברמתם הגבוהה של המורים, ואף של התלמידים, שהיו בשלהי המאה ה-י"ט, ברובם, יהודים. גם רובם של המורים היו יהודים. בשנת 1902 נפתחה ליד הגימנסיה פנימייה לאכסונם של התלמידים, רומנים או רותנים, מכפרי הסביבה. בשנות מלחמת-העולם הראשונה הקוזקים הרוסים העלו באש את הגימנסיה ורק בשנת 1919 חודשו הלימודים בגימנסיה, שהפכה לגימנסיה ממלכתית רומנית

בשם Lațcu Voda. ליד הגימנסיה לבנים נפתחה גימנסיה לבנות, שנסגרה בשנת 1934. בגימנסיה למדו לא רק בני העיר, כי אם גם תלמידים מכפרי הסביבה וכן תלמידים מהעיירה הסמוכה מיהאילן. בעידן השלטון הרומני כל בתי-הספר היו חד-מיניים. בשנת 1938 הגימנסיה העירונית בעיר הפכה לגימנסיה מסחרית ובוטלו בה הכיתות העליונות. הנהלת הגימנסיה הוציאה שנתון, ממנו יצאו לאור 7 גליונות. בשנתון זה, שנערך בקפידה רבה, ניתנה סקירה מלאה על פעילות בית-הספר בשנה הנסקרת, וכמו-כן על הפעילויות התרבותיות בעיר. ביוזמת הנהלת הגימנסיה ומוריה יצאו לאור כמה גליונות של כתב-עת ספרותי: Freamatul Literar. בין שתי מלחמות-העולם הצטיינה הגימנסיה בייחוד בתחום הלימודים ההומניסטיים בעוד המעבדות למדעי הטבע היו דלות בציודן. כמה ממורי הגימנסיה ומנהליה בלטו במסירותם וזכרם שמור לטוב גם בזיכרון תלמידיהם היהודים. להלן אזכיר אחדים ממורים אלה: שני מנהלי הגימנסיה, אורסטה פרוקופוביץ, מורה למתמטיקה, ובמיוחד ניקודם איצקוש, מורה לגיאוגרפיה, אישיות מרכזית גם בפעילות הכלל-עירונית, אהוב על תלמידיו גם בשל נועם הליכותיו. כן נזכיר את המורה Peter Tomaschek, גרמני במוצאו, מורה לגרמנית ולפילוסופיה, הומניסטן ומומחה לשפת Esperanto, שקיים קשרים ידידותיים עם רבים מאנשי הקהילה היהודית. אזכיר עוד את המורה לספרות Iordache Grigorovici, שהגן על תלמידיו היהודים, שהואשמו בזדון בפעילות קומוניסטית, הכומר דושצ'אק (Dusceac) ועוד. היהודים היוו כ-30% מכלל תלמידי הגימנסיה. במחצית השנייה של שנות השלושים הורעלו התלמידים הרומנים ואף הרותנים באווירה אנטישמית, שבאה לביטוי בייחוד בהפסקות שבין השיעורים. רבים מהם הצטרפו לקני "החולצות הירוקות" של "משמר הברזל". בין פעילי "משמר הברזל" בלט המשורר הצעיר Nicolae Tautu. שירי נעוריו בעיר סירט הם בעלי השראה לאומנית-לגיונרית, אך בשלהי מלחמת-העולם השנייה הוא הצטרף לתנועה הקומוניסטית. אחרי נפילתו בשבי הרוסי בסטלינגרד, שם עבר שטיפת מוח, הוא חוזר לרומניה כקצין ביחידה הצבאית הקומוניסטית רומנית Tudor Vladimirescu. ברבות השנים הפך לאחד ממשוררי החצר של המשטר הקומוניסטי. וכך אירע שכיום, בשנים שלאחר המשטר הקומוניסטי, הוא אינו נזכר בפרסומים הרשמיים של עיריית סירט, אף כי היה אחד מבניה הנודעים לתהילה. רמת הלימודים לא נפגעה גם בשנים הקריטיות של המחצית השנייה של שנות השלושים. התלמידים היהודים ישבו,

מיוזמתם-הם, בספסלים נפרדים, ורבים מהם נהגו, באורח הפגנתי, לא לכתוב בשבת. עם זאת, הם לא הורחקו כליל מהלימודים.
באופן כללי, ניתן לגרוס שבין שתי מלחמות-העולם העיר סירט עברה תקופה של ניוון כלכלי ותרבותי. סירט הורדה מבחינה מינהלית מבירת מחוז (Bezirkshauptstadt), כפי שהיתה בעידן השלטון האוסטרי, לדרגת מרכז Pretura.

שדרות המלך פרדיננד בסירט. שנות הארבעים (Kirchengasse)

בעקבות האולטימטום הסובייטי מה-28 ביוני 1940 נכנסו לעיר 3 טנקים סובייטים, אך הם נסוגו, לאחר שנכחו בטעות במיפוי שלהם. לאחר-מכן השתוללה רדיפת היהודים, שהואשמו ב"עידוד" הטנקים הסובייטים, ובוצעו מעצרים שרירותיים. רבים מבני הנוער היהודי של העיירה נטשו אותה ועברו את הגבול הסובייטי, בהזדמנות הראשונה שהשלטון הרומני איפשר להם זאת. סירט הפכה לעיר ספר גוססת, עם ברית-המועצות. ב-1 באפריל 1941 ניסו פליטים רומנים, שעברו לשטח הסובייטי, לחזור לרומניה, אך רבים מהם נטבחו. באוקטובר 1940 עזבו התושבים הגרמנים את העיר, על-פי הסכם ה־Umsiedlung (הגירה), שנחתם בין גרמניה ההיטלראית לבין רומניה הלגיונרית, והם יושבו בגרמניה. ביולי 1941 פונו יהודי סירט ורובם הועברו,

זמנית, לעיר קלפט Calafat, ליד הנהר דנובה בדרום-מערב המדינה, ומיעוטם לקראיובה (Craiova). באוקטובר 1941 גורשו יהודי סירט, עם כל יהודי בוקובינה, לטרנסניטריה. לאחר סיום מלחמת-העולם השנייה עברה העיר סירט תהליך של סובייטיזציה ושל אוקראיניזציה. אוכלוסיית העיר מגיעה היום לכ-10,000 תושבים, כמעט כולם, לפי המפקד, רומנים. בימים אלה נפטר הרברט גרופר, אחרון היהודים בסירט, שהקדיש את שנות חייו האחרונות לטיפוח בית-הקברות היהודי העתיק במקום ולשמירה עליו. על אף שהוקמו בה בימי השלטון הקומוניסטי הרומני כמה מפעלי תעשייה, ניבנו שיכונים בסגנון הסובייטי והופעל מחדש קו הרכבת סירט-דורנשט, באופן כללי עיר הגבול סירט לא התאוששה.

הקהילה היהודית בסירט בימי הביניים ובעידן ההאבסבורגי

כבר בימי הביניים המאוחרים שימשה סירט תחנה ללינת לילה לאורחות סוחרים יהודים בדרכן לסוצ'יאבה, צ'רנוביץ והונגריה. כבר ב-1371, כאשר סירט קיבלה מעמד של עיר, ישבו בה מספר משפחות יהודיות. המצבה הקדומה ביותר בבית-הקברות העתיק בסירט היא משנת 1560. עד שנת 1877 היה היישוב היהודי בסירט בחסות הקהילה היהודית הגדולה יותר בסוצ'יאבה. עד סיום שלטון הנסיכים המולדבים על העיר סירט, היינו עד שלהי המאה ה-י"ח, אין ברשותנו כל תיעוד בכתב על יהודים בסירט בתקופות הקדומות.

אזכור ראשון של היישוב היהודי הקטן בסירט אנו מוצאים במפקד האוכלוסין שערך ראש השלטון האוסטרי החדש, הגנרל Von Spleny, בשנת 1774. לפי מפקד זה ישבו בסירט בראשית השלטון האוסטרי 8 משפחות יהודיות עם 43 נפשות. מאוד ייתכן שמספר היהודים בסירט היה כבר אז יותר גדול, כי ליהודים היו סיבות רבות להסתתר ולא להתפקד. ואמנם, עד שנת 1848 היו היהודים שישבו בשלוש הערים של בוקובינה — צ'רנוביץ, סוצ'יאבה וסירט — נתונים להצקות אנטישמיות רבות, כמו כל יהודי הקיסרות ההאבסבורגית. עם זאת, נמשכו יהודים מגליציה הסמוכה והסתננו לבוקובינה, עקב מצבם שהיה גרוע עוד יותר. כדי להפחית את מספר היהודים בבוקובינה הוצאה תקנה של השלטון האוסטרי שיהודים שאינם מוכנים לעסוק בעבודת אדמה ואין בידם אמצעי קיום

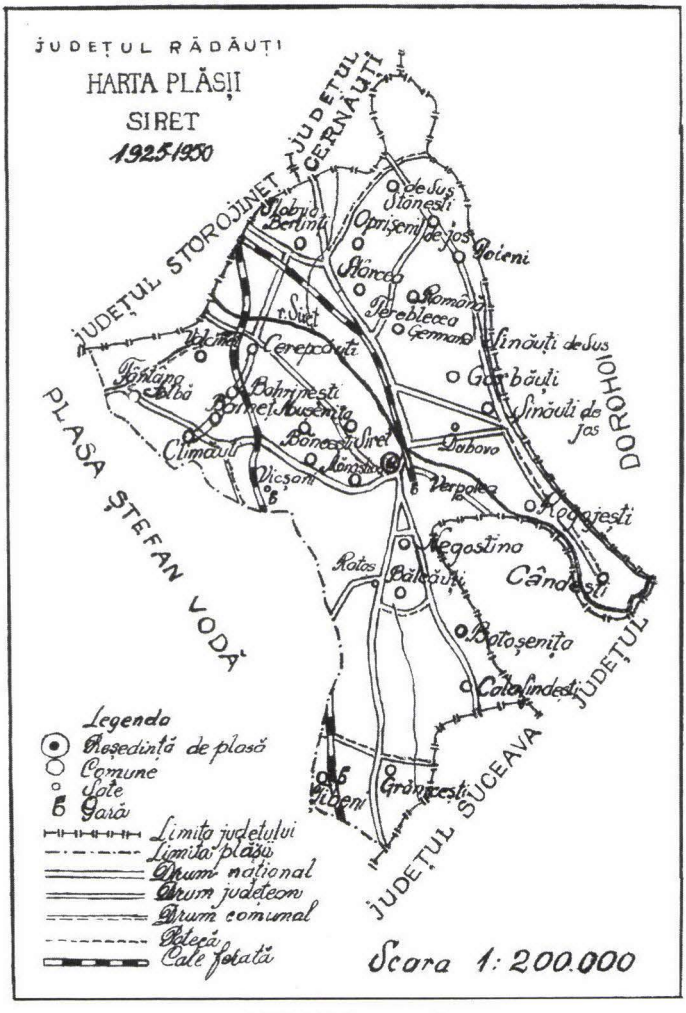
צריכים לעזוב את החבל. ב-1782 גורשו מבוקובינה 365 משפחות יהודיות, שמנו 1210 נפשות, מהן 18 משפחות יהודיות מסירט שמנו 61 נפשות. עם זאת, במפקד נכסי-דלא ניידי שנערך בשנת 1787 נמנו בסירט 36 בתים בבעלות יהודית, שבעליהם נשאו שמות יהודיים, מכלל 273 בתים שנרשמו במפקד במקום. בשנים אלה נרשם סכסוך בין ה־staroste (הממונה על הקהילה היהודית) משה פייקוביץ לפעילי הקהילה בסירט בגין מעילה בכספי הקהילה. כפי שמסופר ביומנו של Von Zieglauer, ניסה פייקוביץ להפעיל יהודי מזסטבנה בשם הירשל, לשם מתן שלמונים ושוחד לאנשי השלטון. כאשר הדבר נודע לשלטונות האוסטריים גורשו שני היהודים אל מעבר לגבול. אפיזודה זו מעידה על שחיתות שרווחה גם באדמיניסטרציה האוסטרית. בשנת 1783 חתמו ברל אברהם ו-וולף איציק, מנכבדי הקהילה בסירט, על עצומה שהוגשה לשלטון המרכזי מטעם 13 ריכוזים יהודיים וקראה לריכוך הגזירות נגד היהודים, ובמיוחד לביטול הגזירה של גירוש היהודים שימאנו לעבוד בעבודת האדמה. הפנייה נדחתה. על היהודים נאסר גם לעסוק במשקאות חריפים ובסירט הותרה רק הפעלת בית מרזח (Wirtshaus) אחד, שבו יכלו להתארח יהודים עוברי אורח. בין נכבדי הקהילה בשלהי המאה ה-י"ח מוזכרים: אברהם קפרליק, שבנה את בניין האבן הראשון בסירט, הרב מנשה שילינגר, אהרון הוטמן ואברהם גולדהאגן. בשנים 1807-1833 כיהן בקהילת סירט כדיין נתן זלצברגר.

מפנה חד לטובה חל במצבם ובמעמדם של יהודי בוקובינה וכן במצבם ובמעמדם של יהודי סירט בעקבות מהפיכת 1848, שבעקבותיה העניקה הקיסרות ההאבסבורגית אמנציפציה כמעט מלאה לכל היהודים שבחסות הקיסרות. רק מתאריך זה מתחיל "תור הזהב" של יהודי בוקובינה, ושל יהודי סירט בכללם, בעידן ההאבסבורגי. החל בשנת 1849 גדל והתרבה היישוב היהודי בסירט ללא הגבלה. ממועד זה החל גם תהליך מואץ של גרמניזציה של היישוב היהודי בסירט.

בשנת 1873 התפקדו בסירט 3433 יהודים. בשנת 1880 התפקדו בקרב 7940 התושבים של העיר 3122 יהודים, שהיוו 37,1% מכלל אוכלוסיית העיר. בסוף המאה ה-י"ט היו אחוזי היהודים בערי בוקובינה כלהלן: צ'רנוביץ — 33,48%, סוצי'יאבה — 37,12%, סירט — 40,66%, רדאוץ — 35,77%, סטורוז'ינץ — 33,63%, גורה-הומורולוי — 38,93%, קימפולונג — 18,07%, ויז'ניץ — 82,77%. ויז'ניץ היתה העיר היחידה בבוקובינה האוסטרית שבה היה ליהודים

רוב מוחלט.

במפקד האוכלוסין משנת 1910, האחרון שנערך בימי השלטון הקיסרי־האבסבורגי, היתה האוכלוסייה של סירט כדלקמן: יהודים — 3178, רומנים — 715, אוקראינים (רותנים) — 2070, גרמנים — 1498, פולנים — 345, אחרים — 9%, סך־הכל — 7815.

פלך סירט 1925-1950

בשנת 1891 הוכרה קהילת יהודי סירט כאחת מ-15 הקהילות היהודיות המוכרות על-ידי השלטון הקיסרי. בראש הקהילה היהודית בסירט עמד ועד נבחר בן 11 חברים והנהלה בת 4 חברים. בשלהי העידן האוסטרי-האבסבורגי פעל בסירט בית-כנסת ראשי ("טמפל"). בראש הקהילה עמד ערב מלחמת-העולם הראשונה איזאק בעראל. במועצת הקהילה כיהנו:אברהם אכנער, אברהם אהרליך, דר' יעקב בנקנדורף, יצחק גלר, אהרון גוטליב, מנדל וואסערמאן, מוזס לאקנער, בנימין אנצער, יוסף מינץ ויצחק קליין. על פעילי הקהילה נמנים: אכנער, אטלאס, בעראל, ברעכער, בורשטיין, גרעדינגער, הורוביץ, טאמלער, קאפראלניק, קליפער, פליישער, לאסט, דעלפינער ושאפער.

בשנים 1912-1918 כיהן איזאק בעראל כראש עיריית סירט. כן כיהנו אז כמה יהודים במועצת העיר. כרב ראשי בקהילת יהודי סירט כיהן בשלהי העידן ההאבסבורגי, במשך שנים רבות, הרב בורשטין. בראשית המאה ה-כ בלט בנוכחותו ובפעילותו בסירט אלכסנדר סלומון שרייבר, ממשפחת "החתם סופר", נצר של הרב הראשי של קראקוב, ר' שמעון שרייבר, למדן תלמוד ובעל השכלה כללית רחבה ויוקרה רבה בקהילה.

בקהילת סירט פעלו בשלהי הקיסרות ההאבסבורגית-אוסטרית אגודות חסד רבות: לינת הצדק (יושבי-ראש: ש.א. רפפורט ועקיבא שרייבר), אגודת הנשים (יושבות-ראש: רגינה אכנער, ברטה בנקנדורף), יד חרוצים (יושב-ראש: נתן גלעזעל), חברת תהילים (יושב-ראש: ברל קרייזעל), נושאי המיטה (יושב-ראש: משה שפינדלער).

מחוץ להכנסות הקבועות נעזרה הנהלת הקהילה בקרנות ובעזבונות. העיזבון הידוע ביותר היה עזבונו של לייב אכנער, מהדמויות הבולטות בקהילה בשלהי המאה ה-י"ט. עיזבון זה, של למעלה ממיליון גולדען וכן חווה חקלאית וקרקעות, סבל מניהול מרושל ואבד ברובו. אך נותרו שיריים ומהם נרכשה, בין היתר, גם דירה לרב הראשי של העיר. כן עמד לרשות הנהלת הקהילה עזבון קלמן הכט למען החזקת "תלמוד-תורה".

עוד לפני הופעתו של הרצל התארגנו גם בסירט אגודות ציוניות. בנו של הרב בורשטין נמנה עם מייסדי אגודת הסטודנטים הציוניים הראשונה בבוקובינה "חשמוניאה" (1891). בכרוניקה של "Die Welt", ביטאונה של ההסתדרות הציונית העולמית בימי הרצל, מוזכרת אסיפת היסוד בסירט של האגודה הציונית "ציון" בשנת 1903, בנשיאותו של דר' י. בנקנדורף, שמנתה 66 חברים.

ברל לוקר ומלך קליין נמנו עם המייסדים של סניף "פועלי-ציון" בסירט. בעיר פעלו כל הזרמים שהיו פעילים ברחוב היהודי. בשנת 1923 השתתף דר' קארל ויטוס וואגנר בוועידת-היסוד של ה"בונד" בצ'רנוביץ. יהודי סירט השתתפו בעירנות בחיים הפוליטיים של יהודי בוקובינה בשלהי הקיסרות ההאבסבורגית. בבחירות שנתקיימו בשנת 1911 ל־"Judischer Volksrat", שהוקם בבוקובינה על-ידי פרופ' לעאן קלנר, הצביעו בסירט 395 יהודים והצירים שנבחרו בסירט לפרלמנט יהודי זה היו עקיבא שרייבר ודר' י. בנקנדורף. סירט היתה הקהילה החמישית במספר המצביעים למוסד זה בבוקובינה, אחרי צ'רנוביץ, סוצ'יאבה, ויז'ניץ וקימפולונג.

סירט לא היתה כרך גדול ותוסס מבחינה כלכלית גם בעידן ההאבסבורגי, אך היא היתה עיר תרבותית ועירנית מבחינה פוליטית, וכן היתה גם הקהילה היהודית, שהיתה נותנת את ה"טון" בעיר. במבט לאחור כתב הסופר והעיתונאי זיגמונד לאסט, איש סירט, שורה של פיליטונים, המעלים דמויות ותמונות מחיי העיר בעידן ההאבסבורגי-אוסטרי. פיליטונים אלה פורסמו בבטאון של עולי בוקובינה בישראל Die Stimme ובעיתון הגרמני Süd-Ost Deutsche Zeitung, שהופיע במינכן והם לוקטו בקובץ קטן: Sereth am Sereth. לרשות עיר המחוז (Bezirkshauptstadt) סירט עמדו רק 3 שוטרים, שאחד מתפקידיהם היה גם הדלקת פנסי הרוח ברחובות. ססגוניים הם תיאוריו של לאסט מהחגים והמועדים הציבוריים: יום ההולדת של הקיסר פרנץ-יוזף השני (18 באוגוסט), שנחוג לא רק על-ידי מוסדות השלטון, כי אם על-ידי האוכלוסייה כולה, על כל גווניה הלאומיים, ומאידך — חגיגות ותהלוכות 1 במאי, שאורגנו על-ידי המפלגה הסוציאליסטית, אשר זכתה בבוקובינה, בהנהגתם של יוסף פיסטינר, דר' ברטהולד פרידמן וגיאורגה גריגורוביץ, לאחיזה ניכרת, וכן חגיגות Karnaval-Fasching, שנחוג בעיר בסגנון סולידי של ריקודים סלוניים. בטרם היתה המכונית לכלי תחבורה נפוץ הובטחה התחבורה בעיר על-ידי 5-6 "פיאקרים", שחנו סביב כיכר Annahof המרכזית. מתוך 19 עגלונים בעיר, 18 היו יהודים! הרחצה בנהר סירט היתה מאוד נפוצה. נעשה ניסיון להקים תיאטרון מקומי, ביזמתם ובהשתתפותם הפעילה של מיטב פני העיר. שיאם של מאמצים אלה היה בהעלאתו על הבימה של המחזה הקלסי Die Räuber ("השודדים") של פרידריך פון שילר. ערב מלחמת-העולם הראשונה נחנך ה־Bierpalast כאולם קולנוע, הצגות ועצרות-עם והוא נשאר גם האולם הבלעדי

לכך בשנים שבין שתי מלחמות-העולם. היהודים היו מעורים ומשולבים בכל האירועים הציבוריים.

בשנות מלחמת-העולם הראשונה היתה העיר שוממה. כל הגברים גויסו ולחמו בשורות הצבא הקיסרי. רוב המשפחות עזבו את העיר והפכו לפליטים, שמצאו מקלט בריכוזים שהוקמו למטרה זו בביהמן, במיהרן ובווינה הבירה. סירט נכבשה כמה פעמים על-ידי הקוזקים הרוסים, שהחריבו את מרבית בתי העיירה, ובתוכם גם את הגימנסיה העירונית. קו הרכבת לעיר פסק לפעול. בחורף 1915 נסוג, זמנית, הצבא הרוסי ובעיר החלו לפרוח חיים חדשים: נפתחה מחדש הגימנסיה, נפתחו שירותי רפואה, מסעדות, ה־Annahof. אבל בקיץ 1916 חזר וכבש הצבא הרוסי את העיר, והפעם הפכו רוב יהודי העיר לפליטים. העיר הפכה לעיי-חורבות. הצבא האוסטרי שיחרר לתקופה קצרה את העיר ואף החל לשקם את ההריסות, אבל בנובמבר 1918 נכנס לעיר הצבא הרומני.

מראה רחוב בסירט (Achnergasse)

אף כי בשנות השלטון הרומני חדלה סירט להיות עיר ספר והריסות הבתים שוקמו, בעזרתו הנדיבה של ה"ג'וינט", צעדי ה"רומניזציה" פגעו קשה בקהילה היהודית והעיר כולה היתה בין שתי מלחמותה-עולם עיר לא-תוססת.

ביבליוגרפיה

פנקס קהילות רומניה, כרך ב', יד-ושם ירושלים, 1980.

Hugo Gold (Hgb), Geschichte der Juden in der Bukowina, Band 2, Tel-Aviv, 1962, 55. 105-107

Nicodem Itcus, Siretul de ieri si de astazi, in Anuarul Liceului "Latcu Voda", No. VII, 1926, pp. 7-24.

Ion Popescu-Sireteanu, Siretul, vatrŔ de istorie si cultura romaneasca, Iasi, 1904.

Ion Popescu-Sireteanu, The town of Siret, and its environs, Iasi, 1999.

Simion Relu, Oraşul Siret in vremuri de demult, Cernauti, 1927.

Silviu Sanie, Dăinuire prin piatra, monumentele cimitirului medieval de la Siret, Editura Hasefer, Bucuresti, 2000, 315 p.

Weggemann, Meyer, Montigel, Die sprechenden Steine von Siret, Eigenverlag, 2001.

העיר בימי מלחמת־העולם הראשונה ואחריה

הידיעה בדבר היריות בסרייבו שהביאו לפרוץ מלחמת-העולם הראשונה הגיעה לאוכלוסיית בוקובינה ביום קיץ לוהט: 28 ביוני 1914. הכל הרגישו שיריות אלה ישנו את גורל העולם, יזעזעו עמוקות את הממלכה האוסטרו-הונגרית. וישפיעו בצורה קשה על חייהם של יהודי בוקובינה. נסתיים עידן הקייזר פרנץ-יוזף אוהד היהודים. השבועות הראשונים מצטיינים בניצחונות קטנים של חילות אוסטרו-הונגריה. אבל המצב משתנה במהירות.

ב-2 בספטמבר 1914, נכנסים חילות הצאר, בפיקודו של גנרל אברייימוב (Evreimow), לצ׳רנוביץ. בבואם מכיוון טרבלצ׳יה (Tereblecea) הם כובשים את סירט. העיר והסביבה הופכים לשדה קרב. הצבא האוסטרי מתחפר על הגבעות שמדרום לעיר. בקרבות הרחוב נפגע מרכזה של העיר.

עוד לפני-כן מתחילה בריחת האוכלוסייה לווינה, למוראביה (Mähren) ולמקומות נוספים. סירט נראית כעיר רפאים. בתי-הספר סגורים. הגברים מגויסים. בנובמבר משתנה המצב. הרוסים עוזבים, האוסטרים חוזרים. כעבור שנה, בעקבות מתקפתו של הגנרל ברוסילוב, שוב חוזרים הרוסים והצבא האוסטרי נסוג. עם הנסיגה נשרף בסירט בית-הספר על כל החומר הדידקטי והאוסף על עברה של העיר.

העיר הופכת לגל חורבות. "סירט הפכה לכפר" מציין היומון Morgenblatt.

בסתיו 1918 מתחזקים הסימנים להתפוררותה של האימפריה האוסטרו-הונגרית. ב-11 בנובמבר 1918 נכנס לצ׳רנוביץ הצבא הרומני בפיקודו של גנרל יעקב זדיק (Zadic). אסיפה מכוננת בראשותו של ינקו פלונדור ובהשתתפות ראשי הציבור הבוקובינאי מכל השכבות, מחליטה על צירופה של בוקובינה לרומניה.

בשנות המלחמה נטשו את העיר כשני שלישים מבני הקהילה היהודית בשל חרדת הקרבות ומצאו מקלט בחבלים אחרים, בטוחים ושקטים יותר, של הקיסרות ההאבסבורגית.

מתוך סיפורים משפחתיים ידועים לי פרטים על חיי המשפחות באחד מיעדי הבריחה, צוויטאו (Zwittau) בחבל מוראביה, כעת צ׳כיה. אזור זה היה מרוחק מהחזיתות. יהודי סירט, שמצאו שם מקלט, גרו בשכירות אצל משפחות

נוצריות. קשרי ידידות וחברות נוצרו בין האורחים למארחים. בני משפחתי, משפחת כץ, גרו אצל משפחת שינדלר. (ייתכן שמשפחת המארחים קשורה למציל היהודים שינדלר, שסיפורו הועלה בסרט "רשימת שינדלר"). גם משפחתו של פרופ' אנדרמן ברחה למוראביה. משפחות אמידות חיפשו מקלט בווינה. עם נסיגת החזית מאזור בוקובינה, חוזרים השרידים, כ-500 איש, לסירט, אך קבוצה חשובה, רובם אינטלקטואלים ובעלי הון, משתקעת בארצות דוברות גרמנית.

ברשימה לא-מחמיאה שנכתבה ב-1923, משווה עיתונאי בחתימת מ.ק. (כנראה פרופ' מלך קליין, איש סירט, ממייסדי פועלי ציון בבוקובינה וחברו ללימודים של ברל לוקר) את הרמה התרבותית בעת כתיבתה, לרמה בשנים עברו: לפני המלחמה היתה סירט עיר של אינטלקטואלים, חוקרים, אנשי עט. רובם חיפשו את מזלם במערב. הם לא השאירו ממשיכים, והכותב סבור שצעירי העיר כיום מעוניינים יותר בעשיית כסף מאשר ביצירת ערכים תרבותיים או רוחניים.

העיתון "ארבייטער צייטונג" היוצא לאור בצ'רנוביץ, מתאר את המצב בצבעים פחות שחורים. יהודי סירט ממלאים תפקיד חשוב בחיים הציבוריים של העיר, מציין העיתון, ובעיר אף כיהן ראש עיר יהודי (הכוונה לאיזאק בעראל). לתפקידים ציבוריים עירוניים נמשכים בראש וראשונה עורכי דין. סירט מוציאה מקרבה גם מועמד לפרלמנט באוסטריה.

* * *

חשש כפול התלווה להחזרת השלטון הרומני על בוקובינה:

1. הרעת מצבם הכלכלי של היהודים.
2. פגיעה בשוויון הזכויות האזרחיות, שהיהודים נהנו ממנו בעידן האוסטרי-האבסבורגי.

החשש הראשון התבדה. מצבם הכלכלי של יהודי סירט, כמו זה של יהודי בוקובינה כולה, לא הורע בכללותו בשנות השלטון הרומני. יהודי סירט המשיכו לעסוק במסחר עֵר עם איכרי הסביבה. גם סחר החוץ, שהיה בעיקרו בידיים יהודיות, לא פחת, כי אם אף גדל. עם זאת, גדל הקיטוב הכלכלי-חברתי בקהילה היהודית: העשירים נעשו עשירים יותר ואילו המצוקה של השכבות העניות גדלה.

לעומת זאת, התאמתו בחומרה החששות בדבר פגיעה במעמדם ובזכויותיהם האזרחיות של יהודי בוקובינה. אמנם החוקה הרומנית משנת 1923 הבטיחה שוויון זכויות מלא ובלתי מותנה גם ליהודים, אבל עיקרון זה לא קוים הלכה למעשה. בכל שנות השלטון הרומני נדרשו יהודי בוקובינה להיאבק על זכותם הטבעית לקבל את האזרחות הרומנית. בעקבות חוק Marzescu משנת 1924, איבדו יהודים רבים את האזרחות הרומנית והפכו לחסרי נתינות, בעלי דרכון Nansen. מכבש ה"רומניזציה" הביא לאי-קבלת יהודים למנגנון הממשלתי וללחצים כלכליים קשים. אולם בעזרת שלמונים ניתן היה לעמוד בלחצים.

בית העירייה הישן. משמש כיום כמרפאה ציבורית

לנוכח התמורות הדמוגרפיות, החברתיות והפוליטיות, עמדו החוזרים בפני הכרעות אישיות קשות: להתערות בחיים במקום או לבחור בדרך ההגירה למערב, לארצות-הברית, ולהתחיל שם חיים חדשים. רבים מהחוזרים שבו מן השירות הצבאי, מהשבי הרוסי, עשירים בניסיון חיים. היקלטות בסירט פירושה היה רדיפה אחרי פרנסה קטנה, פתיחת חנות, מאבק קשה על פרוסת לחם. חיי יומיום אלה כבר לא משכו את כולם.

השמועות על אמריקה, ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות, קוסמות לרבים. לרוב, השאלה היא מנין לוקחים את הכסף כדי להגיע לעיר הנמל הגרמנית המבורג ולרכוש שם כרטיס הפלגה באחת מאוניותיה של חברת הספנות HAPAG, המובילות מהגרים לארצות-הברית, בהפלגה שאורכת כשישה שבועות. בעזרת ארגוני הסעד היהודיים שפעלו בשטח נמצאו פתרונות. רבים בוחרים בדרך ההגירה.

לא מצאנו פרטים על אנשים שהעדיפו לנסוע לארץ-ישראל על אף שלאחר "הצהרת בלפור" שררה ברחוב היהודי אווירה משיחית. "עם ישראל — איכה?" שאל בשעתו מי שעתיד לשמש כנשיאה הראשון של ישראל, הפרופ' חיים ויצמן. מסירט לא נשמע אז שום מענה בולט לקריאה זו.

בקרב מי שהיגרו מסירט לאמריקה, זיהינו את סרולציה לנדמן (בנם של דוד ודינצה לנדמן), גבריאל הערציג (חתנו של ר' אברהם כץ) ואקרמן.

חשוב להבחין בעידן זה בין שנות העשרים לשנות השלושים. בשנות העשרים, על אף הלחץ הכבד של השלטונות הרומניים ל"רומניזציה", טרם נמחקה כליל המורשת ההאבסבורגית-אוסטרית. היחסים הבין-אתניים טרם נפגעו. הקהילה היהודית המשיכה לפעול לפי החוק האוסטרי משנת 1890. רק בשנת 1928 הופעל "חוק הדתות" הרומני. ברשויות המוניציפליות כיהנו עדיין יהודים במועצות העיריות. בעקבות המשבר הכלכלי העולמי משנת 1929, נפגע גם המעמד הבינוני היהודי. "חוק המרת החובות" (conversiunea) פגע קשה בסוחרים ובבנקאים היהודים שהלוו כסף לאיכרים. עם זאת, דווקא לאחר 1934 חלה התאוששות כלכלית, שנמשכה עד 1937.

עם עלייתו של היטלר לשלטון בגרמניה הנאצית, גבר לחצן של המפלגות האנטישמיות: ה"קוזיסטים" (החולצות הכחולות) ו"משמר הברזל" (החולצות הירוקות), על גלגוליהן השונים. בבתי-הספר השתררה מתיחות. הילדים היהודים ספגו מכות ועלבונות והקריאות "Jidani la Palestina" ("היהודים לפלסטינה") הפכו לשיגרה. ימי השוק (iarmaroc) נועדו לפורענויות. בימי ממשלת טאטארסקו (Tatarescu) התערער גם הביטחון האישי של היהודים. האפיזודה הקצרה של ממשלת גוגה-קוזה — דצמבר 1937-ינואר 1938 — האנטישמית במוצהר, שתוכניתה היחידה היתה לנשל את היהודים ממעמדם האזרחי ומעמדותיהם הכלכליות, היתה למזלנו סיוט קצר. הדיקטטורה המלוכנית של קרול השני החזירה אמנם את הסדר למדינה, אך החוקה החדשה

משנת 1938 ביטלה את התאזרחותם של כשליש מיהודי סירט.
השתלטותו ב-28 ביוני 1940 של צבא ברית-המועצות על צפון בוקובינה הפכה את העיר סירט לעיירת ספר מתנוונת. יהודי העיר חיו בפחד ובמורא. גירוש יהודי סירט, תחילה לקלפט ולקראיובה (יולי 1941) ואחר-כך לערבות טרנסניסרטיה (אוקטובר 1940), יחד עם כל יהודי בוקובינה, סימן את סיומה המר של קהילה עתיקת יומין זו.

י"א, ד"ש

מקורות:

Ostjüdische Zeitung
Morgenblatt
H. Gold: Geschichte der Juden in der Bukowina

בית־הקברות הישן

שמעיה אבני, על פי ספרו של פרופ׳ סילוויו סאניה

בני העיר סירט, מי שניצלו מזוועות השואה וחזרו לעירם מגירוש טרנסניסטריה, הפזורים כיום ברחבי תבל, ובעיקר בערי ישראל וביישוביה, נותנים דעתם לא אחת על אבותיהם ואבות אבותיהם הקבורים בבתי-העלמין שבהם הם נמים את שנתם הנצחית.

כאן נתייחס לבית-הקברות הישן, הראשון מבין שלושה בתי-קברות הקיימים בסירט. בית-קברות זה מעורר כבוד וגאווה, כי הוא מספר בדברים המעטים החקוקים במצבות, קטעים מתולדות היהודים בעיר הזאת.

בתי-הקברות במרחב היהודי באירופה מציגים טרגדיה איומה. מאות, אולי גם אלפים, של בתי-קברות יהודיים, במזרח, במרכז ובמערב אירופה, נשארו עזובים, כי יהודי המקומות הללו נעלמו. יהודי הרוצה להתייחד עם קבר הוריו או סביו, מה שנקרא במסורת היהודית ״ללכת אל קבר אבות״ חייב — במקרה הטוב — לחפש את המפתח אצל הגוי, שומר בית-הקברות ולחפש אחרי הקבר שעל הרוב כיסוהו גידולי פרא. לפעמים אין למצוא את הקבר. הרי אנחנו במצב מוזר, חסרים לנו קברותיהם של דור-שלם. דור השואה לא זכה לקבר ישראל. רובם נשרפו ועפרם פוזר. ידוע שאחת מדרישותיו של כל יהודי, בכל מצב, היה שיזכה שיובא לקבר ישראל! אבל נשארו לנו קברי הדורות הקודמים, מי יודע כמה זמן יסכימו שונאי ישראל ואפילו סתם גוים, להחזיק בבתי-הקברות הקיימים? כבר היו מקרים שבתי-קברות חוסלו, כי המקום נדרש לפיתוח. גם את בית-הקברות הישן בסירט ניסו לבטל, לאפשר סלילת כביש. הגזרה בוטלה בשעתה, אבל אין איש יודע אם לא ירצו לחזור על המעשה באמתלה ש״יש לדאוג לאנשים חיים ולא למתים״.

כנראה לא יודעים כמה סבל ייגרם ליהודים בכל העולם, אם יוודע להם שקברי אבותיהם חוללו.

מחקרו של הפרופסור סילוויו סאניה

במסגרת תוכנית רחבה לחקר 51 בתי-קברות במולדובה ובוקובינה, בחסותו ותוך שיתוף פעולה של ארגון הקהילות ברומניה, זכה בית-הקברות הישן בסירט במקום ראשון. חוקר בית-הקברות בסירט, הפרופסור סילוויו סאניה, Dr. Silviu Sanie, פירסם בשנת 2000 ספר-אלבום ובו תוצאות מחקריו. בספרו הוא מביא תמונותיהן של כמאה וחמישים מצבות מכלל 342 מצבות המצויות בבית-הקברות הישן ומסקר אותן. לפי צורתן הוא מחלק את המצבות לעשרה טיפוסים. הוא מנתח את הצורות השונות של המצבות, קומתן ועובין. לספרו הוא קרא Dainuire in Piatra (המשך קיום באבן).

יש להניח שלא כל המצבות בבית-הקברות הישן נשתמרו. יש מצבות שנעלמו. אחד ממבקרי ספרו של פרופסור סאניה כותב, שבביקור שערך בבית-הקברות עוד לפני עריכת המחקר נתקל במצבה מיוחדת במינה. לאחר-מכן היא נעלמה. הפרופסור סאניה כבר לא מצא אותה. התופעה מוכרת ממקומות רבים. יש מקרים רבים, בפולין וברומניה, במקומות שאין בהם יהודים, שהשכנים סחבו מבתי-הקברות היהודיים כל מה שהיה יכול להיות להם לתועלת, כולל מצבות.

אנחנו השתמשנו במושג "בית-הקברות הישן בסירט". במחקרים הוא נקרא "בית-הקברות המֶדיאֶיוואַלי" (כלומר, בית-הקברות של ימי הבינים). שם זה נשמע מופרך. שלא כפי שנכתב בפנקס הקהילות (כרך ב' עמוד 362), לא מצא החוקר מצבות משנת 1560. המצבה הקדומה ביותר שעליה מדווח החוקר היא משנת 1761 (תקכ"ב) — מצבה המצוינת במספר 244 — והמצבה המאוחרת ביותר היא משנת 1842 (תר"ב) — מצבה מספר 123 — מסך 342 מצבות, או חלקי מצבות, שהוא מביא בספרו.

החוקר מצא שכל המצבות עשויות אבני-חול וכולן לא פחותות בגובהן מ-80 סנטימטר עד למקסימום של 1.60 מטר. הנמוכות יותר הן בדרך-כלל על קברי ילדים. העובדה שאין מצבות גבוהות מאוד, מרשימות, מצביעה על הגישה לקיים אחידות בבית-העלמין, מקום שבו כולם שווים, ענקי ההדר וענווי הארץ. יש בבית-הקברות בסירט מצבות המסתיימות למעלה במשולש, כפי שיש כאלה המסתיימות בחצי עיגול. אחרות הן מלבניות.

הסמלים המצוירים, או מגולפים, על המצבות הם רבים ושונים, כיד הדמיון הטובה. לא פעם האומן המגלף נכנס לתחום האמנות, והמצבות הן ממש מעשה ידי אמן. יש מצבות שבהן שני בעלי-חיים (אריות, צבאים, דובים) ועוד מחזיקים כתר בגפיהם. לפעמים מצוירות ציפורים: נשרים או יונים. יש מצבות שעליהן גלוף של מנורה או פמוטים, בעיקר כאשר מדובר במצבות על קברי נשים. ויש סימן מיוחד על קברי הכוהנים, כפי שהוא בא לידי ביטוי כמעט בכל בתי-הקברות, והוא הרמת הידיים לברכת כוהנים בבית-הכנסת. בעלי חיים למיניהם קשורים, בדרך-כלל, לשם הנקבר, כגון: אריה, צבי, דוב וכד'. ברוב המצבות בולטות האותיות, במעטות הן חרותות. ויש בכתיב הרבה ראשי תיבות ולא רק בניסוחים מקובלים כגון: פ"נ (פה נטמן), אלא גם בשמות, כפי שנראה להלן. בדרך-כלל מסתיים הכיתוב בנוסחה המוכרת גם היא בראשי תיבות: ת.נ.צ.ב.ה. (תהא נפשו צרורה בצרור החיים!).

לדברי הפרופסור סאניה, השם השכיח ביותר על המצבות הוא יוסף, אחריו באים השמות יצחק, יהודה, משה, אברהם, חיים, יעקב, דוד, אליעזר ואפרים. וישנם גם שמות אחרים, המופיעים לעתים רחוקות, כגון: אלישר, אליהו, אלקנה, יהושע, יששכר, יאיר, יקותיאל, מרדכי, מיכאל, נתן, נחמן, נפתלי, פנחס, פרץ, שלמה, שמעון, שרגא, שמשון, שבתי, סנדר, צבי, זאב וזלמן. רשומים גם שמות כפולים, השם העברי והשם באידיש גם יחד, כגון דב-בער,

צבי-הירש או אריה-לייב.

אצל נשים השמות השכיחים ביותר הם: ברכה, דבורה, אלקה, חיה, חנה, חוה, לאה, מלכה, מרים, רבקה, רחל וטובה. אחריהם באים שמות כגון: ביילה, בינצה, בלימה, טשרנה, פייגה, פרידה, חנציה, הינדה, יוטה, רייזה, שיינה (שיינדל) וזיסל. המחבר מסביר שבנוגע לשמות היו יותר קנאים לגבי גברים ויותר ליברלים כלפי נשים, שקיבלו גם שמות לועזיים.

ברוב המצבות מצוינת גם השנה העברית שבה הלך לעולמו הנפטר. כפי שידוע לנו מפנקס הקהילות (כרך ב' עמ' 482) מספר היהודים בסירט בשנת 1775, השנה שבה עברה בוקובינה, כולל סירט, לשלטון האוסטרי, היה 43. בשנת 1880 כבר היו בסירט 3,122 יהודים. כאמור, הקברים הראשונים הם משנת 1761 ובהמשך, עד שנות התשעים, נקברו מעטים בבית-הקברות. החל בשנות התשעים מתרבה מספר הנפטרים עד שנת 1842, שהיא כאמור המצבה האחרונה שטיפל בה, בבית-קברות זה הפרופסור סילביו סניה. כנראה שמכאן ואילך קברו את הנפטרים בשני בתי-הקברות האחרים שבעיר, באותה סביבה, על שתי גבעות וביניהם יורד הכביש לאזור התעשייה של העיר סירט.

אנחנו יודעים, שסירט נמצאה על דרך המלך, שבימים רחוקים שימשה מעבר מצפון פולין אל טרנסילבניה ומצפון דרומה אל האימפריה האות'ומאנית, דרך מאוד חשובה מבחינה כלכלית. סביר להניח שבקרב הסוחרים הרבים שפקדו את הדרך הזאת, נמצאו גם יהודים. המקורות מאשרים זאת. ייתכן שיהודים מעטים גם גרו ופעלו בסירט, אך כנראה שבית-קברות לא היה להם בימים הרחוקים ההם. סביר להניח, שבראשית המאה ה-17 הקימו את בית-הקברות. לפי טענת ההיסטוריונים הרומנים, התרבה מספר היהודים והיתה — לפי לשונם ממש "אינווזיה", פלישה, של יהודה גליציה לאחר שבשנת 1786 צורפה בוקובינה לגליציה, מצב שנמשך עד 1848; בתקופה זו נהרו יהודים רבים לבוקובינה.

דוגמאות של מצבות

נביא כמה דוגמאות של מצבות מבית-הקברות הישן של סירט, כדי להצביע על האמנות שבה פיסלו אמני המקום את המצבות. הפיסול נעשה בתוך בית-הקברות. הכיתוב שעל המצבות הוא לעתים קרובות בראשי תיבות ובחיסור אותיות. אנחנו נשלים את האותיות החסרות בסוגריים. גם את מובנם של ראשי התיבות נכתוב בסוגריים.

א. הנה הכיתוב על המצבה הראשונה בבית-הקברות, שהיא משנת 1761. במחקר היא מופיעה במספר 15/244. מגולף עליה פמוט בעל שלושה קנים ובפמוט מוכלבים גם צמחים, שבמרכזם השנה: תקכ"ב. הכיתוב: פ"נ (פה נטמנה) אשה חשוב(ה) מרת טויבא ב(ת) מ(ר) / פנחס נפטרה בד' חו(דש)

כסליו / ת.נ.צ.ב.ה.

ב. מצבה 10/188. מסתיימת במשולש, שבו יושב אריה המסתכל אחורנית. תחתיו, עטופה צמחים, שנת הפטירה: תקצ"א (1831) הכיתוב: פ"נ (פה נטמן) איש תם וי(שר) / מו(רנו) מרדכי ב(ן) יצחק כ(הן) צ(דק) / נפטר י ניסן / ת.נ.צ.ב.ה.

ג. מצבה 4/80 מצוירת בצפיפות רבה. שתי ציפורים מחזיקות ביניהן מסגרת בצורת לב ובה שנת הפטירה: תקע"ז. מעליה נמצא כתר. הכיתוב: פ"נ)פה נטמנה(האשה / מרת חנצה ב(ת) ב(ר) ר(בי) דוד / נפט(רה) י"ח תמוז / ת.נ.צ.ב.ה.

ד. מצבה מספר 19/295. יש עליה שני בעלי חיים המחזיקים בכתר ובתוך הכתר שנת הפטירה תקע"ה (1815) מתחת לשני בעלי החיים ניצבות שתי מנורות, כל אחת בעלת שבעה קנים. הכיתוב: פ"נ (פה נטמן) א(יש) ת(ם) וי(שר) הר(ב) ר(בי) משה ב(ן) הר(ב) ר(בי) דוב בר ז(כרונו) ל(ברכה) נפ(טר) יב אדר שני ת.נ.צ.ב.ה.

ה. מצבה כפולה 15/250 לילדה ולאביה. לא מגולפים עליה ציורים רבים. האב נפטר בשנת תקס"ו (1806) וילדתו נפטרה בשנת תקע"ב (1812). הכיתוב על מצבת האב: פ"נ (פה נטמן) איש ת(ם) ו(ישר) / מו(רנו) ליפא ב(ן) מ(ר) יהודא ליב / נפטר כ"ג תמוז. כיתוב על מצבת הבת: פ"נ (פה נטמנה) הילדה שרה בת מו(רנו) ליפא נפ(טרה) ע(רב) ר(אש) ח(ודש) חשון. על שתי המצבות הללו חסרה הנוסחה: (ת.נ.צ.ב.ה.)

אפשר כמובן להמשיך באין סוף דוגמאות על המצבות הללו ולפרסם אותן ואת יופיין האמנותי. יש בהן משהו רענן, כאילו מסתכלים על דברי אמנות.

נקווה שהמחקר יימשך, ייבדקו וייסקרו בתי-קברות נוספים, בסירט ובערי מולדובה, כי מצבות אלה מספרות קטעים מתולדות היהודים שגרו במקומות אלה וזיכרונם ומעשיהם שמורים בזיכרון הנכדים והנינים ובזיכרונם הקולקטיווי של יהודי סירט.

הגימנסיה הממלכתית

בשנת הלימודים 1882/1883 נפתח בסירט בית-ספר מקצועי (Unter Real-Schule) עם 69 תלמידים, מהם 22 תלמידים יהודים, ב-4 כיתות. בי"ס מקצועי זה פעל בעיר רק עד 1914. בשנת הלימודים 1899/1900 נפתח לראשונה בסירט בית-ספר תיכון בשפה הגרמנית, ש-6 מתלמידיו רומנים והשאר דוברי גרמנית, בעיקר יהודים. בבית-ספר תיכון זה למדו גם תלמידים מגליציה ואפילו תלמידים ספורים מרומניה הישנה. בשנת 1902 הוקמה ליד בית-הספר התיכון פנימייה, לשיכונם של התלמידים הרומנים, בני הכפרים בסביבה. מבין 39 תלמידים שסיימו בשנת 1907 את לימודיהם, המשיכו 11 בלימודים אוניברסיטאים. רוב המורים היו יהודים. בית-ספר זה, שהיה בו גם ציוד ניכר ללימודי הטבע, רכש לו מוניטין רבים ומשך אליו גם תלמידים רבים מגליציה. בשנת 1914, ערב מלחמת-העולם הראשונה, פעלו בסירט 2 בתי-ספר עממיים, בית-ספר מקצועי וגימנסיה, שנשאה את שמו של הקיסר פרנץ-יוזף. במלחמת-העולם הראשונה הועלה באש בניין הגימנסיה ונחרב עיקר הציוד ללימודי טבע.

בנובמבר 1919 הפכה הגימנסיה הגרמנית לבית-ספר תיכון ממלכתי רומני ובשנת 1920 הוא קיבל את השם Latcu Voda, שבימי שלטונו במאה ה-י"ג היתה סירט עיר הבירה של מולדובה. בשנת 1924 נסתיימו השיפוצים במבנה המרשים של בית-הספר, הנטוע במרכז העיר, ליד הגן הציבורי והכיכר המרכזית שלה. עד שנת 1934 פעל בעיר גם בית-ספר תיכון לבנות. בשנה זו נסגר בית-ספר תיכון זה והבנות נדרשו להיבחן בבחינות אקסטרניות. הגימנסיה הממלכתית היתה בכל שנות השלטון הרומני, כמו כל בתי-הספר הממלכתיים הרומניים, חד-מינית. גם בשנות השלטון הרומני שמרה הגימנסיה הממלכתית על רמה נאותה, בייחוד בלימודים ההומניסטיים ועל סגל מורים, כמה מהם יהודים, בעל תודעת שליחות. לימודי הטבע והמדע היו פחות מטופחים. אמנם המורים יכלו להיעזר במקצועות שלהם במעבדות צנועות ואף נהגו לקיים טיולים לימודיים בטבע, אך בציוד המעבדות היה רק מיקרוסקופ אחד. מנהלי הגימנסיה היו מתחלפים, לפי נוהג המדינה, עם חילופי הממשלות. עם זאת, הם נהנו, כמו רבים מקרב המורים, ממעמד ציבורי מיוחד ויוקרתי. בשנות השלטון הקצר למדי של מפלגת האיכרים הלאומיים (National-Taranisti) כיהן כמנהל בית-הספר המורה למתמטיקה אורסטה פרוקופוביץ' (Oreste Procopovici), איש ישר, אך

כיתה י"א בגימנסיה הממלכתית בסירט - 1937

חובב הטיפה המרה, אולם רוב השנים, בשנות השלטון הארוכות של המפלגה הלאומית הליברלית, כיהן כמנהל הגימנסיה ניקודם איצקוש (Nicodem Iţcus).

ניקודם איצקוש (1897-1985) לימד בבתי-הספר התיכוניים ברדאוץ, סירט וסוצ'יאבה את המקצועות גיאוגרפיה והיסטוריה, אך רוב שנותיו לימד בגימנסיה בסירט. בסוף ימיו היה מפקח מחוז בסוצ'יאבה. איש נעים הליכות ומסור ללא שיעור לתפקידו, הוא פיתח, בנוסף לתפקידו, גם פעילות רחבה בתחומי התרבות השונים בעיר. בחסות בית-הספר הופיע עלון ספרותי וליד בית-הספר פעלה מקהלה נודעת בניצוחו של המורה ג'יאורג'ה מאקובי (George Macovei). איצקוש פיתח פעילות מחקרית ענפה בקורות העיר סירט והמשיך במסורת הגימנסיה הגרמנית בהוצאת 7 שנתונים, שבהם נסקרו התפתחות בית-הספר ואירועי התרבות העיקריים בעיר. בשנות כהונתו הפכה הגימנסיה הממלכתית לגורם תרבותי ראשי. נעים הליכות, זכה איצקוש למעמד ציבורי יוקרתי בעיר. הוא נפטר בגיל 88 בסוצ'יאבה. אין למנות אותו בין חסידי אומות העולם, אך הוא קיים לרוב יחסים קורקטיים עם ההורים היהודים והיה אהוב גם על תלמידיו היהודים.

בין התלמידים היהודים היו שזכו למעמד יוקרתי בלימודים, אך לאחר 1937 נעכרו היחסים עם התלמידים הנוצרים ובהפסקות אף קיבלו תלמידים יהודים

מכות מחבריהם הנוצרים. ראוי לציין, שרבים מהתלמידים היהודים הקפידו על שמירת שבת. הם הופיעו בשבת לשיעורים, אך ישבו בכיתות בזרועות שלובות, לא כתבו ולא ניגשו לבחינות. השנתונים מהווים מקור ראשי ללימוד קורות העיר בין שתי מלחמות-העולם.

ד"ש

דת ומסורת

TUTTLEMAN LIBRARY OF GRATZ COLLEGE
Melrose Park, PA

דת וחינוך דתי בעיר

שרגא (פייביש) הרמן

האוכלוסייה היהודית בסירט הטביעה את חותמה בכל תחומי החיים והשתתפה בכל ענפי הכלכלה, במסחר, בתעשייה, כבעלי-מלאכה ובמקצועות החופשיים למיניהם.

רובם של יהודי המקום ניהלו אורח חיים דתי ומסורתי. ניתן לומר שכעשרים אחוז מן האוכלוסייה היהודית היו חרדים, עוד כשלושים אחוז היו דתיים שומרי מצוות, כ-25 אחוז היו מסורתיים שבאו לבית-הכנסת ושמרו, פחות או יותר, את כללי הדת היהודית. השאר היו מה שנקרא כיום חילוניים.

אופיה הדתי של העיר הורגש היטב ברחובותיה. כמעט כל החנויות, שרובן נמצאו בידיים יהודיות, היו סגורות בשבת ובחג. היתה תנועה ערה של מתפללים, לבושים בגדי שבת, שנהרו אל בתי-התפילה שבעיר. בבתי-כנסת שבעיר לא רק התפללו, שלוש פעמים ביום, אלא גם למדו שם תורה. והיתה קיימת בעיר "חברת תהילים" שחבריה היו מתכנסים לומר תהילים בצוותא. כן היו בתי-כנסת אלה מרכזים לפעילות דתית-חברתית ועזרה לנצרכים.

ננסה לבחון את החיים הדתים בסירט ואת מוסדות החינוך הדתי שלה.

בתי התפילה שבעיר סירט

עד גירוש יהודי סירט מבתיהם בקיץ 1941, קודם לדרום רומניה ואחר-כך לטרנסניסטריה, פעלו בעיר תשעה בתי-תפילה. ואלה הם:

א) סאדיגערער קלויז ("קלויז" פירושו בית-תפילה, או "שטיבל"), שבו התפללו חסידי סדיגורה, בויאן, קיפיטשניץ והוסיאטין;

ב) ויז'ניצר קלויז שבו התפללו חסידי ויז'ניץ ואנטיניה;

ג) בית-הכנסת הגדול, פתוח לכל מתפלל. כחזן שימש הרב שלום אליעזר רוטר;

ד) בית המדרש הגדול ששימש בית תפילה לכלל הציבור;
ה) בית-המדרש הקטן. גם הוא היה מיועד לכלל הציבור;
ו) בית-הכנסת לבעלי המלאכה;
ז) בית-הכנסת של הרבי מנאדבורנה, מיועד לחסידיו ולבאי ביתו;
ח) בית-הכנסת של הרבי (אדמו"ר) ר' מנדלי רובין;
ט) בית-הכנסת של משפחת קראפט.

לכל בתי-הכנסת שמנינו לעיל היו מתפללים קבועים משלהם. התקיימו בהם לימודי תורה. בכל בית-כנסת התלקטה חבורת פעילים שניהלו גם פעילות חברתית, לפעמים אפילו ענפה, כגון גמ"חים (קופת גמילת חסדים), שפעלו ליד בית-הכנסת, כדי שיוכלו להושיט עזרה לחבר בצרה. כן אורגנו מסיבות חג ומועד, הילולות בימי הזיכרון של רבנים ואנשי מופת, שלא לדבר על "סעודה שלישית". כל בית-כנסת פעל בנוסח המיוחד לו, פעילות מבורכת שתרמה רבות לגיבוש חברתי של מתפלליו.

בית־הכנסת הגדול

רבני העיר

בקהילת סירט כיהנו החל מסוף המאה ה-19 רב ודיין. על כס הרבנות בעירנו ישבו אישים רבניים חשובים, גדולים בתורה, ידועים ומפורסמים בעולם הרבני. בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 כיהן כרב העיר רבי פנחס-משה בורשטיין, ידוע בעולם הרבנות כתלמיד חכם מובהק, גדול בתורה ומורה הלכות. הוא עסק ב"שאלות ותשובות", כלומר התכתב עם גדולי הדור בענייני הלכה מיוחדים. דעתו בהלכה היתה מאוד מקובלת על הרבנים בני דורו. הרב פנחס משה נפטר בשנת 1906 ונטמן בבית-העלמין הישן של העיר סירט.

אחריו עלה על כס הרבנות בסירט הרב דר' שמואל פרייפלד ז"ל, אישיות מיוחדת במינה: גם רב גדול בתורה וגם משכיל, שנשא תואר דוקטור. הרב שמואל פרייפלד היה מכובד על כל הציבור ובמיוחד על הציבור המסורתי-המודרני שבעיר סירט. יש לציין, שגם הציבור החרדי התייחס אליו בכבוד ובהערכה. הוא נפטר בתחילת שנות השלושים ונטמן בבית-החיים של העיר.

בשנת 1936 נבחר כרב בעירנו רבי ברוך הגר, צעיר בניו של הרבי ישראל מוויזניץ, שבשנת 1914, עם חדירת הקוזקים לבוקובינה, עזב את חצרו בוויזניץ ועבר לאורדיה-מארה בטרנסילבניה. הרב ברוך הגר היה מקובל מאוד על כל שדרות הציבור וזאת בשל גדולתו בתורה, חוכמתו, תבונתו וחריפותו ובעיקר בשל יחסו החם לכל יהודי ויהודי. כל מי שנכנס לביתו יצא תמיד בתחושה, שמצא אצלו אוזן קשבת ונכונות לייעץ בבעיותיו ולעזור לו במצוקתו. הוא ניהל את רבנותו ביד רמה, בתקיפות, ובחוכמה רבה. דרשותיו משכו ציבור שומעים גדול, שהאזין להן בדריכות והנאה. הודות לרב ברוך הגר זכו החיים הדתיים לתנופה רבה בין השנים 1936-1941. הוא יזם הפעלתו של בית-תמחוי לנצרכי העיר, שזכו בו בארוחה חמה בימי המצוקה הקשים שבאו על יהודי רומניה. הרב הגר אירגן מגביות כדי להושיט עזרה וסעד למשפחות שנושלו מפרנסותיהן, בתקופה שבה התחדשו גזירות רעות מדי יום ביומו. הוא הידק את הפיקוח על השחיטה הכשרה ועל שיווק הבשר. הקפיד על שמירת שבת של התושבים ועל רמת הלימודים ב"תלמוד תורה". כן הקפיד מאוד על העוסקים בענייני דת בקהילה היהודית ועל המשמשים בקודש.

כדיין ומורה צדק שימש בסירט הרב משה דוד אשכנזי.

אדמו"רים, חסידים ואישים דתיים בסירט

כפי שראינו בפירוט בתי-התפילה, נמצאו בסירט גם אדמו"רים וגם חסידיהן של "חצרות". נמנה את "החצרות" שבסירט.

הרב ברוך הגר כאדמו"ר: בשנת 1936 נפטר רבי ישראל, האדמו"ר מוויזניץ וכמנהג החסידים, כל בני הרב הפכו לאדמו"רים, גם אם רק אחד מהם עלה על כס אביו. החל בשנת 1936, הרב ברוך הגר שימש גם כאדמו"ר, מלבד היותו רב העיר.

הרבי חיים מרדכי רוזנבאום: הרבי מנאדבורנה, שבשנת 1928 בא מנאדוורנה שליד צ'רנוביץ והקים את "חצרו" בסירט. היה לו לרבי מנאדבורנה בית-כנסת משלו, שבו התפללו רבים מיהודי סירט, שגם שיחרו לפתחו להתברך מברכתו ולקחת ממנו עצה בעניינים שונים.

הרבי ר' מנדלה רובין: הוא נולד בסירט לאביו רבי שמואל שמלקי זצ"ל, שחי בסירט בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20. הבן המשיך במסורת אביו. גם לו היה בית-כנסת משלו וכמה עשרות מבני סירט היו באים אצלו ללמוד תורה, להתפלל וגם להתברך בו. הוא נחשב לבעל-מופת ולפועל ישועות.

אין צריך להוסיף שכל אחד מן האדמו"רים הנ"ל ניהלו "טיש" בערבי שבתות (כלומר שולחן שבת) אליו הצטרפו כמה מחסידיו, מתושבי המקום וכאלה שהגיעו מיישובים סמוכים לחוג את השבת בחברת הרב, באווירה החסידית הידועה.

מלבד השלושה שהזכרנו, נמצאו בסירט "חסידים" של אדמו"רים נוספים. אדמו"רים אלה היו מבקרים בעירנו פעם בשנה, או בשנתיים, לבלות את השבת יחד עם חסידיהם ולשמור על הגחלת שעברה בירושה. הם היו נשארים בעיר למשך שבוע שלם. בתי האכסניה שלהם היו הופכים למרכזים שוקקי חיים. חסידים מבני העיר וכן מן הסביבה, היו באים להיפרד מן הרבי, להגיש לו "קוויטל" (פתק ברכה) לקבל את ברכתו וגם להתייעץ עימו בכל הבעיות שעל סדר היום במשפחותיהם. ודאי שנהנו מן "הטיש" שנערך בערב שבת, מן הזמירות והתבשמו מדברי התורה של האדמו"רים שלהם. ואלה הרבנים שהיו להם חסידים בקרב יהודי סירט:

הרבי מוויז'ניץ: (רבי ישראל הגר עד 1936) שהיה מתאכסן אצל ר' אברהם כ"ץ, גבאי ראשי ב"ויז'ניצר קלויז".

הרבי מאנטיניה: שהיה אחיו הצעיר של רבי ישראל ויז'ניצר. ביתו של ר' הירש קליפר שימש אכסניה לרבי מאנטיניה, רבי חיים זצ"ל, שגם לו היו חסידים בסירט.
האדמו"ר מבויאן: התאכסן בביתו של ר' ישראל מרגוליס (מרגוליאס), איש חסיד, סוחר בדים.
הרבי יעקב פרידמן: האדמו"ר מסדיגורה, התאכסן בבית חסידו ר' אברהם פאוקר. הדינסטיה הרבנית של סדיגורה היתה מקובלת מאוד בבוקובינה. רבי יעקב פרידמן היה נכדו של הרבי ר' ישראל מריז'ין.
הרבי יהושע השיל מקופיטשניץ: בא גם הוא לשבות בקרב חסידיו בסירט. הוא התאכסן אצל ר' ברוך שכטר, חתנו של ר' הירש קאופמן.
ואחרון אחרון, הרבי מהוטין מבסרביה, נצר למשפחת טברסקי. גם הוא היה פוקד את חסידיו פעם בשנה או בשנתיים. גם הוא התאכסן בביתו של ר' ברוך שכטר.
מלבד אדמו"רים היו קיימים בסירט, בחוגים החרדיים, אישים יהודיים, אנשי מעש, שכולם כיבדו והעריכו אותם מאוד. לדוגמה:
הרב ממיסיף, גיסו של רבי מנדלה. "מיסיוור רב" כך נקרא בפי כל. הוא חי בעיר סירט בתחילת המאה העשרים. שם משפחתו היה דכנר. האיש נחשב לתלמיד חכם וירא שמיים. סביבו התכנסו כמה משפחות. דאגו לקיומו, תרמו לצרכיו, כדי לאפשר לו לעסוק בתורה יומם ולילה. הוא נפטר בתחילת שנות השלושים ונטמן בבית-הקברות הישן.
אלכסנדר שלמה שרייבר (סופר) חי בסירט בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20, נכדו של ה"חתם סופר", רבה המפורסם של פרסבורג, ובנו של "מכתב סופר". הוא לקח לאישה בת סירט. בני עירנו כיבדוהו מאוד כנצר של משפחה מכובדת ואצילת-רוח, בנוסף להיותו תלמיד חכם ואמיד. רוב זמנו עסק בלימוד תורה והיה מעורב גם בנעשה בקהילה בחיי הדת. דעתו נשמעה ביראת כבוד.
הרב הגאון רבי יוסף נפתלי שטרן, חתנו של אלכסנדר שלמה שרייבר, דמות בולטת ומרשימה. האיש נשא בתואר רב, אבל סירב לשמש ברבנות, אם כי מעמדו בעירנו היתה מעל למעמדו של רב. האיש היה בקי בכל מכמני התורה, גאון, צדיק וירא שמיים, שיראתו קדמה לתורתו. הוא זכה להערכה רבה בכל שכבות הציבור בסירט ושמו הלך לפניו לשם ולתפארת בכל העולם היהודי. ידידות נפלאה נרקמה בינו לבין הרב ברוך הגר. שיתוף הפעולה ביניהם היה

הדוק ביותר והניב יבול מבורך, מבחינת החיים הדתיים בעירנו. בתקופת השואה גורש לטרנסניסטריה, יחד עם כל שאר אנשי הקהילה. ידע סבל ודחקות בגטו מוגילב. בשנת 1946 חזר לסירט ההרוסה, החרבה והשוממה. יחד עם הרב מרדכי שיבר ניסה לשקם את הריסות חיי התורה והדת בסירט, בקרב החוזרים, ולא צלח. עבר לגור בעיר הטרנסילוונית ארד וממנה עלה ארצה לאחר זמן קצר, התיישב בירושלים ונתמנה לראש ישיבת פרסבורג בירושלים. הוא נפטר בירושלים ומנוחתו עדן באחד מבתי-הקברות של עיר הנצח.

ר' בנימין דוב שרייבר, בנו של שלמה אלכסנדר, ישב כל הימים באוהלה של תורה בסירט. בשנת תש"ד, בשובו מגלות אוקראינה נפטר בעיר מאגילב למחרת יום הכיפורים תש"ה ונקבר בעיר זו.

כן עלינו להזכיר כמה אישים מן העילית הדתית בעיר, כמו ר' שמואל אבא ראפפורט, גבאי בבית-הכנסת של סדיגורה; האחים מרדכי וישעיהו אונטרפורט, ר' אלעזר שכטר שידע בעל-פה את התנ"ך והתלמוד; אחיו מאיר הירש שכטר שהיה לו "חדר" פרטי לנערים לומדי גמרא. היו גם נערים שמאיר הירש הכין אותם לבחינת הבגרות, כי היה יהודי משכיל, ידע שפות ומקצועות חילוניים.

ר' יואל-בעריש, סופר סתם במקצועו. נערים הניחו תפילין שהוא כתב את הפרשיות שלהם. הוא גם תיקן ספרי תורה שנמצאו בהם פגמים וכתב מזוזות, כדרכו של סופר.

מוסדות דת של קהילת סירט

גם בסירט לא חסרו אותם מוסדות דתיים החיוניים לכל קהילה יהודית שומרת מצוות. בסירט היתה קיימת מקווה טהרה. היא שימשה גם כבית מרחץ לתושבי המקום.

כן היו קיימים בתי שחיטה כשרים, לבהמות דקות וגסות וכן בית-שחיטה לעופות. השוחטים היו דמויות בולטות בעיר: ר' לייבלה רוזנברג, ר' איצ'ה הלברכט ור' משה שוחט (שכטר), זיכרונם לברכה. חזן העיר, ר' שלום אליעזר רוטר, בנוסף להיותו בעל-תפילה מעולה, היה גם תלמיד חכם, מתמיד בלימודים, עוסק בתורה יומם ולילה.

מאפיית מצות: המאפייה התחילה לפעול מחודש אדר, כלומר שישה שבועות

לפני הפסח ופעלה עד פסח ממש. כל תושב יהודי בעירנו אפה מצות, לספק בהן את צרכיו ואת צורכי ביתו. ועד הקהילה גבה תשלום עבור האפייה. המחיר כלל גם מס שניתוסף לכספי ה"קמחא דפסחא", קרן שבאמצעותה דאגו לצורכי הפסח לעניי העיר.
בית-הקברות נוהל על-ידי ה"חברה קדישא", שפעלה ליד ועד הקהילה. חלקות קבורה נמכרו והמחיר היה בהתאם ליכולתו של המשלם. ועד הקהילה הוא שטיפל בקביעת המחיר. במסגרת "חברה קדישא" פעלה חברת "נושאי המיטה". מכובדי העיר השתתפו כחברים בחברת נושאי המיטה והם שעסקו בקבורה, כמובן לא בקבורה עצמה. לזה השתמשה הקהילה בקברנים שכורים. כל הכנסות ה"חברה קדישא" היו לצורכי הקהילה, למטרות צדקה וחסד. פעם בשנה, במוצאי שבת פרשת ויחי התקיימה מסיבה כללית, שכל הכנסותיה קודש ל"חברה קדישא".

חינוך דתי בסירט

מלבד חינוך כללי, דאגו בסירט גם לחינוך דתי ב"חדרים", בישיבה וב"בית-יעקב" לבנות: בתחילת המאה העשרים היתה קיימת ישיבה קטנה בסירט. לאחר מספר שנים, בשנות העשרים היא נסגרה.

הישיבה

בשנת 1937, סמוך לבחירתו כרב העיר, הקים הרב ברוך הגר ישיבה בסירט, שנקראה בשם: "ישיבת בית ישראל ותמכין דאוריתא". בישיבה זו למדו תורה, הוראה ומוסר הן בני סירט והן בחורים שהגיעו מכפרי וערי הסביבה ומאזור מארמורש-סיגט. רוב התלמידים היו מקרב הבאים ממקומות שונים, כי שם הישיבה הלך לפניה ברמתה הטובה ובתנאי הקיום של הבחורים שבאו ללמוד בין כתליה. בישיבה היתה קיימת פנימייה, שבה התגוררו הבחורים וגם חדר אוכל שבו הגישו שישה ימים בשבוע שלוש ארוחות ביום במחירים מזעריים. בשבת אכלו הבחורים אצל משפחות מארחות. תלמידי הישיבה מבני סירט אכלו וישנו בבית הוריהם. לצורך אחזקת הישיבה, פנה הרב ברוך הגר ליהודי העולם ולמוסדות הפילנטרופיים בעולם היהודי. הוא פנה, כמובן, גם לנדבני עירנו,

שעזרו ככל יכולתם. ליד הישיבה פעלה פנימייה.
בישיבה חינכו לערכי היהדות, לאהבת ישראל, שהיתה עיקרון חשוב בחסידות ויזניץ וללימוד תורה. בחורים שרצו לרכוש מלאכה, יכלו במקביל ללימודיהם ללמוד גם מלאכה כגון: חייטות, נגרות, פחחות ועוד. בעניין זה הלך הרב הגר בעקבות הרב מברבשט, דיין בסיגט, שבישיבתו למדו התלמידים מלאכת האריגה, בבית-חרושת שהקים לשם כך.
את השיעורים הגישו שני אישים, בני תורה תלמידי ישיבת "חכמי לובלין", שהיתה מפורסמת ברמת לימודיה. השניים, ר' מנחם פרידלנדר והרב דוד ויז'ניצר, היו בעלי אישיות מרשימה, תלמידי חכמים מובהקים, פדגוגים כשרוניים ונואמים בחסד. דמויותיהם האצילות עוררו תשומת לב אצל תלמידיהם, ששתו בצמא את דבריהם הן בשיעורי התלמוד ומפרשיו והן בלימודיהם בספרי הוראה ומוסר. התנהגות שני ראשי הישיבה שימשה דוגמה לתלמידיהם, שהושפעו מאוד ממידותיהם והליכותיהם.
משעות הבוקר שבהשכמה ועד לשעות הערב המאוחרות נשמע קול התורה ברחוב הישיבה. רכונים על ספריהם, עסקו הבחורים בלימודיהם, צללו לעומקו של ים התלמוד, התפלפלו, התווכחו על סוגיות קשות ומסובכות. מוסד הישיבה שבעירנו היה ממש "בית יוצר של האומה", שבו עוצב דור של לומדים שחושלו במלחמתם בתרבות הגרמנית, שהיתה מאוד מקובלת בחוגי היהדות השונים.
מלבד לימודים, היה קיים בישיבה גם הווי דתי וחסידי מיוחד. נוכחות בחורי הישיבה בערבי שבתות ב"טיש" שערך רבי ר' ברוך, דברי התורה שהושמעו בהזדמנות זאת, הזמירות הנהדרות, תרמו להעמקת התודעה היהודית והקשר החברתי בין בני-הישיבה ובין המשתתפים ב"טיש" של הרבי. חיי החברה, התפילות שלוש פעמים ביום, הלימוד בצוותא, השאירו רושם עמוק בקרב היהדות הדתית בסירט. כל זה נמשך עד שנת 1941. בשנה זו נדם קול התורה כפי שנדם בכלל הקול היהודי בחוצות סירט, כי יהודי סירט גורשו מבתיהם ומעירם לקול הנהי והבכי בערבות טרנסניסטריה.
עם עלייתו ארצה בשנת 1946 יסד ר' ברוך הגר ישיבת "יחל ישראל" במרומי הכרמל בחיפה, הממשיכה במסורת הישיבה בסירט, ושוב נשמע קול התורה בישיבת סירט ויז'ניץ במדינת ישראל (ראה "מוסדות סירט ויז'ניץ חיפה" בעמ' 75)

תלמוד תורה

המוסד היהודי העממי, שתפקידו לתת חינוך יהודי לכל ילד ונער, גם אם אין באפשרות הוריהם לשלם שכר לימוד, היה קיים ופעל גם בסירט. ב"חדרים" של תלמוד תורה למדו מגיל שלוש עד גיל 16. תלמוד התורה היה מחולק לשלושה "חדרים" ובעצם לשלוש כיתות לימוד: לגיל הרך, הבינוני ולגדולים, לפי רמת לימודיהם. המלמדים בחדר היו רבי חיים גולד ור' אייזיק שמערלער לדרדקים. אצלו למדו הילדים מה שנקרא "עיברה", כלומר היכולת לקרוא בסידור, ר' שלמה פייג, מורה צעיר שהגיע לסירט מטרנסילבניה ור' חיים גוטליב. הם לימדו ילדים גדולים יותר ונערים. הרב הגר הידק מאוד את הפיקוח על ה"חדרים". והיו גם חדרים פרטיים. בסך-הכל התקיימו ארבעה "חדרים" פרטיים, בהם למדו בניהם של מי שיכלו להרשות לעצמם לשלם שכר לימוד חודשי. הצטיין בקרב ה"חדרים" זה של ר' מאיר הירש, שהיה תלמיד חכם מובהק ופדגוג מוכשר, שהיה בקי גם בלימודי חול. אצלו למדו ילדים מעל גיל 12 והיה ידוע כמומחה לגמרא, שולחן ערוך וספרי מוסר. היה גם 'החדר' של אברהם אייזיק שמֶכלֶר לילדים עד גיל 12.

בית-הספר "בית יעקב" לבנות

הבנות הדתיות למדו בבית-הספר "בית-יעקב". המורה הראשונה ב"בית יעקב" היתה גברת שרייבר, אישתו של בנימין דב שרייבר. מוצאה היה מגרמניה והוראתה היתה בגרמנית. מורה נוספת שרה שרייבר, נכדתו של הרב אלכסנדר שלמה שרייבר, שהצטיינה בהליכותיה וגינוניה, כיאה לבת משפחת שרייבר. יש לציין את אישיותה של פרל חוה גרוס, בתו של ר' בנימין דב שרייבר. הבת ספגה מאווירת הקדושה של הבית וידעה איך לשַמֵר אותה. בימי השואה בטרנסניסטריה השתדלה במסירות נפש לעזור לסובלים. אומרים שלא נרתעה מכל קושי ולא בחלה בשום מעשה. היתה מעודדת ומחזקת את אלה שכבר נפלו ומקימה אותם למאבק מחודש לחיים. לאחר המלחמה התחתנה עם ר' אפרים גרוס ושנייהם עלו ארצה.

סירט הדתית אחרי שואת טרנסניסטריה

כאמור, כל מה שסיפרנו על סירט הדתית נפסק בבת אחת, ביום מר ונמהר, ב-19 ביוני 1941. המתופף העירוני הודיע מטעם השלטונות, שבעצם אותו יום לפנות ערב על כל היהודים לעזוב את העיר, לקחת כמה שיכולים לשאת בידיים, ולצאת ברגל לכיוון דורנשט. כי ב-12 באוקטובר הם גורשו, יחד עם יהודי ראדוביץ, לטרנסניסטריה הארורה.

מה קרה לסירט הדתית לאחר ששוחררו בניה וחזרו לבתיהם

חזרנו, כ-40% מהיהודים שגורשו. כל האחרים מתו ברעב, קור ומחלת הטיפוס או נרצחו (אמנם בפנקס הקהילות, כרך רומניה ב', עמוד 482, כתוב שבשנת 1947 נמצאו בסירט כ-1,700 יהודים. האמת היא שסירט, כעיר גבול, שימשה כמעבר בין ברית-המועצות לרומניה. יהודים רבים מבוקובינה הצפונית, שבידי הרוסים, וממקומות רבים אחרים, נמלטו לרומניה, מתוך הנחה שמשם יעלו ארצה, או ייצאו לארץ אחרת ובינתיים נשארו בסירט, ואילו אני מדבר ביהודי סירט עצמם).

הם אמנם ניסו לחזור לשגרה, לתקופה שלפני הגירוש, לשקם את בתיהם ואת פרנסותיהם, אלא שהדבר לא עלה בידם. משהו השתבש. בסופו של דבר כולם, או כמעט כולם, עזבו את העיר שבה חיו יהודים דורות רבים, רובם עלו ארצה ומיעוטם חיפשו את מזלם בארצות תבל שונות. הבה נראה מה קרה למנהיגים הרוחניים שעליהם דיברנו:

הרב ברוך הגר לא חזר להמשיך ברבנות בסירט. הוא עבר לתקופה קצרה לבראשוב בטרנסילבניה, משם עלה ארצה. הוא בא לביקור בשבת שלפני ראש השנה תש"ו. בשבת פרשת "כי תצא" דרש לפני בני עדתו והמליץ לפניהם לעלות ארצה.

הוא עצמו עלה ארצה, התיישב בחיפה והקים במרומי הכרמל שיכון "רמת ויז'ניץ" ובו חידש את הישיבה סערעט-ויז'ניץ (העיר הנקראת סירט, כפי שכתוב גם בפנקס הקהילות, נקראת לא אחת במקורות דתיים בשם סערעט ואפילו סערעד). הרב ברוך הגר זצ"ל נפטר בשנת 1964 ובמקומו מונה לאדמו"ר בנו ר' אליעזר הגר, שממשיך במפעלי אביו, לא רק ברמת ויז'ניץ, אלא גם במקומות אחרים בישראל וגם בארצות-הברית.

גם הרבי מנדבורנה חזר מגירוש טרנסניסטריה ועלה ארצה בשנת 1948. הוא הקים את חצרו, תחילה ביפו ואחר-כך עבר לבני ברק, שם נפטר. הוא נטמן בהר הזיתים בירושלים. בנו אחריו, רבי ישכר בער, מכהן באדמו"רות, והוא כיום אחד האדמו"רים המפורסמים ורבים באים לבקש ממנו עצה וברכה.

בנו השני, אייזיקל, עלה ארצה באוניית המעפילים "כנסת ישראל" בסוף 1946. הוא נהרג במאבק שהתפתח על סיפון האונייה בחיפה, בין העולים לבין החיילים הבריטים, שרצו להעביר אותם לקפריסין. אביו התאבל עליו ימים רבים (ראה "אייזיקל הי"ד", עמ' 339). במשך עשרות בשנים נערכו בבית-הכנסת נדבורנה, ביום מותו של אייזיקל, האזכרות השנתיות לעיר סירט.

האדמו"ר מנדלה רובין לא חזר מטרנסניסטריה. הוא נספה במוגילב ונקבר בבית-העלמין של המקום. הוא לא השאיר אחריו יורש.

בין הבאים מצ'רנוביץ לסירט נמצא גם הרב הגאון מרדכי שיבר, גדול בתורה, שנתקבל כרב העיר בשנת 1946. כן הגיע מצ'רנוביץ החזן ר' שלמה זוננשיין, שהיה לפני המלחמה חזן בצ'רנוביץ. הרב מרדכי שיבר, בעזרת ראש הקהילה אברהם פאריזר, השתדל מאוד להחזיר עטרת ליושנה. שוקמה גם השחיטה הכשרה על-ידי שני שוחטים שנמלטו מצ'רנוביץ. נעשה אפילו ניסיון לחדש את הלימודים בתלמוד תורה, לפחות חלקית. הדבר לא נסתייע. הרב מרדכי שיבר והחזן זוננפלד, כמו גם השוחטים, עלו כולם ארצה, כפי שעלו כמעט כל יהודי סירט, כולל אלה שבאו לשבת בתחומה.

תמו תולדותיה של סירט היהודית. נותרו רק בתי-הקברות המפוארים, הזיכרונות והגעגועים לעיר שהיתה בעבר מוקד של יהדות תוססת.

ר׳ יצחק זאב בן ר׳ אליהו החסיד שפרר

מייסד הת״ת בסירט, לפי עדותו של הרה״ח עזריאל רוטר ז״ל. תמונתו היתה תלויה כמעט בכל בית בסירט.

השיר המובא להלן חובר על-ידו בלשון הקודש ובאידיש, ונושאו ראש השנה לאילנות. תוכנו הוא תפילה לבורא עולם כי יחון עם המייחדים שמו וכי נזכה להביא את הביכורים לבית הבחירה במצב של איש תחת גפנו ותאנתו.

היה יהודי ירא שמים, אוהב ציון, מחברי חובבי ציון, מורם ורבם של בני סירט בסוף המאה התשע-עשרה, תחילת המאה העשרים.

נכדו, יצחק זאב הרש, הקרוי על שמו, מתגורר בקרית-אתא ומקורב מאוד לבית סערעט ויז׳ניץ בנשיאות כ״ק האדמו״ר שליט״א.

שיר לט״ו בשבט

יצחק זאב בן אליהו החסיד שפרר ז״ל

נחמת ישראל

א.

הנה עבר רוב החורף
ראש שנת האילנות בא
הקור העז קשה העורף
לאט אל נרתיקו נחבא
תקוות כל עץ כל שיח הארץ
הולכות הלוך וגדול
כי יתחדשו אך יפרצו פרץ
אף שורשם בל יהי חדל
כי גם תקוות ישראל פה בגולה
תתחדש משנה לשנה
כי סוף סוף תרפא זאת החולה
כי ירחם אל עם זו קינה.

ישראלס טרייסט

א.

שוין באלד נאך דעם שווערן ווינטער
שוין איז דער בוימער-פעסט
די קעלט הערט אויף און גייט אונטער
באלד בלייבט פון זיי דא קיין רעסט.
אלע פלאנצן הויבן אן צו האפן,
אז די הילף קומט זיי באלד פון גאט,
באלד פארגעסט מען צו ס׳האט זיי געטראפן
אויף דער וועלט על נד אדער נויט.
גראד ווי די קאהלע בוימער האפן אין גלות
ישראל צו דעם גרויסן רעטער,
באלד וועט זיין א עק פון די יללות
פון די פלאגן פון גלות וועטער.

ב.

שורק נטע אותנו אל
אל אדמת חלב ודבש
לשורק קרה ישראל
השקהו שלא יבש
העץ אך הצליח עשה פרי
ושכח את אל נוטעהו
ויקצץ אל את ענפי המרי
ויפזרם איש אל עברהו
אך הענפים עד כה לא נס לחם
רק כולם חומדים אל אדמתם
עוד ייפו ויפרחו יתנו ריחם
עת ישלח שדי את עזרתם.

ב.

איין בוים האט אונדז גאט אויך
געפלאנצט
אין א ליברייך און זיס לאנד
דעם בוים געפלעגט און גוט אומשאנצט
האט גאט מיט זיין אייגענער האנט.
קוים האט דער בוים זיך גליקלעך געזען,
האט ער פארגעסן זיין גאט באלד
גאט'ס שטראף איז אים באלד געשען
צעשפרייט די צווייגעלעך מיט געוואלד
דאך די צווייגעלעך זיינען נאך פול מיט
זאפט
און גלוסטן יעדעס צו זיין שטאם-ארט,
בליען וועלך זיי נאך דורך גאט'ס קראפט
ליבלעך דופטן אויף דעם זעלבן ארט.

ג.

לכן נשתתף גם אנו
בחג הנעים הלז
כמנהג המסור לנו
משנת דור דור מאז
ומזמרת הארץ נקחה
ונברך בורא פרי העץ
להתפלל אל אל לא נשכחה
כי יחודש לגלות הקץ
אז מפרי עץ נביא אל בית הבחירה
איש את בחירו ותרומתו
אז ישיר ישראל את השירה
איש תחת גפנו ותאנתו.

ג.

דארום דארפן מיר אויך נעמען טייל
אן דעם חמישה עשר פעסט
צור פרוכט פון ארץ-ישראל
איינלאדן געליבטע געסט.
און ביי דער ברכה בורא פרי העץ,
זאלן מיר אויך נישט פארגעסן
גאט צו בעטן פאר דעם לאנד פון פיל
רייץ
וואס יעקב איז דארט געזעסן.
דאן אז גאט וועט אונדז ברענגען אין
אונדזער לאנד
וועלן מיר דארט ברענגען בקורים
דארט וועלן מיר יידן אלע איין באנד
זינגען צו גאט הייליגע שירים.

ה"ויז'ניצר קלויז" — בית-הכנסת הויז'ניצאי

בית-הכנסת הויז'ניצאי היה אחד החשובים והמכובדים בעיר. התפללו בו חסידי ויז'ניץ וחסידי אטיניא שהיו קשורים בלב ונפש לאדמו"ריהם, רבי ישראל הגר הויז'ניצאי ואחיו רבי חיים הגר מאטיניא. קול התפילה החם בנוסח הויז'ניצאי המסורתי, רווי ערגה וכיסופים לבורא עולם, נשמע למרחקים, במיוחד בשבתות וחגים, בהם התפילה הגיעה לשיא העוצמה והביאה את המתפללים להתרוממות והתעלות הנפש. גבאי בית-הכנסת, ר' אברהם כ"ץ, ר' דוד (דוגי) ווסרמן ור' הירש קליפר — מראשי חסידי ויז'ניץ ואנטיניא, יהודים אמידים ומכובדים, התמסרו לצורכי בית הכנסת המרובים ודאגו שהכל יתנהל בצורה מסודרת ונאה, על-פי דרך החסידות המסורתית של ויז'ניץ ואטינא בנוגע לתפילות בציבור ולהתוועדויות חסידיות בלילות שבת וחג; ביומי דהילולא (ימי זיכרון) של האדמ"ורים הראשונים, לישיבה בצוותא בימים מיוחדים כגון ט"ו בשבט, ל"ג בעומר, פעילויות והתכנסויות שעשו את קהל המתפללים לעדה מגובשת, שמכונה בפי החסידים "דיבוק חברים".

ציבור המתפללים נמנה עם המכובדים שבפלג החרדי-חסידי ובראשם הרב הצדיק ר' יוסף נפתלי שטרן זצ"ל, חתנו של ר' אלכסנדר שלמה שרייבר זצ"ל; רבנים, שוחטים, משמשים בקודש, סוחרים, בעלי מלאכה ובעלי בתים חשובים מן השורה. חיזוק גדול קיבל בית-הכנסת באמצע שנות השלושים כשרב העיר, רבי ברוך הגר זצ"ל, קבע בו מקום תפילתו. אחת לשנתיים או שלוש שנים היה מגיע האדמו"ר מויז'ניץ או האדמו"ר מאטיניא, לעשות שבת בקרב חסידיהם. בשבתות אלה בית-הכנסת לבש חג. חסידים-אורחים הגיעו מהסביבה הקרובה והרחוקה לשבות במחיצתו של האדמו"ר. בית-הכנסת התמלא באורחים עד אפס מקום והחוויה הדתית-רגשית שציפתה להם היתה גדולה מאוד מהתפילה ברוב עם, מה"טיש" (השולחן) בליל שבת שערך הרבי, מהליווי ההמוני של האדמו"ר לבית-הכנסת וממנו הביתה דרך הרחוב הראשי בעיר ומה"יחד" של מאות חסידים ממקומות שונים בבוקובינה. ר' אברהם כ"ץ זצ"ל אירח את הרבי מויז'ניץ בדירתו המרווחת, ור' צבי הירש קליפר זצ"ל אירח את האדמו"ר מאטיניא בביתו הנאה שבמרכז העיר. ביקורים אלה עוררו את הלבבות וליכדו

את המתפללים סביב ל"קלויז".
בכניסה לבית-הכנסת היה תנור בנוי ששימש לאפיית מצה שמורה. שבועיים-שלושה לפני פסח, המה בית-הכנסת מיהודים חרדים שבאו עם קמחם השמור משעת קצירה, לאפות "מצה שמורה" על-פי כל הדקדוקים וההידורים הנהוגים מדורי דורות. ההמולה היתה גדולה. זקנים ונערים, קטנים וגדולים עסקו בעבודות האפייה. ריחות ניחוחות של מצות חמות שזה עתה נרדו מתוך התנור, נישאו באוויר בית-הכנסת, פרצו החוצה והתמזגו בריחות האביביים של הפריחה. בית-הכנסת הויז'ניצאי הפך בימים אלה לאחד המרכזים הסואנים להכנות לחג הפסח. אפיית המצות היתה אחת החוויות הנעימות ש"הויז'ניצר קלויז" העניק למתפלליו הקבועים וגם ליהודים אחרים בעיר, שהקפידו לאכול "מצה שמורה" במשך כל ימי חג הפסח.
בבית-הכנסת הויז'ניצאי התפללו, כאמור, יהודים יקרים ונכבדים, חסידים ואנשי מעשה, חרדים ויראי ה', שהיו תמימים עם בוראם ויוצרם, ביניהם למדנים ויהודים מהשורה, סוחרים ויגיעי כפיים, משמשים בקודש ועסקני ציבור, כולם, יחד, עדה חשובה ומכובדת, שהטביעה חותמה על החיים הציבוריים, הדתיים והחברתיים בעיר.
תהיינה השורות האלה נר תמיד לזכרם של המתפללים אשר רק מיעוטם זכורים לי ואילו רובם נמחקו מזיכרוני, במרחק הרב של 62 שנה:

הרה"צ רבי ברוך הגר זצוק"ל — רב העיר
הגאון הצדיק רבי יוסף נפתלי שטרן זצ"ל
ר' אברהם כ"ץ ז"ל — הגבאי הראשי
ר' דוד וסרמן ז"ל גבאי
ר' צבי הירש קליפר ז"ל — גבאי
ר' לייבלה וסרמן ז"ל
האחים החשובים ר' יוסף וולך, ר' חיים וולף ור' שלום וולך ז"ל
ר' דוב בערל שרייבר ז"ל, בנו של הרב אלכסנדר שלמה שרייבר ז"ל
ר' יצחק הלברכט שו"ב (שוחט ובודק)
ר' אפרים פישל כ"ץ ז"ל
ר' שלמה סלדינגר ז"ל
ר' לייבצא בנצר ובנו ר' ישראל בנצר ז"ל
ר' ישראל כ"ץ ז"ל

ר' דוד מעט ז"ל
ר' קלמן מעט ז"ל
ר' אהרן לנדמן ז"ל
ר' שלמה דוידוביץ ז"ל
ר' לייבלה לנגנאור ז"ל
ר' שמואל פישמן ז"ל
הרופא דר' קליפר ז"ל
ר' הרשל סלר ז"ל.

* * *

עם גירושם של יהודי סירט בקיץ 1941 לקלפט-קראיובה ולאחר-מכן לטרנסניסטריה, פסקו החיים היהודיים בעיר. עשרת בתי-הכנסת התרוקנו ונסגרו. חלק מהם נהרסו וגם הויז'ניצר קלויז נהרס.
מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה מאות חללי בת עירי, ובתוכם רובם של מתפללי בית-הכנסת ויז'ניץ, יהודים יראים ושלמים, חסידים ואנשי מעשה, אשר מתו מות קדושים וטהורים בכפור, ברעב, במגיפות ומחלות קשות. ה' ינקום דמם השפוך ויזכרם לטובה עם שאר צדיקי עולם. בגן עדן תהא מנוחתם ונשמותיהם תהיינה צרורות בצרור החיים.

פ"ה

"סדיגערער קלויז" — בית-הכנסת של חסידי סדיגורה

בית-הכנסת של חסידי סדיגורה בעיר לא שימש רק כמקום תפילה ורינה, אלא גם כבית-מדרש לתלמידי חכמים, ששקדו בו על לימוד תורה יומם ולילה, משעות הבוקר המוקדמות ועד השעות המאוחרות של הלילה. ספרייה תורנית עשירה עמדה לרשותם של הלומדים, שבאו מכל בתי-הכנסת בעיר.

הגבאי הראשי של בית-הכנסת היה ר' שמואל אבא רפפורט ז"ל, בן למשפחת רבנים, תלמיד חכם ואיש משכיל, פעיל ציוני ותיק. נוסף להיותו גבאי סמכותי, הגיד שיעור ברמב"ם ובפרשת השבוע בשבתות אחרה"צ, בפני חוג לומדים רחב, והיה גם בעל תפילה מעולה. על הסידורים הנאים בבית-הכנסת פיקח אישית, והקפיד מאוד על ניקיונו ועל מראהו האסתטי, כיאה וכנאה למקדש מעט. קהל מתפלליו בא מכל שדרות הציבור: חסידים, אנשי מעשה, סוחרים, בעלי מלאכה, פקידים וכדומה.

בית-הכנסת נוסד בשנת תרל"ח (1878). במעמד יריית אבן הפינה השתתף האדמו"ר הראשון מסדיגורה, רבי אברהם יעקב פרידמן זצ"ל, בנו של האדמור מרוז'ין רבי ישראל פרידמן זצוק"ל.

ה"סדגרר קלויז" זכה ל"בעל תפילה" מהמצוינים בבוקובינה, ר' יצחק רוזנקרנץ ז"ל, שנשלח על-ידי האדמו"ר מבויאן, רבי יצחק פרידמן זצ"ל, לשמש שליח ציבור. במשך 40 שנה עבר ר' יצחק לפני התיבה, וכמעט שני דורות של מתפללים נהנו מתפילתו המיוחדת בנוסח המקורי שהביא מהעיר ברדיטשב, עליו אמרו "הנוסח הזה הוא מסיני" (ממעמד הר סיני).

מתפללי בית-הכנסת, זקנים ונערים, גברים ונשים, היו קשורים בעבותות אהבה ל"קלויז", שחוו בו חוויות מרגשות, שליוו אותם לאורך כל ימי חייהם. האדמו"רים מבית רוז'ין: סדיגורה, בויאן, קופיטשניץ, התפללו בבית-כנסת זה כשהגיעו לשבות בעיר בקרב חסידיהם.

המתפללים-החסידים השתייכו ברובם ל"סדיגורה" ומיעוטם ל"בויאן", "הוסיאטין" ו"קופיטשניץ". גם אנשים מודרניים, שהמסורית היתה יקרה להם

וניהלו אורח חיים יהודי, היוו אחוז ניכר מקהל המתפללים. היה זה בית-כנסת שאפף את כל המתפללים בחום ובאהבה ועורר בהם תחושת שייכות והזדהות. ניצבת לפני עיני תמונת היכל בית-הכנסת מבפנים, והדמויות שפיארו את ספסליו, כפי שהם זכורים לי מימי ילדותי ונעורי, עת שפכתי שיח לפני קוני במקדש מעט זה, ליד אבי ומורי ר' בנימין הרמן ע"ה, שמקום מושבו היה בקצה השורה הראשונה מלפני תיבת העמוד.

אציב יד ושם לאלה אשר שמותיהם זכורים לי והסליחה עם העשרות אשר ברבות הימים, הצרות, הגזרות, והמאורעות, שמותיהם נשכחו ממני, אך נשמותיהם תישארנה צרורות בצרור החיים לעולמים.

הרב משה דוד אשכנזי דיין ומורה צדק בקהילת סירט. תלמיד חכם גדול ובקי מובהק בש"ס ופוסקים. פסיקותיו בכל תחומי ההלכה העידו על גדולתו בתורה ועל דעתו המיושבת והנקייה. נפטר בשנת תרצ"ח (1938) ונטמן בבית החיים בסירט.

ר' אשר הירשהורן מוצאו היה מפולין. נשא לאישה בת המקום, אחותו של הרב בן-ציון כ"ץ, רבה של העיר צ'רנוביץ. היה איש אשכולות, למדן גדול, בעל מחשבה בהירה והגיונית. הוא הפליא את שומעיו בחידושי תורה שנונים ובפרשנות האירועים בראי פרשת השבוע. היה מהפאר וההדר של מתפללי ה"קלויז".

האחים המכובדים ר' ישעיה ור' מרדכי אונטרפורט תלמידי חכמים, חסידי סדיגורה, סוחרי טקסטיל אמידים.

ר' ישראל מרגליות ואחיו ר' אברהם מרגליות גם הם סוחרי בדים, חסידי בויאן. בביתו של ר' ישראל מרגליות התארחו האדמו"רים לשושלת בויאן, שהגיעו לשבות בעיר.

ר' אברהם אלי ריינר — שען במקצועו. מחשובי חסידי סדיגורה.

ר' יענקל שויארמן ממכובדי מתפללי בית-הכנסת חתנו של ר' יצחק קליין, מחסידי סדיגורה.

ר' חיים יואל ברכר, אביו של אליעזר ברכר מזכיר ועד הקהילה. ר' חיים יואל שימש שנים רבות כ"בעל שחרית" בראש השנה.

ר' חיים גולד — מלמד הדרדקים ב"תלמוד תודה" המקומי. רוב רובם של ילדי סירט למדו אצלו קריאה. שמו הלך לפניו כבעל מתודיקה מיוחדת להקניית הקריאה בסידור התפילה. ואכן, כל ילד שלמד אצלו, רכש את הקריאה על בוריה.

ר' אברהם פאוקר — סוחר טקסטיל אמיד. בביתו התארח האדמו"ר רבי אברהם יעקב פרידמן מסדיגורה, כשהגיע לשבות בעיר.
ר' הירש שלט וחתנו לייבלה קרפט — מהפעילים של מתפללי בית-הכנסת.
הרב החסיד ר' אלעזר מנחם שכטר זצ"ל, גיסו, ר' צבי הירש קאופמן, ובניו ר' איצי קאופמן ור' לייבלה קאופמן. מוותיקי המתפללים ומנכבדי בית-הכנסת, חסידי הוסיאטין-סדיגורה. ר' איצי קויפמן ורעייתו נפטרו באנטוורפן, בלגיה והובאו לקבורה בארץ, בטבריה.
ר' יואל בעריש — סופר סת"ם. עשרות נערים הניחו תפילין, שפרשיותיהן נכתבו בידי ר' יואל בעריש, בקדושה ובטהרה.
ר' אלי ווגנר — סוחר פרוות, בנו של ר' הירש ווגנר מעשירי היהודים בעיר. ר' הירש ווגנר היה מתומכיו הנאמנים של הרבי מנדבורה, וגם בנה לו בית מגורים ובית-מדרש. היה מגדולי מפזרי כסף לצדקה בעיר. ר' אלי ווגנר נפטר בחיפה בסוף שנות החמישים.
ר' יחזקאל ווינרוך — היה אחראי לקיום הסעודה השלישית בשבת לאחר תפילת מנחה.
ר' מרדכי קאופמן ובנו משולם קאופמן — מהמתפללים הוותיקים ב"סדגרר קלויז".
ר' יוסף לקוורניק — בעל משק חי ויצרן תוצרת חלב.
ר' זיידה שפר — סוחר נכבד מהמשכימים ומעריבים בבית-הכנסת.
ר' יעקב בוכבינדר — בעל בית מלאכה למסגרות. תלמיד חכם שישב בשעות הפנאי ולמד בבית-הכנסת.
ר' הירש ביקסנשפנר — בעל חנות מכולת גדולה. מהתורמים החשובים לצורכי בית-הכנסת, ואחיו אליעזר ביקסנשפנר.
ר' דוד זוננקלר — סוחר תבואות. מהמתפללים הנאמנים של ה"קלויז".
ר' שמואל טמלר, ר' משה בליפולסקי, ר' הירש מיכל שטרלינג — סוחרי תבואה, נעליים ומצרכי מזון.
ר' אהרון הנדלר — בעל חנות לסידקית. בנו זבולון היה תלמיד חכם מובהק. ישב שעות ארוכות בבית-הכנסת ולמד גפ"ת. הסתלק בדמי ימיו. גדול היה האבל בבית-הכנסת על מות אחד מבחירי בניו ומהמצוינים בהם.
ר' משה אליעזר שחר — אחד ממנהיגי בעלי המלאכה היהודים בסירט. באמצע שנות השלושים עבר להתפלל בבית-הכנסת של "בעלי המלאכה", ונבחר כגבאי

בית-הכנסת. היה בעל תפילה מהולל, במיוחד בימים הנוראים. לאחר שובו מטרנסניסטריה יזם יחד עם ר' מנדלה רוזנטל שיקומו של בית-הכנסת של בעלי המלאכה, שהיה אחד משלושת בתי-הכנסת שפעלו לאחר חורבנם של עשרת בתי-הכנסת שהיו בעיר. נפטר בארץ, בעיר רחובות.

ר' מרדכי (מוקי) קרסל — תלמיד חכם ומשכיל, ישב בבית-הכנסת ולמד בשקיקה את ספרי הרמב"ם. נפטר בארץ.

ר' מרדכי (מרקוס) פרוכט — מהמתפללים האמידים, שתפס מקום ב"מזרח".

ר' משה קלינגר ואחיו ר' טוביה קלינגר — בניו של סבי ר' פייביש קלינגר, תלמיד חכם גדול, חסיד בויאן. הם נפטרו בארץ.

האחים יעקב, לוי ונטע רחמוט — בניו של ר' יהודה רחמוט, מחשובי חסידי סדיגורה. נפטרו בארץ.

אלה אזכורה ונפשי נשפכה עלי על קדושי מתפללי בית-הכנסת סדיגורה בעיר סירט, אשר רק חלק מהם הזכרתי, וחלק גדול מהם, ברבות הימים, הצרות והמאורעות, נשכחו ממני ושמותיהם לא הועלו כאן.

כולם אהובים, כולם ברוכים, כולם מתו מות קדושים וטהורים, יחד עם שאר קדושי העיר, מי ברעב, מי במגפה, מי במים, מי באש, מי במיתות משונות, קשות ואכזריות, ה' יקום דמם הקדוש והטהור, ויביא גאולה לבניהם ולבני בניהם במהרה בימינו. הגירוש של יהודי סירט גדע באכזריות את החיים הדתיים התוססים בעיר ובתוכם החיים הקהילתיים והחברתיים של מתפללי בית-הכנסת סדיגורה, אשר נחרתו בעט ברזל ובציפורן שמיר, בלבותיהם ובנפשותיהם של המתפללים לדורי דורות.

פ"ה

לזכר "בית אל", בית-כנסת קטן וצנוע: החידה שנפתרה לאחר 50 שנה

נחמן שרוני (נוקי שרף)

בסירט עירנו היו מוסדות דת רבים, בתי-כנסת, מדרשים, תלמודי תורה וחצרות רבנים. כולם וכן בית ועד הקהילה נמצאו מאחורי רחובה הראשי של העיר, צמודים או קרובים זה לזה. הם היו גדולי ממדים ומפוארים, עם ספרי תורה רבים וציורים על הקירות. אך לא על אלה ברצוני לעמוד בשורות אלה.

זיכרונותי מוקדשים ל"מקדש אל" נחבא ובלתי ידוע לרבים מתושבי העיר, שפעל במפלס חצי מרתף בבית הורי וסבי, משפחת שֶׂרף, כמעט בקצה הרחוב הראשי I. G. Duca בדרך ל-Manastirea.

לקראת כתיבת רשימה זו התעניינתי בתולדות בית-הכנסת, אך לצערי כל החקירות בנידון לא העלו תוצאות פרט לעדות קרוב משפחה מצד אבי, לפיה בית-הכנסת כבר היה קיים בשנת 1920.

בית-הכנסת כלל אולם לא גדול לגברים, שמדרגות הכניסה אליו הפרידו בינו לבין אולם התפילה לנשים, שהכניסה אליו היתה מתחת למדרגות העץ בכניסה לביתנו. הריהוט היה פשוט, עם ארון קודש ופרוכת יפים אך ללא קישוטים אחרים פרט למגן דוד גדול בצבע כחול-כהה בכותל הדרומי.

התפילות התקיימו יומיום, בוקר וערב, שבתות וחגים, והמתפללים היו השכנים הקרובים ליברמן, אייזנברג, האחים וגנר, דרוקמן, בנדיט, סגל, ברגר, הורוביץ, סנדברג ואחרים, שיסלחו לי על אי ציונם.

זה היה בית-כנסת ללא רב, שהיה בו רק הגבאי הנאמן בריגר, ללא מריבות על חלוקת כיבודי עלייה לתורה באשר כל מתפלליו נשאו בעול צרכיו.

חגיגות שמחת תורה היו מפוארות ואז יצאו מבין כותלי בית-הכנסת אל חצר הבית בריקודים ושירה ואנו הילדים מנופפים בדגלי שמחת תורה עם תפוחים. שלוש הסעודות ("שַׁלְשִׁידֶס") התקיימו בשמחה רבה באורח קבוע כל שבת אחרי תפילת מנחה, עם הערינג, לייקאך (עוגת דבש), חלה ויי"ש. במועדים שלא נמצאו מתנדבים מקרב המתפללים להביא כיבוד, היה זה תפקידו של אבי, הרמן

שרף ז"ל, לממן את הכיבוד, דבר שעשה במשך שנים רבות בהרבה האהבה.
בחצר הבית היה מחסן תבואות בן שלוש קומות ורבים מאיכרי הסביבה היו מביאים לשם את מרכולתם למכירה. בעוברם ליד בית-הכנסת התנהגו ביראת קודש ובימי חורף היו כאלה שלא שכחו להביא בולי עץ לחימום התנור של מתפללי בית-הכנסת. גם המשרתות בביתנו במשך השנים ראו לְכבוד לנקות ולשטוף את בית-הכנסת והגוי הקבוע בעסק הקפיד להדליק ולכבות את האור בשבתות ובחגים.
קשרים הדוקים היו למשפחות קרפט ושרף עם הברון George Flondor, בעל אחוזה, שהיה ידיד ליהודים.
לאחר המלחמה וחזרתנו מהגירוש היה בית-הכנסת פרוץ, כל הציוד וכלי הקודש נשדדו והתפילה בו לא חודשה.
למעלה מ-60 שנה עברו מאז גורשנו מביתנו, אך עדיין מכרסם בליבי הרצון לעלות לתורה בבר מצווה שלי בבית-הכנסת שלנו, שלקראתה התכוננתי והייתי מלא ציפיות.
בנסיעותי ברומניה ביקרתי פעמיים בסירט ולאחרונה שהיתי שם עם אישתי ביום גשום. עלינו לבית והערנו משינה את הזוג הצעיר שהתגורר בו. הסברנו להם שזה בית הולדתי וביקשנו לסייר בו. נתקבלנו יפה ובצאתנו ביקשתי לראות את מפלס הקרקע של הבית.
האיש נדהם ולא הבין את מבוקשי. הוא הסביר לי שהמקום משמש כמחסן והמפתחות לא בידיו, אך המשיך לבקש הסבר לבקשתי המוזרה. ואז הסברתי לו שהמקום שימש כ"בית תפילה" ליהודים.
האיש קפץ ממקומו ופרץ בשמחה מופגנת. פתרנו לו חידה מיסטית של שנים רבות. כל אותן שנים, המשיך האיש וסיפר, אנחנו חוזרים ומסיידים חזק את הקיר הדרומי, אך ללא הועיל אחרי תקופה קצרה חוזר ומתבלט בקיר "Steaua lui David", מגן דוד כחול-כהה גדול. "לא היה לנו הסבר לתופעה והנה עכשיו הבנתי פשר הדבר. המקום עדיין קדוש."
התרגשנו מאוד מהמעמד. לצערי הרב לא ראיתי את מגן דוד הכחול, זכר אחרון לבית-הכנסת הקטן, אך בליבי ובדמיוני אני רואה ואראה אותו תמיד.

מוסדות סרט-ויז׳ניץ חיפה

הרב מנשה מילר, רמת ויז׳ניץ — חיפה

ישיבת ״יחל ישראל״ בחיפה נוסדה על-ידי הרב ברוך הגר בראש חודש חשוון תש״י (1950), כהמשכה של ישיבת ״בית ישראל ותומכין דאורייתא״, שהוקמה על-ידי הרב בעיר סירט בשנת תרצ״ז (1937). השם ״ישראל״ המופיע בשתי הישיבות הוא לזכרו של רבי ישראל הגר זצ״ל, האדמו״ר הזקן המפורסם מויז׳ניץ, אביו של רב העיר סירט, רבי ברוך הגר זצ״ל.

ישיבת ״יחל ישראל״ בחיפה

קשים ובעייתיים היו צעדיה הראשונים של הישיבה בחיפה, שהוקמה שנתיים בלבד לאחר קום המדינה. הרב זצ״ל נאבק קשות לבסס את המוסד ולהבטיח את קיומו בעיר חיפה, אשר צביונה, כידוע, רחוק מלהתאים לישיבה חסידית חרדית. משנת תשי״ג כיהן כראש הישיבה הרב נפתלי אדלר זצ״ל, בנו החורג של הרב.

יהודי העיר סירט הכירוהו מימי שהותו בבית הרב בסוף שנות השלושים. הרב זצ"ל ראה פרי בעמלו. הישיבה הלכה וגדלה, הלכה והתפתחה, וכעבור מספר שנים המקום היה צר מלהכיל את המספר הרב של תלמידים שהתדפקו על דלתותיו.

עם הקמת שכונת "רמת ויז'ניץ" באמצע שנות החמישים, על אחת משלוחותיו של הר הכרמל בעיר חיפה, הועברה הישיבה על מוסדותיה לשכונה החדשה, יוזמתו הברוכה של הרב ברוך הגר זצ"ל. בשנת תשכ"ד (1964), עם פטירתו של הרב, נקלעה הישיבה למשבר קשה וסכנת קריסה ריחפה עליה. חסידים, ידידים, אוהדים ותלמידים, הפצירו בשני הבנים, הרב אליעזר הגר שליט"א והרב משה הגר זצ"ל, וביקשום לקבל על עצמם עול המנהיגות וההנהלה של המוסדות, מפעל החיים של אביהם הנערץ. לאחר לבטים רבים נעתרו שני האחים להפצרותיהם של הרבים וקיבלו עליהם את העול. הרב אליעזר הגר הוכתר לאדמו"ר של חסידי סירט-ויז'ניץ, ואחיו הצעיר, הרב משה הגר זצ"ל, נתמנה לראש הישיבה. שני האחים המשיכו תוך הרמוניה מלאה את מורשת אביהם והתמסרו בלב ונפש לטיפוחם ופיתוחם של מוסדות סירט-ויז'ניץ המפוארים, שהתפרסמו בטיבם ורמתם בכל העולם היהודי החרדי. לדאבון לבם של החסידים והנאמנים לחצר ויז'ניץ-סירט, הסתלק לעולמו ראש הישיבה, הרב משה הגר זצ"ל, ביום ט' באייר תשנ"ט (1999), והמוסדות התייתמו מראשם ומובילם, אשר הקדיש עשרות שנים מכוחו ומרצו לקידומם, פיתוחם וגידולם המתמיד.

כיום הישיבה מנוהלת על-ידי צוות רחב ומסור של ר"מים גדולי תורה, רבנים ומשגיחים בעלי ניסיון רב בהוראה ובחינוך.

מוסדות הישיבה כוללים:

1. "תלמוד תורה" המונה למעלה מ-300 ילדים מכל רחבי העיר חיפה.
2. ישיבה לצעירים וישיבה גדולה, בהן שוקדים על לימודיהם מאות בחורי חמד מחיפה ומקומות אחרים בארץ.
3. המתיבתא להוראה, בית היוצר להכשרת רבנים ומורי הוראה בישראל, ששמה הולך לפניה.

מוסדות סירט-ויז'ניץ, שהוקמו על-ידי רבה של העיר סירט, רבי ברוך הגר זצ"ל, בשכונת רמת ויז'ניץ בחיפה, במקום הישיבה שחדלה לפעול עם גירוש יהודי סירט, מצמיחים דורות חדשים של יהודים יראים, נאמנים לתורה, לעם ולארץ, ומנציחים את שמה ואת כבודה של העיר סירט במדינת ישראל ואת המסורת היהודית שלה במשך דורות, כאחת הקהילות הוותיקות בחבל בוקובינה שברומניה.

חיי היומיום

במה עסקו יהודי סירט?

בספרות ההיסטורית ההאבסבורגית, העיר סירט ויהודי קהילת סירט אינם מתוארים כבעלי התפתחות כלכלית פורחת. העיר מתוארת כיישוב קדמון נטוע באזור חקלאי, אשר כ-25% מתושביה עסקו בעצמם בחקלאות. עיסוקם של רוב התושבים היה במלאכה ובמסחר וניצני ההתפתחות התעשייתית היו חיוורים ביותר. הבכורה של ראשית מפעל תעשייתי בעיר נרשמת לזכות מבשלת הבירה שהוקמה בשנת 1795 על-ידי הגרמני בייל (Beill), ואחריה בית-הזיקוק של היהודי קראפט בשנת 1898 ובית-חרושת לעיבוד עורות. מימי קדם התקיים בכל יום שלישי בשבוע שוק (iarmaroc), שבו היו איכרי הסביבה, רובם רותנים-אוקראינים, מביאים למכירה את תוצרתם: ירקות, ביצים, עופות, תבואות. במיוחד יצא שם לשוק הסוסים שהתנהל שם.

יהודים לא מעטים עסקו באופן חלקי בחקלאות, אך רק מעטים היו איכרים במלוא מובן המלה. היו גם בעלי אחוזות חקלאיות יהודים, שהנודעים ביניהם, בני משפחת אדלסברג מהכפר ניגוסטינה (Negostina) הסמוך לסירט, מוזכרים בשלהי העידן האוסטרי. רב היה חלקם של היהודים בפקידות הממשלתית. הרוב המכריע של בעלי המקצועות החופשיים: רופאים, עורכי-דין, מורים היו יהודים. לפי מפקד האוכלוסין משנת 1910, מכלל 718 הסוחרים בעיר, 567 היו יהודים, ואילו מכלל 317 בעלי המקצוע והמלאכה בעיר, 170 היו יהודים; רוב בעלי המלאכה היהודים עסקו במקצועות ה"יהודיים" המקובלים: חייטות, סנדלרות, נגרות. אך יהודים לא מעטים עסקו גם בעבודות פיזיות קשות. מעניין לציין, שענף העגלונות היה נתון כמעט בשלמותו בידי יהודים: מכלל 33 "בעלי העגלה" בעיר, 30 היו יהודים; ומכלל 27 בתי המרזח בעיר, 19 היו בבעלות יהודית.

ענפי המסחר המקובלים ביותר היו חנויות המכולת: מתוך 90 חנויות מכולת שהיו בעיר, 84 היו של יהודים. ענפי מסחר אחרים שהיו מקובלים אצל יהודי סירט: גלנטריה (10 חנויות), מחסני עצים (12 מתוך 14), מחסני ברזלים (10 מתוך 10), סחר ביצים (15 מתוך 15), סחר בהמות (14 מתוך 15)*.

---

* Mitteilungen des statistischen Landesamtes, Heft XVII, Czernowitz, 1913.

אין ברשותנו מפקד מוסמך ומלא של העיסוקים הכלכליים של יהודי סירט בין שתי מלחמות העולם. לפי סקר 316 משפחות — שנערך על-פי הזיכרון על-ידי וילי הולינגר, חיים שני (שנארך) ז"ל, מדי ויניש-אנדרמן, חיים (קארל) רייכר וריקה הולניגר (קראפט) — התמונה לא נשתנתה בכללותה בין שתי מלחמות־העולם. מרכז העיר היה כולו "יהודי", אף כי היהודים היוו קצת פחות מ-30% מכלל אוכלוסיית העיר. בשבתות ובמועדים יהודיים, כל החנויות היו סגורות ותריסיהן מוגפים. הרוב המכריע של היהודים עסק במסחר (104) ובמלאכה (66). בולט גם הפעם מספרן הרב של חנויות המזון בבעלות יהודית: 25. אין בידינו אבחנה ברורה בין העוסקים במסחר הקמעונאי ובין העוסקים במסחר הסיטונאי וביצוא לחו"ל. בקרב בעלי המלאכה בולטים המקצועות ה"יהודיים": חייטים 10, סנדלרים 5, אך גם הפחחים 7. מספר העגלונים היהודיים פחת, אך נותרו מספר סבלים. רק שתי משפחות יהודיות רשומות כמתפרנסות באופן מלא מחקלאות, ואליהן יש להוסיף את בעל האחוזה אדלסברג בכפר ניגוסטינה, שהצליח לשמור על האחוזה גם אחרי הרפורמה האגררית מהשנים 1921-1924. ברשימה זו מופיעות 44 משפחות כבעלות נכסים או מפעלים עצמאיים: בעלי מוניות ואוטובוסים, בתי-קפה, מלון, בנקאים. תעשייה גדולה לא הופעלה בסירט גם בין שתי מלחמות העולם, להוציא שתי טחנות קמח, בית חרושת ללבנים, בית מלאכה לעיבוד עורות, בתי מלאכה עם 4-5 פועלים לטריקוטז', בתי-חרושת לסבון, תחנת כוח ועוד.

על אף הצקות השלטון הרומני, רב היה מספר בעלי המקצועות החופשיים: 10 רופאים, 11 עורכי-דין, 9 רופאי-שיניים וטכנאי-שיניים. אך רק 9 מורים, מאחר שהשלטון הרומני פיטר את מרבית המורים היהודים מהעידן האוסטרי ומורים יהודים חדשים לא נתקבלו להוראה. 14 משפחות רשומות כעוסקות בקודש: רבנים, בעלי-תפילה, שוחטים.

בקהילת יהודי סירט היו אמנם גם יהודים עשירים לא מעטים, אך בכללותה לא היתה זו קהילה של רווחה. וזאת, בשונה במיוחד מהקהילות היהודיות של דרום-בוקובינה: קימפולונג, דורנה-ואטרה ואף גורה-הומורה, שהיו קהילות רווחה, בגין תעשיות העץ, שהיו ברובן בידיים יהודיות, מפעלי הקיט ובתי-המלון, וכן הבנקים. הדבר בא לידי ביטוי קשה בגירוש טרנסניסטריה: יהודי סירט גורשו ראשונים מבתיהם לקראיובה וקלפט שבדרום אולטניה, כשלושה חודשים לפני הגירוש הכללי של יהודי בוקובינה לטרנסניסטריה.

בגירוש ראשון זה הם נאלצו להוציא חלק רב מחסכונותיהם במזומנים. יהודי סירט הגיעו, אפוא, לריכוזי טרנסניסטריה עם מעט כסף במזומנים, שעשוי היה להציל נפשות ממש בחודשים הראשונים לגירוש.

להלן פירוט התפלגות מקצועית זו, בציון שמותיהם של העוסקים בהם. אנו חוזרים ומדגישים, שאין זה סקר מקצועי מלא ומוסמך, אך יש בו בסקר זה, המקיף כמחצית מיהודי סירט, מידגם משמעותי של קהילת יהודי סירט.

ד"ש

עיסוקיהם הכלכליים של יהודי סירט ערב מלחמת-העולם השניה*

א. **עצמאים:** בנקאים (3), בעל אחוזה (1), בעל קולוניות (1), בעלי אוטובוסים, משאיות (10), בעלי טחנת קמח (4), בעלי מוניות (3), בעלי משקים חקלאיים (2), תעשיינים (8). **סה"כ: 32.**

ב. **מקצועות חופשיים:** מהנדס/אגרונום (2), מורים (9), נוטריונים (2), עורכי-דין (11), רופאים (10), רופאי וטכנאי שיניים (9), רוקחים (4). **סה"כ: 47.**

ג. **מסעדות ומשקאות:** בתי מרזח (18), בתי-קפה (5), מאפיות (4), מסעדות (4). **סה"כ: 31.**

ד. **רבנים וכלי קודש:** מלמדים (6), רבנים (5), שוחטים (3). **סה"כ: 14.**

ה. **בעלי מלאכה:** דפסים (2), זגגים (1), חייטים (10), כובעניות (2), מסגרים (2), נגרים (4), סנדלרים (6), סַפָּרים (9), פחחים (7), פרוונים (4), צלם (1), רפד (1), רצענים (6), רקמה (5), שענים (3). **סה"כ: 60.**

ו. **מסחר:** בהמות (7), גלנטריה (9), דברי איכרים (5), דברי ברזל (3), זכוכית, חרסינה (1), טקסטיל (7), מוצרי נייר (4), מעדניות וסוכריות (6), נעליים (2), סיגריות, טבק (1), עורות (3), עיתונים וספרים (1), עצים (4), פחם, נפט (6), פירות (3), תבואות (18). **סה"כ: 100.**

ז. **שונות:** מיילדת (1), סבלים (4), עגלות, כרכרות (4). **סה"כ: 9.**

ח. **שכירים ופקידים: 24.**

סה"כ כללי: 317.

---

* הרשימות שלהלן שוחזרו במאמץ זיכרון משותף. לצערנו לא יכולנו להשלים את כל השמות. המלאים של חברי הקהילה, הרשומים על פי הזיכרון ולעתים בכינוייהם בלבד

שמות בעלי העיסוקים היהודים בסירט לפני מלחמת-העולם השנייה (העיסוקים סדורים אלפביתית)

אגרונום: הורוביץ.
אטליזים: משה קאהן, גלבר (3 אחים קצבים), פ. פליישר, ק. פליישר, שפרבר.
ארכיטקט: פופה רוזנצווייג.
בלן: פוירוורגר.
בנקאים: אברהם פאריזר (בנק המלאכה), בראל, גלזל.
בעל אחוזה: דר׳ אדלסברג.
בעל תחנת כח וחשמל: זילברשטיין.
בעלי אוטובוסים, משאיות ורכב פרטי: וגנר, שעייה נגלר, לנדסקרונר, ברל פורמן, אברהם וגנר, אדולף שפר, וילי ברגר, מוניו אנגל, מכס פאריזר, יענקל ברגר.
בעלי טחנות קמח: אברהם הולינגר. הבנים: בֶּנו וסַמי הולינגר, קימלמן.
בעלי מוניות: פורמן, לנדסקרונר שאכר, לוניו וואגנר.
בעלי משק חקלאי: שלמה סלדינגר, זיידע שאפער.
בתי מרזח: שוורץ, ס. כץ, קרוסמן-הופר, משה שייב, לייב לנגנאור, דיקר, ו. הולינגר, דראך, וואלאך, שלוסברג, גולדנבלום, אברהם כץ, מינצ׳ה מאיר, גלאובך, קרנר, מ. ליברמן, מיידלר, פייגה גולדנבלום.
בתי-קפה: סנץ, אלנר, לולה קליין, זנדמן, רוזנצווייג.
גלנטריה: טילציה קהאן, ר. וינדיש, ברקוביץ, קאופמן, זלצברג, קורצברג, האפער, פאוקר, גרינברג.
דברי איכרים (בדים מיוחדים לאיכרים, מטפחות ראש לאיכרות וכו׳): קופל קליפר, זיידמן, יוסל טרכטנברג, יצחק קליין, הילזנראט.
זגגים: בוכבינדר, מ. זונטאג.
זכוכית, חרסינה: סורקיס.
חייטים: א. גאבה, ל. גאבה, ק. אלנר, א. הייטנר, קראוס, שטוף, קימלמן, לוקר, שרה מֶנֶס, שרייר.
חנויות נעליים: משה בלופולסקי, גרפונקל.

חנות כל-בו: משה סאלדינגר.
טבק, חנות: מאייר, זוננקלאר.
טקסטיל: אייזנברג ברכר, מינה אייזנשטיין, גולדשלגר, גולדבלום, גרינברג, זלצברג.
כובענית: ר. שכטר, רחמוט.
כורכי ספרים ודפסים: פליישר, לנצר.
מאפיות: ל. ברגר, פליישר, מ. גולדשלגר, שרה קופפרשמידט.
מוצרי ברזל: ויינר, ברגר, לעאון פרייר משה אייזיק.
מורים: פרופ׳ אנדרמן, לֶרֶר, ברנשטיין, דכנר, גיטר, פרופ׳ קוגלר, פרופ׳ א. קאלוש, דֶאכנר, סופי וואגנר, בַּרבַּש.
מיילדת: גב׳ וֶושלר.
מַפוֹלות: אשכנזי, ברגר, ביקסנשפנר, וגנר, וגנברג, ויגלר, הרש קליפר, חינקה הרמן-קלינגר, קליין, שטרלינג, פרוכט, הרמן דאנקנר, בנימין ונקרט, לאנדמן, אונטרפורט, אשר הירשהורן, י. רפפורט, וועלוועל קנפר, וולף וואגנר, הרצנו, מ. אשכנזי, א. ווייסברוט, אייזיק רובנבלט, שפארן, א. הורוביץ, י. לנדסקרונר, רוזנבלאט, משה גוטמן.
מלמדים: ש. פייג, מ. ה. שכטר, חיים גוטליב, חיים גאלד, שפרר, מַנֶס, אייזיק שמרלר.
מסגרים: וולפינגר, גאבה (שרברב).
מסעדות: ברגר (Annahof), קליין, קוגלמס.
מעדניות (סוכריות, שוקולד, משקאות קלים וכו׳): א. גלייכר, מ. גלייכר, דלפינר, שפארער, גב׳ לנדר.
נגרים: ד. ברגר, ק. ברגר, מייזלס, גרינפלד.
נוטריונים: דר׳ גוטליב לזר פביאן (שכיר).
סבלים: הרשטיין, 3 בנים.
סוחרי בהמות: נח רייכר, ש. סטינגר, מ. הלנברג, האחים אברהם, ט. שניידר, צ. גיטר, פליישר.
סוחרי סיגריות: מאואר, זוננרייך, ברגר, וולף וגנר.
סחר ויצוא ביצים: בובי רוזנראוך, דוד רוזנראוך, לאופר, ריבנר, זוננקלאר.
סיד, פחם, נפט: ה. קאופמן, שכטר, בריש יואל, שפר, איציק קאופמן.
סיטונאי יין: פרוהנר.

סנדלרים: ביקסשפנר, קליין, פולק, מנדל פרייר, קלר.
סַפָּרים: פיילס, ד. קמיל, פטרר, ס. קראוס, רוזה קראוס, קליינברג, ריספלר, משולם לנדסקרונר, אלפרן.
ספרים, עיתונים, מוצרי נייר: ברגר, הרמן גראואר, וונדר, מ. לסט.
עגלוני כרכרות: מנלה ברגר, שטוף, מ. לנדסקרונר, זיסיה, פרייר.
עור, ייצור: יאלו אדלר ואחיו, אלי ופישל, אדלר.
עורות: מיכאל דְרַך, הוטמן, פרץ.
עורכי-דין: י. אברהמוביץ, י. גלדהאמר, טוטנאואר, בראל, קארל קוהן, י. רוזנצווייג, ב. רוזנצווייג, אלפרין, פינקל, וילהלם קרסל, דר׳ מנקש.
עצים: דרוקמן, שוצמן, ל. וסרמן (גם סחר לבנים), דוד בוקסבאום.
פחחים: מַנֶס, קופפרשמידט, ל. גרופר, פליישר, ברגר, גרופר, העלדעל.
פירות: גודל גוט, גולדנברג, מַלֶר.
פרוונים: א. ווינש, ש. וינש, יוחנן וינש, סרול דער לאנגער.
פרוות: אלי וגנר, בירש גושגני, אייזיק מרדלר.
צלם: שכטר.
קולנוע: גולדשלגר.
רבנים: הרב משה דב אשכנזי, הרב ברוך הגר, רבי רוזנבאום (האדמו״ר מנדבורנה), הרב מנדל-רובין שמלקה, הרב נפתלי שטרן.
רופאי שיניים, טכנאי שיניים ומרפאי שיניים (Dentists): דר׳ בראל, דר׳ אנצר, דיקר, גְלָזֶל, רוזנשטוק, שטיר, משה ליברמן, בראונשטיין.
רופאים: דר׳ גולדשלגר, דר׳ גוטמן, דר׳ וייסמן, דר׳ שבת, דר׳ נאגלר. אחרי המלחמה: דר׳ א. אנדרמן, דר׳ משה קליפר, דר׳ סלומון רוזנראוך, דר׳ מכס דוד, דר׳ אוזיאס פרידמן.
רוקחים: זילברבוש, ווינר, פרייר, פרנקל, אלי פאריזער, נאגלר.
רפד: מנדל רוזנטל.
רצענים ודברי עור: מ. לישַכר, שפעכט, לוטבק, וסרמן, פישל כ״ץ.
רקמה: אידה רודיב (קונקרט), רוזנקראנץ, סלי מֶנֶס, פאיה כץ והבנות סבינה וקוקה.
שוחטים: א. ל. רוזנברג, איציק האלברכט, משה מאיר א. שוחט.
שכירים: ברנפלד, מ. גרופר, א. ברכר (מזכיר הקהילה), הורוביץ, טוטנאואר, קוגלר, שטטנר, שויארמן, דוננפלד, טאובן-קיבל, ווסרמן, פאליק, רייף, וושלר,

טוביה קלינגר, א. ריבר, אליאס אדלר, פישל אדלר, מ. פאריזער, אייזיק בירנבאום, איקו מאיר, משה דוננפלד, ווסרמן, שפר.

שענים: קוצמן, לופו, ריינר.

תבואות: גלבר, זונטאג, מרדלר, מוסקוביץ, קראפט (האחים), שֶפֶר, נח סלדינגר מֶט, ש. שטמלר.

תעשיינים: ווּבה ליקורניק (בית-חרושת ללבנים), האחים הורוביץ (בית-חרושת לליקר), האחים סנינגר (בית-חרושת לנקניק), ליקוורניק (בית-חרושת לאריגה), שמידט (בית-חרושת לנרות), הירש הנדלר, מ. אנדרמן (עיבוד עורות), האחים אדלר: אליאס ופישל (עיבוד עורות), ביקסנשפאנר (נרות וסבון), משה קלינגר (מליחים כבושים, שימורים ו"רוסלֶך").

תרבות וחיי יום יום בין שתי המלחמות

יצחק ארצי

איך נראים החיים בסירט בשנות העשרים והשלושים?

העיר מתעוררת בשעה מוקדמת.
הראשונים הם היהודים, שיוצאים למניין הראשון של בית-הכנסת. מי שמגיע למניין הראשון, עליו לפתוח את בית-הכנסת. בחורף עליו לטפל בתנור החימום, להדליק את האש, לדאוג למתפללים שיבואו אחריו. מפגש במקום התפילה הוא גם מפגש חברתי. מדברים על ענייני החיים היומיומיים, הפרנסה.
לאחר התפילה, בשעות המוקדמות של הבוקר, פותחים את החנויות ומחכים לקונים. הילדים רצים לבתי-הספר ונבלעים בשני הבניינים הגדולים: בית-הספר העממי, בקרבת הכנסייה הקתולית, הכנסייה עם השעון; המבוגרים יותר לבית-הספר התיכון שליד הגן העממי (פאָלקס גארטען).
בימים כתיקונם הזמן זורם לאט. החנוונים, ישובים בפתח חנויותיהם, מחכים לקונה.
בשעות הצהריים העיר משנה לשעה קלה את פניה. התלמידים חוזרים מבתי-הספר. תלמידים ממשפחות דתיות וחרדיות נערכים לחלק השני של היום — לימודים יהודיים ב"חדרים" למיניהם, עד שעות הערב המאוחרות.
חיי החברה מתחילים לפנות ערב. תלמידות ותלמידים יוצאים לטייל במסלול העירייה-קירכנגאסה, הכנסייה הקתולית ומשם, בהמשך, עד לבית הקברות הקתולי הגובל בשדות, בקצה העיר.
בטיולים האלה נרקמות חברות, ידידות, אהבות. לחברי תנועות הנוער היה עיסוק נוסף: הפעילות התנועתית. אנשי הנוער הציוני מתכנסים בגן הילדים הציוני שם מצויה גם הספרייה הציונית. מספרייה זו שאבנו את הידע, רכשנו את התענוג ליהנות מספר טוב. ספרים אלה עיצבו את התרבות שלנו.
חיי לילה לא היו בסירט. לפעמים אפשר היה לצפות ב"ביר-פלאסט" בסרט אילם. הכנר, המורה לכינור אדון קראוס, שהיה ממוצא הונגרי, ליווה את הסרט

באלתורים מוסיקליים. ב-1930 הוצג לראשונה סרט קולנוע "מדבר". שם הסרט היה Zwei Herzen im Dreiviertel Takt (שני לבבות בקצב של שלושה רבעים). לפעמים מגיעים לעיירה קרקס, להקת תיאטרון, קריין, תועמלן ציוני. ואז הולכים לצפות, להאזין, לשמוע. לילות רבים עמדו בסימן ההצגות של להקת דר' פאול בראטוב, להקת אדולף טפנר וסידי טהאל. כן הציג בסירט השחקן הגדול יוסף קאמן, מ"וילנער טרופע", אביה של השחקנית ליאה קניג.

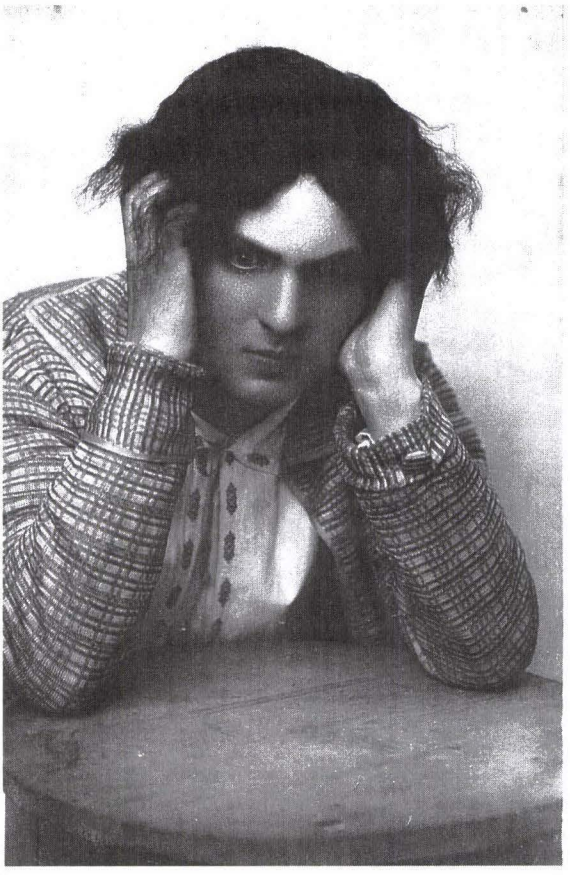

בבניין זה שכן בעבר מלון 'אנהוף', שהתקיימו בו אירועי תרבות שונים. כיום, מצויים בו משרדיה של חברת 'קונסיר'

בבוקובינה היתה עדנה לז'אנר תיאטרוני ייחודי: "וואָרט קאנצערטען", והאמן הגדול של ז'אנר זה היה שחקן ה"וילנער טרופע" — הערץ גרוסבַּארד. בז'אנר זה יש להזכיר גם את הקריין והזמר לייבו לעווין, שחיבר ושר שירי אידיש בסגנון ה-Lied הגרמני. כן הופיע בערבים אלה השחקן יהודה אהרענקראנץ (לימים יהודה ארן). בערבי התיאטרון באידיש שררה אווירה שמאלנית, כמעט מהפכנית. גם השחקנית ביאטה פרידמן (אח"כ ביאטה פרדנוב) הופיעה בערב רציטציות בשפה הגרמנית.

בערבים ללא אירועים יושבים בבית. החיים החברתיים מתנהלים במסגרת ביקורים משפחתיים, ביקורי קרובים. במוצאי שבת מתכנסים בבתים, אוכלים

תפוחי אדמה עם גריוועץ, שותים קצת יין, מספרים סיפורים, מדברים על דא ועל הא.
למחרת בבוקר מתחיל שבוע חדש.

מנדל קליפר בתפקיד יוסף בהצגת 'יוסף ואחיו'

יש בעיר כמה בתים עשירים ובהם פטיפון His Master's Voice עם "טרייבל" ענקי. מתרכזים סביבו ומאזינים למוסיקה מתקליטים.
יש גם פסנתרים בסירט. חובבי המוסיקה מתרכזים ומאזינים למוסיקה קלאסית. חוג אינטלקטואלי פעיל היה חוג הברונריאנים, חסידי הפילוסוף האופנתי דאז קונסטנטין ברונר, ניאו-שפינוזני, אשר ביצירותיו המרובות מתייחס לכל בעיות העולם והשעה. עם הברונריאנים נמנים פרופסור קוגלר (שהיגר אחר-כך

לוונצואלה), רבקה מאייר, מניה קראפט, רבקה ואווה כץ. הם מתכנסים בבתיהם לפי תור, כדי לשוחח על משנתו של הפילוסוף, כעין גורו מודרני עבורם. החוג ניהל התכתבות מסועפת עם חוגים במערב המטפחים אף הם את התורה הברונריאנית, בראשותו של דר׳ לוטהר ביקל.

אלה שסיימו את התיכון והבגרות, רובם נסעו להמשך לימודיהם באוניברסיטת צ׳רנוביץ, מרחק 40 ק״מ מסירט. רבים הצטרפו שם לארגוני הסטודנטים הציוניים חשמוניאה, העתיד, חברוניה, בריסיה.

האווירה בצ׳רנוביץ היתה קשה, בייחוד לאחר רציחתו של התלמיד דוד פאליק על-ידי הסטודנט האנטישמי ניקולאי טוטו (Nicolae Totu). מי שיכול היה להרשות לעצמו, העתיק את לימודיו לאוניברסיטאות בחו״ל.

שיקו זלצברג וגולדשלגר (בנו של בעל הקולנוע ביר-פלאסט) למדו כלכלה פוליטית בגרמניה. סטודנטים לרפואה בחרו ללמוד באיטליה ובארצות מערב אירופה: דר׳ אריך אנדרמן, דר׳ סולומון ודורה רוזנראוך, היבשר, דר׳ יונה גוטסמן, דר׳ אשכנזי (בת הרב אשכנזי), דר׳ קליפר, דר׳ רודי כהן (קוהן). נורברט רוזנצווייג למד הנדסה בפראג. מהנדס אחר, אף הוא בשם רוזנצווייג, היה נשוי ללילה ושלר. אֶלפֶּה רוזנצווייג ואלי כהן למדו משפטים.

להלן שמות של אינטלקטואלים יהודים, מורים בבתי-ספר תיכוניים: סידוניה פרימֶט, פביאן, הילזנראט סבינה, אדוש פאריזר, וילי ויינראוך, דורה קוגלר (מוסיקה), בלום (מתמטיקה), קאלוש (צרפתית), קוגלר (מתמטיקה).

עם עורכי-הדין בעיר נמנו: עו״ד פינקל, דר׳ אדולף בראל, דר׳ רוזנצווייג ואחיו, עו״ד דר׳ קארל ואגנר, דר׳ יוסף אברמוביץ, מנקס, אלפרן, עו״ד קוצמן.

עם הרופאים בעיר נמנו: דר׳ גוטמן, דר׳ גולדשלגר, דר׳ וייסמן, דר׳ שבת, דר׳ קליפר, דר׳ אנצר, והרופאה דר׳ אשכנזי.

הם היו נושאי החיים החברתיים והתרבותיים של העיר. גם החיים הציבוריים האינטנסיביים בסירט נשענו על אנשים אלה.

הווי וחיי חברה

א. אפיית מצה שמורה לפסח

משפחה שרצתה להשתמש במצה שמורה לפסח, היה עליה לדאוג בעצמה לאפיית מצות אלה. בבית סבי, ר' אברהם כ"ץ זיכרונו לברכה, השתמשו במצה שמורה בלבד.

מה ההבדל בין סתם מצה לבין מצה שמורה?

סתם מצה עשויה מקמח שנשמר, שחס וחלילה לא יתערב בו חשש של חמץ, או שלא יירטב במים, משעת טחינת הגרעינים לקמח, ואילו מצה שמורה עשויה מקמח שהגרעינים שמהם נטחן הקמח נשמרו משעת קציר החיטים. חסידים החמירו עם עצמם ואכלו רק מצה שמורה.

סבא עליו השלום אירגן את כל המשפחה, נשים וגברים למבצע אפיית מצה שמורה.

קודם-לכן דאג ל"קמחא דפסחא" כלומר לאסוף כסף לרכישת קמח למצות, ולמימון שאר צורכי החג לעניי העיר. בשעת קניית הקמח למצות (בבית הקהילה) או למצה שמורה (בבית-הכנסת, הויז'ניצר קלויז) היו משלמים מלבד מחיר הקמח גם סכום נוסף ל"קמחא דפסחא".

אפיית המצות נעשתה בתנור מיוחד, בכניסה לבית-הכנסת "הויז'ניצר קלויז". כמובן, היה צורך להשיג תור לאפייה וגם אופה מומחה. בכניסה לבית-הכנסת הוכנו שולחנות נקיים. למבצע גויסו כל בני המשפחה, גברים ונשים. את הבצק, "המיירה" כפי שקראו לזה, לשו הגברים, וחילקו אותו חתיכות חתיכות. נשות משפחתנו גילגלו את חתיכות הבצק במַעְגילה (וואלגערהאלץ) לצורה של מצה עגולה. על המצה העבירו דריידל (גלגל שיניים משעון ללא שימוש) כדי שהמצה לא תתנפח בתנור. משם נלקחה המצה על-ידי ילדים על גבי ה"וואלגערהאלץ" והובאה אל האופה, שדאג להכניסה לתנור ולא להחזיקה בו זמן רב מדי, שלא תישרף.

יום אפיית המצות היה יום חג לכל בני המשפחה, שהתגייסותם נחשבה מצווה גדולה. ביום זה עפו סיפורים, הערות, בדיחות וגם דברי תורה. סבא ניצח על

המבצע בהתלהבות רבה.
בפינה ניצבו ארגזים נקיים, מרופדים נייר מיוחד. בארגזים אלה הוכנסו המצות בזהירות רבה, ארוזות היטב וסגורות. הארגזים הועלו אל "הבוידעם" בפינה שהיתה מיועדת למזון לפסח. אסור היה לגעת במצות, או לטעום מהן, עד ליל "סדר" הפסח.
לקראת החג נעשתה החלוקה לפי המשפחות. כל קרוב והמנה שלו.

ב. השוק ועושי התעלולים

יום השוק בעיר סירט התקיים ביום שלישי בכל שבוע. אז היו מגיעים הכפריים בעגלותיהם העמוסות סחורה לעייפה: ירקות, פירות, עופות, בשרים מסוגים שונים, מוצרי חלב, גבינה רכה עטופה עלים ירוקים, שמנת, חלב חמוץ.
השוק היה יום פעלתני, שהוציא אנשים רבים מבתיהם. אלה באו לקנות ואלה באו למכור. בכניסה לעיר, ליד הגשר שמעל מימי הנהר סירט וכן בכניסות האחרות לעיר בצפון ובדרום היה על האיכר שהביא סחורה לשלם דמי אגרה על כניסתו לשוק (מרקט אונד שטנד געלד, כפי שנשתמר המושג עוד מימי האוסטרים). את הזכות לגבות דמי אגרה אלה היתה מוסרת העירייה בעבור תשלום גלובלי לאחד מתושבי העיר. זכה בגביית האגרה כל המרבה במחיר, וכן כל מי שידע להעביר שלמונים למקומות המתאימים. זמן-מה עסק בגביית האגרה דודי לייב אונטרפארט מהכפר קנדשט. כל העסק היה גם סיבה טובה לשנאת יהודים. האיכר שבא העירה להשתתף בשוק נתקל כבר בכניסה ביהודי שגבה ממנו כסף. האיכר לא כל כך נהנה מכך. לא פעם היה התשלום עילה למריבות ואפילו למכות.
האירועים הגדולים לסוחרי השוק, רובם יהודים, היו הקרקסים שהיו פוקדים את השוק. הקרקס הועמד במגרש ריק בצד השוק, שנקרא בשם "טריהוביצה". האיכרים העדיפו לראות את החיות שהציג הקרקס לראווה: קופים, דובים, זאבים וכו'. ליצני הקרקס שיגעו את הקהל בבדיחותיהם ובהופעותיהם.
אני זוכר הופעותיהם של שני לוליינים, ממש אמנים במקצועותיהם: מולנר ושמעון ברייטברט. מולנר היה עובר על חוט מתכת דק, שנמתח בין שני בתים משני צדי הרחוב הראשי. בידו החזיק מוט עבה, שעזר לו בשמירת שיווי

משקלו, נעל נעלי בד מיוחדות וכך עבר את המרחק מצד זה של הרחוב אל צדו השני. הוא עשה זאת מספר פעמים הלוך וחזור. קהל הצופים צפה בהצגה במתח רב. כל רגע היה נדמה שעוד מעט ייפול... בקרב הקהל הסתובבו עוזריו של מולנר ואספו תרומות בכובעים. נוכח המבצע המסוכן תרם כל צופה ביד נדיבה...

איש פעלולים אחר היה שמעון ברייטבארט, יהודי בן פולין. כינויו היה "האיש בעל שרירי הברזל". במסעותיו בעולם הגיע גם לערי בוקובינה, כולל סירט. הפעלול של האיש בעל שרירי הברזל היה לשכב על הכביש מתחת לקרשים. על הקרשים עברה משאית כבדה. המשאית נסעה לאט, בעוד המתח והחרדה ניבטים מעיני הצופים. היה קשה להאמין ששרירי הברזל של ברייטבארד יעמדו לו ויהיו מספיק חזקים למנוע את ריסוקו. מחיאות כפיים סוערות ומטר מטבעות ליוו את ברייטבארד, הקורן משמחה, כאשר יצא מתחת לקרשים בריא ושלם. הקהל שמח לראותו יוצא בשלום מן הסכנה.

התהלכה גירסת הסבר למבצעו של ברייטבארד. הגירסה טענה, שיש כאן טריק. אמנם גשר הקרשים שתחתיו שכב האיש בעל שרירי הברזל, נראה שטוח, אבל היה למעשה חלול. בחלל זה שכב ברייטבארד, כמו מתחת לגשר, שמח וטוב לב, בלי פחד ובלי להסתכן. העיקר שהעסק "עבד" על הקהל.

סבור הייתי אז, שאכן בחר לעצמו ברייטבארד פרנסה קשה.

לאחר שנים שמעתי, ששרירי הברזל שלו לא עמדו לו בפני הרוצחים הנאצים וכי גם הוא נספה בשואה.

י"א

החיים הציבוריים בקהילת סירט

כל הזרמים והתנועות, ציוניים ולא ציוניים, היו מיוצגים על מפת החיים הציבוריים בסירט.

אתחיל בסקירת התנועה הציונית, שמילאה תפקיד דומיננטי בחיי העיר, ואף השפיעה על גורל הקהילה לטווח ארוך. לאחר שובם של יהודי סירט מגירוש טרנסניטריה, החינוך הציוני שהושקע בבני העיר ואחר-כך הפעילות הציונית בשנים שלאחר מלחמת-העולם השנייה, הניעו את כל יהודי סירט עד לאחרון לעלות לארץ-ישראל. כך הפכה סירט לעיר ללא יהודים.

על אף ריחוקה מהמרכזים הציוניים, סירט נענית לקריאתו של תיאודור הרצל כבר בימים הראשונים של הציונות המאורגנת. מתוך כתבה בביטאון הציוני Die Welt מיולי 1903 אנו למדים שלאחר מאמצים רבים עלה בידי דר' בנקנדורף, רופא ידוע בעיר ופעיל התנועה הציונית, להקים בסירט אגודת "ציון". באסיפה המייסדת, שנערכה ב-14 ביוני 1903, נבחרו מוסדות האגודה: דר' י. בנקנדורף — יו"ר, דר' מ. ויידנפלד — סגן יו"ר, שמואל אבא רפפורט — גזבר, אברהם פאריזר ומ. גרינברג — מזכירים, וי. ימפולסקי — ספרן. כן השתייכו לוועדה המקומית יעקב קלאוזנר, קלמן בריל, מוזס רוזנברג, אמיל גוטליב, זיידה הוטמן ונתן יונס. האגודה מנתה 66 חברים.

מועצת הקהילה

עד 1928 כיהנו בראשות מועצת הקהילה (Kultus Rat) מנהלים בפועל (Gerenten). רוב הזמן כיהן בתפקיד אברהם פאריזר, בנקאי, מהפעילים הציוניים הוותיקים בעיר. אברהם פאריזר חזר וכיהן בראשות מועצת הקהילה גם תקופה מסוימת בשנות השלושים, ואף ערב הגירוש לטרנסניסטריה והיה מזוהה במידה רבה עם התפקיד. בטרנסניסטריה הוא ישב בדז'ורין אך לא היה פעיל בקהילה. אישים אחרים שכיהנו בתפקיד מרכזי זה: דר' קרל קוהן (ראש התנועה הציונית הרביזיוניסטית), דר' יוסף גולדהמר (מראשי הציונים הכלליים), מיכל דראך,

סוחר מקורב למפלגת השלטון הליברלית ולאיגוד יהודי רומניה U.E.R. בראשותו של דר׳ וילהלם פילדרמן.
הבחירות למועצת הקהילה התקיימו לרוב במועדים של חילופי השלטון הרומני. בחירות אלה, בהשתתפות רבתי של אנשי הקהילה, התנהלו במתח ותוצאותיהן הושפעו מההתארגנות המפלגתית של אנשי הקהילה מחד-גיסא, ומלחץ מפלגת השלטון הרומנית מאידך-גיסא. במועצת הקהילה היו מיוצגות רוב המפלגות: ציונים כלליים, פועלי ציון, ציוניים רביזיונסטים, המזרחי, אגודת ישראל והבונד. כן נבחרו למועצת הקהילה נציגים ברשימות אישיות.
בעיר פעלו גם שלוש קרנות (Stiftungen) למטרות הומניטריות, סיוע לסטודנטים ותלמוד תורה.
סירט סבלה מקללת האנטישמיות. פעלה בה תנועת משמר הברזל (Garda de fier) ואחד מתלמידי בית-הספר, Victor Panzaru שמו, ישב שנים רבות בבתי הסוהר הרומניים.
אחד מראשי המפלגה האנטישמית ה״קוזיסטית״ בראשותו של פרופסור קוזה (A.C.Cuza) היה חבר הפרלמנט Nichifor Robu שנבחר במחוז רדאוץ, אשר גם סירט השתייכה אליו. כאשר נודע ב-1930 שרובּוּ עומד להופיע באסיפת-עם המונית, ביקשה משלחת בראשותם של פרנסי הקהילה דר׳ רוזנצוויג, דר׳ אברמוביץ, דר׳ אכסלרד ודר׳ קמיל את מושל המחוז (Prefect) לאסור על קיום האסיפה. המושל נעתר לבקשה. כדי לעקוף את האיסור ניצל רובו את יום השוק והופיע בפני האיכרים בשוק הבהמות. ראש העיר Truta Popovici לא הצליח למנוע הופעה אנטישמית זו.
הביטאון הציוני Ostjüdische Zeitung, שבועון שיצא בצ׳רנוביץ בגרמנית, מציין מדי פעם בפעם בכתבות את הפעילות הציונית בסירט. להלן לקט מכתבות אלו.
בכתבה על אסיפה ציונית בסירט בהשתתפותו של דר׳ מאיר אבנר, מוזכרים בין הפעילים יו״ר הקהילה אברהם פאריזר, הרוקח זילברבוש, אהרון שטובר (מזכיר), מקס לסט, אפרים אשכנזי, הירש שליט, דוד אקסלרד, קלמן צור ונתן גלעזעל.
באסיפה מטעם המגבית הציונית בשנת 1924, בנוכחות השליח מארץ-ישראל מאיר האזרחי ודר׳ ליאון שמעלצער, מוזכרים בין התורמים המקומיים המצטיינים שייע נאגלער, ראכמוט, לסט, פאריזר וגרינברג.
באותו עיתון מוזכרת אסיפה ציונית, ב-23 באוקטובר 1926, בראשותו של היו״ר

המקומי של הסניף, אז דר' קרל קוהן. המרצה האורח היה דר' מנפרד רייפר. העיתון מציין בנימה ביקורתית שבסירט מצויים רק 30 תורמים ל"קרן היסוד". העיתון יוצא בטענות נגד האינטליגנציה המקומית שאינה לוקחת חלק באסיפות. כתבה נוספת ב-1928, מתארת את השפל בתנועה הציונית המקומית. מצפים לשינוי המצב לטובה עם הפעלתם של כוחות מקומיים, כגון דר' יוסף גולדהאמר, הרוקח זילברבוש, עו"ד דר' יוסף אברמוביץ, דר' ויסמן, שייע נאגלער, שלום ראכמוט, מקס לסט, חיים זיידמן ויצחק גרינברג.

הפעילות הציונית היומיומית נשענה על קומץ פעילים בראשותם של אהרון שטובר (שעלה לארץ-ישראל ב-1935), אהרון לנדמן וסרול לייב כ"ץ. בהיעדר מועדון ציוני מסודר, נהגה קבוצה זו להתכנס מדי יום ביומו ליד חנותו של מקס לסט. כאן הם דיפדפו בעיתונים הכלליים והציוניים. לאהרון לנדמן היה מנוי על העיתונים הוורשאיים, ההיינט והמומנט, ומהארץ קיבל את "בוסתנאי" בעריכתו של משה סמילנסקי. העיתונים נדדו מיד ליד. על תוכנם היו מתווכחים, מחווים דעה, מפרשנים. קבוצה זו נתנה את הטון בחיים הציוניים בעיר.

כל הזרמים הציוניים היו פעילים בסירט, מהשמאל עד לימין, כולל החרדים והדתיים.

לא היה בסירט מרכז יהודי או מוסד דומה, שתתרכז בו כל הפעילות הציבורית היהודית. משרדי הקהילה היו במספר חדרים קטנים בחצר בקרבת בית-הכנסת. אני זוכר את מזכיר הקהילה לייזר ברכר. זה היה משרד אדמיניסטרטיבי, עם חדרים למזכיר, ליושב-ראש ולכינוסים של חברי הוועד. החיים הציבוריים התנהלו ברחוב ובבתים פרטיים.

גן הילדים של "שפה עבריה", שבראשו עמדה דינה מרגוליאס-רנד ז"ל, מקום שבו פעלה גם הספרייה הציונית, היה למעשה המרכז הציוני בסירט. כאן נערכו גם ההתכנסויות הראשונות של הנוער הציוני. אינני זוכר היכן התכנסו שאר התנועות. החרדים והדתיים פעלו בשבתות אחרי הצהרים בבתי-הכנסת.

בהנהגת ההסתדרות הציונית (הציוניים הכלליים) נטלו חלק האינטלקטואלים של הקהילה. הבולטים בהם, שנשאו על כתפיהם את עול הפעילות המקומית, היו דר' יוסף גולדהאמר ודר' יוסף אברמוביץ. שעה שהראשון היה פעיל בייחוד בהנהלת מועצת הקהילה ובמועצת העיר, התמסר השני לפעילות ציונית חינוכית-חברתית, לחינוך עברי, לטיפוח המועדון והספרייה ולעמידה על משמר הערכים הלאומיים בחיים הציבוריים של הקהילה. הוא עמד בראש המערכת

למינוי מנהל בפועל להנהלת הקהילה ונאבק בהתערבות השלטון הרומני בבחירת רב העיר. ביתו היה בית ועד ציוני. בתו הבכורה, לידיה, היתה המייסדת וראש הקן של הנוער הציוני בסירט.

עם עלייתו לארץ של אהרון שטובר ופטירתם בטרם עת של דר' יוסף אברמוביץ (1935) ושל דר' יוסף גולדהאמר (1938), נחלש משקלה של הציונות הכללית בקהילה.

לתנועה הציונית בבוקובינה היה מעמד של Landesverband, אזור בעל אוטונומיה ארגונית אשר מרכזו בצ'רנוביץ. מובן, שמנהיגים מרכזיים של ציונות בוקובינה, כמו דר' ליאון שמלצר ומוריץ פרידמן, היו אורחים שכיחים בעיר.

בשנת 1937 השתתפו בסירט בבחירות לקונגרס הציוני 226 שוקלים, לפי ההתפלגות המפלגתית דלהלן: ציונים כלליים 6, המזרחי 22, מפלגת המדינה היהודית (בראשותו של מ. גרוסמן) — 98 והגוש למען ארץ-ישראל העובדת — 100. מעניין המספר הזעום של הקולות שהוענקו לציונים הכלליים, ולעומת זאת המשקל הרב של מפלגת המדינה היהודית (גרוסמניסטים). זה קרה כנראה הודות לביקורו האישי של מאיר גרוסמן בסירט. משקל רב בקהילה היה לציונים הרביזיוניסטים בראשותו של דר' קרל קוהן, שהחרימו את הבחירות לקונגרס הציוני. גם לאגודת ישראל ולפועלי אגודת ישראל שנתמכו על-ידי רב העיר, הרב ברוך הגר, היתה אחיזה מכובדת בקהילה. לפועלי ציון היתה תשתית ארגונית, אך היא היתה חסרה מנהיגות בולטת.

מדי פעם בפעם הגיעו לסירט גם ראשי הציונות העולמית. מביקוריהם של המנהיגים ברמה העולמית, זכור לי ביקורו של מנהיג "מפלגת המדינה" (Juden Staats Partei) מאיר גרוסמן, חברו לדרך של זאב ז'בוטינסקי במשך שנים רבות. באוזני מהדהד נאומו ב"ביר-פאלסט", באידיש ליטאית. הוא הסביר למה נפרדו דרכיהם כשז'בוטינסקי החליט לעזוב את ההסתדרות הציונית ולהקים הסתדרות ציונית חדשה.

כאשר הגיעו לצ'רנוביץ מנהיגים ציוניים עולמיים, כגון זאב ז'בוטינסקי או מרטין בובר, אירגנו הסניפים המקומיים, כולל סירט, הסעות מאורגנות ונתנו לחבריהם אפשרות להיפגש פנים-אל-פנים עם מנהיגים דגולים אלה.

אני זוכר היטב את הנסיעה להרצאתו של זאב ז'בוטינסקי, שנערכה באולם קולנוע "סקאלה" בצ'רנוביץ. האולם היה מלא עד אפס מקום ועם התגברות המתח בעקבות הרטוריקה הנפלאה של המנהיג הגדול ועקב היריבות

הבינמפלגתית, הותזה באולם אבקת התעטשות (nies pulver). האבקה הפריעה לז'בוטינסקי, והוא נאלץ להפסיק את נאומו. סדרני בית"ר התערבו, החזירו את הסדר על כנו וניקו את האולם והבמה. ז'בוטינסקי, נואם מקסים, כריזמטי, סיים את דבריו, שהשאירו רושם עז על המשתתפים.

גם ביקורו בצ'רנוביץ של מרטין בובר, אז מטיף קיצוני להסדר פוליטי תוך ויתור לערבים (ברית שלום), היה מלווה בתקרית. באסיפה שאורגנה לכבודו בצ'רנוביץ השתתפו גם חברים יוצאי סירט, ואני בתוכם, שמילאו גם תפקידי סדרנות. אנשי בית"ר לא ויתרו על הניסיון להפריע לדבריו של בובר ולהפסיק את נאומו של המנהיג היריב. עקב כך התפתחה קטטה בין שני המחנות. המפריעים של בית"ר נזרקו מהאולם ובובר הצליח לסיים בשלום את הופעתו.

בקובץ על יהודי בוקובינה מופיעים ארגוני סעד כגון "לינת צדק" (בראשות שמואל אבא רפפורט ועקיבא שרייבר); ארגון הנשים (Frauen Verein) בראשות רגינה אכנר וברטה בנקנדורף; עזרת חולים (איזידור ברל); יד חרוצים (נתן גלעזעל); חברת תהילים (ברל קרייזל) ונושאי המיטה (מוזס שפינדלר).

י"א

תנועות הנוער

תנועות הנוער

יצחק ארצי

התגברות האנטישמיות ברומניה, רדיפות היהודים, מגמות של הגבלת כניסתם של היהודים לאוניברסיטאות (נומרוס קלאוזוס), המשבר הכלכלי שפגע קשות ביהודי העיירות, כל אלה גרמו לתסיסה והתעוררות בקרב הנוער היהודי המקומי.
על רקע זה מתפתחות ופורחות בשנות השלושים תנועות הנוער הציונית.
הנוער היהודי הצעיר מצוי במשבר. בגיל בית-הספר התיכון, עתידו לוט בערפל. הוא מחפש תוכן, אמונה, אחיזה רעיונית, אידאלים, התקרבות לטבע, חיי רעות וחברות. הפתרון המעשי הוא עלייה לארץ-ישראל והקמת קיבוץ חדש משורות יוצאי גליל בוקובינה.
הדת נותנת תשובה למעטים. הרוב תועה בדרכי החיים.
בגליל בוקובינה, כפי שכונה האזור על המפה הציונית, מופיעים שליחי תנועות הנוער.
רבים רואים בהופעת תנועת הנוער אות לריענון השורות. יש גם מתנגדים, בעיקר בשורות ההנהגה הוותיקה, ה"בורזואים", כפי שכינו אותם הצעירים בנימה של בוז וזלזול. מה היתה טענת המתנגדים? הציונות, אומרים הם, היא נושא חשוב ורציני מכדי למוסרו לידי צעירים בלתי בשלים, חולמניים.
במאבק הזה תנועת הנוער מנצחת. כי המסר של תנועת הנוער דיבר אל הלב, אל רגש: צופיות, יציאה לחיק הטבע, טיפוח הווי חברתי בקן (מוסיקה, מחול), שבו נפגשים בנים ובנות המחפשים יחד את המחר וטיפוח רומנטי של רעיון הקמת קיבוצים בארץ-ישראל.

הימים הראשונים של הנוער הציוני בסירט

המשבר הכלכלי והפסיכולוגי שעבר על הנוער היהודי ברומניה בשנות ה-30 לא פסח על סירט.

מספר יוצאי סירט נענו לקריאתו של נשיא ההסתדרות הציונית בבוקובינה, דר׳ תיאודור וייסלברגר, מראשי הציונים הכלליים, והצטרפו לחלוץ הכלל-ציוני כמועמדים לעלייה. אלה היו החלוצים הראשונים שיצאו להכשרה מסירט. אחדים מהם עלו ארצה בשנים שקדמו למלחמת-העולם השנייה. תהליך זה מכשיר את הקרקע להקמתה של תנועת נוער המקורבת לציונות הכללית, היא הנוער הציוני.

הדחף להתארגנות בא מבחוץ.

לאחר השלב הראשון של מספר בחורים, שיצאו להכשרות של ״סתם חלוצים״, הגיע לעיירתנו, בשנת 1933, מנחם ראוכבך. בעזרת הגננת דינה מרגוליס, שלימדה את זאטוטיה עברית בגן הילדים העברי שהוקם על-ידי ״שפה עבריה״ — אגודה לטיפוח השפה העברית, התקבצו בגן מרבית הנערים והנערות תושבי העיירה בני עשר עד שלוש-עשרה, לפגישה עם האורח. המאזינים התרגשו מדבריו המלהיבים. מנחם לא עסק בצד האידיאולוגי של הבעיה. העיקר בדבריו לא היה להסביר לשומעיו מה זה ״כלל ציונות״ או ״סתם ציונות״. הוא לא התאמץ לומר לנו מדוע עלינו לדגול דווקא בנוער הציוני. הוא דיבר יותר על ארץ-ישראל, על צופיות ועל שיבה לטבע. אכן, בעת שהותו בעיר נערכו כמה טיולים מחוץ לעיר. טיילנו בחורשות ובגבעות שהקיפו את סירט, שגילינו אותם בהזדמנות זו.

קן הנוער הציוני בסירט, 1936. ברקע העיירה סירט

משחקי הצופיות, גישתו החדשה של ראוכבך לחינוך וכן ההטפה ל"שלוש האבסטיננציות" (אבסטיננציה פירושה פרישה, או הינזרות. על חבר התנועה היה להינזר מחיי מין, מעישון ומשתיית משקאות אלכוהוליים), העניקו טעם חדש לחיינו.

ביקורו של ראוכבך היה קצר למדי. לאחר שעזב את העיירה, עבר ניהול ה"קן" לידיה של לידיה אברמוביץ' (בארץ, לידיה קיטארו ז"ל מעכו), בתו של יו"ר הסניף הציוני בעיירה דר' יוסף אברמוביץ'. לשורותינו הצטרפו עוד נערים ונערות ואורגנו קבוצות חינוכיות. לא חלף זמן רב וגילינו שקיים קן הנוער הציוני בעיירה הסמוכה, מיהאילן. חמישה קילומטרים הפרידו בין שתי העיירות, אבל מבחינה גיאוגרפית ואדמיניסטרטיבית כל קן השתייך לאזור אחר. הקן בסירט היה כפוף להנהגת התנועה בבוקובינה ואילו זה שבמיהאילן פעל לפי הוראות מרכז התנועה בבוקרשט.

מה המריץ אותנו להצטרף דוקא לנוער הציוני? בבוקובינה פעלו השומר הצעיר, בית"ר, חבר (שהפכה לאחר-מכן לגורדוניה), **פרייהייט** של פועלי ציון שמאל וכן תנועה של הנוער הדתי ופועלי ציון. בכל התנועות הללו, מלבד בשומר הצעיר, חסרו הסממנים הקלאסיים של תנועת נוער צופית. בעיירה כמו סירט, הסיסמאות השמאליות של השומר הצעיר לא היו לרוחנו. גם לא הגינונים הצבאיים של בית"ר. הנוער הציוני היתה תנועה כלבבנו. היא טיפחה את הגישה הפוליטית שכבשה את לבם של יהודי בוקובינה, שהיו ברובם כלל-ציונים. משחר נעורינו ספגנו את גישתם של יהודי בוקובינה שהלכו אחרי ויצמן, תחת מנהיגותו של הדר' מאיר אבנר. גישה זו בקעה מכל מה שקרה סביבנו. זה היה הטון בנאומיהם של מנהיגים ציוניים שביקרו בעיירתנו, זה היה הצליל שפרץ מקריאת עיתונו הציוני של הדר' אבנר אוסטידישע צייטונג, Ostjüdische Zeitung בגרמנית, שהיה נפוץ מאוד בקרב יהודי האזור.

תנועת הנוער הביאה לחיינו האפורים את הרומנטיקה שלה. היא זו שקירבה אותנו לטבע, לתרגילי צופיות, למשמעת עצמית. התנועה היא שהנחילה לנו צווי מוסר אישיים, שבאו לידי ביטוי בהתנזרות. התנועה גם עזרה לנו לטפח יחסי חברות. לגבינו, שגדלנו בסביבה ששמרה על המסורת היהודית, תרם גם הצד היהודי הלאומי והציוני. ספגנו את סיפוריו החסידיים של מרטין בובר, שמענו בסקרנות על ארץ-ישראל ועל הקיבוץ, האמנו בהקמה בארץ של חברה אידאלית, צודקת, לאומית וציונית.

תפקיד לא מבוטל להמשך קיום התנועה מילאה העובדה שבחורים ובחורות יכלו לבלות בצוותא, לרקוד, לשוחח, להתיידד. ההווי התנועתי טיפח תודעה עצמית והעמיק את פער הדורות. הוא החליש את התלות בהורים ותרם לפיתוח אישיות עצמאית. המסר שהעבירו לנו השליחים היה הרעיון המהפכני שסייע לנו להינתק מאותה חברה זעיר-בורגנית של העיירה הקטנה שבה חיינו.

אני בטוח שאותם הכוחות שפעלו בסירט, פעלו בצורה דומה בכל שאר המקומות שבהם ביקרו החברים ששמותיהם הוזכרו ועוד יוזכרו, ואשר פעלו להקמת "קנים" ופלוגות הכשרה.

בעיירה מיהאילן פעלה התנועה בריכוזו של יצחק שייאר ז"ל. הוא ולידיה אברמוביץ', המדריכה שלנו בקן סירט, עודדו ביקורים הדדיים בין שני הקנים. היינו יוצאים בשבת אחרי הצהריים לאורך תוואי מסילת הברזל, שבימיו של הקיסר פרנץ יוסף קישרה בין שתי הארצות. פסי המסילה היו מוזנחים והעלו חלודה. רכבות כבר לא נעו שם. התוואי כוסה עשבי בר ופרחים. ההליכה ארכה כשעה עד שעה וחצי. בפגישות עם חברי קן מיהאילן, משוחחים זה עם זה, רוקדים יחד, מקשיבים להרצאות, משחקים יחדיו ואפילו... מתאהבים. בערב היינו חוזרים, עייפים.

הכנס האחרון של הנוער הציוני בבוקובינה (כולל סירט), שנערך בצ'רנוביץ, במאי 1940.

במיהאילן נמצאה גם פלוגת הכשרה. החלוצים עבדו במפעל הלבנים של רגנשטרייף. היינו מבקרים במעונם הדל ומתפעלים מחיי הצנע, השיתוף והחיים בצוותא. בזכרוני נשתמרה דמותו של החלוץ. היו אלה צעירים יהודים שזופי פנים וחדורים הכרה עצמית, לבושים בגדי ספורט ונועלים נעליים מסומרות, שעבדו בכל עבודה שנזדמנה לידם. מהחלוצים הראשונים יוצאי סירט אני זוכר את מוריץ מיידלר, משה אונטערפורט, שרה'לה רוזענקראנץ.

במרוצת הזמן התפתח שיתוף פעולה הדוק בין התנועה בבוקובינה לבין התנועה שמרכזה בבוקרשט. שליחי התנועה שנשלחו לבקר במיהאילן היו באים גם לסירט ואילו שליחי גליל נס-ציונה (השם הרשמי של גליל בוקובינה) שביקרו בסירט היו סרים גם למיהאילן. תוך כדי פעילותנו הרחבנו את השורות. משכנו אלינו צעירים נוספים, חברים ללימודים, שבאו ללמוד בגימנסיה בסירט ממקומות אחרים. דב (ברל) שיבר ז"ל הגיע לסירט מווטרה-דורנה והצטרף. זו היתה רכישה חשובה. הרחבת שורותינו בחברים מסוגו של דב, איפשרה לנו להרחיב את מפת התנועה, לחדור ליישובים אחרים ולהקים קנים, או להפעיל קנים קיימים.

ואשר לצד האידאולוגי שהזכרתי, זכורים לי דבריו של מנחם ראוכבך:

> "דגלנו בעצמאות התנועה. היינו בבחינת נוער שאינו מקבל את מרות המנהיגים הבוגרים. חיינו ברוח של תנועת נוער המחליטה בעצמה על מהלכיה. היינו קנאים לגישה כלל-ציונית, כלומר לרעיון העדפת האינטרס הכללי הרחב על פני האינטרס הצר של המעמד. עקרונית, לא הדגשנו את הצד האידיאולוגי. רצינו בתנועה צופית. ספרו של באדן פאואל שימש לנו מורה-דרך בפעילותנו בתנועה. המטרה היתה חינוך לפתיחות, להתמסרות, לחלוציות בארץ-ישראל."

קשרים בין הנוער של עיירות בוקובינה ובין נוער ממקומות אחרים הוקמו במסגרת סמינריונים ומחנות קיץ (מושבות). מפגשים אלה הרחיבו את האופקים, נתנו סיפוק לשאיפה לצאת למרחב מהחוג הסגור. פתיחת אופקים חדשים הבטיחה את הצלחתן של תנועות הנוער למיניהן ובראש וראשונה של **הנוער הציוני.**

במסגרת ההתפשטות של הנוער הציוני בעיירות בוקובינה, מגיעים גם לסירט שליחי התנועה מנחם ראוכבך (אחר כך מנחם פלג מקיבוץ אושה), סמי דרפלר,

האדריכל יוסף אדלר, יאנק דזיויאנסקי (יעקב בן יהודה), ישראל שניאור, דורל מייטוס, במטרה לעשות נפשות לתנועה.
הם הצליחו למשוך נוער לומד בצד נוער עובד. לתנועה מצטרפים לייבו שויארמן, איציו הערציג וברל שיבר, שלישיה שנוטלת מאוחר יותר בידיה את ניהול התנועה בבוקובינה ותופסת אחר-כך עמדה מרכזית בהנהגה הראשית של **הנוער הציוני**.
אף כי התנועה הציונית היתה חוקית, החשידו השלטונות כל פעיל ציוני בקומוניזם. בעקבות הלשנה, נוהלה חקירה נגד התלמידים היהודים של הכיתה שלנו בין כתלי בית-הספר התיכון המקומי.
ב-1935 מואשמים תלמידי כיתה ה' על-ידי חברם ללימודים ניקולאייה טאוטו (Nicolae Tăutu), בחילול דגל הלאום הרומני. שלטונות בית-הספר העניש את כל תלמידי הכיתה. נדרש מאמץ רב, גם כספי, כדי למנוע הסתבכויות במשפטים נגד התלמידים החשודים בקומוניזם.
שיתוף הפעולה בין הקנים, החברות והרעות שהתפתחו בשנים אלו, הניחו יסוד לפעילות המחתרתית ולעזרה ההדדית של הנוער הציוני בשנות הגירוש לטרנסניסטריה ומאוחר יותר לעלייה לארץ-ישראל.

תנועות נוער נוספות בעיירה

בית"ר, התנועה הראשונה בגודלה בעיר, התרכזה בעיקר במישור הפוליטי. היא היתה תנועה המונית, פחות קומפקטית מאשר הנוער הציוני. עם ראשיה נמנו: אהרון (אורציה) גלר, ברל פרוכט, אדולף פביאן, פפי ברגר, איזיו ברגר. מנהיג הציונים הרביזיוניסטים היה דר' קרל קוהן, שאביו נמנה עם ותיקי הפעילים הציוניים בסירט. (על תנועת בית"ר — ראה להלן ברשימתו של דב פרוכט).
פועלי ציון פעלה בשורות הנוער העובד, בעלי מלאכה, הנוער הפרולטרי. החלוצה הראשונה שעלתה ארצה והצטרפה לקיבוץ יגור היתה טילי (תהילה) שמרלר, בתו של המלמד הרב אייזיק שמרלר. שני אחיה, איציק וסרול לייב שמרלר, פעילים אף הם, ניספו בטרנסניסטריה.
בראש תנועת המזרחי עמדו האחים הלברכט, בניהם של השוחט איצ'ה הלברכט, וזבולון הנדלר. הם נהגו להתכנס בשבת ולשלב לימודי תורה, פרשת

השבוע, פרקי אבות עם הסברה ציונית. חוג זה התחרה עם פרחי אגודת ישראל שהתארגנו סביב באי בתי-הכנסת, החסידים והחרדים. עם פעיליהם נמנו ברל רוזנברג, מוטל וואלאך, אברהם גלאטער, וועלוועל (זאב) כ"ץ, האחים רוטר. הפעילות הספורטיבית הציונית התנהלה במסגרת מכבי.

הבחירות לקונגרסים הציוניים התקיימו כסדרן, במתח רב ובהשתתפות רבתי של הציונים לתנועותיהם. הן היוו אירוע מרכזי בחיים הציבוריים של הקהילה.

הגוף הלא-ציוני המרכזי בסירט היה **הבונד**. בטקס ייסוד הבונד בצ'רנוביץ, בשנת 1923, נכחה גם משלחת מסירט בראשותו של דר' קרל ויטוס ואגנר. השען קוצמן, אשר פעם בשנה ניקה את המחוגים של שעון הכנסייה הקתולית, היה אחד הפעילים המרכזיים של הבונד בסירט. אנשי הבונד היו גם חוט השדרה של הפעילות האידישיסטית בעיר. דר' ואגנר, עורך-דין ואיש משכיל, היה הדמות הייצוגית של **הבונד** בעיר. כמו בכל העיירות והערים בבוקובינה פעלו גם בסירט במחתרת פעילים קומוניסטים ומנת חלקם היתה מעצר ועינויים. בין הפעילים הקומוניסטים נמנה את ברטה ריבנר, שישבה במעצר ועברה לאחר-מכן לצ'רנוביץ הקומוניסטית, מינה אוהרינגר (אחר כך Mina Voicu), מקורבת לאנה פאוקר, והשען קוצמן, שקיבל ב-1940 את פני הטנקים הסובייטים הראשונים שנכנסו לעיר.

עם הקמתה של המפלגה היהודית Partidul Evreesc התגייסו כל החוגים הלאומיים של המקום במאמץ משותף להבטיח את הצלחת המפלגה בבחירות. דבר זה לא נעם למפלגות הרומניות ובראש וראשונה למפלגה הליברלית ולמפלגת האיכרים הלאומית. הם לא אהבו את היהודים, אבל את קולותיהם ביקשו...

קן הנוער הציוני במחתרת 1938-1940

דוד שערי־שויארמן

בסתיו 1937 נאלץ קן הנוער הציוני בסירט לפרק את הפעילות החינוכית הגלויה ולסגור את המועדון שלו. בשונה מסניף בית"ר במקום, שהצליח לטפח קשרים עם מטה המשטרה וניתן לו להמשיך בפעולה, נאלץ קן הנוער הציוני לעבור לפסים כמעט מחתרתיים. הקן פוצל ליחידות חינוכיות קטנות, שהתכנסו בדירות של חברים, באולם ("בית שני") של בית-כנסת קטן ובשבתות, כשמזג-האוויר היה נוח, גם באחו (toloaca) שעל גבעה שהתנשאה סביב העיר. בשל תנאי המחתרת פורקו הקבוצות החינוכיות המעורבות והוקמו קבוצות חינוכיות חד-מיניות, שנפגשו ביניהן לעתים מזומנות. האחריות על הפעילות החינוכית של הקן נפלה על איציו הרציג ודוד שויארמן. כל עוד המשיך ברל שיבר בלימודיו בעיר, הוא המשיך גם בפעילותו בקן ולאחר-מכן הוא חזר לבית הוריו בוואטרה-דורנה והקים את רשת קני התנועה בדרום בוקובינה. לייבו שויארמן עבר לריכוז קן צ'רנוביץ ולאחר-מכן לריכוז המזכירות של גליל "נס-ציונה" בבוקובינה. בחופשות הוא ביקר בסירט ונהג להרצות לפני החברים הרצאות פוליטיות ואידיאולוגיות על עקרונות הציונות-הכללית לפי כתביהם של משה גליקסון ויחזקיאל קויפמן. לייבו עסק הרבה בביקורת המארקסיזם, שצעירים רבים נמשכו לעקרונותיו. עקב הנסיבות נשאה הפעולה, ברובה, אופי עיוני: שיעורים בעברית, ידיעת העם והארץ, תולדות הציונות. גם ה"צופיות" הוצגה, לרוב באופן עיוני.

בשונה מההרכב הסוציולוגי של סניף בית"ר, שהתמקד לרוב בגילאי 16-18 מבני המעמד הבינוני, היה ההרכב הסוציולוגי של חניכי קן הנוער הציוני בסירט מגוון יותר: קבוצות קטנות של תלמידים ותלמידות וקבוצות קטנות של "פועלים" וכן התפרשות גילית רחבה יותר: "צופים" בני 14-16 ו"מקשיבים" צעירים בני 12-14. הבולט בקבוצת "הפועלים" ונציגה בהנהגת הקן היה יעקב ליברמן, שנקלט עם עלייתו לארץ בקבוצת "במאבק" ובמשק אלוני אבא. יציבות גדולה הפגינה קבוצת "התלמידות", שהבולטת ביניהן היתה צוצי גיטר,

לימים בלהה ורדי, פרופסור ללימודים קלסיים באוניברסיטת מונטריאל. קבוצת תלמידות זו לא הפנימה את הערכים האישיים של החינוך החלוצי, אך הזדהתה עם שאר הערכים הרעיוניים של התנועה. רובן של בנות אלה נמקו בגירוש טרנסניסטריה ומהן שרדו בחיים ועלו לארץ רק סרל גוטסמן וצוצי גיטר. אפיזודה קצרה מעניינת היתה השתלבותם של כמה בחורי-ישיבה ושל כמה תלמידות "בנות-יעקב" בפגישות התנועה. קבוצה של חניכים צעירים הודרכה בידי ישראל אייזנברג, וביניהם בלט נער פליט מגרמניה, אדגר הילזנראט, לימים סופר דגול בשפה הגרמנית, שהקדיש כמעט את כל מפעלו הספרותי לתיאור העיירה היהודית בעידן השואה. בסך-הכל הקיפו פעולות הנוער הציוני בתנאי מחתרת למעלה מארבעים חברים.

החל בשנת 1937, בתגובה לעליית הנאציזם בגרמניה, התנהלו כל השיחות וכל הפעולות בקן הנוער הציוני בסירט באידיש, ולא בלשון הגרמנית.

גם בתנאי המחתרת זכה קן הנוער הציוני בסירט לביקורם של מנהיגי התנועה ברומניה, כגון צבי הר-זהב, ערב עלייתו, ואף לביקורו של שליח הארץ-ישראלי טולי שניאור.

עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה, בספטמבר 1939 והתמוטטות הבזק של פולין הסמוכה, התנדבו רבים מחברי התנועה להגשת עזרה בכיכר העיר לפליטים, אך גדולה היתה אכזבתם כאשר מנהיגי פולין האנטישמיים סירבו לקבל עזרה מידי יהודים. פליטי פולין, נוצרים ויהודים, לא נשארו בעיר. החודשים הבאים חלפו באווירה של מתיחות, הקשבה לנאומי ההסתה של הצורר אדולף היטלר וציפייה להתרחשויות הבאות. עם זאת, לא נפסקה פעולת התנועה. בדצמבר 1939 השתתפו כמה מפעילי התנועה בפגישה האזורית של חברי התנועה מדרום בוקובינה, שהתקיימה בוואטרה-דורנה ובמאי 1940 השתתפה קבוצה גדולה מחברי קן סירט, שהתכנסה בצ'רנוביץ, ערב הכיבוש הסובייטי של צ'רנוביץ וצפון בוקובינה. היתה זו הפגנת-כוח מרשימה של הנוער הציוני בבוקובינה, בהנהגתו של לייבו שויארמן. עם קבוצת החלוצים שיצאה להכשרה בחוות פלוריאסקה שליד בוקרשט נמנו גם שני חברי קן סירט: יעקב ליברמן ורבקה אונטרפורט.

בראשית 1940 ביקר בקן סירט חבר ההנהגה הראשית של הנוער הציוני בפולין ינק דז'יבינסקי, לימים יעקב בן יהודה, שעשה ברומניה בהכנות להפלגת ספינת המעפילים של הנוער הציוני "אסימי". ינק הביא עימו את הידיעות הקשות על

גורל היהודים בפולין, שחולקה בין גרמניה הנאצית לברית-המועצות הקומוניסטית. חברי התנועה בפולין לא היו מוכנים לקראת אירועים קשים אלה וינק ביקש בביקור זה להכין את התנועה בצפון בוקובינה לצפוי לחברים עם הכיבוש הסובייטי הקרוב. בהשראתו חולקו חברי הקן לשלוש קבוצות: א. עם הכיבוש הסובייטי ייעלמו רוב החברים ויפסיקו כל קשר תנועתי; ב. מיעוט החברים יתארגנו מבעוד מועד לגרעינים תנועתיים זעירים וימשיכו בפעולת מחתרת גם תחת הכיבוש הסובייטי; ג. חברים בכירים ספורים ינסו לעזוב את העיר ואת בוקובינה ויבקשו להגיע לבוקרשט, בדרך לארץ-ישראל. בערב של 26 ביוני 1940, כאשר הסובייטים הציגו לצבא הרומני אולטימטום לעזוב את צפון בוקובינה, היו חברי התנועה מכונסים באסיפה בביתה של הח' מטה ונדר, בריכוזו של איציו הרציג. על 5 חברים הוטל לנסות לעזוב את העיר ולהגיע לבוקרשט, אך בפועל יצאו רק שני חברים: ברל שיבר ודוד שויארמן. הם יצאו בעגלה שכורה לוואטרה-דורנה בדרום-בוקובינה, שם היה ביתו של ברל שיבר. דוד ניסה כעבור ימים ספורים להגיע לבוקרשט, אך נתפס והושלך מהרכבת.
בסתיו 1940, בימי שלטונו של הגנרל יון אנטונסקו והכרזת המדינה ה"לגיונרית" הרומנית, נפסקה בסירט כל פעולה תנועתית סדירה. איציו הרציג ודוד שויארמן עזבו את העיר ונסעו לבוקרשט כדי להשתלב בפעילות התנועתית במרכז התנועה ובסניף ההכשרה, שהתארגן בריכוז המשרדים הציוניים ברחוב אנטון פאן, לאחר פינוי חוות ההכשרה בפלוריאסקה. בקיץ ובאוקטובר 1940, עם הגירושים מסירט, שוב לא פעלה התנועה כמרכז מדריך ומנווט.

הסתדרות הנוער בית"ר

דב (ברל) פרוכט

בשנת 1933 ננקטה יוזמה להקמת גרעין של הסתדרות הנוער הציוני-רביזיוניסטי בית"ר. היוזמה נשענה על קו בית"ר ברדאוץ, ממעוזי תנועת בית"ר בבוקובינה, ששיגר את בובי לוסטגארטן, לשם הדרכת גרעין היסוד של התנועה בסירט בצעדיו הראשונים. עם גרעין היסוד של התנועה בסירט נמנו אהרון (אורצי) גלר, אדולף פאביאן, נתן נגלר, נורברט רוזנצווייג, אוזיאס גולדשמידט, אלנר זיגו וברנהרדט פרוכט. גרעין זה נשאר יציב בהרכבו בכל שנות קיומה של התנועה בסירט. הגרעין הקים קשר גם עם המפקדה של גליל בוקובינה. המסגרת הארגונית של בית"ר בסירט הלכה והתרחבה והיא הקיפה את רובו של הנוער היהודי המתבגר בעיירה.

רוב חברי בית"ר באו מהמעמד הבינוני ולא מהשכבות הנמוכות. כן לא היו רבים ביניהם ילדים בגיל צעיר. בין הצעירים שהצטרפו לבית"ר בסירט נמנו: ברגר איזיו, ברגר פפי, פיילס דוניה, וגנר לוניו, וגנר ריכרד, וגנר יטי, אלנר מרטין, אלנר סמי, מרצלה יטי, ריבנר מילני, פינקלשטיין מרטין, מרגוליס דורה, ריבר אוסקר, איינשטיין יוסטוס, הלצלר הירש ורייכר קרל.

הפעילות החינוכית התנהלה, לרוב, בגרמנית והיא הקיפה נושאים לימודיים מתחומי ידיעת ארץ-ישראל ותולדות ישראל וכן נושאים מתחומי האידיאולוגיה הציונית-הרביזיוניסטית. תשומת-לב רבה ניתנה לשיעורים בעברית, שרוכזו בידי המורה יעקב קפלון, ששוגר לסירט על-ידי קן בית"ר בעיר בלץ שבבסרביה. קפלון התאקלם יפה בעיירה. על חניכי בית"ר לא הוטלו הגבלות ההתנהגותיות, שקיבלו על עצמם חניכי תנועות הנוער החלוציות השמאליות עקב הביקורת על החברה הבורגנית, כגון איסור עישון ויחסי מין וחיוב לבוש פשוט (בלי עניבות או גרבי משי). הנהגת בית"ר לא נרתעה מארגון ערבי ריקודים סלוניים, אך לעומת אלה לבשו חברי בית"ר מדים אחידים, שהזכירו מדים צבאיים, הירבו בתרגילי-סדר צבאיים ובמצעדים ברחובות העיר, התרימו לקרן תל-חי והפיצו את ביטאון התנועה הציונית-הרביזיוניסטית ברומניה "הירדן". קן בית"ר בסירט

קן בית"ר בסירט, 1934

מנה 60-80 חברים.

חברי קן בית"ר בסירט השתתפו בהתכנסויות התנועה בגליל בוקובינה, כגון מחנות הקיץ בויז'נקה. קן בית"ר בסירט, שהיה אחד הקנים הראשיים של התנועה בבוקובינה, זכה לביקורים של ראשי התנועה: יעקב שיבר, אייזיק רמבה, אריה בן-אליעזר, וולפגאנג פון ווייזל, דר' בנו שטרנברג ועוד. רבים מחניכי קן בית"ר בסירט השתתפו גם בהרצאתו של ראש בית"ר זאב ז'בוטינסקי באולם "סקאלה" בצ'רנוביץ בשנת 1938.

התנועה הציונית הרביזיוניסטית היתה פעילה גם בקהילה היהודית ובשנת 1936 נבחר יושב הראש שלה, דר' קארל קאהן, לראש הקהילה, אך הוא כיהן בתפקידו תקופה קצרה בלבד. יצוין שרוב השנים האלה עלה בידינו לקיים יחסים כמעט תקינים עם השלטונות הרומניים: המשטרה והעיריה. אפילו בשנות שלטונה של התנועה הלגיונרית האנטישמית "משמר הברזל" עלה בידינו להמשיך בפעולה. מפקד קן בית"ר בכל השנים האלה היה אהרון (אורצי) גלר, סגניו היו אדולף פאביאן וברל פרוכט.

כמעט כל חברי מפקדת קן סירט עלו לארץ בשנים 1938-1941 באמצעות מבצעי ההעפלה של התנועה הציונית הרביזוניסטית 'אף-על-פי'. בהגיענו לארץ הצטרפנו, ברובנו, לפלוגות הגיוס של **בית"ר**. ההעפלה לארץ והעבודה בפלוגות הגיוס של בית"ר נערכו בתנאים פיזיים וכלכליים קשים. כמעט כל חברי קן **בית"ר** בסירט, ששרדו אחרי גירוש טרנסניסטריה, עלו לארץ. הדגל של קן **בית"ר** בסירט נמצא למשמרת במכון ז'בוטינסקי בתל-אביב.

עם השיבה מגירוש טרנסניסטריה התארגנה מחדש המסגרת של בית"ר בסירט, בהנהגתו של אדולף פאביאן. רובם הגדול של חברי **בית"ר** עלו לארץ-ישראל. רוב המעפילים בספינות מבצעי 'אף-על-פי' הורדו לחופי הארץ ליד חוף נתניה, שהיתה אז עיר חדשה, עם השפעה חזקה של התנועה הציונית-רביזיוניסטית. רבים מהם נקלטו במפעלים לליטוש יהלומים. במפעל לליטוש יהלומים של זיגו אלנר, שנוסד בשנת 1943, עבדה קבוצה גדולה של יוצאי **בית"ר** מסירט, וביניהם: ארווין פיליס (מנהל ייצור במפעל), קורט אנצר, משה מרדלר, שהיו כולם פעילים, בעת ובעונה אחת, במחתרת של הארגון הצבאי הלאומי. בפעילות זו הצטיין אוסיו גולדשמיד, שהגיע לדרגת פיקוד גבוהה ביחידות האצ"ל.

עם הכרזת המדינה התגייסו יחידות האצ"ל בנתניה לגדוד 35 של צבא הגנה לישראל (אלכסנדרוני). אוסיו גולדשמיד גויס בדרגת רב-סרן ובהמשך המלחמה הועלה לדרגת סגן-אלוף.

כמה מעולי **בית"ר** סירט השתקעו בירושלים, וביניהם נתן נאגלר, שהיה מנהל במלון 'עדן' וכן המפקד לשעבר של **בית"ר** סירט אהרון (אורצי) גלר, שעבד אף הוא זמן-מה במלון 'עדן'.

ערב הגירוש

ערב הגירוש בסירט והגיהינום בציבולובקה

מדי וייניש (אנדרמן)

האוכלוסיות השונות בסירט עדיין חיו בשלום בשנות השלושים, אם כי כבר הסתמנו זרמים אנטי-יהודיים. עם עלייתה לשלטון של ממשלת גוגה-קוזה בשלהי 1937, כאשר ראש העיר היה עו"ד פורטונה, נזרק שייב מוזס מכל המדרגות, כשבא לדרוש דבר-מה שהיה מגיע לו.

בתקופה שלפני המלחמה הוחמרו היחסים בין הקוזיסטים ללגיונרים, שתיהן מפלגות אנטישמיות. בהתנקשות בין שתיהן נהרג באחד מימי השוק מיכאי צוּרקוּ, מפקד הלגיונרים בסירט.

ראשוני המפונים מביתם בסירט היו בני משפחת דוד רוזנראוך, שגרה ליד הגשר שעל הסירט. אשמתה שנמצא בביתה הרבה כסף קטן. הם גרו, זמנית, אצל משפחת וייסמן, אמא של קטי, חברה בנוער הציוני. באשמת היותם קומוניסטים נשלחו, בפקודת הקומיסר צ'יוּפַק, לטארגוּ-ז'יוּ ומשם לוואפניארקה בטרנסניסטריה. כן פונו המורה וגנר ואמם של פאול ורנה רוזנצווייג, ללו רוזנצווייג, עו"ד דר' קרול קוהן, אני הייטנר, אהרון גאבה ואחרים.

בשנת 1940, לאחר שברית-המועצות סיפחה לשטחה את בוקובינה הצפונית, נזרקו יהודים מרכבות דוהרות, ביניהם ברגר ודוד שערי-שויארמן. נמצאו צעירים יהודים נלהבים, כגון רוזנטל ואחרים, שניסו לעבור לצ'רנוביץ הקומוניסטית, ביניהם מיהאי קוסט הצולע וגם אחרים שניסו לעבור בגבול ונהרגו.

כשפתחה תנועת-הנוער הנאצית "היטלריוגנד" בתעמולה להחזרת הגרמנים מרומניה לגרמניה, המורה פטר טומשק, אישיות דמוקרטית וחברם של יהודים רבים, מת מהתקף-לב ביום שבנו יצא לגרמניה. אחת מבנותיו, שהיתה מיודדת עם ישראל אייזנברג, נישאה ללגיונר החשוב ביותר זויקה טומסקו.

כאשר נכנסו הרוסים לבוקובינה ולא ידעו היכן בדיוק הגבול, הגיע טנק סובייטי עד ל"פיאצה אונירי" בסירט. אלא שהטנק קיבל הוראה לחזור.

בשנת 1938 שררה מתיחות רבה בקרב האוכלוסייה היהודית, בעקבות הופעת

חוק הרביזיה באזרחות של היהודים. הם נתבקשו להוכיח בבית המשפט שהם באמת שייכים לרומניה. זאת היתה הזדמנות פז לפקידים להתעשר מהאישורים שהנפיקו ליהודים להוכחת אזרחותם. גם עורכי-הדין לא יצאו נפסדים. הם ייצגו את הנתבעים בדין.

מאורע עצוב בסירט היה מותו הפתאומי של הרב דר' פרייפלד. שלימד דת בתיכון. מנהל התיכון ניקודים איצקוש והמורים האחרים, מתוך כבוד לרב, החזיקו את מעילו בחדר המורים, הגם שלא אהבו יהודים. הוא מת במפתיע ב"פדיון הבן" של שלמה פרייאר, עגלון שכונה "בעל שם" בשל למדנותו ביהדות. בהלווית הרב השתתפה המקהלה של בית-הכנסת הגדול בצ'רנוביץ. בין נערי המקהלה נמצא גם הזמר המפורסם יוסף שמידט, שמת בשנות המלחמה כפליט במחנה בשוויץ, שבה חיפש מקלט.

לפני תקופת המלחמה, כאשר התחזקה התנועה הכלל-ציונית, התפללו בחגים, בעיקר בימים הנוראים, בביתו לשעבר של בראל. אנשי התנועה הציונית דאגו לקופת הקק"ל. עזרו בכך תלמידי התיכון, חברי תנועות הנוער, אלא שלא פעם אחת עקבו אחריהם והלשינו על מעשיהם להנהלת בית-הספר התיכון. לפי החוק אסור היה לתלמידי בית-הספר לעסוק בענייני "פוליטיקה".

הפינוי ב-19 ביוני 1941

הפינוי בא עלינו כרעם ביום בהיר. בפקודת העירייה נאמר שכל תושבי העיר, ללא הבדל לאום, צריכים להתפנות מסירט, תוך מספר שעות. אבי אמר אז שאנחנו אבודים. הגענו ברגל לדורנשט. שם, קיבלו הלא-יהודים רשות לחזור לבתיהם, ואילו היהודים הועלו בצפיפות רבה לקרונות בהמות. הרכבת יצאה מדורנשט ליעד בלתי ידוע.

כמה משפחות בטחו בידידיהם הרומנים ולא הלכו לפינוי, ביניהן גם משפחתנו. אנחנו פינינו עצמנו אל כפרי הסביבה גרופני וקאלינשט. כ-13 בני-אדם, שהתאספו בבית בראל לשעבר, נלקחו על-ידי פיקוד ה"פרמיליטרים" לשפת הנהר סירט ונורו למוות.

לאחר המלחמה הם הוצאו מקבר-האחים שלהם ונקברו בבית-הקברות היהודי, ליד הקבר של הסבון ר.י.ף., שהאמינו שהוא עשוי משומן של יהודים מושמדים.

היו משפחות שלא התפנו עם כל האחרים. הן הובלו על-ידי חז'נדרמים לרדאוץ. היו ביניהן משפחת גודל גוט עם אישתו ובתו קלארה, זוג ישישים בשם ברקוביץ, המורה אנדרמן, אשתו ובתו אלפרידה (מדי). הם הובאו לבית המעצר ברדאוץ. כן הובאו לרדאוץ בובי רוזנראוך עם אימו ואחיו, הצלם שכטר ובתו אנה קראפט וחתנו יוליו קראפט. הקהילה ברדאוץ עשתה מאמצים אדירים להוציאם מן המעצר ולשכנם אצל משפחות יהודיות. נעצרה גם קבוצה מאנשי רדאוץ לשמש כבני ערובה במקרה שיקרה משהו לחיילים הרומנים. ברדאוץ נודע לנו על האסון שקרה ליהודי יאסי ועל רכבת המוות של יהודיה. לא ידענו מה מחכה לנו ואיש לא ידע מה קרה לרכבות המשא, שבהן נסעו אנשינו מסירט. ברדאוץ הישגנו רשות לנסוע לסירט לבדוק מה קרה לרכושנו. עיריית העיר, מתוך דאגה לרכושנו כביכול, שברה את דלתות בתינו ואספה חלק מן החפצים שהיו בבתים, לשם שמירתם בעירייה. בבתים שבהם היו דלתות ברזל וסורגים בחלונות, שברו את השמשות ועיקמו את הסורגים והוציאו את החפצים. אנחנו השארנו לפני הפינוי את מפתחות ביתנו אצל סווירין פופוביץ, ראש העיר לשעבר. כאשר בא אבי עם אחיו לסירט לא מצא את חפצי הנדוניה שלי. בביתנו גר ראש העיר דומיטרה (טרויָה) פופוביץ עם חתנו הכומר מפטיי. בזמן הקצר שעמד לרשות אבי עד לגירוש קבר את חפצי הכסף שלנו במרתף הבית. הכומר מפטיי רצה לראות, מה מחפש אבא במרתף.

הכומר גיאורג, בלי שמלת כמרים "דאג" לקחת את דברי הערך. הדברים הפחות חשובים נשדדו על-ידי השכנים. החנויות, בתי-המלאכה והרהיטים נלקחו על-ידי המשרד לרומניזציה.

חמי ובעלי לעתיד הגיעו לקראיובה, שבה היה קצת יותר טוב, אולם הרוב הגיע לקלפט שם סבלו יותר. רבים חלו במלריה. חמותי מינדל וייניש הוסתרה על-ידי דר' האקה שעזר לה להגיע אל קרוביה ברדאוץ. לדר' האקה היה סוף טרגי בצבא. אומרים שנאלץ להתאבד משום שירה בכלבו של קצין גרמני שהתקיף אותו.

חגי הסתיו התקרבו ועימם הגירוש לטרנסניטריה. ידענו שהגירוש לא יביא כל טוב. אחי, דר' אריך אנדרמן, גויס לצבא כרופא צבאי ביחידה של חיל הרגלים. הוא חזה בעיניו את המעשים הנוראים שנעשו ביהודי בסרביה. הוא הגיע עם יחידתו עד קרוב לאודיסה. בר-מזל היה, כי מפקדו היה איש הומני. הוא קרא לו באחד הימים ואמר לו, כי בהתאם להוראות שקיבל שוב אין מעסיקים יהודים

בצבא רומניה, וכי הוא משוחרר ויכול לחזור לאן שירצה. הוא יעץ לו לנסוע לבוקורשט. אחי ענה לו, שהשאיר את הוריו בסירט (אנחנו איבדנו את הקשר איתו) וכי בדעתו לחזור לבוקובינה.

פרוץ המלחמה והגירוש לטרנסניטריה

ב-22 ביוני 1941 בשבת בלילה פרצה המלחמה נגד ברית-המועצות. האוכלוסייה הנוצרית הורשתה לחזור לסירט, ואילו היהודים הלכו בדרך הגירושים. לאבי, שחזר לסירט, נאמר על-ידי הקומיסר יואקימסקו, שטוב יעשה אם יעזוב את סירט ויצטרף ליהודים האחרים. באותו לילה ראשון של מלחמה, כבר נפלו קצינים וחיילים רומנים ונקברו במהירות בגן שליד תחנת הרכבת. האווירה היתה רוויה עוינות ליהודים. שכרנו עגלה. הורי ואני נסענו דרך אחוזת אדלסברג בנגוסטינה. בדרך הראשית נסע הצבא. לעת ערב עבר הצבא גם באחוזה. ראינו את החיילים הרומנים ולא האמנו שנצא משם חיים. הגענו לז'נדרמריה בדורנשט. מצאנו שם את משפחת גודל גוט, את ברקוביץ הזקנה. בליווי ז'נדרמים הובלנו לרדאוץ. הוכנסנו לבית המעצר. הקהילה היהודית, בראשות ראש הקהילה פרסנר, התחילה במשא-ומתן על שחרורנו. שובצנו בבתיהן של משפחות שונות בעיר. מלבד המשפחות גוט וברקוביץ, היו שם גם הצלם שכטר, אישתו ובתו אנה קראפט ובעלה יולי קרפט, בני משפחת רוזנראוך: בובי, הגברת רוזנראוך ואחיה דר' סולומון רוזנראוך. העברנו את הקיץ בחוסר ודאות. הידיעות שהגיעו, על רצח יהודי בסרביה, על כשלונות הצבא הרומני, על מספרם הגדול של הנופלים בקרבות בצבא הרומני ועל האוכלוסייה המוסתת, לא ניבאו טובות.

ערב חגי הסתיו הגיעה ההוראה לגרש גם את יהודי רדאוץ אל יעד בלתי ידוע. יצאתי לטרנסניסטריה בטרנספורט הראשון, עם כל ידידי, דחוקים וצפופים בקרון בהמות, בלי הבדלי מין וגיל. היו שם: זקנים, נשים, גברים וטף. יצאנו לדרך. בתחנת צ'רנוביץ נעשה ברור לאבי, שכיוון הטרנספורט הוא באלטה, וזאת לאחר שפגש בקרון תלמיד לשעבר, שהיה מוכסן ושוחח איתו. אני לא ידעתי איפה זאת באלטה. יצאנו בטרנספורט הראשון מתוך הנחה שכך יהיה טוב יותר.

באטאקי התעמתנו עם המציאות הכאובה. נשארנו ללון בבתיהם של יהודים שהושמדו, או גורשו. באה הוראה שעלינו למסור לרשויות את כל דברי-הערך שברשותנו: תכשיטים כסף, דיפלומות, תעודות זהות, תעודות של גימלאים וכו'. ההוראה אמרה שמי שלא יכבד אותה, יירה. משפחת עו"ד טוטנאואר, שנמצאה בבית אחד איתנו, מסרה לסרן במילואים דוברוביץ, סרבי מטימישוארה, שקים מלאים דברי כסף. הסרן הסרבי היה איש נחמד והבטיח לדאוג לעגלות עבור זקנים וילדים ועבור צרורותיהם של הגולים המסכנים. בנוכחותנו שרפו את הדיפלומות וכל שאר המסמכים. הפכנו לחסרי זהות.

היה סתיו מאוחר, בסוף חודש אוקטובר. בלכתנו ברגל השארנו את הנפגעת הראשונה, את הילזנרט הזקנה, אמה של המורה סבינה הילזנרט. השארנו אותה טבועה במישור הבוצי, שם מתה. אותנו דחפו הלאה, אל נהר הדנייסטר. שוב העירו את תשומת לבנו, שמי שלא ימסור את דברי הערך שברשותו יירה. אמרו שעל שפת הדנייסטר מחכים לנו הגרמנים ומכשירי חישה בידיהם. חמותי מינדל ויניש, שהיו לה כמה חפצי זיכרון עטופים בממחטה, זרקה אותם אל מימי הדנייסטר. ביער קוסאוץ ראינו מה מצפה לנו: קברי-אחים, שהגוויות שבתוכם שימשו מזון לעורבים ולכלבים. המשיכו לדחוק בנו בשטח הבוצי. עברנו בגשר שמעל לדנייסטר והגענו ליאמפול. עשינו חניה בקריז'ופול (היתה שם עיירה יהודית ובית-חרושת לסוכר).

למחרת המשכנו בדרך. בינתיים נגנבו חלק מן הצרורות שלנו מן העגלות. בדרך השארנו עוד נפטרים. משהגענו לאובדובקה, וולף וגנר ושוורץ, חתנו של ביכסנטפאנר, שמוצאם היה ממיהאלן והשתתפו במלחמת-העולם הראשונה כלוחמים בצבא רומניה, הוציאו את אותות ההצטיינות שלהם ויחד עם עוד כמה אנשים הלכו במשלחת אל מפקד המחנה לבקש רחמים והתחשבות. באובודובקה הבחינו בקצין, בשם דינסקו, שרכב על סוס, לבוש מעיל עור ומגלב בידו. הקצין היה חסר רחמים לגמרי כלפי יהודי המקום ושיירי יהודי בסרביה. בנוכחותנו נתן הוראה לזרוק לקבר-האחים נערה יהודיה חיה, עירומה לגמרי. הגוויות בבור עדיין פירפרו. המשלחת לא עשתה כל רושם על המנוול. הוא שלח אותנו בחזרה לציבולובקה הישנה, במרחק של כעשרה קילומטרים מאובודובקה.

בציבולובקה סידרו אותנו ברפת של הקולחוז ובו חבילות קש מלאות כינים נושאי טיפוס, שנשארו מן הדיירים הקודמים.

מדי יום ביומו היה מגיע שליח הפרטור (מושל הנפה) לשאול כמה מתו. בכסף הרומני, למי שעוד היה לו כסף, לא יכלו לקנות דבר. יכולנו להחליפו לרובלים או לשטרי כסף של הכיבוש, שהיו חסרי ערך. יכולת להשיג משהו, כגון דברי מזון, רק תמורת בגדים, בגד תמורת קצת חלב או תמורת חמיצה, כולה מים, של כרוב.

היו גם אנשים מעטים שהצליחו לעבוד. כולנו נזרקנו לאותה המצוקה. שמעתי ביטויים כאלה: "כאן אין עוד עשירים ועניים, כאן כולם באותו סיר". הטיפוס מצא כאן הזדמנות טובה. הכינים התרבו על גופות האנשים והרופאים, בהיעדר תרופות וחומרי ניקיון, לא יכלו לעשות מאומה. היו שם הרופאים דר' שבת, דר' קליפפר, דר' אנקדמן אריך ודר' אתי אשכנזי.

ברדת החושך היה קל לשדוד את היהודים חסרי הישע. בלילות האפלים יכולת לשמוע מלמולי תפילות, בקשת רחמים, בקשת עזרה מאלוקים. כך גוועו האנשים. בכפר נמצא צעיר אוקראיני, שבא באחד הלילות ושדד מכשירים רפואיים, תרופות ועוד דברים שהרופא החזיקם על גופו. מדי יום ביומו מתו כ-10-15 בני-אדם. הם נזרקו לקברי-אחים שהוכנו בחפירות שהוכנו עבור תפוחי אדמה לחורף. העוזר לרופא (פלצ'ר) נורה.

בתחילה עוד היו אנשים שיכלו לצאת החוצה בלילה לעשיית צורכיהם. אחד הצעירים, בשם אברהם, שיצא מחוץ לרפת לעשות את צרכיו, נהרג במכות.

בדצמבר באה ידיעה, שכאילו משפחות הרופאים יכולות לחזור לרומניה. אלה שנשארו בחיים התאספו וניסו להסתדר באחד הבתים, ללא דלתות וללא שמשות בחלונות, בקרה איומה, ברוח חזקה. הם הצטופפו בלי מזון ובלי מים, כדי לשמוע בסופו של דבר שהיתה זאת שמועה שקרית וכי עליהם לחזור לציבולובקה.

רבים מבני סירט החזיקו מעמד, למרות הכל, בעיקר גברים זקנים וילדים. בלילה יכולת לשמוע שאגת העורבים ויללת הכלבים שנלחמו על הגוויות. קמפר מת לאחר שסיים את תפילת חנוכה. היו מקרים מוזרים, למשל אמו של פייבל גרינברג, אשתו השנייה של פוקס, נתנה נרות גם לאחרות, כאשר היו לה נרות, גיטל ברגר ניסתה לעזור לסבלם של חולים קשים.

היינו מנותקים לגמרי מן המציאות. שוב לא היינו בני-אדם, אלא חוות לגידול כינים. אלה שעוד יכלו לעמוד על רגליהם, היו מסתובבים בכפר להחליף בגדים תמורת מזון. הטיפוס התפשט גם בקרב האוכלוסייה המקומית וזה הכעיס אותם.

אמא של הילה קליין, נערה בגילי (לאביה היה בית קפה בפינת הרחוב לואשקוארץ) מתה. אמא שלה התאבדה, הטילה עצמה לתוך באר. האוכלוסייה המקומית לא התרשמה מהמאורע האיום והכואב. הם ביקשו לקדש את הכנסיות בכפר, שהיהודים חיללו אותן כביכול.

חורף 1941/42 היה התקופה הקשה ביותר. אלה שנשארו בחיים הורשו לשכור דירות מגורים בכפר ציבולובקה. הם שכרו את הדירות לא בכסף, אלא תמורת דברי ביגוד.

מעדותה של צילי טננבאום לבית קאופמן

(לפי הקלטת של "קרן ניצולי שואה", עמותת שפילברג.
הוקלטה ביום 22 במאי 1997)

בפרוץ מלחמת גרמניה נגד ברית-המועצות בקיץ 1941 ניתנה פקודה לכל תושבי סירט לפנות את העיירה משום היותה עיירת ספר. למחרת, ערב שבת, הותר לאוכלוסייה הלא-יהודית להישאר בעיר ואילו את היהודים הובילו ברגל לכפר דוֹרְנֶשְׁט, מהלך 17 ק"מ מסירט. בני המשפחה ארזו כל מה שהיה ביכולתם לשאת ואילו את המעילים הפרסיים, כלי הכסף והזהב הכבדים ודברי ערך אחרים החביא אבא במטמוני סתר. כל בני המשפחה הצטיידו באוכל (לחם, עוגות, ריבות וכדומה) ובבגדים. אני רציתי לקחת גם ספרים, אך אמא לא הרשתה בגלל המשקל שלהם. המשפחה המורחבת, כולל הדודים הדודות על ילדיהם, החליטה ללכת ביחד ולא להיפרד. אני זוכרת כמה זקנים שסירבו ללכת עם המפונים ונשארו בעיירה. איש לא ראה אותם יותר בחיים. גדולה היתה ההפתעה כשלמחרת, לקראת צהרי שבת, הופיעה העוזרת הלא-יהודיה של סבתא והביאה חלות לשבת. במוצאי אותה שבת העמיסו את כולנו על קרונות להובלת בקר, בצפיפות איומה והסיעו אותנו על הפסים הלוך וחזור, מבלי לדעת לאן. כשהרכבת עצרה בדרך, ירדו לעשות את הצרכים ליד הקרונות — מצב מאוד לא נעים לאנשים שעד לפני כמה ימים חיו חיים מכובדים בבתיהם. כך התחילה ההשפלה. באחת התחנות עצרה הרכבת והחיילים הורידו את כל האנשים והכריחו אותם לכרוע ברך ולהתפלל לניצחון הרומנים והגרמנים במלחמה. בתחנות מסוימות אפשר היה לקנות מזון במחירים מופרזים. עדיין היה לנו כסף רומני וקנינו. כך נסענו עד שהגענו לקרבת הדנובה. הורידו אותנו בעיירה גַלַפַט, קרוב לגבול בולגריה. הכניסו אותנו למבנה גדול, שהיה פעם בית-חרושת ללבנים ובו חדרונים קטנים. המשפחה שלנו, שכללה 22 נפש, קיבלה חדרון קטנטן, אני שכבתי על הרצפה ליד הדלת וכל מי שעבר נתן לי מכה בראש. החיים עדיין לא היו כל כך קשים משום שיהודי קְרַיוֹבָה הסמוכה הושיטו לנו עזרה. הביאו לנו דודים מלאים מרק וגם תושבים לא-יהודים באו

לסחור איתנו. התרוצצו שמועות שונות, ביניהן שמועה שיזרקו אותנו לים. מזג האוויר היה טוב. הרגשנו חופשים. הלכתי עם חברות לטייל ביער הקטן שלידנו והיה נחמד.

אחרי כ-6 שבועות, העמיסו אותנו שוב על הקרונות ואמרו לנו שנוסעים הביתה, אך הורידו אותנו בְּרַדְאוּץ, עיר המחוז של סירט. המשפחות של יהודי רדאוץ אימצו אותנו ושיכנו אותנו בבתיהם. ידידים, שאבא היה איתם בקשרי מסחר, קלטו את משפחתנו. אבא נסע לסירט לראות מה המצב. הוציא דברים מהמחבוא והביא לרדאוץ. כאן נשארנו עד סוף חג הסוכות. כשהגיעה פקודת הדפורטציה הציעו יהודי רדאוץ לפליטי סירט לקחת בגדים ומזון שממילא אינם יכולים לשאת איתם. בשמיני עצרת העמיסו את כולנו, יהודי רדאוץ וסירט, שוב בקרונות בקר, 50-60 נפש בקרון. בדרך התעללו השומרים והשפילו אותנו. עניין עשיית הצרכים ליד הקרונות חזר על עצמו. מדי פעם הרגו יהודים סתם לשם שעשוע. כך נסענו עד שהגענו לעיירה היהודית מַרְקוּלֶשְׁט. בכניסה למחנה צריך היה למסור כל חפצי הערך, מסמכים ותמונות. אבא החביא תכשיטים והתכוון להעביר אותם פנימה. בכיתי שימסור, כי פחדתי שיהרגו אותו כמו שאיימו. דודה שלי תפרה זהב בשמיכת פוך. אמרו שהז'נדרמים פורמים כרים וכסתות (אכן היו הרבה נוצות באוויר) ודודתי זרקה את השמיכה בשדה. הכניסו אותנו לרובע מגודר. התרוצצו שם הרבה אנשים יחפים, בבגדים מרופטים, שנראו מאוד מסכנים. איכרי הסביבה באו לאסוף דברים שהיהודים השאירו מחוץ לשער. החיילים הרומנים אספו את כל כלי הזהב והכסף בארגזים גדולים. אבא לימד אותנו, הילדים, לשנן בעל פה כתובות של קרובי משפחה בחו"ל, כי אסור היה להעביר אפילו פיסת נייר עם כתובת. ראיתי רופאה שבכתה כשלקחו את הדיפלומה שלה.

ממרקולשט המשכנו ברגל לקוֹסָאוּץ. חנינו ביער. ראיתי אנשים הולכים לאיזה מקום ובת דודתי חזרה משם. שאלתי אותה: "מה יש שם?' היא ענתה לי: "לכי ותראי". הלכתי ולא אסלח לה זאת לעולם. התמונה שראיתי מלווה אותי כל חיי בור ענק ובו אנשים ערומים. זקנים בעלי זקן לבן, נשים עם עיניים פקוחות, אבות וילדים. כולם מתים. זה היה קבר-האחים הראשון שראיתי.

מקוסאוץ המשכנו שוב ברגל לעבר הדנייסטר. חצינו את הנהר והגענו לעיירה יַמְפּוֹל. כאן נתנו לנו בפעם ראשונה מאז הוגלינו, משהו לאכול: רבע לחם לאדם ומעט מרק חם, מים פושרים. המשכנו ללכת בשיירה. מי שלא היה מסוגל ללכת,

נשאר למות במקום שקרס. מדי פעם ירו החיילים באנשים. באחד הימים הגענו לקולחוז בשם אוּלְשַנְקָה. כאן "חגגנו" בר-מצווה לאח השני שלי. היה כאן שוחט אחד שערך את התפילה ונזכרנו בחגיגת בר-המצווה המפוארת של אחי הגדול כשעוד היינו בבית. המשכנו ללכת. בדרך פגשנו יהודי לבוש סמרטוטים, שיעץ לנו לברוח מהטרנספורט, אך לא התייחסנו לדבריו. הרומנים סיפרו שיתנו לנו לעבד אדמה ממנה נתפרנס עד סוף המלחמה. עברנו עוד מקומות עד שהגענו לציבולובקה, באחד בנובמבר 1941. הכניסו אותנו לרפת עזובה ומי שהיה לו מזל תפס אבוס. אסור היה לצאת אבל בחוץ כבר הסתובבו כפריים שהביאו מזון להחלפה. הקור היה חזק מאוד. המים קפאו וצריך היה לנשוף עליהם כדי להמיסם. לחם צריך היה לחמם מתחת לבית השחי כדי להפשירו. בהתחלה סירבתי לאכול טרף, אבל השוחט אמר לי: "כתוב ונשמרתם לנפשותיכם ומי שלא אוכל כאילו מאבד עצמו לדעת". כל זמן שהיינו ברפת אכלתי כל מה שהשגתי. ההיגיינה היתה בשפל המדרגה. גם פה לא היו שירותים ולא נייר. הרפת שגרנו בה היתה בציבולובקה סְטַרָה [ישנה]. אמרו שהיינו בהתחלה כ-2000 נפש, מהם נשארו אחרי החורף הראשון רק כמה מאות. קינאו באלה שמתו. לקחו את בגדי המתים להחלפה. אבא ודוד שלי יצאו מדי פעם והביאו משהו לאכול. אינני יכולה לשכוח את העיניים של סבתא שלי שמתה בעיניים פקוחות. לא היו תכריכים וקברו אותה בכותונת לילה לבנה. בעצם לא קברו את האנשים בחורף הראשון. הוציאו אותם לשלג ורק בקיץ קברו אותם, אבל היו הרבה עצמות שהכלבים השאירו אחרי שאכלו את בשר הגוויות. לא התפללו בצורה מסודרת, אבל כל פעם נאספו 10 גברים ואמרו קדיש.

הלילות היו נוראים והאנשים חיכו לבוקר. אבא היה האדם היחיד ברפת שהיה לו שעון וכל פעם שאלו אותו מה השעה. הוא היה מנחם את השואלים ואומר: "עוד כמה שעות והיום יאיר". מדי פעם באו לגנוב ולהכות. בהתחלה היה צפוף מאוד, אבל אחרי שרבים מתו התפנה מקום. פרצה מגפת טיפוס הבהרות שהביאו הכינים. מי שמת, הכינים עזבו אותו ועברו אל החיים. היו שם גם עכברים לבנים שראיתי בפעם ראשונה בחיים. הם התרוצצו עלינו וכבר לא היה איכפת לנו. אני זוכרת משפחה בת 11 נפשות ששכבה על-ידינו. ההורים אמרו כל הזמן שהם רוצים למות ביחד וכך אכן היה. הרבה אנשים השתגעו. היו כאלה שצרחו בלילות מטירוף והיו שצעקו מתוך קדחת הטיפוס. היו שם אם ובת, מאוד עדינות, שבטירופן דיקלמו ללא הרף שירים של שילר בגרמנית. רק מעטים

היו בריאים. מזלנו שאבא היה בריא ופעלתן. פעם אני ובת דודתי החלטנו גם כן לצאת לכפר להחליף בגדים. השגנו דלי מרק ובדרך חזרה לרפת ראינו ז'נדרמים מכים יהודים ומחרימים את האוכל שהביאו מהכפר. כל כך פחדנו והתפללנו שיניחו לנו לעבור בשלום. כשהתקרבנו צעקו עלינו שנרוץ מהר. היינו מאושרות שהצלחנו להביא את דלי המרק למשפחה. מאז לא הרשו לנו לצאת. לפעמים באו אוקראינים להרביץ ולדרוש באיומים שעונים וטבעות. פעם בא אחד הז'נדרמים ואמר שכל בעלי ההשכלה: רופאים, עורכי דין וכדומה ייצאו אליו. אנשים חשבו שמציעים להם עבודה ויצאו. הוא סידר אותם בשורה והרביץ להם במקל מכות רצח. בלילות היה קשה מאוד ומסוכן לצאת אל מחוץ לרפת כדי לעשות את הצרכים. גב' שחר תפסה יוזמה. היה לה סיר לילה גדול ותמורת חצי רובל, או משהו אחר בעל ערך קטן, הביאה את הסיר למי שקרא לה. כל פעם נשמעו קריאות: 'גב' שחר, גב' שחר!'. כך התפרנסה.

אני חושבת כי אירוע שהתרחש בילדותי שמר עלי ממוות. היה זמן בסירט שהרבה ילדים חלו בסקרלטינה [שנית], דיפטריה, דלקת פרקים, שבאותם זמנים עדיין לא ידעו לרפא וילדים רבים מתו. גם שני אחי חלו. לילה אחד חלמו סבתא החורגת ואמא אותו חלום. הן חלמו שסבא בא ונתן חבילת ציציות ואמר שכתוב: 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ'[1]. הדברים התקיימו ואחי הקטן הבריא. בעקבות החלום הזה האמנתי שסבא ישמור עלינו תמיד, כי הבטיח לנו אריכות ימים.

לקראת סוף חורף 1942, באיזה יום חגיגי, כנראה יום ראשון בשבוע כשהאיכרים יוצאים בבגדי חג, הרשו לנו לצאת מהרפת. פתאום ראינו נוף, אנשים נורמלים, שמים כחולים... כל משפחה הלכה לאיזה בית של כפריים ושכרה חדר תמורת חפצים. בחדר שלנו היו 13 נפש. החדר היה קטן. שכבתי על רצפת הטיט כשראשי מתחת למיטה ורגלי מתחת לספסל. כאן כבר אפשר היה לעבוד. אמא היתה חרוצה מאוד, למרות שאף פעם לפני-כן לא תפרה, קיבלה על עצמה לחדש קסקט [כובע מצחיה] ישן של האיכר שגרנו אצלו. היא פרמה את הקסקט הישן, הפכה את הבד הפנימי, שלא היה דהוי, כלפי חוץ, תפרה לפי התכים הישנים ויצא קסקט חדש. השמועה שאמי יודעת לחדש קסקטים

1. ראה בסוף הפרשה השנייה של קריאת שמע "והיה אם שמע".

התפשטה מהר בין הכפריים והיא קיבלה הרבה עבודה. האח הגדול שלי תיקן עגלה ישנה שהיתה בחצר וכך הפך מומחה לתיקון עגלות. אחי הצעיר נהיה סנדלר ותיקן נעלים ומגפיים. אני הכנתי את מסמרי העץ לקיבוע הסוליות, מעציים שהביאו מן היער. תמורת כל עבודה קיבלנו מזון כלשהו וכך התפרנסנו. אבא ניהל את "העסקים" כי ידע להתמקח. חוץ ממסמרי העץ, עבדתי עם שתי בנות דוד בסריגה. מסרגות לא היו אבל מצאנו שרידי אווירון שנפל בסביבה ומשם הוצאנו חוטי ברזל והכנו מסרגות. חשמל עוד לא היה בכפר ולנו לא היתה אפילו עששית נפט. הכנו נרות משומן כבשים ופתילות כותנה, שלאורם סרגנו בלילות. יום אחד הוציאו הגרמנים פקודה כי כל משפחת איכרים חייבת לתרום לצבא הגרמני זוג גרביים וזוג כפפות עם שתי אצבעות. מי שלא יתרום יוצא להורג. באו אלינו שנסרוג להם. לאיכרות היה צמר, כי הן ידעו לטוות חוטים מצמר הכבשים שגידלו. כך השתפרה הפרנסה שלנו וקיבלנו יותר פרודוקטים. היו לי פצעים על הידיים מרוב סריגה. באחד הימים נזכרתי שלפני המלחמה קראתי ספר על כִּירוֹמַנְטִיָה והתחלתי להגיד עתידות לאיכרות.

אחרי שהסתדרנו בכפר הפסקנו לאכול טרף והשתדלנו לשמור כשרות. הבנים הביאו עצים מהיער, למרות שהיה אסור. כשתפשו אותם החרימו את העצים ונתנו להם מכות. בישלנו על טְרִינִיצְ'קִים, כמה רצועות ברזל על אבנים. מתחת לברזלים הדלקנו אש ומעליה שמנו סיר שלא היה אלא קסדת חיילים שנמצאה בסביבה, או קופסאות שימורים ריקות שחיילים זרקו. גפרורים לא היו ונאלצנו להצית אש משפשוף אבני צור. כשראינו עשן יוצא מארובה כלשהי הלכנו לאותו בית לבקש גחלים. השתדלנו לשמור כל הזמן גחלים לוחשות להדלקת אש. סבון לא היה וכיבסו בתמיסת אפר. לא היו נעליים. בקיץ הלכו יחפים ובחורף עטפו את הרגלים בסמרטוטים. אנשים לבשו שקים. אני לא יכולתי ללבוש שק והתהלכתי כל הזמן בשמלה מרופטת. בפסח הראשון אכלו חמץ תפוחי אדמה וממליגה. אני נמנעתי מלאכול חמץ בפסח. בשנה השנייה כבר הכנו לבד מצות. בנינו רחיים פרימיטיביים וטחנו חיטה בעצמנו. בבית האיכר היה תנור, הכשרנו אותו ואפינו בו את המצות. לאמא נכנס גץ לעין והיא סבלה מזה עד יומה האחרון. אנשים באו לבקש 3 מצות ל"סדר" וחילקנו עד שגם לנו נשארו רק 3 מצות. אבא שכר מישהו שילמד את הבנים. שילם במעט פרודוקטים. אני חליתי במלריה. היו לי 18 התקפי קדחת לסירוגין, יום התקף ויום מנוחה. כינין לא היה לנו. רופא הכפר הציע לנו כינין אך לא היה במה

לשלם. לאמא היה לב חלש ואמרו שקפה יכול לחזק לה את הלב. למישהו היה קפה אך הוא דרש הרבה כסף עבור כל גרגיר. התרופה של האיכרים היתה וודקה שהכינו לבד, למרות האיסור לייצר וודקה. הכפריות היו מאוד פרימיטיביות, אבל היתה אישה זקנה שידעה רפואה טבעית. היא לימדה אותי איך להכיר צמחי רפואה. מצאנו עלה ירוק שהוציא את הריח מפצעי הפורונקל. היו אצלנו הרבה חולים שסבלו מפרונקולוזיס. הכלורופיל עזר. השתמשנו גם בעובש נגד זיהומים. חוץ מוודקה השתמשו האיכרים גם בלחשים. האיכרית הזקנה טענה שלחשים מותרים רק לאוקראינים ואסורים ליהודים. בלחשים השתמשו בעיקר למחלות פסיכוסומטיות. פעם הלכתי לבקר אישה אחת ועל השולחן אצלה עמדה כוס וודקה 96%. היא שמעה מישהו מתקרב וחשבה שהוא מהמיליציה. אמרה לי לשתות מהר שלא יתפסו אותה. שתיתי וזה שרף לי מאוד בגרון ובמעיים. אחר-כך התברר שהאיש היה בן דוד שבא לבקר. ניסינו להתיידד עם הבנות הכפריות וביקשנו שתלמדנה אותנו לטוות חוטי צמר, אך הן סירבו ונאלצנו ללמוד לבד. לא היתה אפשרות ללמוד וכדי שהמוח לא יתנוון עשיתי חישובים בראש עד למיליונים. תרגילי כתיבה עשיתי בענף עץ, כתבתי על החול. ספרים לא היו. מצאתי ספר על הספרות האוקראינית. אמא לימדה אותי את האותיות הקיריליות וכך קראתי את הספר. למישהו היה ספר של שלום עליכם שעבר מיד ליד בתשלום. כך גם ספר חוק וספר "בראשית". היינו מנותקים מהעולם החיצון, אבל בכל זאת הגיעו שמועות על אושוויץ, שאף אחד לא האמין להן. כשהתחילו לדבר על החזרת ילדים לרומניה החליטו ההורים לא להיפרד מן הילדים. אבא השיג איכשהו שופר וארגנו תפילה לימים הנוראים. הדוֹבְרוֹולצִים, חיילים אוקראינים שעברו לצד הגרמנים ושהיתה להם מפקדה בכפר, עשו לנו צרות צרורות. הם היו יותר גרועים מהגרמנים. ב-1943 כבר שמענו על מפלת הגרמנים בסטלינגרד והתעוררו תקוות. אחד שברח מהחזית סיפר על נסיגת הגרמנים. החיילים הנסוגים הגיעו גם לציבולובקה, מוזנחים ומרופטים ובכל זאת הציקו ליהודים. נכנסו לבתים לשדוד ולירות באנשים. לנו היה פטנט כל פעם שראינו חיילים גרמנים מתקרבים מישהי נכנסה למיטה והעמידה פני חולה קודחת מחום. לידה ישבה אישה וטיפלה בה. האנשים צעקו: 'טיפוס, טיפוס' וכשהגרמנים פתחו את הדלת ושמעו את שם המחלה, הסתלקו כי פחדו להידבק.

תפסו אנשים לעבודות כפייה. את דודי, אהרון לייב קאופמן, לקחו לנִיקוֹלַייֶב

והוא מת שם. מאז שיצאנו מהרפת אף אחד מהמשפחה לא נפטר. כנראה כל מי שהחזיק מעמד ברפת היה חזק ומחוסן ושרד עד השחרור. הצבא האדום נכנס ב-15 במרס 1944. מעניין, בזמן שלטון הגרמנים, התקלסו הילדים האוקראינים ביהודים וצעקו "יודא קומוניסט", אחרי שנכנסו הרוסים התחילו לצעוק "יודא פאשיסט". בין החיילים הרוסים היו הרבה יהודים, אפילו קצינים גבוהים והמפגש איתם היה מרגש מאוד. הם חשבו שהגרמנים הרגו את כל היהודים וכשמצאו אנשים חיים התחבקו והתנשקו ונתנו מזון, אפילו שוקולד, שלא ראיתי כבר הרבה זמן. אמרו לנו שאנחנו חופשים. היו כאלה שהלכו עם הצבא האדום. אבא שלנו רצה לחכות עד שיידע מה המצב לאשורו. לבסוף גם אנחנו הלכנו מעיר לעיר לכיוון מוגילב פודולסק. עברנו כל מיני מקומות שנראו כמו התיאורים של שלום עליכם. אכלתי בלי סוף, כי רציתי להיות שבעה והשמנתי מאוד. כשהגענו לדנייסטר וראיתי את עצמי במים, נבהלתי. עברנו לאטקי שבצד הבסרבי ושם נשארנו זמן מה. אבא התחיל לסחור ולפרנס את המשפחה. כאן, כמו במקומות אחרים באזור, לקחו שלטונות ברית-המועצות אנשים לעבוד במכרות הפחם של דומבאס. באו גם אלינו בלילה ורצו לקחת אותי, כי האחים שלי היו עדיין קטנים. ניסו לשכנע אותי במלים יפות להתנדב ואני שתקתי. דיברו מאוד יפה ולא עניתי. העמדתי פני מפגרת ואבא צעק עליהם שהם מפחידים את הילדה. עד עכשיו היא היתה לא בסדר אבל דיברה, עכשיו היא נהייתה גם אילמת. האנשים הסתלקו ואני ניצלתי. את שנותי היפות ביותר, בין גיל 18 ל-22 ביליתי בטרנסניסטריה.

באפריל 1945 התארגנה באטקי שיירת פליטים. קיבלנו רכבת וחזרנו הביתה, לסירט. את הדירה של סבא מצאנו במצב טוב למדי. הבוזזים לקחו רק את הדברים שיכלו לשאת, רהיטים כבדים נשארו במקומם. מצאנו אפילו תמונות וכספת כבדה. סבא התחיל לעסוק שוב במסחר. ערכנו סדר פסח גדול בהשתתפות 32 אנשים. אני התחלתי ללמד ב"בית יעקב". הגוי שעבד אצל סבא לפני המלחמה בא לפגוש אותנו בשמחה גדולה. התייחסו אלינו בכבוד כאילו חזרנו להיות בני אדם מן היישוב. הקרובים שלנו בקולומביה הזמינו אותנו לבוא אליהם, בינתיים שלחו חבילות. אמא רצתה שהמשפחה תישאר ביחד. נסעתי לבוקרשט להשלים את הלימודים ועבדתי שם במוסד ליתומות ניצולות שואה של "אגודת ישראל" ברחוב פּפַזוּגְלוּ. היה שם רק רופא ואני מילאתי גם את תפקיד האחות הרחמניה. בעצם מילאתי תפקיד של אמא ליתומות שלי. בא אלי

בחור וביקש שאלמד אותו עברית. כשסירבתי הוא הסביר לי כי הוא עובד בארגון "הבריחה" וכל ההתכתבות עם השליחים מארץ-ישראל היא בעברית. הוא עבד בהברחת יהודים מברית-המועצות לרומניה. מאז כתבתי לו את המכתבים כשהוא בא כאילו ללמוד. פעם תפסו אותו ומצאו אצלו מסמכים כתובים בכתב ידי. באו אלי אנשי הסיגורנצה, כנראה לאסור אותי, אבל הצלחתי להתחמק.

נפוצה שמועה כי אפשר לקבל ויזה להונדורס דרך בלגיה. התחלתי לקרוא חומר על הונדורס כדי להכיר את המדינה. כל המשפחה החליטה לנסוע. קיבלנו ויזות והגענו לאנטוורפן. היו שם יהודים טובים שעזרו לנו. הדודות נסעו למקומות אחרים ואנחנו נשארנו כאן. אני עבדתי בבית-ספר וגם נתתי שיעורים פרטיים. חלק מן הכסף שהרווחתי שלחתי לחברותי שנשארו ברומניה. פחדו להישאר באירופה והמשפחה התפרדה. אני רציתי לנסוע לפלסטינה, ההורים רצו לנסוע לקולומביה. לבסוף נשארו ההורים והאחים בבלגיה ואני נסעתי לבקר בארץ. כאן פגשתי את האיש שנישאתי לו. הוא בא לאנטוורפן באוקטובר 1953 והתחתנו. חזרנו יחד ארצה והתיישבנו בעפולה. אני רציתי לגור במקום שיש בו קהילה גדולה של יהודים דתיים, אך הרב אמר לי שזה לא קונץ גדול לחיות בירושלים. חשוב שיהיו יהודים שומרי מצוות גם בעפולה. נשארנו. לא יכולתי להתרגל ליחס של הילדים למורים בבית-הספר הישראלי, השונה כל כך ממה שהייתי רגילה והפסקתי לעבוד בהוראה. הבעל הרוויח יפה והסתדרנו בלי העבודה שלי. במשך שבע וחצי שנים ילדתי 4 ילדים והייתי עסוקה בגידולם. ההורים והאחים נשארו, כאמור, בבלגיה. האחים התחתנו שם. לבסוף האח האמצעי עלה ארצה והשתקע כאן. בעלי עבד ברציפות באותו מקום 37 שנים וכשיצא לגמלאות עברנו לירושלים. כל הילדים למדו באוניברסיטה, התחתנו ויש לנו נכדים. סבא שלי אמר לי לפני מותו: "זאָלסט זיין אַ ייִדישע טאָכטער!" [היי בת יהודיה (נאמנה)] ואני מקיימת זאת עד היום, מרבה להתנדב ועוזרת לאנשים.

פיענוח דברי צילי טננבוים-קאופמן מקלטת העדות: הניה ואליהו סלע-סלדינגר.

בית ההורים

ישראל אייזנברג

בית המגורים של ילדותי

נולדתי בעיירה סירט ברומניה ב-20 במאי 1920 להורי שרה ואברהם אייזנברג, אח לאחותי היחידה, רבקה, שהיתה מבוגרת ממני ב-10 שנים.

בית ילדותי זכור לי כבית צנוע, מכוסה גג של פח מגולבן, ובו שלושה חדרים. אחד החדרים שימש כסלון וחדר שינה כאחד. בקיץ ישנו בחדר זה, שהיו בו מיטות (שישנו בהן הורי ואני), ספה (עליה ישנה אחותי), שולחן עם כסאות אחדים, ארון בגדים ועליו ספרי קודש שונים: חומשים, ספרי תלמוד, ה"צאנה וראינה" של אמי וכולי.

על הקירות היו תמונות משפחתיות, שטיח קיר, ראי גדול ומתחתיו שידה גדולה. על הרצפה היו שטיחים. על התקרה היתה תלויה מנורת נפט גדולה עם אהיל לבן (החשמל הגיע לעירנו מאוחר יותר). חדר שני שימש כחדר מגורים וחדר אוכל. היו בו כירת בישול, תנור אפייה ללחם ולחלות (וגם לטשולנט) ותנור קטן לאפיית עוגות. כל זה היה בנוי מלבנים ומוסק בעצים. בחורף שימש החדר גם כחדר שינה, ולפעמים, בלילות הכי קרים, ישנתי על התנור. החדר האמצעי שימש כחנות מכולת.

ליד הבית היו שני מחסנים אשר שימשו לאחסון עצים להסקה וכלי עבודה וגם כדיר לעזים. בחצר היתה באר ממנה שאבנו מים בעזרת חבל ודלי. מאחורי החצר השתרע גן ירקות גדול שגבל ביובל של הנהר סירט. בתוך הגן היו גם כמה עצי שזיף. לפני הבית היו עץ אגוז גדול וגינת פרחים.

ברחוב שלנו גרו עוד כמה משפחות. אני זוכר את בית משפחת אֶלסטֶר, שגבל בביתו של טומשק. מימין לגינה שלנו גרה משפחת פליקובסקי, ובצד שני של גינתנו היה השטח של משפחת כ"ץ, שאיתה היו לנו יחסים טובים מאוד. היה להם בית מרזח ואני הייתי הולך פעמים רבות לקנות אצלם "רוסלך" (דגיגים

מסודרים בתוך צנצנת). היה להם בן מאומץ — אהרון שטובר, ציוני, ממנו לקחנו לפעמים את העיתון "פארוורטס", עיתון אמריקאי באידיש. בסוכות אכלנו בסוכה של כ"ץ. מעבר לגשר היתה משפחת פרץ. אחותי לקחה אותי לפעמים לראות איך רוקדים שם.

זכורות לי עוד כמה משפחות שגרו באותו רחוב: משפחת שרַייר ,גרמנים, משפחת טוטנאוּאֶר היהודית (עו"ד). למשפחה אחרת, משפחת שֶלִיפּוּק, היה פסנתר. הם הרשו לי לבוא לפרוט על הפסנתר, בכל פעם שהתחשק לי.

יותר גבוה ממשפחת שליפוק גרה משפחת בריזובסקי. הם גרו מתחת לגבעה, שהיתה שייכת למשפחת קוּפּץ. מהחומר של הגבעה עשו לבנים. במקום שהוציאו את החומר ללבנים נשאר בור גדול, שהתמלא מים בחורף והפך למשטח קרח, שעליו היינו מחליקים ב-Schlitschuhe.

עיר הולדתי

סירט היתה עיירה ציורית בת כ-10,000 תושבים ובה בתים בעלי סגנונות שונים. במרכז העיר היתה כיכר גדולה. בכל יום ג' היה מתקיים בכיכר שוק, שנמכרה בו תוצרת האיכרים מן הכפרים בסביבה: חמאה, גבינה, ירקות, פירות, עופות וכדומה.

סביב הכיכר היו בניינים ציבוריים, כמעט כולם בני 2-3 קומות: המשטרה, העירייה, הנהלת המחוז, בית המשפט, שלוש כנסיות נוצריות (על אחת מהן היה שעון שצילצל כל רבע שעה). כמו-כן היו בתי מסחר שונים. בעלי החנויות גרו לרוב בקומות העליונות.

ליד הכיכר היה גן ציבורי נחמד ומאחוריו בית-הספר התיכון העירוני. היה גם בית-ספר יסודי גדול, רב קומות, שהכיל גם את גן הילדים. מאוחר יותר הפך הבניין הענקי לקסרקטין צבאי. בעיר היה גם בית-חרושת לבירה, ששיווק את תוצרתו באזור כולו.

מן הכיכר המרכזית התפרסו רחובות לכל הכיוונים. בקצה העיירה זרם הנהר סירט ומעליו שני גשרים: אחד לכלי תחבורה שונים ואחד לרכבת. לא רחוק מהגשר היתה תחנת רכבת. מסביב לעיירה השתרעו שדות תבואה, גני ירק ומטעים.

אוכלוסיית העיר היתה מורכבת מרומנים, אוקראינים-רותנים, גרמנים ויהודים. היהודים היוו אחוז גדול מכלל האוכלוסייה והטביעו את חותמם על העיר. המסחר היה כמעט כולו בידי היהודים, ובשבת היו רוב החנויות סגורות. בחלקי העיר השונים היו יותר מעשרה בתי-כנסת ובתי מדרש. המוסדות היהודיים היו עצמאיים. התקיימו מוסדות לימוד יהודיים כגון "תלמוד תורה" ועוד כמה "חדרים". בעיר פעלו הרבנות, הנהלת הקהילה היהודית, בתי מטבחים לשחיטה כשרה, בית מרחץ עם אדים (מין סאונה), בתי-קברות ועוד.

החינוך

בגיל שלוש הוביל אותי אבא ל"תלמוד תורה" ומסר אותי לרבי של כיתת הדרדקים. תוך ימים ספורים למדתי את האלף-בית והתחלתי לקרוא בסידור התפילה. תוך זמן קצר הועברתי לכיתה גבוהה יותר והתחלתי ללמוד "חומש", כאשר כל מלה מתורגמת מעברית לשפת הדיבור, שהיתה אידיש. בהמשך הוספנו לכל פסוק פירוש רש"י (אחרי שלמדנו את "כתב רש"י). הרבי לימד אותנו גם את התפילות והברכות לכל עת ולכל מאורע. בשלב מאוחר יותר למדנו גמרא. וכך למדנו יום-יום מבוקר עד ערב. בחורף, כאשר הימים היו קצרים, גמרנו ללמוד כשבחוץ היה חושך, והלכתי הביתה כשבידי פנס עם נר בתוכו (טרם ידעתי פנס חשמלי מהו). בגיל חמש נרשמתי לגן הילדים (חובה) העירוני. שפת הלימוד היתה, כמובן, רומנית.

בינתיים למדתי להכיר את האלפא-ביתא הרומני, וכאשר היה עלי להמשיך עוד שנה בגן, ביקשו ההורים שיקבלו אותי לבית-הספר. אחרי שראיינו ובחנו אותי, נתקבלתי לכיתה א' ועד מהרה ידעתי לקרוא באופן שוטף, כך שהמורה הטילה עלי לעזור לילדים שהתקשו בקריאה. אני זוכר שהיא אמרה פעם לכיתה: "אייזנברג יהיה פעם מורה!". נבואתה התקיימה. מאז חילקתי את זמני: לפני הצהרים למדתי בבת-הספר, השכלה כללית, ואחר הצהריים למדתי לימודי קודש ב"חדר". אחרי 4 שנות לימוד בבית-הספר היסודי, למדתי 4 שנים ל"בגרות קטנה" והתקבלתי לבית-הספר התיכון. שם למדתי עוד 4 כיתות, סך-הכל — 12 כיתות.

בשלב מסוים הצטרפו כל התלמידים לתנועת הצופים (Cercetasi). היו לנו מדים

ועסקנו בצופיות. בבית-הספר התקיימה מקהלה ב-4 קולות. הופענו בקונצרטים וברדיו. בגיל 10 קנה לי אבא כינור קטן והתחלתי ללמוד לנגן. כעבור שלושה חודשים הפסקתי, כי למורה לא היה מה לחדש.
בערך באותו גיל הצטרפתי לתנועת נוער. קודם ל"פרחי אגודת ישראל" אחר-כך ל"נוער הציוני". כאן השלמתי את חינוכי הכללי, היהודי והציוני. היו לנו שיחות על כל הנושאים שבעולם. כאן עיצבתי את השקפת עולמי והשקפת חיי. כאן התחיל התהליך אשר הוביל אותי לעלות לארץ-ישראל.
למשפחתנו היתה חנות בדים במרכז העיר. לאבי היה שותף בשם אליעזר ברכר. אמי ניהלה את המכולת שבבית המגורים. אני נתתי שיעורי עזר לתלמידים, וגם שיעורי נגינה בכינור. חלק מהכסף שהשתכרתי שימש למימון לימודי היות שבית-הספר התיכון היה בתשלום. זמן מה עבדה גם אחותי בבית-חרושת לסריגה.

היחס למסורת ולדת

הורי היו שומרי מסורת ושומרי מצוות. אבי היה מניח תפילין ומתפלל כל בוקר לפני שהלך לעבודה. כל שבת וחג היינו מתפללים בבית-הכנסת. פעמים רבות היה אבי מתבקש לעבור לפני התיבה ובסיום התפילה היה קוצר מחמאות רבות מכל הקהל. לא פעם היו באים מבתי-כנסת אחרים להקשיב לתפילתו. בשנים של משבר כלכלי היה אבא משמש גם כחזן ב"ימים הנוראים" במקומות אחרים, תמורת תשלום. פעמים אחדות הצטרפתי אליו כ"בעל תקיעה" בשופר. אבא היה ידוע כ"ידען" בלימודי היהדות.
יחד עם זה היה אבי ציוני וחלם על ארץ-ישראל. הוא תרם לקק"ל ולקרן היסוד, השתתף בבחירות לקונגרסים הציוניים, העריץ את הרצל וקרא בקביעות את השבועון הציוני בשפה הגרמנית שהופיע באזורנו.
אמי ניהלה בית כשר (עם הפרדה בין "חלבי" לבין "בשרי"), הקפידה על הדלקת נרות בערבי שבת וחג ועל תפילה בבית-הכנסת בשבתות ובחגים.
כל חג נחוג אצלנו לפי המסורת. בראש השנה הלכנו לנהר ל"תשליך", צמנו ביום כיפור, אכלנו בסוכה בחג הסוכות, ערכנו סדר פסח כהלכתו. קישטנו את הבית בירק בחג השבועות ובל"ג בעומר הלכנו ליער וירינו בחץ וקשת. בחנוכה

היה אבא מדליק את הנרות ועד היום מהדהדת באוזני המנגינה המקומית המיוחדת של "מעוז צור".
אהבתי את הורי מאוד. הם עבדו קשה מאוד לפרנסת המשפחה, ולמרות שהפרנסה היתה בדוחק, הם עשו הכל על-מנת שאנחנו, הילדים, נקבל מקסימום השכלה! הייתי בן יחיד ואמי חרדה פן יקרה לי משהו. לכן היא הסכימה בקושי רב שאסע למחנות קיץ של התנועה או שאלך להתרחץ בנהר.

זיכרונות ילדות

מולנו, מעבר לכביש, גרה משפחה גרמנית אמידה, היא משפחת טומשק. האב היה מורה בבית-הספר התיכון. היו להם 3 ילדים, שתי בנות ובן, ומשרתת צעירה שהיתה להם כמו בת מאומצת. ילדותי קשורה במשפחה זו כי אצלם ביליתי כל רגע חופשי ושיחקתי עם הילדים. שם ספגתי הרבה מן התרבות שלהם: למדתי לדבר ולקרוא גרמנית, קראתי ספרים וחוברות מספריית הילדים ומזו של האב. כך, למשל, קראתי כל ספר השירים של המשורר הדגול של גרמניה היהודי המומר היינריך היינה ואפילו השתתפתי בכל חגיהם. בחג המולד שרתי יחד איתם את השירים ליד עץ האשוח המקושט להפליא. שיחקתי בצעצועים של הילדים (לי לא היו צעצועים בבית). יצאתי איתם לטיולים והם גם השגיחו עלי כשהלכנו להתרחץ בנהר. כמה פעמים האם ניסתה לפתות אותי לאכול מן העוגות שלהם, או לטעום מטעמים אחרים, אך אני סירבתי כי האוכל לא היה כשר. האב לא היה אנטישמי, אך מן האם שמעתי לפעמים עקיצות על חשבון היהודים, אם כי לא לגבי אישית.
באנטישמיות נתקלתי פעמים רבות. לפעמים הילדים הרומנים או האוקראינים היו זורקים עלינו, הילדים היהודים, אבנים וקוראים: "יהודים-לפלשתינה!". במשך הזמן למדתי לענות להם: "תנו לי כסף ואני מוכן לנסוע".
זכור לי שפעם, בחורף, כאשר גלשתי במזחלת שלג במורד, התקרבה אלי קבוצה של סטודנטים רומנים ופשוט רצו להרביץ לי. אמרתי להם: "אתם לא מתביישים, גדולים כאלה להרביץ לילד קטן?" אני זוכר שהסתכלו איש על רעהו בתמיהה ועזבו אותי.
פעמים רבות היו איכרים שיכורים מתנכלים ליהודים. אבא היה אומר לי: "אם

אתה רואה בריון בא מולך בדרך, עבור לצד השני!"
בבית-הספר התיכון נתקלתי לא פעם בהערות אנטישמיות מצד המורים. בטיול כיתתי, הגענו למנזר מפורסם. נזיר אחד יצא מולנו ואמר: "ליהודים הכניסה אסורה". אני זוכר שנפגעתי מאוד.

כעבור 45 שנים

בשנת 1993, במסגרת טיול במזרח אירופה, הגעתי גם לעיר הולדתי סירט, ממנה נעדרתי 47 שנים. כשירדתי מן האוטובוס, ניסיתי להתמצא ואחרי כמה דקות הצלחתי לזהות את המקום לפי אחת הכנסיות, שזכרתיה מימי ילדותי. הראיתי למריקה רעייתי את מדרגות הכנסייה, עליהן הצטלמתי עם חברים (הצילום שמור באלבומי). מרגע זה כבר ידעתי לאן אני רוצה ללכת. ניגשתי אל בניין המשטרה על-מנת לקבל אינפורמציה על מקום מגוריו של מכר יהודי, הרברט גרופר, ששימש כראש הקהילה היהודית של העיירה. מתברר שבניין המשטרה הפך למרפאה. בכלל חלו שינויים רבים בעיירה, למרות שהמתאר הכללי שלה נשאר פחות או יותר כבימי ילדותי.
הרופא המקומי הדריך אותי כיצד להגיע אל גרופר. מצאתי את הבית, ואחרי כמה שניות של תדהמה, הוא הכיר אותי והתנפל עלי בנשיקות. תוך כדי ארוחה קלה הוא סיפר לי בקיצור את האירועים שעברו עליו ועל העיירה מאז שעזבתי. מתברר שנשארו במקום פחות ממניין יהודים שהוא משמש להם כ"ראש הקהילה".
בתפקידו כראש הקהילה הוא קיבל משכורת צנועה מאוד. למזלו, קיבל עזרה מקרוב עשיר באמריקה. בין היתר היה אחראי על "בית-הכנסת הגדול", היחידי שנשאר לפליטה (מתוך למעלה מ-10 בתי-כנסת) ועל שני בתי-קברות יהודיים הישן והחדש. הוא שם לו למטרת חייו לשקם את בית-הקברות הישן, שהוא מן העתיקים ברומניה. נמצאות בו מציבות קדומות מאלה של בית-הקברות בפראג. לשם כך הוא התקשר עם ארכיאולוגים ואישים אחרים בעלי השפעה.
אחרי ארוחת הבוקר הוא לקח אותנו לסיבוב בעיירה. ביקרנו בבית-הכנסת. בבת אחת התעוררו בי זיכרונות מימי ילדותי, כאשר הייתי מבקר כאן בכל פעם שהיה מגיע איזה חזן מפורסם ועובר כאן לפני התיבה. כמו אז, קרני השמש שעברו

דרך השמשות הצבעוניות, צבעו את הרצפה ואת הקירות בשלל צבעים. על הקירות היו לוחות שיש ועליהם שמות היהודים שניספו בטרנסניסטריה, וביניהם שמותיהם של אבי ואמי ז"ל. לבקשתו של המארח הדלקתי נרות ושרתי את התפילה "אל מלא רחמים" לזכר הנספים.

מכאן נסענו לבית-הקברות, שם קבורים סבא וסבתא, דודים ודודות.

משם נסענו לראות את הבית שבו גדלתי. עברו בדמיוני מראות מאז: ראיתי את עצמי מטפס על עץ האגוז הגדול שעמד לפני הבית, יורד אל הפלג שזרם בקצה הגן שלנו, טועם מהשזיפים הטעימים ומשחק עם חברים. אחר-כך עברתי לבקר אצל השכן הלא-יהודי.

הפגישה היתה מרגשת מאוד עבור שני הצדדים. שתי הבנות, איתן שיחקתי יום יום בילדותי, הן עכשיו סבתות. החלפנו זיכרונות. על הקירות ראיתי את התמונות של אביהן שהיה המורה שלי בתיכון, ושל אימן. מראה של פינות שונות בחצר, ארגז החול שבו שיחקנו, כל זה ריגש אותי עד דמעות.

בסוף נפרדנו מכולם ונסענו ואני הצטערתי על שלא נשאר לי פנאי לבקר במקומות רבים, שהייתי רוצה לראותם שוב. אולי עוד אבקר שם...

נעורי בסירט

דוד שערי־שויארמן

אני מודה: התייחסתי מלכתחילה בהסתייגות-מה להצעתו-בקשתו של ידידי איציו להשתתף בעריכת קובץ לזכר קהילת יהודי סירט. הייתי טרוד אז בהשלמת מחקרי על יהודי בוקובינה בין שתי מלחמות-העולם. כן הייתי מודע היטב לעובדת מיעוט המקורות העשויים להזין מעין קובץ כזה. מתוך הניסיון של עבודותי הקודמות ידעתי שמשימה זו מחייבת התרוצצות רבה וגילי ומצב בריאותי מקשים על התרוצצות מעין זו. משום-מה, ליווה אותי גם זיכרון מסויג על נעורי בסירט.

ובכל זאת נעניתי לבקשתו של איציו. בחדשים הרבים שבהם עסקתי בנושא זה ניסיתי גם לערוך חשבון-נפש על יחסי המסויג אל נעורי בסירט. לא כתבתי ואינני מתכוון גם כעת לכתוב מסכת רצופה של זיכרונות. השורות דלהלן אינן מתכוונות למסור תיאור של מציאות עובדתית כוללת, כי אם מבקשות לחשוף תחושות סובייקטיביות-אישיות על נעורי בסירט.

נולדתי בשנת 1922 בכפר יקובני, בעל רוב של גרמנים-"ציפצרים", במשפחה מסורתית-דתית. היינו שלושה ילדים במשפחה: יהודה-לייב (לייבו) האח הבכור, דבורה, אחותי הצעירה ואנוכי. משפחת אבי, שויארמן, הגיעה לבוקובינה מגליציה והתמקמה בדרום בוקובינה. רובה היתה בעלת זיקה לחסידי ויז'ניץ. ענף אחד ממשפחה זו רכש השכלה והגיע אף לעמדות ציבוריות נכבדות. הענף החרדי השתקע בגורה-הומורולוי, כמה מהם עסקו במקצועות קודש, שוחטים, בעלי-תפילה ולרוב נשארו במעמד כלכלי נחות. אבי היה איש נבון ונעים הליכות, אוטודידקט מוחלט, אך דרכו לא צלחה בעסקים. אבי לא היה דתי-חרדי, כי אם הגדיר עצמו יותר כדתי-מסורתי והיה קשור למפלגה הציונית "מזרחי". משפחת אימי, קליין, מוצאה מאוקראינה והיא נמנתה עם המשפחות הוותיקות בקהילה. סבי, יצחק קליין, סוחר בדים, היה חבר ועד הקהילה בשנות מלחמת-העולם הראשונה. הוא נמנה עם חסידי סדיגורה והיה מעמודי-התווך של ה"סאדאגורה קלויז". עד שנת 1933, היא שנת העלייה של

היטלר לשלטון בגרמניה, דיברנו עם ההורים גרמנית, כמנהג המקום. אחרי התבצרותו של הנאציזם בגרמניה ביקשנו מההורים לשוחח באידיש. רק עם אחותנו הקטנה, דבורה, המשכנו לדבר גרמנית. ביקובני היה לאבי, בשיתוף עם קרוב משפחה, עסק של משקאות חריפים. בהגיעי לגיל 7 עברה משפחתי לסירט והתגוררה בבית סבי יצחק קליין. שנתיים ניסה אבי להפעיל גם בסירט פונדק של משקאות חריפים בבעלות משפחת ליברמן, אך העסק לא הצליח. ומאז היה אבי רוב השנים עובד שכיר במפעל ליצוא ביצים של דוד רוזנראוך. מצבנו היה דחוק כל השנים. כלפי חוץ, ניסינו לשמור על מראית-עין של מצב תקין. אבי לא היה מקומי ולא היה לו חוג מכירים רחב בקהילה. נעזרנו הרבה על-ידי קרובת משפחה, אשת-חיל, חינקה הרמן, ועד היום שמור בליבי זיכרון חם על עזרתה של אישה זו. ממצב דחוק זה נובע, כנראה, עיקר הסתייגותי מנעורי בסירט. התביישתי וכעסתי. לכך נוסף המבנה הפיסי הבלתי-מפותח שלי. היתי נמוך-קומה, עם פזילה חזקה בעין השמאלית. התבודדתי.

לימודים בחדר ובגימנסיה

במקביל ללימודי בבית-הספר הממלכתי הרומני למדתי ב"חדר המסורתי" אצל המלמדים גולד ושלמה פייג. זה היה "חדר" מסורתי-חרדי לכל דבר, אך שם למדתי לראשונה גם את השירים "אל הציפור" ואפילו "הכניסיני תחת כנפך" מאת ח.נ. ביאליק. אבי עשה כל מאמץ שנלמד בתיכון. הוא חלם שלייבו אחי יגדל להיות "דוקטור-ראבינער", בנוסח העידן ההאבסבורגי. לייבו היה התלמיד המצטיין בכל בית-הספר ושמו יצא לתהילה. אך גם אני הייתי תלמיד טוב, השני או השלישי בכיתה. כשליש מתלמידי הגימנסיה Latcu Voda היו יהודים. ישבנו, מרצוננו, על ספסלים נפרדים. בשבת באנו לבית-הספר, כמה מאיתנו היו משלבים ידיים, וסירבנו לכתוב בשבת אפילו בבחינות, אם כי בבית רבים מאיתנו נהגו לכתוב בשבת. בגימנסיה שררה אווירה לימודית רצינית. בכיתה התלמידים הגויים כיבדו אותנו, אך בהפסקות חטפנו גם מכות. לא למדתי באופן שיטתי לא את השפה הגרמנית, ולא את השפה העברית, אך למדתי שפות אלה בלימוד עצמי. ספר הלימוד לעברית היה "שפת עמנו" מאת משה ראת. קראתי ספרים בחמש שפות: רומנית, גרמנית, אידיש, צרפתית ועברית.

בזמן עלייתי לתורה בחגיגת הבר-מצווה חיכיתי ל"סימן" מלמעלה על התקשרות עם ריבונו של עולם. מאחר ש"הסימן" לא בא, התפקרתי בפנימיותי. לייבו נשאר באמונתו הדתית עד גיל 16. אף אני המשכתי להתפלל בבית-הכנסת עד יום עלייתי, בגיל 18, אך עשיתי זאת בעיקר למען ההורים. אבי התגאה מאוד שהוא מלווה לבית-הכנסת על-ידי בניו המשכילים. בגיל 13 נלקחתי על-ידי לייבו למעין "פראקטיקום" במתן שיעורי-עזר. באותו גיל הוכנסתי גם לתנועת הנוער הנוער הציוני, בהנהגתם של לייבו ואיציו הרציג. בבוקר למדתי בבית-הספר הממלכתי, אחרי הצהרים למדתי, עד גיל 13, ב"חדר" של "תלמוד-תורה". אחרי הצהריים, לאחר שמלאו לי 13, התרוצצתי במתן שיעורים פרטיים. פעמיים-שלוש בשבוע התכנסנו לפעולה תנועתית ב"קן". בלילות, קראתי, לאור עששית, עד שעה מאוחרת. הייתי מכור לקריאה, ועל כך עוד אחזור. לא ניהלתי יומן, אך שמרתי זמן רב את יומן הקריאה שלי.

לא זכורים לי משחקי ילדים רבים. המשחק הזכור לי ביותר היה משחק ה"מונופול". לא קראתי הרבה ספרי ילדים והוכנסתי ישר לספרות המבוגרת. במשחקי ספורט לא עסקתי. לא עברתי משלב של משחקי כדור באבנים למשחקי כדורגל של ממש. בספורט עסקתי מעט רק כמצווה "צופית" תנועתית-ציונית! קשר לבבי ומשמעותי נקשר בינינו ובין הדוד שלנו, אלימלך (מלך) קליין. הדוד מלך, מורה לצרפתית, היה שמאלי (ממייסדי פועלי ציון בסירט, יחד עם ברל לוקר), אידישיסט וציוני. לתוספת מבוכה, הדוד מלך היה איש דתי, שהתפלל יום-יום ושמר בקפידה על הלכות שבת וכשרות, עד סוף ימיו.

היתה זו אהבה הדדית: אהבנו אותו והוא אהב אותנו. על אף אמונתו הדתית הוא תמך בנו במאמצינו לרכוש השכלה ואף עודד אותנו בפעילותנו התנועתית. לחג הבר-מצווה של לייבו הוא הביא לו כמתנה את הספר: A. Forell, Die Sexuelle Erziehung! נדהמנו לקבל מתנה זו מדוד דתי, שומר מצוות. הקשרים בינינו נשארו הדוקים גם אחרי עלייתו לארץ, ונהגנו להיוועץ עימו גם בכל השאלות האינטימיות.

מוסדות תרבות

שני מוסדות תרבות ורוח שפעלו בסירט נשארו חרותים בזיכרוני: ה"סאדאגערער שול", מול ביתנו, בו התפללה משפחתי, ולעומתו הגימנסיה במרכז העיר, בה למדתי. בית-הכנסת של חסידי סאדאגורה לא היה מבנה רחב מידות והוא נוהל ביד רמה על-ידי הגבאי ר' שמואל אבא רפפורט. בבית-כנסת זה התפללו רבים מוותיקי הקהילה שלא הגיעו לבוקובינה דרך גליציה כי אם דרך אוקראינה, ושררו בו סדרי תפילה קפדניים. בבית-הכנסת הופעלו חוגי לימוד רבים והוקפד על בחירת חזנים ובעלי-תפילה מקצועיים. פעילים של התנועות הציוניות מכל הזרמים ומכל תנועות הנוער: **בית"ר, הנוער הציוני** ו"**בני-עקיבא**", התפללו כאן וניהלו, בהפסקות, וויכוחים פוליטיים סוערים. זכורה לי ההתרגשות שבה נתקבלו הסטודנטים שלמדו בחוץ-לארץ והגיעו לחופשה. למעשה, התמדתי לבקר בבית-הכנסת כמעט עד יום עלייתי גם מטעם "ציוני": לא רצינו "להפקיר" את בית-הכנסת למגביות של קרן תל-חי שהתחרו בהצלחה ניכרת עם מגביות קרן הקיימת שלנו... זכורני יום כיפור אחד כאשר אביו של חברנו ישראל אייזנברג נכח שבנו נעלם באמצע התפילה. חושו הוביל אותו לביתנו שממול לבית-הכנסת, וכאן, שוד ושבר, הוא מצא אותנו, חברי הנוער הציוני, עובדים בעצם היום הקדוש הזה בהכנת המגבית של קרן הקיימת לישראל: עורכים רשימות, מקפלים מעטפות. בקושי עלה בידי המתפללים להרגיע את האב הנסער. על משבר זה עם ההורים לא התגברנו זמן רב.

בשונה מלייבו, לא עלה בידי לרכז סביבי חבורת-נעורים. על אף אופיי הפתוח, חשתי בדידות. אהבתי לשוטט, לרוב לבדי, ב"קירכען-גאסע" וברחוב הראשי, עד קרוב לנהר הסירט. עקבתי אחרי קבוצות הנוער ואחרי הזוגות המתהווים, ועם שובי הביתה הייתי מספר לסבתי "וואס הערט זיך אין שטעטעל". הלכתי מעט מאוד לקולנוע, 2-3 סרטים בשנה. הקשבנו גם מעט לרדיו. בעיירה נמצאו רק כמה מקלטים בבתים יהודיים ועם עלייתו לשלטון של היטלר התרוצצנו בין בתים אלה כדי להקשיב לנאומיו-שאגותיו.

הגימנסיה נשארה חרותה היטב בזיכרוני. ממוקמת בבניין נאה במרכז העיר, היא היוותה את המוסד התרבותי הראשי בעיירה. גימנסיה זו, שנפתחה בשנת 1899 בימי השלטון ההאבסבורגי, זכתה כבר אז להערכה רבה והיא שירתה לא רק את ילדי העיירה, כי אם גם תלמידים מגליציה ומכפרי הסביבה. בגימנסיה זו למד גם

ברל לוקר, יליד העיירה קוטי שבגליציה, לימים ממנהיגי תנועת העבודה הארצישראלית ויושב-הראש של הנהלת הסוכנות היהודית בירושלים.

קריאה

קראתי-קראנו הרבה עיתונים, ובכמה שפות: רומנית ("Dimineata", "Adevarul"), גרמנית ("Ost-Jüdische Zeitung"), אידיש ("היינט") ואף עברית ("העולם", "הבוסטנאי לנוער", "קרננו"). פרשה מיוחדת היווה הקרב על השגת העיתון הוורשאי "היינט". לסירט הגיע רק גליון אחד של העיתון, עליו היו מנויים הרבה קוראים. הקרב היה על מי ישיג את העיתון אחרון, כדי שיקרא אותו בניחותא ואולי אף ישמור קטעים ממנו. גם אבי היה קורא מסור של העיתון, בייחוד של המדור "פון דעם אלטען אוצר", בחתימתו של "איטשאלע", הוא אהרון איינהורן, העורך הסגנוני של מוסד ביאליק, אחרי עלייתו לארץ. עקבתי-עקבנו בצמא אחרי הידיעות מהעולם "הגדול", מארץ-ישראל וגם אחרי הידיעות הפוליטיות מארצנו, רומניה. על אף גילי הצעיר עקבתי בנשימה עצורה אחרי הידיעות על מלחמת-האזרחים בספרד (1936-1939). וכמובן, עקבתי בדריכות אחרי הידיעות על התקדמות התנועה הנאצית באירופה. אט-אט חדרה בנו החרדה והתחושה שאנו חיים ימים גורליים.

הסוציאליזציה שלי נעשתה כמעט אך ורק במסגרת תנועת הנוער. עד 1937 התכנסנו באולם קטן ששימש לנו כ"קו", אך משלהי שנה זו פעלנו כמעט במחתרת, בדירות של החברים, בכרי המרעה שעל הגבעות שסביב העיר ובחוף הרחצה. המפגשים עם ה"קן" השכן במיהיילני (Mihaileni) זימנו לנו הזדמנות לצעדה בת שישה ק"מ ולתרגילי "צופיות" אחרים. קיבלתי אחריות להדרכת קבוצת בנות, תלמידות תיכון, אך הדרכתי התמקדה בעיקר במתן "שיחות" על תולדות עם ישראל והציונות ועל תכנים אידיאולוגיים. נהגתי להתכונן היטב ל"שיחות" אלה. כעבור שנים נודע לי שהורים כינו אותי בשל כך "דער שיחָנה'ניק". התרגשתי בשומעי מפי אחת החברות בקבוצה זו, לאחר עלייתה ארצה, שהיא נטלה עימה לגירוש טרנסניסטריה את מחברת ה"שיחות" ונהגה לעיין בה דווקא בנסיבות קשות אלה. מאז הצטרפותי לתנועה כל עולמי הפנימי

התרקם סביב המאורעות שהתרחשו בארץ. נטיעת כמה עצים ביער מעלה החמישה עניינה אותי יותר מהקורה בקהילה.

הייתי מכור לקריאה. זה הרווח הגדול של נעורי בסירט. לרוב שאלנו את הספרים מספריית ההשאלה של ה"אלגעמיינע ציוניסטן". להלן רשימה, לא ממצה, כי אם מדגמית בלבד: ברומנית, בנוסף לספרות החובה שנלמדה בבית-הספר, ממנה ערכתי תמציות שנמכרו לחברי הכיתה הגויים, הרומנים של Liviu Rebreanu, Ionel Teoderescu, Cezar Petrescu, Camil Petrescu, וכן הרומנים והמסות של הסופרים היהודיים ברומנית: I. Peltz, M. Blecher, M. Sebastian E. Relgis, I. Ludo, A. L. Zissu, S. Zweig, T. Mann, E. Ludwig, L. Feuchtwanger, E. M. Remarque.

כן קראנו דווקא בגרמנית כמעט את כל הרומנים של שלום אש: הטרילוגיה-וארשא, פטרסבורג, מוסקוה, מאטקע גנב, דער תהילים ייד, אנקעל מאזעס ועוד. בגרמנית קראנו גם כן את ספרי המסות וההגות הציונית של מרטין בובר, מאכס ברוד, יעקב קלאצקין ועוד. תרגומים מהספרות העולמית, ביחוד הרוסית: טולסטוי, טורגנייב, דוסטויבסבקי ועוד ומהספרות הצרפתית: אמיל זולה, רומן רולן, בלזק. קראנו, לרוב, ברומנית. באידיש קראנו, כמובן את הקלסיקה של ספרות האידיש: שלום עליכם, מנדלי מוכר ספרים, י. ל. פרץ, ש. אנסקי י. אופאטושו וקראנו והשתתפנו בערבי קריאה של לייבו לעווין, א. איינשטיין מתוך יצירות המשוררים הבוקובינאים הגדולים: איציק מאנגער, אליעזר שטיינבארג. הרומנים הראשונים שקראתי בעברית היו: אהבת ציון ואשמת שומרון מאת אברהם מאפו, השגעון הגדול מאת אביגדור המאירי, במדבר מאת דוד פרישמן, סיפורי משה סמילנסקי. באמצעותו של איזיו וויידברג (לימים גבעון), ההבראיסטון של התנועה בצ'רנוביץ, עיינו במאמצים גדולים בכרכים הספרותיים הגדולים של "התקופה" מווארשה, בעריכתו של דוד פרישמן ו"השילוח" מאודסה, בעריכתם של אחד-העם ויוסף קלויזנר. בצרפתית קראנו ספרים בודדים. כאמור, רשימה זו הינה מדגמית בלבד.

מדי פעם ביקרו בסירט להקות תיאטרון מצ'רנוביץ בכיכובם של סידי טהאל ואחרים. כדי לחזות במחזות התיאטרון היינו מתארגנים מספר צעירים ומתנים את כניסתנו להצגה בהוזלת הכרטיסים. הצגות אלה התקיימו באולם ההצגות והעצרות היחידי בעיר, ה"ביר פאלאסט". בבוקובינה פותח ז'אנר תיאטרוני-אמנותי מיוחד: ערבי קריאה. זכינו להשתתף בערבי הקריאה של

האמנים הגדולים: הערש גריאסבארד, יוסף בולוף (משרידי ה"ווילנער טרופע"), לייבו לעווין-רציטטור וזמר של שירים באידיש בסגנון ה"ליד" הגרמני. בסירט לא ביקרו תיאטרונים ברומנית או בגרמנית.
וכך אירע, שבהיותי טרוד בלימודים, במתן שיעורים פרטיים, בפעולה תנועתית ובקריאה מרובה, חייתי, למעשה, רק בשולי העיירה ולא היה לי אלא קשר מועט אל עולם המבוגרים. לא הכרתי כלל את עולם העסקים שלהם. בזיכרוני נחרתו רק ימי השוק (iarmaroc) בימי השלישי, בהשתתפות איכרי הסביבה. ימי שוק אלה התקיימו בעיר מקדמת דנא ובשנות השלושים הם עוררו תחושות חרדה בקרב היהודים, כי היו מועדים לפורענויות מצד האיכרים, שהוסטו על-ידי כמרים צעירים ופעילים של המפלגות האנטישמיות. ניקיפור רובו, ציר קוזיסטי בפרלמנט הרומני, היה מטיל את חיתיתו על היהודים.
המשכנו בפעולה תנועתית חצי-מחתרתית בכל שנות הדיקטטורה המלוכנית של קרול השני בשנים 1938-1940. במידה מסוימת אף הגברנו את הפעולה בשנים אלה. כך השתתפנו בנציגות מכובדת בפגישות האזוריות של התנועה, שהתקיימו בוואטרה-דורנה ב-1939 ובצ'רנוביץ במאי 1940.
מפנה דרמטי חל בסוף יוני 1940, עם השתלטות הצבא הסובייטי על צ'רנוביץ וצפון-בוקובינה. סירט נמצאה על הגבול ולא היה ברור אם הסובייטים ישתלטו גם על העיירה שלנו. על פי החלטה מוקדמת של הנהגת התנועה עמדה קבוצה נבחרת של חברים לנטוש את העיירה ולבקש מקלט בדרום בוקובינה, לשם התרכזות בחוות הכשרה בבוקרשט, בדרך לארץ-ישראל. מסיבות שונות עזבו את העיירה רק ברל שיבר ואנוכי, במאמץ למצוא מקלט ארעי בדורנה ווטרה, מקום מגוריו של ברל שיבר.

הפרידה מההורים

חרותה בזיכרוני הפרידה האילמת מההורים. באשמורת השנייה של הלילה הערתי את הורי והודעתי להם על החלטתי לעזוב את העיירה ולנסות להגיע לבוקרשט. סיפרתי להם שגם לייבו יעשה אותו דבר מצ'רנוביץ. ואמנם הוא עשה כן. אבי לא ניסה למנעני מצעד זה, כי גם הוא היה בעל אמונה ציונית. לרגע חשב להצטרף אלי, אך הוא נרתע לצאת אל הבלתי-נודע עם אחותי

הקטנה. כיום אני מודה בכך שלא שקלתי די אם להישאר עם ההורים ואולי להגיש להם עזרה בימי העברה הצפויים להם. אף כי עקב חולשתי הפיזית היו לי לבטים על דרך קליטתי העתידה בקיבוץ, היה לי ברור שחובתי כלפי החזון הציוני קודמת להתחייבויותי כלפי ההורים. ההינתקות מההורים ולעתים אף ההתנכרות להם היתה, במבט לאחור, אחד העיוותים הכאובים של תנועת הנוער הציונית-חלוצית. אבי ביקשני רק שאחכה לאור היום, כדי שיוכל לצייד אותי בסכום כסף שהוא ישיג בבית-הכנסת. היתה זו פרידה שתוקה וכאובה. לא ידענו אם אי-פעם עוד נתראה.

שכרנו עגלה ויצאנו, ברל ואני, לדרך. אחרי טלטולים של יום שלם הגענו לוואטרה-דורנה, לביתה של משפחת שיבר האמידה. התארחתי בבית זה שלושה ימים, אך, עם התחלת חיפושי המשטרה אחרי "סוכנים" קומוניסטים, נאלצתי לעזוב בית-מקלט זה ועליתי לרכבת לבוקרשט. בדרך, בהגיע הרכבת לתחנת העיירה בורדוז'ן, איתרו אותי הוליגנים אנטישמים והשליכו אותי מהרכבת, כמנהג אותם ימים. למזלי, בדיוק באותו רגע נעצרה הרכבת וכך ניצלתי ממוות או, למזער, מפגיעה קשה. ניסיתי למצוא בשעת בוקר זו מקלט בבית יהודי או בבית-כנסת, אך כל הדלתות והשערים היו סגורים בפני. בשוטטי ברחובות העיירה עם מזוודה מרופטת ביד נעצרתי על-ידי המשטרה כסוכן "קומוניסטי". החלה פרשה כאובה של חקירה, מלווה במכות קשות. עמדתי במכאובי החקירה והיא לא העלתה דבר. סוכם להחזיר אותי הביתה, במסע רגלי din post in post, ("מתחנה לתחנה") מלווה בשוטר. שבוע שלם ארך המסע. בכל תחנת משטרה כובדתי במכות נמרצות והוטלו עלי עבודות פרך. הצלחתי לשחד את השוטר המלווה והוא לא פגע בי. בסוצ'אבה עלה בידי לשלוח מברק הביתה שאני "חולה" ומצוי בבית-החולים המקומי. ההורים הבינו את המסר ואבי ניסה ללכת לקראתי, אך נמנע מהרפתקה זו על-ידי הרב ברוך הגר. הגעתי בלילה לסירט, ואחרי שיחוד נוסף הוביל אותי השוטר לבית ההורים. רק בבוקר הובלתי למשטרה המקומית. בעזרת שלמונים נוספים שוחררתי לביתי. לא יצאתי מביתי למעלה משבועיים, והנה, בצאתי לראשונה לכיכר העיר, נעצרתי מחדש, בהאשמה של "סוכן" קומוניסטי, שהסתנן מצ'רנוביץ בשליחות מיוחדת. אחרי שחרורי בעזרת ראשי הקהילה, ישבתי בבית כארבעה חדשים. הפעילות התנועתית נפסקה כמעט כולה וחשתי שאין טעם להוסיף ולשבת בעיירת גבול זו. בנובמבר 1940 עליתי לרכבת שהובילה לבוקרשט ונקלטתי בחוות ההכשרה

של חלוצי הנוער הציוני שהתרכזו ברובע היהודי. הפרידה הסופית מההורים (שוב לא התראינו), היתה כאובה, אך מכובדת. באוויר היתה תחושה כבדה על ימים קשים הצפויים לבני משפחתי ולכל הקהילה היהודית בסירט, אך אני נמשכתי לשמש של ארץ-ישראל. לייבו אכן הצליח לעלות על הרכבת האחרונה שיצאה מצ'רנוביץ לבוקרשט וקיבל לידיו תפקידים מרכזיים בהנהגת התנועה. נסתיימה פרשת חיי בסירט בחיק המשפחה והחלו החיים העצמאיים שלי, בליוויו של לייבו. אחרי שנעצרתי וסבלתי עינויים, יחד עם חלוצי הריכוז החלוצי ברחוב אנטון פאן, בימי מרד הלגיונרים של "משמר הברזל" ב-21-23 בינואר 1941, החלטתי, במרס 1941, בהתייעצות לילית ארוכה עם לייבו, להקדים אותו בעלייה לארץ-ישראל. בסוף מרס 1941 הגעתי לארץ-ישראל, בראש קבוצה גדולה של עלית-הנוער, חניכי הנוער הציוני. בראש-הנקרה, נקודת הגבול שבה נכנסנו לארץ. רקדנו הורה ונשקנו את אדמת ארץ-ישראל. סירט ובית ההורים נשארו בערפל. עקב תנאי המלחמה והגירוש לטרנסניסטריה לא יכולנו לקיים אפילו קשר מכתבים עם ההורים. דבר נמקותם בגירוש טרנסניסטריה נודע לנו רק בשנת 1944, עם יצירת הקשר עם אחותי דבורה, ששרדה בחיים ועלתה לארץ עם הקבוצה הראשונה של "ילדי טרנסניסטריה". תאריך פטירתם של ההורים ומקום קבורתם לא נודע לנו עד עצם היום זה.

פינוי יהודי סירט לאולטניה
(יוני-אוגוסט 1941)

פרופ׳ אלברט צימבלר, אוניברסיטת קראיובה

בחיבור זה, שנשען על מסמכים בארכיונים הממשלתיים, ברצוננו להתעכב על פינוי יהודי סירט בימיה הראשונים של המלחמה בין גרמניה לברית-המועצות. מדובר בלמעלה משלושת אלפים יהודי סירט, דורוהוי, דָרָבּאן, רדאוץ-פרוט ואחרים. הם הגיעו למחוז דולז׳ בסוף חודש יוני ובראשית יולי 1944, שהו במקום חודשיים ונשלחו בחזרה למקומותיהם (הערה: לאו-דווקא למקומותיהם, יהודי סירט, למשל, נשלחו בחזרה לרדאוץ — המתרגם), ומשם נשלחו לטרנסניסטריה החל באוקטובר 1941. כידוע, רק חלק מהם גם חזרו משם.

התוכנית לפינוי היהודים מאזור הגבול שבין רומניה לברית-המועצות בקיץ 1940 נקבעה על-ידי גנרל אנטונסקו בשיתוף פעולה עם גנרל הדיביזיה עמנואיל ליאוביאנו, מפכ״ל המשטרה, בעת שביקרו בשטח ב-7 ביוני 1941. באינפורמציה שהציג גנרל פופסקו, תת-שר במשרד הפנים, בישיבת הממשלה ב-5 באוגוסט 1941, בהתייחסו להתחלת המבצע הזה הוא אמר: ניתן הוראה לפנות את כל האוכלוסייה היהודית שנמצאת באזור הגבול עד עומק של ארבעה קילומטרים. פינויים אלה נעשו ביישובים שהפינוי היה נחוץ לדעתם של מפקדי יחידות גדולות. הם נעשו באזור בן ארבעה קילומטרים מקו הנהר סירט דרומית לגבול הישן.

מלבד נקיטת אמצעים אלה, נעשתה סידרה של פינויים, כשהיהודים המפונים נשלחו מבתיהם בלי לדעת לאן בדיוק לכוונם. בסופו של דבר הם נשלחו לעבודה במקומות שונים במחוזות קאלארש (Călăraş) טלאורמן (Teleorman), רומאנצי (Romanaţi), דולז׳ (Dolj) ״ואיני יודע איפה עוד״. ה״ואיני יודע איפה עוד״ הושמע בחוסר איכפתיות באוזני הממשלה על-ידי האיש, שחובתו היתה להיות המיודע ביותר בנושא.

ב-21 ביוני 1941 הופיעה הוראת הגנרל אנטונסקו לפינוים למחנה טארגו-ז׳יו של כל היהודים אשר בכפרים שבין סירט לנהר הפרוט ואילו היהודים תושבי

הכפרים האחרים בשטח המדינה יפונו אל הערים. הוראה זאת נשלחה ב-22.06.41 כמברק מהיר לכל מושלי המחוז, בחתימת הגנרל יון פופסקו.
במחקר מדויק של מסמך זה, אני מגיע לידי מסקנה, שההוראה לא בוצעה בדיוק כלשונה. לפי הוראה זאת צריכים היו לכוון לטארגו-זִ'יו רק גברים בני 8 עד 60, ואילו הנשים והילדים אמורים היו להישאר בבירות המחוז הקרובות למקום שממנו הוגלו. דומה, שפתרון זה לא מצא חן בעיני המבצעים, השלטונות המקומיים בבוקובינה ובמולדובה. עובדה זאת גרמה לשליחת האוכלוסייה כולה למקומות אחרים בדרום הארץ. גם המפונים ביכרו להישאר יחד, עם כל המשפחה. לפיכך, לדרום הארץ נעו רכבות מלאות משפחות יהודיות; גברים, נשים, ילדים, חולים, שהוצאו מדירותיהם, ממעשי ידיהם הרגילים. הם נשלחו למקומות בלתי ידועים להם.
מצב זה סיבך את העניינים, הן לשלטונות המחוז והן לקהילות היהודיות המקומיות, שלפי הוראות משרד הפנים אמורים היו להבטיח הזנת המפונים ולפתור, חלקית, גם את בעיית הלנתם. הדוגמה של העיר קראיובה משכנעת בנידון.
בלילה של 30 ביוני 1941 הגיעו בבת אחת לבית הנתיבות בקראיובה 30 קרונות עמוסים יהודים. במברק מהיר שנשלח ל"פרפקטורה" (משרד מושל המחוז) מודיע פיטרוצויו (Petruțoiu), מזכיר כללי של משרד הפנים, את הוראת תת-מזכיר הממשלה של משרד הפנים ש-1,300 יהודים, מפונים מאזור רדאוץ ושנמצאים בתחנת הרכבת בקראיובה, עומדים לרשות מושל מחוז דולז' לעבודות חקלאיות" בעלי רכוש חקלאי נתבקשו להשתמש בהם לצורכי עבודה, והגולים יקיימו את עצמם מעבודתם. הנשים והילדים יהיו באחזקת הקהילה היהודית.
שנים-שלושה שבועות לאחר האירועים הנ"ל, מצביע אברהם פאריזר, ראש הקהילה היהודית בסירט, בדוח שהגיש למושל מחוז דולז' על מה שקרה:

> "ב-19 ביוני 1941, הודיעו לאוכלוסיית סירט, בלי הבדל גזע, בהכאה בתוף, שיש לפנות את העיר כולה לשנים-שלושה ימים. במשך שעתיים על כולם לעזוב את העיר, רק עם מטען-יד, במיוחד אוכל לימים אלה. ועליהם ללכת בכיוון דורנשט (Dornesti), טיבן (Tibeni) וכו'. עבור יהודי המחוז שלנו נקבע המקום מפגש דורנשט, קרוב לעיר רדאוץ. משם הועלינו בלילה שבין

21 ל-22 ביוני לרכבת מיוחדת אל קאצ׳יקה (Cacica), מחוז סוצ׳יאווה. בקצ׳יקה נשארנו בתוך הקרונות עד 23 ביוני, כאשר נאמר לנו, כי מקום הריכוז שנקבע בשבילנו הוא רדאוץ. הרכבת יצאה לדרך, אך בתחנת הרכבת שלפני דורנשט, נעצרה ונשלחה בחזרה לקאצ׳יקה.

למחרת היום הודיעו לנו שאנחנו עוברים לבורדוז׳ן Burdujeni שליד סוצ׳יאווה. בבורדוז׳ן התחילה ירידתנו מן הרכבת. חלק גדול מן המפונים הועברו במשאיות לסוצ׳יאווה. בינתיים הגיעו השלטונות לידי החלטה כי סוצ׳יאווה, שלאחר סיפוח צ׳רנוביץ לברית-המועצות היתה לבירת האזור (Ţinut), ואליה עברו שלטונות האזור, אין ביכולתה לקלוט עוד תושבים, מה גם שמדובר במפונים.

לאחר נסיעה של שמונה ימים ושמונה לילות, כשבכל קרון בין 50 ל-79 נוסעים על צרורותיהם, בלי מזון, דבר שגרם לכך שכמעט עשר נפשות השתגעו, הגענו לתחנת ראקאר (Răcar) שמשם נשלח חלק מאיתנו לכאן... הובלנו לבית-הספר היהודי, שם הוחלט שגברים בין 16 ל-60 שנה יישארו בבית-הספר, ואילו הנשים, הילדים והזקנים יועברו כאורחים אצל המשפחות היהודיות בעיר. לאחר יומיים נשלחנו בחזרה לבית-הספר ואנחנו מטופלים לא כמפונים, אלא ככלואים, במשטר חמור מאוד".

26 תושבים בני דורוהוי, ביניהם עורכי-דין, רופאים, סוחרים, תעשיינים ופקידים וכן רב העיר, פנו אף הם למושל המחוז והסבירו: "ב-22 ביוני 1941 פינו אותנו מדורוהוי ו-550 נפשות (נשים, זקנים וילדים) מטארגול-רדאוץ (Targul Radăuţi) ומדארבאן (Darabani), מחוז דורוהוי. נשלחנו למחנה טארגו-ז׳יו ומשם נשלחנו על-ידי השלטונות לכאן, לקראיובה".

מצבם העלוב של היהודים המפונים אושר גם על-ידי השלטונות. בדוח שנשלח למשרד הפנים בסוף חודש יולי 1941, קובע משרד המושל דולז׳, בין השאר: "לקראיובה הגיעו יהודים משני כיוונים. קבוצת עניים רק ילדים ונשים, בלי כל רשימה, בלי שום פרט הנוגע למוצאם ופרטיהם הקודמים לשליחתם לטארגו-ז׳יו. הקבוצה השנייה הגיעה ברכבת נוספת, שהוחזרה לקראיובה מפיליאש (Filiaşi). המספר הכולל של הנשארים בקראיובה היה 1,053. אליהם נוספו 744 נפשות בקלאפאט (Calafat). גם עבור הטרנספורט השני אין לנו כל אינפורמציה באשר למצבם הקודם. בקבוצה הזאת, השנייה, ישנם

אינטלקטואלים ועשירים, וגם כאלה שהם חסרי-כל.
באין הוראות והיות שמצב בריאותם היה בכי רע, עקב כך שנסיעתם מצפון מולדובה לכאן נמשכה יותר מ-12 יום ברכבת, הם הוחזקו תחת השגחה בשלושה בתי-ספר יסודיים בעיר והוזנו על-ידי הקהילות. עניין המזון הוסדר". המסמכים הנ"ל נוסחו בשבועות הדרמתיים שבאו אחרי פרוץ המלחמה בין גרמניה לברית-המועצות.
בעיר סירט, הוראת הפינוי כללה את כל תושבי העיר הזאת, שליד הגבול, והודיעו עליה ב-19 ביוני, שלושה ימים בטרם פרצו הקרבות, ובכל זאת הופרדו היהודים משאר האוכלוסייה. משאר היישובים פונו רק יהודים, על סמך הוראות של יון אנטונסקו מ-22 ביוני 1941. הוראה זאת הוכנה לפני-כן, וקיבלה את תאריך של "22.6.41".
מכל העדויות יוצא שהיו קיימים חוסר-סדר ובלבול בקשר למקום שאליו יפונו האנשים וחוסר התחשבות ברור בכושר הקליטה של מחנה טארגו-ז'יו, שאליו נשלחו אלפי בני-אדם, והיה צורך בהוראות חוזרות במשך השילוח. ואם חלק מחוסר-הסדר ניתן לפרש בנסיבות המיוחדות של המלחמה, **נסיעה של 12 יום בקרונות להובלת בהמות היתה בעליל הוראה בלתי הומנית** שגם אם לא היתה מתוכננת מראש, היתה פתיחה להרבה טרנספורטים עמוסי טרגדיות, שיצאו לדרך בסתו ובחורף שנת 1941, בגירושים לטרנסניסטריה.
עדות לחוסר הארגון של השלטונות המקומיים, הם הדוחות שהותקנו וצורפו למשלוח. אלפי אנשים נשלחו לדרום הארץ בלי ליווי כל מסמכים; רק לאחר שרכבת המפונים נעצרה בבית-הנתיבות בקראיובה, שלח משרד הפנים למשרד המושל דולז' מברק ובו הוראות.
משרד המושל שיתף את שתי הקהילות היהודיות בעיר במבצע הלנת המפונים והזנתם, הוא גייס את המשטרה, הסיגורנצה והז'נדרמריה, והגה התקנת "הוראות לשמירת הסדר במחנה היהודים בקראיובה".
נכון, המראה החיצוני לא היה דומה למחנה ממש, מוקף תיל דוקרני, מגדלי שמירה ושומרים, אך זכות התנועה בעיר היתה מוגבלת לעניינים של כוח-עליון, לשעתיים בלבד (8-9, 16-17) וגם אז, כפי שמוסבר, רק בליווי שוטר. הוראות ההיגיינה המחויבות בתנאים כאלה היו לעתים מוגזמות ("הגברים יספרו את שערותיהם במכונה מספר 3"), ואילו כמות המזון שאושרה היתה 500 גרם ממליגה ביום, 20 גרם סוכר, תה מעלי תרזה ומאכלים או חמיצה מירקות, כמות

דלה מדי, כאשר ידוע שאולטניה היא אזור פורה ואפילו בשנות המלחמה לא חסר בה מזון.
ציני במיוחד היה סעיף 9, שאסר לגמרי קניית ביצים, עופות, ולחם, בתואנה ש"כל אלה חסרים או נמצאים בכמויות בלתי מספיקות לאוכלוסייה המקומית". ההוראה שכל אספקה תיעשה באמצעות נציגי הקהילה היהודית, מוכרים על-ידי ה"קסטורה" (מפקדת המשטרה) ו"רק אחרי השוק" (כלומר לאחר שהאוכלוסייה סיימה את קניותיה) היו בתוקף כל הזמן שהמפונים שהו בקראיובה, וכאשר ראשי הקהילה היהודית של סירט דרשו שהאספקה תיעשה על ידיהם (סביר להניח שביקשו זאת כדי לשפר את התזונה), סירבו להם השלטונות. יש להניח שתושב מקומי קל יותר לביקורת.
קל לדמיין מה זה עשה לקבוצת אנשים גדולה, מצופפת בכיתת בית-ספר ובה גם ילדים קטנים, זקנים וחולים, שאולצו לעבור לילה שלם בלי להדליק נר. יותר פשוט היה להורות על האפלת החלונות.
הודות לתרומות הגדולות של האוכלוסייה היהודית בקראיובה יכלו אנשים אלה, בעלי הגורל הקשה — גברים, נשים, צעירים וזקנים — לזכות בהרגעת סבלותיהם. לאחר-מכן, הם פונו מבתי-הספר וחולקו כאורחים בדירות יהודי העיר, וכן בבתי-הכנסת של שתי הקהילות. יהודי קראיובה היו הראשונים שהפגינו הזדהות והקרבה מול המצוקה והסבל.
גם הקהילה היהודית האשכנזית בקראיובה תיארה בדוח שלה בסוף 1941 את מצב המפונים. אנחנו מצטטים:

"...התפקיד שמילאה המועצה הזאת בימים המיוחדים שאנחנו חיים אותם ושל המאורעות בהמשך היה קשה ביותר, אך הדבר הזה דורש מאיתנו, עוד יותר, להתמסר לענייני הקהילה.
ואכן, ביולי הטילו עלינו שלטונות המדינה לדאוג מכל הבחינות ל-1950 יהודים מפונים מאזור המלחמה, ממולדובה הצפונית, מסירט, דראבן ודורוהוי. 1,200 מביניהם נתקבלו בקראיובה, מסודרים במגורים בבית-הספר שלנו 'לומינה' ובבתי-הספר הממלכתיים 'אובדיאנו' ו'טרישקו', שהשלטונות העמידום לרשותנו. לאחר-מכן, כאשר בתי-ספר אלה פונו לצורך הפיכתם לבתי-חולים, העברנו אותם לבית-הכנסת שלנו בקאלאפט (Calafat), הם נשארו בחסותנו ואיכסנו אותם בצריפים על

שפת הדנובה. במשך הזמן, החל ב-1 ביולי ועד 25 באוגוסט, התקופה שבה האנשים הללו נשארו בהשגחתנו, הקהילות שלנו הוציאו לצורך אחזקתם 1,234,000 ליי. 300,000 ליי העמידו לרשותנו איגוד הקהילות של בוקרשט. היתר, 934,000 ליי, נאספו מתרומות מקומיות".

כשהוחלט לשלוח את האנשים האלה בחזרה למקומותיהם, ציידו אותם הקהילות המקומיות במזון לשבעה ימים.

חשוב לציין את הפרט שהיהודים שפונו לקאלאפט הוחזקו על-ידי שתי הקהילות היהודיות בקראיובה, האשכנזית והספניולית.

חוסר הארגון הבולט של היהודים המפונים גרם טעויות ובלבול באשר למספרם של אלה שנשלחו למחוז דולזש. במברק שהבאנו לעיל, שנשלח בראשית יולי 1941, קובע משרד הפנים שמספר היהודים היה 1,300. אחרי כמה ימים בלבד, בפנייה שנשלחה לגנרל, מפקד הדיביזיה השנייה (ב-9 ביולי 1941), מתייחס משרד מושל המחוז ל-1,788 יהודים, מהם 1,044 בקראיובה ו-744 בקאלאפט. מהיכן צץ ההפרש? ברור שהגיעו עוד קבוצות יהודים, מאלה שלא נתקבלו במחנה טארגו-ז'יו.

במקרים מסוימים העניינים התנהלו כיאות. ב-19 ביוני 1941, פנתה הנהלת המחנה לאסירים פוליטיים טארגו-ז'יו למשרד המושל של מחוז דולז' ודרשה שעל סמך הוראה מספר 4943 מ-6 ביולי 1941 של משרד הפנים, שיהודים שפונו ממולדובה ויש להם קרובים בקראיובה, יתקבלו בעיר זאת. לפנייה צורפה רשימה ובה עשרה שמות.

באוגוסט 1941 נמצאו במחוז דולז' 1797 יהודים מפונים, מהם בקראיובה 241 גברים, 423 נשים, 262 ילדים ועוד 127 מפונים שנקלטו אצל משפחות יהודיות בעיר, כלומר בסך הכל 1,053 יהודים. בקאלאפט נשאר אותו מספר — 744 יהודים.

דוח סטטיסטי אחרון, של הפרפקטורה דולז', מ-29 באוגוסט 1941 מציג, כך סביר להניח, מספר המפונים הריאלי ביותר, היות שהדוח חובר לאחר שיבת המפונים אל המחוזות שמהם הובאו. דוח זה מותאם למספרי המסירה והקבלת של משלוח היהודים, והוא קובע שמספר המפונים היה ב-1,806 (מהתכתבות שלאחר-מכן נודע שמספר מפונים נשארו מאושפזים בבית-החולים והוחלט שהם יישלחו בחזרה באורח אישי מבית-החולים בקראיובה למחוז שממנו פונו).

החלוקה לפי גיל היא כדלקמן: מתוך 236 איש 14 (5.93% אחוז) היו מתחת לגיל 20 שנה, 27 (11.4%) בין 21 ל-30 שנה; 56 (23.72%) בין 41-50 שנה; 42 (17,18%) בין 51-60 שנה; 42 (17,18%) בין 61-70 שנה ו-6 (2,54%) **בני יותר משבעים שנה.**

הדוח מתייחס גם למנות המזון עבור יהודים הנמצאים רשומים בהוראות הפעלת המחנות, מנות בהחלט בלתי מספיקות. מסיבות אלה ביקש מר גוטר קלמן, ממלא מקום יושב-ראש הקהילה היהודית בסירט, בדוח (ראה ארכיון דולז', תיק 43/41 עמוד 175), בשם המפונים המשוכנים בבית-הספר "לומינה" רשות לשלושה אנשים ללכת מדי יום ביומו לשוק לצורך אספקה, כיוון שבגלל חוסר קרנות, אין הקהילה היהודית המקומית מסוגלת לספק את המזון הדרוש. הבקשה לא אושרה. יש לציין, שגם בתנאי המלחמה אולטניה הוכיחה שהיא אזור בעל יכולת אספקה טובה, בעיקר בקיץ. במכתב שצוין לעיל (ראה נספח 7), הגברת פני פארנפס, כלואה במחנה של בית-הספר "טרישקו", כתבה, "...באחד הימים באה אשת הקולנול, שגרה סמוך למחנה, והביאה שני סלי פירות גדולים עבור הילדים. נשי האיכרים היו מביאות חמאה טרייה עטופה בעלה ירוק ומוכרים אותה בזול".

מאחר שמיד עם הגעת היהודים לקראיובה חולקו הבאים לבתי-ספר, נדמה היה ששיטה זאת של שיכון תישמר. בראשית חודש אוגוסט 1941 דרשו שלטונות גרמניה לצורכיהם את בניין בית-הספר "לומינה", בית-ספר יהודי-רומני. בן לילה פונו 250 היהודים ששוכנו בבית-ספר זה למפעל לייצור לבנים, שכבר לא פעל, בשולי העיר קראיובה. בין המפונים נשים, ילדים, זקנים וחולים.

הנה כיצד מתאר את המאורע אברהם פאריזר, יושב-ראש הקהילה היהודית של סירט, במזכר ששלח לראש עיריית קראיובה ב-4 באוגוסט 1941:

> "בעקבות הוראה של השלטונות המקומיים, הקבוצה כולה הועברה, ב-2 באוגוסט, למה שהיה בית-חרושת ללבנים הנמצא במופלן (Mufleni), שבו יש מקום בקושי לכמה עשרות בני-אדם. נשים, ילדים וזקנים שוהים מתחת לשמים, בלי מים, רחוק מן העיר, בלי אפשרות אספקה, במקום שבו מרוכזים ביובי העיר, והם צפויים להידבקות חמורה בכל מיני מחלות זיהומיות.
>
> איננו מאמינים שחצייים של האומללים הללו יוכלו לעמוד במשטר זה, אפילו לא שבועות מספר."

בהמשך הוא מציע לאפשר שיכון האנשים האלה בבית-הכנסת האשכנזי בעיר, ואילו לחולים שבקרבם, אפשרות העברתם למשפחות יהודיות בקראיובה.
בסופו של דבר נאלצו לפנות גם את שאר בתי-הספר ("אובדיאנו" ו"טרישקו"). עקב המלחמה נולד הצורך לארגן בבתי-ספר אלה בתי-חולים צבאיים. שתי הקהילות היהודיות בקראיובה הודיעו אז לעירייה, כי הן מסכימות להשתמש בבניינים העומדים לרשותן לשיכון המפונים.
למאורע זה היה גם אפילוג. לאיגוד הקהילות היהודיות בראגט נודע על התוכנית להוצאת היהודים מן המקומות שבהם שוכנו בתחילה והעברתם לצריפים שייבנו מחוץ לעיר. נשיא האיגוד וו. פילדרמן והמזכיר הכללי של האיגוד מ. קרפ הגישו מחאה למשרד הפנים, שגם בה מתבקשים הסברים ממשרד המושל של מחוז דולז'.
הפרפקטורה ניסתה להצדיק את מעשיה, בין מושל המחוז לקהילות היהודיות השתררה תקופה של צינון, וכל הקשרים עמדו להיעשות בעתיד בכתב בלבד. המפונים הועברו לבתי-הכנסת. הם המשיכו, בבקשות אישיות ומשותפות, לאשר להם לעבור לגור בבתי היהודים בקראיובה. כיום קשה לקבוע על סמך מה ניתנו אישורים כאלה. לפחות רשמית העדיפות הזאת נתבקשה עבור זקנים וחולים. הרשימה מתייחסת לאינטלקטואלים כלואים, חולים, שמוצע שיעברו לגור בעיר. דומה, שרובם הם אנשי סירט. הרשימה השנייה, שנערכה מאוחר יותר, מתייחסת ל"יהודים שבמחנות המקומיים ומסודרים בעיר", בהתאם לדוח 9437/1941 והוראת הפרפקטורה מחוז דולז' מספר 1416/1941, בהיותם חולים. ההרכב השמי של שתי הרשימות זהה וכולל בדרך כלל אנשים צעירים, או כשירים לעבודה.
בזיקה הדוקה לבעיות אלה, מופיעה בעיית בחירת הגברים הכשירים לעבודה והחולים שלא יוכלו לעמוד בעבודת הכפייה, שהוצגה כמטרה עיקרית להעברתם ממקומותיהם של המוני אנשים.
בראשית שהיית המפונים בעיר קראיובה; הציע השירות הסניטרי, שעסק בפיקוח על מחנות היהודים, במזכר שנרשם ב-10 ביולי 1941, שהיהודים החולים יועברו למשפחות יהודיות בעיר, כי בבתי-הספר לא קיימים תנאים הולמים לטיפול באנשים אלה. ב-12 ביולי אישרה הפרפקטורה נקיטת אמצעי זה ודרשה להודיע על כך לקהילות היהודיות. בקשר לכך, דרש שירות הסניטרי שהרופאים היהודים מבין המפונים יגורו גם הם בעיר. לאחר ניתוח מצבם

ההיגייני-סניטרי של הכלואים, חולקו הרופאים היהודים והמיילדות למחנות. במקביל נידונה אפשרות להרחיב שטח המגורים של המפונים על-ידי העמדה לרשותם של בתי-ספר נוספים.

במסגרת הפעילות של שירותי הבריאות, הגיש שירות הבריאות העירוני בקראיובה רשימה בת שישה רופאים יהודים שבקרב המפונים, וכתובותיהם בקראיובה, כדי שיוכלו לפנות אליהם בעת הצורך. אולם מושל המחוז לא היה טרוד ממצב הבריאות וההיגיינה של יהודי המחנות בקראיובה, שבהם נמצאו מאות נשים וילדים קטנים. כאשר ראש עיריית קאלאפט, עורך-דין קאטנה (Cătană) ביקש לשלוח אליו רופא יהודי, כי במחנה של בית-החרושת ללבנים יש אנשים חולים. מושל המחוז שלח לקאלאפט ארבעה רופאים, הראשונים ברשימה, שאמורים היו ללוות את המפונים שבקראיובה לעבודות החקלאיות. בינתיים החל לפעול מהר מנגנון לשילוח היהודים לעבודת כפייה.

ב-9 ביולי, מושל מחוז דולז', שעסק בהצבת יהודים לעבודה, פירט את מקומות הימצאותם:

בשירות הבריאות קראיובה — 1; באחוזתו של פופסקו יואן מכפר דוברשט-דולז' (Dobrest Dolj) — 5; באחוזת פלוריה גבריאנו בכפר בלצ'ינו-דולז' — 50; בבית-החרושת לבורסקי מ. אנצ'יואול (Encioiul) קאלאפט — 7; בעיריית קאלאפט — 30.

הצבות עובדים כאלה היו רבות למדי, לרבות 29 יהודים שהוצבו לעבודות חקלאיות במחוז. מספר היהודים המיועדים לעבודה הלך ופחת, הלך ואזל. בין 52 העובדים שנשלחו לכפר קאמפן (Campeni) היו 32 נשים.

במקביל עמדה השאלה האם לשלוח יהודים גם לעבודות אחרות. עיריית קראיובה ביקשה בעלי מלאכה יהודים ומימשל המחוז אישר את הבקשה. מתוך אלה שנמצאו בקאלאפט נשלחו לעבוד בקראיובה 2 פחחים, 3 נגרים, ו-38 עובדים "שחורים".

בינתיים התחילו השלטונות המרכזיים לעסוק ביתר שאת בעבודת היהודים. בתחילת אוגוסט 1941 הגיע למימשל המחוז מברק מספר 6713 של משרד הפנים, ובו הוראה שגם היהודים שהתיישבו לאחר-מכן בעיר ובמחוז, יילקחו בחשבון על-ידי המרכז לגיוס ויוצאו לעבודה לצורכי ציבור. הם יקבלו 25 ליי עבור מזון ו-10 ליי לצורכי קיום. בהמשך קובע המברק: על פי הוראת הגנרל אנטונסקו, אם אין הם עובדים כיאות, צריך שלא לתת להם לאכול ולא לאפשר

שיקבלו ממישהו, או שיקנו לעצמם מזון. אם הם בורחים צריך לטבוח בהם. על המברק חתום תת-השר במשרד הפנים, גנרל דיוויזיה י. פופסקו.
הוראה טלגרפית נוספת, בחתימת אותו פופסקו, דרשה להעמיד לרשות שירות העבודות הציבוריות 1,000 יהודים. הם היו אמורים להיבחר מבין אלה שהופיעו ברשימות המרכז לגיוס ולהיבדק על-ידי ועדה רפואית. התשלום: 25 ליי למזון ו-10 ליי לצורכי קיום.
יציאת היהודים לעבודות ציבוריות הסתדרה בלי בעיות. מובן שהיו גם בקשות של יהודים להצהיר עליהם כעל בלתי כשירים לעבודה, שאחדות מהן אושרו, אחרות לא. משרד המימשל הורה על בדיקות חוזרות וביקורות נוספות, שהביאו למצב יציב יחסית. ב-18 ביולי 1941, ראש המועצה הכפרית, נציג הבריאות, ומפקד תחנת הז'נדרמים מדרניק-בלין (Darnic-Băleni), חיברו יחד פרוטוקול, שבו מצוין שחמישים היהודים העובדים עבודה חקלאית אצל האחוזאי פלוריקה גברוביאנו שוכנו במבנה שעד אז שימש דיר חזירים. האחוזאי מחזיק אותם בשדה מ-5 בבוקר עד 9-10 בערב. בכפר היה לפני שנה מקרה של טיפוס ונציגי השלטונות המקומיים חרדים שמא ייווצר מוקד של זיהום ומגפה.
במשך שני החודשים שחלפו על המפונים באולטניה הם, ובמיוחד האינטלקטואלים שביניהם, לא הפסיקו לשלוח לשלטונות המרכזיים והמקומיים מזכרים שבהם הדגישו את נאמנותם למדינה ואת תרומתם לחייה הכלכליים ודרשו את החזרתם ליישובים שמהם פונו.
משרד הפנים דרש במפגיע את שיחרורם מן המחנות של ראשי הקהילות ושל הרבנים: "נא לנקוט אמצעים שרבנים וראשי הקהילות היהודיות כלואים, או כאלה שנלקחו כבני ערובה, יוכלו לבוא לבוקרשט לקבל הוראות מאדון פילדרמן, נשיא איגוד הקהילות בריגאט, בקשר להשתתפותם הפעילה במלווה שמפעיל עכשיו משרד הכספים," קובעת ההוראה במברק משרד הפנים מ-7 באוגוסט 1941, בחתימת הגנרל י. פופסקו. והיו חזרות להוראה זאת. לבסוף שוחררו אברהם פאריזר ושמונה רבנים, שמהם זוהו רק שניים: נ. שמלצר מדורוהוי והרב ברוך הגר מסירט.
אם הנסיעה לקראיובה נמשכה 12 יממות, הרי שהחזרה נמשכה רק 4 יממות. ובכל זאת בתחנת רומן (Roman) נמצאה ילדה מתה. לוקוטננט-קולונל אנדריי יונסקו, שליווה את הטרנספורט בחזרה, הגיש דוח למושל המחוז בצירוף אישור מסירה, בציון שם הילדה שמתה, ינטה דרבניאנו.

העובדה שהיהודים לא הורשו לחזור אל המקומות שמהם גורשו סירט, דרבן, סבן, רדאוץ, פרוט ואחרים יצרה עבורם בעיות קשות למדי. כעבור ימים ספורים הם גורשו לטרנסניסטריה.

(תירגם ש. אבני)

רצח נכים וזקנים לפני הגירוש

יהודי סירט פונו מן העיר בשלושה טרנספורטים. הראשון יצא ביום חמישי, 19 ביוני 1941, שלושה ימים לפני פרוץ המלחמה.

הטרנספורט השני יצא למחרת היום, ערב שבת, 20 ביוני. שני הטרנספורטים הללו נשלחו לקראיובה ולקאלאפט.

הטרנספורט השלישי, ובו כשמונים-מאה אנשים, ברובם זקנים, יצא ביום חמישי בשבוע שלאחר-מכן, ב-26 ביוני, חמישה ימים לאחר פרוץ המלחמה. טרנספורט זה נשלח לרדאוץ.

קבר אחים של הנרצחים

18 יהודים חולים, שנשארו בסירט ולא יצאו עם המגורשים כי לא היה בכוחם לנוע, הוצאו יומיים לאחר-מכן מבתיהם והובאו אל שפת הנהר סירט. לשם הובאו גם תושבי סירט הנוצרים לחזות במתרחש. תחילה אנסו את הנשים ואחרי-כן נורו כולם בפקודת המיור אלבו (Albu), ראש המפקדה הצבאית בעיר, שהגיע יום לפני-כן לסירט.

בידינו שמותיהם של 11 מן הנרצחים. ואלה השמות:

* השוחט העיוור איציק ואישתו.
* ר' מאיר הירש שכטר, מלמד, תלמיד חכם מובהק, ורעייתו גולדה.
* אלי שפר, בחור כבן 16-18.
* קליר ואישתו.
* ברל לוקר ואישתו.
* בטינה קוגלמס.
* משפחות רוזנברג וריגר.
* אברהם רוזנטל, בחור כבן עשרים, נהרג ב-1941 על-ידי הרוסים, בעת ניסיון לצלוח את הנהר סירט לעבר הצד הסובייטי.

עם שובם מטרנסניסטריה, הוציאו אנשי סירט את הנרצחים מקברם הארעי שליד הנהר והביאו אותם לקבר ישראל.

הגירוש

חווה אוסטפלד

יוני 1941. השמים שמי ארץ יפהפיה, ברוכת אלוהים עלי אדמות. ארץ בוקובינה, כגן פורח מול ים התכלת הנצחית. ושם, הרחום והצודק מכל, שם משכנו ואליו כל התפילות.

הוא ראה בוודאי את הכל, את האנשים ההולכים ואת השמונה-עשר שנורו על שפת הנהר, את הפריחה בגנים ואת הסבתא, שהשתדלה ללכת, ואת הילדים הקטנים, שלא הבינו את דמעותיה הבלתי פוסקות, כי הרי האמינו כי בקרוב יחזרו לביתם. לשווא ניסתה סבתא להסתיר את דמעותיה, הן זלגו ללא מעצור. הילדים ראו זאת ובכו גם הם וכמוה לא עצרו אפילו דמעה אחת.

"הז'ידאנים הולכים!" צעקו אנשים בצידי הדרך, קולות רוויי שנאה, משל היו מטחי-אבנים שנזרקו לעברם, על פניהם ועיניהם הדומעות, על גופם ועל נשמתם. אווה הקטנה לא הבינה את המלה ז'ידאנים, לא הבינה ולא שאלה. רק מאוחר יותר, בקרונות החשוכים, ללא חלונות, כאשר היו נפתחות מדי פעם הדלתות הכבדות בתחנות רכבת, והמלה ז'ידאנים פרצה פנימה, שוב ושוב, ולעתים במקהלה של קולות, מעין סופה רגעית שהניסה אחורה את העומדים ליד הפתח, המבקשים אוויר לנשימה, רק אז הבינה אווה כי הז'ידאנים הם אבא, אמא, הסבתא, אחיה, אחותה וכל אלה שעימם היא נמצאת בקרון, שאין בו יום, אלא רק לילה אחד ארוך, מלא בכי וזעקות שבר. כי בקרונות אלו שכן המוות. מחוץ לקרונות, במרחבים אין-סופיים חגגה הפריחה, שדות הבשילו והשמיים חייכו. ילדים חופשיים שיחקו ליד בתי הוריהם.

איש לא טרח לומר למגורשי סירט לאן מועדות פניהם. הז'נדרמים אמרו שזה רק טרנספר — אֶוַוקוּאָציה. היו שקיוו כי הם עוזבים את הבית לזמן קצר בלבד, ועוד מעט יחזור הכל כשהיה. המסע החל בכיכר שבמרכז העיר, לשם קובצו כל יהודי המקום. נאמר להם שאין צורך בבגדים רבים, אף לא באוכל. הותר להם לקחת כסף... הז'נדרמים, רכובים על סוסיהם, היו מפסיקים את התעללותם במגורשים רק לאחר ששילמו להם שוחד, מהדבר היחיד שהורשו לקחת איתם.

לאווה היתה בובה קטנה, לבושה בשמלה שתפרה אמה. היא החזיקה בה בכוח, צמוד לגופה, שלא יראו אותה, שלא יקחו לה אותה. היא התאמצה לכסות את בובתה בכף ידה הקטנה, שלא תתגלה. גם לילדים אחרים היו צעצועים זעירים. לכמה זמן, מי ידע?

כאשר קרוב ל-2000 מגורשי העיר סירט עזבו את גבולה, התנפלו הגויים על הבתים הנטושים ובזזו הכל. על משאיות ועגלות העמיסו את כל תכולת הבתים ובתוכה דברים רבים שנשמרו שנים ארוכות באהבה ובדאגה לשלמותם, דברים שעברו מדור לדור, כמו תמונות, מפיות, כלים יקרים ועוד. גם הבית שבו נולדה אווה, נשדד. החלונות נופצו בפראות, כל מה שלא עניין את השודדים נדרס ונשבר תחת כף רגליהם.

אחד היהודים, חברו של אבא, הצליח להגיע לשם, אחרי חודשים של תלאות בדרך, וראה אותו במצבו. הוא לא הסתיר מאבא את האמת המרה כאשר חזר משם: "אין יותר כלום," אמר.

סיפרו שבאותו יום של גירוש, רחובות סירט מלאו עגלות שהגיעו גם מכפרי הסביבה, ויצאו אחר-כך חזרה עמוסות שלל.

אבא עודד כל הזמן. רק מלים של תקווה היו לו. פעם אחר פעם אמר: עוד נחזור הביתה, צריך ללכת בשקט, לא להשתובב, צריך לשמוע בקול אבא ואמא.

"אולי גם עכשיו הולכים לשפת הנהר," נשמע קולו של ילד, "שם אנחנו אוהבים לשחק ואחר-כך כולנו נחזור הביתה, כי שם כל אחד רוצה להיות."

אמא נתנה לסבתא פרוסת לחם, אבל היא לא הסכימה לקבל אותה.

"תני לילדים הרעבים," אמרה סבתא.

אמא נתנה לסבתא מעט מים, שהתערבבו בדמעותיה.

סבתא חולה מאוד, רגליה התנפחו, ידיה רועדות.

"סבתא לא יכולה ללכת, נכון?"

"אני רוצה להיות איתכם, זה הכל. בלילה אני אנוח. בלילה לא מכריחים אותנו ללכת." בשארית כוחותיה המשיכה סבתא לצעוד, עוד פסיעה ועוד פסיעה, לקול צליפות השוט. הז'נדרמים איימו כל הזמן. הם ירו באוויר והפחידו ילדים קטנים שפרצו בבכי. הם ירו לפעמים גם באנשים, ברגליהם ובידיהם, ונהנו לראותם הולכים ודמם ניגר. הרי דמם הפקר.

אבא היה אומר: "לא להתרחק מהשורות, להיות קרובים זה לזה, לשים לב למה שהגדולים עושים, לא לקרוא אחד לשני בקול רם כי הז'נדרמים לידנו."

שורות-שורות של אנשים הלכו שעות ארוכות: צעירים, זקנים והרבה תינוקות, שבבוא הזמן יידעו איפה נמצאו בימים הטרגיים האלה. אווה הכירה רבים מהילדים. כל החברות מהמשחקים היו בשורות. היו גם ילדים שראתה על שפת הנהר או רק ברחוב, או כאשר טיילה עם הוריה בגן העיר בשבת אחרי הצהריים. היא זכרה ילדים רבים, שראתה פעם או פעמיים, אבל אנשים כמו אבא ואמא לא הכירה רבים.

השוט שרק. מה היה? ילד אחד יצא מהשורות, התרחק מהוריו, שניסו להחזיר אותו, אך הוא לא רצה לשמוע להפצרותיהם. הם דיברו על לבו בלחש, אך הילד סירב לחזור והתרחק עוד ועוד. אז ירד עליו השוט. המכה הנוראה הפילה אותו על האדמה.

הז'נדרם הרים את הילד וזרק אותו כמו כדור אל שורות הצועדים. קולו של הילד נדם. בקושי קם על רגליו והמשיך ללכת, כשדמו ניגר על בגדיו ועל נעליו, ודמיו הם עקבותיו.

"היהודים הולכים, שולחים אותם לגיטאות," נשמעו קולות שנאה מהשדות, מהגנים, מעל לגדרות.

"היהודים הולכים," הוסיפו ילדים את קולותיהם לאלה של המבוגרים, והסתכלו על ילדים בגילם שהולכים בשורות, כשהשוטים והרובים מופנים נגדם.

אל מי לפנות? מאין לבקש עזרה?

הם השאירו מאחוריהם את כל רכושם, את הבתים שבהם חיו שנים רבות, חנויות, בתי-מלאכה, בתי-כנסת, כל מה שבנו, כל מה שהשיגו, פרי עמלם והכשרתם. בשורות ארוכות הלכו רופאים, סוחרים, תלמידי בית-ספר, עמלי כפיים, חייטים, סנדלרים. לא היה אחד ביניהם ללא משלח-יד, שלא עזב עבודה שעליה פרנסתו. זאת היתה קהילה של יהודים חרוצים, אוהבי ספר ותרבות. רבניה היו מפורסמים, רופאיה טיפלו לא רק באוכלוסייה היהודית. הם התייחסו בצורה דומה לכולם ועזרו לאלה שצרחו עתה בצידי הדרכים בשמחה לאידם. הם הביאו מזור לבתים שאליהם נלקח כל השלל כשהמגורשים עזבו את העיר.

בצידי הדרך הופיעו כמה עגלות שבעליהן הסתודדו עם הז'נדרמים ואחר-כך הציעו להולכים, תמורת כסף, נסיעה של כמה שעות, תלוי כמה כל אחד היה מסוגל לתת. הז'נדרמים חייכו. הסחיטה פועלת כסדרה. בעד חצי כוס חלב, בעד פרוסה של לחם, בעד חצי כוס מים וכמה תפוחי-אדמה, עד הפרוטה האחרונה,

עד הבגד האחרון, כל הדרך הזאת עד סופה...
אבא ואמא הסירו מאצבעותיהם את טבעות הנישואים ותמורתן יכלו להושיב בעגלה את הילדים ואת הסבתא. הם הלכו מאחורי העגלה והחזיקו בה בידיים. מדי פעם היו חייבים לרוץ כדי לא להתרחק ממנה. הם התפללו שלא יורידו אותם מהר, שינוחו ויחליפו קצת כוח.
החברה הטובה של אווה נסעה גם היא בעגלה, אך אחיה הלך ברגל, ועוד ילדים הלכו כמוהו. אך למה אמא ואבא נתנו את הטבעות, הרי אין להם אחרות? רק כשגדלה, הבינה אווה כי הוריה חשבו באותם ימים קשים רק על ילדיהם הקטנים, וניסו להקטין את סבלם ככל יכולתם. אחרי כמה שעות הורידו העגלונים את הילדים, שנרדמו בינתיים והתעוררו בחרדה. החושך ירד, איש לא ראה את רעהו. בהלה אחזה בילדים. הם פרצו בבכי נורא, שיכול היה להבקיע את השמים. הצעקות והתחינות התפשטו לכל עבר. הז'נדרמים שנשארו לשמור על המגורשים, כשרובם הלכו לנוח בבית האיכרים של הכפר הסמוך, הצליפו בשוטים והצרחות שלהם הרעידו את הלילה.
בכיים של הילדים לא פסק, הוא נמשך שעה ארוכה עד שנרדמו בזרועות הוריהם רעבים וצמאים.
בחושך המפחיד עצרו כולם מלכת בשדה הפתוח. כלבי הכפר הסמוך הרעישו עולמות עד שנרגעו גם הם והשתרר שקט. אנשים עייפים וכואבים לנו שם.
עם בוקר, כאשר הז'נדרמים ציוו עליהם לקום וללכת, הם המשיכו, שורות-שורות, סוחבים את עצמם דרך שדות וכפרים, וכל מה שרצו היה לשמור על ילדיהם. כמעט כל מבוגר נשא בידיו ילד קטן, פייס אותו בדברים רכים והבטיח לו לחזור בקרוב הביתה. הם הראו להם פרחים יפים שהציצו בין רגבי השדות. הופיע אור הבוקר, המפייס קטנים כגדולים ולא נתן לתקווה לגווע. הבכי החריש, העמום, עדיין נשמע מהשורות, כמו תחינה לפיסת לחם של אדם רעב שאזלו כוחותיו.
שוב התרחק ילד, והז'נדרמים כדרכם, זרקו אותו חזרה כמו כלב שחוט. הדם ניגר על הידיים, הבגדים ועל כל הדרך. דרך דמים היתה זו.
עם רדת היום עמדו הצועדים בשדה ובפי הגברים נשמעו אותן תפילות שאומרים בבית-כנסת רגיל. כולם ידעו את התפילות, שורה לא נשמטה מהן. רוב האנשים היו בני-תורה וחייהם התנהלו עד אז לפי כל המצוות. תפילתם היתה, כמו בכיים של הילדים העייפים, חרישית, כאילו לא נאמר דבר, כאילו לא

התחננו למען ילדיהם הקטנים, כאילו דוממים עמדו בשעת תפילה מול אלוהי הארץ שוכן שמיים.
עם בוקר, כאשר התעוררה, הביטה סביבה וראתה את אבא, את אמא, את אחיה ואחותה, את סבתא הסובלת. היא ידעה שתמיד יהיו יחד, לא יתרחקו זה מזה ויחד יחזרו הביתה, ואם צריך ללכת הרבה זמן, ימים ועוד ימים, רק ביחד ילכו. שמועה פשטה בקרב המגורשים, וההורים סיפרו לילדיהם, כי עוד מעט יעלו כולם על הרכבת ויסעו... "ר-כ-ב-ת" היתה למלת קסם מרגיעה, מעין הבטחה לימים טובים יותר. ברכבת חשבו הרי יושבים, מסתכלים דרך החלונות ונהנים. ילד חיקה את שריקת הקטר וכולם השתיקו אותו: אסור לשרוק, תפסיק מיד. לרגע השתובב והיה שוב הילד שלפני כמה ימים לא נמצא בדרכים האלה אלא שם, במקום שקטנים כמוהו שמחו ושיחקו, צהלו והעשו רעש ומותר היה לצחוק ולמלא את העולם בשמחת ילדות.
"לכו בשקט ילדים, קרוב להוריכם, אל תדברו ואל תצעקו. לז'נדרמים יש רובים ושוטים," אמר אחד המגורשים.

ליד הנרדפים היו הז'נדרמים. היהודים הלכו בדומיה, פעוטים בידיהם וילדים לצידם. איך יוכלו לסכן את חיי ילדיהם? איך יוכלו להרים יד מול נשק קטלני? הם הלכו ללא התנגדות, בלי לשאול ובלי להגיב, כי על ילדים קטנים הם שמרו. לקראת ערב, עייפים בתום עוד יום של הליכה, הגיעו אל הרכבות. לא אחת בלבד עמדה מולם. היו שם ארבע רכבות. המבוגרים לא הופתעו כאשר ראו אותן. לְמה הם כבר יכלו לצפות מהשלטון הרומני והגרמני יחד, שהוציא אותם מבתיהם, עינו אותם בדרך הנוראה, ללא אוכל ומים, בשמש לוהטת וגם בגשם שוטף, ללא התחשבות בזקנים וחולים, בכוחם ההולך ונחלש?
שורות של ארגזים גדולים, כך נראו הרכבות שנועדו להוביל את המגורשים ליעד לא ידוע, נקודה במפת הטרנספר שהיה רק בראשיתו. אווה עדיין לא ראתה קרונות כאלה.
איפה החלונות? רק למעלה, ליד הגג, נמצא פתח קטן שנאטם בקרשים.
רכבות לבהמות. אותן הובילו ללא אוויר? או שרק לקראת משימתם החדשה, הם השתמשו בקרשים האלה.
הילדה לא ויתרה על חלומה. היא תשב על יד פתח הדלת וממנו היא תראה את הכל. כך חשבה, ולא נתנה למעט השמחה שבלב לחלוף.

אווה התקרבה אל אחד הקרונות. לידה היו כל אלה שאיתם רצתה להיות תמיד ביחד, שאיתם רצתה ללכת לכל מקום. הם הועלו לקרון. בכל אחד מהקרונות, שמונים עד מאה אנשים. היא מצאה את עצמה עומדת ליד קיר ולא מסוגלת לזוז אפילו צעד קטן. גם לעמוד לא היה מקום בגלל הדוחק. כה מלוכלכים היו הקירות, הריצפה. הקרונות לא הוכשרו כלל לקראת משימתם החדשה: הובלת אנשים. הדלתות הוגפו והתחיל העינוי הבלתי נסבל של הנסיעה הזאת. אנשים חולים ביקשו לשתות ולא היתה טיפת מים. זקנים התעלפו ונשארו עומדים כי לא היה מקום ליפול. אחד נשען על השני. מי יכול להירדם? בכיים של הילדים נמשך שעות ולא נרגע אפילו עם בוקר, כי האור לא חדר פנימה. בקרון שלט רק החושך.

שם, בשדה, ההורים נשאו אותם בידיים והיה אוויר והיו פרחים. שם הם ראו את השמים ואפשר היה לנשום.

היד שהושטה אל הפתח הקטן הקרוב לגג, היתה של צעיר, גבוה מכולם. הוא הוריד משם קרש אחד והחזיק אותו בידיו. בתחנה, או כאשר הרכבת תעצור, הוא יחזיר אותו לשם, כך הבטיח. אף אחד בחוץ לא הבחין במעשהו. קרש שני נשאר שם, אבל האוויר מצא מקום להסתנן אל העומדים והיה כמשב של חיים, משם, מעבר לקירות השחורים.

הבחור הגבוה הרים ילדים קטנים ונתן להם לנשום אוויר. הם הצמידו את פניהם לפתח הזעיר והרגישו קרירות בוקר, לטיפת רוח...

כאשר נפתחה הדלת מדי פעם בתחנות, הצטופפו האנשים לידה, כדי לנשום כמה דקות. אז היה מתפרץ אליהם גל של שנאה, כסכינים שנזרקו אל ערימה של אנשים חיים.

הילדה אווה הבחינה שטוב לעמוד ליד הקיר. לא רק שאפשר להישען עליו והוא מקל על עמידה על הרגליים במשך שעות, היא גם שמה לב שאפשר להרגיש את הקרירות מבחוץ כאשר הראש וכל הגוף נשענים על הקיר. עדיין לא ידעה על הסדקים שבו, ולא ראתה אפילו אחד.

"עכשיו עוברים על יד יער," אמר ילד יותר גדול ממנה. "מאין אתה יודע?" שאלוהו.

היא זוכרת אותו מקשיב כל הזמן לרחישות מבחוץ ואוזנו צמודה לקיר, כאילו היה מוסר לו על כל מה שקורה במרחבים. שעות היה מקשיב, עד שנרדם.

"אני שומע דרך הקיר. הענפים מרשרשים ברוח."

"ואיך אתה יודע עם אנחנו עוברים דרך שדה?"
"אני יודע, כי אז אני לא שומע כלום."
בכל קרון שבו נמצאה הילדה בדרכים האלה, היא עמדה שם, על יד אחד הקירות השחורים והיתה גם נרדמת לפעמים ומתעוררת לקול צעקות שבר ובכי על בן-אדם שאיננו...
תחנת רכבת... לפעמים יד הושיטה כיכר לחם, ועוד יד אחת התקרבה ובה כד של מים. לפעמים רחמים חדרו אל הקרון, והיתה דמעה על לחיו של אדם.
לחם מעופש היו זורקים מדי יום למאות האנשים הרעבים, ודלי של מים שאסון היה לשתות אותם, לספק צימאונם של הכלואים. כאשר התרחקה הרכבת מהתחנה ונעצרה בשדה פתוח, היו נאספים סביבה איכרים שכבר ידעו על בואם והתחילה הסחיטה, מכירת דברי אוכל תמורת כסף, בגדים, נעליים (אותן מכרו רק בסוף), ואם היו — גם תכשיטים. היו נותנים בעד בקבוק קטן של חלב כמעט כל מה שעוד היה להם, כדי להציל תינוק, כדי להחזיר טיפה של חיים לילד שכבר לא היה לו כוח לבכות.
אווה ידעה שמעבר לקיר יש אור, והחיים שם הם כמו שהיו חייה לפני שגירשו אותה מפינת ילדותה.

"לעבור לרכבת אחרת! החוצה, מהר!" צורח הז'נדרם.
אנשים נושאים בידיהם ילדים קטנים, זקנים שלא יכולים להזיז את הרגליים, חולים שאין עבורם אפילו תרופה אחת. מי שעדיין בריא ונשאר לו קצת כוח, חייב לעזור ולהציל. את ילדיהם ואת אחיהם הם מצילים, את האבא שלפני כמה ימים סחב אף הוא אחרים, את האחות שחלתה וקדחה בחום גבוה.
צעקות שבר, בכי וקריאות לעזרה: "אנא, רחמו, אל תשאירו אותי." "אמא איפה את?" "סבתא, אני בא! אל תפחדי!" "ילדים, רוצו אחרי!" "אבא, אבא שלי!" "רק שתי דקות יש לנו להגיע לרכבת החדשה! אלוהים הגדול, רחמים!"
הוא שכן רחוק-רחוק בשמי השמים המתנכרים. אליו התפללו הנופלים, שלא יכלו לקום. "אלוהים איפה אתה?" "מי שלא עולה מהר נשאר בחוץ!" כך נשמע רוע הלב. כך נשמעה שנאה מורעלת.
"אל תסגרו את הדלת, עוד רגע! רק רגע!" "הושיטו לי יד! הצילו!" "איפה אמא? אמא! אבא שלי!"

גם הקרונות שאליהם הועברו היהודים מסירט הוגפו, כל פתח נסתם והחושך שלט בכל. לילה ארוך ללא תקווה. יש מי שישן כל הזמן ויש מי שלא יכול להירדם. הרעב הציק והצמא החליש והרס כל טיפה של כוח. הלחם המעופש שנזרק להם, נאכל, כי לא היתה ברירה. את המים קנו והם חולקו לכולם, בדאגה לכל טיפה, כי המים הם חיים. איך הצליחו להסתדר ולשרוד בגיהינום של הקרון, עוד יום ועוד יום?

... בחוץ פריחה של קיץ. צבעי הקשת מפוזרים עליה. בהיפתח הדלת ניסתה שוב הילדה הקטנה להתקרב אליה. כולם פנו אל האור, השמש והחיים. היו שלא ראו כלום, שלא זכו לרגע של חסד... אבל כולם שמעו את המלים, שכמו אבנים כבדות נזרקו אליהם: ז'ידאנים, ז'דאנים. היה גם מבט של רחמים, של השתתפות באסון, שהגיע אל הפתח האפל, אל עיניהם של בני אדם, שדודים מכל, מובלים בקרונות של בהמות.

לתחנת הרכבת קלפט לא הגיעו כולם. בין הקורבנות היו ילדים, תינוקות, זקנים, סבים וסבתות ואנשים חולים שלא קיבלו כל טיפול, עד לשחרור ולפדות מכל התלאות, מכל הסבל. עד שהחזירו לו את נשמתם.

גם הסבתא של הילדה היתה חולה כאשר גירשו אותם מביתם. כשירדו מהרכבת בקלפט, נשאו אותה שני גברים אבא ועוד מישהו בידיהם, עד לאולם של בית-חרושת נטוש ללבנים, בו איכסנו את כולם.

משירדו מהקרונות בקלפט, נתנו להם לנשום אוויר שלא היה שונה מהאוויר שנשמו ז'נדרמים וחיילים רוצחים, שודדים שחמדו כל דבר שהיה שייך לנרדפים, ושלחו אותו הביתה אל נשותיהם, כסמל לאהבה, סמל לגבורתם...

לאולם של בית-החרושת הנטוש, שבו נדחסו מאות משפחות, היו חלונות גדולים ודרכם אפשר היה לראות את השמים, אפשר היה לראות את אור היום ובמיוחד את הנהר הגדול, את הדנובה.

הילדים יכלו לצאת אליו ואפילו להתרחץ במימיו.

הילדה הקטנה אווה עשתה את דרכה מפינת משפחתה באולם של בית-החרושת, אל הדלת, בקושי רב. הצפיפות היתה נוראה, כשרבים שוכבים על הרצפה, שלא נראתה אפילו לעין, כי היתה מכוסה אנשים, ביניהם הרבה ילדים קטנים יושבים או ישנים. היא יצאה יחד עם עוד ילדים, כאשר הצליחה להשתחרר מכל המכשולים, והגיעה לשם, למקום של מים ושמש, למקום שהזכיר לה נהר אחר,

רחוק מפה, שאליו היתה נוהגת לרוץ בעת שהיה להם בית ובבית צעצועיה ומיטתה הקטנה.
ליד הדנובה הכחולה השתרעו גם כמה ביצות ובסביבתן קני גומא, שהיה צריך לעבור אותם כדי להגיע אל המים. ההורים לא נתנו לילדיהם להתקרב לביצות והם שמעו בקולם. אבל פגיעתן היתה בלתי נמנעת. אחד אחד חלו האנשים במחלת הקדחת ושכבו ימים על ימים על הרצפה הקשה.
עד שחלתה, היתה אווה מגיעה אל המים מדי יום ביומו. הז'נדרמים לא נראו בסביבה. פה ושם הם הופיעו, הרימו את שוטיהם מעל ראשי הילדים ונעלמו. כנראה שידעו כי האזור נגוע במחלה קשה. דווקא אל פינת הקדחת הזאת הובאו היהודים. זה היה חלק מתוכנית ההשמדה.
איש לא דאג להם, זרקו אותם לבניין נטוש, באמצע שדה רחב, ללא מי שתייה, וכל מה שהיה להם, מעט הכסף והתכשיטים, הוציאו בעבור לחם ועוד כמה דברים שקנו מאיכרים שהגיעו מהסביבה וידעו כי אפשר לסחוט. אבא הצליח לשלוח מכתב אל אחיו בבוקרשט, כנראה על-ידי אחד האיכרים שבאו למכור את סחורתם לאנשים השוכנים בבית-החרושת.

אחרי שכמעט כולם חלו במחלת המלריה, ושכבו זה ליד זה על הרצפה, רועדים ומכוסים בכל הסמרטוטים שעדיין היו להם, התחילו להוציא את הקורבנות הראשונים, שעד מהרה הלכו ורבו. רק אז הגיעה כמו נס חבילה של כדורי חינין, ששלחו יהודים מהאזור שעדיין לא גורשו ממנו. גם אבא קיבל חבילה של תרופות מקרוב משפחה. איך הגיעו התרופות לבניין הנטוש שהפך למחנה מגורשים? מי אישר העברת התרופות אליהם? אם היה זה אחד האנשים שריחם ורצה לעזור, היו צריכים לזכור את שמו. כי בימים ההם כה מעטים הושיטו יד וניסו להקל ולו במקצת על הסבל הקשה. מי זה היה?
החינין הציל רבים מהם וגם את הילדה אווה. היא חזרה שוב אל הנהר וכמו ילדים אחרים היתה חלשה מאוד ובקושי יכלה לעמוד על רגליה. היא ישבה שם כמו זקנה שכלו כוחותיה. ישבה והביטה בספינות ושמחה למראיהן, כמו בימים הראשונים, לפני המחלה.
כל בני המשפחה חלו, פרט לאמא וסבתא. השתיים טיפלו בחולים. סבתא החזיקה מעמד גם בקלפט והתאוששה קמעה מהמשא בקרונות הרכבת. היא יכלה כבר ללכת, אבל לא רצתה לצאת מהחדר, וגם דרך החלון הגבוה לא

הסתכלה. קומתה היתה נמוכה, ואפילו הושיטה את ידה, לא יכלה לגעת בו. רק השמים נשקפו דרכו, ובעת תפילתה ראתה אותם לנגד עיניה הדומעות.
חוזרים, חוזרים הביתה! התפשטה שמועה בין הקירות האפורים של החורבה הנטושה.
"הביתה?" שאלו אנשים, "האם החליטו להחזיר אותנו?" אולי...
עוד באותו יום הועלו הכל לקרונות הבהמות, שהיו מוכרים כל כך ליהודי העיר סירט. עד מהרה נודע להם שפני הרכבות אינם הביתה, לסירט, אלא לעיר רדאוץ, לא הרחק מהעיר סירט, ומשם? מי יודע?

מתוך: חווה אוסטפלד, הטרנספר האחרון, 1994

בגיהנום
של
טרנסניסטריה

מדור זה בקובץ שלנו אינו מתיימר להציג תיאור היסטורי מוסמך של פרשת הגירוש של יהודי סירט לטרנסניסטריה. אנו מביאים בו רק מספר עדויות של יוצאי סירט על סבלותיהם בגירוש טרנסניסטריה.
עדויות אלה לוקטו מכמה מקורות: א. קלטות יד ושם מתוך עדויותיהם שהוקלטו ונערכו על-ידי בעלי מקצוע; ב. רשימות שנכתבו במיוחד לקובץ זה; ג. רישום מתוך מפגשים מיוחדים של יוצאי שלושת הריכוזים העיקריים של מגורשי סירט בטרנסניסטריה: ציבולובקה, ברשד ודז'ודין.
החומר, בליווי מבואות היסטוריים, פוענח ועובד על-ידי דר' אליהו סלע (ס. סלדינגר), בעצמו איש סירט שעבר את תקופת הגירוש בברשד.

המערכת

זייער ליד איז דערגאַנגען צו אונדז [שירם הגיע אלינו]

שיר מס׳ 18

סליוונער לאַגער

צווי אַ זייגער אַרום האַלבע נאַכט,
וועז סליוונער לאַגער איז פאַרשפאַרט.
און אַ פינצטרניש הערשט אין יעדן
בליק.
ס׳איז שטיל, סע שלאפט איצט יעדער
ייד,
פון שווערער אַרבעט קראַנק און מיד,
פון שווערער לאַסט בא
ַ וואַרווואַראָווקער בריק.

שוין וואָכנלאַנג, אין יעדן טאָג
מען שטייט אין וואַסער אין דעם בוג
און מע טראָגט, אוי, שווערע מאַסעס
מיט די הענט.
פון פאָנעם שווייס און ריטשקעס בלוט,
מען לאָזט ניט רוען קיין מינוט,
מען הערט נאָר די געשרייען
"סאַקראַמענט!"

פון יענער זייט אַ היטלער-פאָן,
פּאָרט ניקאָלייעוו זעט מען אָן,
דאָרט שטייען שיפען אָנגעלאָדן רייך,
און דאָ אין וואַסער אויסגעשטעלט,
פיל ייִדן ציטערן פון קעלט,
מען בויט מיט זיי אַ פעסטינג אָפּען טייך.

מַחֲנֵה סְלִיווִינָה

שָׁעָה שְׁתַּיִם בְּאֶמְצַע הַלַּיְל,
כְּשֶׁמַּחֲנֵה סְלִיווִינָה מְסָגָר,
וְאֹפֶל שׁוֹלֵט בְּכָל מַבָּט.
דְּמָמָה, יָשֵׁן עַתָּה כָּל יְהוּדִי,
מֵעֲבוֹדַת פֶּרֶךְ חוֹלָה וְעָיֵף,
מִמַּשָּׂא כָּבֵד בַּגֶּשֶׁר שֶׁל וַרַוּרוֹבְקָה.

לְאוֹרָךְ שָׁבוּעוֹת כְּבָר, בְּכָל יוֹם חמישי
עוֹמְדִים בַּמַּיִם בְּתוֹךְ הַבּוּג
וְנוֹשְׂאִים, אוֹי, מַשָּׂאוֹת כְּבֵדִים בַּיָּדַיִם.
מֵהַפָּנִים זֵעָה וּפַלְגֵי דָּם,
אֵין נוֹתְנִים לָנוּחַ אַף דַּקָּה,
שׁוֹמְעִים רַק הַצְּעָקוֹת "סַקְרָמֶנְט!"

מִן הָעֵבֶר הַהוּא דֶּגֶל הִיטְלֶר,
נָמֵל נִיקוֹלַייֶב רוֹאִים שָׁם,
שָׁם עוֹמְדוֹת אֳנִיּוֹת עֲמוּסוֹת עֶשֶׂר,
וְכָאן בַּמַּיִם מֻצָּגִים לָרַאֲוָה
יְהוּדִים רַבִּים רוֹעֲדִים מִקּוֹר,
בּוֹנִים אִתָּם מִבְצָר עַל הַנָּהָר.

שלאָפט סליוונער לאַגער גאַנץ
געשמאַק,
נאָר באַלד מען וועקט שוין אין באַראַק,
–

און קיין וואַרוואַראָווקע טרייבט מען
אַוועק,
פון די פאשיסטן, אוי, באַגלייט,
צען קילאָמעטער גייט מען, גייט
דער טאָג באַגינט מיט צאָרעס און מיט
שרעק.

אין דרויסן איז אַ שטילע נאַכט,
און די לעוואָנע קוקט פאַרטראַכט,
נאָר פונעם בוג טראָגט זיך אַ ווינט מיט
קעלט.
ווי אַ מאַציווע עלנט שטייט
דער סליוונער לאַגער שטילערהייט
באַם בוג אָף הוילן וויסט-באַטריבטן
פעלד.

סע שרעקט זיי ניט די כוישעבדיקע
נאַכט.
מיט סוויטשערייַען ווילדע, ווילד,
זיי מאַכן אַ געפילדער-גריל
זיי שפּאַנען דאָ אָן או?הער אויף דער
וואַך.

פאַרפאַסט פון בּאַרי זיצערמאַן און
פייסי ליבערמאַן
פאַרשריבן פון אידע ליבערמאַן
בערשאַד-לאַגער, 1943.

יָשֵׁן מַחֲנֶה סְלִיוִינָה בִּשְׁקִיקָה שְׁלֵמָה
אַךְ מִיָּד כְּבָר מְעִירִים בַּצְּרִיף, –

וּלְוַרְוַרוֹבְקָה מְגָרְשִׁים,
עַל יְדֵי הַפָּשִׁיסְטִים, אוֹי, מְלַוִּים,
עֲשָׂרָה קִילוֹמֶטֶר הוֹלְכִים, הָלוֹךְ
הַיּוֹם מֵאִיר עִם צָרוֹת וְאֵימָה.

בַּחוּץ לַיְלָה שָׁקֵט,
וְהַסַּהַר מַבִּיט מְהֻרְהָר,
אַךְ מֵהַבּוּג נִשָּׂא לוֹ רוּחַ עִם קֹר.

כְּמוֹ מַצֵּבָה עֲרִירִית נִצָּב
מַחֲנֶה סְלִיוִינָה בִּדְמָמָה
לְיַד הַבּוּג עַל שָׂדֶה שׁוֹמֵם-עָגוּם וָרֵיק.

שׁוֹטְרִים מְכוּרִים שׁוֹמְרִים,

הֵם שׁוֹמְרִים בְּתַאֲוָתָנוּת אֶת הַצְּרִיפִים,
לֹא מַבְהִיל אוֹתָם הַלַּיְלָה הֶחָשׁוּךְ.
בִּשְׁרִיקוֹת פְּרִאִיּוֹת, בִּפְרָאוּת,
הֵם מְקִימִים רַעַשׁ צוֹרְמָנִי,
הֵם צוֹעֲדִים פֹּה לְלֹא הֶרֶף עַל הַמִּשְׁמָר.

חובר בידי בארי זיצרמן ופייסי ליברמן
נרשם בידי אידה ליברמן
מחנה ברשד, 1943.

שיר מס׳ 19

אָף דער זיבטער פּלאַשטשאַדקע

אוי, וואָס זאָלן מיר ריידן און וואָס זאָלן מיר זאָגן,
אז קליינינקע קינדער הָאט מען לעבעדיק באַגראָבן.
געווען איז דאָס מענטשן אָף דער זיבטער פּלאַשטשאַדקע

מע הָאט זיי באַגראָבן אין גרוב, ווי אין אַ קאַדקע.
די מערדערס פּאַשיסטן געווען זיינען צופרידן
געמיינט, אַז אַ סאָף שוין איז צו אַלע יידן.

[אויף מײַן הארטן געלעגער]

אוף מײַן האַרטן געלעגער
ליג איך און ווײַן
אַז איך דערמאַן זיך
אין מײַן טײַרער היים.

בײַ מײַנע עלטערן געווען
דאָס איינציקע קינד,
ס׳האָט קיימאָל נישט געבלאָזן
אויף מיר קיין שלעכטער ווינט.

עַל הַפְּלַשְׁצַ׳דְקָה הַשְּׁבִיעִית

אוֹי, מַה נְּדַבֵּר וּמַה נֹּאמַר,
כְּשֶׁיְּלָדִים קְטַנִּים בְּעוֹדָם חַיִּים נִקְבְּרוּ.

הָיָה זֶה, אֲנָשִׁים, עַל הַפְּלַשְׁצַ׳דְקָה הַשְּׁבִיעִית,

קָבְרוּ אוֹתָם בַּבּוֹר, כְּמוֹ בֶּחָבִית.

הָרוֹצְחִים הָיוּ פָּשִׁיסְטִים, שִׂבְעֵי רָצוֹן,
חָשְׁבוּ שֶׁכְּבָר בָּא הַסּוֹף עַל כָּל הַיְּהוּדִים.

[עַל מִשְׁכְּבִי הַקְּשֵׁה]

עַל מִשְׁכְּבִי הַקָּשֶׁה
שׁוֹכֵב אֲנִי וּבוֹכֶה,
כְּשֶׁאֲנִי נִזְכָּר
בְּבֵיתִי הַיָּקָר.

אֵצֶל הוֹרַי הָיִיתִי
הַיֶּלֶד הַיָּחִיד,
אַף פַּעַם לֹא נָשְׁבָה
עָלַי רוּחַ רָעָה.

קוים האָב איך נאָר מײַנע אויגן
אויפגעעפנט
די מאמע זי שטייט שוין בײַ מײַן
בעטעלע און לאַכט
זי זעצט זיך אַנידער אויף מײַן בעט,
זי נעמט מיך אַרום, זי קושט מיך און
גלעט.

נאָר באַלד קומט מײַן טאַטעניו אויך צו
גיין,
ער וויל מיט מיר ריידן, ער וויל מיך זען.
ער זעצט זיך אַנידער לעבן מיר,
איך שפּיל אים אַ מעלאָדיע אויף דעם
קלאַוויר.

ער דריקט מיך צו זיך, די אוייגן פול
טרערן
דו זאָלסט מײַן קינד אַ מענטשעלע
ווערן.
איך וועל דיך שטודירן דאָקטער
מעדיצין,
זאָלסט פאַרדינען דײַן ברויט, מײַן
ערלעכער זון.

נאָר באַלד קיין טראַנסניסטריע
פאַרטריבן,
בין איך שוין אַ יתמול געבליבן.
איך בין קוים צען יאָר אַלט,
ווי אַ זקן געבויגן מײַן געשטאַלט.

כְּשֶׁרַק פָּקַחְתִּי עֵינַי

אִמָּא כְּבָר עוֹמֶדֶת לְיַד עַרְשִׂי וְצוֹחֶקֶת.
הִיא מִתְיַשֶּׁבֶת עַל מִטָּתִי,
הִיא מְחַבֶּקֶת אוֹתִי, מְנַשֶּׁקֶת וּמְלַטֶּפֶת.

אַךְ מִיָּד גַּם אַבָּא׳לֶה בָּא,
הוּא רוֹצֶה לְדַבֵּר אִתִּי, רוֹצֶה לִרְאוֹתֵנִי.
הוּא מִתְיַשֵּׁב לְיָדִי,
אֲנִי מְנַגֵּן לוֹ מַנְגִּינָה עַל הַפְּסַנְתֵּר.

הוּא מְאַמֵּץ אוֹתִי אֶל לִבּוֹ, הָעֵינַיִם
מְלֵאוֹת דְּמָעוֹת...
שֶׁתִּהְיֶה יַלְדִּי, שֶׁתִּהְיֶה אָדָם.

אֲנִי אַשְׁפִּיל אוֹתְךָ דוֹקְטוֹר לִרְפוּאָה,
שֶׁתַּרְוִיחַ לַחְמְךָ בְּנִי הֶהָגוּן.

אַךְ מִיָּד לִטְרַנְסְנִיסְטְרִיָה גֹּרַשְׁתִּי,
וּכְבָר נוֹתַרְתִּי יָתוֹם׳ל.
אֲנִי בְּקִשְׁי בֶּן עֶשֶׂר,
כְּמוֹ זָקֵן כְּפוּפָה דְּמוּתִי.

איך גיי פון הויז צו הויז,
פון טיר צו טיר –
קיינער האָט רחמנות אויף מיר,
קיינער האַלט מיך אויס.

’האַלטס מיך ביים לעבן,
זייטס מיך מחיה!’
’נישטאָ וואָס צו געבן!,
שרייַט יעדער אויף ס’נייַע.

איך האָב שוין נישט קיין כּוח,
איך קען שוין מער נישט מער בעטן.
איך בין שוואַרץ ווי דער רויך,
דער טויט טוט מיך באַגלייטן.

וויַיל א יתומל בין איך געבליבן
גאַנץ אַליין אויף דער גרויסער וועלט,
פון מיַין טייַערער היים פאַרטריבן,
אַ פינצטערער קבר איז דאָ מיַין צעלט.

וויַיל א יתומל בין איך געבליבן
גאַנץ אַליין אויף דער גרויסער וועלט,
פון מיַין טייַערער היים פאַרטריבן,
אַ פינצטערער קבר איז דאָ מיַין צעלט.

דאָך בעט איך דיך גאָטעניו
מיט אַ גרויס געוויין,
לאָז מיך נאָך איין מאָל
אין שול אַרייַנגיין.

אָנִי הוֹלֵךְ מִבַּיִת לְבַיִת,
מְדֻלֶּת אֶל דֶּלֶת –
אַף אֶחָד אֵינוֹ מְרַחֵם עָלַי,
אַף אֶחָד אֵינוֹ מְפַרְנֵס אוֹתִי.

’הַחֲזִיקוּ אוֹתִי בַּחַיִּים,
הַחָיוּ אוֹתִי!’
’אֵין מַה לָּתֵת!’
צוֹעֵק כָּל אֶחָד שׁוּב.

כְּבָר אֵין לִי כֹּח,
כְּבָר אֵינֶנִּי יָכוֹל לְבַקֵּשׁ [נְדָבוֹת].
אָנִי שָׁחוֹר כְּמוֹ הֶעָשָׁן,
הַמָּוֶת מְלַוֶּה אוֹתִי.

כִּי יָתוֹם’ל נוֹתַרְתִּי
לְגַמְרֵי לְבַד בָּעוֹלָם הַגָּדוֹל,
מִבֵּיתִי הַיָּקָר מְגֹרָשׁ,
קֶבֶר אָפֵל אָהֳלִי.

בְּכָל זֹאת מְבַקֵּשׁ אָנִי מִפְּךָ אֱלֹהִים,
בִּבְכִי גָּדוֹל:
תֵּן לִי עוֹד פַּעַם אַחַת
לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהִכָּנֵס.

אָנִי שָׁם אֶתְפַּלֵּל וַאֲקוֹנֵן
אַחַר אָבִי וְאִמִּי
קַדִּישׁ אוֹמַר:
יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא...’

איך וועל דאָרטן בעטן און קלאָגן
נאָך מײַן טאַטע און מאַמע
אַ קדישל זאָגן:
יתגדל ויתקדש שמה רבָּא...

אֲנִי שָׁם אֶתְפַּלֵּל וַאֲקוֹנֵן
אַחַר אָבִי וְאִמִּי
קַדִּישׁ אוֹמַר:
יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא...'

דער פאַרפאַסער נישט באַקאַנט.
פאַרשריבן פון העניע סלע-סאַלדינגער (זיצער). דעמאָלט (1943-1944) צען עלף יאָר אַלט, גאלעבט אין יתומים-הויז נו. 1, געטאָ מאָגילעוו. דאָס ליד האָט מען געזונגען מיט אַ מעלאַנקאָלי טרוריקער מעלאָדיע.

המחבר לא מוכר.
נרשם בידי הניה סלע-סלדינגר (זיצר), אז (1943-1944) בת עשר-אחת-עשרה, חיה בבית היתומים מס' 1 שבגטו מוגילב. את השיר שרו בלחן מלנכולי-עצוב.

מסע התלאות של יהודי סירט
לגיהינום טרנסניסטריה, המוות והחיים בו

על-פי עדויות של יוצאי סירט, מוקלטות וכתובות,
כולל תחקור במפגשים מוקלטים

ליקוט ועריכה: דר׳ אליהו סלע-סלדינגר

מבוא: טרנסניסטריה

טרנסניסטריה — היא יחידה גיאוגרפית מלאכותית שהשתייכה לפני מלחמת-העולם השנייה בחלקה לרפובליקה הסובייטית המולדבית ובחלקה לרפובליקה הסובייטית האוקראינית. היטלר מסר אותה לרומניה כפיצוי על סיפוח צפון-טרנסילבניה להונגריה ותמורת עזרת הצבא הרומני במלחמת נגד ברית-המועצות.

שטחה של טרנסניסטריה: **כ-40,000** קמ״ר.

הסכם טיגינה — הגדודים הגרמנים-רומנים עברו את הדנייסטר ב-15 ביולי 1941 ותוך 20 יום הגיעו לגדות הבוג. ב-19 באוגוסט 1941 הוציא אנטונסקו פקודה לפיה קיבל על עצמו ניהול חבל טרנסניסטריה ומינה את פרופ׳ ג. אלקסיאנו למושל אזרחי. ההסכם הגרמני-רומני נחתם ב-30 באוגוסט 1941 בטיגינה (Tighina) שבבסרביה. לפי הסכם זה הציבו הגרמנים בטרנסניסטריה יחידות צבא למילוי תפקידים שונים, כגון: טיפול בצמתי רכבות, ארגון העברת אספקה לחזית, עזרה לארגון ״טודט״ (Todt) שהקים גשרים וסלל כבישים, יחידות מודיעין, יחידות סיור, מפקדות שונות ועוד. ליד השלטונות האזרחיים הרומניים פעלו קצינים גרמנים כ״יועצים״ בכל התחומים, כולל השמדת היהודים. למעשה היו החלטות המימשל הרומני כפופות להוראות המפקדה הגרמנית.

המימשל — טיראספול שימשה כבירת החבל עד כיבוש אודיסה, שהפכה לבירת טרנסניסטריה בדצמבר 1941. החבל חולק ל-13 מחוזות, ביניהן מוגילב ובלטה.

מושל המחוז היה קצין מילואים רומני בדרגת קולונל וסגנו רומני מקומי, או רומני מבסרביה. הממונים על הנפות היו רומנים או אוקראינים שמונו בשיתוף ה"איינזצקומנדו" Einsatzkommando. בראש העיירות עמד ראש מועצה מקומית שכונה "סְטַרוֹסְטֶה". ראשי כפרים היו אוקראינים שמונו בידי הגרמנים והיו אף כאלה שכיהנו לפני המלחמה והושארו על כנם. הפיקוח על הסדר הופקד בידי הז'נדרמריה הרומנית שמפקדתה הראשית היתה באודיסה. המיליציה האוקראינית היתה כפופה לז'נדרמריה הרומנית, אך אנשיה נבחרו בידי ה"איינזאצקומנדו" של ה־S.S. בטרנסניסטריה פעלה גם ה"סיגורנצה" תחת פיקוד ישיר מבוקרשט.

היהודים המקומיים — האוכלוסייה היהודית בטרנסניסטריה לפני הכיבוש הגרמני-רומני התרכזה בערים הגדולות. באודיסה נמנו 153,194 יהודים במפקד

מגורשים מחכים לרפסודות שנועדו להעבירם על הדנייסטר

1926. בשנת 1941 גדל מספרם ל-180,000. עם הכיבוש הגרמני-רומני אמדו את מספר היהודים המקומיים בטרנסניסטריה כולה בכ-300,000. אחרי גל הטבח הראשון של יחידות ה"איינזאצקומנדו" נותרו במחוזות מוגילב, טולצ'ין, באלטה, רַבניצה וימפול כ-35,000 יהודים. באוקטובר 1941 רוכזו כל היהודים מדרום טרנסניסטריה במחנות שהוקמו במחוז גוֹלְטָה, בבּוּגְדַנוֹבְקָה, בדוֹמַנוֹבְקָה ובאַקְמֶצ'טְקָה. לאחר כיבוש אודיסה הובאו למחנות אלה חלק מיהודי העיר והסביבה, יחדיו 70,000 יהודים.

הגירושים מרומניה — בסוף יוני 1941 פינו הכוחות הרומניים רבבות יהודים מבסרביה וממזרח בוקובינה והעבירום את הדנייסטר במוגילב. האיינזאצקומנדו/10, שהיו עסוקים בהשמדת יהודי אוקראינה, החזירום לבסרביה, כי לא יכלו "לטפל" בו-זמנית ביהודים רבים כל-כך. כך טורטרו וניספו אלפי יהודים עד אוקטובר 1941, סוכות תש"ב. אחרי שמינהל טרנסניסטריה עבר לידי הרומנים החל הגירוש המאורגן. בצפון הדנייסטר נקבעו למגורשים נקודות מעבר אלה: אַטַקִי-מוֹגִילֶב; קוֹסאוּץ-יַמְפּוֹל; רֶזִינָה-רַבְּנִיצָה. בדרום הדנייסטר: טִיגִינָה-טִירַסְפּוֹל; אוֹלְגָשֶט-יַסְקָה. הגירושים נערכו בשלבים. בגירוש הראשון, בין אוקטובר 1941 לבין ינואר 1942, חצו את הדנייסטר 118,847 יהודים מבסרביה, בוקובינה ומחוז דורוהוי. בגל השני, בקיץ 1942, הועברו 4,200 יהודים מצ'רנוביץ (Cernăuți) ומצ'טוורטינובק (Cetvertinovca) ועוד 450 יהודים ממחוז דורוהוי שהועסקו בעבודת כפייה. גל המגורשים השלישי היה בספטמבר 1942 וכלל 2148 יהודים מכל רומניה, כולל בוקרשט, לפי סוגים אלה: יהודים שביקשו עוד בשנת 1940 אשרה לברית-המועצות; יהודים שנעצרו כקומוניסטים; יהודים עם משפחותיהם שנאשמו בהשתמטות מעבודת כפייה. בגל הראשון יש להבחין בין שני סוגי מגורשים: יהודים שהוגלו ישר מבתיהם והביאו איתם מזומנים, תכשיטים וחפצים שונים שניתן היה להחליפם במצרכי מזון, ויהודים שהוחזקו קודם במחנות בבסרביה, כגון: סקורן, יֶדִינִיץ, וֶרטוז'ן ומרקולשט, שנשדדו הן במקומותיהם והן בדרכי הגירוש[1].

---

1 לפי: "טראנסניסטריה — אזור גירושים והשמדה: מאת דורה ליטאני ודר' ת. לביא, בתוך: "פנקס הקהילות — רומניה", כרך ראשון, עמ' 349-360.

בטרנסניסטריה היו 6 סוגים של מחנות: (1) מחנות כלליים; (2) מחנות מעבר; (3) מחנות עבודה; (4) מחנות עונשין; (5) מחנות לאסירים פוליטיים; (6) מחנות השמדה.

יהודי סירט — הגיעו לטרנסניסטריה בגל הראשון. הם גורשו תחילה מהעיר סירט ביוני 1941, עם פרוץ המלחמה בין ברית-המועצות לגרמניה ורוכזו בדרום אולטניה, בקראיובה ובקלפט. גל מגורשים זה רוכז ברובו במחוזות מוגילב ובלטה ונועד להישלח מזרחה, אל מעבר לבוג כדי להימסר לידי הגרמנים לפי "הסכם טיגינה". הם יצאו לטרנסניסטריה כפליטים מרדאוץ בשתי רכבות שנסעו לשני כיוונים שונים. רכבת אחת נסעה אל נקודת המעבר אטקי-מוגילב ורכבת אחרת לכיוון מחנה המעבר מרקולשט ומשם ברגל אל נקודת המעבר קוסאוץ-ימפול. יהודי סירט פוזרו במקומות שונים ברחבי טרנסניסטריה. גברים רבים מעקורי סירט ששרדו את החורף הראשון נלקחו לעבודת כפייה. חלקם לקומפלקס מחנות ניקולייב שתחת השגחת ה"אס.אס.". היו משפחות מיהודי סירט שהצליחו להישאר בגטאות שבקרבתן עברו השיירות, כגון מוגילב ואובודובקה, או בקולחוזים קטנים כגון ורחובקה. בהמשך נתמקד בשלושת הריכוזים העיקריים של יהודי סירט: **דז'ורין, ציבולובקה וברשד.**

מסלול אטקי- מוגילב-פודולסק

כאמור, זהו אחד משני המסלולים העיקריים שדרכם גורשו מרבית יהודי בוקובינה לטרנסניסטריה, ביניהם גם יהודי עיירתנו סירט. מסלול זה היה נוח יותר משום שרכבות המשא הגיעו קרוב לנהר הדנייסטר והמגורשים נאלצו לבוסס פחות בדרכים הלא סלולות של אוקראינה.

א. יהודי סירט באזור מוגילב

יהודי סירט, שגורשו מרדאוץ יחד עם יהודיה, ברכבת שנסעה לאטקי, חצו את הנהר עם מטענם על גשר רפסודות ורוכזו במוגילב (Moghilev), בקסרקטין עזוב ופרוץ. רק בודדים הצליחו להסתנן לגטו מוגילב ולקבל (תמורת שלמונים) אישור להישאר בו. כל האחרים גורשו, לאחר מיון, הפרדה בין בני משפחה ושוד בידי איכרים ושוטרים, למחנות אחרים ברחבי טרנסניסטריה, רובם לדז'ורין.

1. **מוגילב**

בשנת 1926 חיו בה 9,622 יהודים שהיוו 41.8% מכלל האוכלוסייה. העיר נכבשה בידי הצבא הרומני-גרמני ב-19 ביולי 1941.

גורל היהודים המקומיים — כאשר הובאו המגורשים הראשונים מרומניה, בסתיו 1941, נמצאו במקום 3,733 יהודים שחיו חיי מצוקה בבתים הרוסים למחצה מההפצצות ומהשטפונות שפקדו את העיר באותו קיץ. הקהילה הענייה לא יכלה לעזור לנזקקים הרבים. את המתים קברו בבית-עלמין שנפתח לא מכבר, משום שהסובייטים חיסלו את בית-הקברות היהודי הישן והשתמשו במצבות לסלילת הכבישים בעיר. רחובות רבים עדיין נשאו אז שמות של יהודים, כגון: שלום עליכם, מנדלי מוכר ספרים ועוד. יחסם של היהודים המקומיים אל המגורשים מרומניה היה טוב והוסיף והשתפר במשך הזמן, מאחר שגם הם נתמכו על-ידי המוסדות שהוקמו בידי הוועד היהודי.

המגורשים — מיד לאחר הכיבוש הוקם כאן מחנה מעבר שדרכו עברו שיירות המגורשים. המגורשים הראשונים, כ-25 אלף נפש, נקבצו בידי הז'נדרמים הרומנים מתוך הכפרים והעיירות שבבסרביה הצפונית והועברו אל מעבר לדנייסטר בסוף יולי 1941. הם נשארו במוגילב רק ימים ספורים ולאחר שהייה קצרה במחנה סקאזינץ, גירשו אותם הגרמנים חזרה לבסרביה, שם הוכנסו לבסוף למחנות סֶקוּרֶן, יֶדִינֶץ וֶורֶטוּז'ן. כ-12 אלף מיהודי אותה שיירה ניספו בדרכים ברעב, אפיסת כוחות ויריות, במחצית השנייה של ספטמבר 1941. לאחר שכל החבל שבין הדנייסטר לבוג עבר לשלטונה של רומניה, החלו שוב להגיע שיירות מגורשים למוגילב, ביניהן יהודי סירט.

לפי הנתונים הסטטיסטיים הרשמיים עברו דרך מוגילב במשך 4 חודשים 55,913 מגורשים (מ-15 בספטמבר 1941 עד 15 בינואר 1942), כלומר רוב היהודים שנותרו בחיים מבוקובינה הצפונית, מבסרביה וממחוז דורוהוי. יהודי סירט, כמה מאות במספר, נדחסו תחילה בתוך קסרקטין הרוס ומזוהם, ללא חלונות ודלתות, בתנאים תת-אנושיים שגרמו לאנשים להתאבד. אלה שהצליחו להישאר במוגילב התמקמו 20-25 נפש בחדר בחורבות עזובות, או שכרו חדרים אצל יהודים מקומיים תמורת 10-20 רובל ללילה. כל האחרים צעדו ברגל, תחת משמר ז'נדרמים ופוזרו בכפרים ובעיירות במחוז, או נשלחו אל מעבר לבוג. למרות מאמצי השלטונות לסלק את המגורשים ממוגילב הצליחו בין 12 ל-15 אלף להישאר בעיר. כמה ממנהיגי קהילות המוצא אירגנו את אנשיהם והשיגו

עבורם כלי רכב להעברתם, תמורת תשלום הגון. קבוצות אלה התמקמו, באישור השלטונות, במקומות שונים במחוז והקימו גטאות, שכונו "מושבות", כגון: שרגורוד, מוּרַפָּה ועוד. חלק מיהודי סירט התארגן והגיע לדז'ורין.

2. דז'ורין

עיירה במחוז מוגילב, 45 ק"מ מצפון-מזרח לעיר מוגילב ו-25 ק"מ משרגורוד. ב-1926 היו בדז'ורין 1,470 יהודים, שהיוו 24.3% מכלל האוכלוסייה. מסוף אוקטובר של אותה שנה ועד ינואר 1942 זרמו לדז'ורין מאות מגורשים שהובאו ממוגילב. רובם הובאו מבוקובינה ואחרים מצפון מולדובה ומבסרביה, כולל רדאוץ, וביניהם יהודי סירט, כ-400 נפשות; מויז'ניץ כ-400; מסוצ'אבה כ-300; מחוטין כ-200. השאר באו מגורה-הומורולוי, קאמפולונג, וַטרה-דורנה, צ'רנוביץ ודורוהוי. בסך הכל הגיעו לדז'ורין כ-3,500 נפש.

היהודים המקומיים — המגורשים מצאו כאן יישוב יהודי שלפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה מנה כ-2,000 נפש. היהודים התגוררו ברובע נפרד במעלה העיירה ורובם עבדו בבית-החרושת המקומי לסוכר. מצבם הכלכלי היה ירוד. היו ברשותם בית-כנסת, בית-מדרש ובית-עלמין קטן. מנהיגם הרוחני ר' הרשל קורלניק היה מכובד ומקובל על כל האוכלוסייה. בפרוץ המלחמה גויסו כל הגברים היהודיים לצבא האדום. בעיירה נותרו רק קשישים, חולים, נשים וטף, כ-1,000 נפש. בית-החרושת לסוכר, שהופצץ ונהרס בחלקו, הפסיק לפעול והיהודים נותרו ללא פרנסה. השלטונות חייבו את היהודים לענוד את הטלאי הצהוב והגבילו את תנועתם ברחובות. מדי יום ביומו נגזרו גזירות חדשות, אך לא התרחשו פרעות. יהודי דז'ורין המשיכו לגור בשכונתם, שהפכה לגטו. בהשראתו של ר' קורלניק, קיבלו היהודים המקומיים את המגורשים בזרועות פתוחות. בהצטופפם 8-10 נפשות בחדר הצליחו לקלוט בבתיהם למעלה משני שליש מהמגורשים ואף העניקו להם שמיכות וכלי בית. כ-1,000 איש, שלא נותר מקום בשבילם בבתים, שוכנו ברפתות ובמחסנים.

תנאי החיים בגטו — הרובע היהודי אמנם לא הוקף בגדר תיל, אך אסור היה לצאת ממנו ללא אישור. משטרה יהודית הופקדה על המקום והז'נדרמים ביצעו שם סריקות תכופות. כל העובר על האיסור היה צפוי למוות. בתחילה היה הגטו

כפוף למפקדת הז'נדרמים ולראשות נפת שרגורוד, ללא שלטונות צבאיים או אזרחיים במקום.

כ-300 מגורשים (120 משפחות בקירוב) מבין בעלי האמצעים, רובם יוצאי סוצ'אבה וגורה-הומורולוי, הצליחו להשיג מן השלטונות הרומניים רשות להתגורר מחוץ לגטו. הם שכרו חדרים בשכונה התחתית אצל האוקראינים. תנאי חייהם היו טובים בהרבה מאלה של הנשארים בגטו. כל משפחה גרה בחדר משלה. הם היו חופשים בתנועותיהם ויכלו לסחור עם האוכלוסייה האוקראינית. גם כמה מן הגזירות שנגזרו על יהודי הגטו לא חלו עליהם. אחדים מיהודי הגטו הצליחו להתקבל לעבודה אצל האוקראינים המקומיים, או אצל איכרי הסביבה, שאליהם באו כל יום תוך סיכון חייהם. אחרים עבדו כבעלי מלאכה, או כרוכלים בגטו ומחוצה לו. היו כאלה שיצאו לעבודת כפייה במקום בעלי האמצעים והתקיימו מן הכסף שקיבלו תמורת זאת. מגורשים שלא נותר להם מה למכור תמורת מזון, עסקו בפשיטת יד. הרב ברוך הגר מסירט הצליח לארגן תמחוי, שבו אכלו 300 נצרכים. העזרה האישית והציבורית שהגיעה מרומניה היוותה אמצעי קיום חשוב. משלוחי כסף הגיעו מוועדת העזרה בבוקרשט, מן הוועד הבוקובינאי בבוקרשט (בעיקר עבור המגורשים יוצאי ויז'ניץ); מן הוועד הבסרבאי בבוקרשט (עבור מגורשי בסרביה), מן ההסתדרות הציונית ברומניה (עבור חבריה שבין המגורשים) ומקרן שנאספה ברגאט על-ידי הרב אליעזר הגר, אחיו של הרב ברוך הגר. הקשר בין יהודי דז'ורין לבין אחיהם ברומניה קוים דרך מוגילב. כבלדרים שימשו קצינים רומנים בכירים, אשר נשאו עימם מכתבים וכסף תמורת אחוזים גבוהים מן הכסף שהעבירו. היה גם קצין גרמני מן המטה הכללי ששימש בשליחות זו.

עבודת כפייה — גברים ונשים בני 16 ומעלה הועסקו בעבודות כפייה במפקדת הז'נדרמים ובסלילת כבישים בסביבת דז'ורין (שרגורוד, מורפה, ראחניה). תמורת מעט מזון. מזמן לזמן ערכו הז'נדרמים מצוד על אנשים בגטו, לקחו גברים ונשים, ולעתים אף ילדים בני 15-16, על-מנת לשולחם לעבודה במחנות מרוחקים, תכופות אף אל מעבר לנהר בוג. בדרך זו נשלחו 100 איש ליער צ'יובוטרקה שבמחוז ז'וגאסטרו. 70 יהודים נוספים עבדו בחפירת תעלה, מן המחסנים של אודיסה עד שפת הים. רבים מהם נשלחו למרבצי הכבול בנסטרוואורקה שבמחוז טולצ'ין. כ-300 יהודים עבדו בוארוואורובקה

ובטריהאטי, מקומות שבהם הקים ארגון "טודט" הגרמני גשר מעל הבוג. קבוצה של מגורשים עבדה מעבר לנהר, בניקולאייב, תחת פיקוחם של הגרמנים. בכל המחנות האלה היו תנאי החיים ומשטר העבודה קשים ביותר. 20 ממגורשי דז'ורין ניספו במחנות אלו וגם מאלה שחזרו היו שגוועו עוד לפני תום המלחמה.

השלטון והמשטר — יהודי דז'ורין היו נתונים לרדיפותיהם של הז'נדרמים ובעיקר של פלוריאנו, אשר הטיל עליהם אימה במשך שנה תמימה. מדי יום יצאו פקודות חדשות כדי לסחוט את כספם האחרון של היהודים. הוא נהג להתפרץ לגטו בלוויית ז'נדרמים, בעיקר בימי השוק, מכה יהודים ואיכרים ורומס את סחורותיהם. משנישנו ההתנפלויות, לא העזו עוד האיכרים להיכנס לגטו והיהודים נותרו ללא מקורות אספקה. התמחוי נסגר והיה הכרח לשחד את המפקד כדי שיתיר לאיכרים לחזור לגטו. זמן מסוים אסר על היהודים לצאת מבתיהם והתיר רק לגברים לצאת ב-7.00 בבוקר להצטייד במזון. בימים אלה הסתובבו הז'נדרמים בגטו והטילו אימתם על היהודים. שישה יהודים, שהעזו לצאת מן הגטו על-מנת לפגוש קרובים ממוגילב, נורו על-ידי פלוריאנו בבית-הקברות הפולני שבשרגורוד. אדם זה אחראי למגיפת טיפוס-הבהרות שהשתוללה עד סוף המלחמה. בהתחלה היה אחוז התמותה גבוה, אולם משנתארגנו החיים והופעל בית-החולים, ירד מספר הנפגעים.

ההתארגנות העצמית — באביב 1942 הוקם במקום ועד יהודי בן שבעה חברים ובראשו הרב ברוך הגר מסירט. מחמת הקשיים התפטר הרב כעבור זמן קצר, אולם הוסיף לטפל במתן עזרה למגורשים. הממונה על נפת שרגורוד מינה את דר' מאקס רוזנשטראוך מסוצ'אבה ליושב-ראש הגטו. הוא היה אחראי למילוי ההוראות שנתקבלו מן השלטונות. שבעה חברים נוספים מינתה ועדת התיאום שבמוגילב על-מנת שיפעלו בענייני סעד. אולם ההנהגה המעשית של יהודי דז'ורין היתה בידי סגן יו"ר הוועד, משה כ"ץ מרדאוץ. הוועד הקים את המוסדות הבאים: משטרה יהודית, בית-חולים, תמחוי, בית-יתומים ובית-דין יהודי.

משטרה יהודית — קבוצה בת 20 איש, שעמדה לרשות הוועד היהודי וסייעה בידו לשמור על הסדר ולבצע את פקודות השלטונות. המשטרה נאלצה לעזור

לז'נדרמים לתפוס אנשים למחנות העבודה הרחוקים.
בית-החולים של העיירה הופעל מחדש על-ידי הוועד בחורף 1942/43. היו בו 56 מיטות והצוות כלל שני רופאים ושלוש אחיות. ארבעה רופאים ניהלו את בית-החולים בזה אחר זה. רוב החולים לקו בטיפוס הבהרות. שני הרופאים הראשונים, דר' גרייף מואטרה-דורנה ודר' גוטפריד שבת מסירט ניספו במגפה. השלישי, דר' יוליוס פרנקל מצ'רנוביץ, חלה קשות ורק דר' רוזנשטראוך לא נפגע במחלה. ארבעתם עבדו במסירות, נעזרים בידי קבוצת סטודנטים לרפואה, תוך מחסור חמור במכשירים ותרופות. הודות להם ירדה התמותה בשנה השנייה לעבודתם. במשך כל זמן הגירוש (1941-1944) ניספו במגיפות כ-400 איש, מספר קטן יחסית לעומת אלפי הקרבנות בגטאות האחרים שבטרנסניסטריה. ב-1943 הוקם גם בית-מרקחת, בו חולקו תרופות שנשלחו מוועדת העזרה בבוקרשט.

התמחוי שיסד הרב הגר עבר בדצמבר 1942 להנהלתו של הוועד היהודי. מספר הנצרכים גדל במהרה והגיע לכשמונה מאות עד אלף נפש. הם קיבלו מרק תפוחי אדמה, או שעועית ופרוסת לחם אחת ליום. במשך שלוש שנות קיומו נסגר התמחוי כמה וכמה פעמים, כשמפקד תחנת הז'נדרמים אסר על האיכרים לספק דברי מזון. "רצונו הטוב" נקנה כל פעם בסכומי כסף גדולים. מאוחר יותר אירגן הרב הגר תמחוי מיוחד עבור יוצאי סירט וכך הקל במעט את המעמסה מעל התמחוי של הוועד.

בית-היתומים נוסד בסתיו 1943 ושוכנו בו 51 יתומים משני הוריהם. מלבדם נמצאו במרס 1943 עוד 194 יתומים מהורה אחד. המוסד פעל עד אביב 1944, כשהוחזרו היתומים מטרנסניסטריה לרומניה.

בית-הדין היהודי דן בסכסוכים בין יהודים לבין עצמם. רוב המשפטים נסבו על ענייני ממון. ההליכים היו דומים לאלה של בתי-משפט רגילים ופסקי הדין הוצאו לפועל בעזרת המשטרה היהודית. השלטונות הרומניים לא התערבו בפעולתו של מוסד זה וכנראה אף לא ידעו על קיומו. חיכוכים שונים פרצו גם בין המגורשים ובין היהודים המקומיים. בתחילה שררו ביניהם יחסים טובים ביותר. המגורשים בעלי האמצעים, בעיקר חסידיו של הרב הגר, בגלימות המשי

ובכובעי הפרווה שלהם, עשו רושם כביר על המקומיים העניים. הם קיוו כי באמצעות הבאים מרומניה ישתפרו יחסיהם עם השלטונות. משנתבדתה תקוותם וגדל הפער הכלכלי בגין העזרה שקיבלו המגורשים מרומניה, נהיו היחסים מתוחים. אך היו גם מקרי ידידות ונישואים בין היהודים האוקראינים והבוקובינאים. מתח נוסף היה קיים בין יהודי הגטו לבין 300 המגורשים ששכרו חדרים אצל האוקראינים. הללו ניתקו כל קשר עם שוכני הגטו. המסים הכבדים שהוטלו על יהודי הגטו לא חלו עליהם והדבר עורר התמרמרות בקרב מחוסרי האמצעים שכרעו תחת העול. הוועד הטיל מסים על השירותים הדתיים: שחיטה, כשרות, קבורה (בקברים נפרדים בבית-העלמין או בקברות אחים) ועוד. כל הסוחרים ובעלי המלאכה היו חייבים לקבל רישיון מהוועד תמורת תשלום אגרה. אותם מגורשים שקיבלו עזרה כספית מקרוביהם שברומניה, צריכים היו למסור חלק מן הכסף לוועד. בעזרת כספים אלה נמנעו אסונות גדולים שאיימו על הקהילה היהודית.

ב-1943 הופצה שמועה שעומדים לגרש את כל היהודים המקומיים מנפת שרגורוד לאזור הגרמני. כדי למנוע גירוש זה, שמשמעו מוות ודאי, דרש הממונה על הנפה דינדלגאן, סכום של מיליון מארק מכל יישובי האזור. אנשי דז'ורין בלבד היו צריכים לאסוף 100,000 מארק. במאמצים רבים, לאחר שהיהודים המקומיים מכרו אף את לוחות הפח שכיסו את גגותיהם, הצליחו לאסוף 60,000 מארק, שהוועד מסר אותם בשרגורוד לממונה על הנפה. כך גם הצליחו, בעזרת שוחד, להפר את הגזירה לספק נשים יהודיות לצורכי הז'נדרמים, למנוע את סגירת השוק השבועי, לבטל את האיסור לצאת מן הבתים יותר משעתיים ביום ועוד.

עדים מספרים גם על פגמים בעבודת הוועד, בעיקר על פעולותיו של ראש הגטו, דר' מאקס רוזנשטראוך, אשר נהג להפלות לטובה את העשירים ולא הבין לרוחם של האומללים. הוא נותר בזיכרונם של המגורשים כאדם רע לב ויהיר המתרפס לפני השלטונות ומוכן להקריב את חבריו לטובתו הוא. לעומתו שיתף עצמו סגן יו"ר הוועד, משה כ"ץ מרדאוץ, בסבלה של האוכלוסייה היהודית ונטל חלק פעיל בפעולות הצלה, תוך סיכון חייו. כך, למשל, השיג תעודות זהות עבור יהודים בורחים, שהגיעו באחד הלילות ממקומות שונים ומילאו את בית-הכנסת של דז'ורין, כשסכנת מוות מרחפת עליהם. הודות לו פעל התמחוי והוקמו יתר מוסדות הסעד. לציון מיוחד ראויה דמותו של מנהיג היהודים

המקומיים, ר' הרשל קורלניק. היה זה מנהיג בעל שיעור קומה שאפילו הסובייטים כיבדוהו. יהודים ואוקראינים כאחד נהגו לבוא אליו למשפט ותמיד קיבלו את פסק דינו. פעמים רבות הצליח בכוח אישיותו למנוע אסונות. בחורף הקשה ששרר ב-1941-1942, כאשר אלפי יהודים קפאו מקור בכל רחבי טרנסניסטריה, לא היה אף מקרה מוות מקפיאה בדז'ורין. ר' קורלניק ציווה לעשות עצי הסקה מרהיטי בית-הכנסת, לרבות ארון הקודש. בתרומות שהצליח לאסוף האכיל מדי יום ביומו כ-30 אביונים ואף חילק ביניהם את הבגדים אשר לעורו, בעוד הוא ואישתו מסתפקים במועט שבמועט.

חיי הדת והתרבות — היהודים התפללו בבית-הכנסת העתיק, ששופץ בידיהם, לאחר שהסובייטים הפכוהו למחסן תבואה. מלבד זאת התקיימו במקום מניינים פרטיים של הרבנים השונים שגורשו יחד עם קהילותיהם. בין אלה משך המניין שבבית הרב ברוך הגר מסירט את מספר המתפללים הגדול ביותר.
בחודשים ממאי עד ספטמבר 1943 הוצא לאור עיתון מחתרתי בשם Curier (השליח) ביוזמתם של ארבעת הסטודנטים שעזרו לרופאים בבית-החולים למחלות מידבקות ושמותיהם: דב כ"ץ, בּארל רוזנבלט, בּורשי בראוּן וברטל הארט. עיתון זה, שנכתב ברומנית ובגרמנית ושעליו אפילו הוועד היהודי לא ידע בתחילה, חיזק את רוחם של המגורשים. הוא הופיע פעם בשבוע, בשבת, ב"מהדורה" בת שישה גיליונות. ארבעת העמודים הכתובים בכתב יד הכילו מאמרים, מסות, תיאורים ואירועים מחיי הגטו, בדיחות, חידות וציורים. כותבי המאמרים נזהרו מכל מתיחת ביקורת על המשטר או ההנהגה המקומית, דבר שהיה עלול להמיט אסון, להוציא מספר קריקטורות שהכילו רמז או עקיצות מוסווות. "המערכת" היתה מצויה בחדר התורנות שבבית-החולים, שלתוכו מעולם לא העזו הז'נדרמים להיכנס מחשש להידבקות במחלה מידבקת. ההפצה נעשתה בלילה. העיתון הגיע ל-2,000 קוראים שציפו בחוסר סבלנות להופעתו. מספר המשתתפים גדל, ביניהם פולדי אונגאריש, כיום הִעיתונאי גדעון נאור, וכן י. קונשטאט שפירסם בארץ מאמר על תולדותיו של העיתון.
משנודע לוועד היהודי על קיומו של העיתון, היתרה בעורכים וציווה להפסיק להוציאו, כדי שלא "להפר את שלום הגטו". מקום מושבה של המערכת הועבר אז לעליית הגג של בית הרוס והעלון הוסיף להופיע, אבל בסופו של דבר נאלץ להפסיק את הופעתו. הגיליונות הקיימים נשרפו בידי העורכים עצמם. רק

במקרה ניצלו שבעה גיליונות והם מצויים עכשיו ברשות "ארכיון העבודה" בתל-אביב.
לפי דוחות של ועדת העזרה בבוקרשט נמצאו בדז'ורין בינואר-מרס 1943 4,050 יהודים, מהם 3,053 מגורשים ו-997 מקומיים. ברשימות מפקדת הז'נדרמים מספטמבר של אותה שנה מופיעים 2,871 מגורשים, מהם 2,490 בוקובינאים, 381 יוצאי בסרביה וכמה עשרות ממחוז דורוהוי.

שלבי השחרור — בדצמבר 1943 הוחזרו לרומניה אלה מיהודי דורוהוי שנותרו בחיים. כשהרוסים כבשו את המקום, ב-19 במרס 1944, נמצאו בדז'ורין כ-2,700 מגורשים. הרוסים גייסו מיד את היהודים המקומיים שהיו כשרים לשירות צבאי ואת אלה מבין המגורשים שהתנדבו. האחרים, כ-2,500 במספר החלו לעזוב את דז'ורין ללא כל ארגון, כל אחד ביוזמתו שלו. למחרת היום ניספו 32 יהודים בהפצצה גרמנית שנערכה על העיירה.
מיהודי דז'ורין המקומיים ומהמגורשים ניספו במשך תקופת המלחמה כ-500 איש. זהו אחוז התמותה הנמוך ביותר בטרנסניסטריה.

יהודי סירט במסלול מרקולשט יאמפול ציבולובקה ברשד

(עדויות בע"פ ובכתב)

יהודי סירט שנשלחו בקרונות הבקר לכיוון האחר, הגיעו לתחנת הרכבת שליד העיירה מרקולשט. פה הורדו מהרכבת בגסות ואחרי צעידה של קילומטר או יותר, עמוסי צרורות ותרמילים, בבוץ הבסרבי הצמיג, מצאו עצמם עומדים בתור, יחד עם שאר יהודי הטרנספורט, לקראת "פרקיזיציה" (חיפוש) בידי קומיסיה (ועדה) של הז'נדרמריה שישבה בשער המחנה. אחרי שדידת התכשיטים ושאר חפצי הערך, כולל תעודות ותמונות, הוכנסו כל המגורשים, נטולי זהות, לתוך מחנה המעבר מרקולשט.

על המושבה היהודית בבסרביה מרקולשט

מרקולשט (Mărculeşti) מושבה יהודית בעמק הנהר רֶאוּט (Reut) הוקמה בשנת 1837, אחת מן המושבות החקלאיות שהקימו בבסרביה יהודים מאוקראינה.

אחרי 1885 נרכשה אדמת המושבה בידי "יק"א" ונמסרה לידי 123 המשפחות שבמושבה. בתקופת השלטון הרומני (אחרי מלחמת-העולם הראשונה) חיו במרקולשט 2,300 יהודים לערך וכ-200 רומנים נוצרים שעבדו במוסדות השלטוניים (דואר, משטרה, עירייה וכד'). בשנת הסיפוח הסובייטי לא חלו שינויים במרקולשט, פרט להגעת פליטים יהודים ממקומות שונים. במספר הימים שבין צאת רכבת הנסיגה האחרונה (ליל 5 ביולי 1941), שאליה הותר ליהודים להצטרף אך רק למעטים היה מקום, לבין כניסת הצבא הרומני, התחוללו במקום פרעות עקובות מדם. איכרי הסביבה התנפלו על בתי היהודים ובזזו אותם. את השלל הוציאו בעגלות. את הנשים הצעירות אנסו ורצחו כל יהודי מזדמן. יהודים שברחו לשדות ניצודו כמו חיות והומתו. ב-8 ביולי 1941 נכנס הצבא הרומני. מיד לקחו 18 יהודים מחשובי העיר כבני ערובה והרגו אותם. יהודי מרקולשט שניצלו מן הפוגרום רוכזו בקצה העיירה, קצין אסף מהם את התכשיטים וחפצי הערך שהיו ברשותם. הגברים נצטוו להעמיק את החפירות נגד טנקים שנחפרו בידי הצבא האדום. האנשים חולקו לקבוצות בנות עשרה, הופשטו מבגדיהם ונורו לתוך החפירות, תחילה הגברים, אחריהם הנשים ולבסוף הילדים. אף נפש לא שרדה. לפי קארפ (הספר השחור, עמ' 37, 62) נורו שם כ-1000 יהודים. אחד מרובעי העיירה הפך למחנה מעבר עבור יהודי בסרביה ובוקובינה שהוגלו לטרנסניסטריה. רכבת הגולים האחרונה הגיעה למרקולשט ב-10 בנובמבר 1941.

צעדת המוות לטרנסניסטריה

במרקולשט שהו המגורשים יום או יותר ואחר-כך הוצאו בשיירות שהוצעדו רגלית לעבר הדנייסטר. ללינת לילה חנו ביער קוסאוץ. ליל אימה עבר על המגורשים ביער החשוך והרטוב מגשם. שודדים, אנסים ורוצחים פשטו על שולי השיירה וזעקות השבר ושריקות הכדורים הותירו צלקת טראומטית בנפש כל מי ששהה אותו לילה ביער, אף כי כל מי שהיה שם כבר התנסה לא אחת בזוועות קשות מאז הגירוש. מקוסאוץ המשיכו המגורשים לסחוב על הגב את שנותר מן השוד ביער, עד שהגיעו לגדת הדנייסטר שליד העיירה יַמְפּוֹל (היום על גבול מולדבה ואוקראינה). את הנהר חצו על גשר חביות מאולתר, צר ומתנדנד (הגשרים פוצצו בשעת נסיגת הצבא האדום), לכיוון העיר קיז'ופול. כאן נדחסו, מתמוטטים מעייפות, לתוך אולם גדול במבנה ציבורי מופצץ ללינת

לילה. הצפיפות היתה כה רבה עד כי היו שישנו בעמידה. למחרת המשיכו בצעדת-המוות בבוץ הטובעני, בקור ובשלג מקולחוז לקולחוז (ראה להלן העדויות והסיפורים האישיים). בספר השחור מסופר על שיירה שהגיעה ליער קוסאוץ ומצאה שם מאות גוויות מוטלות בין העצים והז'נדרמים שודדים אותן באכזריות פראית. בהמשך הדרך הוציאו הז'נדרמים המלווים יהודים מן השיירה ומכרו אותם לאיכרים. המחיר נקבע לפי הלבוש של הקורבן, בין 1,500 ל-2,000 לֵיי עבור יהודי אחד. אחרי שהז'נדרם קיבל את הכסף מידי האיכר, הוא ירה ביהודי וגוויָתו הלבושה נמסרה לאיכר (**הספר השחור**, עמ' 145).

בקולחוזים נטושים

רות גלסברג-גולד מונה את היישובים האוקראיניים שבקרבתם חנו שיירות המגורשים, בדרך-כלל בקולחוזים, במסלול בין יַמְפּוֹל לבֶּרְשַׁד: קַצְ'יקוֹבְקָה, אוֹלֶשַׁנְקָה, רוֹמַנוֹבְקָה, קְרִיז'וֹפוֹל, זַבוּקְרִיץ', צִיבּוּלוֹבְקָה, אוּבּוּדוֹבְקָה, לוֹבּוּדוֹבְקָה וּבַלַנוֹבְקָה. מפחד ההגעה לנהר הבוג וההעברה לידי הגרמנים, שפירושה היה מוות ודאי, יזמו המגורשים תוכניות הימלטות אל גטאות של יהודים מקומיים. תמורת שלמונים לז'נדרמים השומרים ניתן היה להסתלק מהקולחוז בלילה המקפיא ולנסות להגיע ליישוב שבו ישנם יהודים. מי שהצליח חייב היה לשלם שוב תמורת רישום כתושב הגטו, אחרת היה ניצוד ומוחזר לשיירה. כדוגמה נציין את משפחת החזן שלום אליעזר רוטר מסירט, שנמלטה מן השיירה כשחנתה באובודובקה אל הכפר וֶרְחוֹבְקָה, מרחק של כ-8 ק"מ. כך הסתלקו מן השיירות משפחות אחדות מסירט, אך מרבית יהודי סירט שעברו את מרקולשט התרכזו בשני המקומות: **ציבולובקה וברשד**.

יהודי סירט בציבולובקה — עדויות בעל פה ובכתב

שני כפרים סמוכים היו במחוז בַּלְטָה, נפת אוּבּוּדוֹבְקָה. האחד "ציבולובקה הישנה" והאחר "ציבולובקה החדשה". הצבא הרומני-גרמני כבש את הכפרים ביולי 1941. חלק מהיהודים המקומיים עזבו עם הצבא האדום הנסוג, וכמה אלפים שנשארו נרצחו כולם בידי הגרמנים מיד לאחר הכיבוש ונקברו בקבר אחים. בנובמבר 1941 הובאו דרך מרקולשט — יַמְפּוֹל לציבולובקה הישנה

1,270 יהודים שגורשו מבוקובינה ולציבולובקה החדשה 1,200 יהודים, רובם מבוקובינה וחלקם מבסרביה. המגורשים, רבים מהם יהודי סירט, שוכנו בשתי רפתות שהוכרזו כגטו והוקפו בגדר תיל. השמירה הופקדה בידי ז׳אנדרמים רומנים, שהיו כפופים לתחנה באובודובקה ובידי המיליציה האוקראינית. היציאה מן הרפתות היתה אסורה ורק לבעלי המלאכה ניתן היתר. מגיפת טיפוס הבהרות פשתה בין המגורשים. תרופות לא היו והרופא היחיד בקרב המגורשים חלה ונפטר. המתים נקברו בשלושה קברות אחים שכוסו בשכבת אדמה דקה מאוד והגוויות היו טרף לכלבים. באביב 1942 התיר מפקד תחנת הז׳נדרמריה באובודובקה למגורשים שנשארו בחיים והיו בידיהם כסף, או מטלטלים, להיכנס ולשהות בכפר. לעת ערב היה עליהם להתייצב ברפתות למִפקד. המגורשים שזכו לפריבילגיה זו הצליחו להתפרנס מהמזון שקיבלו בעבור חפציהם. יום-יום הוצאו לעבודת כפייה למשך 12 שעות ביממה בחטיבת עצים ביער. המשגיחים התאכזרו ונתנו להם אוכל רק פעם ביום, בצהרים.

לאחר שהחל להגיע סיוע מוועדת העזרה בבוקרשט אירגן הוועד שהוקם במקום מטבח שנתן מרק לרעבים. האוכלוסייה הנוצרית רחשה אמנם אהדה ורחמים ליהודים המסכנים, אך הסתייגה מהם מפחד הגרמנים שחנו במקום. מגורשים מעטים הצליחו להימלט מציבולובקה לגטאות אחרים ולעומתם הגיעו יהודים אחרים שברחו מאימת משטר חמור יותר במקומות אחרים.

לפי רשימות ועדת העזרה בבוקרשט היו בציבולובקה במרס 1943 490 מגורשים. הסטטיסטיקה של מפקדת הז׳נדרמריה בטרנסניסטריה קובעת כי בספטמבר אותה שנה היו שם 390 מגורשים, מהם 373 מבוקובינה ו-17 מבסרביה. באמצע 1944 נטשו הרומנים את הכפר וכמה שעות לאחר בריחתם נכנס הצבא האדום.

מפגש אנשי דז׳ורין: 3 באוגוסט 2000

משתתפים: עו״ד יצחק ארצי (איציו הרציג), דר׳ דוד שערי (שויארמן), וילי הולינגר, נעמי הַמֶר (סוזי בֶּרְכֶר), ריקה הולינגר-קראפט, נחמן שרוני (נוקי שרף), חיים שני (קרל שנרך) ז״ל, הארי אֶנצֶר, פייביש-שרגא הרמן, דר׳ אליהו סלע-סלדינגר.

רב שיח

על דז׳ורין נכתב לא מעט. קיימים החומר של קונשטאט, הביוגרפיה של הרב ברוך הגר בספר ״חי וברוך״, כרך שני ועוד. בדז׳ורין היו כמה מאות נפש מסירט. נתחיל בכך שנשמע עדויות על הדרך מרדאוץ לדז׳ורין.

הארי אנצר

אנחנו היינו בטרנספורט הראשון, שכלל אנשים שגרו במרכז העיר. למחרת הוציאו את אלה שגרו בפריפריה של סירט. אתחיל ביציאה מרדאוץ. המשפחה שלנו כללה גם את הדוד יעקב פאוקר ואת סבא, אברהם פאוקר. אמרו לא למהר, אולי תבוא הוראה לא לנסוע. נדברנו לצאת אחרונים. לפני היציאה אמרנו לסבא לחכות בבית עד שנבוא לקחת אותו. ההורים הלכו בינתיים העירה (רדאוץ). לסבא אברהם לא היתה סבלנות לחכות, הוא לקח את החבילות והלך. כשההורים באו לקחת אותו אמרו השכנים שכבר הלך. הלכנו לתחנת הרכבת. עמדו שם ארבע רכבות עם הרבה קרונות. בחלק מן הקרונות היו כבר דלתות סגורות. אבא, אמא ואני התרוצצנו בין הקרונות וצעקנו ״פאוקר, פאוקר!״ ורק אחרי חצי שעה הוא ענה. אנחנו והדוד הגענו לאטקי וסבא הגיע לברשד. אני זוכר שכאשר עברנו את צ׳רנוביץ ונסענו על איזה גשר עמדו יהודים למטה והסתכלו עלינו ברחמים. לא ידענו לאן שולחים אותנו. הרכבת הסתלקה ואנחנו רואים את כל מאושפזי בית-החולים לחולי רוח מצ׳רנוביץ עומדים ממול, ערומים לגמרי ועטופים רק בשמיכה. כשירדנו מהרכבת באטקי ירד גשם. ממול על ההרים כבר עמדו חיילים עם מכונות יריה. בוץ עמוק, קשה להוציא את

הרגל. הכל מלוכלך בבוץ. החיילים ירדו מן ההר והתחילו לגרש אותנו לעבר הדנייסטר. שם היה ארגז גדול ושלט, עליו היה כתוב בערך כך: "מי שיש לו כסף, תכשיטים וחפצי ערך יזרוק אותם לארגז. מי שימצאו אצלו דברי ערך בביקורת שמעבר לדנייסטר יורים בו מיד". בצד השני לא עשו ביקורת. על ידנו עמדה משפחה מרדאוץ שהיו לה טבעת יהלום וחצי ק"ג קפה. האישה פחדה ואמרה לבעלה לזרוק לארגז. אבא אמר לה לתת לו את הטבעת ואת הקפה והוא יעביר אותם. היא נתנה ונרגעה. ירד גשם. היה קר והלכנו אל הרפסודות. בצד השני היה מבנה גדול בלי דלתות וחלונות. הכניסו אותנו לשם. מאות אנשים שבאו לפנינו כבר היו שם. פגשנו במוגילב מכר גרמני, קורט הֶזֶר, שלקח את כולנו, תשע נפשות, תמורת מחצית הקילו קפה, לדז'ורין. שמחנו להסתלק מהבלגן במוגילב.

פייבוש שרגא הרמן

המשפחה שלנו התארחה ברדאוץ אצל טארטר. דוד וסרמן היה מראשי הקהילה. יומיים לפני שמחת תורה נתקבלה פקודה שעל כל היהודים להתייצב בתחנת הרכבת. אנחנו התפללנו בהושענא-רבא עם הרב ברוך הגר בבית של קנא קארפ. לא ידענו שום דבר פרט לפקודה להתייצב למחרת בבוקר בתחנת הרכבת. נפוצה שמועה שמגרשים אותנו לאוקראינה ואנשים התחילו להתארגן בקבוצות, כדי להיות ביחד. אמא לקחה אותנו לדוד וסרמן שהיה ידוע כמנהיג מוכשר היודע לנווט את העניינים וביקשה ממנו: "קח אותי, את בעלי ואת הילדים אתך". היינו איתו בקשרי מסחר. בשמיני עצרת היינו כולנו יחד בתחנת הרכבת. בקרונות של בהמות נסענו עד אטקי במשך 3-4 ימים, אולי יותר. את הצרכים עשו בקרונות ולפעמים בחוץ כשהרכבת חנתה. לא סופק שום דבר, לא מים ולא מזון. כשהגענו לדנייסטר כבר היה סתיו. החוף שם גבוה והנהר עמוק. באטקי פגשנו אנשים מבסרביה — מחוטין וִיזֶ'ניץ. הבתים היו הרוסים מהפצצות והפגזות. ירד גשם. היה קר ורטוב. בוץ. הוכנסנו לחורבות. גם אטקי וגם מוגילב שממול, מעבר לנהר, הופצצו קשות. בלילה היתה האפלה. היינו בחשכה גמורה כי אסור היה להדליק נר. יום שבת באמצע, בלי אוכל ובלי שתייה. כל הזמן הריצו אותנו. התינוקות בכו ואנשי הצבא השתיקו אותם בכוח, טענו שהאויב שומע. בקבוצה שלנו לא היו תינוקות. היו איתנו כמה ז'נדרמים ששמרו עלינו. איכרים לא באו לסחור. אכלנו רק מה שעוד הבאנו מהבית. כל אחד חיפש לו

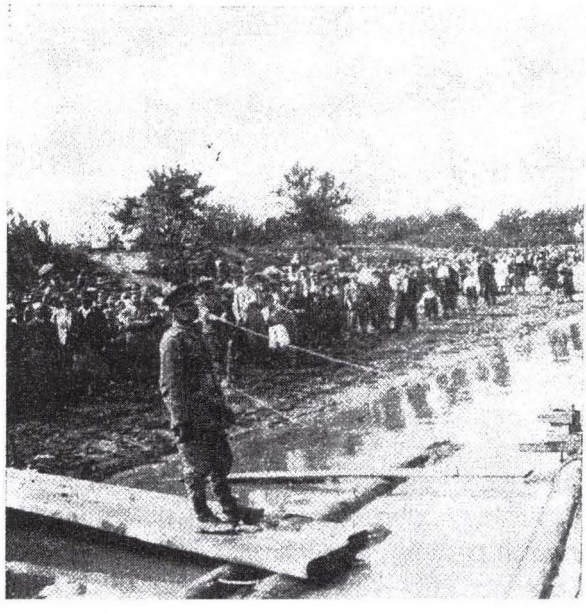
מקום לצרכים. לא היו שירותים ולא תנאי היגיינה אחרים. ישנו על הארץ בבגדים. בוקר אחד הריצו אותנו אל הנהר והתחילו להעביר אותנו בדוברות מתנודדות. החבלים שקשרו את הקורות של הדוברות היו רופפים ואנשים נפלו לנהר וטבעו. כך חצינו את הדנייסטר והגענו למוגילב. התאמצנו כל הזמן להישאר ביחד. לא היתה שום התארגנות של המגורשים. הכניסו אותנו לקסרקטין חרב ועזוב ללא חלונות ודלתות. עמדתי לצד הרב, ר' ברוך הגר, והסתכלנו דרך החלון אל הרחוב. ראינו עגלות מלאות גוויות וילדים קטנים רצים אחריהן וצועקים "טאַטע, מאַמע [אבא, אמא]. כעבור יום-יומיים העמיסו אותנו על משאית שהביאה אותנו לדז'ורין. יהודי המקום חיו בגטו שמור. כשהגענו יצאה אסתר ואלאך, כיום סקורניק, והזמינה אותנו. נכנסנו ללון אצל אלמנה אחת בחדר קטן מאוד. היה שם פְּריץ' (ארגז קרשים הפוך). היה קר מאוד. יהודי המקום קיבלו אותנו יפה מאוד, למרות שגם השלטונות הכריחו אותם לאכסן את המגורשים. היה שם רב בשם הערשיל קוראלניק, שהיה גם שוחט[1]. הוא היה אדם מאוד טוב. הוא לבש שני זוגות מכנסיים בגלל הקור העז וכשראה מישהו עם מכנסיים בלואים היה פושט זוג באמצע הרחוב ונותן לו. הוא הנחה את הציבור המקומי של יהודי דז'ורין שהיו עניים מאוד. למחרת בבוקר הלכנו לחפש משפחה שתארח אותנו. שמואל צוקרניק הסכים. הצפיפות היתה רבה. המטבח וההול היו חדרים 2X2 מטר. היה שם פריפיצ'יק (מין אח) עם ארובה לעשן. בצד עמדו כמה חביות שמילאנו במים ששאבנו מבאר לא רחוקה. נשאנו את הדליים המלאים על אסל במעלה השביל ובמדרגות אל הדירה. כולם החליקו על הקרח. הקור היה נורא. היינו 10 נפשות בסלון, שהיה גם חדר אוכל וגם חדר שינה, בו ישנו יחד בלילות. אם מישהו רצה להסתובב מצד לצד כולם היו חייבים להסתובב. אבא היה חולה מאוד. עוד בקלפט לקחו אותו לעבוד על הדנובה. בשבת "מברכים" (ראש חודש כסלו תש"ב נובמבר 1941), בהגיעו לדז'ורין, עלה למיטה והיה מרותק אליה 27 שנים. המכה הגדולה ביותר היתה הכינים, שהעבירו את טיפוס הבהרות. מכה שנייה היתה טיפוס הבטן. לא היו בכלל תנאים סניטריים והיגיינה. את הצרכים עשו באיזה בור, או בחצר. כדי לחסל את הכינים היו מוציאים את הבגדים החוצה ומניחים אותם על השלג בכפור שיקפאו. אחר-כך היו מנערים אותם וזמן מה היתה

1. במשטר הסובייטי רבנות לא היתה מקצוע פרודוקטיבי, לכן נאלץ להפוך רשמית לשוחט.

מנוחה. התופעה התחדשה כל הזמן. אחרי כמה שעות שוב מצצו לנו את הדם. בדז'ורין היה בית-חרושת לסוכר, שהיה גבול הגטו. מי שהרחיק מעבר לבית-החרושת נורה ללא משפט. יום אחד יצאו יוסל טרכטנברג, לייזר קודולסקי, מאירל רוזנטל, כל החבורה. אנחנו גרנו ממול וראינו כיצד היכו אותם עד זוב דם.

(ה.א. — **הארי אנצר**) ממוגילב הגיעו לדז'ורין בכמה אופנים. מי שהיו לו כסף או חפצי ערך שכר עגלה או הגיע במשאית. יש אנשים שהגיעו למקומות שליד דז'ורין ואחרי ששמעו על המקום באו. בובי רוזנראך ואחיו הרופא הגיעו לדז'ורין במשאית. הם גרו בחדר יפה. היו להם מטבעות זהב. מי שיצא לטרנסניסטריה עם כסף היה לו סיכוי לשרוד. דרך אטקי אפשר היה להעביר כסף, תמורת שלמונים.

מי שהיה מזכיר הקהילה של רדאוץ מספר שלפני הגירוש ישבו ראשי הקהילה והתייעצו מה לעשות. החליטו לא להידחף, להשתדל להישאר בסוף. כך יצא שהם יצאו בטרנספורט השלישי ואילו "עמך" נדחפו ויצאו בשני הטרנספורטים הראשונים.

המגורשים עומדים בתור להפלגתם אל מעבר לדיינסטר

יצאנו למחרת עם המשאות על הגב ובידיים. כסף לא היה לנו והלכנו ברגל איזה שבועיים בליווי כמה ז'נדרמים רומנים. סבתא שלי מתה בדרך. לא ידענו שום דבר על דז'ורין. הגענו לאיזה קולחוז, השומרים הכניסו אותנו לרפת, או דיר חזירים, והסתלקו. בחוץ שלג וקור. התחלנו למכור בגדים תמורת מזון. כל פעם הסתלקו כמה משפחות. אנחנו ועוד משפחה עם שני ילדים נשארנו אחרונים. לא ידענו לאן ללכת. אמא שלי ידעה רותנית ודיברה עם האיכרים. תמורת בגדים נתנו לנו לגור אצלם. אבא שלי שאל את האיכר איפה יש יהודים והוא הציע לנסוע איתו ליריד בשרגורוד ולברר. הוא היה נוסע פעמיים בשבוע. אבא ובן דוד נסעו ועד שראינו אותם חוזרים יצאה לנו הנשמה. הביאו הרבה ידיעות וסיפרו שהרבה אנשי סירט נמצאים בדז'ורין. שכרנו עגלה, העמסנו את החפצים והנשים ואנחנו הלכנו לידה ברגל עד שהגענו לדז'ורין. פגשנו את משפחת פרימט, הוגו, סידי והבת השנייה. אמרו: 'בואו אלינו, יש לנו חדר'. פלוני, שהיה מפקח על הפנימיות שלנו לפני המלחמה, בגיל שלנו, הגיע מקוצמן. הוא קיבל את פנינו והכניס אותנו לאיזה צריף שהיו בו הרבה מתים ואמר: "אתם תקברו את המתים".

(פ.ה.) לאחר שמכרנו את כל הבגדים שניתן היה למכור, התקיימנו מכל מיני המצאות. פתאום ראינו איכר אוקראיני חוטף עיתון רומני. השתוממנו, הרי אינו יודע לקרוא רומנית. אחר-כך ראינו שהוא גוזר אותו ועוטף בו מחורקה (טבק גס) ומכין לעצמו פאפירוסה (סיגריה). קנינו אצל הז'נדרמים עיתונים רומניים ישנים שמוכרים לפי קילו והתחלנו למכור דפי עיתון בודדים בשוק של יום שלישי. כל דף נקרא "גזטה" (עתון) וחטפו אותם. עוד מצרך מאוד מבוקש היה — ספיצ'קי (גפרורים). סחרנו גם בגושי מלח שהיו דרושים עבור הבהמות. הז'נדרמים היו מוכרים לנו ואנחנו מכרנו לאיכרים. צצו כל מיני תעשיות. אמא שלי ייצרה סוכריות. בקיץ הכינו קוואס מתפוחי עץ. בחורף הראשון עוד היו לנו בגדים שהבאנו מהבית ומכרנו לאוקראינים שקודם לא ראו בגדים כה מפוארים. עבור חליפה קיבלנו פוד (16 ק"ג) קמח תירס, מצרכי חלב וכדומה.

— ממגבות פְּרוֹטֶה וסדינים תפרנו מטפחות עם פראנזים שעשינו מאבנטים פרומים. היו גם מגידי עתידות. הגויים הביאו צמר שטוו בעצמם ואנחנו סרגנו להם, אבל כל זה לא היה בשנה הראשונה.

— הז'נדרמים לא התערבו בנעשה בגטו. הסתדרנו איתם.

— קראו לוועד "קולוניה" ולראש הוועד "קולוניאל שֶׁף". אנשי הוועד בחרו

את עצמם. מי שהיה לפני-כן עסקן המשיך. משה כץ היה בוועד. הוא הציל שני אנשים שהז'נדרמריה תפסה ולקחה אותם ליער כדי להרוג אותם. משבחים את הקנטינה של הרב ברוך הגר.

— היו יתומים רבים ששני הוריהם ניספו ואחד המפעלים הגדולים היה לאסוף אותם. היו גם אנשים מדז'ורין, מגורשים ומקומיים, שעזרו עד שהגיע הקוּריאֶר [השליח] הראשון בחורף השני. בחורף הראשון היה רק מלאך המוות. בבית היתומים היו כמה מאות ילדים, יתר הילדים לא למדו שום דבר. הסערעטער רבי עשה איזה "חדר". דר' גרייף הקים בית-חולים.

— העזרה הראשונה הגיעה באמצע 1942. הרב הגר היה הכתובת. אחיו, הרב אליעזר הגר שלח כסף ומכתבים.

הקוריאר (שליח) עשה הרבה דברים טובים. זה היה מאיור גרמני. הוא התאהב בטולצ'ין בבחורה יהודית ורצו שם להרוג אותה. המאיור הבריח אותה לדז'ורין, נכנס איתה לז'נדרמריה ורצה שירשמו אותה. אחד הז'נדרמים אמר לחברו "הבה נאסור אותו". היא תירגמה לו. הוא שלף את אקדוחו וכך יצאו מהז'נדרמריה. הוא הצליח לרשום אותה בקומנדטורה והבחורה קיבלה אישור להישאר בדז'ורין. כשהמאיור היה מגיע היתה לנו "שמחת תורה". הוא הביא כסף. ההסתדרות הציונית שלחה רשימה שמית של האנשים ובה סכומי הכסף המיועדים לכל אחד מהם. כל תנועה חילקה כסף לאנשיה. בספר "חי וברוך" יש רשימות של אנשים שקיבלו כסף. היה מסוכן לקוריאר להביא פתקאות. פעם כמעט תפסו את הבן של הרבי והוא נמלט דרך החלון.

(י.א.) הנוער הציוני בבוקרשט בהנהגת יצחק ארצי ודב שיבר ניסו לשחזר, החל ב-1942, את רשימת החברים. טורי הולצהאקר מצ'רנוביץ ידע מי נשלח מעירו לטרנסניסטריה. הוא היה בקשר איתנו. התחלנו להתעניין דרך שליחים רומנים. קיבלנו רשימות ולאט-לאט הצלחנו לשחזר את רשימת החברים במוגילב, בדז'ורין ובברשד. היו שליחים רומנים שהיו מעבירים במחתרת את הכסף הציוני שמקורו בווילהלם פישר, נציג הג'וינט ברומניה. נתן קליפר הכיר לי קצינים גרמנים שהעבירו כסף ופתקאות עבור 30% קומיסיון והחזירו פתקאות. אני משער שגם גורדוניה והפועל המזרחי העבירו עזרה. נוסף לכך היתה עזרה של ה"צ'נטרלה" ששלחה מלח וגפרורים, כי היתה אינפלציה והכסף איבד את ערכו. היתה גם עזרה פרטית. (דברי ארצי ששהה אז בבוקרשט).

(פ.ה.) היתה פרשיה מאוד קשה לרבי מסערעט. על סמך איזה פתק שהשלטונות מצאו אצל מישהו, העלילו עליו שנתן שוחד באטקי כדי שלא יבדקו אצלם. כשבאו לקחת אותו למוגילב, אימא שלי נתנה לי 20 מרקים לתת לו לדרך. הרבי החזיק את ידו על המזוזה ואמר לילדיו משה, לייזר ומרים 'איך פאָר נישט אַליין, מיט מיר פאָרט דער הייליקער טאַטע ז"ל' [אינני נוסע לבדי, איתי נוסע אבי הקדוש ז"ל].

לקחו אותו במזחלה לחקירה במוגילב. עמדו להגיש נגדו כתב אישום, לפני פסח 1942. הלכתי אחרי העגלה בשלג ללוותו. ערב פסח אספו גרעיני חיטה לאפיית מצות. בדירה שלנו היה תנור. אפינו מצות גם עבור משפחת הרב הגר. באותו זמן הגיעו אנשים מציבולובקה ומברשד ואמרו: "אנשי סערעט לא חיים כבר, רובם מתו".

חיים שני

— לקחו קבוצה של צעירים לעבודת כפייה על הבוג והגלו אותם לאודיסה לעבודת כפייה. לקחו אנשים לטריהאטי. הרומנים קיבלו הוראה לשלוח לגרמנים 100 יהודים. התחילו לאסוף. אנשי הנוער הציוני היו מאורגנים. אחד היה מספר לשני. גרנו ליד הרב הגר. על-ידי גרו ברטל הארט, דר' האס. קצת הלאה ריטה פופלניקר, פייביש הרמן ואלזה זַלך. היינו מאורגנים והתחבאנו במקום סודי. עד שלא מולאה המכסה, המשטרה היהודית לא הרפתה. כך חיינו כל הזמן. כל בית היה מאורגן. היו אומרים "אקציה" ומיד היינו מתחבאים. לא תפסו אף אחד מאיתנו.

— האם היתה איזו מחשבה שאפשר לעזור לאנשי סערעט במקומות אחרים? שאלו את חנא שווארץ על ליפקאנוביץ' ושפאנר, גם על רוטר החזן ואמר: 'כולם מתו' 'ס'איז שוין קיינער נישטו' [כבר אין אף אחד]. 80% מתו. את מי ששאלו אמר 'מתו'. לא ידענו שום דבר.

— אבל היו גם דברים חיוביים מבחינה חברתית. היו גם הצגות של התיאטרון שהיה בבניין ציבורי והכיל 50-60 מקומות. יאנקו טאלר מיאסי וחבריו היו השחקנים הראשיים. היתה במה ושחקנים. היו מוכרים כרטיסים. כן פעל "חדר" של הרב הגר.

מי שיצא מן הגטו היה בסכנת מוות. למרות זאת אירגנו קבוצה של אנשים, ביניהם אלזה ואלך, שעשתה מעין הכשרה מחוץ לגטו. עבדו שם והרוויחו.

אכלנו לחם שעורה ואפונה.

— איך היה היחס של האוקראינים? איכרה לקחה שתי בנות אליה הביתה והן סרגו אצלה. ביום השוק, יום שלישי בשבוע, היו באות הביתה ומביאות פרודוקטים. לא היה מה לאכול. לחם שעורה בטעם מר. היו לוקחים קליפות חמניות (מאקוך) להסקה. השתמשו למאור ב"קאניציל".

— 1944. הגרמנים היו בנסיגה. דז'ורין היתה בלי שלטון. ראשון הופיע בחור יהודי מהנוער הקומוניסטי המקומי, שהכרנו אותו והוא עם הפרטיזנים היוו השלטון. הפרטיזנים השתלטו על המקום לפני שבא הצבא האדום. כמה ימים אחרי השחרור ניסו הגרמנים להפציץ איזה גשר. נשכבנו על הכביש. פעם ראשונה שראינו הפצצה. כמה אנשים נהרגו. אחר-כך הגיעו שלטונות הצבא האדום. נמלטנו לבית-הקברות ונשכבנו בין הקברים.

— בחזרה כל אחד הלך בדרך משלו.

החזרה היתה לפי יוזמה אישית. כל אחד תפס עגלה או רכבת ונסע. אנחנו תפסנו משאית. קצין יהודי מהצבא האדום נתן לנו אישור עם חותמת, העלה אותנו על המשאית שלו והביא אותנו עד סירט.

— אחרי שנסגר הגבול התחילו להבריח אנשים לסירט, בעיקר נוער. אני זוכר שהיה בא בחור אחד מן "הבריחה" שעסק בהעברת נוער, זרק לאמי חופן דולרים ואמר: "תשמרו לי על זה". כל הקבוצה שלנו עסקה בכך. היינו מפזרים את הנוער בינינו ותוך כמה ימים נסעו הלאה. נתיב אחר היה דרך נובוסאוליצה. היה לנו חבר גוי, שלמד איתנו בבית-הספר, ועבד בעיריית סירט. הוא היה נותן לנו אישורים שבעל תעודה זו הוא תושב סירט ואנחנו היינו ממלאים את השמות. כך ניצלו אנשים אחרי שהגבול כבר היה סגור לגמרי. מסירט שלחנו את האנשים לבוקרשט.

קטעים מעדותו של חיים שני ב"יד ושם"

— בתחילת המלחמה גורשו כל היהודים מכפרי הסביבה והתרכזו בערים הגדולות: סירט, רדאוץ, סוצ'בה. הגיעו אלינו יהודים כפריים מהסביבה ושינו את ההרכב החברתי. היו התפרצויות אנטישמיות, אבל החזקנו מעמד עד לפלישת הגרמנים לרוסיה. אז גורשו כל יהודי העיירה לשני מקומות בדרום

רומניה, קראיובה וקאלאפאט. הפכנו לפליטים וכל רכושנו היה מה שיכולנו לשאת. הנדודים שלנו התחילו בעצם הרבה לפני שאר יהודי בוקובינה. כשעזבנו את סירט השארנו את הבתים סגורים וכשחזרנו מטרנסניסטריה לא מצאנו כלום. קראיובה היתה עיר גדולה ובמקרה יצא שאני ואמי הגענו לקראיובה. שיכנו אותנו בבתי-ספר יהודיים וקהילת קראיובה, שהיתה עשירה, עזרה לנו הרבה. הואיל ואמי היתה אלמנה ואני הייתי הילד היחיד, משפחה מקומית שלא היו לה ילדים אירחה את שנינו אצלה בבית במשך כמה חודשים והתייחסו אלינו כמו אל בני משפחה. גם מפוני סירט ששוכנו בתוך בית-הספר קיבלו עזרה ומצבם היה, יחסית, לא רע, לעומת המפונים שהגיעו לקאלאפאט. שם המצב היה קשה מאוד.

סמוך לגירושנו לטרנסניסטריה הוחזרנו לבוקובינה, אבל לא לעיירה שלנו אלא לרדאוץ, וגם שם היינו על תקן של פליטים. איכסנו אותנו בבתי-ספר ובבתי-כנסת, ומצבנו היה קשה מאוד. היהודים ברדאוץ עוד חיו כמו שאנחנו חיינו מקודם, עוד היו מסעדות, עוד היה מסחר והם עזרו לנו הרבה.

יום אחד הודיע כרוז עם תוף שמגרשים את כל היהודים מרדאוץ ושלמחרת צריכים להתייצב בתחנת הרכבת. למחרת באנו לתחנת הרכבת והכניסו אותנו בצפיפות, יחד עם יהודי רדאוץ, לקרונות של בהמות. התחלנו לנסוע. אוכל כמעט ולא היה, רק מה שכל אחד לקח לדרך. כך נסענו שבוע, או שבועיים, עד שהגענו לבסרביה. כמה פעמים במשך המסע יכולנו לרדת מהרכבת לזמן קצר כשהעמיסו פחמים לקטר, או מילאו מים. ניצלנו חניות כאלה לעשיית צרכים ולקניות, אם היה משהו לקנות. השומרים התנהגו בצורה מחפירה ביותר.

בבסרביה (היום מולדובה), בקרבת הדנייסטר, החמיר המצב. התחילו להוסיף לנו את שרידי יהדות בסרביה. הם כבר עברו את כל הסיפור הזה לפנינו והיו עלובים מאוד, ממש עם טלאים, לא היה להם כבר מה ללבוש. היה זה בסוף הסתיו המזרח-אירופי, נובמבר 1941, כבר היה קר מאוד. הגענו לתחנת הרכבת של אטקי, העיר שעל הדנייסטר בצד הבסרבי. מכאן היו צריכים להעביר אותנו אל הצד האוקראיני של הנהר, לטרנסניסטריה. מהרכבת עד לנהר צריך היה ללכת ברגל. סבתא שלי לא יכלה להמשיך ללכת ופשוט השאירו אותה למות באמצע הדרך. זה קרה להרבה זקנים.

המעבר מאטקי למוגילב שעל הגדה האוקראינית של הנהר, היה זוועתי. אנשים נדרסו, טבעו, זה היה איום ונורא. לנו היה מזל. בן דודי, בובי רוזנראוך, שהיה

איש אמיד, הצליח להעביר איתו כסף. הוא שיחד איזה קצין מהז'נדרמריה וקיבלנו משאית שהעבירה אותנו לדז'ורין. היו עוד משפחות בודדות שהצליחו לארגן לעצמן תחבורה אבל כל שאר האנשים נאלצו ללכת ברגל עם צרורותיהם לגטאות ששובצו בהם. היו שהצליחו להישאר במוגילב והועסקו בבית היציקה. בכל העיירות האלה היו בתי השימוש בחוץ, אם בכלל היו. בדז'ורין הכניסו אותנו לגטו של היהודים המקומיים. היו כמה מאות יהודים ודחסו לשם כמה אלפים שהגיעו מכל עיירות בוקובינה. אני זוכר שגרתי בביתה של משפחה שהיתה מורכבת מאב ושתי בנות גדולות, מבוגרות מאיתנו. היו להם שני חדרים ומטבחון קטן, בלי שירותים. את החדר הגדול הקציבו לנו, לפליטים. בחדר גרו עשרה אנשים: אני ואמי, דוד, שהיה נשוי ואשתו אבדה בדרך עם הבת והוא נשאר לבד, ועוד משפחות מבוקובינה שהכרנו רק שם. התנאים היו מחפירים. היה חורף קשה. מיטות לא היו ונאלצנו לישון על הרצפה. גורשנו רק עם חפצים אישיים. נכון שלבשנו, במקום חליפה אחת, שלוש חליפות ומזה חיינו בחורף הראשון. בגטו היתה רק באר אחת וממנה שאבו את המים. לא היו אמצעי מחיה. מי שהיה לו כסף איכשהו הסתדר. גם הכסף היה סיפור. הרומנים הדפיסו כסף מיוחד לאזור הכיבוש והיו צריכים לתרגם את הלֵיי הרומני לכסף הכיבוש. כמו כולם התחלנו לעשות כל מיני תמרונים כדי להישאר בחיים. לצערי הרב התנאים ממש קטלו את האנשים. התחיל טיפוס בהרות, כי אי-אפשר היה להתנקות מן הכינים, כי הנפט שמסלק אותן היה מאוד נדיר. מים סחבנו מן הבאר היחידה על הגב עם אסל ושני דליים. רק אנשים צעירים החזיקו איכשהו מעמד. השתדלנו לשמור על ניקיון אישי והיגיינה מינימלית בתנאים של החורף הקשה, בטמפרטורה של 30-40 מעלות צלזיוס מתחת לאפס. התקיימנו ממכירת חפצים לאוקראינים. פעם בשבוע היה שם שוק, והגויים היו די רעבים למצרכים יומיומיים. עבור חליפה אפשר היה לקבל פוד קמח (16 ק"ג). אם היה קמח כבר אפשר היה איכשהו לאפות לחם, אבל זה היה לחם משעורה וטעמו רע מאוד. לחם טוב כמעט לא היה. מוצרי חלב היו, כי היו להם בהמות. היה חורף והיינו צריכים את הבגדים לעצמנו, אבל מכרנו כדי להשיג מעט מזון. באביב כבר התארגנו והתחלנו לעסוק ב"מסחר". מי שידע לסחור יותר טוב היה לו מה לאכול. סחרנו גם בסיגריות אמיתיות שהחיילים היו מביאים מרומניה, מכרנו אותן לאיכרים עשירים. היה מחסור במלח. הבהמות לא יכולות לחיות בלי מלח והאיכרים היו נותנים הון בשביל קילו מלח. אנחנו היינו קונים מהחיילים

הרומנים את המלח ומוכרים אותו לאיכרים. בקיץ היינו קונים אצל האיכרים תפוחי עץ, מכינים מהם מיץ (קוואס) ובימי השוק מוכרים להם להרוות צימאונם. מכרנו גם מציתים, אבני מציתים, גפרורים ועוד ובתמורה קנינו מוצרי חלב, ביצים ולחם. כך שרדנו. אבל רק מעטים הצליחו להסתדר. רבים מתו מטיפוס הבהרות ומטיפוס הבטן. הדיזנטריה הכתה בקיץ. בגלל התנאים הסניטריים הגרועים התפשטו המגפות. הרופאים לא יכלו לעזור כי לא היו תרופות. דודה שלי, רוזה קליפר, קיבלה סרטן והתענתה בייסורים לא-אנושיים כי לא היו תרופות לשיכוך כאבים. חבר שלנו מהתנועה קיבל התהפכות מעיים ולא יכולנו להציל אותו.

בקיץ 1942 התחלנו לארגן את הנוער הציוני במחתרת. אספנו חברים שהיו בתנועתנו לפני טרנסניסטריה, לא רק מסירט. היו חברים מצ'רנוביץ ומעוד עיירות בבוקובינה. היתה לנו חברה מדורנה, ריטה פופלניקר (היום אביאור) שגרה עם הוריה בחדרון פרטי קטן. אצלה התאספנו לפעולות. היו יהודים שלא הסתכלו בעין יפה על הפעילות שלנו. פחדו שהרומנים יעלו עלינו ויתנקמו בכולם. התא התנועתי שלנו כלל 15 חברים ופעל בתנאי המחתרת של טרנסניסטריה. ספרים כמעט לא היו. כשתפסנו איזה מילון התחלנו לדון בינינו על פירושים של כל מילה, כי לא רצינו לאבד קשר עם השכלה. בתוך הקבוצה הזאת היו גם שני הבנים של הרב הגר מסירט. הם נתנו לנו הרצאות על יהדות. אביהם, הרב, לא ידע מזה, כביכול. הבאנו גם מבוגרים מהתנועה הציונית, שנתנו לנו לפעמים הרצאה על ציונות.

עסקנו גם בעזרה הדדית. הגרמנים היו עושים אקציות. לקחו בעיקר נוער לעבודת כפייה מעבר לבוג לבניית ביצורים. כבישים וגשרים. הם היו מופיעים באמצע היום, מתנפלים על יהודים שמצאו ברחוב וחוטפים אותם. הגטו שלנו היה מקום קטן. אני גרתי על יד הרב ושני הבנים שלו, הייתי מודיע להם. מצד ימין היה גר עוד חבר, בֶּרֶטֶל הרט (היום רופא בישראל). כך שזה היה די צפוף ויכולנו להודיע בצורה של טלפון אנושי.

דוגמה נוספת לעזרה הדדית: תמכנו במשפחת החבר שלנו, ברוך כהן, שנפטר מהתהפכות מעיים. קברנו אותו בקבר פרטי והצבנו עליו מצבה ראויה מעשה נדיר מאוד באותם ימים, בהם מתו מאות אנשים וכולם נקברו בקברי אחים. כבר חשבנו על ישראל והקמנו מעין "קבוצת הכשרה". מספר חברים הסתכנו ויצאו בחשאי לכפרים בסביבה לעבוד בחקלאות אצל האיכרים. חילקו ביניהם את

הרווחים כמו בקיבוץ. זה פעל זמן קצר עד שבסוף, כשסכנת ההלשנה גברה, נאלצנו להפסיק. אם חייל או ז'נדרם רומני היה תופס אותם, זה יכול היה להיגמר במכות רצח, או במוות. כפעילי תנועה ציונית במחתרת היינו במלכוד. פחדנו מכל הצדדים, הן מן היהודים והן מן הרומנים והאוקראינים, שלא היו "אוהבי יהודים".

במשפחות שגרנו אצלן בגטו היה נוער מקומי, בעיקר בנות, כי הבנים היו מגויסים. כמעט לא היו גברים בגיל הגיוס בתוך הכפר הזה, לא יהודים ולא אוקראינים. הן גדלו והתחנכו ברוח הקומוניזם, בלי חוכמות. לא ידעו כלל מיהדות, לא ידעו שום דבר. ניהלנו איתן ויכוחים. בחור אחד משלנו, קלינגר, התחתן עם יהודיה מקומית בשם חיה וינר, ויחד עלו ארצה. בנוער המקומי היה בחור אחד, שאנחנו לא ידענו שהוא קומוניסט, אבל בסוף הסתבר שהוא היה פרטיזן וכשהרוסים חזרו הוא היה בין הפרטיזנים שהשתלטו על דז'ורין.

אחד ממפעלי התנועה היה הוצאת עיתון. ברור שלא היה עט ולא היה נייר. חבר שלנו בשם פויו אברהם רינצלר, בחור תרבותי שהיה גם סופר שכתב באידיש, תפס יוזמה. הוא השיג איכשהו נייר וכלי כתיבה והחליט להוציא עיתון של קן הנוער הציוני בשפה הרומנית. הוא עצמו כתב בכתב ידו את העיתון וגם ערך אותו. יש בו אפילו איורים. כל אחד מאיתנו כתב מאמר. כמובן שהוא העתיק את המאמרים בכתב יד ברור ובאותיות זעירות כדי לחסוך נייר. התוכן היה ציוני. אני כתבתי על פטירתו של ברוך כהן. חברים כתבו על חוויות בגטו, על אירועים שונים. כמעט כל מאמר נסגר עם איזו אמרה בעברית. אני כתבתי "עוד לא אבדה תקוותנו". זה היה הסיום. המאמר נכתב בדז'ורין, ביום 31 ביולי 1943. בסך הכל יצאו 3-4 גליונות. זה הופץ במחתרת בקרב אנשים לא-רבים. היה פחד מפני השלטונות וגם מפני העתיד. ידענו שהשלטון הקומוניסטי יחזור והם בודאי לא היו אוהדי הציונות.

קיבלנו גם עזרה סמויה מהוועד המקומי, שעם עשרת חבריו נמנו: דוד בוסקבאום, שהיה ציוני מוכר בסירט; בובי רוזנראוך מהעיירה שלנו וכץ מרדאוץ. הם היו בקשר עם הרומנים וידעו איך לשחד אותם.

בשלב מאוחר יותר, התחילה התנועה הציונית מרומניה לשלוח עזרה כספית לטרנסניסטריה באמצעות קצינים רומנים שהיו מוכנים להסתכן תמורת אחוזים גבוהים. בהתחלה היתה בעיה: איך לחלק את הכסף בין אלפי יהודי דז'ורין? כדי למנוע סכסוכים שלחו את כל הכסף לרב הגר מהעיירה שלנו והוא סירב

לחלק את הכסף בלי רשימות שמיות. לכן החליטו בבוקרשט שכל תנועה תשלח עזרה לחבריה עם רשימות. יצחק הרציג (לימים ארצי) דאג לאנשי הנוער הציוני ולציונים הכלליים. אנשי מזרחי דאגו לאנשיהם, אגודת ישראל לאנשי ה"אגודה" וכו'. הרב הגר קיבל רשימות ולפיהן חילק את הכסף. פעמיים או שלוש קיבלנו סכומים קטנים, אבל כל פרוטה היתה מאוד-מאוד חשובה.

השתמשנו בכסף לקניית מזון ומצרכים חיוניים. גטו דז'ורין נחשב למקום נוח יחסית והיהודים נהנו מתנאים יותר טובים מאשר בגטאות אחרים. אחוז התמותה כאן היה הכי נמוך. גם הקומיטֶה (ועד היהודים) היה טוב יחסית. היו כאן גם אנשים אמידים, כמו בן דודי בובי רוזנראוך, שעזר למשפחתי. כמעט כל יום נתנו לנו "צהרים". הדוד שלי, שאישתו נפטרה, גם הוא היה במצב טוב, כי הרוויח במסחר. הם עזרו לנו. אני הייתי בסך הכל ילד ואימי לא יכלה לעשות כלום.

הנעליים שלי התבלו לגמרי וללכת יחף בחורף האוקראיני היה מסוכן מאוד. אימי עשתה מאמץ גדול וקנתה לי זוג נעלים. מאוחר יותר, כשהגרמנים נסוגו, התחיל להציף את האזור זרם של חיילים גרמנים מרופטים ומדוכאים. גרמני בלוי אחד ראה את הנעליים שלי ורצה לקחת לי אותן. "גיבען זי מיר די שוע" [תן לי את הנעלים], הוא אמר. למזלי, רגליו היו נפוחות כל כך שלא הצליח לחלוץ את נעליו. כך ניצלתי מגזילת נעלי. המזל שלנו היה שהחיילים שנסוגו היו מה"וֶרמאכט" ולא מה"אס.אס". הגרמנים נסוגו במשך שבועות וזאת היתה זוועה. מצד אחד הרגשנו שהחזית מתקרבת ושמחנו על המפלה שלהם. הם נסוגו כצבא מובס, אבל הפחד היה גדול שמא יהרגו אותנו ברגע האחרון. לא ידענו מה קורה בשאר חלקי אירופה, אבל לפי השמועות על מעשי הגרמנים מעבר לבוג, פחדנו מאוד. עד שביום בהיר אחד נעלמו הרומנים והגרמנים. פתאום נכנסו כמה בחורים, פרטיזנים, שזינבו בצבא הנסוג. יומיים-שלושה הם שלטו במקום עד שהגיע הצבא האדום. היהודים הרגישו חופשים ויצאו מן החורים. לא רחוק משם היה איזה גשר אסטרטגי שהגרמנים רצו להרוס. פתאום, באמצע היום, התחילה הפצצה מהאוויר. פעם ראשונה בחיים שראיתי את זה, זה היה איום: אתה רואה פצצות נופלות פתאום כמו ביצים ואתה חסר אונים. נשכבנו באמצע הכביש עד שהמטוסים עזבו. בהפצצה זו נהרגו הרבה אנשים, רובם יהודים שהצליחו לשרוד ונהרגו ביום השחרור.

כעבור כמה חודשים התרחקה החזית לעבר רומניה. שיחדנו חיילים רוסים

שיקחו אותנו במשאיות שנסעו לחזית, כמה שיותר קרוב. כמו מרבית היהודים, גם המשפחה שלי שיחדה קצין רוסי שיסיע אותנו הביתה. אגב, לכל קצין היתה חותמת בקופסה קטנה בכיס. הוא נתן לנו "פצ'ט", אישור שאנחנו שייכים לצבא, העלה אותנו על משאית מלאה ציוד צבאי והתחלנו לנסוע לכיוון בוקובינה, אני, אמי ודודי. הגענו לצ'רנוביץ כשהגבול בין רוסיה לרומניה עוד לא היה סגור. חזרנו לסירט, שהיתה כמעט חרבה לגמרי, בעיקר המרכז היה לגמרי הרוס. מצאנו איכשהו דיור והתחלנו להתמקם. כסף לא היה לנו. דודי מברנו וכל משפחתו, שאמא הפקידה אצלו את חסכונות המשפחה, נשלח לטרזינשטאט ומשם לאושוויץ. הוא לא ניצל. אימי התחילה לעסוק במסחר. ברומניה היה מחסור גדול במזון. אמא היתה קונה מהאיכרות חמאה וגבינה בכמויות קטנות והיתה הופכת אותן לבלוק אחד גדול. את הבלוקים היתה אורזת בקרח ושולחת עם סוחרים יהודים לערי רומניה עד בוקרשט. מזה חיינו תקופה ארוכה.

מפגש אנשי ציבולובקה: 9 ביוני 2000

משתתפים: עו"ד יצחק ארצי, דר' דוד שערי, יוסף חיים קאופמן, צילי טננבאום (קאופמן), פייביש שרגא הרמן, אסתר רוטמן (רוזה מאט), יעקב דוננפלד, דב פרוכט, וילי הולינגר, מָדי ויניש (אנדרמן), חיים שני (שנרך) ז"ל, דר' אליהו סלע-סלדינגר.

הנושאים שעל הפרק:

1. כיצד הגיעו מרדאוץ לציבולובקה?
2. התקופה הראשונה בציבולובקה — תקופת הרפת.
3. היציאה מהרפת וההשתכנות בבתי האיכרים בכפר.
4. הדרך חזרה לסירט.

חיים קאופמן

— ברדאוץ העמיסו אותנו על קרונות להובלת בקר בצפיפות גדולה והגענו למרקולשט. ריכזו אותנו והלכנו ברגל עד לגטו. היה בלגן. התחילו לאסוף את הזהב ואיימו עלינו שמי שלא ייתן יירה בו במקום. אנשים התחילו לזרוק זהב, דולרים, טבעות... עמדו בתור והכניסו לארגז. היו כאלה שזרקו לבור כדי לא לתת לחיילים הרומנים. אחרי כמה ימים במרקולשט התחלנו ללכת ברגל. מי שעוד היה לו כסף שכר עגלה עם סוס וכל אחד נדחף לשים את החפצים שלו, את התרמיל, בעגלה. כך הלכנו עד שהגענו לדנייסטר. בדרך עברנו כל מיני קולחוזים עזובים, עד שהגענו ליער קוסאוץ. הלכתי כמה מאות מטרים ביער וראיתי בור עם מאות אנשים מתים. הרבה ראו את זה. הייתי ילד בן 14 וזה השפיע עלי מאוד.

— לפני הדנייסטר היו עגלות, למי שהיה לו כסף. כך הלכנו עד שהגענו לציבולובקה. אינני זוכר כמה זמן. אולי שבועים... זה היה בסתיו. יצאנו מרדאוץ אחרי הושענא רבא. הוכנסנו לאורווה/רפת באורך של אולי 100 מטר.

— מתברר, שבדז'ורין היה המימסד של קהילת יהודי סירט הציונים והרב ברוך הגר. הם התארגנו והצליחו להגיע למצב יותר טוב. בציבולובקה לא היתה

מנהיגות. לנו לא היה עם מי לדבר. היינו לגמרי חסרי ניסיון.
— אלה שהלכו דרך אטקי נסעו במשאיות ואלה שבאו ממרקולשט הלכו ברגל. בדרך פגשנו ילדים ונשים בבגדים מרופטים וראינו הרבה אנשים מתים בצד הדרך. בעיקר אנשי בסרביה מידניץ וחוטין, גם מדורנשט ודורוהוי.
— בדרך לציבולובקה פגשנו יהודי שאמר לנו: "יִידן אַנטלויפט" [יהודים הימלטו].
— לְסטָרָה-ציבולובקה [ציבולובקה הישנה] הגיעו כ-400 אנשים מסירט. כעבור חודשיים נשארו בחיים כ-350. מי שהיה לו מה להחליף אצל האיכרים קיבל פרוסת לחם תמורת קופסת גפרורים, עבור טבעת זהב ביצה ו"הייסע זופע" [מרק חם]. היו המון עכברים ברפת. על הגוף המון כינים שמצצו את הדם והעבירו את הטיפוס. יום אחד אחרי הצהרים באו כמה מיליציונרים (אוקראינים) והוציאו מספר גברים. שאלו: "מי כאן אחראי?" דר' קליפר יצא והתייצב באמצע. קיבל מכות רצח. היה אדם חלש מאוד. אחרי כמה ימים מת. לקחו כ-10 גברים, קודם רוקנו להם את הכיסים, נתנו להם מכות ואחר-כך שיחררו אותם. פעם הם נכנסו עם מקלות לשדוד. יהודי אחד צולע אמר: "קינדער, הייבט אָן צו שרייען צום רבונו של עולם" [ילדים, התחילו לזעוק אל רבונו של עולם]. כולם צעקו "שמע ישראל!" והשודדים ברחו.
— השודדים היו גם רומנים בבגדים אזרחיים וגם אוקראינים. אחר-כך באו לשדוד גם רומנים במדים מן הז'נדרמריה. הגטו לא היה מוקף גדר תיל.
— היו אנשים שהתאבדו. פרץ קליין היה הראשון שתלה את עצמו. היו עוד כמה שתלו את עצמם. אחד קפץ לתוך הבאר.
— לא היתה שום התארגנות. כל אחד לעצמו. אנשים שכבו עם 40 מעלות חום. כולם היו שבורים.
— כשהגענו לציבולובקה היו במשפחה שלנו 21 איש. אחרי החורף הראשון נשארנו שלושה — אבא, אני ואחי יעקב. בתוך הקולחוז השתדלנו לעזור איש לרעהו. אבא היה אוסף עצים, מבעיר מדורה, אוסף מאנשים סוכר וקפה, והיה מכין קפה בתוך סיר גדול ומחלק לכולם קצת קפה חם.
— החיים היומיומיים? היינו מיואשים. כל אחד שכב במקומו על הקש וחיכה למוות. בהתחלה כל אחד חיפש לעצמו משהו לאכול. מנסה להחליף אצל הגויים. הלכו לכפר לבקש חתיכת לחם. היו גם איכרות טובות שנתנו אוכל והיו שנתנו מכות. היו שפחדו להתקרב אל הפליטים בגלל המגיפה. רומני אחד

שנדבק בטיפוס בא על סוס ודרס את האנשים ששכבו על הארץ ברפת. דורה מרגלית, למשל, הפשיטה את הבגדים מבני המשפחה שמתו ומכרה אותם. כן, מי שמת הפשיטו אותו ומכרו את בגדיו. היו עוד אנשים שהיו להם מטבעות זהב. אספו ונתנו לראש הכפר שייתן להיכנס לכפר.

— אחרי שיצאנו מן הרפת התחלנו גם לעבוד. היו אנשים שקפאו להם הרגלים והידיים. עיקר הקורבנות היו מן הזמן ששהו ברפת, בארבעת החודשים הראשונים, 99% מן המתים. אלה שהחזיקו מעמד ברפת לא מתו. נשארו 160 ב-1944.

— בתקופת הכפר גרנו בחדר אחד בצפיפות קשה. לדוגמה 16 נפש בחדר אחד קטן.

— אני זוכר שפעם, כשהייתי רעב מאוד, ירדתי מן התנור ששכבתי עליו ו"לקחתי" שלושה תפוחי-אדמה, שמתי אותם בתוך הרמץ שבתנור ואכלתי לבד שאף אחד מן המשפחה לא יראה. הערש משה לייב שרול שאכער ביקש: "מאמע, גיב מיר הייסע זופע!" [אמא, תני לי מרק רותח]. שאלו אותו למה? ענה שאם הוא אוכל לאט נדמה לו שהוא אוכל יותר.

— עבדו אצל הגויים כי כל הגברים היו מגויסים. הנשים והזקנים היו זקוקים לידיים עובדות. הנשים שלנו עבדו בדרך-כלל בסריגה תמורת ממליגה. אכלו "מאקוך" (גפת חמניות, מה שנשאר אחרי מיצוי השמן, מאכל שהיה מיועד לבהמות). עבדו לאור נר פרימיטיבי בתאורה קלושה. הוציאו את העיניים. מי שהיה לו איזה מקצוע יכול היה להתפרנס.

— תיקנו ערדליים. לקחנו גומי מצמיגים ישנים. להכנת דבק היינו צריכים להשיג דלק מטוסים. שמענו שמטוס רוסי נפל באיזה מקום רחוק. אחד הסתכן והלך להביא דלק. לקח איתו 3 בקבוקי וודקה. אחד הוא נתן לשומר המטוס, את השני נתן למפקד האחראי ואת השלישי לאיש שהוציא את הדלק מִמְכל המטוס. כך ייצרנו דבק ותיקנו ערדליים.

— מי שיצא מהכפר ללא רשות ונתפס, קיבל מכות. לא היה לאן לברוח.

— קברו בקברי-אחים. אחר-כך היה קברן, אחד בשם פרץ. הטמין בשלג. הכלבים אכלו מהגוויות. מצאו את הראש של שטרלינג.

— מצאו גם את הראש של "די רויטע מלכה מייד" [מלכה האדמונית]. ראש הכפר היה צריך לאסוף אנשים כדי לקבור את המתים בקברי-אחים. בסוף באה איזה התארגנות. וילי הולינגר היה 4 חודשים (קריאת בינים: "זמן יותר ארוך")

ראש הקהילה.

— יום אחד ב-1943 הגיעה שמועה שאוספים ילדים להחזיר לרומניה. לקחו גם את האחיות שלי וכולם נסעו לבלטה. אחר-כך החזירו אותם. התחילה להגיע עזרה בבגדים. התאספו אצל וילי.

— ב-1943 לקחו אנשים לניקולייב, שם בנו גשר. מציבולובקה נלקחו אנשים צעירים עד גיל 30. גם אני הייתי ביניהם. היה לנו מזל והחזירו אותנו. היו אנשים שפדו את עצמם ובמקומם נלקחו אנשים יותר מבוגרים. תפסו גם את לייבל קאופמן. את יאנקל לייב לקחו לניקולייב. היה שם שנה וחצי. עבד אצל ארגון "טודט" הגרמני. היו עוד שניים שאני לא זוכר את שמם. אחד הצליח להשתחרר. כשהגרמנים התחילו לסגת לקחו את עובדי הכפייה של ניקולייב לבלטה, שם הכניסו אותם לאיזה בית, סגרו אותם וזרקו פנימה פצצות עשן. איכר אחד שגר בסמוך הצליח להציל שלושה אנשים. כל השאר נהרגו.

— משה אליעזר שאכֶר אירגן מניין אצלו בחדר. אמרו קדיש. השתמשו בקַניציל למאור. פעם תפסו את אחי. הוא חזר בלי חולצה ועם פסי דם על הראש.

— לייב רחמוט לימד את הבנים של קופמן תמורת חצי כוס קמח.

— לפני פסח הלכנו לשדות לאסוף גרעיני חיטה. עשינו ריחיים וטחנו את החיטים. מהקמח אפינו מצות.

— הז'נדרמריה הכירה באלי וייניש כאחראי. וילי הולינגר הוכר כאחראי לפניו. הלכתי איזה 80-100 ק"מ מציבולובקה לבלטה להביא את אחי שהיה שם פצוע קשה. גם האחות של הופנברג הלכה לבלטה. הדרך היתה קשה כי הצבא הרוסי התקדם, ירה והפציץ, ואנחנו הלכנו.

— ב-1944 באו ואמרו לנו כי 'שלנו כבר בדרך'. ראינו את הצבא האדום נכנס לציבולובקה. היו כאלה שהלכו אחרי הצבא והיו כאלה שנשארו כי לא ידעו מה המצב לאשורו. לנשארים בציבולובקה השתנה המצב לטובה. מאוחר יותר בא קצין יהודי מהצבא האדום ועזר לנו לחזור.

— חלק מבני משפחתי הצליחו לעבור את הגבול לרומניה. כשאני הגעתי הגבול כבר היה סגור. עברתי בטֶרֶבְּלֶשְט מבלי לדעת את הדרך. מצאתי בסירט כמה משפחות. העיירה הפכה להיות הגבול. בדרך חזרה לא היו קורבנות. היו אנשים שגויסו לצבא האדום והיו שנתפסו ונשלחו למכרות הפחם בדונבאס. אנשים חזרו לסירט מכל מיני מקומות. אני זוכר את יאנקעלע בנדיט (נפל כאן בארץ). אני הייתי בין הראשונים שחזרו. הקצין הרוסי לקח אותנו לסירט. גם סוזי היתה

בין הראשונים. ינקו וינדיש היה מין ראש משטרה, 'קאָמיסאַר פון דער פּאָלקס פּאָליצַיי (קומיסר משטרת העם].

אפיזודות מהתנסויותיה של הגב' אניטה פייגר לבית וגנר

אניטה נולדה בווינה ב-15 במרס 1919 לאימהּ סופיה וגנר לבית גְרֶדִינְגֶר יילידת סירט ולאביה קרל ויטוס וגנר, יליד סוצ'בה. שני ההורים רכשו את השכלתם הגבוהה בווינה, בה התגוררו שלושה אחים ושתי אחיות של האם. כסטודנטים התיידדו ונישאו שם בשנת 1917. ב-1921, כשאבי האם חלה, חזר הזוג הצעיר לסירט כדי לסעדו. האב נתפרסם בסירט כעורך-דין ופרקליט מצליח ומשום כך היו לו אויבים בין הקולגות הרומנים. האם היתה מורה לשפות רומניות בגימנסיה. הם היו מיודדים מאוד עם עורך-הדין דר' קוּפְצֶ'אַנוּ, בן הארכיבישוף היווני אורתודוכסי, שכיהן כאדמיניסטרטור של סירט. אניטה למדה בסירט עד שרדאוץ הפכה לעיר מחוז וכל המוסדות הממשלתיים החשובים, כולל הגימנסיה הגבוהה, הועברו אליה. אניטה לא הרגישה טוב בעיר הזרה ועברה לווינה להמשך לימודיה. כאן התאכסנה אצל דודה גוסטה, אחות האם ובעלה וולף, שהיו חסוכי ילדים, עד אחרי ה"אנשלוס". באפריל 1939 נאסר דוד וולף בידי הגסטפו והבית הוחרם. אניטה חזרה לסירט אל הוריה. האם נסעה לבוקרשט ותמורת אלפי דולרים סידרה שקצין רומני יביא את אחותה גוסטה מווינה לסירט. דר' קוּפְצֶ'אַנוּ, שגם הוא הועבר בשעתו לרדאוץ, סידר לה ניירות מתאימים. השונא העיקרי של קרל וגנר היה עורך-דין רומני בשם סַמוּשְקוּ. הוא הלשין שדודה גוסטה היא קומוניסטית. יום אחד, כשההורים שהו ברדאוץ, בא בלש מיאסי לערוך חיפוש בבית. אניטה קיבלה אותו יפה. כעבור כמה ימים אסרה המשטרה את שלושתם והמפקד הודיע שמעבירים אותם ליאסי למשפט באשמת בגידה. האב הואשם שהוא קומוניסט. האם עוזרת של האב. אניטה תועמלנית. בינתיים הועברו לבית סוהר בסוצ'יאבה. באותו זמן פרץ מרד הליגיונרים נגד אנטונסקו והגרדיסטים כבשו את המשטרה ובית הסוהר בסוצ'יאבה. הם הרביצו לווגנרים, שברו את המשקפיים של האב והבטיחו שלא יזכו להגיע ליאסי חיים. בלילה בא הבלש מיאסי שהביא למאסרם, הוציא אותם בסתר מבית הסוהר והחביא אותם אצל אחותו. הוא סיפר להם שמצפונו מציק

לו וכי ההאשמה מתבססת על תמונה שמצא בביתם בסירט, בה יושבת אניטה על הקבר של קרל מרקס בלונדון, תמונה שצולמה באחד הטיולים ללונדון בימי חופשת בית-הספר בווינה. למחרת הביא אותם ליאסי, למשפט. שפט אותם קצין רומני שהכיר את המשפחה. הוא ידע שזאת קונספירציה, אבל היה חייב להחמיר מעט. את הנשים שיחרר לגמרי ואת האב שיחרר בערבות עד לדיון המשפטי הבא. הם חזרו לסירט. כעבור כמה ימים באו שוב לאסור את האב, אך לא מצאו אותו ולקחו במקומו את האם. שלחו אותה לוואפניארקה, מחנה של אסירים פוליטיים בטרנסניסטריה ואחר-כך העבירו אותה לגרוסולובה, שם נשארה עד סוף המלחמה. האב התחבא שלושה ימים וכבר רצה למסור עצמו לידי המשטרה כשאניטה שיכנעה אותו לנסות להימלט לבוקרשט במכונית. במחסום עצרו אותם והעבירו אותם למחנה של אסירים פוליטיים ששכן בבי"ס בעיירה בראגאן שבדרום רומניה. האב עבד בעבודת פרך וחלה, אניטה עבדה בחווה. רופא המחנה שיחרר אותם מטעמי בריאות ויעץ להם לנסוע לבוקרשט ואפילו קנה כרטיסי רכבת עבורם, כי לא היה להם כסף. האב החליט לחזור לסירט בתקווה ששיחררו את האם והיא מחכה להם שם. ברדאוץ עצרו אותם שוב ופקדו עליהם להתייצב כל יום במשטרה. דר' קופצ'אנו שלח להם כסף וסיפר להם על ההגליה הצפויה לטרנסניסטריה. הבטיח להשיג להם רישיון להישאר ברומניה, הרישיון הגיע אחרי שכבר הוגלו. כיוון שחזרו בחוסר כול והדירה נשדדה בינתיים, הציע קופצ'אנו לאניטה לגשת לאחיו ברדאוץ, שיסדר אצל השלטונות שתקבל את דמי הפנסיה של האם המורה. היא רצתה לתת לו תמורת השתדלנות 50% מן הכסף אך הוא הסתפק ב-40%. בעזרת כסף זה הצטיידו לקראת ההגליה.

הם הוגלו במסלול מרקולשט והתנסו בכל התלאות הידועות לנו. לבסוף הגיעו לציבולובקה ושוכנו באורוות סוסים. מחצית האנשים שבאו איתם בטרנספורט היו חולים או מתים. אניטה היתה מחוסנת ולא חלתה בטיפוס הבהרות כשאר הגולים. היא טיפלה באביה שקדח מחום וסבל מאוד. הסתובבה בין האנשים המתים למחצה ועודדה אותם להתנועע כדי שלא יקפאו מקור. לאורווה שלה נכנסו כ-350 אנשים ונותרו כ-150. אנשים שהיו בבית עניים, התגנבו בלילות לכפר וסחרו עם האיכרות. ספל בורשט תמורת בגד. היא היתה מפונקת והתקשתה להסתדר. פעם ניגשה אל אחד האנשים שחזר מהכפר עם בורשט והתחננה שייתן מעט בורשט לאביה. האיש ענה: "העלמה וגנר, שנים ציפיתי

לראותכם במצב זה". כשהאב שמע זאת הבין שהפסיד את הקרב וביקש נפשו למות. הוא היה אידיאליסט ועבד חינם עבור עניים. לפני מותו אמר לאניטה: "מאשל, אם מישהו לא יהרוג אותך, את תשרדי. יש לך האופי של אמא, את לוחמת. חייך רק התחילו, את חייבת לשרוד. הבטיחי לי". הוא הביט בעגילי היהלומים שהיו מוסתרים מתחת לשערה הפרוע ואמר לה: "מאשל, הורידי את העגילים שלך, הם יצילו את חייך". הביט בעיניה ומת. היא שמעה בקולו והחביאה את העגילים בחיקה. צריך היה להוציא את האב מן האורווה. 3-4 גברתנים יהודים עסקו במלאכה זו. לאבי היה מעיל יפה עם בטנת פרווה שלא פשט אף פעם. הקברנים רצו את המעיל, אחרת לא יקברו. אניטה ידעה שממילא לא יכולים לחפור באדמה הקפואה וגם אין להם כלי חפירה. היא סירבה לתת את המעיל. הם אמרו שיוציאו את שיני הזהב. היא ידעה שממילא היו עושים זאת. היא ראתה אותם מוכרים שיני זהב תמורת מזון. היא החליטה לשמור את המעיל לעצמה. אחרי שלקחו את האב רגשותיה קהו. ישבה מאובנת והדבר היחיד שעשתה: הריגת כינים שזחלו עליה. התאמצה לא לחשוב כדי לא להשתגע. אחרי כמה חודשים הרשתה המיליציה לאיכרות להיכנס לאורווה ולסחור עם הפליטים. איכרה אחת ראתה את המעיל וחשקה בו. היא הציעה

לתת תמורתו שבוע ימים בורשט. אניטה סירבה בחשבה כי לא משנה אם תמות שבוע יותר מאוחר. לידה שכבה בחורה שהיתה בסירט תלמידה של האם. היא אמרה לאיכרה: "אם תצילי את הבחורה הצעירה הזאת, היא תשלם לך בנדיבות אחרי שתסתיים המלחמה. היא באה ממשפחה מאוד עשירה. אני מתביישת לתת לה למות פה. לי אין בשביל מה לחיות עוד. בעלי ושלושת ילדי מתו וכך גם אחותי ואחי. ובכן, הצילי את הבחורה." האיכרה לא ענתה. הסתובבה והלכה. למחרת בבוקר חזרה עם צרור, הושיטה לאניטה לבוש פרווה ורמזה לה ללבוש אותו. קשרה לראשה מטפחת איכרים ומשכה אותה החוצה מהאורווה אל המזחלת. אניטה לקחה איתה את המעיל של אביה. הם עצרו ליד בקתת חימר עם גג סכוך בקש. הבית הכיל שני חדרים אחד היה חדר השינה של זוג האיכרים. הם ישנו על רצפת הטיט המרופדת בקש ועליו מחצלת. בגדי הפרווה שלהם שימשו כשמיכות בלילה. החדר השני היה המטבח שמרבית שטחו היה תפוס על-ידי תנור שאש בערה בו תמיד. שם בישלו את הארוחות הקבועות: בורשט, מרק שעועית, שעורה, ירקות ומעט קותל חזיר. שם גם אפו את הלחם. התנור שימש גם כמקום שינה לחתול, לכלבים, לשתי העזים, לתרנגולות ולאניטה, שישנה בראש התנור והיה לה שם חם ונעים. במקלט זה חיה כמה חודשים "מאושרים". אניטה מספרת: "מיד כשנכנסנו לבקתה האיכרה שמה על השולחן קערה רחבה ושלושתנו אכלנו בכפות עץ. תחילה זה הבחיל אותי כשראיתי איך האיכר אוכל, אך הייתי רעבה ואכלתי. הקיבה לא היתה רגילה לשומנים אלה וקיבלתי דיזנטריה. הייתי חולה מאוד. כל 5-10 דקות בלילה נאלצתי לקפוץ מהתנור החם ולרוץ החוצה לקור שמתחת לאפס, יחפה, חצי ערומה ולשחרר עצמי לתוך בור בשלג הקפוא. נחלשתי מאוד. נוסף לכך היה לי פצע ברגל שקיבלתי משפשוף הבוץ בנעליים הכבדות שלי בלכתי מבסרביה לאוקראינה. עד בית האיכרה לא הורדתי את הנעליים מרגלי. במשך שהותי באורווה הפצע היה קפוא ולא הטריד אותי ביותר, אך בחום הבקתה התחיל לכאוב. הרגל התנפחה לי לגמרי והסבל היה איום. הדיזנטריה והזיהום ברגל כמעט הרגו אותי. גם הכינים אכלו אותי וביקשתי למות. כשהתלוננתי על הכינים באוזני האיכרה היא אמרה שעלי לשמוח, כי פירוש הדבר שלא אמות. כשאמרתי שאאבד את רגלי, היא כרעה ברך לפני האיקונין ואמרה שהיא עשתה את חלקה כשהוציאה אותי מן האורווה ועכשיו אלוהים יעשה את חלקו. היא נתנה לי שיקוי של צמחים, שמה כמה קומפרסים על הרגל ובאמת אחרי כמה חודשים

הבראתי. במשך החורף לא התרחצתי אף פעם. כשהתחלתי להתהלך בחדר רציתי לחסל את הכינים. כל יום לקחתי מעט נפט מן העששית ומרחתי על שערותי. פעם חזרה האיכרה מוקדם מהרגיל מעסקיה והריחה ריח נפט בשערותי. היא כעסה מאוד והבטיחה לי שוב שהכינים חיות רק על אנשים בריאים ועלי להיות אסירת תודה. לא ידעתי דבר על המלחמה ועל הנעשה באוורוה עד שהרשו ליהודים לעזוב את האוורוה ולגור אצל האיכרים".

נודע לאניטה שכל חודש יוצאת משלחת מציבולובקה לגטו אובודובקה, מרחק 12 ק"מ. הרישיון ניתן ליום אחד, כך שיוצאים בבוקר וחוזרים בערב. אניטה פנתה אל אריק שבת, שהיה השליח לאובודובקה ונתנה לו את העגילים שיבדוק מה אפשר לקבל שם תמורתם. הוא חזר בערב ואמר שנגנבו. היא ידעה שהוא משקר והטיפה לו מוסר, אך ללא הועיל. כדי להראות את טוב ליבו הביא לה 10 גלויות דואר. אניטה כתבה 6 גלויות אל דר' קופיצ'אנו ושלחה אותן לשש ערים שונות ברומניה בתקווה שאחת מהן תגיע אליו. אכן הוא קיבל אחת הגלויות וענה לה שישלח לה כסף ויעשה הכל להחזיקה בחיים. הוא כתב לה שהיא יכולה לקבל פעמיים בשנה מארקים של כיבוש מה"צֶ'נְטְרָלָה אֶבְרָאִילוֹר" (Centrala Evreilor) שבבוקרשט. כעבור כמה שבועות הודיע לה אריק שבת שהגיע עבורה כסף. היא ביקשה מהשלטונות "פס" לאובודובקה וקיבלה. שם פגשה בחור מסירט שהיו לו כמה חברים בגטו. הוא הציע לה להצטרף אל פרל'ה, בחורה בסרבאית שכל בני משפחתה נורו מול עיניה, ולגור איתה בגטו. היא נטלה את הכסף וחזרה לציבולובקה. את רובו נתנה לאיכרה. אחרי שחשבה על ההצעה החליטה לעבור לאובודובקה ולחיות בין יהודים. בוקר אחד הסתננה לתוך קבוצת עובדי כפייה שיצאה מציבולובקה לעבודה על פסי הרכבת באובודובקה ונעלמה שם. היא גרה עם פרל'ה במחסן עצים נטוש. ישנו על הארץ, על מצע קש. פרל'ה יצאה כל יום "לשוטט" וחזרה אחר-הצהריים עם מזון שהשיגה תמורת בגדים, שיני זהב וכל מה שאפשר למצוא אצל מתים. כשפרל'ה סיפרה לאניטה על התפרנסותה מחפירת קברים והפשטת גוויות, סתמה אניטה את האוזניים בידיה ולא רצתה לשמוע. פרל'ה כעסה ואמרה לאניטה: "'כמה זמן את חושבת שאפרנס אותך? לא די שאני מביאה לך אוכל את עוד שונאת אותי על מעשי". אניטה נעלבה, התכנסה לתוך עצמה וישבה כל היום במבוא לצריף מבלי לעשות דבר. שכנה, שדיברה רק אידיש, לימדה אותה איך לשרוד — לא לחשוב על שום דבר שאינו מועיל להישרדות. להתעלם

מהכל. היא הזכירה לאניטה כל פעם את מחויבותה לאביה לשרוד. וכך, אחרי כמה שבועות של אינדוקטרינציה, דבריה התחילו להשפיע. אניטה ביקשה מפרל'ה להכיר לה את איש הקשר של הגטו עם השלטונות הרומניים. הכירו לה את קרל פייגר, בחור צעיר ונאה. היא ביקשה ממנו שיכיר לה קצין רומני מן האדמיניסטרציה. כעבור כמה ימים בא קרל לבקרה, הביא לה מזון וסיפר לה שמצא לה קצין רומני הגון, מורה במקצועו האזרחי. אניטה הסתכנה ויצאה את הגטו אל הקומנדטורה ללא רישיון. הקצין היה נחמד והבטיח למצוא את האם במחנה ההסגר של האסירים הפוליטיים. הוא קיים את דברו ונוצר קשר מכתבים בין האם לבת. האם רצתה שהבת תצטרף אליה, אך הקצין שלל את הרעיון בטענה שאיש אינו יודע מה יקרה לאסירים הפוליטיים בסוף המלחמה. נוצר קשר טוב בין אניטה לקצין הרומני. כעבור שנה, כשנקרא לסיים תפקידו ולחזור לבוקרשט, הוא שאל את אניטה עם היא רוצה להעביר מכתב לדר' קופצ'אנו וגם יעץ לה לא לפנות אל ממלא מקומו כי הוא איש רע. היא שלחה מכתב ובתשובה קיבלה חבילת בגדים טובים וכסף רומני (ליי), בניגוד למארקים של כיבוש שקיבלה בפעמים קודמות, שערכם היה פחות. בינתיים הלכה והתהדקה הידידות בין אניטה לקרל פייגר.

כשהצבא האדום נכנס לאובודובקה כולם אצו לקראת הטנקים להריע לחיילים. מה גדולה היתה האכזבה כששמעה קצין רוסי על הטנק הראשון צועק ברוסית: 'הכו ביהודים והצילו את רוסיה!' מיד החליטה לעזוב ולחזור לרומניה. הלכה יחד עם קרל פייגר 3-4 חודשים בעקבות הצבא האדום המתקדם עד שהגיעה לבוקרשט. מאוחר יותר נישאו ונולד להם בן יחיד ושמו ג'ורג'.

אפיזודות מהתנסויותיה של פרידה נבון (בנדיט)

פרידה נולדה בסירט ב-4 באפריל 1926, למשפחת בנדיט, אחרי יעקב האח, להורים צבי וז'ני לבית וינטראוב. האב נפטר בהיות פרידה בת 3. הם גרו ברחוב בתי-הכנסת. המשפחה היתה דתית. את החגים נהגו לחגוג בבית הסב. פרידה למדה בבית-הספר היסודי הכללי בסירט. בתיכון לא יכלה להמשיך כי לא כתבה בשבת. היא זוכרת שהיו בסירט שתי תנועות ציוניות: בית"ר והנוער הציוני. אחיה היה חבר בנוער הציוני, היא לא היתה חברה בתנועה זו. לפני פרוץ

המלחמה פונתה משפחתה לדורנשט ברגל, יחד עם משפחת הדוד. הסב נפטר שבוע לפני הפינוי. לקחו איתם רק מה שיכלו לשאת, את שאר החפצים השאירו בבית. אחר-כך הוסעו בקרונות בהמות והגיעו לקלאפאט. חיו בתנאים מאוד גרועים, איזה 200 נפש באולם אחד גדול. היו הרבה יתושים ורבים חלו במלריה. גם האח שלי חלה והבריא. יהודי הסביבה עזרו. אחרי חודשיים וחצי הוחזרו לבוקובינה, לרדאוץ, ובאוקטובר גורשו שוב, עם כל היהודים, בקרונות להובלת בהמות, למרקולשט. החוויות שעברו על כולם, הנסיעה ברכבת, ההחרמות במרקולשט וצעדת המוות לאוקראינה, עברו גם עליהם. גם הם חצו את הדנייסטר ליד יאמפול. בדרך נפגשו עם דוד, חייט במקצועו ואישתו. צירפו אותם למשפחה. ניזונו מסחר חליפין עם האיכרות שבאו לסחור במקומות החנייה. החליפו מחטים, חוטים ובגדים תמורת חתיכת לחם, גבינה או מזון אחר. אחרי שעברו את אובודובקה הגיעו לציבולובקה. כאן שוכנו בשתי רפתות, כ־1270 איש מבוקובינה (רבים מסירט) ובסרביה. הדוד, יעקב קופל, יחד עם בחור צעיר, עוזר שלו בחייטות, נהגו להתגנב מהרפת שהז'נדרמים שמרו עליה ולחפש עבודה בכפר. באחת היציאות תפסו אותם הז'נדרמים והכו את הדוד מכות רצח בקת רובה. בכוחותיו האחרונים חזר לרפת ומאז לא התאושש. הוא הצליח לחיות עוד זמן מה ונפטר בתחילת חודש כסלו, אחרי מות האם, שנפטרה לפניו מטיפוס הבהרות, בי"א כסלו תש"ב. פרידה מספרת: 'בימים שדודי עוד חי הביא לנו האיכר שעבד אצלו מעט אוכל כל יום ואמר שאם הדוד ימות הוא רוצה את המעיל השחור שלו. בסוף מכרנו לו את המעיל תמורת מרק וחתיכת לחם. כולם חלו בטיפוס. מהקור קיבלו רבים מכות כפור בגפיים. כל יום פחת מספר האנשים. היו שלושה בורות שקברו בהם. בלילות טיפסו עלינו כל מיני חיות, אולי עכברים. על הכינים אין מה לדבר. כל הזמן היינו רעבים. כל החורף מתו אנשים עד שבסופו נשארו רק כ-350 איש ברפת. כשהרשו לנו לצאת לגור בכפר נשארנו, אחי ואני, עם הדודה. המצב השתפר. הדודה מצאה עבודה בחקלאות והביאה לנו קצת אוכל. הנשים האוקראיניות שגרנו אצלן ריחמו עלינו, הילדים היתומים וגם הן נתנו מעט אוכל. היו גם איכרות ששנאו אותנו. אמרו, ליהודים יש כינים. בימי ראשון אהבנו לצאת ולראות את הכפריות יוצאות ומטפחות לראשן וכל מיני סרטים מסביב. היה נחמד. ללמוד לא למדנו. לא היה ספר. בסוף 1943 קיבלנו כסף מתנועת הנוער הציוני וגם בגדים ששלחו מבוקרשט. החיים נעשו טיפה יותר טובים. את אחי תפסו לעבודת כפייה

בניקולייב, הוא עבד שם בביצורים. רבים לא חזרו, אבל הוא כן חזר. לפני השחרור אמרו לי ולאחי שמוציאים את יתומי טרנסניסטריה ומחזירים אותם לרומניה. אירגנו את כל הילדים ולקחו אותנו לבלטה. היו יותר מדי ילדים ואותנו לא לקחו. סמוך לשחרור החליט אחי לצאת לדרך עם עוד כמה אנשים כדי שלא יקחו אותם שוב לעבודת כפייה. הוא הגיע לסירט לפנינו ועבד שם כמתורגמן מאוקראינית לרומנית. אנחנו יצאנו רק אחרי השחרור, כמה משפחות ביחד. היינו חופשים. יכולנו לנוח מתי שרצינו. זה היה באביב 1944. היינו צריכים לגנוב את הגבול כדי להגיע, אני ודודתי, לסירט. העיר היתה הרוסה ורק מעט יהודים חזרו. דודתי הצליחה ליצור קשר עם התנועה והמשכנו לבוקרשט, שם היינו בהכשרה וחיינו חיי קומונה. אני עבדתי באיזה בית-חרושת. הלכנו לתיאטרון, לאופרה, היו לנו הרצאות וחיינו חיים טובים. עליתי בעלייה ליגלית, עם סרטיפיקט, מקונסטנצה, באונייה "טרנסילבניה". באנו איזה שמונה זוגות לקיבוץ אושה. ייסדנו קיבוץ "במאבק" ועברנו לכפר שמריהו. כאן התחתנו בחתונה משותפת יפה מאוד, באוקטובר 1947. אחר-כך ייסדנו את המושב השיתופי "אלוני אבא", שאני חיה בו עד היום. אחי הגיע ארצה ב-1946, לחם במלחמת השחרור ונפל בקרב על סג'רה. בבית קשת יש גלעד עם השמות. אני עולה כל פעם לקברו עם הנכדים שלי ומתנחמת שלפחות יש לו קבר."

מחֲזיוֹנוֹת טרַנסניסְטרִיָה

אליהו סלע-סלדינגר

בֵּין קְרִיז׳וֹפוֹל לְבֶּרשַׁד

שֶׁלֶג לָבָן פָּרוּשׁ מִלא הָעַיִן. שֶׁלֶג צוֹנֵחַ
הַמָּוֶת מְהַלֵּךְ לוֹ בַּשֶּׁלֶג הַצַּח מַעֲדָנוֹת
וְעִקְּבוֹתָיו חֲתוּמִים בְּכִתְמֵי גְוִיּוֹת קָפוּאוֹת.

הַמָּוֶת נוֹשֵׁף וְסוֹעֵר,
הַמָּוֶת חַי וְנוֹשֵׁם.

סוּפָה צְפוֹנִית מִתְפָּרֶצֶת, מַעֲרִימָה דִיּוּנוֹת שֶׁלֶג לָבָן,
קוֹבֶרֶת גְּוִיּוֹת...
גּוּפוֹת עֲלוּמוֹת זוֹעֲקוֹת בְּאִלֵּם קוֹל אֵלַי שָׂחַק קוֹדֵר.
מִתּוֹךְ מַעֲטֵה הַשֶּׁלֶג הַצַּח מְבַצְבְּצוֹת אֶצְבָּעוֹת אֲרֻכּוֹת, זְקוּרוֹת...

אֶת לוֹבֶן הַשֶּׁלֶג מַשְׁחִיר דִּשְׁדּוּשׁ רַגְלַיִם כְּבֵדוֹת.
שַׁיֶּרֶת גּוֹלִים מְטַפֶּסֶת בְּמַעֲלֵה הַגִּבְעָה הַלְּבָנָה,
אֵין פּוֹנֶה עֹרֶף, אֵין מַפְנֶה רֹאשׁ לְאָחוֹר
פֶּן יִסָּפֶה עִם הַנֶּחֱשָׁלִים הַמּוּמָתִים בַּקֶּשֶׁת...

רְחָבָה, רְחָבָה הַדֶּרֶךְ בַּשָּׁדוֹת הַלְּבָנִים,
הַנָּתִיב מְסֻמָּן בִּגְוִיּוֹת הַנִּסְפִּים מִשַּׁיֶּרֶת הַתְּמוּל
שֶׁחָתְמוּ בְּגוּפָם אֶת נְתִיב הַמָּוֶת בַּדֶּרֶךְ אֶל הַבּוּג.

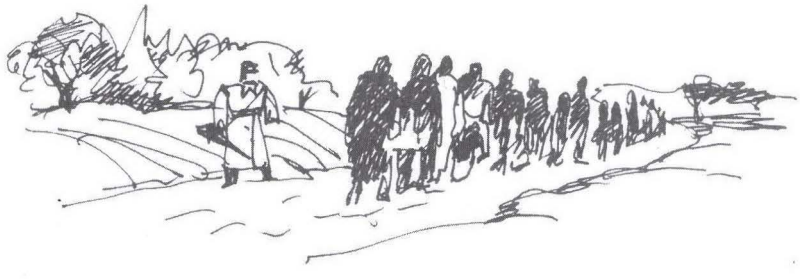
נוֹצוֹת שֶׁלֶג מִתְרוֹצְצוֹת בָּאֲוִיר,
מַלְבִּינוֹת אֶת הַדָּם, מְכַסּוֹת עֲקֵבוֹת,
מַקְפִּיאוֹת הַזְּוָעוֹת בְּעֵינֵי תִּינוֹקוֹת הַנִּשָּׁאִים עַל כָּתֵף...

הַמָּוֶת מְרַפְרֵף לוֹ בֵּין הַמְּדַשְׁדְּשִׁים בַּשֶּׁלֶג הֶעָמֹק,
מַכֶּה בְּקַתּוֹת רוֹבִים בַּמִּשְׁתַּהֶה, בַּכּוֹשֵׁל, בַּמִּתְמוֹטֵט,
בַּפּוֹנֶה לְצַד הַדֶּרֶךְ לִשְׁאֹף רוּחַ...
הַמָּוֶת יוֹרֶה...

הַמָּוֶת עוֹקֵב אַחַר הַשַּׁיָּרָה הַתְּשׁוּשָׁה
מְחֻפָּשׂ בִּדְמוּת גּוּשׁ כַּפְרִיִּים שָׁחֹר, מְאַיֵּם, מַחְרִיד,
הַפּוֹשֵׁט עַל הַחֲלָלִים,
הַחוֹלֵץ שֵׁן, הַתּוֹלֵשׁ עָגִיל,
הַמְּקַצֵּץ רֶגֶל בְּצֶקֶה בְּשֶׂל נַעַל...

הַמָּוֶת מְהַלֵּךְ בַּשֶּׁלֶג הַצַּח וּפְסִיעוֹתָיו חֲתוּמוֹת בַּדָּם.

הַסּוּפָה נִרְגַּעַת, דּוֹמֶמֶת...

אָב מוֹלִיךְ יַלְדּוֹ בְּאוֹר חַמָּה חָרִפִּית קָרָה וּבוֹהֶקֶת.
תַּרְמִילֵי רִישׁ עַל גַּב שָׁחוּחַ מִכְּאֵב וְעֶלְבּוֹן.
עֵינַיִם מֻשְׁפָּלוֹת...
רַגְלַיִם בְּצַקּוֹת...
אָסוּר לְפַגֵּר !
לְ הִ זְ דָּ רֵ ז !

בְּבִשְׁעַת הָעֲקֵדָה מְחַיְכוֹת קַרְנֵי הַחַמָּה בֵּין קַרְעֵי עָב
וּמְגַשְּׁשׁוֹת עַל פְּנֵי הַיֶּלֶד, עַל עֵינָיו...

בְּרֹאשׁ תֵּל לָבָן נִצָּב הַמָּוֶת וְצוֹפֶה בְּמִצְעַד הָרְפָאִים. דְּמוּת אָדָם לוֹ.
עוֹרוֹ הֶעָרוּם מַבְהִיק בְּתִכְלִתּוֹ,
שֶׁלֶג עוֹטֵף כְּתֵפָיו,
זְקָנוֹ שֶׁלֶג רְפִידָתוֹ.
עֵינָיו טְרוּפוֹת מַבָּט מַבִּיטוֹת אֶל נְגֹהוֹת הַשֶּׁמֶשׁ הַשּׁוֹקַעַת
וְרַגְלָיו מְבוֹסָסוֹת בַּשֶּׁלֶג הֶעָמֹק כִּמְנַסּוֹת לָבוֹא אֶל הַגּוֹלִים.

הֵלִיט הָאָב אֶת עֵינֵי הַיֶּלֶד כְּבִשְׁעַת בִּרְכַּת כֹּהֲנִים
לְהַסְתִּיר מַרְאֶה הַזָּקֵן הַקּוֹרֵן, טְרוּף הַחוּשִׁים,
הַתּוֹעֶה בְּשִׁלְגֵי נְבוֹאוֹ.

אֵחַר הָאָב. הַיֶּלֶד חָתַם הַמַּרְאֶה בִּנְבָכָיו וְלֹא יָדַע
כִּי הָאִישׁ הַמְּיֻסָּר עַל תֵּל נְבוֹ,
הוּא הַמֵּת הַחַי שֶׁנִּשְׁמַט מִשַּׁיֶּרֶת הַתְּמוֹל
וְהַמָּוֶת מִשְׁתַּעְשֵׁעַ בּוֹ, מִתְנַבֵּר לוֹ...

הַבּוֹזְזִים בָּזְזוּ תַּרְמִילוֹ וּבְגָדָיו, הוֹתִירוּהוּ חַי,
טְרוּף חוּשִׁים וּסְפוֹג זָוָעָה,
מִתְאַמֵּץ בִּשְׁאֵרִית כֹּחוֹ
לְדַדּוֹת בְּעִקְבוֹת הַמָּוֶת
לְהִגָּאֵל...

הַשֶּׁמֶשׁ שָׁקְעָה, הָעֶרֶב יָרַד,
הָאָב וְיַלְדּוֹ מְרַחֲפִים בַּמּוֹרָד עַל פְּנֵי הַשֶּׁלֶג הַצַּח...
הַקַּלְגַּסִּים מְאִיצִים...
הַשַּׁיָּרָה נָמוֹגָה בְּחֶשְׁכַת הַלַּיִל כְּלוּאָה בְּאַרְוָה חֲרֵבָה
שֶׁל קוֹלְחוֹז עָזוּב...

דְּמָמָה עוֹטָפָה אֶת שְׂדוֹת טְרַנְסְנִיסְטְרִיָה, דְּמָמַת מָוֶת.

רַק אִילָן בּוֹדֵד בְּשַׁלַּכְתּוֹ הַמֻּשְׁלֶגֶת זוֹקֵר בָּדָיו לַמָּרוֹם,
כְּאֶצְבְּעוֹת הַגְּוִיּוֹת מִתּוֹךְ הַשֶּׁלֶג הַלָּבָן,
נָד וּבוֹכֶה בְּאוֹשַׁת הָרוּחַ...

טֵבֵת תשמ״ד

ברשד — גטו למקומיים ומחנה הסגר למגורשי בוקובינה

חלק מיהודי סירט המשיכו בצעדת המוות עד לקולחוז בלנובקה ונמלטו ממנו לגטו ברשד.

בֶּרְשַׁד (Bershad) — עיירה במחוז בַלְטָה שעד לכיבוש הגרמני-רומני היוו בה היהודים את רוב אוכלוסייתה, כ-60%. עם הכיבוש נטבחו כ-10,000 מתושבי העיר, יהודים ואוקראינים. אחר-כך רוכזו בגטו היהודים שנותרו בחיים, כ-5,000-4,000 נפש. עליהם נוספו כ-20,000 מגורשים מבוקובינה, בסרביה ומולדובה הצפונית (מחוז דורוהוי). הגטו השתרע על שתים עשרה סמטאות צפופות שכללו כשלוש מאות, שלוש מאות וחמישים מבנים, רובם הרוסים למחצה, משני עברי רחוב "פוצ'טבה" — כביש ששימש את הצבא ואת האוכלוסייה המקומית כעורק תחבורה ראשי. החלק הדרומי שמעבר לכביש נקרא דוֹלִינָה וגבולו נהר דוֹכְנָה הנשפך לנהר בוג במזרח. היהודים המקומיים קלטו בדירותיהם את המגורשים ונוצרה צפיפות של 15-25 נפש בחדר. הז'נדרמריה הרומנית שלטה בגטו וּמְפַקְדָהּ, שהיה מפקד הגטו, מינה ועד יהודי בשם "אוֹפְּשִׁינָה". הועד הורכב מראש, שני סגנים וכמה חברים.

האופשינה הפעילה משטרה יהודית. כל תושבי הגטו היו חייבים לענוד מגן דוד צהוב. בחודשי כהונתו של סגן פֶּטְרֶסְקוּ (Petrescu), שהיה אדם הומני, כמפקד הז'נדרמריה (מדצמבר 1941), לא הוקף הגטו בגדר תיל ואיכרים הורשו להיכנס ולסחור עם היהודים בשוק הקטן שהיה ממוקם בחלק העליון של הגטו. המחירים אמנם היו מאוד מופקעים (כיכר לחם עלתה בגטו במחיר יום עבודה של פועל), אך בכל זאת ניתן היה להשיג מעט מזון. המסחר היה בדרך-כלל סחר חליפין ומי שכבר לא היה לו מה למכור נאלץ להסתכן ולצאת מן הגטו ללא אישור, כדי לנסות להשיג יום עבודה אצל איכר תמורת לחם, מעט קמח תירס, תפוחי אדמה, או אפילו כיכר מַקוּך[1], המשמש מזון להאבסת בהמות. יש שיצאו

1. כיכר עגולה בעובי 3-4 ס"מ העשויה גפת חמניות כבושה, לאחר כתישתה והפקת השמן.

לפשוט יד ולחזר על הפתחים בתוך הגטו ויש שהסתכנו והרחיקו אל כפרי הסביבה, למרות שידעו כי היוצא מן הגטו ללא אישור נחשב למרגל שדינו מוות. אנשים רבים מתו מרעב ומקפיאה. יש שלקו בקפיאת חלקי גפיים שנשרו והם הפכו לנכים. הזוהמה גרמה מחלות מידבקות והכינים העבירו את טיפוס הבהרות, מגפה שהפילה את מרבית החללים.

בחורף 1941-1942 מתו אלפים מקור, רעב ומחלות. לא היו תרופות לריפוי החולים והרופאים שבין המגורשים ריפאו במילות עידוד עד שמתו בעצמם. יום-יום עברה ברחובות הגטו עגלת החברה קדישא ואספה את הגוויות הקפואות משולי הדרך ומן החורבות המיושבות. המתים הובאו לבית-הקברות היהודי והונחו בפנים, ליד שער הכניסה, כבולי עץ כרותים עד להפשרת השלגים, כי אי-אפשר היה לחפור באדמה הקפואה. רק באביב 1942, אחרי הפשרת השלגים, נטמנו המתים בשישה קברי-אחים.

בסוף אוגוסט 1942 הוחלף מפקד הז'נדרמריה. במקום פטרסקו (Petrescu) מונה גריגורסקו (Grigorescu H.G.). מיד עם קבלת התפקיד אסר על האיכרים להביא מזון לגטו. הוא נהג להכות כל יהודי מזדמן, לשדוד רכוש, לרצוח להנאתו והטיל חתיתו על כל יהודי ברשד. עם התקרבות החזית נתהדקו הקשרים בין יהודי הגטו לבין הפרטיזנים בתחום העזרה הרפואית והמודיעין, בייחוד עם הפרטיזנקה שמפקדה היה היהודי יאשה טאליס, יליד ברשד.

בסוף 1942, החלה להגיע עזרה מוועד העזרה האוטונומי של יהודי רומניה שבבוקרשט. השקיעו את הכסף בהקמת בית-חולים קטן, שצופפו בו 65 מיטות. התקינו בצמוד לו בית מרקחת קטן, שניהלה אותו יהודית (קוקה) שטדלר ובו תרופות הכרחיות שמאוד קשה היה להשיגן בגלל המלחמה. הוקם בית תמחוי שחילק מדי יום כ-450 מנות מרק חם ולחם, או ממליגה. הוקם בית יתומים שאסף כמאה יתומים קטנים שהתגלגלו ברחוב. בית היתומים תיפקד גם כבית-ספר לחלק מן הילדים. הפעילות הרוחנית התאוששה. מניינים התפללו בדירות פרטיות, כי בית-הכנסת שימש למגורים. בלטו בהם היתומים אומרי "קדיש". חוגים התקיימו בדירות פרטיות צפופות. התארגנה מחתרת ציונית ופעילות אמנותית: הוקם תיאטרון חובבים. המשורר יעקב פרידמן כתב שירים וארנולד דגני צייר ציורים. הכל בהיחבא כי התכנסויות היו אסורות. מפלת צבא גרמניה בקרבות סטלינגרד (2 בפברואר 1943) הביאה שינוי קל לטובה במדיניות הממשלה כלפי היהודים, אך בשטח נמשכו הגזירות. באביב 1943, כשהחזית

הגיעה לאומן (Uman) השתכנה בברשד מפקדה גרמנית מקומית "אוֹרְטְסְקוֹמַנְדַנְטוּר" (Ortskommandantur) ויחידת הגסטאפו שבראשה פוֹן בְּרַיטַג (Von Breitag), שנהג להרוג שלושה יהודים כל יום "כדי לרומם את מצב רוחו". שוב החל הֶרֶג בגטו ברשד, אך לגבי מגורשים מסוימים נפתח פתח תקווה. במפגש בין פילדרמן למיהאי אנטונסקו ב-7 באפריל 1943, הצהיר האחרון כי הוא תומך בהגירת [החזרת] היתומים מטרנסניסטריה. (הספר השחור עמ' 419).

ב-4 במאי 1943 הוחלף שוב מפקד הז'נדרמריה, ובמקום סרן גריגורסקו (Grigorescu) האכזר מונה סגן משנה פלורין גינרארו (Florin Ghineraru), צעיר כבן 19-20, סדיסט מאין כמוהו. מיד עם בואו ציווה להקיף את הגטו בגדר תיל ותעלה בעומק שלושה מטרים. הוא הכריז כי "היהודים הובאו לברשד על-מנת למות ברעב" וירה ללא משפט בכל יהודי שנתפס יוצא מן הגטו. לגינרארו היה תחביב — לתפוס יהודי, לרוב ילד, לקשור אותו לאופנועו ולדהור בפראות ברחובות הגטו עד שאברי הנגרר רוסקו והוא התעלף, או מת. כשהוא היה מופיע בגטו כולם מיהרו להתחבא.

העזרה שהגיעה מבוקרשט, אכן הצילה רבים ממוות, בייחוד ילדים יתומים עזובים שהיו חשופים לרעב, למחסור בלבוש ונעלים, למחלות ולהתעללויות הז'נדרמים ואנשי משטרת העזר האוקראינית. כמו-כן היא סייעה למי שעבד בעבודת כפייה מסודרת בברשד ובסביבה. העובד אמנם לא קיבל שכר, שהגיע לו על פי חוק, ונגזל בידי הקצינים, אך אישור העבודה הגן עליו מאקציות, כגון זו שנערכה ב-25 ביוני 1943. באותו מצוד נתפסו בברשד 1,500 יהודים והודחסו לקרונות סגורים בלי מזון ולבוש. שומריהם הז'נדרמים התעללו בהם באכזריות לאורך כל הדרך עד לנהר בוג, שם הועברו לידי ה־SS, לעבודת כפייה במחנות: נִיקוֹלַייֶב (Nicolaev), טְרִיהַטִי (Trihati) ו-וַרְוַרוֹבְקָה (Varvarovca).

רובם ניספו שם. מפקד מחנה העבודה של ניקולייב, הקצין הגרמני הנס שמיד, היה אכזרי ביותר. פעם לקח 10 אנשים שכלה כוחם ולא היו מסוגלים עוד לעבוד וציווה על חבריהם היהודים לתלותם. החבל של הקורבן השלישי נקרע פעמיים. התליות הופסקו ושמונת הנותרים נורו. שמיד ירה במו ידיו בשניים מהם. כשנודע לו כי כמה עובדי כפייה מסתננים מן המחנה ומחזרים על הפתחים לבקש אוכל, ציווה לירות ב-20 יהודים מעובדי הכפייה.

משתכפו התקפות הפרטיזנים על מתקנים צבאיים בסביבה, התחילו לפשוט על

הגטו אנשי הגסטאפו עם כלבים, הז'נדרמריה והמפקדה הגרמנית. לילה-לילה היו מוציאים יהודים ממיטותיהם, מביאים אותם למפקדה, מענים והורגים. ב-31 בדצמבר 1943 ירה גִינֶרוּ ב-18 יהודים שעבדו בבית-החרושת לסוכר, הביא אותם לגטו ואילץ 10 יהודים להפשיטם ולתלותם על עמודי הטלגרף. ב-25 בינואר 1944 נשבר בעינויים אחד האסירים היהודים וגילה את סוד הרשימות של היהודים שעזרו לפרטיזנים (הרשימות היו בבקבוקים קבורים). 148 אנשים נאסרו ועונו שמונה ימים. ב-2 בפברואר 1944 נורו ונקברו בעמק בֶּרְלוֹבָקָה שליד ברשד. שבוע לפני השחרור הומתו עוד שמונים יהודים, רובם מאוקראינה, באשמת שיתוף פעולה עם הפרטיזנים, אחרי שעונו במשך שלושה שבועות. לפני הנסיגה ציווה גיננרו להצית את ברשד ולפוצץ את בית הסוהר על ארבעים האסירים שבו.

מספר הנספים בברשד — על פי הסטטיסטיקה של ועדת העזרה האוטונומית חיו בברשד, בסתיו 1941 כ-20,000 מגורשים. מהם נותרו באוגוסט 1942 כ-10,000 יהודים, לפי התפלגות זו: 2,250 מקומיים; 3,200 מבסרביה; 3,500 מבוקובינה ולערך 250-260 נפש מהרֶגַט. לפי נתוני הז'נדרמריה היו בברשד בספטמבר 1943 (כחצי שנה אחרי המִפקד של ועדת העזרה) 5,261 מגורשים — מהם 3,263 מבוקובינה ו-1,098 מבסרביה.

קרוב לפסח 1944 הפציצו הרוסים את ברשד באופן מאסיווי ומיד לאחר ההפצצה (14 במרס 1944), נראו ראשוני הטנקים של הצבא האדום ברחוב פוץ'טבה. הכיבוש המהיר הציל את שארית יהודי ברשד ממוות ודאי, על פי פקודת גיננרו. מיד לאחר השחרור התחילו לגייס את כל הגברים, אוקראינים ויהודים, לצבא האדום. הנשים האוקראיניות הביאו לבעלים שלהן מזון ובגדים, צידה לדרך ואילו היהודים, שאך זה ניצלו מן המוות והיו ערומים, יחפים ומורעבים נלקחו להילחם בחזית יאסי[2].

2. הנתונים שלא צוין לגביהם מקור אחר, לקוחים מן הערך של ליטאני דורה, "ברשד", בתוך: פנקס הקהילה — "רומניה". כרך ראשון, עמ' 411-414.

עדויות אישיות

קטעים מעדותו של דר׳ אליהו סלע-סלדינגר

גיטו ברשד

הגזירות הידועות נגד היהודים נמשכו עד שמיני עצרת. כשהתפללנו ערבית בבית-הכנסת נכנס קצין רומני מלווה בכמה חיילים והודיע כי מחר עוזבים כל היהודים את סדיגורה (שם גרתי מאז הכיבוש הסובייטי). כל משפחה נדרשה לארוז מה שנחוץ לדרך במשקל שיכולים לשאת וראשי המשפחות נצטוו להכין רשימת מצאי של החפצים והרכוש שמשאירים בבית. את הרשימה ואת המפתח של דלת הכניסה יש להכניס למעטפה שתימסר לשלטונות. למחרת נאספנו בתחנת הרכבת של סדיגורה ונדחסנו לקרונות בקר, כשארבעת האשנבים הזעירים אטומים וחתומים בלוחות עץ ותיל דוקרני. כך נסענו בצפיפות איומה ובמחנק במשך כמה ימים עד שהורדנו במחנה המעבר "מרקולשט". אנשים שהתפתו לשכור עגלות מתחנת הרכבת עד שער המחנה, נשדדו בדרך בידי איכרים. נערכה לנו "קבלת פנים" על-ידי "קומיסיה" של קצינים רומנים, שישבה ליד שולחן בשער הכניסה ובדקה כל אחד מהמגורשים. הקומיסיה החרימה חפצי ערך, כסף, מטבעות זהב, מסמכים, תמונות וכל מה שנראה בעיניה "חשוד". רבים הוכו בידי הז׳נדרמים ששמרו עלינו תוך איומים שאם מישהו יסתיר משהו ולא ימסור לוועדה, מיד יוצא להורג. בסביבת הרחבה שלפני שער הכניסה, התגוללו חפצים רבים שאנשים זרקו כדי לא למסור לקומיסיה. אחרי גמר הבדיקה וההחרמה הוכנסנו לתוך מחנה המעבר. בכניסה חיכתה לנו סבתא נעכע (נחמה) שגורשה מרדאוץ עם כל יהודי סירט. היא הביאה אותנו למקום מגוריה בבית הרוס למחצה מן ההפצצות. ראיתי ליד כל בית תלולית עפר משונה. התברר כי מתחת לתלולית קבורים דיירי הבית שנרצחו. מבארות המים עלתה צחנה של גוויות רקובות. הסתובבתי בין הבתים שבמורד הרחוב הראשי. בבתים ובחצרות התגוללו ספרים, ספרי קודש וספרות חדשה בעברית ובאידיש. מצרכי מזון שהבוזזים ויתרו עליהם, עדיין היו מונחים במזווים ונוצות התעופפו בחדרי המיטות — הפורעים חיפשו מטמונים בכרים ובכסתות. הארונות היו פרוצים ומרוקנים. בקצה המחנה היו בתים חתומים

ושמורים, שבהם אספו הז'נדרמים את הרכוש שהחרימו מן היהודים.
כעבור כמה ימים הוציאו אותנו למסע רגלי דרך שדות בסרביה הספוגים מי גשמים, מתבוססים בבוץ דביק ועמוק, הרחק מדרך המלך — מסע שהפך עד מהרה לצעדת מוות. מי שהסתכן והצליח להסתיר מעיני הקומיסיה חפצי ערך, יכול היה לשכור עגלה אצל איכרים להסעת בני משפחה חולים, אבל אלה היו מעטים. כל השאר סחבו את הצרורות על הגב והתאמצו להישאר בתוך השיירה. מי שפיגר הוכה בידי הז'נדרמים בקתות הרובים והושאר בשדה טרף לאיכרי הסביבה שארבו לנחלשים כדי לשדוד את הצרורות ולהפשיט את הגוססים מבגדיהם. בתעלות שלצד הדרך שכבו מתים משיירות קודמות, קרועי אברים מחיות ועופות טרף. הז'נדרמים לא הרשו לקבור את המתים. מזון לא נתנו לנו, אך בחנייה אפשר היה להחליף בגד, או נעליים, תמורת מזון כלשהו אצל איכרות הסביבה שבאו לסחור עם המגורשים. כך הגענו עד יער קוֹסָאוּץ (Cosăuți), שליד סורוקה (Soroca). ביער היו שרועות גוויות רבות שלא נקברו. בין העצים היו בורות גדולים ועמוקים שחיכו לקורבנות וגם תֵּלי עפר של בורות מלאים חללים שכבר כוסו. העסקנים שבשיירה אספו כסף כדי לשחד את הז'נדרמים שירשו לקבור את המתים. קבוצת גברים מן המגורשים עסקו במצווה חשובה זו. ביער הזה חווינו לילה זוועתי. שכבנו על האדמה הרטובה מגשם שירד כל הלילה, מכורבלים אחד בשני, רועדים מקור ורעבים. מסביב נשמעו כל הזמן יריות וזעקות. חיילים רומנים, בחורים צעירים מהסביבה ואיכרים שהתחמקו מן הצבא האדום בשעת הנסיגה, פשטו על שולי המחנה לשדוד, לאנוס ולהרוג. כפור כיסה אותנו במשך הלילה וחשבנו שהנה בא הסוף, אך מי שנשאר בחיים המשיך בבוקר לצעוד עם השיירה. בלילה הבא חנינו בשדה פתוח בתוך הבוץ הדביק המעורב בשלג היורד באיטיות, ליד סורוקה, קרוב לדנייסטר. קוששתי גבעולים וזרדים ואבא איכשהו הדליק אש. אמא עם סבתא ניסו לבשל משהו במים שהביאו מהנהר בסיר מפויח שסחבנו איתנו כל הדרך כדי להחיות את הנפש בתבשיל חם. היה זה התבשיל הראשון אחרי ימים רבים של לחם יבש ועבש ומים. למחרת חצינו את הנהר על גשר חביות רופף ומתנדנד. אימהות שלא היה להם עוד כוח לסחוב את תינוקותיהן החולים, שמטו אותם למי הנהר. היו שקפצו למים כדי להימלט מן הסבל. עברנו לצד האוקראיני של הדנייסטר ליד העיירה יַמפול. כאן הוכנסנו ללינת לילה, מאות מגורשים, לתוך אולם בית-ספר, ששימש, כנראה, בימים שלפני המלחמה כאולם הופעות, כי היתה בו במה.

הצפיפות היתה איומה. אני ישנתי בעמידה שעון על שולי הבמה כי לא היה בכוחי לטפס ולעלות עליה בגלל אפיסת כוחות. הז'נדרמים שמרו בחוץ. היה זה שוב ליל זוועות. למחרת, כשיצאנו לדרך, שוב הותרנו מאחורינו מתים ואנשים תשושים שסירבו להמשיך והעדיפו למות במקום יישוב. בלילה שוב לינה בקולחוז עזוב, ברפת ריקה ללא חלונות, חשופים לרוח פרצים מקפיאה. נרדמתי באפיסת כוחות על מצע הקש המעורב בגללים ובגוויות קפואות משיירה קודמת. כך השתרכנו בשבילי השדות הבוציים והמושלגים של אוקראינה, חונים בקולחוזים נטושים, לנים בדירי חזירים ובאורוות סוסים. בכל מקום משאירים גוויות וחולים שאינם מסוגלים להמשיך. היו גם אנשים שלא יכלו לשאת את תלאות הדרך והתאבדו. המסע נמשך עד שהגענו בנובמבר 1941 לקולחוז שליד העיירה אובודובקה[1]. כאן נשארנו כלואים באורווה במשך כמה ימים. כאן גם הרעיב עצמו למוות האדמו"ר פרידמן מבויאן. הז'נדרמים הפיצו שמועה שיפזרו אותנו בין הכפרים לעבוד במשקי האיכרים עד גמר המלחמה ואילו שמועה אחרת אמרה שיעבירו אותנו מעבר לנהר בוג וימסרו אותנו לידי ה־SS. היו מגורשים שהצליחו להסתנן לגטו אובודובקה (גטו של יהודים מקומיים) ותמורת שלמונים קיבלו רשות להישאר שם. מגורשים אחרים, ביניהם בני משפחתנו, התחילו לחשוב על בריחה מהשיירה. בינתיים המשיכה השיירה להתקרב אל הנהר בוג. כשחנינו בקולחוז קרוב לברשד התארגנו כמה משפחות של קרובים (המשפחות: סלדינגר, שטדלר, שור וסְטוּפּ), מישהו מאיתנו שיחד את הז'נדרמים ובלילה נמלטנו מהטרנספורט לכיוון ברשד. כשהגענו קרוב לגטו נפרדנו וכל משפחה פנתה לחפש לעצמה מחבוא מבלי לעורר תשומת לב. אנחנו, משפחת סטופ ומשפחת שור מצאנו מרתף עזוב בבית הרוס והתמקמנו בו. משפחת שטדלר פנתה למקום אחר ופגשה בדרך את אלי שוחט, יהודי אוקראיני, שהיה ראש ה"אופשינה" (ועד הקהילה) של גטו ברשד. הוא אמר שבבוקר ישלח את שוטריו לחפש נמלטים כדי להחזירם לטרנספורט, כַּמְצֻוֶּה, ויעץ לעשות הכל כדי להישאר בברשד, "אם אתם רוצים להישאר בחיים". הוא כיוון את השטדלרים לבית-הכנסת שב"דולינה" ואמר "התחממו בשְׁטֶנְדֶרִים (עמודי התפילה) ואפילו בארון הקודש". הקור היה עז ביותר, בסביבת ארבעים

1. אודות אובודובקה, ראה "רומניה" כרך א, עמ' 389-390 וכן: שחן, "בכפור הלוהט", עמ' 235 וגם Fisher, עמ' 115-116.

מעלות צלזיוס מתחת לאפס. רעבנו, שתינו מי שלג והסתתרנו. תמורת שלמונים נרשמנו כתושבי הגטו.

* * *

המרתף הטחוב הכיל שלושה חללים. אורכו של החדר הגדול היה כשלושה מטרים ורוחבו כשני מטרים וחצי. בקצה התקרה הגובלת עם הקיר, בגובה הקרקע שבחוץ, היה אשנב קטנטן פרוץ. מאחורי החדרון היו עוד שני כוכים ללא אשנב וללא דלת. שטח כל כוך היה לא יותר משניים-שלושה מטרים רבועים. הרצפה היתה עשויה טיט כבוש. כשבאנו בלילה לא הבחנו בכוכים והתמקמנו בחדר הקדמי. בבוקר התברר כי בגומחה השמאלית חיה משפחה מבסרביה (סבתא, אמא וילד כבן שמונה שאת שמותיהם אינני זוכר[2]). הם הצטופפו שם כדי להתגונן מן הקור המקפיא. בפנים היה פחות אוויר אך גם פחות קר. בכוך השני התמקמו היינריך וקלרה (לבית שור) סטוּפּ שנישאו זמן קצר לפני פרוץ המלחמה ורצו פרטיות. היינריך לא היה מסוגל לישר את רגלו הארוכה בגלל הקיר שלידו שכב. רגלו השנייה ממילא היתה פצועה ומעוקמת. בחדר הקדמי גרה משפחתנו: סבתא, אמא, אבא, אחותי ואנוכי, יחד עם משפחת שור, אחות אימי: אברהם ובלה (ההורים) וארבעת ילדיהם הקטנים — רוזה, אתל וציפורה (תאומות), ומנדלי הקטן. הלכתי עם אבא ודוד אברהם לחפש בבתים הרוסים דלתות וקרשים כדי להתקין מהם מעין מיטה, מצע החוצץ בין האדמה הקרה לבין הגוף. בנינו גם מעין דלת שתגן על הפתח מפני הקור, מאורחים בלתי קרואים ומהשלג. מלבֵּנים שאספנו בנינו מין כירה פרימיטיבית מתחת לאשנב כדי שיהיה מוצא חלקי לעשן, שברובו נשאר בחלל המרתף. למרות הצריבה בעיניים, זה נתן אשליה של חום. כשהישגנו מצרכי מזון בישלנו על הכירה תה או מרק. מים הבאנו מבאר קרובה או המסנו מן השלג שנערם בפתח הכניסה, הנמוך מהרחוב בשני מטרים לפחות. המדרגות, שאולי היו פעם, הפכו למדרון מושלג, קפוא וחלק. מדי פעם היינו מניחים בחוץ את הבגדים ששרצו כינים, לחיטוי. הקור העז היה ממית אותן ודי היה לנער את הבגד כדי

---

2. את הפרטים אודות דיירי המרתף וידאתי אצל בת דודתי קלרה סטוּפּ לבית שור, מבית האבות בחולון, ביום 4 באוקטובר 2000.

להפילם לתוך השלג.

לא חלפו שבועיים מיום הגעתנו וכמעט כולם קדחו בחום גבוה, מעל 40 מעלות צלזיוס (דודתי הרוקחת הביאה איתה מדחום). נדבקנו במגפת טיפוס הבהרות. תחילה נפטרה הסבתא מן הכוך, אחריה סבתא נחמה שלנו (כ' כסלו תש"ב/10 דצמבר 1941). אחריהן הלכו לעולמם מנדלי הקטן, אחיותיו התאומות והילד מהכוך. אמנו, הניה, נפטרה אחרי שאבא הדליק נר ראשון של חנוכה בחנוכייה מאולתרת עשויה חצי תפוח אדמה קטן, בתוכו גומה צרה ופתיל טבול במעט שמן (כ"ה כסלו תש"ב/15 דצמבר 1941). במשך חג החנוכה נפטרו דודינו אברהם ובלה, האם מהכוך, בת דודתי רוזה ובן דודי היינריך. תחילה הוציאו הגברים שבמרתף את הגוויות אל שולי הכביש ונתנו כמה מבגדיהם לאנשי העגלה של חברה-קדישא שהעלתה אותן אל בית-הקברות היהודי של ברשד. אחר-כך, כשכולם היו שרויים בחום גבוה והזיות, היו יורדים אנשי העגלה להוציא את הגוויות מהמרתף ולקחו מכל הבא ליד. בסך הכל הבריאו ממחלת הטיפוס ונותרו בחיים ארבע נפשות: אבא שלמה, בת דודתי קלרה, אחותי חיה ואנוכי, מתוך 18 הנפשות שנכנסו למרתף. דודי מנדל, שחלה בטיפוס בזמן שירותו בצבא רומניה, היה מחוסן וטיפל באישתו קוקה, וחותנתו רוזה פינדר. שתיהן נותרו בחיים ועלו אחרי המלחמה לישראל. אחרי שהבראתי הלכתי עם אבא להגיד קדיש בבית-כנסת מאולתר בדירה של יהודי אוקראיני במורד הדולינה. כשהתחזקתי קצת יותר שלחני אבי ללמוד אצל מלמדי מסירט, ר' חיים גוטליב ונתן בידי כוס קמח תירס כשכר לימוד. זכור לי שהוא פתח בתהילים, פרק ק"ל 'ממעמקים קראתיך ה'. ה' שמעה בקולי תהיינה אזניך קשורות לקול תחנוני'. התפילות לא הועילו. גם הוא ואישתו הצעירה עם ילדם הקטן, חלו בטיפוס הבהרות ושלושתם נפטרו[3].

במניין שלנו התפלל גם יהודי מקומי שקראנו לו ר' דוד הזקן. היתה לו בת, דינה, אלמנה שבעלה גויס לצבא האדום ונפל במלחמה. לדינה היה בן, יוסף, גדול ממני בשנה-שנתיים. התחברנו והיינו משוטטים יחד בגטו לחפש מזון. באביב,

---

3. נודע לי כי היחיד ממשפחת גוטליב שניצל מחורף 41-42 היה משה'לה, האח הצעיר של מלמדי חיים. אחרי שהצליח לעבור את המלחמה בשלום, החליט יחד עם קבוצת בחורים לחזור לרומניה. בדרך הביתה תפסו אותם חיילים גרמנים בנסיגה, אולי אנשי SS, כלאו אותם בבית ריק והעלו אותם באש יחד עם הבית. מי שניסה לברוח מהחלון - נורה.

אחרי הפשרת השלגים היינו יורדים יחד לנהר דוֹכְּנָה ומפטפטים על המצב. אגב, בגלל תנאי הניקיון הירודים ביותר מרבית תושבי הדולינה היו יורדים לנהר לעשות את הצרכים על הגדה העזובה, ללא שמירה של ז'נדרמים. הנהר הרחב למדי היה גבול הגטו. כשהתרחקנו קצת מאזור המחראה גילינו מכלית ישנה להובלת נפט, חלודה ומעוקמת, מושלכת על אדמת הגדה כשבערך שליש ממנה טובל במימי הנהר. קוטר המכלית היה כמטר וחצי ואורכה שניים וחצי-שלושה מטרים. במרכזה היה פתח פתוח בקוטר 40 ס"מ לערך. נדברנו שנברח לכאן ונתחבא בחבית בשעת אקציה ואולי גם נצליח להשיטה במורד הנהר ולהימלט. סבא של יוסף, ר' דוד הזקן, גר בגטו העליון ליד השוק, בדירת חדר הפונה לרחוב. כאן נהגו הז'נדרמים וחיילים גרמנים להשתולל בלילות, לנפץ חלונות ולירות להנאתם. בקיר הפונה לרחוב היו חלון גדול יחסית ודלת. בחורף הסתירו פרחי הכפור את האפשרות להאיר פנימה בפנס, אך בקיץ הכל היה גלוי כלפי הרחוב. מאחורי החדר היה כוך מוסתר שהכיל רק מיטה שבה ישן ר' דוד הזקן. אבא הצליח איכשהו לשכנע את ר' דוד לארח אותנו בחדר הריק, אינני יודע אם תמורת דמי שכירות כלשהם, או מתוך ידידות. בכל אופן באביב 1942 עזבנו את המרתף בדולינה ועברנו לדירה של ר' דוד הזקן, שבילה רוב זמנו עם חבריו הזקנים, או התארח אצל בתו ורק בא הביתה לישון. אבא סידר מיטה מוגבהת מקרשים ומזרון ממולא קש עבור אחותי ועבורי. כבר לא ישנו על הרצפה, אך הכינים המשיכו להטריד ולמצוץ את הדם והקור המשיך לפגוע בשלפוחית השתן. היינו רזים מאוד, ממש שלדים, כי סבלנו מרעב מתמיד. אבא היה יוצא כל יום לנסות להשיג מזון. מדי פעם היה מביא קמח תירס או תפוחי אדמה. במרכז החדר ניצבה כירה עשויה גליל ברזל בקוטר 20 ס"מ. הפתח התחתון היה סגור בהלחמה והפתח העליון פתוח לבישול. מהצד יצאה ארובה אל הגג. על הפתח של הכירה היתה מונחת דרך קבע קדירת ברזל קעורה שבה בישלנו מה שהשגנו. אני הייתי למומחה להכנת ממליגה דלילה מאוד, כך שכוס קמח תירס יכלה להאכיל אותנו כמה ימים. היו ימים שבישלנו מרק רק מקליפות של תפוחי אדמה. ימים רצופים גוועגו ברעב. אמנם היינו אוספים קרשים וספרים בחורבות להסקת הכירה, אך בדרך-כלל דאג ר' דוד הזקן לפחמי אבן שאף פעם לא ידענו מאין השיגם. בחדרון מולנו גר סנדלר קטוע רגליים, שהיה ישוב על לוח עץ עגול, מהלך על הידים ומתקן נעליים בלויות. היתה לו בת בגילי שטיפלה בו. הוא לימד אותי כיצד ליצר מסמרי עץ מחודדים לתיקון סוליות. הוא השיג לי את

חומר הגלם, לוחות עגולים של גזע עץ חתוך לרוחב, בעובי של ס"מ אחד, שאיכר היה מספק לו. הוא גם דאג לי לכלי עבודה, לוח חיתוך, סכין מאוד חדה ופטיש סנדלרים. אני הכנתי את המסמרים והוא שילם עבור העבודה. מצבו הכלכלי היה טוב יחסית כי תיקן ואפילו תפר, מגפיים לאיכרים וליהודים שיכלו לשלם, לפעמים אפילו לקציני צבא. בכסף שהרווחתי הייתי קונה בשוק חתיכת "טוטש" (מין פשטידה עשויה תפוחי אדמה מרוסקים בפומפייה), שאחותי הקטנה שמרה בגומחה קטנה שבקיר, סגורה בדלתית פח וממוקמת מעל למיטה שלנו.

במשך כל הזמן נתפסו יהודים לעבודות כפייה והועברו למקומות שונים בטרנסניסטריה. יום אחד באביב 1943 אבא לא חזר הביתה אחרי תפילת מנחה. הוא הלך כל יום להגיד קדיש. אחותי הקטנה שכבה במיטה ובכתה: "אבא'לה חזור הביתה! אבא'לה חזור הביתה!" ... אבא לא חזר כל הלילה. למחרת נודע לנו שהמשטרה היהודית תפסה גברים לעבודת כפייה עבור הגרמנים שבנו גשר על הנהר בוג בין ניקולייב לטריהטי. גם אבינו נתפס במצוד זה. הייתי למפרנס של משפחתנו הקטנה (אחותי ואני). התחלתי להסתנן מהגטו אל השוק האוקראיני ומנסה לסחור בגפרורים, מציתים ואבני מציתים, סבון ומלח. הייתי מתגנב לשוק מאחורי עגלת איכרים, בלי ה"מגן דוד" הצהוב שהיה מחובר למעילי מעל הלב ועל הגב מצד ימין. פעם הבחין בי מיליציונר אוקראיני וקרא לי. ברחתי כל עוד רוחי בי לתוך שדה תירס שגבל בדרך שמעבר לשער השוק. הוא ירה אחרי, אך לא פגע. בשובי לגטו, כשהורדתי את מעילי המרופט, הבחנתי בבירור ב"מגן דוד" כחול מבהיק על החזה והגב. מסתבר שהמעילון שלי, שהיה מרופט ודהוי, הבליט את מקום ה"מגן דוד" שהסרתי לקראת יציאתי לשוק, והבד נראה חדש ובולט. מאז לא לבשתי עוד את המעילון בהסתנני אל מחוץ לגטו.

מדי פעם היינו הולכים, אחותי ואני, אל הדודים מנדל וקוקה ומקבלים משהו לאכול. בת דודתנו הגדולה, קלרה, היתה באה מדי פעם לטפל באחותי הקטנה, בעיקר כשלא הרגישה טוב, ומביאה משהו לאכול. היא התפרנסה מסריגה אצל אוקראינית שגרה על גבול הגטו. היינו שני יתומים קטנים וכדי לשרוד היינו חייבים לדאוג לעצמנו. משהוקם בית היתומים בברשד רשמו גם אותנו. אך כיוון שהיה לנו איפה לגור היינו על תקן של יתומים אקסטרניים. כל יום בצהריים הייתי הולך עם אחותי לקבל קערית מרק ופרוסת לחם, או חתיכת ממליגה,

שאמורים היו להשביע אותנו עד למחרת בצהריים. אמנם הוספנו מעט מזון מ"הרווחים" שלי אך כל הזמן חלמנו על אכילה לשובע. חודש אלול. ראש השנה מתקרב ואיננו יודעים מה קורה עם אבא. שמענו שעובדי הכפייה עובדים במימי הבוג בתנאי רעב, מתים מחולשה. בבית-הכנסת התחילו להתעניין בבר-מצווה שלי וגם דוד מנדל דאג ללמד אותי הנחת תפילין. כיוון שנולדתי ביום ו' חשוון תרצ"א וכיוון שיתום אני, החליטו להקדים הנחת תפילין שלי בחודש, דהיינו ביום ו' תשרי תרצ"ד. מסתבר שנושא זה הטריד גם את אבא בניקולייב. הוא נמלט ממחנה עובדי הכפייה והצליח להגיע לברשד ביום השני של ראש השנה (1 אוקטובר 1943), כשהוא קודח בחום גבוה. באותו זמן היה כבר בית-חולים קטן. אבא אושפז מיד עם בואו. הרופא קבע "דלקת ריאות". דודתי הרוקחת ניסתה להשיג תרופות, אך ללא הואיל. אבא נפטר ביום שני, ה' תשרי תש"ד, יום לפני בר-המצווה שלי. יחד עם התפילין התחלתי להגיד "קדיש". הפעם כבר נערכה לוויה נורמלית. שרידי המשפחה וידידים הלכו אחרי העגלה במעלה הדרך אל בית-הקברות. נכרה קבר פרטי ואנשי חברה קדישא חתכו את הטלית שאבא היה עטוף בו לפסים דקים כדי ששודדי קברים לא יפתחו את הקבר וישדדו את הטלית. אמרתי קדיש יתום. ניגשנו אל קברי-האחים שבהם טמונות אימא וסבתא לומר קדיש. אוחז ביד אחותי הקטנה גררנו רגלינו חזרה לגטו כיתומים כפולים ללא אם ואב.

ביולי אישר יון אנטונסקו עקרונית את שסוכם במשא ומתן בין פילדרמן למיהאי אנטונסקו בדבר החזרת יהודים מטרנסניסטריה לרומניה על בסיס קריטריונים אינדיווידואליים, כולל יתומים מאב ואם.

אחותי ואנוכי היינו ברשימת היתומים הכפולים שהשלטונות הסכימו להחזירם לרומניה. נסענו בעגלות לבלטה, שם אמורים היינו להצטרף לטרנספורט של יתומי טרנסניסטריה השבים לרומניה. אחרי ששנינו עלינו לרכבת מישהו שיחד ז'נדרם שיוריד אותנו ויעלה שני ילדים אחרים במקומנו. למזלנו, אולי מתוך ראיית הנולד, ליווה אותנו דוד מנדל לבלטה. כשראה שהורידו אותנו ניגש לז'נדרם אחר ונתן לו 20 מארק שיחזיר אותנו. בזכותו אכן הגענו ליאסי. אני נשארתי ביאסי אצל משפחה אומנת, משפחת גרינברג (יעקב ורבקה, ובנם הרופא משה) ואחותי הקטנה הועברה לבוקרשט ומשפחת נדלר החייט אירחה אותה עד עלייתה הרשמית ב-1944 לארץ-ישראל מקונסטנצה באונייה "קזבק".

קטעים מעדותו של חיים (קרל) רייכר

גיטו ברשד

חיים (קרל) רייכר נולד בסירט ב-7 בנובמבר 1924, לאביו נח ולאמו פייגע לבית לָנְצָר, שמשפחתה התגוררה בסירט למעלה מ-400 שנה. ההורים הקימו בית יהודי חם, שמרו על כשרות, הלכו בשבתות ובחגים לבית-הכנסת כמו מרבית יהודי העיר. האב שירת בזמן מלחמת-העולם הראשונה בצבא האוסטרי וחזר בשלום. הוא עסק בסחר בהמות שקנה בשווקים שונים ברומניה, טיפח אותן וייצא לחו"ל. חיים למד בגן ילדים עברי וב"תלמוד תורה" אצל המורה פיג. במקביל למד בבית-הספר הממשלתי, כמו רוב ילדי העיירה. מגיל 10 היה חבר בתנועת בית"ר. ב-1938 התחילו חיי המסחר של היהודים לדעוך, האנטישמים התנכלו והשתרר פחד. השכנים הגרמנים היגרו לגרמניה ואיתם החברים שלמדו איתו בתיכון. ב-19 ביוני 1941 פינו את אוכלוסיית סירט לדורנשט ברגל ומשם ברכבת, בקרונות של בהמות, לקראיובה. בקראיובה פירקו את המשפחות — את הגברים שיכנו בבית-ספר ואת הנשים יחד עם הזקנים הכניסו לבית-הכנסת הספרדי. המשטרה הרומנית שמרה על פליטי סירט. כעבור זמן החזירו אותם לרדאוץ. חיים סבור כי ברדאוץ רוכזו כ-1700 יהודים מסירט וכן כל יהודי הכפרים שבסביבה. כאן פגשו דודה, אחות של האב, שהתחבאה בעת פינוי סירט והועברה גם היא לרדאוץ. על ההגליה לטרנסניסטריה מספר חיים: בא אחד עם תוף ואחד כָּרוֹז והעבירו את פקודות הגירוש. יצאנו מן הבית בלי כלום. יהודי רדאוץ עזרו לנו. אני קיבלתי מעיל, אמא קיבלה טקסטילים ותפרה מהם תרמילים ועם החפצים שתרמו לנו יצאנו לטרנסניסטריה. שוב קרונות של בהמות בלי אוכל ומים עד שהגענו למרקולשט. הרומנים אספו את דברי הערך של המגורשים והרבה אנשים זרקו אותם כדי שלא יפלו לידי הז'נדרמים. אני אספתי טבעות וחפצי זהב אחרים והחבאתי בבוידם של המאפייה שבה גרנו. ממרקולשט הלכנו ברגל, במסע איום ונורא ליער קוסאוץ. משם המשכנו עד סורוקה שליד הדנייסטר. היה קר מאוד. עברנו את הנהר והגענו לימפול, בצד האוקראיני. בעיר כבר לא היו יהודים.

בימפול חנינו בשדה, בקור ובגשם. מי שלא קם קיבל קת בראש. הלכנו מקולחוז לקולחוז, חצי ערומים. פגשנו יהודים חולי טיפוס ושלשולים. דודה שלי גססה ונשארה באיזה קולחוז. ירד שלג. הגענו לברשד, אחד הגטאות הגרועים ביותר. בחורף הראשון מתו המון אנשים. גם לי היה טיפוס בהרות. יחד עם חבר סחבתי החוצה 13 גוויות. שמנו אותן בצד הדרך ובבוקר באה העגלה ולקחה אותן. הקברנים היו "עשירים" כי לקחו בגדים ושיני זהב. אני הלכתי אחרי אבא. כולם נראו כמו מוזלמנים מאושוויץ. מתו מהמחלות והכינים. אני ובוֹבי היינו שני הגיבורים. בלילה היינו יוצאים לגנוב קצת עצים מן החורבות שבגטו. נשענתי על הקיר כי סבלתי מסחרחורת.

הגטו — עיירה אוקראינית טיפוסית. גדר מסביב עד לנהר. בחדר רצפת חימר, ספה מרופטת, מיטת ברזל, מחבוא לדברי ערך. לא מקלחת ולא בית שימוש. התושבים משתמשים בדלי ושופכים לבור. בישלנו על "טריניצ'קֶה" (מין מתקן תלת רגלי). לא היו לנו גפרורים איפה שראינו עשן הלכנו לבקש גחלים להדלקת אש. כשלא השגנו גפרורים, שפשפנו פצירה באבן צור עד שעלו ניצוצות והדלקנו אש. הרומנים הציקו ושדדו מה שעוד נשאר. ראיתי את המפקד הרומני של הגטו קושר לאופנוע שלו ילד שתפס וגורר אותו עד שמת. מכות, אקציות גם מצד הז'נדרמים וגם מצד השוטרים היהודים. הם לקחו שוחד תמורת שחרור אנשים שנתפסו לעבודות כפייה. עד היום אני מקבל צמרמורת כשאני רואה מול עיני את הילדים הקטנים, הילדות בנות השלוש, לבושי סמרטוטים, בלי נעלים, הולכים לקבץ נדבות, חתיכת לחם... אנשים ניסו לסחור בשוק כדי להתקיים איכשהו. היו כמה יהודים שחיו טוב יחסית, אבל כל האחרים, שכבר לא היה להם מה להחליף היו מאוד מסכנים. באביב 1942, אלה שנשארו בחיים התחילו לקום ולהתהלך, להחליף בגד תמורת קצת קמח, או שמן. ההורים נפטרו בהפרש של שבועיים זה מזה. נשארתי לבד עם אחותי. אחותו של בובי התחתנה וגם אחותי התחתנה עם אדון זאלצברג שהיה ראש הגטו. היא לקחה את כל החפצים שלנו ועברה לגור עם הבעל בדירה טובה עם עוזרת. השאירו אותי לבד, למות בשקט.

הרעב דחף אותי. יצאתי בהיחבא מן הגטו לאיזה כפר, קרוב לנהר בוג, יחד עם דורקו ברגר (לאביו היו מלון ומסעדה בסירט) לחפש עבודה. בכפר ליד הבוג קיבלנו עבודה כרועי בקר. היינו שני יהודים וארבעה אוקראינים (שני בחורים ושתי נשים) ורעינו את הבקר של הכפר — 350 ראש, בתוכם 25 פרים. לקראת

לילה הפרידו בין הפרים לפרות. תמורת העבודה קיבלתי פעם ביום ממליגה עם חלב רזה. כל הזמן נשאתי איתי כלי של ליטר וחצי וכל פעם חלבתי איזה פרה ושתיתי חלב. הייתי מומחה לפרים. כשהיה בא איזה איכר עם פרה רזה ומסכנה ורצה את הפר הכי גדול להרבעה, היה מביא לי קצת לחם. האוקראינים ידעו שאנחנו יהודים, "בֶּרְז'ְניק" — פליט (כך כינו אותנו גם היהודים המקומיים), אבל הם היו זקוקים לידיים עובדות. כך עבדתי עם העדר עד שקיבלתי זיהום ברגל מתחת לברך וחזרתי לברשד, אל אחותי. היא קראה לדר' פליישמן, השכיבו אותי על הבטן ואיזה חמישה אנשים החזיקו אותי בזמן שהוא ניתח אותי בלי הרדמה והוציא את המוגלה. זמן מסוים היה לי חום גבוה, אבל נשארתי בחיים. אחרי שהבראתי לקחו אותי לעבודת כפייה בניקולייב. ראש הגטו רצה להראות שהוא שולח גם את הגיס שלו ולא עושה פרוטקציה. השוטרים היהודים לקחו אותי ומסרו אותי לרומנים. הלכנו ברגל איזה 50 ק"מ עד בלטה. שם העלו אותנו לרכבת בלי אוכל, בלי מים. נסענו איזה שבוע עד לאודסה. באחת התחנות אני מסתכל דרך התיל שבאשנב ורואה בתחנה קצין רומני, חבר שלי מן הבית, רדו מולדובנו. שמחתי מאוד. הנה מלאך שייתן לי אוכל ומים. מצד שני לא רציתי שיראה אותי במצבי... התעלמתי ממנו. בדרך לניקולייב הכניסו אותנו בריצה, תמיד בריצה, ללינה במחסנים של קולחוז עזוב בשם "פריזינה". היה צפוף מאוד. בארבע לפנות בוקר קיבלנו חתיכת ממליגה. שמרו עלינו הוולאסובצים, האוקראינים שערקו מהצבא האדום והצטרפו לגרמנים. הם היו תחת פיקוד ה"אס.אס" והסתובבו עם כלבים, דוברמנים. היה שם כפר גרמני בשם שטיינברג ובו בית-ספר של ה"אס.אס". צעירים אוקראינים וגרמנים למדו שם איך להרביץ ולהרוג יהודים. את בעלי המקצוע שבינינו, בעיקר חייטים, הוציאו לסַלְיוּונה כדי לעבוד בהתאמת בגדים לנשים וגברים גרמנים. הביאו לשם רכבות מלאות בגדים משומשים לא ידענו מאיפה. נשארתי בסליוונה שליד שפך הנהרות בוג ודנייפר לים השחור. רוחב הנהר שם 1800 מטר. שטו עליו אוניות גדולות והיתה שם מספנה עוד מימי הצאר ניקולאי. כל בוקר חתיכת ממליגה ועבודת פרך מהשכם בבוקר עד הערב. משם עברתי לוַרוַבוֹבְקָה, כפר גדול מול ניקולייב. כל הדרך בריצה. כל פעם ספירה ובכל ספירה מכה על הראש. עבדתי שם בסלילת כביש רחב, ב"שטראסנבאו" שיחבר את הכביש הראשי אל הגשר החדש שבבנייה. את העבודה ניהל קצין גרמני מחיל ההנדסה ועל השמירה היו מופקדים חיילי אס. אס. וּולאסוֹבְצים. לפעמים

קיבלנו קצת מים בזמן העבודה ולפעמים לא. מים שתינו ממי הבוג, שכבר היו מלוחים ליד השפך. הירידה לנהר היתה במדרון תלול והחזרה לעבודה עלייה קשה מאוד. הצעירים הסתדרו איכשהו והמבוגרים נפלו. תוך כדי ריצה לנהר וחזרה עמדו תלמידי בית-הספר של "אס. אס". והתאמנו עלינו במתן מכות ליהודים. ב-12.00 בצהריים היתה מנוחת צהריים. בדרך-כלל לא נתנו לנו אוכל, רק לפעמים חתיכת ממליגה. בגדים לא קיבלנו, רק נעלי עץ. היינו כ-2000 איש בנעלי עץ. היה איתנו ראש קבוצה, יהודי מבוגר שעוד שירת בצבא האוסטרי של פרנץ יוזף והוא לימד אותנו שיר גרמני מן הימים ההם, שיר שסיפר על המולדת הגרמנית. בדרך לעבודה היינו שרים (יש לזכור שילידי בוקובינה דיברו גרמנית). פעם עברנו ליד חבורת חיילים מה"אס. אס" והם הרביצו לנו מכות רצח מפני ששרנו על המולדת הגרמנית.

גרנו בבונקרים מתחת לאדמה, 500 איש בבונקר, בשתי קומות. היה קר מאוד ואנשים מלמעלה השתינו מתוך שינה. כל הלילה היו צעקות. היו גם רגעים יפים — בחור מלנינגרד, זמר אופרה, היה שר לנו. לילה, חושך, לא יודעים מה יילד יום. מחממים את הרגלים בשקי מלט והוא שר. היה לנו עוד זמר עם קול יפה מאוד, וֶרפל מצ'רנוביץ. גם הגרמנים אהבו להאזין לשירתו. ערב יום כיפור נתנו לנו את האוכל ליד ה"דויטשה בראקן" (הצריפים הגרמנים) ומשום מה הוסיפו לנו תפוח עץ ירוק. גירדתי את התפוח ואכלתי עם הממליגה וזאת היתה הסעודה המפסקת שלי. נכנסנו לצריף ויהודי בשם שור, שידע בעל-פה את כל תפילת יום הכיפורים, שר לנו את התפילה מ"כל נדרי" עד הסוף. יהודים דתיים היו מתפללים כל יום תוך כדי ריצה שמונת הקילומטרים מסליוונה לווארווארובקה. אנשים שנפצעו ואיבדו את כושר העבודה, נשלחו בשיירה למקום בלתי ידוע ולא נודע גורלם. היו יהודים שעבדו אצל הגרמנים ב"צריפים הגרמנים" ומשיירי הסעודות שלהם היו מגדלים עבורם חזירים. לפעמים היו גונבים אוכל מהחזירים, מבריחים למחנה שלנו ומוכרים. אילו תפסו אותם, היו הורגים אותם. יום אחד התחילו לתת לנו מין בליל של תפוחי אדמה עם קמח ירוק, מקולקל. אחר-כך הביאו סוסים מתים, זורקים את הבשר למֶכל ענק של 500 ליטר, מבשלים, חותכים את הבשר לחתיכות קטנות ומערבבים עם הקמח ותפוחי האדמה, בלי מלח. זה כבר היה מזון נהדר. הטבחים היו יהודים והתהלכו בלי חולצות כדי שיראו את הדם ואת פסי הצליפות שקיבלו מידי הקצין הגרמני סקודה מפולין, שכל הזמן הרביץ במגלב עשוי חוטי חשמל. לילה אחד התגנבו

כמה טבחים למטבח ובישלו לעצמם איזה תבשיל בסיר קטן. למחרת עשו "אַפֶּל" והוציאו אותם להורג בתלייה. שאלו: 'מי טבח?'. יצאתי לפני השורה ואמרתי: 'הֶר טֶרוּפֶנְפִירֶר, אִיך בִּין אַיִן גֶלֶרְנְטֶר קוֹך (אדון מפקד, אני טבח מקצועי), עבדתי בחווה.' אמר לעמוד בצד. בחרו עוד כמה "טבחים". קיבלנו קצת מכות ונכנסנו למשמרת לילה. בישלנו סוס. אכלתי בלילה שְוִיסָקִים (גלדי שומן) שטיגנו בסיר קטן ולמחרת הייתי חולה. את הסיר הקטן החבאנו בסיר הגדול ולמרות שכל לילה באו לבדוק, לא תפסו אותנו.

בליל סילבסטר 1943-1944 עשו הגרמנים מסיבה גדולה. הם ישבו בצריפי השומרים עם הבחורות האוקראיניות מניקולייב. תמונה גדולה של היטלר על הקיר, זוללים ברווזים צלויים ותרנגולות וסובאים. בחרו את הרשקוביץ ואותי להיות מלצרים. הרשקוביץ הגיש את האוכל ואני את השנאפס מבקבוקים של חמישה ליטר. כל רגע קופצים לדום — "הייל היטלר!" ושותים. אני כל הזמן ממלא את הכוסות. ברגע מסוים פנה אלי גרמני אחד ואמר לי למזוג כוס. צורח "הייל היטלר!" ומצווה עלי לשתות. השתכרתי ואיכשהו מרוב פחד החזקתי מעמד. כשהשתכרו התחילו לירות על החלונות, מעין תחרות מטווח. התחבאתי מאחורי התנור ונשארתי בחיים.

בצד השני של הגשר, במחנה קוריֶבקה, היה עוד רייכר אחד, לא ממשפחתנו, "קאפו" אכזר, שהרג אולי 10 אנשים. היה שם גם קאפו ששמו קַצֶר והסגן שלו הַזֶנְטֶרַכְט מרדאוץ. הם התהלכו כל הזמן עם ידית של טוריה והיו שוברים ראשים. סביב ניקולייב היו כמה וכמה מחנות עבודה. מי שכבר לא היה מסוגל לעבוד נתנו לו מכות 'תוריד את המכנסיים ותתכופף!'. הכו עד זוב דם ומי שהחזיק מעמד ולא מת — שוחרר. אֵיזוּ רייכמן היה הראשון שקיבל מכות. פעם לקחו אותי לקבור את משה הפולני, יהודי חזק שגובהו 1.90 מטר.

כטבח אכלתי לשובע. עם אור ראשון היינו מוציאים את הדייסה הזאת (בשר סוסים עם קמח מקולקל ותפוחי אדמה) בדליים ומחלקים במצקת לאנשים, אחד אחד. כלי אוכל לא היו. הנגרים הכינו לעצמם קופסאות עץ. הכלי שימש לאיסוף השתן בלילה ולאוכל בבוקר. מי שהוציא בלילה את הראש — נורה. כשראו גרמני מתקרב, היו צועקים "אַכְטוּנְג!" וכולם קופצים לדום.

כשהחזית התקרבה התחילו לפנות את הסוסים והפרות. ב-1944, איזה שלושה חודשים לפני הסוף, התחלנו לקבל לחם אחד ל-10 איש. את הלחם הביאו מניקולייב. פעמיים נסעתי במשאית גרמנית להביא לחם. ליד המאפייה ישב

אוקראיני נכה ואסף נדבות. ממנו שמענו את החדשות. היו שעבדו כסבלים בפירוק אוניות והתחילו לסחוב מהבגדים שפרקו. אני השגתי מעיל של חייל גרמני מוכתם בדם, זוג מכנסיים ומקטורן צבאי. לבשתי אותם מתחת לבגדים המרופטים שלי. שמענו שהחזית מתקרבת וחיכינו שיהרגו אותנו. ה"אס. אס." ברחו ראשונים וה"וורמאכט" לא הרגו אותנו. לפני פסח 1944 באו רומנים והעבירו אותנו ברכבת בהמות לאודיסה ומשם לבלטה. נסענו חמישה ימים. עדיין היה קר ושלג. אסרו עלינו להיכנס לגטו. השלג הפשיר. המכוניות הגרמניות שקעו בבוץ. לקחו אותנו לחלץ את המכוניות. היינו כמה מאות יהודים. אף אחד לא רצה להכניס לביתו פליט בגלל הכינים. כבר לא שמרו עלינו והחלטנו לחזור לברשד. אחרי הליכה של יומיים ברגל הגענו לברשד. כל לילה באו הגרמנים ועשו אקציות. שחטו את כל האינטליגנציה באשמת קשר עם הפרטיזנים. רעדתי כל הזמן מפחד עד שנכנסו הרוסים. יצא צו שכל הגברים מגיל 18 ומעלה חייבים להתייצב לגיוס לצבא האדום. התגייסתי. לא היה להם אוכל ובגדים, אפילו לא גרביים. 12,000 איש יצאנו מברשד, הרוב אוקראינים, בלי שום אספקה. לא נתנו לנו נשק. אנחנו בבגדים אזרחיים ומסביב חיילים וחיילות רוסים במדים, על סוסים. כל ערב היינו נכנסים לכפר ומתארחים בו. האיכרים גם כיבדו אותנו באוכל. כולם יושבים על הרצפה במעגל סביב קערת רחצה גדולה מלאה מרק. כל אחד קיבל כף עץ ושתה את הנוזלים. החומר הסמיך, תפוחי אדמה, נשאר. בעלת הבית באה ופיזרה על זה סוכר, עשתה מזה פִּירֶה (מחית) וזאת היתה המנה האחרונה, העוגה. לילה אחד הגעתי לבית איכרים שכבר היה מלא. הלכתי לישון בחצר, בערמת קני תירס. אני מתחפר כדי למצוא מקום נוח ומגלה שם חבית יין. פתחנו את הפקק ושתינו. עברנו שוב את הדנייסטר לכיוון יאסי. היה לי כלי מפח ובחניות בישלתי תה מענפי דובדבנים. באנו לבלץ. הכניסו אותנו למחנה צבאי. היה שם נשק זרוק. לקחתי רובה גרמני והרבה כדורים ועשיתי ברכת "שהחיינו". היה לי חשוב להילחם, כי האוקראינים כל הזמן הציקו ליהודים שאינם רוצים להילחם. יום אחד אספו את כל היהודים וצירפו אותם לבסרבים, שהיה להם הרבה אוכל. שוב עברנו את מרקולשט אל תחנת הרכבת שבַּוופְּנִיארקה שהיה מחנה "פוליטי". יום-יום הפציצו את הרכבת. רק בקולחוז פפיטשַנקה התחילו אנשי ה"נ.ק.וו.ד." לעשות רישום ושאלו הרבה שאלות. בכל מקום ראינו יהודים חוזרים לרומניה. לבסוף החזירו אותנו לברשד ושלחו אותנו לעבוד בבית-חרושת לסוכר. יצאתי לעיר

להשיג קצת אוכל, תפסו אותי ואסרו אותי בבית הסוהר. מאוחר יותר הכרתי בת של חייט שהיו לה קשרים. שילמתי לה וקיבלתי צו תנועה מברשד לסירט. נסעתי בטרמפים עד מוגילב. בעזרת הקוֹמַנְדוֹרוֹבְקָה עברתי את הגשר. פגשתי שם כמה אנשים מסירט שהזמינו אותי אל דירתם. בלילה שמענו יריות וצעקות. הרוסים לקחו את המעיל שלי, בכיסו היה רישיון המעבר. למזלי מצאתי את המעיל זרוק בחוץ והנייר בכיס. עליתי על רכבת שהובילה טנקים וירדתי בזוצ'קה לבקר את אחותי בצ'רנוביץ. המשטרה הצבאית עצרה אותי. הביאו אותי לחדר שהיו בו עוד יהודים. הם סיפרו שנוסעים לדומבאס, למכרות הפחם. ברחתי. פגשתי מכר מן המחנה, שהביא אותי אל אחותי. היא הציעה לי מיטה נורמלית אבל לא יכולתי להירדם. אחרי שנרדמו ירדתי ושכבתי על הרצפה. רק שם ישנתי טוב. כל הזמן חיפשו עריקים. פגשתי חבר ויחד הלכנו 40 ק"מ לגבול אל נהר סירט. גר שם יהודי שהכיר היטב את אבא שלי. נכנסתי ואמרתי לו שאני מסתתר בחצר שלו. כעבור זמן קצר באו "נ.ק.וו.ד". ותפסו אותי לחקירה. דרך החלון אני רואה חבר, בילצקי. קראתי לו שיביא לי אוכל. למחרת לקחו את כל האסירים ברגל לתחנת הרכבת. החוקר לא שואל שום דבר רק מקלל וכותב. אני לוקח את הנייר ויוצא לחפש אוכל. נכנס אל איכר שהכיר את אבא, ההוא הצטלב פעמיים, לקח שני עלי כרוב ושם עליהם גבינה מתוך שק שהיה תלוי על העץ. המשכתי ליער שליד צ'רנוביץ. ישנתי בבקתת היערן הריקה ובבוקר הלכתי לאחותי. אחד השכנים סחר בבשר בשוק השחור ואני נהייתי קצב. לבסוף לקח אותי יהודי אחד מסירט שחזר הביתה, כאילו אני העגלון הנוהג בעגלה. עברנו את הנהר ושוב אני בבית שגדלתי בו. בבית גרה כבר אחותי הנשואה עם בעלה ועוד חבר. גיסי עבד בביטחון. בתוך תוכי פחדתי ממנו כי הצרות שלי באו מיהודים. המלחמה עוד לא נגמרה, עוד נלחמו בטרנסילבניה. יצרתי קשר עם בית"ר בבוקרשט ובן עירי שהיה פעיל בתנועה שלח לי כרטיסים. לא רציתי להצטרף להכשרה, רק לארץ-ישראל. עוד מילדותי חלמתי לעלות. עד שלא עברתי את הגבול ליוגוסלביה לא הרגשתי שאני בן אדם. עליתי ב-30 ביוני 1946 באונייה "הגנה".

פיענוח דברי חיים רייכר מקלטת העדות — הניה ואליהו סלע-סלדינגר

מוראות הגירוש בברשד

אירמה אברהמוביץ (המר)

אני אירמה אברהמוביץ (היום המר), בתו של דר׳ יוסף אברהמוביץ ז״ל מסירט, ילידת 28 במאי 1926.

אבי נפטר באופן פתאומי ב-2 בספטמבר 1936, ואני נשארתי עם אמא ועם אחותי לידי, אשר היתה מבוגרת ממני באחת-עשרה שנים. אבי, עורך-דין במקצועו, היה פעיל בתנועה הציונית, בקהילה היהודית ובמועצת העיר.

בשנת 1940 כבשו הרוסים את בסרביה ואת צפון בוקובינה. סירט, העיר שלנו, היתה לעיר גבול בין רומניה לברית-המועצות. האנטישמיות גברה והחלו רדיפות היהודים. בין יתר הגזירות אילצו אותנו לדבר רק רומנית ברחובות ובחנויות. מדי פעם נקראו יהודים להתייצב במשטרה, בטענה שהם מרגלים ומשתפי פעולה עם הרוסים אשר מעבר לגבול.

יום אחד, בזמן שהיו אצלנו כמה חברים וחברות ושיחקנו משחקי חברה, נכנסו לביתנו שוטרים. על השולחן היו מונחים ניירות שהיו שייכים לאותו משחק. השוטרים לקחו את הניירות בטענה שאלה מכתבים המיועדים לרוסים מעבר לגבול. הם הורו לנו לעמוד בשורה והובילו אותנו לתחנת המשטרה בטענה שאנו מרגלים. במשטרה העמידו כל אחד מאיתנו בפינה אחרת עם הפנים לקיר ואסרו עלינו לדבר זה עם זה. במשך הלילה לקחו בכל פעם מישהו אחר מאיתנו לחקירה בחדרו של ראש המשטרה. הוא איים עלינו שיהרגו אותנו אם לא נספר מי הם הקומוניסטים והסוציאל-דמוקרטים בעיר. מפקד המשטרה שם על צווארי אקדח ואיים, שאם לא אגיד לו מי הם המרגלים בעיר, יהרוג אותי. כזכור, הייתי אז בסך הכל ילדה בת ארבע-עשרה. התחלתי לבכות בכי נורא ואמרתי לו שאינני יודעת אפילו מה משמעות המילים האלה. בצורה כזאת הפחידו אותנו כל הלילה.

למחרת בבוקר באה אמי ז״ל עם הוריהם של יתר החברים, והם הצליחו לשחרר אותנו, תמורת סכום כסף נכבד, כמובן. עלילות כאלה קרו גם לאחרים.

בחודש יוני 1941 קיבלנו פקודה מהשלטונות לעזוב תוך שעתיים את בתינו

ולהתאסף בכיכר העיר. כל אחד הורשה לקחת איתו את כמות החפצים שביכולתו לשאת. לא ידענו מה לקחת קודם. אבי ז"ל כבר לא היה, אחותי היתה בצ'רנוביץ, ואני הייתי רק עם אמא ועם סבתא, שאותה מאוד אהבתי ומאוד הייתי קשורה אליה. היה לנו בית יפה הודות למצבנו הכלכלי הטוב. גם לסבתא היה בית משלה, ופתאום הכל נגמר ואנו נאלצנו לעזוב הכל ולצאת אל הבלתי ידוע. זאת היתה המכה הראשונה עבורנו.

הלכנו ברגל עד דורנשט, לפחות את סבתא הצלחנו להעלות על עגלה יחד עם אנשים מבוגרים אחרים. למחרת ראינו מטוסים טסים מעל ראשנו, ונאמר לנו שפרצה המלחמה בין גרמניה לרוסיה. הכניסו אותנו לתוך קרונות משא מבלי להגיד לנו לאן מובילים אותנו. מצב הרוח היה איום ונורא, לא ידענו מה בכוונתם לעשות בנו.

בזמן הנסיעה לא נתנו לנו אוכל ואפילו לא מים. הרכבת היתה נעצרת מפעם לפעם מבלי שנאמר לנו לכמה זמן. במקרים כאלה ניצלנו את ההזדמנות וירדנו מהר ככל האפשר לעשות קודם כל את צרכינו. מיד אחר-כך (אם היה זמן) רצנו לחפש מים ומשהו לאכול. בתנאים אלה המשכנו לנסוע מספר ימים עד שהגענו לקראיובה. חלק מאנשינו הורדו מהקרונות, והיתר המשיכו לקלפט, עיר על שפת הדנובה בדרום רומניה. משפחתנו היתה בין אלה שהורדו בקראיובה.

בקראיובה פיזרו אותנו בין המשפחות היהודיות. אחרי כמה ימים הוציאו אותנו מבתיהם והעבירו אותנו אל מחוץ לעיר אל בית-חרושת ללבנים, שהיה הרוס ועזוב. באותו בניין ישנו על דרגשים מלאי חרקים אשר מאוד הציקו לנו. אמנם קיבלנו עזרה מהקהילה היהודית המקומית, אולם אי-הוודאות בנוגע לעתידנו העיקה עלינו מאוד.

היינו בקראיובה למעלה מחודשיים. בסוף אוגוסט נמסר לנו שמחזירים אותנו הביתה. לאכזבתנו, במקום להגיע הביתה הובאנו לעיר רדאוץ הסמוכה לסירט. בזמן שהותנו ברדאוץ הצליחה אמא להגיע הביתה לסירט, כמובן תמורת סכום כסף נכבד. אמא חזרה מאוכזבת ועצובה מאוד ובידיים ריקות, היא מצאה בית ריק שנשדד על-ידי שכנים.

ברדאוץ גרנו אצל משפחה יהודית, תמורת שכר דירה כמובן. חיינו בתקווה שבקרוב נוכל לחזור הביתה. לא ידענו אז שמחכים לנו זמנים קשים הרבה יותר. בחודש אוקטובר קיבלו יהודי רדאוץ, ואנחנו בתוכם, פקודה להתייצב בתחנת הרכבת. שוב הכניסו אותנו לתוך קרונות משא מבלי למסור לנו לאן מובילים

אותנו. הבכי וצעקות הייאוש של האנשים עדיין מהדהדים בזיכרוני.
כעבור כמה ימים הגענו למרקולשט, עיירה בבסרביה. כאן הורידו אותנו מהרכבת ואמרו לנו שמעכשיו והלאה נצטרך להמשיך ללכת ברגל. לאנשים המבוגרים איפשרו לנסוע בעגלות. שמחנו שלפחות סבתא זכתה לאפשרות הזאת, אמא ואני הלכנו ליד העגלה שישבה בה.
מזג האוויר כבר התחיל להיות קר וגשום. האדמה בבסרביה בוצית, ולכן היה לנו קשה במיוחד ללכת בתוך הבוץ הזה, כי הנעליים נדבקו ובקושי אפשר היה להוציא את הרגל מהבוץ. היינו מרוצים שלפחות סבתא יושבת בעגלה.
כך הלכנו מהבוקר עד הערב. מי שלא יכול היה לעמוד בקצב ההליכה פשוט התיישב על האדמה הרטובה, והחיילים ירו בו. כאשר התחיל להחשיך הפסקנו ללכת, בדרך-כלל עצרנו על-יד קולחוז. השתדלנו להיות ערים מפני שהמקומיים נהגו לשדוד מאיתנו את מעט החפצים שעדיין נותרו לנו. מזוודה אחת נטשנו בדרך, מפני שלא היה בכוחנו להמשיך לשאת אותה, ואת המזוודה השנייה שדדו מהעגלה. כמו-כן תלשו מידי את השעון שקיבלתי במתנה מאבי ז"ל ליום הולדתי העשירי.
למחרת שוב המשכנו ללכת, עברנו את נהר הדנייסטר אשר הפריד בין בסרביה לאוקראינה. אחרי כמה ימים הגענו לקולחוז בעיירה אובודובקה. הכניסו אותנו לתוך אורווה ענקית, שם פגשנו את יהודי בסרביה שהגיעו בטרנספורטים הקודמים. ראינו אנשים חולים ותשושים יושבים על הקרקע הרטובה כשהם בוכים ורועדים מקור. הכריחו גם אותנו להצטרף אליהם.
לאנשים האלה כבר היו כינים והם היו חולים במחלת הטיפוס. מאוד פחדנו שגם אנחנו נידבק. כמוהם, גם אנחנו היינו רעבים, צמאים ותשושים. המראה היה מזעזע. כאשר נודע עלינו לאיכרים מהסביבה, הם באו עם לחם וחלב. עבור כיכר לחם או בקבוק חלב נתנו להם שמלה, חליפה, חולצה וכל מיני בגדים שעדיין היו לנו.
סבתא, אמא ואנוכי ישבנו כל הלילה על האדמה הרטובה. למחרת בבוקר התחילו החיילים ששמרו עלינו לגרש אותנו החוצה מהקולחוז. סבתא, בגילה המתקדם ומרוב המאמצים עד אז, לא היתה מסוגלת לקום על רגליה ולהמשיך ללכת. אמא ואני ניסינו להרים אותה על רגליה, אולם לשווא. על אף רצונה לקום, היא נפלה בכל פעם באומרה בבכי: "ילדים יקרים שלי, אינני מסוגלת להמשיך", אז גם אנחנו פרצנו בבכי מתוך אובדן עצות.

אמא ניגשה לאחד החיילים וביקשה לאפשר לנו להישאר עם סבתא אשר היתה על סף כלות כוחותיה. במקום תשובה, הרים החייל את מקל הגומי שלו והרביץ לאמא בכל חלקי הגוף, ובמיוחד בראש. כאשר ראיתי את זה, רצתי אליו והתחננתי בבכי שיפסיק להרביץ לאמא ושיסתכל על המראה של סבתא. הוספתי ואמרתי לו: "בוודאי יש גם לך אמא, האם היית מוכן לנטוש אותה במצב כזה?". הוא לא התייחס לבקשתי והתחיל להרביץ גם לי.

כאשר ראינו שכבר אין ברירה, נישקנו את סבתא היקרה בפעם האחרונה, ובנפנוף יד נפרדנו סופית, כאשר היא עדיין בחיים ואף בהכרה מלאה.

בחוץ היה קר והתחיל לרדת שלג. המזוודה כבר מזמן לא היתה איתנו. הרכוש היחידי שנותר לנו היה הכסף ודברי הערך על גופה של אימי.

אמא חששה שבדומה לסבתא לא תוכל להתגבר על הקשיים העתידים לבוא, לכן הסבירה לי היכן נמצאים הכספים ודברי הערך, כמו-כן הדריכה אותי איך לנהוג כאשר גם היא לא תהיה. לצערי הרב, חששותיה התאמתו, וכעבור זמן קצר הייתי עתידה להישאר לבד.

תוך כדי שיחה בכינו, ואני אמרתי לאמא שמוטב ששתינו נמות יחד, ושלא תשאיר אותי לבד. הייתי אז בת חמש-עשרה ומפונקת מאוד.

המשכנו ללכת מכפר לכפר בליווי החיילים הרומנים. אמא התלוננה על כאבי ראש חזקים כתוצאה מהמכות שקיבלה מאותו חייל, כאשר ביקשה רשות להישאר עם סבתא.

היעד הסופי של הגירוש מהבית היה העיר ברשד. כאן עזבו אותנו החיילים, והתחלנו לחפש מקום מגורים. נודע לנו שבעיר חיות משפחות יהודיות, הלכנו מבית לבית וביקשנו שיאפשרו לנו לגור אצלם תמורת תשלום. שתינו כבר היינו חלשות מאוד. אמא סבלה מכאבי ראש ומכאבי בטן חזקים מאוד.

בחוץ השתוללה סופה של שלג מעורב בגשם, אופיינית לחודש נובמבר באוקראינה, ואנו הסתובבנו וחיפשנו קורת גג. אף אחד לא איפשר לנו לגור אצלו, והיינו אובדות עצות.

לבסוף הגענו לבית מסוים, ובעלת הבית אמרה לנו שבעלה אינו בבית ושהיא אינה יכולה להחליט לבד בנידון. היא יעצה לנו להמשיך ולחפש, ובמידה שלא נמצא מקום אחר, שנחזור אליה. המשכנו לחפש וכבר התחיל להחשיך. בלית ברירה חזרנו לאותה משפחה. הפעם כבר הסכימה האישה להלין אותנו. התשלום היה נכבד מאוד.

הגענו אליהם באפיסת כוחות, אמא סבלה מכאבי ראש חזקים ומדזינטריה חזקה. לי היו כאבי בטן, ובשום אופן לא יכולתי לעמוד על הרגליים. לא ידענו איפה נוכל למצוא רופא ותרופות.
מצב הבריאות של אמא הורע מיום ליום, וכעבור שבועיים היא נפטרה. העלו אותה על עגלה עמוסת גופות ללא כל סדר, והובילו אותה אל מחוץ לעיר, שם חפרו קבר-אחים והכניסו בו את כל הגופות מהעגלה. עגלת המתים הזו היתה פעילה מהבוקר עד הערב בשל המספר הרב של המתים.
נשארתי לבד בלי אמא ובלי סבתא, במקום זר ובין אנשים זרים. בכיתי יום ולילה והייתי אומללה מאוד.
למזלי, המשפחה אשר הסכימה לתת לאימי ולי קורת גג לחיות אתם התנהגה אלי יפה מאוד. לעולם לא אשכח את מעשיהם האציליים ואת המלים החמות של ראש המשפחה, אשר ביקש ממני לא לבכות כל כך הרבה, באומרו שמעכשיו והלאה הוא ידאג לי כמו לשני ילדיו. הוא הוסיף: "מה שאנחנו נאכל גם את תאכלי," וכך באמת היה. קשה להאמין היום שאנשים ברמת חיים כה נמוכה מסוגלים להתנהגות כה אצילית. זה מוכיח שאין קשר בין אופיו של אדם לבין מצבו הכלכלי.
אני זוכרת עד היום את ה"פזמון" של הילדים האומללים אשר בכו מתחת לחלון ביתנו, והתחננו שיתנו להם להיכנס על-מנת להתחמם, ויזרקו להם פת לחם כי הם מתים מקור ומרעב. אז הבנתי באמת את משמעות התנהגותה של המשפחה הזאת כלפי.
בשנת 1943 באה אלי אחותי לידי עם בעלה. עד אז לא ידעתי איפה היא נמצאת. היא נשלחה מצ'רנוביץ לדז'ורין. לידי הגיעה בעזרת איכר שהוביל קבוצת אנשים בתוך השלג בדרך לא-דרך. היא הגיעה לברשד ברגליים נפוחות וכואבות. המשפחה שגרתי אצלה הסכימה לקבל גם אותם. מאוד שמחתי עם בואה של אחותי. לפחות עכשיו היה לי מישהו קרוב על-ידי.
בפברואר 1944 התפרסמה הודעה שמחזירים את הילדים היתומים למקומות מגוריהם הקודמים. נסעתי למקום המפגש בעיר בלטה. לא היינו לבושים כראוי, והיה לנו קר מאוד בדרך. עם זאת, מצב הרוח היה טוב כי האמנו שבקרוב נהיה משוחררים בביתנו. לדאבוני, המזל לא האיר לי פנים, ושמי לא הופיע ברשימת הילדים המיועדים לנסוע בחזרה לרומניה לבתיהם. האכזבה היתה גדולה מאוד. הילדים אשר כן היו ברשימה הופרדו מאלה שלא היו בה. אנחנו נשארנו ברחוב

בלי שאיש יתעניין בנו. מצבנו הוחמר כאשר נודע לנו שהרוסים כבר כבשו את ברשד ואנחנו נשארנו תקועים בבלטה תחת שלטון גרמני.
רצינו מאוד לחזור לברשד אבל הדרך היתה מסוכנת, מאחר שהפרטיזנים יצאו מהיערות וחיפשו גרמנים על-מנת להורגם. לפעמים הם ירו במי שנתקלו ברחוב מבלי להבחין אם מדובר בכלל בגרמני.
המצב הזה נמשך כמה ימים, ובסופו של דבר כבשו הרוסים גם את בלטה. למרות המצב הלא-יציב, החלטתי עם עוד חברה, אשר גם היא לא היתה ברשימת הילדים המוחזרים לרומניה, לחזור ברגל לברשד. לא ידענו את הדרך וגם לא היה לנו את מי לשאול, היה קר והשלג הקשה עלינו ללכת. בסופו של דבר הגענו לברשד בעזרת הכפריים. הלכתי שוב למשפחת לדרמן (אותה משפחה שהצילה אותי). אחותי לידי נמצאה אז אצלם.
עם כיבוש הרוסים התחילו האנשים לחזור הביתה, ואף אנחנו החלטנו כן. בדרך לסירט ביקרנו אצל דודתי (אחות אמי) שהתגוררה בצ'רנוביץ. היא סיפרה לנו על האסון הנורא שפגע בה, כאשר הגרמנים הוציאו את בעלה להורג עם כמה מאות יהודים אחרים על חוף הנהר פרוט ב-1941.
החלטתי לעזוב את צ'רנוביץ מהר ככל האפשר, מאחר שהרוסים גייסו צעירים נגד רצונם לעבודה במכרות הפחם בדומבס. לסירט לא יכולתי להגיע, מפני שהרוסים סגרו זמנית את הגבול בין רומניה לרוסיה, לכן נאלצתי להישאר בינתיים בצד הרוסי של הגבול. מכר של אבי ז"ל מצא לי מקום עבודה באחד הכפרים בקרבת הגבול, והגן עלי מהסכנה להישלח לדומבס.
במרס 1945, כשפתחו שוב את הגבול, חזרתי עם אחותי לידי הביתה לסירט. אחרי זמן קצר הגעתי למסקנה שאין שום טעם להישאר שם. בסירט פגשתי את חברתי זוזי ברכר, אשר יעצה לי לבוא איתה להכשרה במטרה להגיע לארץ-ישראל. קיבלתי את עצתה של זוזי ונסענו יחד להכשרה.
בחודש מאי 1946 עליתי ארצה עם זוזי ועם עוד קבוצת חברים.
לאחר עלותי ארצה ניסיתי למצוא קשר עם אותה משפחה מברשד שגרתי אצלם ושעברתי אתם יחד את תקופת המלחמה הקשה.
כאשר התחילה העלייה הרוסית הצלחתי ליצור קשר באמצעות הרדיו עם משפחת לדרמן. ההורים, לדאבוני, כבר אינם בחיים, אבל עם ילדיהם ביילה וגרישה נפגשתי עוד באותו יום שבו נודע לי מקום הימצאם.
הפגישה היתה מרגשת ביותר משני הצדדים.

הם סיפרו לי שעוד בהיותם בברשד קראו להם ל"נ.ק.וו.ד." וחקרו אותם על-אודות הקשר שיש להם עם אירמה המר מישראל. הם אמרו שאמנם הם מכירים אותי מתקופת המלחמה, אבל הקשר נותק כשעזבתי אותם.
האמת היא שכתבתי להם כמה מכתבים אחרי שחזרתי הביתה, אבל לא קיבלתי תשובה. אנשים הזהירו אותי שהדבר עלול להזיק להם, ולכן הפסקתי. מסתבר שהמכתבים האלה הגיעו לבולשת הרוסית במקום אל המשפחה. כאשר עמדו על כך שהקשר נותק ואינם יודעים עלי דבר קרעו אנשי הבולשת את המכתבים בנוכחותם מבלי להראות להם מה כתוב בהם.
אני מאוד שמחה שמצאתי שוב את הילדים של המשפחה הזאת. הם בערך בגילי, הוריהם הצילו את חיי בכך שנתנו לנו קורת גג, וגם עזרו לי נפשית להתגבר על האסון של מות אמי. רק מי שהיה שם יכול להבין מה זאת אומרת להישאר לבד בתוך הגיהינום הזה בגיל 15.
הקשר בינינו נשאר, ואנו נפגשים מדי פעם אצלנו או אצלם. אני אזכור אותם לעד ולא אשכח את התנהגותם האצילית.

קטעים מעדותו של צבי מט (הירש מייט)

גיטו ציבולובקה

בשנת 1940 הייתי בצ'רנוביץ, תחת שלטון רוסי. עם פרוץ המלחמה ב-1941 ברחתי עם חברים בניסיון להצטרף אל הצבא האדום הנסוג. בבויאן תפס אותנו הצבא הרומני יחד עם הצבא הגרמני. בלילה הראשון אספו את כל היהודים וערכו סלקציה ביניהם.

כעבור כמה ימים אספו אותנו ושלחו אותנו למקום לא ידוע. הובילו אותנו לעיירה קלמניץ ושם פגשנו מפקד ז'נדרמים בשם מסונאוף. התחלתי לדבר איתו כדי שישחרר אותנו, אותי ואת החברים שלי, שלחלק מהם היו משפחות. אספנו הרבה תכשיטים ונתנו לו כדי שיעביר אותנו לצ'רנוביץ. הוא אמר לי: "אני עושה דבר שכרוך בעונש מוות. אבל אני בטוח שאולי יבוא יום ואזדקק לך, או לאחד החברים שלך". בלילה הוא פתח תיקים פליליים לכל אחד מאיתנו ושלח אותנו לצ'רנוביץ, לטריבונל המלחמה (בית משפט צבאי), כאילו.

הגענו לעיר והתפזרנו. כל אחד הלך למקום אחר. אני הלכתי למשפחת וולך חיים והם קיבלו אותי.

בחג הסוכות ראינו את הטרנספורטים עוברים דרך צ'רנוביץ' ורצינו להתקרב כדי לדעת לאן, מאיפה ומי הם היהודים? אחרי כמה שעות התברר לנו שאלה הם יהודים מכל בוקובינה. אנחנו כבר היינו בגטו, ברובע היהודי. אחרי כמה ימים התחילו לגרש אותנו מצ'רנוביץ. נסענו ברכבת והגענו לבסרביה, לעיירה קטנה, מרקולשט ושם ראינו כבר את האסון הגדול ולאן אנחנו הולכים. ראינו שם בתים, שכל הקירות בהם היו עם דם ושם הודיעו לנו שלמי שיש כסף או תכשיטים עליו לתת את זה לז'נדרמריה. והיו אנשים שנתנו אפילו את טבעת הנישואים. ומשם התחיל הגירוש.

מזג האוויר היה גשום וקר והרבה אנשים מתו בדרך. יש לציין שהמסע היה רגלי. הגענו ליער קוסאוץ ושם ראינו בור אחד גדול שהיו בו מאות גופות. בקיצור, עברנו את הדנייסטר והתחלנו ללכת מקולחוז לקולחוז. לנו בדירי חזירים והמשכנו עד שהגענו לברשד. בגטו ברשד נכנסנו לבתים ללא חלונות

ודלתות בקור של 30 מעלות מתחת לאפס. היינו באותו בית בערך 30 איש — 3 או 4 משפחות. אחת מהן היתה משפחת טייטלר מצ'רנוביץ, שאף אחד מהם לא נשאר בחיים. לא לקח הרבה זמן עד שכולנו חלינו בטיפוס וכשקמתי באחד הימים מצאתי את עצמי לבד בתוך הבית. כולם נפטרו וכל הרכוש שלי ושל כל שותפי לבית, נעלם. זה היה בתחילת חורף 1942. הייתי מאוד חלש וככה זחלתי עד התמחוי של הקהילה. בית האוכל נוהל בידי יהודי מסטרוזינץ בשם בוכבינדר, שהכיר את אבי ז"ל וגם אותי. עם אבי הוא היה בקשרי מסחר הרבה שנים. הוא ראה אותי ולא הכיר אותי. כשאמרתי לו מי אני הוא נבהל. תיכף ומיד הוא הביא לי משהו ללבוש, בעיקר לרגליים, כיוון שכל האצבעות שלי היו קפואות. הוא סידר לי לבוא כל יום אחרי הצהרים ולקבל מנת אוכל. הוא הציל את חיי. באחד הימים, כשהייתי בבית האוכל, נכנס שעיה-וולף, הבן של שלום רחמוט שהכרתי אותו מילדות. בסירט היה האב סוחר תבואות הגון ואילו הבן היה שייך לעולם התחתון, ניהל כל מיני עסקים לא כשרים. שייע-וולף פנה אלי ושאל אותי אם אני מכיר בחור בשם הרשל מייט, או שראיתי אותו באיזה מקום. הוא הציע לי 10 מארק, כדי שאעזור לו למצוא אותו, כי אביו שלח אותו להביאו אליו. אני קפאתי במקום. הוא התחיל לספר לי שאבי חי ואיתו האח הקטן עם אחותי הקטנה, בכפר ציבולובקה. אמרתי לו שאני לא מאמין לו, כי אני מכיר אותו עוד מהבית של אביו...

בסוף, אמרתי לו שאני האיש שהוא מחפש. הוא התחיל לחקור אותי על כל המשפחה מהסבא עד דודים ודודות כדי שיהיה בטוח שאני הוא האיש שהוא מחפש. אחרי שראה באיזה מצב גופני אני נמצא הוא שאל אותי אם אוכל ללכת 40 ק"מ ברגל. עניתי לו: "עם הפסקות אני אוכל ללכת. הלכנו 3 לילות ונחנו בכל מיני מקומות עד שהגענו לציבולובקה. אבי ז"ל, אחי ז"ל ואחותי לא הכירו אותי עד שהתחלנו לדבר ולספר, לא ביציאת מצרים אלא ביציאת סירט.

הבראתי והתחלתי לעבוד עם אבי ז"ל. הלכנו לבזארים וקנינו חיטה ובהמות לשחיטה והצלחנו להתפרנס. ככה חייתי עם המשפחה עד שנלקחתי לניקולייב. שם עבדתי אצל הגרמנים בהרבה מקומות. הייתי בוורוורובקה ומשם עברתי לניקולייב, ל"יודן-בראקן", שהיו בנויים בתוך הר, כמו מכרה. המחנות האחרים היו מפוזרים בסביבה משני עברי הבוג. היו איתי הרבה יהודים מסירט, מעל למניין. חלק מהם מתו שם. עבדנו בכל מיני עבודות אצל ארגון "טודט", במחלקה של "שטראסן אונד בריקן באו".

החזית הרוסית התקרבה מאוד והתחילו לשחרר אותנו. הובילו אותנו בקרונות של בהמות עד אודיסה ומשם לבלטה, בה שוחררנו. כל אחד חיפש דרך לחזור למקום מגוריו. היתה זאת הליכה רגלית בקור ובבוץ, ערומים ויחפים, בחודש מרס 1944. כך חזרנו לציבולובקה. המשפחה שלי יצאה מרדאוץ 36 נפש וחזרה 6 נפשות. אמא שלי, שתי אחיות, בני דודים, דודים ודודות עם משפחותיהם מתו בציבולובקה בחורף הראשון.

הנוער הציוני בגיטו דז׳ורין

חיים שני (קרל שנרך)

בגטו דז׳ורין התלקטה קבוצה של חברי הנוער הציוני, יוצאי ערים שונות בבוקובינה, שהחליטה להמשיך ולפעול במסגרת התנועה גם בתנאים הקשים שידענו, מודעים לסכנות שבדבר, אם חס וחלילה ייוודע הדבר לשלטונות. בימים ההם, ככל שאני זוכר, הקבוצה היתה מורכבת מאלזה וולאך, חיים שני, ברטל הארט, לימים מנהל בית-החולים בפרדס חנה, דוב כ״ץ, מנדל פוקס ומנדל ברנשטיין, כולם מרדאוץ; אברהם (פויו) רינצלר, י. המר וריטה פופלניקר (כיום ריטה בר-אור) מוואטרה דורניי; בורשי שויארמן ויהודה וולאך מגורה הומורולוי, גוסטב לאונר (פונגו), וז׳ני שפירא מצ׳רנוביץ וברוך כהן ממיהאילן. היינו נפגשים בעיקר בחדרה של ריטה פופלניקר. במקרה עמד לרשות הוריה חדר לשימושם הבלבדי, דבר נדיר בתנאי החיים בטרנסניסטריה. אני, למשל, גרתי בחדר אחד עם עוד עשרה יהודים. הפעילות היתה בעיקר תרבותית. שני האחים אליעזר ומשה הגר הרצו על חוכמת היהדות. בין המרצים היה גם בורשי שויארמן וכן מבוגרים אחדים מבין ראשי הגטו (שכלל כ-3500 מגורשים), שידעו על קיומנו כתנועה.

עשינו את כל המאמצים להישאר יחד, להיות נאמנים זה לזה, לעזור אחד לשני. כשהיו אקציות לתפיסת בני-אדם לשולחם לעבודה, בדרך-כלל למקומות שלא כולם חזרו מהם, היינו מודיעים זה לזה על הצפוי כדי שנוכל להסתתר. בשעותינו הפנויות היינו מתאספים לשמוע הרצאה, לשוחח, לשיר. והיה ונתגלגל ספר לידיו של מישהו מאיתנו, דאגנו להעבירו מיד ליד, שכל החברים יקראו בו. בתקופה מסוימת אפילו אירגנו ״קיבוץ הכשרה״ בתנאי טרנסניסטריה. חמישה חברים: גוסטב לאונר, אברהם רינצלר, אלזה וולוך, יהודה וולף וריטה פופלניקר הקימו קבוצה משותפת. היו עובדים בכל עבודה שנזדמנה לידם, בעיקר אצל איכרים בסביבה הקרובה (היציאה מן הגטו ועבודה אצל איכרים היתה כרוכה בסכנת נפשות. לפי ההוראות שהיו קיימות בטרנסניסטריה, כל שוטר, חייל או מיליציונר שמצא יהודי מחוץ לגטו, מותר

קן הנוער הציוני (במחתרת) בדז׳ורין, טרנסניסטריה
יושבים (משמאל לימין): מנדל ברנשטיין (כיום מנחם ברנשטיין), גוסטב לאונר ז״ל (בארץ אליקים לאונר), בורשי שוירמן, בוקסבאום, דב כץ ז״ל, ברטל הרט (כיום דר׳ דב הרט);
עומדים (משמאל לימין): יהודה וולף, ריטה פופלנוקר (כיום ריטה אבי-אור), קלרה שנרך (כיום אסתר סקורניק), מנדל פוקס (כיום מנחם פוקס), ז׳ני שפירא, פויו רינצלר.
צולם ב-7.9.1943

היה לירות בו, בלי חקירה או משפט). הקבוצה כילכלה את ענייניה בשיטת הקופה המשותפת.

ערכנו הלוויה, ואפילו הצבנו מצבה, על קברו של חברנו ברוך כהן ממיהאילן, שמת בגלל חוסר טיפול רפואי מתאים. דבר כזה היה נדיר בתנאי החיים והמוות בטרנסניסטריה, שבה רוב הנספים נקברו בקברי-אחים.

פירסמנו עיתון משלנו, ברומנית, שהיינו מעתיקים אותו בכתב ידו של פויו רינצלר בכמה גליונות ומפיצים אותו בקרב חברינו, גם כן בשיטת מיד-ליד. זה היה מן הדברים הנדירים בגלות טרנסניסטריה. בידיו של פויו רינצלר נשתמרו עד עצם היום הזה כמה גיליונות (על תוכן הגיליון האחד שנמצא בידינו, ראה בהמשך).

חשבנו גם על הצלה, אם יהיה ניסיון לרצוח יהודים. סידרנו לעצמנו מחבואים בעליות הגג (מרתפים לא היו קיימים, בדרך-כלל, בבתי דז׳ורין). אמרנו להסתתר

במקומות אלה, אם ינסו הגרמנים לערוך שחיטות ביהודים, כפי שעשו במקומות רבים.

"גיטו"

חברי התנועה בדז'ורין, הקבוצה שהחליטה להמשיך בפעילותה של תנועת הנוער הציוני, הוציאה עיתון משלה בשם "גטו". העיתון היה כתוב בכתב-יד זעיר, ברומנית. כתב אותו בכמה עותקים החבר פויו רינצלר, והוא הופץ בקרב חברים ומקורבים. מי שסיים לקרוא העביר אותו לאחר, כדי שמספר רב של אנשים בגטו, שלא היה בו מה לקרוא, יתבשמו ממנו.

בידינו עותק אחד של "גטו", שהופיע בספטמבר 1943. ננסה לנתח את צורת העתון ואת תוכנו.

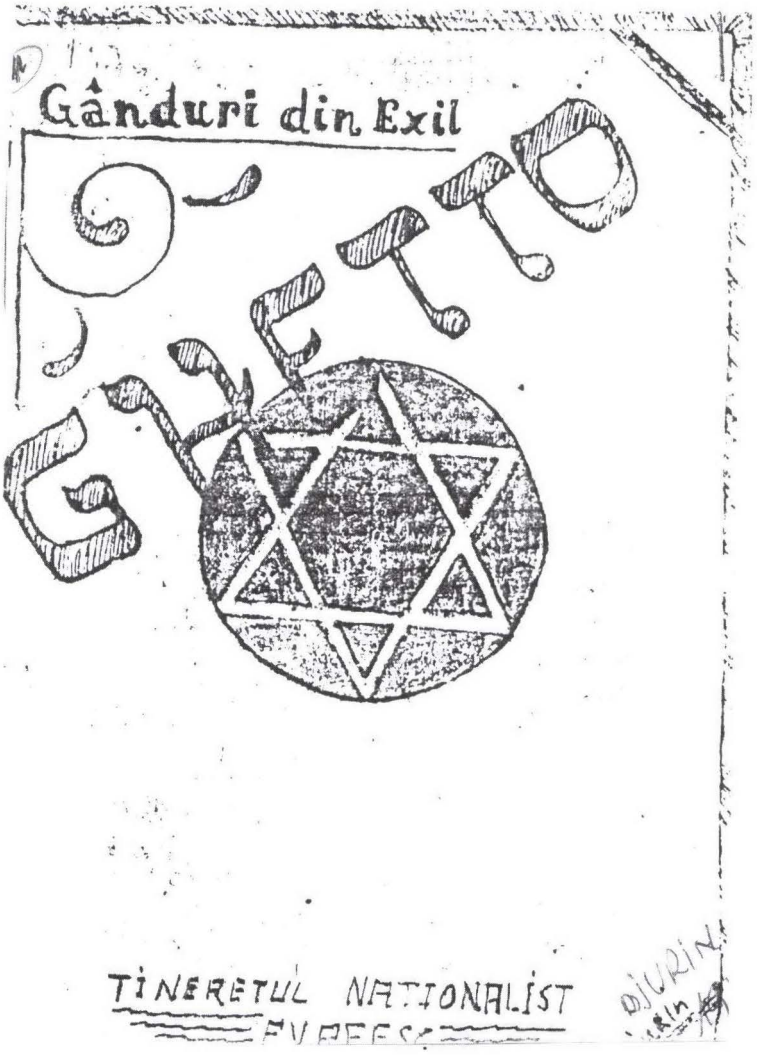
כאמור הוא כתוב ברומנית בכתב יד. יש בו שבעה מאמרים חתומים בראשי תיבות, דבר שנעשה מטעמי זהירות. בראש כל מאמר, או בסופו יש ציור סמלי. אין בו ידיעות. המאמרים הם ברובם קריאה לבני הנוער בדבר מה שיש לעשות לאחר השחרור, שלפי אמונתם עומד בפתח. הם מתבססים בעיקר על שמועות שעומדים לשחררם ולאפשר חזרתם הביתה.

השער: השם "גיטו" באותיות גדולות מצוירות. באמצע מעגל שחור ובו מגן-דוד לבן. למעלה יש פסקה: "מחשבות מן הגירוש". למטה כתוב מי המוציאים לאור: "הנוער הלאומני היהודי" (אני משער שרצו לכתוב "הלאומי" ולא הבחינו בהבדל המשמעות שבין לאומי ללאומני).

כותרת המאמר הראשון היא: "גטו, ההיסטוריה חוזרת על עצמה", חתום על-ידי פ (אולי זה פויו רינצלר, משורר כשרוני). המחבר חוזר על תולדות הקמת גטו באירופה ועל ביטולו לאחר המהפכה הצרפתית. והנה אנחנו שוב בגטו, ומי יודע, אם לא תהיה גירסה גטואית שלישית. לכן מציע המחבר, שלאחר השחרור לא ניתן לבלבל אותנו שוב בכל מיני רעיונות, אלא נפקיד בידי הנוער היהודי הקמת בית-לאומי לעמו. הוא מסיים בקריאה: "נוער ציוני קדימה!"

כותרת המאמר השני היא: "מותו של חבר" מאת ק.ש. סביר להניח שהוא מתייחס למותו של ברוך כהן. המחבר מצייר את גודל הצער, לדעת שהחבר שוב לא יטייל עימו שלוב זרוע ולא יחלמו עוד ביחד את חלומותיהם הכבירים. הוא

מתאר את חברו המת, חיוור, עיניו שקועות בחוריהן, גופו נוקשה וכו' ומסיים בקריאה בעברית: "עוד לא אבדה תקוותנו!"
תאריך המאמר 31 ביולי 1943 ובכותרת מצויירות מצבות.

עמוד השער של העיתון גטו (Ghetto), שנכתב על-ידי חברי התנועה בדז'ורין

המאמר השלישי כותרתו: "מאורעות". חותם עליו ב.ה. אין הוא עוסק במאורעות ממש, זו יותר פילוסופיה על המאורעות, מה קרה להם ומה קורה להם והפחד מפני הקורות אותם. למשל, המחשבה אומרת לו שלא ימהר לקום, ושלא ייצא לרחוב, שמא יתפסו אותו למשלוח לעבודה. הוא מתאר כמה קשה יהיה לו לקפוץ מעל כל מה שהתרחש ומתרחש כאן. "תמיד אשליות, תמיד תקוות המתפוררות". מסקנתו, כי "אי אפשר לחיות על אדמה זרה חיים לאומיים משלך", מצטער על "שהעליות הדמיוניות נעלמו ולא תהיינה" אך מסיים בתקווה שיום יבוא והחלום הכביר יתגשם. גם הוא מסיים בזעקה באותיות גדולות בעברית: "לא ניכנע! אם תרצו אין זה חלום!"

המאמר הרביעי שמו: "קשר בגטו" ומחברו הוא ה.ב.

הוא מתאר את הגטו: "פינת ארץ מוגבלת שבה חי לו היהודי חיים עלובים". הוא מתחבט "בין תקווה לעתיד מפואר לבין הסבל והמצוקה של ההווה". הוא פונה אל הנוער, שלא יסכים להשתעבד למטריאליזם. "הציונות היא האידיאל הגדול אליו נוהר הנוער היהודי", קובע המחבר ומסיים בקריאה נרגשת בעברית: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני!" הקריאה הזאת נמצאת בציור המזכיר את ירושלים.

המאמר החמישי: "עליות דמיוניות" מאת כ.ל. וברקע אונייה השטה על הים. הוא מספר על הדוחק הנורא ועל הציפייה לנס. גם מדברים וחולמים על עלייה "שתוציא אותם מציפורני הכיליון הבטוח". הוא מספר כיצד החלום הגדול נארג וכיצד הוא מתפורר ומסכם: "רק בעבודת הנוער שלנו בארץ-ישראל, ברצונם החזק והתמידי יתגשם האידיאל הקדוש ביותר שלנו". קריאת הסיום, בעברית: "לא ניכנע! אם תרצו אינו חלום!"

המאמר הששי כותרתו: "התחייה" חותם על המאמר ל.ה.

המחבר מביע את צערו על הסתו הקרב ובא, עצוב ובכייני, כאשר "השמים הקודרים בוכים והוא שופך חשכה על האדמה, כאילו ברצונו לחלל את החיים". הגולים ידעו כמה מצוקה, סבל ועינוים מביא להם הגשם והקור. הוא שואל: "עד מתי יהיה עלינו לחיות את החיים המנוולים הללו?" ומשיב "לשאלה זאת אין תשובה! ההווה מלמדנו שאיננו רוצים, לעולם לא נרצה, לראות בחזרת העבר". והוא קורא בפאתוס: "גטו, תפקידך הושלם, להשניא עלינו את העבר". הוא מגיע לידי מסקנה "עם עתיק יומין קם לתחיה!"

אחרון המאמרים, השביעי, שמו "חלום ומציאות". כותב את המאמר מ.ה. והוא

מתאר ימי ניסן הראשונים, מדבר על שרשראות העבדות של עם ישראל המסכן ושואל: "איפה התחייה הלאומית?" מסקנתו שבאחדות, אם נקיים אותה, נוכל לעבור בכל הזוועה.

לסיכום, הכותבים מתארים את המצוקה ומעוררים תקווה לכל הטוב המצפה לפליטים המסכנים בעתיד. הם מדגישים בהתלהבות את החלום הגדול שצמח בזוועות הגטו, לצאת ממנו, להגיע לארץ-ישראל, להחיות את התקווה ואת הדרך, להיות שוב בני אדם מאושרים, בני אדם שהחיים זורמים בעורקיהם.

ייסורים בדז'ורין

מתוך עדותו של מקס אנצר* ב"יד ושם"

חיי השגרה בעיר, על אירועיהם המשמחים והמעציבים, נמשכו על מי מנוחות, פחות או יותר, עד לתאריך 30 ביוני 1940. בבוקרו של אותו יום נגלה לעינינו מראה מדהים. גדודים-גדודים של חיילים מהצבא הרומני, מוזנחים, רעבים, במדים קרועים, בלויים ומרופטים, שנסוגו מבסרביה ומצפון בוקובינה, הציפו את העיר. מראה נורא של צבא מוכה ומובס. רק לגבי היהודים הפגינו "גבורה". מעשי ביזה ושוד של רכוש יהודי, הכאות ורציחות של יהודים ברחובות העיר, היו מעשים של יום-יום. צעירים יהודים, שגורשו משורות הצבא הרומני, הושלכו באכזריות מתוך רכבות נוסעות במהירות. החלו התנכלויות בתושבים היהודים והם הואשמו בכל מיני האשמות-שווא דמיוניות, וכתוצאה מכך הם ומשפחותיהם נפגעו קשות והחיים בעיר הפכו לבלתי אפשריים. אך לכמה נושאים ידעו הרומנים לנצל את היהודים, כגון המקרה שאירע לשלושה קצינים רומנים גבוהים שנשבו על-ידי הרוסים ואז הרומנים פנו לעזרתם של שלושה יהודים בעיר, ביניהם לייבלה קרפט, שנשלחו על-ידי המפקדה הרומנית המקומית מעבר לגבול הרוסי להשתדל לשחרר את הקצינים מן השבי. משימתם הוכתרה בהצלחה והקצינים אכן שוחררו, אך יחסם של הרומנים ליהודי המקום לא השתנה והם המשיכו בהתנכלויותיהם.

לאחר שנקבע הגבול עם רוסיה במרחק 5 ק"מ מהעיר סירט, התחדשו ההתנכלויות ליהודים ביתר שאת. הרומנים ראו את היהודים אחראים לכל הבעיות והמצוקות שפקדו אותם כתוצאה מכניסתם של הרוסים לבוקובינה הצפונית. הם האשימו את היהודים בריגול, בקשר עם הקומוניסטים ולא פסחו

---

* מקס אנצר ז"ל שימש כיו"ר אירגון יוצאי סירט בתחילת שנות החמישים. יחד עם יוסף אופנברג ז"ל הוא יזם הקמת לוחות קדושי העיר וקביעתם בביהמ"ד של האדמו"ר מנדבורנה בבני ברק. כעבור עשרות שנים, כשהרבי מנדבורנה עבר לשכונת נדבורנה החדשה, הועתקו שמות הקדושים מהלוחות בבית מדרשו אל מצבה שהוקמה בבית העלמין בחולון. יוזמי הקמת המצבה היו יוסף אופנברג ז"ל ויצחק ארצי ז"ל.

על אף הזדמנות תקוף את היהודים ולמרר את חייהם על רקע "מעשי חתרנות לטובת הרוסים"... מצב זה נמשך עד פרוץ המלחמה בין גרמניה לברית-המועצות ואז התחילה תקופה חדשה של גזרות ורדיפות.

הגירוש לאולטניה

בתאריך 18.6.41 פונו יהודי העיירה מיהאילני שליד סירט, לערים בוטשאטש ובוטושני. הידיעה על פינויים של יהודי מיהאילני הסמוכה התפשטה בסירט במהירות, כאש בשדה קוצים, והיוותה אות ורמז לעתיד להתרחש אצלנו. ואכן למחרת, בתאריך 19.6.41, הגיעה לסירט יחידת חיילים בפיקודו של רב-סרן אלבו. למחרת, בשעות אחר-הצהריים, נצטוו כל יהודי העיר להתאסף בכיכר המרכזית עם מטען ידני, גברים, נשים, זקנים וטף, ולצאת את העיר ללא דיחוי וללא תנאי, לכיוון צומת הרכבות בעיירה דורנשטי במרחק כ-10 ק"מ מסירט. כ-2000 יהודים גורשו ללא רחם באותו יום אחר-הצהריים ומשם, כעבור יומיים, לקראיובה ולקלפט שבאולטניה. 18 יהודים חולים וזקנים, שהיו מרותקים למיטותיהם, הוצאו להורג בירייה, בפקודתו של רב-סרן אלבו, ביניהם ר' מאיר הירש שכטר ואישתו, בני הזוג קליר, משה שכטר ואשתו, בני הזוג מרדלר ושתי בנותיהם, לאחר שהתעללו בהן קשות, ואחרים... הרצח המתועב התבצע בחורשה שעל שפת הנהר סירט, והקורבנות נקברו בקבר אחים במקום. למחרת הרצח האכזרי והנתעב, נורה למוות רב-סרן אלבו, בידי אלמוני, כגמול לרצח שבוצע בפקודתו.

הרכבות שהסיעו את יהודי סירט בקרונות-משא של בהמות, "טיילו" 14 ימים ברחבי רומניה עד שהגיעו לקראיובה. כאן חולקו לשתי קבוצות. אחת הוסעה לקלפט והשניה, בה היינו גם אני, אישתי ובני, הושארה בקראיובה ושוכנה בבית-הספר היהודי המקומי 'לומינה', הקהילה היהודית בקראיובה לא הצטיינה במידת הכנסת אורחים ביחסה למגורשים. כמעט ולא התעניינה בהם.

יהודים ספורים באו באופן פרטי למחננו והזמינו כמה משפחות להתארח בבתיהם. בין המוזמנים המאושרים היתה גם משפחתי. מצבנו אכן השתפר במידה ניכרת והיה טוב יותר ממצבם של אלה שנשארו במחנה 'לומינה'. הנני אסיר תודה למשפחתו של מר אברהם אשכנזי, שנתנה לנו קורת גג בביתה

והתייחסה אלינו כאל אחים אהובים.
לאחר שהייה בת שלושה שבועות בבית-הספר 'לומינה' החליטו השלטונות הרומניים בקראיובה, שמצב המגורשים "טוב" מדי ויש לשנותו. המגורשים הוצאו מהמחנה והועברו אל מחוץ לעיר, למשק שהיו בו דירים ואורוות, בהם שוכנו כל האומללים, זקנים, נערים, נשים וטף, יחד עם בעלי החיים פרות, עזים, סוסים וכו'. לאחר חודשיים לערך החזירו אותנו לעיר רדאוץ, הסמוכה לסירט, אשר שימשה כבירת המחוז. לשם הובאו כל היהודים שבמחוז רדאוץ והוטלו עליהם מיד עבודות כפייה, תיקוני כבישים, ניקוי בתי שימוש, ניקוי רחובות וכו'.

הגירוש

ביום רביעי של חג הסוכות תש"ב (אוגוסט 1941) התפרסם צו ממשלתי בו נצטוו כל היהודים להיות מוכנים לגירוש מהעיר. היהודים נדרשו להמיר את הכסף הרומני שברשותם ברובלים, 40 ליי תמורת רובל אחד. הם נדרשו גם למסור את כל התכשיטים שברשותם לבנקים, ללא כל תמורה או פיצוי. העוברים על הצו צפויים לעונש מוות, נאמר בהודעת הממשלה. תורים ארוכים של יהודים מפוחדים, בצל אימת עונש המוות, השתרעו ליד הבנקים כדי להמיר את הכסף הרומני שברושתם. לפני-כן נצטוו לסלק את חובותיהם לעירייה ולשלטונות השונים. בטרנסניסטריה התברר לנו השוד הגדול שביצעו הרומנים בהמרת הכסף, כי ערכו של רובל אחד לא עלה על 4 ליי רומניים.
הוכנו 4 רכבות ובכל אחת מהן 40-50 קרונות. בכל קרון נדחסו 70-80 אנשים, נשים וטף, זקנים, נערים, חולים, ללא אבחנה. אבות לחוד, ילדים לחוד. משפחות הופרדו בכוח, צעקות, יללות, זעקות שבר. הרכבות הופרדו. שתי רכבות כוונו לעיר מוגילב מעבר לדנייסטר ושתי רכבות לעבר העיר ברשד. ברכבות שכוונו למוגילב היתה גם משפחתי. הגענו לאָטָקי, עיר עתיקה על גבול בסרביה-אוקראינה. הורדנו מהרכבות והורצנו לעבר בתים שרופים והרוסים, ללא גגות, ללא חלונות, ללא דלתות. היה זה בסוף חודש אוקטובר, גשם ושלג ירדו עלינו. פרצו מחלות ומגפות. "השומרים" הרומנים בזזו ושדדו מכל הבא ליד. מחסור מוחלט במצרכי יסוד. החלפנו בגדים בלחם, מים חמים וקצת תה ללא סוכר, כמובן.

באטקי נשארנו שלושה-ארבעה ימים. הועברנו אל מעבר לנהר הדנייסטר ברפסודות ובדוברות מקולקלות ושבורות, וחלק מהאנשים נפלו לתוך הנהר ומצאו שם את מותם. לפני-כן נבדקנו עשרות פעמים והמטענים הדלים פחתו עוד יותר. נשארנו עם מעט מאוד בגדים וחפצים, שישמשו להחלפתם במצרכי מזון, כפי שהתברר לנו לאחר-מכן.

טרנסניסטריה

הגענו למוגילב. כאן ציפתה לנו מצוקה נוראה. אלפי-אלפי יהודים בני כל הגילים, מכוסים רפש, בוץ ולכלוך, ללא מזון או מים, מחסור מוחלט בדברים הבסיסיים ביותר. מכות עד זוב דם, חרפות וגידופים, קללות, הרצות למרחקים ברגל, היו מעשים של יום-יום. חלק מיהודי העיר סירט הגיע איכשהו לדז'ורין. העיירה כאילו נוצרה מלכתחילה לשמש גיטו ליהודים. מראה העיירה ושל תושבי המקום, שהיו שרויים בעוני ובדלות משוועת, הכל שיווה למקום מראה של יישוב בימי הביניים.

בהגיענו לדז'ורין שיכנו אותנו בבתיהם הדלים והמטים ליפול של יהודי המקום האביונים והעניים. הצפיפות היתה נוראה, 8-10 אנשים בחדר קטן. ושוב, המחסור במזון, במים, בתנאים סניטריים מינימליים, נתנו מיד אותותיהם. מגיפת טיפוס הבהרות, שהתפרצה בשבועות הראשונים להגעתנו למקום, הפילה חללים מדי יום ביומו. מרבית החללים במחנה היו מקרב מגורשי העיר סירט. אנשים חשובים, שהיה להם מעמד מכובד בביתם בסירט, נפגעו קשות ומתו מיד בעקבות המצב החדש. ד"ר חיים קליפר אשתו, ד"ר גוטפריד שבת ואשתו, עו"ד היינריך דראך, הצעיר שלום קליפר, ממשפחת צבי הירש קליפר המכובדת ורבים-רבים אחרים, בני כל הגילים, מצאו את מותם ב-3-4 החודשים הראשונים לשהייתנו שם.

היהודים המקומיים התייחסו אלינו בחום ובאהבה. אך גם הם היו במצוקה נוראה ועם כל רצונם הטוב, האפשרויות שלהם להגיש לנו עזרה היו מוגבלות ביותר ושאפו כמעט לאפס. רושם מיוחד עשה עלי הרב המקומי, הרב הירשל קורלניק. אינני יודע ואין לי מושג מאין הוא גייס סכומי כסף לחלקם בין הרעבים והחולים. כל מי שהתדפק על דלתו לא יצא בידיים ריקות. הוא חילק 20-28

כיכרות לחם ביום. לפלוני הוא עזר בחולצה, לשני בזוג נעליים, לאחרים בבגד מרופט שאפשר היה עדיין ללובשו, בזוג מכנסיים, וכו' וכו'. קרה גם שהוא פשט באמצע הרחוב בגדו העליון וזוג אחד משני זוגות המכנסיים שהיו על גופו ומסרו לאיש לבוש שקים ובלויי סחבות, שיכסה את עורו. הוא גם דאג, שבית-הכנסת במקום, שהשלטונות הרוסיים הפכוהו למחסן, ישמש פינה חמה למתפללים בוקר וערב ושימצאו בו פינה חמה ומשיבת נפש לפחות מבחינת החיים הדתיים.

באביב של שנת 1942, המגורשים שנותרו בחיים לאחר החורף הקשה ומגיפת הטיפוס שהפילה חללים כה רבים, התחילו להתארגן. הוקם ועד ונבחר לעמוד בראשו משה כץ, מהעיר רדאוץ, אחד ממכובדי העיר, שעסק במסחר לפני הגירוש. ראש המחוז הרומני שישב בעיר שרגרוד הסמוכה, דרש לבחור גם נשיא. לתפקיד זה נבחר דר' מקס רוזנשטראוך מהעיר סוצ'יאבה (שאטץ). תפקידו של הנשיא היה בעיקר ייצוגי. את ענייני ה"קולוניה" ניהל משה כץ, שהיה הרבה יותר מוכשר ומתאים לתפקיד האחראי הזה, מאשר הנשיא ד"ר רוזנשטראוך.

אפשר לומר שהאיש הזה, משה כץ, היה מוכן לקפוץ לתוך האש כשהיה מדובר בבעיות קיומיות של הקהילה שעמד בראשה. הוא ממש סיכן לא פעם את נפשו, כשהתמקח עם השלטונות הרומניים המקומיים על מספר האנשים שנדרש לשלוח לעבודות כפייה. במאבקו הנחוש הצליח להפחית את מספר האנשים ב-50% וגם ביותר מזה. הוא ניהל מאבק עיקש למניעת גירושם של 70% מיהודי דז'ורין, הן מן הגולים והן מתושבי המקום. פליטים אומללים, שברחו ממחנות שבסביבה הקרובה והרחוקה, שבהם שרר משטר של מוות, לא הורשו להישאר במחנה דז'ורין. השלטונות רצו לגרשם חזרה, אל המוות. אך שוב, משה כץ עמד כסלע איתן במאבקו נגד כוונותיהם של השלטונות ובדרך כלל הצליח להשיג את ביטול גזירת הגירוש. מעשי גבורה רבים הפגין משה כץ, והודות לו היתה מעט רווחה בחיי המחנה ונסללה הדרך לשרוד, אולי, ולעבור את התקופה הנוראה הזאת.

כשאני חוזר ומתייחס לימים הקשים והאיומים ההם, הנני חייב להזכיר ולציין את חלקו הגדול של הרב ברוך הגר ז"ל, בנו של הרבי מויז'ניץ המפורסם, שהיה רבה של עירנו לפני הגירוש. למען נשרוד, הקים הוועד המקומי בעזרתו של הרב הגר בית תמחוי עבור המוני הרעבים, יוצאי כל הערים והקהילות שהיו בדזורין.

וכשראה הרב הגר, שרבים מבני העיר חולים והרעבים אינם יכולים לקבל ארוחה חמה בבית התמחוי מחוסר מקום, גייס כספים ויזם הקמת בית תבשיל ליהודי סירט הרעבים. כל אחד ואחד שביקש לאכול בבית התמחוי הזה נתקבל ללא בעיות ושאלות מיותרות. הרב הצליח להשיג למטרה זו תרומות מיהודי סירט שהצליחו להימלט, והתגוררו בבוקרשט.

עוד יהודי מהעיר סירט שאני חייב להזכיר הוא אברהם פאריזר, אשר שם נפשו בכפו והציל את הזוג הורוביץ, אשר הובאו לילה אחד לבית הקברות ועמדו לירות בהם. פאריזר הסתכן, גייס סכום כסף לשחד את הז'נדרמים והציל את הזוג הורוביץ ממות.

כך נאלצנו להמשיך את חיינו הדוויים, המיוסרים והכאובים עד חודש אפריל 1944, כשהצבא הרוסי שם קץ לשלטונו של אנטונסקו. מ-1,800 יהודים שגורשו מסירט בשנת 1941 חזרו 460 נפשות. כל היתר נספו בטרנסניסטריה.

משפחתי, בסירט ובגירוש

פרידה באום (אופנברג)

שמי פרידה באום. שם משפחתי הקודם היה אופנברג (Offenberg). נולדתי בעיר סירט בשנת 1932 להורי, פני וליפא אופנברג. אמי נולדה למשפחת דוננפלד בשנת 1908, אחת מ-11 ילדים. אבי נולד למשפחת אופנברג, אחד מ-6 ילדים. שתי המשפחות התגוררו בסביבות העיירה סירט.

היו אלו משפחות ששמרו על מסורת, התפרנסו בכבוד, וגידלו את ילדיהם לפי המסורת היהודית. שתי המשפחות רחשו כבוד כה רב זו לזו עד כי שתי אחיות נישאו לשני אחים: פני וארנה דוננפלד נישאו לליפא ויוסף אופנברג. הוריי התגוררו בסירט לאחר שהתחתנו. כמקובל בימים ההם אמי היתה עקרת בית וטיפלה בי ובאחי. לאבי היתה חנות ממתקים במרכז העיר.

אבא ביקר בבית-הכנסת בשבתות ובחגים. עד שנת 1940 התנהלו חיינו כסדרם. באותה שנה גירשו את הילדים היהודים מבתי-הספר. המשכתי ללמוד באופן פרטי. מאותן שנים לא נשארו לי זיכרונות רבים מהעיירה. בקיץ ביקרתי אצל סבתא וסבא שגרו בפרם אודיה, שם שימש סבי כמינהלן. נהניתי מאוד מביקורי אצלם. היינו משפחה מאושרת — עד פרוץ המלחמה.

באמצע 1941 גורשנו מסירט לקלפט. אבי עבד שם עבודת כפייה מבוקר עד ערב. מזון היה מצוי במשורה. גרנו בצפיפות בתנאים גרועים, לילדים בגילי לא היו לימודים וחסרים היו כל אותם דברים שילד צריך. לאחר חודשיים איפשרו לנו להגיע לרדאוץ, לא סירט, שהיתה קרובה לגבול.

אחי בן השנתיים חלה שם ונפטר כעבור ימים ספורים. בחודש אוקטובר 1941 שוב גורשנו לכיוון טרנסניסטריה יחד עם תושבי רדאוץ. בדרך נפרדו דרכינו, כמעט כל תושבי סירט הגיעו למקום נידח בשם ציבולובקה. חיינו שם בתנאים תת-אנושיים בדיר חזירים. על המקום הזה נכתב כאן רבות.

כעבור מספר ימים נפטר אבי ממחלת הטיפוס, וכן סבתא, סבא, דודות ודודים ועוד הרבה אנשים סביבנו. כעבור מספר שבועות יצאנו מדיר החזירים לכפר, שגם זה לא היה מלון 4 כוכבים.

התגוררנו בחדר קטן אחד 13 נפשות, כל המשפחה שנשארה בחיים. החיים היו מאוד קשים, אבל שרדנו, שוב ללא לימודים וללא תנאים שילד זקוק להם.
בשנת 1944 חזרתי עם אמי לסירט.
כמובן, לא מצאנו דבר מהרכוש. אמי היתה מאוד מודאגת ולא ידעה איך להתמודד עם המצב החדש, ללא בעל ועם ילדה קטנה.
כעבור שנה היא נישאה שנית לשאול קרנר (Körner), אחד התושבים הוותיקים והאמידים בעירנו. אישתו ובתו נספו בברשד. לא נשאר אף אחד ממשפחתו ואני שמחה שניתנה לי ההזדמנות להזכירו. לפני הגירוש זו היתה משפחה מבוססת, שהתגוררה במרכז העיר ובמרתף ביתם היתה להם תעשייה קטנה של ייצור חמאה ושמנת.
בעלה של אמי היה איש חכם, בעל נימוסים יוצאי דופן, ששירת בצבא האוסטרו-הונגרי. הוא בא ממשפחה מסורתית ואהב לעזור לאנשים נזקקים. לאחר שובו מטרנסניסטריה עלה בידו להסתדר יפה. התאוששנו מהעבר. אני המשכתי ללמוד בבית-הספר ונוסף לכך קיבלתי שיעורים פרטיים על-מנת להדביק את מה שהחסרתי. ביקרתי בתנועת הנוער הציוני. עיירתנו קיבלה שוב את הצביון היהודי שלה, משפחות רבות מצאו את רכושן והתחילו לחיות מחדש. בחגים ושבתות התמלא בית-הכנסת הגדול וההרגשה היתה נעימה.
לא חלף זמן רב, והיהודים התחילו לעלות ארצה, אם במסגרת תנועות הנוער, ואם במסגרת המשפחה.
בשנת 1950 עליתי ארצה עם דודי יוסף אופנברג ודודתי. יוסף אופנברג היה איש מסורתי, מצליח בעיסקו, שהירבה לעזור לזולת. שני ילדיו נספו בטנסניסטריה. בארץ הסתדר יפה, עזר למשפחתו, תרם לבית-הכנסת בשכונתו, והיה פעיל בהקמת האנדרטה לבני סירט שנספו בשואה. הוא נפטר בשנת 1998. אחיו מרדכי אופנברג מתגורר בחיפה עם משפחתו.
בשנת 1958 החליטו גם אמי ובעלה לעלות ארצה. מספר שנים לאחר-מכן נפטר שאול קרנר. אמא שוב נשארה לבד, אך הודות לחריצותה הצליחה להסתדר. היא הלכה לעולמה בשנת 1996.
בארץ הקמתי משפחה, ועבדתי 39 שנה כאחות מוסמכת בבית-חולים.

הנספים במחנות טרנסניסטריה

השקענו מאמצים רבים כדי להשיג רשימה מלאה של אנשי סירט שניספו בטרנסניסטריה, אך לא עלה בידינו לקבל רשימות מלאות של הנספים במחנות טרנסניסטריה. לפיכך החלטנו לפרסם את רשימת השמות המופיעים על לוח ההנצחה בבית-הכנסת הגדול בסירט.

בשעתו העתקנו את הרשימה והיא ניצבה במשך השנים בבית-הכנסת אשר בישיבת נדבורנה בבני-ברק.

כאשר נאלצנו לפנות משם את הלוחות העברנו אותם לבית-הקברות בחולון.

הודות למאמצי חברנו יצחק ארצי (איצו הרציג) אז ממלא מקום ראש עיריית תל אביב, קיבלנו חלקה למצבת זיכרון בחולון.

ועדה מיוחדת אספה אצל בני העיר את האמצעים להקמת מצבת זיכרון, על מצבה זו הדבקנו את לוחות הזיכרון.

מדי שנה מתכנסים שרידי קהילת סירט ביום השואה לטקס אזכרה ליד המצבה.

אנחנו יודעים שהרשימה איננה מלאה וייתכן שרבים יגלו כי שמות קרוביהם, יקיריהם או ידידיהם נעדרים מן המצבה. אנו מבקשים סליחה על כך.

אם יתגלו שמות נוספים נשתדל להשלים את החסר על-ידי הוספת עמודים, בבחינת תיקונים או השלמות.

בטוחים אנו כי שמותיהם של אלה שהוחסרו חיים בלב יקיריהם שנושאים את זכרם בלבם.

יהא זכרם ברוך.

המצבה לזכר הנספים בטרנסניסטריה בבית־העלמין בחולון

כ"ק הרה"צ מרן רבי ברוך הגר זצוק"ל רב העיר
בן כ"ק הרה"צ רבי ישראל הגר מויזניץ

כ"ק הרה"צ מרן רבי חיים מרדכי רוזנבאום זצוק"ל
בן כ"ק הרה צ רבי איתמר זצוק ל מונדבורנה

אברהם בן שלמה פריזר ראש קהילה דאז

נואיר לייב (מאוידיל) בן צבי דלפינר

חנה שרה	בת צבי (דלפינר)	סלמון
יעקב	בן צבי	דלפינר
בבצי	בת יצחק	"
יצחק	בן יעקב	דלפינר
רגינה	ושלשה ילדיהם	"
דוב	בן יעקב	דלפינר
צילי	ושני ילדיה	"
	פרוקוצ'ימור	

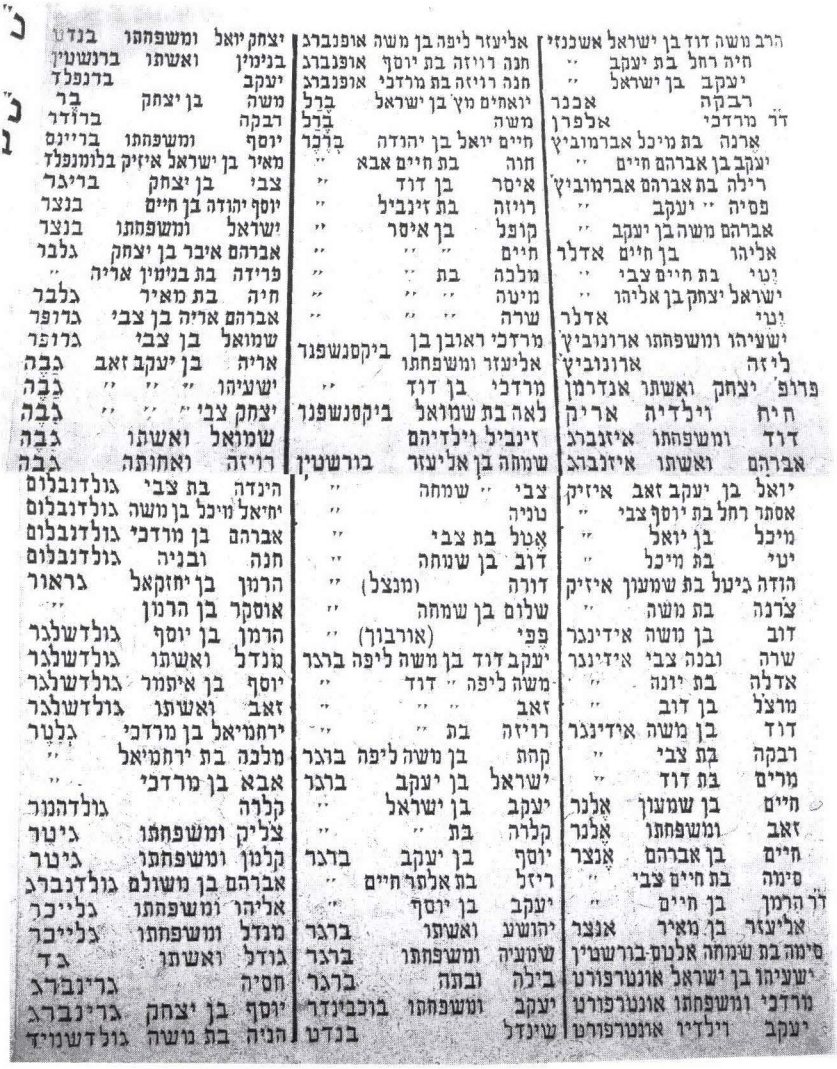
פרימה	בת יעקב	ושני ילדיה
	(דלפינר)	פרוקוצ'ימור
צבי	בן חיים	קניג
פרימה	בת צבי (דלפינר)	"
יעקב זאב	בן צבי	"
דוב	" "	"
דוב	בן ישראל	דלפינר
ריבה	בת מנחם	דלפינר
מיכל		רדצ'יכובר

שמות הנספים בלוח המרכזי של המצבה

הקדוש יצחק יהודה יחיאל אייזיק הי"ד
בן כ"ק הרה"צ מנדבורנה רבי חיים מרדכי רוזנבאום
נפל בדרך לארץ ישראל

יעקב בן צבי בנדיט נפל במלחמת השחרור
ברוך בן משה דוננפלד נפל במלחמת השחרור

סימה בת שמואל רוזנקרנץ אונטרפורט
סלי בת גרשון ריצקר אייזיק
רבקה בת אברהם כץ
שמחה בן מרדכי פרובט
חוה (אווה) בת אברהם בץ שטיר
אסתר בת דוד אלמנת הרב הח' אלעזר מנחם שכטר
ר' יצחק בן אליהו שפרר
מ' פנינה בת אברהם דוד

הרב משה דוד בן ישראל אשכנזי
חיה רחל בת יעקב "
יעקב בן ישראל "
רבקה אכנר
דר מרדכי אלפרן
ארנה בת מיכל אברמוביץ
יעקב בן אברהם חיים "
רילה בת אברהם אברמוביץ
פסיה " יעקב "
אברהם משה בן יעקב "
אליהו בן חיים אדלר
יטי בת חיים צבי "
ישראל יצחק בן אליהו "
יטי אדלר
ישעיהו ומשפחתו ארונוביץ
ליזה ארונוביץ
פרופ יצחק ואשתו אנדרמן
חיה וילדיה אריק
דוד ומשפחתו איזנברג
אברהם ואשתו איזנברג
יואל בן יעקב זאב איזיק
אסתר רחל בת יוסף צבי "
מיכל בן יואל "
יטי בת מיכל "
הודה ביטל בת שמעון איזיק
צרנה בת משה "
דוב בן משה אידינגר
שרה ובנה צבי אידינגר
אדלה בת יונה "
מרצל בן דוב "
דוד בן משה אידינגר
רבקה בת צבי "
מרים בת דוד "
חיים בן שמעון אלנר
זאב ומשפחתו אלנר
חיים בן אברהם אנצר
סימה בת חיים צבי "
דר הרמן בן חיים "
אליעזר בן מאיר אנצר
סימה בת שמחה אלטוס-בורשטין
ישעיהו בן ישראל אונטרפורט
מרדכי ומשפחתו אונטרפורט
יעקב וילדיו אונטרפורט

אליעזר ליפה בן משה אופנברג
חנה רויזה בת יוסף אופנברג
חנה רויזה בת מרדכי אופנברג
יואחים מץ בן ישראל ברל
משה ברל
חיים יואל בן יהודה ברכר
חוה בת חיים אבא "
איסר בן דוד "
רויזה בת זינביל "
קופל בן איסר "
חיים " " "
מלכה בת " "
מיעה " " "
שרה " " "
מרדכי ראובן בן ביקסנשפנר
אליעזר ומשפחתו
מרדכי בן דוד "
לאה בת שמואל ביקסנשפנר
זינביל וילדיהם
שמחה בן אליעזר בורשטין
צבי " שמחה "
טניה "
אטל בת צבי "
דוב בן שמחה "
דורה (מנצל) "
שלום בן שמחה "
פפי (אורבוך) "
יעקב דוד בן משה ליפה ברגר
משה ליפה " דוד "
זאב " " "
רויזה בת " "
קהת בן משה ליפה ברגר
ישראל בן יעקב ברגר
יעקב בן ישראל "
קלרה בת " "
יוסף בן יעקב ברגר
ריזל בת אלטר חיים "
יעקב בן יוסף "
יהושע ואשתו ברגר
שמעיה ומשפחתו ברגר
בילה ובתה ברגר
יעקב ומשפחתו בוכבינדר
שינדל בנדט

יצחק יואל ומשפחתו בנדט
בנימין ואשתו ברנשטין
יעקב ברנפלד
משה בן יצחק בר
רבקה ברודר
יוסף ומשפחתו ברייגס
מאיר בן ישראל איזיק בלומנפלד
צבי בן יצחק בריגר
יוסף יהודה בן חיים בנצר
ישראל ומשפחתו בנצר
אברהם איבר בן יצחק גלבר
פרידה בת בנימין אריה "
חיה בת מאיר גלבר
אברהם אריה בן צבי גדופר
שמואל בן צבי גדופר
אריה בן יעקב זאב גבה
ישעיהו " " " גבה
יצחק צבי " " " גבה
שמואל ואשתו גבה
רויזה ואחותה גבה

הינדה בת צבי גולדנבלום
יחיאל מיכל בן משה גולדנבלום
אברהם בן מרדכי גולדנבלום
חנה ובניה גולדנבלום
הרמן בן יחזקאל גראור
אוסקר בן הרמן "
הרמן בן יוסף גולדשלגר
מנדל ואשתו גולדשלגר
יוסף בן איתמר גולדשלגר
זאב ואשתו גולדשלגר
ירחמיאל בן מרדכי גלטר
מלכה בת ירחמיאל "
אבא בן מרדכי "
קלרה גולדהמר
צליק ומשפחתו גיטר
קלמן ומשפחתו גיטר
אברהם בן משולם גולדנברג
אליהו ומשפחתו גלייכר
מנדל ומשפחתו גלייכר
גודל ואשתו גד
חסיה גרינברג
יוסף בן יצחק גרינברג
הניה בת נושה גולדשמיד

ה״ם	בן יונה צבי	גוטסמן	
יעקב	מרדכי ומשפחתו	גוטפריד	
ה״ם	ומשפחתו	גולד	
ה״ם	ומשפחתו	גְרֶלָר	
חיים	דוב	גוטמן	
דוד	ואשתו	גרייף	
פרימה		גודינגר	
פיבישׁ	ואשתו	גולדהירש	
אהרן	ואשתו	גיטר	
לוניו	בן קרל	גיטר	
משה	ומשפחתו	גְרָף	
יוסף	בן אברהם	דְרָר	
דר מרדכי	צבי בן מיכל	דְרָר	
יהודה אריה	בן צבי	דְרָר	
פּפי	ובנוהיה	דְרָר	
בנימין	דוב בן מרדכי	דֶנֶר	
רחל	בת ישעיהו	〃	
חיה	〃 בנימין דוב	〃	
ישעיהו	בן 〃	〃	〃
משה	בן ברוך	דוננפלד	
לאה	בת אהרן	〃	
לאה	בת משה	〃	
זיגמונד	בן 〃	〃	
מרדכי	ובנו שלמה	דוננפלד	
מרים הינדה		דנקנר	
שמואל	וילדיו	דוידוביץ	
רחל	ובילה	דרקסלר	
דוד	ומשפחתו	דוֶל	
אליעזר	בן קופל	דיקר	
אֶטל	בת פנחס	〃	
מַסיָה	בת ישראל	הפלינג	
אהרן	בן זבלון	הנדלר	
עקיבא	בן אהרן	〃	
יעקב צבי	בן 〃	〃	
אברהם שלמה	בן בנימין	הלצר	
נָחָה	בת יעקב	〃	
פסח	ובניו	הלצר	
מנדל	בן יהודה	הייסמן	
יהושע	ואשתו	הייטנר	
פסיה	ובתה	הייטנר	
פישל	ואשתו	הורוביץ	
דוב	בן פישל	〃	
יצחק	ובנו	〃	
יצחק	ומשפחתו	הלברכט	
ישראל	בן מרדכי	הַלֵר	
אברהם	בן פנחס	הַלֵר	
יצחק	ומשפחתו	הַלֵר	
משה	ופיבל ומשפח	הרטנשטין	
מיכל	ואשתו	הייר	
גיטל	ובתה	הילזנרט	
אשר	בן ישראל	הירשהורן	
שמואל	ומשפחתו	הובשטט	
חיים	ומשפחתו	הכט	
יצחק	ומשפחתו	הורבץ	
ישראל	בן שלמה	הניגסברג	
מנחם מנדל	בן 〃	〃	
יצחק	בן יוסף	הֶלֶבְרג	
משה	ובנו	הֶלפמן	
אברהם	בן סנדר	הורן	
בַּבָּלָה		הַן	
דר מאיר	בן גרש	וייסמן	
חנה	בת ברוך	〃	
חנה	ורוברט	וייסמן	
בלימה	בת צבי	וייסמן	
משה אליעזר	בן דוד	ושלר	
יוסף	בן משה אליעזר	〃	
יהושע	בן אליעזר	ושלר	
מנדל	ואשתו	ושלר	
חיה	בת מאיר	וסרמן	
קניה רויזה	בת יוחנן	וסרמן	
רבקה	בת מיכל	ויינרויך	
יחזקאל	ומשפחתו	ויינרויך	
אברהם	בן מאיר	וגנר	
יחזקאל	בן אברהם	וגנר	
חנה	בת משה	〃	
אברהם	בן יחזקאל	〃	
אהרן	〃 〃	〃	
אלזה	בת 〃 〃	〃	
טוני	〃 〃	〃	
חיים	בן מורדכי	וגנר	
דר ויטום		וגנר	
פרימה	וריקה	וגנר	
דוד	ואשתו	וגנר	
אליעזר	ואשתו	וייסברוט	
חיים	ואשתו	ויינינגר	
ראובן	ואשתו	וינדר	
שלמה	ואשתו	וולפינגר	
נחמן	ואשתו	ויינשטין	
אהרן	ואחותו	וולף	
יעקב	ומשפחתו	וייסברוט	
יוסף	ומשפחתו	וַלַך	
צבי	בן אליהו	וַלַך	
יוסף	ואשתו	וייניש	
שמושון	ובתו	וייניש	
דוד	ואשתו	וָרפולר	
שמואל	בן יוסף	וינדיש	
שמואל	ומשפחתו	וינדיש	
גולדה		וָרמברנד	
שרה	בת גולדה	〃	
יצחק צבי	בן יעקב	ויטמן	
חנה	בת יהודה משה	ויטמן	
טוביה	וצַרַנַה	וייסטל	
ישראל	ואשתו	ובשטיין	
רוקח	אליהו	זילברבוש	
חנה	בת מנדל	זלצברגר	
דורה	בת הרמן	〃	
מרדכי	ומשפחתו	זלצברגר	
יעקב	בן אליעזר	זנדמן	
פרימה	צירל		
	בת משה אריה	זנדהויז	
יעקב	בן אליעזר	זנדמן	
פרימה	צירל		
	בת משה אריה	זנדהויז	
טֶרֶה	בת מקס	זוננריך(קָרָר)	
דוד	בן נתן נטע	זוננקלר	
צבי	ומשפחתו	זוננקלר	
שמעון	ומשפחתו	זינגר	
שרה		זלוצ׳בר	
פיגה	ובנה דר נחמן	טרכטנברג	
יצחק	בן חיים	טוטנואר	
יטי	בת זאב	〃	
דר יעקב	בן יצחק	〃	
שלמה	〃 〃	〃	
ליטמן	ואשתו	טמלר	
שמואל	בן אליהו צבי	טמלר	
רזל	וילדיה	טירק	
שינדל		יקובי	
דוב	בן צבי	יואל	
דר זאב	בן קלמן	כהן	
ישראל אריה	בן אברהם	כץ	
	ומשפחתו		
חנה		כץ	
אליעזר	בן משה	כהן	
יצחק	בן שמעון	כהן	
אריה	〃 נושה	כהן	

מקס ואשתו לסט
אריקה בת אליהו לסט
ישעיהו משה בן יוסף לופו
צירל בת חיים "
משולם לקשטין
רויזה בת נתן "
חיים פרץ בן מרדכי לויפמן
שושנה (ריסל) בת אברהם "
אברהם מנדל בן חיים פרץ "
חיה רויזה בת " " "
חיה בת נתן "
מאיר ומשפחתו לוקר
מרדכי ומשפחתו לרר
קרל בן זידה לנצר
יצחק ומשפחתו ליטפר
משולם לנדסקרונר
צבי בן ישראל לנדסקרונר
משה ואשתו לדר
חיים ומשפחתו לסנר
יצחק בן מאיר ליברמן
ישראל בן נתן נטע מרגליות
שמלקי " " ומשפ "
ברנה בת מרדכי צבי "
אברהם ומשפחתו מרגליות
אברהם יעקב בן משה אהרן מרדלר
לאה בת יואל "
אריה בן אברהם יעקב "
ישראל ומשפחתו מרדלר
יוסף ובתו מרדלר
יעקב ואשתו מרדלר
בנימין ואחיותיו מרדלר
קלמן ומשפחתו מיט
שפרה בת צבי אריה מיט
מלכה " קלמן "
מיטה " " "
מחלה " פיבל "
חיים בן דוד מיט
גיטל בת כתריאל "
אבנר בן שלמה מלצר
פסיה "
שמואל בן יעקב מייזלס
לאה וטינה מנדל
דר צבי ואשתו מנקס
יצחק ובנו מנס

זלוב מכלוביץ
דר גוטפריד בן נתן סבט
דר אפרים בן אברהם סבט
נחנ בת יעקב סבט
זוזי ופנציה סבט
רגינה בת אליהו פנחס סטינגר
יצחק בן אריה סורקס
טוני בת יהודה "
זוסיא ומאיר סורקס
יצחק ומשפחתו סורקס
פנחס ומשפחתו סורקס
אברהם ומשפחתו סרנסר
שלמה אמו ומשפחתו סלדינגר
אסתר סגל
הנדי סטנולר
אברהם בן יעקב פאוקר
פרדל בת ישראל "
יעקב בן מאיר פטרר
רוזה "
מינה בת יעקב "
בילה בת יוסף פכטינגר

אטל בת שלמה חיים פביאן
יצחק בן דוד פיירוזגר
רוזה בת " "
קרלה " יצחק "
מינדל " פיבוש "
דוב בן משה פרייר
פסח " " "
שלמה ומשפחתו פרייר
מרקוס ואשתו פרוכט
מאיר ואשתו פרייר
זאב ובנו פרייר
צבי ומשפחתו פייג
מלך אשתו ובנו פינקפטל
דר יעקב קופל ואחיו פינקל
אהרן פרץ ובנו איזידור פליישר
שמואל בן אליהו פליישר
אליעזר ואשתו פליישר
גולי ובנה פליישר
ישעכר ומשפחתו פליישר
דוב ומשפחתו פוקס
יצבי ומשפחתו פיילס
יטי פישלר
שמואל פישמן

פערל ומשפחתה פקטור
אריה ואנוו פדר
חיה ובנה איזידור פליישר
מנחם מנדל צאודרר
בבצי ושמואל צוקרנון
צבי בן חיים קליפר
יצחק " צבי "
מנחם מנדל " " "
שלום " " "
דר חיים ומשפחתו קליפר
חיים בן דוד ומשפחתו קליפר
רוזה בת נתן קליפר
אלקנה בן משה קוגלר
דוד ומשפחתו קוגלר
דר דוד בן שמואל קוצמן
טינה בת משה אליעזר "
יעקב אשתו שרה קפהזידר
וילדיהם יצחק אלה פני צריל
משה ומשפחתו קפהזידר
שרה בלימה בת משה קליין
אריה בן שמואל "
צבי ומשפחתו "
מרים בת דוד (וסרמן)קליין
יעקב בן יצחק קליין
חיים ומשפחתו קליין
אליהו ומשפחתו קליין
שמואל ורחל קליין
איתמר בן מאיר קליין
חיים ואשתו קויפמן
צבי ואשתו קויפמן
אהרן אריה בן צבי קויפמן
רחל קויפמן
משה ואשתו קימל
פיגה גיטל בת ישראל קרנר
אריה ואשתו קראוס
יצחק בן דוד קמיל
אברהם ואשתו קליר
יהושע קוסטינר
קודט קרפט
פני בת אריה קרנר
מאיר בן אליעזר קוסמן
יואל ואשתו קצר
שרה ובתה קופפרשמיד

חיים ומשפחתו קילמן
ישראל ומשפחתו קילמן
זאב ומשפחתו קנפר
הניה קפרל'ק
דבורה קסבן
חיים ומשפחתו קמפל'מכר
דניאל בן פיבש קל'נגר
אפרים פישל בן שלום רוזנרויך
חוה בת דוד צבי "
דוד צבי בן אפרים פישל רוזנרויך
חני "
ציפה בת אפרים פישל רוזנרויך
אינג ארנסט בן פנחס רוזנעוי"ג
חנה בת יעקב ר'יבר
ירוחם בן מאיר אליהו ר'יבר
נעמי בת מנדל "
מרים " ירוחם "
אסתר בת מאיר אליהו "
נח בן יוסף ר'יכר
[illegible]
פני בת בנימין "
אפרים בן יוסף ר'יכר
צבי ר'יכר
לאה "
אהרן בן צבי "
שמואל בן יצחק רוזנקרנץ
הרב מנחם מנדל רובין
ישראל ומשפחתו רובין
שמואל אבא ואשתו רפפורט
דוב בן מנדל ר'טרשפורן
רחל בת שמעון ר'יצקר
יצחק בן מרדכי צבי "
שבתאי אריה ומשפחתו ר'יצקר
יצחק אריה בן זאב רוזנבלט
אליעזר בן הלל רובינצ'ק
משה ובנו ר'ינר
אברהם אליהו ובנו ר'ינר
שלום בן אליעזר רוטר
יעקב פנחס בן משה ר'יסמן
מרדכי ומשפחתו רוזנהק
שרה ובנה ר'זנברג
אריה ומשפחתו רוזנברג
משה ומשפחתו רודיך
יצחק ומשפחתו רוט

רסיה וילדיה ר'יפלר
משה ומשפחתו רחמוט
ישראל "
פיגה "
אריה ומשפחתו ר'יספלר
בנימין זוב בן אלכסנדר שלמה שרייבר
ריזה בת בנימין זוב (לוי) "
עקיבא בן אלכסנדר שלמה שרייבר
שמעון " "ובתו שרייבר
יעקב בן מגדל שיירמן
לאה בת יצחק "
מאיר צבי בן אהרן אריה שבטר
גולדה בת מנשה "
ברוך שבטר
משה יהודה ומשפחתו שבטר
זלמן בן שמחה שבטר
מלכה לאה ורבקה "
משה ואשתו שרר
אהרן ואשתו שרר
שלמה ואשתו שטטנר
יצחק בן שמעון שפורן
גיטל בת אפרים פישל "
פרידה בת יצחק "
יוסף בן צבי שנייידר
יטי בת " "
לאה בת ישראל שפר
חנה " "
זאב ומשפחתו שפר
צבי וגוסטא שפר
אליהו בן ברוך שפר
צבי ומשפחתו שפר
מיבל ואשתו שלוסברג
זאב ואשתו שולצר
יצחק בן אליעזר שכנר
אטי בת אריה "
גולדה רויזה בת יצחק "
פפי "דוד אריה שרף
שמעון ומשפחתו שטוף
שלמה ומשפחתו שטוף
אברהם איזיק ומשפחתו שמרלר
יצחק זאב ואשתו פרל שפרר
בלומה דבורה בת שבע, גיטל ואטיל
אברהם ומשפחתו שפיגל

נחמן שפרל'נג
רוזה ובתה שפכט
מרדכי ומשפחתו שפינדלר
שלמה ומשפחתו שפירא
אהרן שוורץ
יוסף שמיד
פני בת יצחק שמיד
גיטל בת ברוך שטיינגרוג
משה פרץ ומשפחתו שכר
משה ואשתו שטיין
מאיר ובנו שנרך
שלום ומשפחתו שטרומטל
צבי מיכל ואשתו שטרלין
אטיל בת אברהם פרונר
שרה דבורה בת נטע לנדסקרונר
יוסף בן יעקב לנדסקרונר

רחל מינגה שרחר
פרץ הן
רייזל הן

פרץ ולאה פליישר
חיים בן אריה מיידלנר
לאה בת דוד " "
יעקב בן חיים " "
פעסל בת חיים " "
הילדה והגיו אוידינגר
דורה בת חיים גוטסמן
בנט בץ
דוב (ברל) בץ
הינדה לנצר
אריה בן משה והניה פדר
צירל בת אריה ושרה פדר
ברנה פוקס
ישראל משה פוקס
שמואל וטויבא (קלינגר) קימלמן
איזידור בן דוד קמיל
אברהם בן מנדל רוזנטל
אהרן בן מאיר שנרך
זאב בן שמעון אברהם שפיגל
רחל בת שמואל מנדל שפיגל
ירוחם (זאן) בן זאב שפיגל
יהודה אריה בן זאב שפיגל

ניסיונות שיקום הקהילה
לאחר השיבה
מטרנסניסטריה

עיירה יהודית — ללא יהודים

אדגר הילזנרט

סירט היא עיר קטנה בדרום בוקובינה, על גבול הקרפטים. במשך מאה ארבעים וארבע שנים היתה בוקובינה תחת שלטון אוסטרי. בשנת 1918, לאחר התבוסה במלחמה, היתה אוסטריה חייבת לסגת מהפרובינציה אל תוך רומניה. סֶרֶט, כפי שנקראה העיירה בתקופת השלטון האוסטרי, קיבלה מהרומנים את שמה החדש, סירט, אבל תושביה של בוקובינה המשיכו לכנותה סרט, וזאת ללא שינוי עד עצם היום הזה. במִפקד האוכלוסין של שנת 1910 היה בסרט רוב יהודי. אז חיו בה 3178 יהודים, 2070 אוקראינים, 1498 גרמנים, 354 פולנים ו-715 רומנים. במפקד האוכלוסין של שנת 1930 נותרו בה רק 2115 יהודים, 1473 אוקראינים, 2169 גרמנים ו-4302 רומנים. לגבי האוכלוסייה הפולנית לא קיימים נתונים מדויקים. כאשר נכנסו הרוסים לבוקובינה במלחמת-העולם הראשונה, נסו מסרט כמעט כל היהודים. לאחר המלחמה חזר חלק נכבד מהם.

אני, רושם זיכרון-דברים זה, נולדתי בלייפציג בשנת 1926. בשנת 1929 עברנו להתגורר בהאלה אן-דר סאלה (Halle an der Saale). בשנת 1938 ברחנו מן הנאצים לעבר סירט, שם חיו סבי וסבתי, הוריה של אמי. אני הכרתי את סרט עוד קודם-לכן, משום שבדרך כלל בקיץ, בחופשות בית הספר, נסענו אל הסבים. כילד התאהבתי אז בעיירה הקטנה. חמימות לבם של התושבים, המבטא הבוקוביני הנעים לאוזן, בעל גוון אוסטרי קל, האווירה שמוטבע בה חותם יהודי, ועוד דברים אחרים, הם שגרמו לכך. הרומנים, כפי שהזכרתי כבר, שינו את שמה של סרט לסירט, ואף שינו את שמותיהם האוסטריים של הרחובות. אלו נשאו כעת שמות רומניים, אבל היהודים בסירט לא התייחסו לכך. עירם המשיכה להיקרא בפיהם סרט, והאנשים פסעו כאז כן עתה בסימטת הכנסייה (Kirchengasse), או התנהלו לאיטם בכיכר הטבעת (Ringplatz). המלון הגדול הוסיף להתקרא אנהוף (Annahof) וחגיגות העם, כמו גם השוק השבועי, המשיכו להתקיים ברחבת הבקתה (Hutweide). בסירט היו בתי קפה וינאיים אמיתיים ומסבאות צועניות. את התושבים הלא יהודיים לא ראינו הרבה, היות

שהאוקראינים, שכונו Ruthenen, הגרמנים והרומנים התגוררו בפאתי העיירה או בכפרים הקהילתיים אשר מסביבה. היה בסירט חוף רחצה עם בית קפה, מגרש כדורגל ומגרש טניס. הנהר, ששמו כשם העיירה — סירט — ומוצאו בהרי הקרפטים, זרם בפאתי העיירה. מי הנהר היו כה נקיים שהסוסים נהגו לשתות מהם.

על גשר הסירט עמד שלט שהורה: 40 ק"מ לצ'רנוביץ. בסירט היה בית-כנסת גדול עם חדרי תפילה קטנים רבים. סמל העיירה היה הכנסייה הגרמנית שבסימטת הכנסייה. כולה לבנה ונראית למרחוק, אך גם כנסייה רוסית-אורתודוכסית ויוונית-אורתודוכסית היו בה. בסימטת הכנסייה נמצא גם שוק השידוכין היהודי, כפי שנקרא בלגלוג על ידי התושבים. שם פסעו לאיטן נערות צעירות, לעולם לא לבדן, תמיד בזוגות או בחבורות, הנה ושוב, והניחו לבחורים הצעירים להתבונן בהן. אלה ישבו בדרך כלל בבית הקפה ולטשו עיניים בנערות מאחור.

בשנת 1941 הסתיימה בחטף האידיליה. ב-22 ביוני תקפו הגרמנים את ברית-המועצות. הרומנים כרתו ברית עם הגרמנים וצעדו אף הם לתוך בריה"מ. באוקטובר 1941 הובלו כל יהודי בוקובינה לאוקראינה, סמוך לאודסה, אל האזור המכונה Transnistrien, שהעניק היטלר לרומנים. מדובר היה ברצועת אדמה צרה בדרום אוקראינה הכבושה, בין הנהרות דנייסטר ובוג.

הילזנרט (משמאל) בעת ביקור בסירט בשנת 1988

אני זוכר כי בתאריך 14 באוקטובר 1941 הובילו אותנו מתחנת הרכבת רדאוץ לכיוון מזרח. הם כלאו את כל יהודי סירט בקרונות בקר. הרכבת נסעה דרך בסרביה. היות שהגשר העובר על נהר הדנייסטר היה חסום, חצינו את הנהר ברפסודות. בצדו השני של הדנייסטר היתה העיר האוקראינית ההרוסה מוגילב־פודולסק. הגענו לגיטו של העיירה. רבים מתושבי סירט הובלו הלאה אל הערים האוקראיניות ימפול, שרגורוד, ברשד, טירספול, דז'ורין וכן למקומות קטנים יותר, גם הם בסביבת הנהר בוג. בגיטו ובמחנות של טרנסניסטריה שלטו הרעב וקדחת הטיפוס. מרבית אנשי סירט גוועו. הרומנים שלטו באזור שבין הנהרות דנייסטר ובוג. בעברו השני של הבוג ניצב האס אס הגרמני. הרומנים ניסו להעביר יהודים רבים אל צידו השני של הבוג. שם הם נתפסו על-ידי האס אס ונורו מיד. מאחר שהיהודים הגיעו מאזורים מוכי טיפוס ואנשי האס אס חששו מהידבקות, הם החזירו את המשלוחים הבאים. זה היה מזלנו. נותרנו בגיטו של מוגילב-פודולסק. במרס 1944 שיחררו אותנו הרוסים. מרביתנו כבר היו בין המתים. אלה ששרדו חזרו לסירט. רבים המשיכו גם הלאה, לארץ-ישראל, צפון אמריקה ודרומה ואוסטרליה.

אני הגעתי בחזרה באפריל 1944. העיר היתה שוממה. בבתי היהודים התגוררו אוקראינים ורומנים. חלק מן העיר נהרס במהלך המלחמה. עוד ועוד יהודים ששרדו חזרו אט-אט לסירט. עד שנת 1980 היתה עדיין קהילה יהודית קטנה בסירט. כיום אין שם יהודים עוד. שלושת היהודים האחרונים מסירט נפטרו בינתיים: נורה קוסטיאן, שנולדה בשם נורה רוזנצוויג, מרקוס שפר והרברט גרופר. ככל הנראה קיים עדיין רופא יהודי, העובד בבית-החולים המקומי, אבל הוא אינו מסירט במוצאו, אלא היגר אליה. העיירה היהודית סירט היא כיום עיירה יהודית ללא יהודים. לפני זמן לא רב ביקרתי בסירט. קודם-לכן דיברו כאן כמעט רק גרמנית ויידיש. כיום לא ניתן לשמוע ולו מלה אחת בגרמנית או ביידיש. השריד היחידי שנותר מיהודי סירט הינו בית-הקברות היהודי, שהוא אחד מבתי-הקברות היהודיים העתיקים ביותר באירופה.

סירט — עיר רפאים

מרים תורן (מלה קאופמן)

חזרנו לסירט במאי 1944, אני מלה קאופמן בת ה-16, אחי בן ה-13 שמואל, וההורים משולם (מקס) קאופמן ואימי הונורה. מצאנו שלוש משפחות שהגיעו לפנינו, משפחותיהם של פיילס מושקו ושל בובי שכטר, האחיין של הצלם שכטר הזקן. שמה של המשפחה השלישית לא זכור לי.

סירט היתה עיר רפאים. חלק מהאוקראינים שעבדו בעבר אצל אבי כעגלונים באו והביאו מזון וכל מה שהשיגה ידם. הנוצרים ששדדו את רכוש היהודים לא שמחו לבואנו. במשך שנה, שבה היה בשלטון המלך הרומני Mihai, נראה היה שנוכל להסתדר כל אחד בדרכו שלו, אבל בשנת 1948 גורש המלך והשלטון הקומניסטי האזרחי החל להשתולל בכל עוצמתו, לפי שיטתו של סטלין. סילקו אנשים מקומיים ממקום עבודתם למקומות אחרים והביאו במקומם זרים מכל מיני כפרים ועיירות.

כשהגענו לסירט עדיין נמשכו הקרבות נגד הגרמנים בגורה-הומורה. שנה אחרי-כן הגיעו בנדרובצים (Banderowzi) ורצחו בסירט את ברגר ושני בני דודים שלו מהחנות לדברי ברזל.

בתי-הכנסת היו סגורים, פרט לבית-המדרש ואולי עוד אחד או שניים. אפילו אסרו עלינו ללכת להדליק נרות נשמה עבור הנספים כל יום שישי לפנות ערב. בתחילה התארגנה קהילה יהודית שעזרה בדברי ביגוד ותרופות, אבל השליטים דאז דאגו להחרים מהם חלק נכבד מהמלאי. פליטים רבים התגוררו בסירט. היה מאוד מר כשהתחלנו לראות מי לא שב מטרנסניסטריה.

קומץ היהודים השתדלו לעשות תיאטרון מדי פעם ומסיבות חנוכה ופורים, אבל מעטים השתתפו בהן וגם אז רק הסנובים בדרך כלל. ה"קצפת" של אנשינו לא חזרה.

הקומוניסטים שלחו אנשים מובחרים לפלסטינה כדי שיפיצו את הדוקטרינה שלהם, אבל אנו יודעים היטב שכאשר הגיעו ארצה כל מה שעניין אותם היה להסתדר ולמצוא מקור פרנסה. בסירט באו לבקש תרומות עבור הקרן הקיימת,

ועד היום אני שומרת את הקבלה למזכרת.
הרבי מנדבורנה עליו השלום השיא את בתו, רוח'לה, וכל העיר היתה מוזמנת. בקרב הקומוניסטים היו גם כמה מלשינים יהודים. אחרי טרנסניסטריה תפסו בחור יהודי אשר את שמו אינני רוצה לבטא והרביצו לו מכות רצח על כך שבברשד ובציבולובקה הוא הוציא שיני זהב מפי המתים וכל מה שאפשר היה לשדוד מהגוססים.
הרוסים לקחו כל בוקר את כל הבנות והבנים רחוק מהעיר, לחפור תעלות עבור החיילים, מאחר שסברו כי הקרבות יפרצו שוב והחזית תגיע עד נגוסטינה (Negostina).
ראוי להזכיר את האנשים שהצילו אותנו מרעב ומוות, משפחת משולם קאופמן ואחרים. אני מתכוונת לסלי מרגוליס עם קבוצת אנשים מסירט. האישה הקדושה סוניה שפר, אישתו של וולף שפר, שגרו בעיר התחתית ליד תחנת הרכבת. ההורים של גברת מטוסיה (פרנקל) שפר, אמה הצילה רבים מאוד וכן גם אמה של הנקה מוסקוביץ, היא בתיה מוסקוביץ. ראוי להזכיר גם את גרינברג הנגר. אנו קיבלנו כל יום סיר מרק חם מהמטבח של אנשי רדאוץ. אשר קוסטינר, עליו השלום, הציל רבים מאנשי רדאוץ מרעב. ולבסוף, אזכיר את אברום'לה קוק, שיצא בחורף, ביום שישי לפנות ערב ומכר גרעיני דלעת לבנים חמים.
זו היתה סירט שלנו, מיד אחרי המלחמה.

תקומת הנוער הציוני בסירט
לאחר טרנסניסטריה

חיים שני

עם חזרת הרוסים לאזור שאליו גורשנו, עמדה על הפרק החזרה לעירנו, אל הבית שממנו גורשנו. החזרה לא היתה חלקה והתנהלה בעצלתיים. יש שיצאו מיד, בעקבות הצבא הרוסי ויש שחיכו לאישורים ויציאתם התאחרה, או ששהו בדרך. אני ואימי עשינו ככל שיכולנו לחזור מהר הביתה. מדז'ורין הגענו למוגילב שעל גדת הדנייסטר. ממוגילב הסיע אותנו לצ'רנוביץ, תמורת תשלום כמובן, קצין סובייטי במשאית הצבאית שלו. רק בצ'רנוביץ נודע לנו שהוא יהודי. לא השתהינו בצ'רנוביץ. מיהרנו להמשיך מיד ולהגיע לסירט בטרם ייסגר הגבול. אכן, הגבול בין ברית-המועצות לרומניה התייצב ממזרח לסירט, בין סירט הרומנית לטרבלצ'יה (כיום פוּרוּמבֶּה) הרוסית. היינו בין היהודים הראשונים שחזרו לסירט, באביב 1944.

העיירה היתה הרוסה. נהרס בעיקר מרכז העיר, שבו התרכזו מגורי היהודים. לסירט חזרו כשש מאות יהודים בלבד, ולא כולם היו בני סירט. חזרו לעירנו רבים מהמגורשים מכפרי הסביבה, שהעדיפו את העיר על פני הכפר.

עם בואי התחלתי בארגון מחדש של קן התנועה. התחלה זאת הוכיחה עצמה, שכן בכל שנות הפעילות שלנו, החל ב-1944 ועד עד סוף 1948, כאשר התנועה פורקה בגזירת השלטונות, נשארנו תנועת הנוער הציונית היחידה שפעלה בעיירה. למעשה, רוב הנוער הציוני השתייך לקן שלנו.

היינו כשישים חברים. בשלב מסוים הגענו לכשמונים חברי תנועה. פעם הוזמנתי למשטרה ונשאלתי על סמך מה אני פועל. "האם יש לכם הרשאה מן השלטון?" הצגתי בפניו את הודעות ראש הממשלה דאז, פטרו גרוזה, שהצהיר שהיהודים רשאים להתארגן לקראת עלייתם לארץ-ישראל.

בימים ההם עמדה על הפרק העברתם לרומניה של היהודים שנשארו בשטח שנמצא תחת חסות סובייטית. מדובר היה הן ביהודי רומניה שגורשו ונמצאו

בשטח חסות סובייטי והן ביהודים סובייטים ופולנים רבים מאוד, שרצו להגיע לשטח רומניה, בשומעם שמשם אפשר לעלות לישראל. ידוע, שלרומניה הגיעה אז רוז'קה קורצ'ק, ממפקדת הפרטיזנים של אבא קובנר, שנשלחה להתעניין מהן אפשרויות העלייה מרומניה. גם אבא קובנר ורבים מחבריו הגיעו לרומניה ושהו בה תקופה מסוימת, עד שהצליחו לצאת ממנה לארץ-ישראל.

כאמור, סירט הפכה לנקודת גבול בין ברית-המועצות לרומניה. קודם נשלחו שליחים מטעם "החלוץ", לעזור בכסף ובסידורים לאלה שיצליחו להגיע ולהפנות את הצעירים שביניהם לפלוגות ההכשרה של תנועות הנוער הציוניות. שליח כזה, לדוגמה, היה ליאו רוזנשטוק (אריה ורדי) פעיל במחתרת של הנוער הציוני, תחילה בצ'רנוביץ ואחר-כך ב"הגנה" בבוקרשט. כן הגיעו חברים מתנועות אחרות. אחר-כך נשלחו שני חברי הנוער הציוני מטעם הבריחה. השניים היו מילו דראך ושיקו לופוביץ, מניצולי השואה. שיקו לופוביץ, במקביל לתפקידו בבריחה, היה גם שליח חינוכי מטעם התנועה לסירט ולרדאוץ. שיקו הוא שאירגן את תהליך הבריחה מצ'רנוביץ לרומניה. היו מתארגנים בקבוצות מעבר לגבול, מגיעים לטרלבלצ'יה ועוברים את הגבול בסירט בעזרת מבריחי גבול. מסירט היה שיקו דואג לשולחם הלאה. לשם כך נעזר בחברי הקן, ששיתפו פעולה בתהלהבות. שיקו, שהיה בקשרים עם המבריחים, נשאר באזור עד סוף שנת 1946. אז נודע שמשטרת הביטחון הסובייטית, ה"נ.ק.וו.ד.", מחפשת אחריו ועלתה על עקבותיו. הוא ברח מיד לצפון רומניה, עבר את הגבול להונגריה, משם לאוסטריה ומשם לאיטליה. באיטליה עבר קורס טיס והיה בין הטייסים הראשונים של מדינת ישראל במלחמת הקוממיות.

אלה שעברו את הגבול הובאו אל מועדון של קן הנוער הציוני למנוחה ולהתרעננות. מצאתי פקיד לא-יהודי בעיריית סירט, שסיפק לי אישורים מודפסים, חתומים כדת, שנאמר בהם שהאיש הרשום באישור הוא בן סירט. את השמות השלמתי בעצמי. ואם נשאל היהודי בדרכו מסירט לתוך רומניה מי הוא, יכול היה להציג את האישור שבידו. יש לציין שבידי היהודים שחזרו מטרנסניסטריה לא נמצאו תעודות ממש, כי לפני שהועברו על הדנייסטר, נלקחו מהם כל המסמכים והושמדו.

קרה גם מקרה מאוד טראגי ומצער. באחד הטרנספורטים מצ'רנוביץ, הגיע גם מילו (שמואל) לנגר, חבר צעיר של הנוער הציוני. התעורר הצורך במתנדב, שיחזור לצ'רנוביץ, יקח משם קבוצת חברים ויביאם לגבול. היה צורך באיש

שמכיר הן את האנשים והן את הנסיבות. מילו לנגר התנדב לחזור לצ'רנוביץ ולעשות את המלאכה. הוא אסף את הקבוצה והביא אותה לטרלבלציה, משם עמדה לעבור בלילה את הגבול. כפי שסיפר מילו דראך, כנראה שהמבריחים, בלחץ השלטונות, מסרו על הקבוצה העומדת לעבור את הגבול בלילה. בעבר השני של הגבול, בצד הרומני, חיכו מילו דראך ושיקו לופוביץ לבאים. הם התאחרו. פתאום נשמעו יריות. מיד הבינו שקרה דבר נורא. מילו לנגר נורה למוות והיו גם פצועים, בין השאר אחותו של מילו. נוצר צורך להעביר דולרים לצד הסובייטי, כדי לסדר את שחרור העצורים. שיקו עצמו עבר את הגבול להביא את הדולרים. מאוד השתוקק לראות את אימו, שנפרד ממנה לפני זמן רב, ושנמצאה בצ'רנוביץ. ההוראות אמרו שאסור לו להתראות עם איש. מה עשה, הלך אל המקום שבו גרה אימו וניסה לראותה בערב דרך החלון מבחוץ, וחזר לרומניה בלי להתקשר אליה.

מילו לנגר הי"ד נורה באחד מלילות נובמבר 1944.

כדי להדגים, כיצד טיפלנו אנחנו בקן סירט בפליטים שחזרו מן המזרח, אצטט את דבריו של דר' מנחם איידינגר, מי שהיה בשנת 1947 חבר ב"הנהגה הראשית" הארצית של הנוער הציוני (מתוך הספר: **אשר לא נשאו לשווא נעוריהם**): "... לא כל המגורשים חזרו למקומות שמהם גורשו. היתה קיימת נטייה כללית להשתקע בעיר גדולה, הן מפני שבעיר גדולה היה סיכוי רב יותר לניידות מאשר בכפרים, והרי כולם התכוננו לנוע קדימה... והן מפני שהפרנסה היתה מצויה יותר בערים מאשר בכפרים. בתים למגורים נמצאו למכביר. השגת דירה לא עלתה כסף. לרבים היו קרובים בעיר, אשר ידעו שניספו בגירוש ולא יחזרו עוד לדירותיהם. גם מי שלא היו לו קרובים, יכול היה להיכנס לאחד הבתים שנשארו ריקים כי בעליהם לא חזרו, כי ניספו בגירוש וכך יכלו לזכות מן ההפקר.

"מנחם חזר מטרנסניסטריה בצורה ליגלית, במסגרת קבוצה גדולה של פליטים, ששליחם המורה לעברית אלבטון מוואטרה-דורניי — השתדל עבורם אצל השלטונות הסובייטיים והשיג אישור להחזרתה הביתה של כל הקבוצה.

"בסביבות העשרים באפריל (1945) עברנו את הגבול בערב, בין הכפר טרבלציה, שהיה בשטח סובייטי לבין סירט הרומנית. הגבול היה חרוש ברוחב ארבעה קילומטרים, כמנהג הרוסים לחרוש את גבולותיהם, כדי לגלות מיד עקבות של מי שינסה לחצות את הגבול. נסענו בעגלות. על רכב אחר לא יכולנו

חברי קן הנוער הציוני בסירט, אוגוסט 1946

אפילו לחלום. העגלות הורשו להביאנו עד קו הגבול. מעבר לגבול היה עלינו למצוא עגלות אחרות, כדי להגיע בהן לסירט. היה קר וגשום. לא ידענו לאן ניכנס ואיפה נוכל למצוא מחסה עד אשר נצליח להמשיך בדרכנו.

פתאום הופיע בחור צעיר, כמעט נער, שהציע לנו אכסניה. שם הבחור היה קרל (קורצ'י) שנרך. כיום שמו חיים שני, פקיד בכיר בנציבות שרות המדינה. הוא היה איש הנוער הציוני חבר ב'קן' סירט. הוא לקח אותנו למועדון ה'קן' בעיירה, שהיה מוסק, מסודר ומקושט יפה. המעבר מן האפרוריות 'האדומה' של המשטר הסובייטי לתכלת־לבן של קן הנוער הציוני בסירט היה מעבר חד ולטובה מכל הבחינות.

"למחרת היום הופיע גם ברל (דוב) שיבר מההנהגה הארצית הראשית של הנוער הציוני, שבא לעמוד על התופעה ולבחון כיצד ניתן לעזור לגולים החוזרים לבתיהם. הסתובבנו כמה ימים בסירט עד שמצאנו הזדמנות לחזור הביתה לסוצ'יאווה."

הנה אפוא דבריו של עד, המספר על מה שעשו חברי הנוער הציוני בסירט למען הפליטים הרבים שעברו בעירם. והיות ש"על פי שני עדים יקום דבר", אביא עדות נוספת, של החברה רבקה ברקוביץ (כיום לנדן), שחזרה הביתה

מטרנסניסטריה לרדאוץ עירה. רבקה חזרה באביב במעבר סירט, יחד עם קבוצה גדולה של ניצולים חוזרים, שגם למען חזרתם, כמו בחזרת קבוצתו של מנחם, השתדל המורה אלברטון. היא מספרת (גם כן בספר "אשר לא נשאו לשווא נעוריהם"), שהיתה מאוד נרגשת מקבלת הפנים החמה שנערכה להם על-ידי חברי הנוער הציוני מקן סירט, בראשות החבר קרל שנרך (חיים שני) וכי פעמה בלבה תחושת אחווה. קבלת הפנים תרמה להמשך דרכה בפעילות תנועתית, ברדאוץ עירה. (בהמשך הימים היתה רבקה חברה במועצה הארצית של התנועה).

מה קרה לחברי הנוער הציוני בקן סירט?

כולם, או כמעט כולם בישראל.

קרל שנרך, וכל חברי הקן האחרים, התחייבו שבגיל 18 ולאחר שיסיימו את לימודיהם התיכוניים, ייצאו להכשרה על-מנת לעלות ארצה. חיים שני קיים את הבטחתו. ב-1946 יצא לקיבוץ ההכשרה באורדיה-מארה ולאחר-מכן עבר לצצקה, שם התכונן לעלייתו, והמתין לקריאת התנועה לעלות על אוניית מעפילים או לצאת את רומניה בגבול היבשה. במקום המדריכים המיומנים, כפי שהיה קרל, שלחה התנועה שליחים שיעשו את העבודה עד שיגדל דור חדש של מדריכים. וכך קרה גם בסירט.

בימים אלה קראתי ספר על סירט וסביבותיה ("העיר סירט וסביבותיה"). כתב את הספר רומני בשם יון פופסקו־סירטיאנו. הספר מספר את תולדות העיר החל במאה השלוש-עשרה ועד עצם היום הזה ועל כל מה שנעשה והתרחש בעיר. על היהודים כתוב אך זה שבשנת 1869 נמצאו בסירט ששת אלפים תושבים, מהם 28.18% יהודים (רק קצת פחות מן הרומנים שהיו אז 29.65% מן האוכלוסייה). על מה שקרה ליהודים אלה, אין מלה. רק זאת כתוב שמצב הרומנים השתפר כאשר בשנת 1940 גרמנים רבים חזרו למולדתם ויהודים רבים יצאו ל"פלסטינה". על הגירוש ועל ההרג הרב אין אף מלה, כפי שאין מלה על חיי היהודים ופועלם בסירט במשך מאות בשנים. רק הערת גנאי אחת מזכירה את היהודים, שבאו מגליציה והביאו עימם את ה"הורילקה" (משקה אלכוהולי).

יהודים בצ׳רפקאוצי

דר׳ אליעזר גלאובך-גל

הכפר צ׳רפקאוצי (Cerepcăuți) הוא חלק בלתי נפרד מפלך בוקובינה, ומכיוון שכך עבר עליו אותו מהלך היסטורי ולכן יופיעו בהמשך נתוני "המפתח" בלבד. כמו כן, רשימה זו נכתבת במידה רבה מתוך אספקלריה אישית לנוכח היעדר עדויות נוספות ממקום זה, למעט נתון סטטיסטי משנת 1930.

צ׳רפקאוצי הוא יישוב כפרי בנפת סירט ובליבו אחוזה חקלאית שטירה מתנשאת במרכזה. הכפר ממוקם בבוקובינה הצפונית, בגדה המזרחית של נהר סירט המפריד כיום בין רומניה במערב ואוקראינה במזרח.

במראות זיכרוני משבע שנות חיי הראשונות בהן גרתי במקום הזה, נגלית תמונה פסטורלית למדי — האחוזה ממוקמת בראש ההר ומסביבה בתי האיכרים הגויים וכן ביתנו, הסמוך לשער הראשי לאחוזה, הבית היהודי היחידי במעלה ההר.

חלק נוסף של צ׳רפקאוצי משתרע במורד שלמרגלות ההר ליד הנהר ותחנת רכבת שהובילה לעיר צ׳רנוביץ, עיר הבירה של בוקובינה, מרחק 30 ק״מ לערך. כאן, באזור התחתון, התגוררו כ-10-12 משפחות יהודיות בקרב שאר התושבים הכפריים. הכפר כלל בזמנו כ-150 משפחות לא-יהודיות. היהודים היו בעלי מלאכה — צורפים, חייטים ובעלי עסקים קטנים — כגון ביגוד ופונדק דרכים. זכורים לי מספר שמות של משפחות יהודיות: גוטסמן, לוגץ, רוסטיגר, נגלר וטוטנאואר, כמדומני.

פרנסת משפחתי היתה על עבודת אבי אצל הברון גוז׳צקי, בעל האחוזה. למעשה, מרבית תושבי הכפר התקיימו מעבודתם באחוזה ואפילו בתיהם, כמו הבית שלנו, היו רכושו של הברון. אפשר לומר, שהמבנה החברתי-כלכלי של הכפר דמה למעין אריסות פאודלית. הברון גוז׳צקי היה ממוצא ארמני וככל הידוע, אביו יסד את האחוזה בשלהי המאה ה-19 ונראה שהכפר התפתח סביב מקור פרנסה זה. האחוזה כללה ענפי משק רבים מן החי והצומח כגון טחנת קמח, אורוות סוסים ורפתות בקר, דירי חזירים, לולי תרנגולות, שדות תבואה, מטעי פירות ותות שדה, מכוורות דבורים וכו׳.

האופי הכפרי של צ׳רפקאוצי התבטא ברחובות עפר עם תעלות בצדדים, שבתים קטנים פרוסים לאורכם וחלקה ביתית מפרידה בין בית לבית. מים שאבנו מן הבאר שבשדה שלנו וירקות בסיסיים גידלנו בעצמנו. עדיין לא הגיע לכאן החשמל לבתים ולרחובות וממילא גם לא רדיו או טלפון; ואף תחבורה ציבורית לא היתה, מלבד הרכבת בעמק הכפר.

לימודי קודש למדנו מפי ״מלמד״, שהגיע לביתנו פעם בשבוע ונתן לנו שיעורים פרטיים. מוצאם של בני הקהילה היהודית היה ממקומות שונים ברחבי האימפריה האוסטרית. לדוגמה, סבתי מצד אמא היתה מקולומיאה שבגליציה, ומשפחה אחרת היתה ממוצא הונגרי. יש לציין כי עקב הדלילות והפיזור של בתי המגורים לא היו כאן חיי קהילה יהודיים מאורגנים ובחיי יום-יום היתה כל משפחה לנפשה. ברם, בחגים ובשבתות התכנסו חלק מן היהודים בבית-הכנסת הקטן שבביתו של בעל בית-המרזח ליד תחנת הרכבת, או הצטרפו אל יהודים בכפרים הסמוכים. כללית, התרפקו היהודים על התרבות האוסטרית, עם המוסיקה של שטראוס, שירת המשורר גתה וזמרתו של זמר האופרה היהודי יוזף שמידט.

העבודה אצל הברון

אבי, שמוצאו מהעיירה רדאוץ, כ-20 ק״מ מדרום לצ׳רפקאוצי, נשלח בגיל 14 על-ידי אביו, סבי יעקב, לעבודה אצל הברון וברבות הימים הפך למנהל כל עיסקי האחוזה ובכך נתאפשר לברון להיעדר מן המקום ולבלות מרבית זמנו בצ׳רנוביץ, בווינה ובבודפשט. זכור לי שאבי נהג לקום כל יום באשמורת הבוקר בשעה ארבע. היה לוקח עימו תיק גדול עמוס מפתחות כדי לפתוח את שערי ״המפעלים״ של האחוזה. בסוף כל חודש מתרחש אירוע חלוקת המשכורת הזעומה ליד שער טירת האחוזה, כאשר הברון/הגביר יושב לו ואבי מחלק את הכסף לכל מאות האנשים בתור המשתרך למרחקים, תהליך שנמשך כיומיים, מעלות השחר עד רדת החשיכה. ברם, עיקר קיומם של האיכרים, כמו גם של משפחתנו, היה מהמצרכים שקיבלנו מן האחוזה.

ההרכב הדמוגרפי של הכפר היה מגוון למדי. היו לנו שכנים אוקראינים-רותנים דוברי אוקראינית, שוואבים דוברי גמרנית ורומנים. המשפחות היהודיות דיברו כולן אידיש בניב גרמני וטיפחו תרבות אוסטרית, וזאת תוך קיום חיים יהודיים

ושמירה על מסורת יהודית, ברמה צנועה ובלתי מופגנת. התושבים היהודים נזקקו לקבלת שירותי דת כגון מוהל ושוחט, הן מהכפר הסמוך במורד הצפוני, הוא וולצ'ינץ, שבו שכן גם האופה היהודי, והן מהעיירה סירט שמעבר לנהר. זכור לי כי הובאתי לסירט להיבחן בידיעת הדת היהודית, על מנת לפטור אותי מלימודי נצרות לקראת כניסתי לכיתה א' בבית-ספר רומני. בסופו של דבר נכנסתי לכיתה א' בבית-ספר רוסי בעקבות הכיבוש הרוסי ביוני 1940 ושם לא היו, כידוע, שום לימודי דת.

ליהודי צ'רפקאוצי היה קשר אמיץ גם עם העיירה הליבוקה, בניב אוקראיני, היא אדנקטה (Adâncata), בניב רומני. משם קיבלו בעיקר שירותים רפואיים ועם הכפר הגדול קמינקא, שם נולדה אימי לבית שיבר. סבי פישל שיבר, שנולד בעיר ויז'ניץ והתחנך בחצר הרב הידוע, הקים את משפחתו בקמינקא, שהיה מרכז יהודי כפרי מפותח יחסית וגם יהודי צ'רפקאוצי נזקקו לו למטרת לימודי יהדות. המצבה של קבר סבי פישל שיבר, כמו של מרבית נפטרי הסביבה היהודים, נמצאת בבית-הקברות בסירט, ששימש בית-קברות מרכזי, אם כי לא יחידי, ליהודי המחוז.

המשפחות היהודיות השתדלו לשמור על קשר הדוק עם המרכז היהודי הגדול בצ'רנוביץ ועם קרובים מעבר לים. זכורני כי משפחתי קיבלה לקראת כל חג ראש השנה חבילות בגדי ילדים מאחיה ואחיותיה של אימי בארצות-הברית, שנשלחו לשם על-ידי סבי בשנות ה-30 של המאה העשרים, וכן ארגזי תפוזים מארץ־ישראל, שנשלחו מאחיה של אימי. למעשה, לרבים מהיהודים היו קרובים במקומות אלה. כך מגיע לסיומו פרק שגרתי, רוגע יחסית, של חיי היהודים בגלות הזו.

יש לציין כי בשנים 1939-1940, במסגרת ההיערכות למלחמה הממשמשת ובאה, גויסו לצבא הרומני גם יהודים וביניהם אבי, לשם חפירת תעלות הגנה באזור הנהר שבעמק.

רעידת האדמה

רעידת האדמה התרחשה עם הפלישה הסובייטית לבוקובינה ב-28 ביוני 1940 בעקבות הפרת הסכם מולוטוב-ריבנטרופ מ-23 אוגוסט 1939, כלומר עם פרוץ

מלחמת-העולם השנייה לאחר התקפת הגרמנים על פולין והכרזת המלחמה על גרמניה על-ידי אנגליה וצרפת (3.9.1939). לפיכך בסרביה ועמה בוקובינה הצפונית עד הנהר סירט סופחו לרפובליקה הסובייטית האוקראינית. כך הפך הכפר צ'רפקאוצי ליישוב ספר בצד המזרחי של נהר הסירט והופרד מנפת העיר סירט במערב הנהר, שנותרה ברומניה.

זכורני היום המיוחד הזה בו כל תושבי הכפר עומדים בחזית בתיהם, נשענים על גדרות העץ וצופים בשורה ארוכה של חיילי הצבא הרומני בנסיגתו הזוחלת, עם העגלות העמוסות הרתומות לסוסים, יורדים לצידי הדרך לתוך התעלות, כנועים ושפופים, כדי לאפשר לשיירת הטנקים הסובייטים לנוע בגאון, כאשר בחלק מהטנקים יושב על הצריח חייל עם גרמושקה ומנגן מנגינות רוסיות, בלי ספק מראה סוריאליסטי למדי. במהלך היום הקודם חזינו במנוסת כלי רכב של הצבא הרומני ובתוכם מכונית שחורה ובה הברון גוז'צקי עם אישתו ומספר מזוודות עם כסף ודברי ערך, כפי שסיפרו גויי הכפר. זכורני שהיה זה שבוע צבעוני מאוד כאשר כל הכפר עטה-לבש בגדים של משפחת הברון בעקבות ביזה רבתי בתוככי הטירה ובמחסנים. אבי סיפר כי הברון ביקש ממנו לשמור על סדרי האחוזה ורכושה עד לשובו. הוא, הברון, כנראה מעולם לא הופיע עוד.

מכיוון שצ'רפקאוצי הכפר שוכן, כאמור, בקרבת הנהר סירט, שהפך באזורנו לגבול עם רומניה, הגיעה לכאן המפקדה של הצבא האדום והתמקמה בטירה וברחבי האחוזה. אבי אותר על-ידי הקומיסרים הרוסים והוטל עליו להמשיך לנהל את האחוזה וכך הפכה האחוזה עד מהרה לקולחוז! הרוסים שיערו שמדובר בתקופת שהות ארוכה ולכן הקצינים הביאו לכאן את משפחותיהם, נשים וילדים, ופתחו בתי ספר רוסיים. יש לציין, כי תחת השלטון הרוסי, המשיכו החיים בכפר להתנהל כרגיל וברגיעה במשך שנה אחת של שלטונם, תוך אווירת התחדשות, בעיקר מבחינה תרבותית. למעשה, רק האחוזה הולאמה והאיכרים המשיכו לעבוד בה ולהתפרנס. העסקים הקטנים של יהודי הכפר בעמק לא הולאמו. הרוסים השתדלו בדרך נאותה לחבב עצמם ותרבותם על תושבי המקום, אם כי על משפחתנו ריחף האיום שנישלח לסיביר בגלל מעמדו הקודם של אבי. אך למזלנו הם היו זקוקים לו.

"הבליץ" הגרמני הגיע גם אלינו ב"מבצע-ברברוסה", ובשלהי יוני 1941 חזינו בפתאומיות מבהילה בענן כבד של מטוסים גרמנים שועטים מעלינו לכיוון מזרח. ראינו את הרוסים מופתעים, נבוכים, יורים בנשק קל, מחזה פתטי למדי.

תוך יום החלה בריחה-נסיגה רוסית. את אבי לקחו עימם ודרשו ממנו לקחת רכוש נייד ועובדים כדי להעבירם לרוסיה. גם מנהל תחנת הרכבת אולץ להצטרף לשיירה הנסוגה. יהודי הכפר התפזרו לכל עבר, לחפש ביטחון אישי.

לטרנסניסטריה ובחזרה

השואה הנוראה עברה גם על יהודי בוקובינה. משפחתי, כלומר אימי, אני ואחי שנולד בינתיים, עברנו במנוסה וחסרי-כל לאחוזה אחרת, מזרחה מאיתנו, בפרסיקרני. זו היתה אחוזה של הברון הירש הנודע, שגם היא הפכה למעוז רוסי, כלומר קולחוז ומפקדה. שם שהינו כשבועיים עד שבעקבות הלשנה הגיעה חוליה של שני קציני צבא רומני עם אקדחים שלופים יחד עם חייל גרמני והעבירו אותנו על גב עגלה לסטרוזינץ, למחנה שבו ריכזו בברוטליות את יהודי האזור. כאן טעמנו את הטעם הראשון של מה שהתרחש בהמשך.

בדרך לסטרוז'ינץ כבר ראינו את ההתחלות "השחורות", כלומר ראינו בתעלות בצידי הדרך גופות של יהודים הרוגים.

בסטרוז'ינץ פגשנו חלק ממשפחות צ'רפקאוצי. זה היה מחנה הסגר, ללא מים ומזון. מכאן העבירו חלק גדול ישירות לטרנסניסטריה וחלק אחר הצליח, על-ידי שיחוד השומרים, לעלות על עגלות לכיוון צ'רנוביץ, ואמי, אחי ואני ביניהם. המסלול בהמשך ידוע והתחנות בהמשך היו אלה: מחנה איסוף בפאתי צ'רנוביץ, גטו צ'רנוביץ. מכאן הועברנו אני ומשפחתי, בגל ראשון, לכיוון טרנסניסטריה. התחנות שבדרך, בתמצית: בסרביה — מרקולשטי, אטקי, נהר הדנייסטר; אוקראינה — מוגילב, סקזינץ, קרסנה, וורושילובקה — נהר הבוג. אחרי כ-36 חודשים של נתיב ייסורים נוראים במחנות, עם השחרור על-ידי הרוסים בשלהי 1944 — עוד בטרם נסתיימה המלחמה — חזרנו אמי ואני, רוב הדרך ברגל, לצ'רנוביץ ושם מצאנו את משפחתה של אימי, משפחת דרזנר, שנסתייע להם להישאר כאן כל משך הזמן הזה בגטו יחד עם קהילה יהודית של כ-15,000 נפש.

אמי התעקשה לנסוע לצ'רפקאוצי למרות האזהרות שהדבר מסוכן כי בכפרים וביערות מצויים בנדירובצי, משתפי פעולה עם השלטון הנאצי-רומני לשעבר, והמה מתנכלים ואף הורגים יהודים המופיעים באזור.

נסענו ברכבת דרך אדנקאטה לצ'רפקאוץ. את הבתים היהודיים לשעבר שליד תחנת הרכבת מצאנו תפוסים על-ידי משפחות מגויי הכפר; המשכנו לצעוד במעלה ההר לכיוון מתחם האחוזה. אימי ואני פסענו לאורך הרחובות כשמבטים מלאי תמיהה של גויי הכפר מופנים אלינו. חלקם נכנסו לבתים כשראו אותנו, אחרים פנו אלינו ויעצו לנו להסתלק מפאת הסכנה הצפויה לנו. את ביתנו מצאנו כ'בית מרחץ' לחיילי הצבא האדום, שהשתלטו בינתיים שוב על ה'קולחוז'. אמא שאלה מיהו ראש הכפר. אמרו לה — בוכניא ושיש להזהר מפניו. בוכניא היה אחראי על דיר החזירים באחוזה וכפוף לאבי בזמנו. הוא עלה לגדולה בעקבות הצטיינות בפעולות הסגרה לידי הרוסים של גונבי הגבול מן הצד הרוסי לרומניה. הלכנו אליו למשרדו; אימי העזה, ודרשה לקבל תמורה בעבור רכוש שנבזז מביתנו ונמצא מפוזר בבתי האיכרים.

וראה זה פלא, בוכניא הטיל על איכר עם עגלה גדולה לאסוף שקי קמח מכל האיכרים שאצלם היו רהיטים, חפצים ובעלי חיים שלנו. עם העגלה הזאת, העמוסה לעייפה ואנחנו ישובים עליה, הגענו לצ'רנוביץ.

כך נסגר לנו המעגל של הכפר צ'רפקאוצי, שבינתיים הפך חלק מבוקובינה הצפונית הנכללת באוקראינה העצמאית במסגרת הפרסטרויקה של גורבצ'וב.

בשלהי 1945 אמי ואני ניצלנו, כמו יהודים רבים אחרים, את הסכם הרפטריאציה של אזרחי רומניה לשעבר, וכך על-ידי הצהרה מתאימה שאנו מהעיר גורה-הומורולוי, התאפשר לנו לעזוב ברשיון (פרופוסקה) את האזור שבשליטה רוסית ולעבור לרומניה ובסופו של דבר הגענו בנתיב הציוני הידוע לארץ-ישראל.

באשר לקהילה היהודית של צ'רפקאוצי אין ברשותי מידע על מישהו שנותר שם או נמצא בחיים.

גם זה קרה בסירט

מר הוניוס, גרמני אוהד יהודים

מר הוניוס היה גרמני שהתגורר בסירט. הוא היה ידיד אישי של כמה מיהודי העיר. בן-דודי בובי רוזנראוך, שהיה סוחר אמיד, נִמנה שנים רבות עם ידידיו האישיים של מר הוניוס.

לפני הגירוש לטרנסניסטריה הפקיד בובי אצל הוניוס רכוש רב בכסף ותכשיטים. עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה עברה משפחת הוניוס להתגורר בגרמניה במסגרת החזרתם למולדת של הגרמנים מבוקובינה לגרמניה.

עם סיום המלחמה ולאחר שובה של משפחת רוזנראוך מטרנסניסטריה, פנה בובי למר הוניוס, וזה החזיר לו את חלק הארי של הרכוש שהפקיד אצלו לפני הגירוש.

בובי רוזנראוך, עד לפטירתו, תמך כספית בבתו של הוניוס — אולגה מרדרה שמה — והיא מתגוררת כיום עם משפחתה ב-Fălticeni. לאחר פטירתו של בובי ז"ל המשיכה אחותו, פאולה נוסבאום, לתמוך בה כספית. פאולה נוסבאום מתגוררת כיום בעיר טורונטו בקנדה. ראוי לציין, כי מר הוניוס היה מהגרמנים יחידי הסגולה המעטים אשר התנהגו למופת כלפי היהודים.

ח"ש

החזרה מגירוש טרנסניסטריה

ריקה הולינגר-קראפט

משפחתי גרה בסירט ברחוב א.ג. דוקה, מול ה"טרוהוביצה", רחוב יהודי מוחלט. משפחות יהודיות רבות גרו ברחוב זה, שהיה, דרך אגב, רחוב לא מרוצף, עם הרבה רפש בימות הגשמים. הנה רשימה של משפחות יהודיות מדיירי הרחוב הזה: בורשטיין המלמד, דראך (מסעדן), הורוביץ, קוסטינר, דוידוב (מוכר חבלים), ביקסנשפנר, יונה קראפט (סבי), אברהם, בנדיט, שפורן, קטי וייסמן, קליפר, מאט, שוצמן, ברגר השמן, שליט, גוטסמן, שרף, גלבר, דרוקמן, משפחת וגנר ובסוף משפחת ליברמן.

היינו בגירוש טרנסניסטריה בגטו דז'ורין. באביב 1944 הגיעו הרוסים ושיחררו אותנו. מי שמיהר והסתכן ללכת בעקבות הגייסות הסובייטיים, הגיע הביתה אחרי כמה שבועות. מי שלא הסתכן בכך, ולא היו לו האפשרויות הכספיות לשכור כלי הובלה, נשאר עוד במקום הגירוש. בינתיים, לאחר 23 באוגוסט, עם כניעת הרומנים, הציבו הרוסים גבול ואי-אפשר היה לחזור לרומניה אל המקומות שמהם גורשנו. רבים מאוד שהו בעיירות בסרביה בציפייה לחזור, עד אביב 1945, כאשר הרוסים הרשו רשמית למגורשים לחזור לבתיהם.

אבי, לייב קראפט ז"ל, שרצה להגיע הביתה, הסתדר עם הונגריה אחת, כי אמא מאוד האיצה בו באומרה שאיננה רוצה להישאר עם הרוסים אף לא יום אחד. ההונגריה הזאת שכרה רכב וישבנו בו צעירים רבים מכוסים בברזנט, כדי שלא יבחינו בנו. אנשים צעירים חששו שיראו אותם, ויגייסו אותם למכרות הפחם בדונבס, לכן עשו כל שביכולתם לעזוב את השטח הסובייטי, כולל הבנות, שגם הן נלקחו לדונבס.

במכונית הגענו עד צ'רנוביץ. נשארתי בצ'רנוביץ יומיים בלבד אצל דודי בבית-החולים. הדוד אמר לי ללבוש חלוק לבן, להידמות לאחות בבית-החולים. אחרי יומיים בא אלינו אדגר הילזנראט והציע לי שנצא שנינו לדרך בלילה, על-מנת להגיע לסירט. יצאנו לדרך, מרחק כארבעים קילומטר. את הגבול עברנו בלילה כשאנחנו זוחלים על הבטן, וכך הגענו חזרה לסירט.

בלי לשאול נכנסתי לביתה של משפחת רוזנראוך. גרה שם משפחת קיכלר. אחרי יומיים הגיע גם אבי לייב קראפט והתחיל לעבוד.

פרנסות

רומנים מאוכלוסיית המקום התנהגו אלינו יפה, ואף עזרו פה ושם. אבא שלי התחיל לקנות קמח בטחנה של דודי ומפיץ אותו. כל אחד מצא לעצמו משהו להתפרנס ממנו. כולנו זכינו ברצון טוב גם אצל השלטונות.

הוקם ועד של הקהילה ואבי שימש כנציג הוועד במועצת העירייה.

אנחנו למדנו בסמינר של מורות ואחר-כך עבדנו כמורות. בסירט חודשה פעילותו של ביר-פאלאסט, מעין היכל תרבות מקומי. הוצגו בו כל מיני הצגות על-ידי אמנים שונים, כגון יהודית קרוננפלד, רוקנשטיין ועוד.

באחד הימים נתבקשתי גם אני להשתתף, לנגן בפסנתר. כאשר הגעתי לביר-פאלאסט הבחנתי שמדובר בפסנתר שלי, שאינני יודעת כיצד התגלגל לשם, אבל היה ברור לפי ההקדשה שבתוך הפסנתר שהוא שלי. אמרתי זאת לקצין סובייטי שהיה שם בין האחראים. האיש אמר לי שהפסנתר הובא לכאן מביתו, אבל אם זה שלי, הוא ידאג שיוחזר לביתי. אכן, כעבור יומיים הוחזר לי הפסנתר. במוסד שבו עבדתי רשמו אותנו "אקס אפיציו" ב"אפאראריה פאטריאוטיקה" Apararea Patriotica "ההגנה הפטריוטית", ובהמשך ב"אורגניזציה דה באזה" Organizatia de baza כלומר במפלגה הקומוניסטית, עד שהוצאתי משם בגלל היותי "בת של קפיטליסט".

לסירט הגיעו יהודים רבים מכל מיני מקומות, כגון בסרביה. יהודים הגיעו גם מרדאוץ, שטרם נכבשה.

בשנת 1949 התחילה עלייה מסיבית.

הרמן פייביש: היינו בדז'ורין. שם שוחררנו על-ידי הרוסים. אימי ממש פילסה לעצמה דרך בחזרה לבוקובינה. היינו כמעט שנה בדרך וכשהגענו לסירט, כבר מצאנו את העיר במצב טוב.

היה ניסיון לשקם את חיי הדת והחברה היהודית. הגאון מרדכי שיבר נתקבל כרב העיר. נמצאו גם שני שוחטים, אלא שמשהו השתבש. היהודים התחילו עוזבים. תחילה היתה העלייה דרך הארגונים הציוניים. בסירט היו קיימים כל הארגונים:

הכלל-ציונים, הפועל המזרחי, בית"ר והנוער הציוני. האנשים עלו ארצה דרך הארגונים שהקציבו מכסה גם לבני סירט. אחר-כך הוגשה בקשה לשלטונות ונתקבלו אישורי עלייה דרך השלטונות.

קרל (חיים) רייכר: אותנו תפסו הרוסים יחד עם המונים ולקחו אותם לצבא לברשד: היינו אלפים, רובם אוקראינים. בחרו כ-500 מתוכנו והביאו אותנו עד פלוישט. מיינו אותנו וגייסו רק את הבסרבאים, כלומר אנשיהם. אנחנו הוחזרנו לוואפניארקה. ברחתי והגעתי הביתה. ב-1945 עברתי את הגבול ליד טרלבלצ'יה (Tereblecea). עד אז רוב חברי המפלגה הקומוניסטית היו יהודים. הרומנים סירבו לשתף פעולה. ב-1945, כאשר בודנאראש, איש בוקובינה וגיאורגה גיאורגיו-דז', שני ראשי המפלגה הקומוניסטית, הבחינו במצב, השתדלו לשנותו. הם עזרו ליהודים להקים את "הוועד היהודי הדמוקרטי".

עליתי ארצה בראשית 1946 מיוגוסלוויה, באונייה "הגנה".

סדר פסח בסירט — 1946

סילביה שרצר-אהרן

מתוך הספר "בין סער לתקווה", 1998

במרס 1946 לערך ארזנו שוב את המטלטלין המעטים שלנו. נסענו ברכבת לעיר סירט. יום לפני הנסיעה לקחה אותי אטקה להיפרד ממרצ'ל, שנשאר עם הוריו בצ'רנוביץ.

סירט היתה עיירה קטנה ונחמדה שבטבורה עמד בית-חרושת למצות. התאכסנו במבנה ישן, שנוקה על-ידי הבנות הגדולות.

חג הפסח בסירט — האביב הגיע. בימים הורגשה התחממות-מה באוויר. רק בלילות נשאר האוויר צונן וצלול. חג הפסח עמד בפתח.

התחלנו בהכנות. הלכנו לבית-החרושת, לשנו שם את הבצק, רדינו עלים ואפינו מצות "שמורות". במו ידינו אפינו אותן. כל אימת שיצאה מהתנור תבנית מלאה מצות מוכנות, היינו צוהלות ומוחאות כפיים. את החג עשינו בצוותא והאושר מילא את לבנו, עד כי בלכתנו מבית-החרושת למצות אל המעון, קיפצנו משמחה והתלהבות.

לאחר ארוחת צהריים קלה, התחילו הבנות הגדולות לקרצף את אולם האוכל, ובנות אחרות הכינו מטעמים של חג במטבח. אנו, הקטנות, סידרנו את החדרים. לעת ערב התרחצנו ולבשנו את מיטב בגדינו וסידרנו את השיער לבל יתפרע במשך שני ימי החג. בקוצר רוח חיכינו לשעת סעודת הסדר.

סוף-סוף הגיעה השעה ונכנסנו לאולם. שולחנות ארוכים מכוסים בסדינים לבנים וניירלבן מיוחד, שהבנות החליקו עליו כך שקיבל צורת השולחן. השולחנות היו ערוכים בצלחות גדולות וקטנות, סכו"ם, כוסות וכוסיות. בשולחן המכובדים בלטו במיוחד גביעי הכסף והקערה הגדולה והשטוחה, שנשאה את הדברים שעליהם למדנו: זרוע, חזרת, ביצה, כרפס מרור, חרוסת.

המצות היו נתונות בשקית בד מיוחדת, רקומה חוטי משי מוזהבים. בקבוק יין אדום ניצב על השולחן, כשומר על כל הטוב שסביבו.

במיוחד בלט גביע הכסף הגדול והמעוטר של אליהו הנביא. בתוך שני פמוטי

כסף דלקו נרות החג, שהרבנית ודאי הדליקה ובירכה עליהם קודם-לכן. זוהר שלהבות הנרות ריצד סביב.
לפתע נשמע רחש: "ש... ש..."
אל האולם נכנסה הרבנית, לבושה שמלה יפה, בעלת צווארון גדול ולבן. על ראשה חבשה פיאה ששערותיה הבהיקו באור.
הרב לבש קפוטה לבנה ארוכה מיוחדת, עטורה רקמת חוטי-משי לבנים. אבנט מוכסף עטף את הקפוטה. על ראשו חבש כיפה גדולה, שבקפליה ניצנצו חוטי משי מוכספים. מזקנו הארוך והמובחר היטב הציצו שערות שיבה.
הרב לא היה איש צעיר, אך גם זקן לא היה. בגלל תלאות החיים, נחרשו פניו קמטים ורזונו בלט מאוד.
אחרי הרב נכנסו בניו ועוד גברים לבושי קפוטות וכיפות לבנות.
כשנכנסו, קמנו ובירכנו בקול גדול: "שנה טובה וחג שמח".
והם השיבו לנו: "חג חירות שמח".
המכובדים והרב בראשם הסבו על כריות שהונחו על הספסל. אף אנו התיישבנו.
עצמתי את עיני. לבי הלם בי בחוזקה. זה ליל הסדר הראשון שאני משתתפת בו. מאז שאני זוכרת את עצמי לא זכיתי לכך. רעד חלף בגופי. לידי ישבה אחותי. היא גיששה למצוא את ידי, חשתי בידה הרועדת. ההתרגשות היתה גדולה מאוד. פקחתי את עיני. פני הבנות קרנו בחיוך מאושר ועיניהן הבהיקו בהביטן לעבר שולחן הרב.
הסדר כולו, על שתיית היין, נטילת הידיים, וטעימות מהמאכלים שבתוך הקערה הגדולה — היה חגיגי מאוד. אכילת המרור עוררה בנו תחושה שלא רק ליהודי מצרים היה רע ומר אלא גם לנו היו החיים מרים ואפלים.
הגיעה העת לשיר את ארבע הקושיות. פצחנו בשירה פה אחד. על הקושיות ענה הרב: "עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה ובזרוע..." לפתע הפסיקו אוזני לקלט את הנאמר. מחשבה בהירה הבזיקה לה במוחי: למרות גילי הרך חשבתי שגם אנו יצאנו ממוות, מייסורים ומגיהינום עלי אדמות — לחירות. ולמרות היתמות, הרגשתי חמימות באותו ערב של ליל הסדר, בחג הפסח, שהוא חג החירות.
חיש קל התעוררתי ממחשבותי. איזה שירים יפים עולים בליל הסדר, איזה אוכל, והמצות שאפינו במו ידינו, הכול כל-כך יפה.
דרך החלון הגדול שמאחורי המסובים המכובדים ראיתי את הלבנה המאירה

והכוכבים המנצנצים על רקע שמים כהים.
אט-אט הופיעו דמדומי הבוקר וצבעו את הרקיע בגוונים אדמדמים. עיני כמעט נעצמו מאליהן אך השירה החזירה את עירנותי. אכלנו את האפיקומן. ליל הסדר תם ונשלם.
ימים רבים בילינו במעון זה. באחד הימים הודיעו לנו שעלינו לארוז ולעזוב את סירט.
נסיעתנו הפעם היתה לעבר עיר הבירה, בוקרשט. שוב ארזנו.
נסענו ברכבת, לאחר נדודים כה רבים, שוב חזרנו אליך בוקרשט.
ארגון הג'וינט עזר לרב ולנו הילדים בכך שהוקצה לנו בית.

משפחות מספרות

קורותיה של משפחת גולדשלגר — לפני הגירוש לטרנסניסטריה ואחריו

שמי ברטה (ברכה) גולדשלגר. נולדתי בשנת 1934 בסירט לאמי חיה גולדשלגר לבית לוי. אמי נולדה בכפר קוסטינה להורים אמידים, בעלי חווה גדולה, טחנת קמח, שדות מרעה ומסעדה. הם היו אנשים יראי שמים וישרי דרך. אפילו רבנים שנתקעו בדרך נשארו לשבות בביתם, מאחר שאצל ר' משה-יוסל הכל "כשר" והוא עצמו בעל לב טוב. המשפחה היתה מרובת ילדים, חלק ממשפחתנו וחלק מקרובי משפחה שנפטרו והשאירו יתומים בלי בית. הבת חייקה — הצעירה בבנות המשפחה, גדלה וחונכה למעשים טובים. היא נישאה לאבי לעתיד, יונס גולדשלגר, בן סירט, גם הוא בנם של הורים אמידים.

למנדל וזלטה גולדשלגר היה בית בן שתי קומות במרכז סירט. הקומה התחתונה שימשה כמחסן וחנות גדולה לדברי מנופקטורה: בדים, כלי-מיטה, מטפחות גדולות ורקומות וכדומה. הקומה השניה שימשה למגורי ההורים והילדים. בחנות עבדו כל הילדים של משפחת גולדשלגר, מנדל וזלטה, אבי יונינה ז"ל. לימים הכירו בין אמי חייקה ליונינה והם נישאו. אבי הפסיק לעבוד אצל אביו ופתח חנות משלו באותו ענף. הוא רכש דירה קרוב לביתו של הרב הגר זצ"ל והמשפחה חיתה ממש כמו באגדות, בעושר ובאושר. אמי היתה פעילה מאוד בעסק ובבית כאחד ואף עסקה בעזרה לזולת. בימי שישי היתה מחלקת בעצמה דברי אוכל לקראת השבת. צלוחית כסף הונחה על השולחן בבית. מי שמרוב בושה לא רצו שידעו על מחסורם, לקחו כסף מן הצלוחית, באופן שאף אחד לא יראה אותם במצוקתם. אמי תמכה גם ברבנים.

אבי נסע לצ'רנוביץ לרגל עסקיו ובסירט ניהלה הכל אמי. היא הקפידה שהמוכרים בחנות יהיו יהודים בלבד. בכביסה וניקיון בבית עבדו לא-יהודיות. לילדים היתה מטפלת יהודיה.

ביוני 1941 הכריזו שכל היהודים ורק היהודים, יתאספו בכיכר ומי שרוצה יכול לקחת איתו תרמיל אחד. הגענו למִפקד בכיכר: אמי, אחי, אני, דודי ושתי דודות וילדיהן. בינתים נסגר הגבול ואבא נשאר בצ'רנוביץ ולא יכול היה לחזור

הביתה. אמי שלחה לו, בדרך לא דרך, באמצעות שליחים, כספים וסחורות, כדי שיקנה בשוחד את חזרתו הביתה, אך הדבר לא עלה בידיו.
בכיכר הפנו אותנו לדורנשט. הכניסו את כולם לבתי מגורים הרוסים וריקים. התהלכו שמועות בדבר פרוץ מלחמה והשמדת היהודים, רצח וזוועה. אמי השאירה אותנו עם הדוד והדודות וחזרה לסירט. היא הגיעה למסקנה, שלא לקחה מספיק חפצים, ואם לא יחזירו אותנו לא יהיה לנו במה להתקיים. אני זוכרת שכאשר נקראנו להתייצב בכיכר, הזיזה אמא ארון ומשם, ממקום מחבוא, הוציאה דברי ערך ומטבע זר, מוחבאים לעת צרה.
כשחזרה לבדה לסירט, מצאה את הבית ריק ושדוד. היא הלכה לחנות ומצאה את הדלת חתומה בחותמת של עיריית סירט. במסמך שהוצמד לדלת נכתב שהחנות ותוכנה שייכים לעירייה ואסור לפותחה. הלכה אמי לעירייה והציגה הוכחות שהיא בעלת החנות ורוצה לקחת מתוכה כמה חפצים. לאחר דין-ודברים, הציעה אמא עיסקה: שירשו לה להוציא מן החנות רק עגלת סחורות. בתמורה תחתום שנתנה הכל במתנה לעירייה. הם הסכימו להצעה. פתחו את החנות תחת שמירה. היא העמיסה בעגלה חפצים, שידעה שהאיכריות רוצות בהם: חולצות, מפות, כותונות נשים (קומבינזונים), כלי מיטה ומטפחות שחורות גדולות רקומות.

הגירוש מרדאוץ

משחזרה אמי לרדאוץ, הודיעו שממשיכים לסוצ'יאבה. גם שם הוכנסנו לאולם גדול, שהיה בעצם בית-כנסת. בסוצ'יאבה היתה לנו משפחה ואצלה ביקשנו להשאיר כמה חולצות ודברי לבוש אחרים עבור אבא, אם יחזור לפנינו. היתה שם גויה בשם אוסיו סוזסקו (Osio Suzesko). האמנו שהיא תמסור לנו את הבגדים בעת צרה. אינני זוכרת כמה זמן שהינו בסוצ'יאבה, אבל אני זוכרת שמשם נפתחה הרעה. הובלנו בדרכים-לא דרכים. נשדדנו. לנו בחוץ ליד עצים ואבנים, בקור, בגשם ובשמש. לשיירה קראו בשם הרומני קונבוי. נאסר עלינו לצאת מן השיירה. מאוד הקפידו על כך. הוכנסנו לרכבות, שהתברר בהמשך שהיו רכבות מוות. דאגו שמספר הנשארים בחיים יצטמצם ויילך בדרך. נוסף לקור, גשם ורעב היו שודדים ורוצחים. בדרך החלפנו בדברי מזון חלק

מהחפצים שאמא לקחה מן החנות. היינו תשע נפשות. הגענו, ברגל כמובן, למקום כלשהו בלילה. במקום שררו רעש וצעקות. הגרמנים הכריזו שמי שיש בידו מטבע חוץ, דברי ערך, יהלומים או זהב חייב למסור אותם לביקורת, לשוטרים גרמנים שחיכו לנו. החושך כאילו הואר על-ידי הר של זהב ויהלומים. האנשים החליטו שנמסור חלק וחלק נחביא. החלטנו פשוט להחביא חלק מן התכשיטים ולקחת את הסיכון. ידענו שעם מה שיש לנו נוכל להמשיך להתקיים. היות שהעונש למחביאים דברי ערך היה עונש מוות, התנדב הדוד שמואל לוי מקוסטינה והחליט לנסות להעביר את דברי הערך. שיקול הדעת שלו היה, שלו אין בני משפחה התלויים בו ואילו לאחיותיו יש ילדים, שלמענם חייבים להישאר בחיים. בעזרת השם הוא הצליח ועבר עם חלק מן האוצר. כשהגיע תורנו לעבור, צעק שוטר גרמני: "האלט!", כלומר עצור! כולם הצביעו על העגילים שבאוזני, מתנת הורי. בכיתי, אמרתי שהם שלי. הגרמני לא שם לב. השוטר המשיך לצעוק ואמר לאמי, שאם לא תוריד את העגילים, יקח סכין ויורידם והראה לה את הסכין. הורדנו כמובן את העגילים ושוחררנו להתאכסן בבתים שהיו לפנינו. חשבנו שאלה בתים של יהודי בסרביה ושהם יגנו עלינו מפני שודדים ורוצחים, גשם וקור. פתחנו את הדלת ולבנו התכווץ. ראינו דם, הרבה דם, על הקירות, על השולחן ועל כל השאר. האוכל שהוגש נשאר על השולחן. הם גורשו בטרם ניתן להם לסיים את הסעודה. התברר שלפני בואנו נרצחו כל יהודי המקום.

המשיכו להצעיד אותנו. אני זוכר גשר ומים משני צדדיו. זה היה נהר הדנייסטר. אני זוכרת שהעיפו ילדים אל המים. גם זקנים תפסו בזקניהם וזרקו אותם אל המים. כך המשיכו להצעידנו הלאה בכל תנאי מזג האוויר. נשארנו פחות ופחות בני-אדם. האנשים נעלמו, מי בהרג, מי בשוד, בקור או ברעב. כנראה שזאת היתה הכוונה, לא להשאיר שרידים ממצעד המוות. אמי יצאה לפתע מן השיירה, כנראה כדי להחזיר אחד הילדים. בא גרמני שפל, הנחית מכה על גבה של אמי ופתח לה פצע בגודל אגרוף. הוא גרר אותה חזרה לשיירה. תודה לאל שהגענו למקום שמותר היה לנו לנוח בו, לוהובה (Luhova) שמו. הוכנסנו לאורווה. על רצפת האורווה היה פזור קש. ציוו עלינו להתארגן ללינת לילה. אני זוכרת שזה היה כבר בחורף. הסביבה היתה מכוסה שלג. שכבנו זה ליד זה באמצע האורווה כמו סרדינים. הסתבר, שהמקומות "הטובים" ניתנו תמורת שוחד ומי שלא היה מה לתת הושכב ליד הדלתות הגדולות, שיקפא למוות. כל בוקר נפתחו השערים

והוצאו הגוויות הקפואות. היו שנפגעו מיריות המקומיים, שנורו דרך החלונות הקטנים שבין התקרה לקירות. היו שמתו ממחלות או מרעב. בקיצור, מלאך המוות המעיט בכל צורה את מספר השורדים. כבר רווח המקום והצפיפות לא הציקה עוד כבתחילה. בינתיים, אמי היתה פצועה קשה מן המכה שקיבלה מן הגרמני בדרך ומוגלה נזלה מפצעה. בהיעדר תרופה כלשהי שתוכל להיעזר בה, חלתה גם בטיפוס הבטן ושכבה בחום גבוה. גם דודי הטוב חלה בטיפוס הבטן וגם אחות אמי, הדודה מלי. זאת היתה מחלה נוראה שחיסלה הרבה בני-אדם. שכבתי בין דודי לאמי. דודה רבקה הלכה לכפר להחליף בגדים, שעוד נשארו מכל התלאות, באוכל. היא חזרה עם סיר ובו חמיצה (צ'ורבה) חמה — בסך הכל סיר מים ובו פיסות תפוח אדמה, תפוח אדמה אחד, להאכיל בו חמישה ילדים ושלושה מבוגרים חולים. דודי שמואל התפלל לאלוקים, כי ידע שחייקה, אחותו הקטנה, אמי, חולה מאוד. ולמרות שהוא עצמו סבל מחוליו, התחנן לה' שישלח רפואה לאמי, אם הילדים. דודי המסכן הציע שה' יקח את נשמתו במקום נשמת אמי, שעשתה הרבה צדקה בחייה. ואמנם כך קרה: דודי נפטר וגם דודה מלי ואילו אמי הבריאה. בחוץ היה תמיד בור מוכן, קבר-אחים שקלט את הגוויות. בבור זה נקברו כולם, ללא מצבות, ללא זכר כלשהו.

גיטו ברשד

כנראה שהגרמנים התאכזבו מכך שעוד נותרו יהודים חיים, והיה להם חבל להחזיק חיילים לשמור עליהם. על כן החליטו לצרף גם אותנו, שרידי לוחובה, לגיטו ברשד. כבר לא נשארו לנו בגדים להחליפם במזון. מצבנו הלך והחמיר. הודינו לאל שהשגנו חדר למגורים. באמצע החדר עמדו לבנים ועליהן פח ובו כמה חורים. לזה קראנו תנור.

כיוון שלא נשארו לנו נעלים, עטפה אמי חייקה את רגלי בסמרטוטים. אמי נאלצה לעבוד אצל קצין גרמני. מדי יום ביומו היא הגיעה הביתה עם כיכר לחם, וזה היה ככל הנראה שכרה. גם דודתי יצאה לחפש קצת אוכל. הן נאלצו להאכיל חמישה ילדים. אני זוכרת שבצאתן הקפידו שהטלאי הצהוב יהיה תלוי על הבגד העליון שלהן; בולט למרחוק. גם על בגדינו היה תפור טלאי צהוב. דודה רבקה ואמי סידרו מיטה מקרשים שמצאו. המיטה היתה מקיר לקיר וכוסתה עשב.

כולנו ישנו בה. שירותים לא היו ואסור היה לצאת בלילה. עשינו את צרכינו בחדר.
אני זוכרת שיום אחד, כאשר המבוגרים לא היו בחדר, בערה בתנור אש חלשה. היה מקום בתנור שחסרה בו לבנה. במקום זה התנקז האפר החוצה. מכיוון שרגלי קפאו מקור, שמתי שם את רגלי שיתחממו. כיוון שהיו קפואות, לא הרגשתי שרגלי נשרפות. למזלי נכנסה אמי והרגישה מיד בדבר. כל זה מוכיח מה קשה היה הקור. הוא והרעב הם ששלטו בנו. מלבד חולשה לא הרגשנו דבר. אני צוחקת כיום כאשר אני נזכרת בימים ההם. הייתי כבת שמונה כאשר בת-דודתי פאני היתה כבת 14 והכירה נער בגילה, שגר בחדר לידנו והם התאהבו.

אבא הגיע

באחד הימים כאשר אנחנו, הילדים, ישבנו מכורבלים בשמיכה מרוב קור בחדרנו אשר בברשד נכנס גבר יפה תואר ולבוש היטב. הרמתי את עיני אליו, צעקתי: אבא! אבא! וקפצתי עליו. (אמי נמצאה בעבודה אצל הקצין הגרמני ודודתי יצאה לחפש מזון). חיבקתיו ולא נתתי לאחי לחבקו. היה בי פחד שיחזור וייעלם. סיפרתי לו על כל מה שהתרחש. דיברנו עד שחזרו המבוגרים. עם שובם גדלה השמחה בבית. אבל היתה כפי הנראה הלשנה, שגבר נראה נכנס לחדר. הגרמנים היו באים מדי לילה, דופקים על הדלת, מחפשים את אבי. הסברנו שיש כאן טעות. זה לא עזר, הם המשיכו לדפוק בדלת. אנחנו החבאנו תמיד את אבא, פעם על ידי סגירת התריסים ופעם מתחת למיטה הנמוכה. אני מעריכה שמיטת העץ היתה עמוקה כשני מטרים וחצי.
מענין כיצד מצא אותנו אבא. כשנסגר הגבול לצ'רנוביץ, גויס אבא על-ידי הרוסים. הוא השביע מאוד את רצונם. כאשר שמע אבא מה קרה ליהודי סירט ובמיוחד לאישתו ולשני ילדיו, ביקש במשך זמן רב שישחררו אותו מן השירות על-מנת שיוכל לנסוע ולחפש את משפחתו, שהוגלתה כפי ששמע — לטרנסניסטריה. לאחר שכנוע רב והודות להתנהגותו, שמצאה חן בעיני מפקדיו, הסכימו לשחררו אך הזהירו אותו שתוכניתו מסוכנת וכי מאוד מסוכן להיכנס לשטח האויב. על אף זאת, לא נפלה רוחו. הוא המשיך במאמציו לנסוע לטרנסניסטריה. כשראו שלא ניתן לשכנע אותו, הצמידו לו שני שומרים וכך נסע

ברכבת. באחת מנקודות הביקורת נטפלו לאבי. שני שומריו-מלויו התערבו ואמרו לבודקים: אם תרצו להרוג אותו, תצטרכו להרוג קודם אותנו, היות שאנחנו מחויבים להביאו למקום מסוים. כך הגיע בשלום לעיר מוגילב. כנראה שבמוגילב קיבל מידע על כך שאנחנו בברשד. במוגילב נמצאו גם בני דודים רבים שלנו, וכן דודים ודודות. שם פגש את דב גולדשלגר, גם הוא מסירט. שם נודע לו, שאנחנו בברשד. והוא אכן מצא אותנו, אבל מצאו אותו גם עינויים ושם באו עליו גם סבל רב ומוות. הדבר העיק מאוד על מצפונה של אמי, כי לו נשאר אצל הרוסים היה מגיע לסוף טוב. הגורל כיוונו לדרך אחרת... חבל, שאיש כזה, טוב ומוכשר, הלך בטרם עת.

השיחרור והחזרה לסירט

למרות הרעב, הסבל והשכול, אמי נשארה אישה שומרת דת ואסרה להכניס חזיר לבית על אף הרעב ששרר, ולמרות שזה היה המצרך הזול והטוב ביותר לילדים. אבא הציע לקחת את אישתו ושתי ילדיו למקום חדש ואילו הדודה עם שלושת ילדיה יישארו במקום. הגענו למקום החדש, שהכניסה אליו היתה תמיד דרך החלון, משום שבכניסה נמצאה ככל הנראה משפחה אחרת. מטבחנו היה מלפנים ושם הכנו את האוכל. כולנו ישנו על רצפת החדר. נראה היה שהכל בסדר, שכולנו סוף-סוף ביחד. תקופת האושר ארכה מעט מאוד. אבי, כפי שסיפרתי, דמות בולטת, נחמד ויפה, יצא באחד הימים לרחוב ולא חזר. סיפרו לנו שנתפס למחנה עבודה סמוך לברשד. מאותו רגע חיי אמי נעשו קשים יותר. שמענו הפצצות. האנשים סיפרו שהרוסים בדרך לשחרר אותנו. באחד הלילות דפק מישהו בדלת ואמי הכניסה אותו לחדר. אני ואחי הבטנו בו ולא ידענו שזה אבינו. הוא סיפר מה עבר עליו וביקש שנקשיב לדבריו, שנדע מה עבר עליו ומה עשו לו. הוא סיפר שבאחד הימים פתחו את הדלת במחנה העבודה. מי שעדיין נשאר לו הכוח לעמוד על הרגלים וללכת — הלך, מי שכבר לא היה לו כוח נשאר במקום. אבי סיפר שכל הזמן התפלל לה' שיתן לו את הכוח להגיע אלינו, לראות פעם נוספת את אישתו ואת ילדיו. לא פעם נעזר בעצים ובבתים כדי שיוכל להמשיך בדרך. אכן ה' שמע את קריאתו והוא הגיע אלינו. הוא הגיע בלי שיניים. לפני כן היה לו פה מלא שיני זהב. היה שלד עצמות ועל עצמותיו קצת

סמרטוטים. היה חורף והוא לא הרגיש טוב. אנחנו הילדים לא שמענו את כל הסיפור, כי נרדמנו. אמי לקחה אותו לבית-החולים. חזרה משם וסיפרה שאבא כבר איננו ושהיא קברה אותו לבדה, במו ידיה, כיסתה את הבור באדמה וסימנה אותו.

איני יודעת כמה זמן עבר מאז עד אשר אמי שכרה עגלה שהביאה אותנו לסירט. החנות היתה פרוצה וריקה, בית כבר לא היה לנו... לחנות היתה יחידת דיור שבה נחו העובדים. היתה גם חצר וגם מרתף עם כל מיני חביות חמוצים גדולות. את זה לא לקחו פורצי החנות. לא היתה לאמא כל עזרה והיה עליה להאכיל שני ילדים. היא החליטה להשתקם בחנות ולגור בחדר הצמוד אליה. כדי להתפרנס עשתה חמאה וגבינות מחלב ומכרה בשוק שלידנו.

משפחת אמי, אחיותיה, אלה שנותרו בחיים, התרכזו בסוצ'יאבה והן שכנעו גם את אמא, כי סירט בלי אבא אינה בשבילה והציעו לה לבוא אליהן לסוצ'יאבה. היא אמנם הגיעה לסוצ'יאבה ואנשים טובים עזרו לה להסתדר. היא פתחה, ליד השוק ממש, מעין מכולת-כלבו. מעל החנות היה חדר המגורים שלנו. היא רשמה אותנו מיד לבית-הספר, אלא ששנות הגירוש הלכו לאיבוד ולא התאמנו לאף כיתה. הלכה אמי אל הגויה סוזסקו, אצלה הטמינה הרבה סחורות והלבשה וביקשה ממנה, שתמורת הדברים האלה תיתן שיעורים לשני ילדיה כדי שיוכלו להיכנס למסלול הלימודים.

לאחר ששהינו תקופה קצרה בעיר סוצ'יאבה, הועברנו, אני ואחי, לבית הילדים בעיר בוטושני. כעבור שנה עזבנו את בית הילדים ונסענו להולנד, שהביעה נכונות לארח 500 ילדים ניצולי שואה, במסגרת "עליית הנוער".

עם הקמת המדינה נאספנו על-ידי ההולנדים והועלינו לאונייה משופצת בשם הנגבה, שהביאה אותנו לנמל חיפה. כאן נפגשתי עם אמי ונשלחנו באופן זמני לכרכור. מכרכור נשלחנו לגור בכפר חסידים, בו הסתדרנו והתארגנו להתחיל בחיינו החדשים על אדמת ארצנו, אליה זכינו לעלות אחרי שניצלנו, בחסדי ה', ממוראות השואה שבמחנות טרנסניסטריה.

כך שרדנו

וילהלם שחר מספר על משפחתו

לפני מלחמת העולם השנייה למדתי ב"חדר" וחיים גולד היה המלמד שלי. לאחר-מכן היה המלמד שלי רבי שלמה יוסף פייג. בשנות ה-40 הגלו אותנו לקראיובה והיינו בבית-הספר "לומינה". למחרת בואנו הגיע הפּרֶפֶקט (שהיה במעמד של מושל המחוז) ואמר: "למי שיש רישיון נהיגה שיצעד צעד אחד קדימה". לאחי ישראל היה רישיון נהיגה והוא התייצץ עם אבי מה לעשות. אבא אמר: צעד קדימה! לקחו את אחי ויומיים לא ידענו מה קרה איתו. לאחר-מכן הגיע אחי באמבולנס ובידו אישור להוציא אותנו מבית-הספר שבו התאכסנו. קיבלנו דירה אצל רוקח יהודי בשם הרזון. לאחר מספר חודשים אמר הפרפקט לאחי "אתה נשאר פה איתי, והוריך יחד עם השאר חוזרים לרדאוץ ומשם לטרנסניסטריה." הוא הציע לאחי לקחתו תחת חסותו ולהגן עליו מכל רע, אך אחי סירב ואמר, "אם נגזר עלינו למות — נמות יחד." חזרנו לרדאוץ, ובהושענה רבה שנת 1941 הועמסנו על רכבת-משא ונסענו למרקולשט. ממרקולשט הלכנו ברגל כ-300 ק"מ עד שהגענו למחנה ציבולובקה באוקראינה.

אבי, אמי, אחי ואחותי חלו בטיפוס עם חום גבוה, ולא היו לנו כלל תרופות או חומרי חיטוי להקל על סבלם. אני הייתי היחיד שלא חלה. קמתי כל בוקר בטמפרטורה של מינוס 30 מעלות והסרתי מעלי גושים של עשרות אלפי כינים. לאחר-מכן הסתובבתי במחנה וקיבצתי קליפות תפוחי אדמה ושאריות שונות. לא יכולנו להשיג מזון כי לא היו לנו חפצים לתת תמורתו, מכיוון שכל חפצינו נגנבו. מחירו של סיר מרק היה זוג נעליים או מכנסיים, וכו'. היו אנשים שעוד נשאר בהם צלם אנוש והם תרמו משהו לאכול, והיו כאלה שגילו אטימות ולא נידבו דבר. עד היום אינני מסוגל להבין איך הצלחנו להישאר בחיים, ואין לי הסבר איך זה קרה. אבי ואחי איבדו את אצבעות רגליהם עקב הקור העז ששרר. בחורף 1943 הגיע אלינו גוי בשם זכרקו, ואנו היינו המשפחה האחרונה שנשארה בוולובנייה. גוי זה לקח אותנו משם והציל את חיינו. אבי אמר שהוא

היה אליהו הנביא. אני איש חילוני, אך מסכים עם דבריו, שנאמרו באותו מצב.
באותה שנה החלה להגיע עזרה מהדוד לוי שנשאר בבוקרשט: הוא נתן 101,000 ליי לקצין רומני באומרו "מאה אלף עבורך אך אלף ליי העבר למשפחתי" וכך אכן היה. לאחר קבלת הכסף השתנה מצבנו מקצה לקצה: בכסף קנינו פוד (16 ק"ג) חיטה, אחי ואני הלכנו לגוי בעל "גורנה", אבני ריחיים, והפקנו מהחיטה קמח שממנו אפתה אמי 8 לחמים, שבעה מהם נמכרו כדי למחזר את הכסף והכיכר השמינית חולקה בין בני המשפחה, וכן הלאה. דבר זה החזיקנו בחיים.
בשנת 1944, כאשר הצבא האדום פתח במתקפת-הנגד שהחלה באומן, התחלנו ללכת יחד עם החיילים עד שהגענו לעיירה דז'ורין, שם ראיתי את טוביה קלינגר מוכר, תוך כדי הכרזה על מרכולתו, "מונדלך, צוקרקעס". צבטתי את עצמי כדי לוודא שאינני חולם, ורק אז הבנתי כמה עגום היה מצבנו. במשך כל תקופת הגלות בטרנסניסטריה לא ראינו מלח, סוכר או כל דבר מתיקה אחר. בדז'ורין נשארנו כחודשיים כדי להוסיף מעט למשקלנו.
בשנת 1945 החזית עוד היתה בקציקה. אנו חזרנו לסירט והתחלנו הכל מבראשית.
הגעתי לישראל בסוף אוגוסט 1961 עם אישתי היקרה רגינה (קוקה), שנפטרה בי"ג בתשרי תש"ס והשאירה אותי לבדי אחרי 46 שנות נישואים. אלה הם החיים! יש לי בן שהקים משפחה וכלתי כבת לי. נכדי לומד בטכניון ונכדתי סיימה כיתה י'.

ביולי 2001 חזרתי מביקור ברומניה. בחג השבועות ביקרתי בטמפל קורל בבוקרשט, לומר יזכור. בחצר הטמפל מוצגת מפה של רומניה ומסומנות בה כל הקהילות היהודיות שקיימות עדיין במדינה. סירט אינה מופיעה באותה מפה. שאלתי את מר סגל למה קהילת סירט נעדרת מן המפה. תשובתו היתה, "כי כבר אין בסירט אף יהודי. ה'מוהיקני האחרון', הרברט גרופר, כבר אינו בחיים. וחבל!"
זכורות לי משפחות יהודיות רבות מבני סירט: יוז'ו, מקס, וילי ומוזיו פאריזר, מורי לאקורדיון. משפחת וולף שפר, שבתה מטוסיה חיה באשקלון, אדולף שפר, מרכוס שפר, שבנו אריך נמצא כיום בבוקרשט.
דר' אימו ובובי רוזנראוך, דר' גולדשלגר, אשר בנותיו גרטה ואינגה חיות בבוקרשט; משפחת ווגנר, פסח, נחום ויחזקאל. האחרון היה חמי. בניו, אדי

ומישו חיים בקרית מוצקין; משפחות לאופר, בוקסנבאום, ביקסנשפנר, לייבלה קליפר, וקימלמן, שבנו חי בקליפורניה ובתו בקנדה. משפחות הלנברג, סטינגר, סורקיס, ויניש, מנס, רוזנטל, אנצר, לנדסקרונר ופיילס, שבנה בורשי חי בחיפה. משפחת קאופמן. בנה שמיל חי בארצות-הברית ובתה מלה נמצאת בנתניה; משפחת פישל אדלר, שהאישה שימשה כמורה לצרפתית; דר׳ אנדרמן ואחותו מדי, הגרה כיום בהרצליה, שנישאה לאלי-הירש ויניש, שהיה בן דודי; השלישייה המפורסמת: בנו וסמי הולינגר ואדולף בר, שנראו תמיד יחד ובלבוש אחיד; משפחות שוורץ, שרף נוקי וקרל שנרך, שהיה מדריכי בנוער הציוני, משפחת מלצר, שבתם פפי נשואה ליעקב קציר; משפחות היטנר, קרפט, לנגנאור, רייסמן, עו״ד וילי קרסל, איזי ופפי ברגר, בנו ומאיר וגנר, והניה אחותם, שנישאה ללייבלה שכנר; משפחות רייכר, לייזר ברכר, שרול פרץ, שטרלינג רוזנצווייג, לוניו וגנר, שטיינברג, וינדיש ינקו, ששימש כסגן ראש העיר בנצרת עילית, משפחות פישל כ״ץ, עו״ד קון ומשפחת כהן, הצלם שכטר, רוזנבלט, משפחת וולך, שבנה אלי חי בקרית מוצקין. יוליוס גרינברג הכנר, אורן גבה החייט, פפי וסופי גרופר, משפחת פורמן, שבנה אברמ׳לה חי בנצרת עילית. האחים פטרורו, ספרים במקצועם, משפחת הרניק בעלת הקונדיטוריה, מקס הלפמן, שעבד אצל אבי כמייסטר בחנות לריתמות סוסים; מנדל פרייאר, משפחת מעטה, הרש ויענק׳לה, גרשון ומוקי זונטאג, זוננקלר, זה שבנו לייזר חי ברמת גן; משפחת איציק קאופמן, שבנה לוזר חי באנטוורפן, בלגיה. משפחת שוצמן, שבתה צילה נישאה לסימציו כאהן. משפחת וגנר, שבנה נורברט חי בחיפה, ונפטר בימים אלה. אני חייב להזכיר את שרגא פייביש הרמן, שהיה ידיד נפש של משפחתנו ואת אחותו הניה, הגרה כיום ברעננה. הכרתי גם את משפחת אייזנברג, שבנה שרוליו חבר באלוני אבא, ואת יענק׳לה ופרידה בנדיט. יענק׳לה נפל במלחמת השחרור ופרידה חיה באלוני אבא. משפחת שטטנר, שבנה ז׳ק חי בתל אביב ובתה אדית שגרה בקרית חיים.

* * *

אני שמח על היוזמה להוציא ספר על סירט, שישמר מידע חשוב על אחת העיירות החשובות בתולדות הקהילה היהודית ברומניה. אני שמח על ההזדמנות שניתנה לי לספר את זיכרונותי על סירט, עיירתנו.

אינני יכול לסכם רשימה זו מבלי להזכיר אפיזודה שמלווה אותי כל הזמן: באחת מלילות שבת אחר חצות הלם אלי פליישר ז"ל בחוזקה על דלת ביתנו וצעק "ס'ברענט!" כלומר בוער! רצנו כ-300 מטר עד מרכז העיר, שם היתה החנות של אבי. בקומה השנייה גר הרב מנדבורנה. הרב עמד עם ספר תורה ביד וצעק "יידן זייט נישט מחלל שבת" כלומר "יהודים אל תחללו את השבת." הוא הוסיף, "אני את שלי הצלתי, והיתר יכול להישרף." בהתכוונו לספר התורה שבידו.

תולדות משפחתי

חיים שני ז"ל

נולדתי ביום 17 באוגוסט 1926, בשם קרל שנרך, בן למנדל ופני שנרך (טרכטברג).

משפחת אבי

משפחת שנרך התגוררה בכפר איליששט (Ilişeşti), כפר גדול ויפה, הממוקם על אם הדרך בין סוצ'יאבה לגורה-הומורה. רוב תושבי הכפר השתייכו לעדה השוואבית וכולם דיברו גרמנית שוואבית. מרבית תושבי הכפר חזרו לגרמניה במסגרת ה"רפטריאציה" שאירגן הרייך השלישי לגרמנים הפזורים במקומות שונים באירופה.
סבי בנימין וסבתי אסתר עסקו במסחר עם תושבי המקום. היו להם שישה ילדים: פיה, סאלי, דבורה, פאני, מנדל (אבי), ואח נוסף, שנפל בשירות הצבא האוסטרו-הונגרי בחזית איטליה במלחמת-העולם הראשונה. סבי וסבתי נפטרו באיליששט בשנים שבין שתי מלחמות-העולם ונקברו בגורה-הומורה.

משפחת אמי

אמי היתה בתם של נתן ופייגה טרכטנברג. משפחת טרכטנברג התגוררה בסירט והתפרנסה מניהול בית מרזח. לנתן ופייגה טרכטנברג היו שישה ילדים: מוטל, דורה, רוזה, חנה, פני (אמי), ויוסל.
סבי נפטר בין שתי מלחמות-העולם וסבתי הוגלתה לטרנסניסטריה ונפטרה בדרך לשם.

אני ומשפחתי

הורי נישאו לאחר מלחמת-העולם הראשונה והשתקעו בסוצ'יאבה. הם התפרנסו מבית-מסחר לתבואות שבבעלותם. אבי נפטר שישה שבועות לאחר לידתי, לאחר שש שנות נישואים לאמי. לאחר שנפטר חזרה אמי להתגורר בסירט ליד משפחתה ושם גידלה אותי. אמי לא נישאה בשנית.

חיינו היו צנועים. ניהלנו חיים מסורתיים, ואני למדתי לימודי קודש ב"חדר", כמקובל אז אצל מרבית היהודים בבוקובינה. לימודי החילוניים החלו ב-4 כיתות בית-ספר עממי ונמשכו בבית-ספר תיכון עד שכל היהודים גורשו מבתי-הספר עם כניסת רומניה למלחמת-העולם השנייה. השלמתי את לימודי רק לאחר ששבנו לסירט בתום המלחמה.

בגיל 13 הצטרפתי לתנועת *הנוער הציוני* שפעלה אז בסירט בתנאים מחתרתיים למחצה, בשל חששם של היהודים להתבלט מחמת האנטישמיות המתגברת באותן שנים ברומניה.

עם הצטרפות רומניה למלחמה, גורשו כל יהודי העיירה לחלקה הדרומי של המדינה, לערים קראיובה (Craiova) וקלפט (Calafat). היהודים הורשו לקחת

חיים שני (קרל שנרך) ז"ל ואמו פני שנרך. התמונה צולמה בדגניה א' בשנת 1949

עימם לגירוש אך ורק מטען אישי וכל רכושנו בסירט אבד. כעבור חודשים אחדים הוחזרנו לבוקובינה, לעיירה רדאוץ (Rădăuți) וכעבור זמן קצר מאוד גורשו כל יהודי בוקובינה הדרומית לטרנסניסטריה, פרט לקומץ יהודים מצ'רנוביץ, שהורשו להישאר.

סבתי, אמי ואני, דודתי חנה ושני בניה, דודתי רוזה ומשפחתה ודודי יוסף הוגלינו לעיירה בטרנסניסטריה ושמה דז'וּרין (Dzurin). אשת דודי יוסף ובתם הצעירה גורשו לעיירה אחרת באזור ונספו שם. סבתי פייגה טרכטנברג נספתה בדרך לטרנסניסטריה, ומקום קבורתה לא נודע. דודתי רוזה קליפר (אחות אמי) נפטרה ונקברה בטרנסניסטריה.

החיים בטרנסניסטריה היו בלתי נסבלים ואלפים מיהודי בוקובינה הומתו או נפטרו ברעב ובמחלות.

עם שחרור אוקראינה מעול הגרמנים והרומנים, על-ידי הצבא האדום, חזרנו לסירט.

בסירט התחלתי לארגן את סניף הנוער הציוני וכעבור זמן קצר מנה הסניף 70-80 בני נוער. בשנת 1945 יצאנו להכשרה בעיר אורדיה מרה (Oradea Mare) בטרנסילבניה. אמי הצטרפה לקבוצת ההכשרה ויחד איתה עלינו ארצה ב-1947 במסגרת הבריחה. הפלגנו לכיוון הארץ באונייה גאולה ולמרות שהגענו עד חופי חיפה גורשנו על-ידי הבריטים לקפריסין. שהינו באי כשנה וחצי ובפברואר 1949, לאחר קום מדינת ישראל, הגענו לארץ.

במסגרת קבוצת ההכשרה הגענו לקיבוץ דגניה א'. עם חלק מהקבוצה עלינו להתיישבות וייסדנו את תלמי יפה, שהפך במרוצת השנים למושב שיתופי משגשג.

כעבור מספר חודשים אמי ואני עזבנו את הקיבוץ ועברנו להתגורר בחיפה. שם עבדתי בעבודות שונות (פועל בניין, פועל נמל ועוד). ב-1950 התגייסתי לצה"ל, שירתתי שנתיים בשירות חובה וארבע שנים נוספות בשירות קבע. בשנת 1956 השתחררתי מהצבא והתחלתי לעבוד בהנהלת המכס. בשנת 1957 עברתי עם אמי לירושלים עקב העברת הנהלת המכס מחיפה לירושלים. מהמכס עברתי לעבוד בנציבות שירות המדינה, שם מילאתי תפקידים בכירים שונים ומגוונים עד מועד פרישתי לגמלאות בשנת 1997.

בשנת 1959 נישאתי לציפורה, ילידת ירושלים (דור שלישי), בת שושנה ויעקב וינשנקר. הורי אישתי ומשפחתה היו דתיים וגרו בשכונת גאולה, הגובלת

בשכונת מאה שערים. הם נפטרו ונקברו בירושלים. לציפורה רעייתי שתי אחיות ושלושה אחים.

לציפורה ולי נולדו בת ושני בנים:

הבן מנחם (מנדל) ז"ל נולד בשנת 1962 ונהרג בעת שירותו בצה"ל ב-17.3.81. יהי זכרו ברוך.

אורנה נולדה בשנת 1960. היא נשואה לעוז מאור ומתגוררת במודיעין. לזוג שלושה ילדים: גיל, עדי ושי.

פיני (פנחס) נולד בשנת 1968. הוא נשוי ליפעת (מינקין) ומתגורר במודיעין. לזוג שלוש בנות: נועה, מאיה וטל.

סיכום

סיפרתי כאן את תמצית תולדות חיי וחיי משפחתי. אני יכול לציין בסיפוק כי נולדתי וגדלתי בגולה, עברתי את השואה, ולאחר תלאות וייסורים רבים הגעתי לישראל והקמתי כאן משפחה מפוארת. כולנו יחד תרמנו ותורמים רבות למדינה ולחיזוקה.

ירושלים, פברואר 2003

ממדף הזיכרונות

הוועדה להוצאת הספר 'סירט שלנו' פנתה מספר פעמים לציבור שארית הפליטה של יהודי סירט וביקשה להמציא לה חומר בכתב על אנשים, אישים, ודמויות בולטות שהיו פעילים בחיים הציבוריים בעיר, על קרובי משפחה, מכרים, ידידים וכו', שחשוב להנציחם בספר, אך ההיענות היתה מועטת מאוד. בדלית ברירה דיפדפנו בזיכרוננו והננו מעלים אחדים מהם, הגם שאין לנו ספק שמקוצר הזיכרון רובם לא יזכו לציון בספר, ועל כך אנו מצטערים מאוד, כי בכך ייראה הספר כחסר, וחבל!

ליאון קרפט

משפחות **קרפט-שרף**, מן הוותיקות בעיר, עסקו בשיווק סיטונאי של כל סוגי הקמח לאפייה. האחים לייבלה, יולי וסמואל קרפט היו פעילים ומעורים בחיים הציבוריים והחברתיים בקהילה. קשריהם עם גיאורגה פלונדור, נציגו האישי של המלך קרול ה-2 בחבל בוקובינה, שמושבו היה בעיר צ'רנוביץ, הביאו תועלת רבה ליהודי העיר בתחומים שונים, לכלל ולפרט כאחד. הרב ברוך הגר צז"ל, רב העיר, הפיק אף הוא תועלת מקשריהם עם פלונדור, למען הישיבה וכדי להיטיב עם יהודים, שנקלעו למצבים קשים. לייבלה קרפט היה שנים רבות חבר במועצה של ועד הקהילה. הוא עסק בצורכי ציבור והיה פעיל בענייני הקהילה בתחומים רבים. כל האחים קרפט עמדו לימינו של הרב הגר בפעולותיו הרבות לטובת כלל הציבור ובמיוחד למען ציבור הנצרכים.
בית-כנסת שרף, על שם המשפחה, שכן בתוך בניין המגורים של המשפחה. הוא שירת שכנים ודיירים שבסביבה. בטרנסניסטריה שהו משפחות קרפט ושרף במחנה דז'ורין. בשובם הביתה, לסירט, חזרו לפעילותם הציבורית. לייבלה

קרפט, כבעבר, שב להיות חבר בהנהלת מועצת ועד הקהילה ויחד עם אחיו וגיסו שרף תרם רבות לשיקומה של הקהילה השכולה. הם נמנו גם עם התורמים החשובים למפעלי הצדקה השונים, הן בתקופה שלפני הגירוש והן בתקופה שלאחריו. בשנת 1951 עלו ארצה, וכל אחד פנה לעיסוק שנזדמן לו בארץ החדשה במדינת ישראל.

בובי רוזנראוך ואחיו דר׳ סולומון (אימו) רוזנראוך היו מן הדמויות הבולטות בעיר. בובי עסק ביצוא ביצים בהיקף גדול ואחיו עסק במקצועו ברפואה. בובי נחשב כאחד מעשירי העיר ונטל חלק רב במפעלים הסוציאליים למען עניי העיר. היה בין התורמים הגדולים למטרות סעד ועזרה. קרבתו לרב ברוך הגר הפכה לידידות עזה, והוא והיה אחד הפעילים המרכזיים במפעלי הצדקה ובמגביות שיזם הרב. גם בדז׳ורין שבטרנסניסטריה תרמו שני האחים רבות להקלת המצוקה הנוראה שבה היו נתונים המגורשים. דר׳ אימו סולומון נדד בין חולי מגיפת הטיפוס והגיש להם עזרה רפואית ככל שהשיגה ידו בתנאים התת-אנושיים ששררו במקום. בובי חָבַר לרב הגר ולראשי הציבור במקום, ותרם בגופו ובממונו למען האומללים שהיו על סף הכליון. בשנת 1944 הם חזרו לסירט, חידשו את פעילותם העסקית, כל אחד בתחומו, ונטלו חלק במאמץ השיקום של הקהילה. בשנת 1951 עלו ארצה, אולם לאחר שהות קצרה בה היגרו לקנדה. בטורונטו, בובי עסק בעסקי נדל״ן, ואימו אחיו, ברפואה. בובי צבר הון עתק ונפטר בשנת 2000. את רכושו השאיר בחלקו לקהילה היהודית בטורונטו, בחלקו לבית-הכנסת שבו התפלל, וחלק גדול השאיר עבור מוסדות סעד ורווחה, באחריותם של שלטונות קנדה. גם אימו, ואחיו נפטרו באותה שנה. שניהם הובאו למנוחות בבית הקברות של טורונטו.

בובי רוזנאוך (נורברט רוזן)

פ״ה

משפחת שרייבר — מצאצאי החת"ם סופר

יהודי קהילת סירט התהדרו בבני משפחת שרייבר, שישבה בקרבם, צאצאי הגאון רבי משה סופר (שרייבר), הפוסק המפורסם, רבה של העיר פרסבורג (ברטיסלבה), ומנהיגה הבלתי מעורער של היהדות האורתודוכסית בהונגריה במאה התשע-עשרה.

הגאון רבי משה סופר, התפרסם בעולם היהודי בכינויו הספרותי 'חת"ם סופר' (חידושי תורת משה), בגין חיבוריו על התורה שבכתב ובעל פה, תשובות בענייני הלכה, ספרים ודברי הגות על חגי ומועדי ישראל, ימי תענית, ימי זיכרון וימים מיוחדים בלוח העברי. ספריו אלה הפכו לספרי יסוד בעולם הרבני ובעולם הישיבות ותופסים מקום מרכזי בארון הספרים היהודי. מנהיגותו התקיפה גם כרב ופוסק וגם כלוחם גדול למען היהודים והיהדות, מאבקיו ללא פשרה במתנכלים מבית ומחוץ, העלוהו והושיבוהו בשורה העליונה של גדולי המנהיגים היהודיים שבכל דור ודור. הוא זכה בהכרה, כבוד והערצה, לא רק מיהודי כל הקהילות באירופה, אלא גם מצד מלכים, שרים, רוזנים ומנהיגים של אומות העולם. שמו נישא בהערצה בפי כל היהדות החרדית, הדתית והמסורתית, עד היום הזה.

לזכר אלכסנדר סלומון שרייבר

אלכסנדר סלומון שרייבר היה אחד מן הצאצאים הבולטים של חת"ם סופר. ההערות המוקדשות לאישיות זו עוררו בי זיכרונות מימים עברו, בהם לבשה עדיין בוקובינה פנים אוסטריות. בסירט שימש אלכסנדר סלומון שרייבר כנשיא הקהילה היהודית. תפקיד זה היה כה תפור למידותיו, עד שלו היה זר פוגש באלכסנדר סלומון שרייבר ברחוב, היה חייב לומר: זה בוודאי נשיא הקהילה. דמות רזה וזקופה, פנים שזקן מטופח ושזור שיבה מעטר אותם, פאותיו תואמות בצבען וצורתן את זקנו, בלבוש אורתודוכסי וכובע קטיפה, משקפיים במסגרת זהב נתונות על אפו, ומקל הליכה בעל גולת כסף בקצהו, אשר יותר משסייע

להליכה, אמור היה לשוות להתנהלותו החיצונית טקסיות.
במקצועו היה בנקאי, אולם מי אשר נכנס אל חדרי משרדו הסמוכים לביתו, לא חש כי המסחר שולט שם, חשבונות מתנהלים ועסקאות נרשמות. שם נחה אווירה של בית מדרש, והדרך בה נהג החשב הראשי בענייניו הבנקאיים הפכה בדמיונם של המתבוננים מבחוץ לדפי תלמוד, בהם הופכים התלמידים. אלכסנדר סלומון שרייבר עצמו הגביל את קשריו עם הבנק לכדי לחיצת יד לכל הנכנס ולשאלה לשלומו. בענייני מוסד האשראי עסקו, בין שאר המועסקים, גם בניו, עקיבא, ברל ושמעון.
על פי נטייתו החסידית השתייך אלכסנדר סלומון שרייבר אל חסידי ויז'ניץ. ואולם אין לראות זאת כאילו שרייבר היה חסיד פשוט של הרבי מויז'ניץ. בקרב הקהילה החסידית של ויז'ניץ קנה לו אלכסנדר סלומון שרייבר מקום משל עצמו. עמדה מיוחדת זו באה לידי ביטוי גם מבחינה חיצונית, בכך ששרייבר לא השתייך אל מבקרי קלאוס ויז'ניץ. מקום מושבו במרכז העיר כלל גם בית תפילה משל עצמו. כאן התאספו כל המחזיקים בדעה אחת ורב הקהילה בראשם, אשר טיפחו את חילופי הדעות עם שרייבר בנוגע לתחומים הנרחבים של כתבי היהדות. כאן היה אלכסנדר סלומון ראשון בין שווים. ייתכן מאוד כי עקב הכבוד שחלקו לאישיות מיוחדת זו, נמנעו היהודים בסירט מלבצע בקרבת ביתו של שרייבר פעולה כלשהי (כגון, סחר חליפין בסיגריות) הנחשבת לחילול שבת. בשעת אחר צהריים קבועה ניתן היה לראות דמות מרשימה זו חוצה את רחובות העיר בכיוון נהר הסירט בצעדים מדודים. זו היתה שעת הביקור אצל בנו הבכור, עקיבא. בדרך נותר לעיתים על עומדו, לנהל שיחה עם העומדים לצידו, שהקשיבו לה בעניין, כשהם שומרים על ריחוק-מה מתוך כבוד, גם עוברים ושבים אחרים.
לפתרון השאלות השנויות במחלוקת במסגרת ניהול הקהילה היתה לו לאלכסנדר סלומון שרייבר תפישה משלו. יום אחד נחרדו תושביה היהודיים של העיר מן השמועה, כי המשחטות ינצלו את כוונתה של מועצת הקהילה להעלות את המס המוטל על בשר כשר, כדי 'לפוצץ' את ישיבת המליאה של ועד הקהילה, אשר אמורה היתה לדון בהחלטה זו. המקומות שהיו שמורים לקהל באולם הישיבות היו מלאים עד אפס מקום, וכל מי שכבר לא ניתנה לו רשות הכניסה ניסה לתפוס לעצמו מקום במעברים המוליכים מהרחוב אל האולם. מיד לאחר קריאת הפרוטוקול מן הישיבה הקודמת, עלה מכיוון המושבים רעש פרוע

והשוחטים הנוכחים איימו באגרופים מורמים כי ינקטו אמצעים חריפים ביותר נגד ביצוע ההחלטה המתוכננת. פניהם של חברי ועד הקהילה האפירו מרוב פחד — מבטי הנוכחים ננעצו כולם באלכסנדר סלומון שרייבר, אשר עקב אחר הכרזותיהם הקיצוניות של השוחטים בשקט ובדריכות האופייניים לו. ייתכן כי 30 דקות חלפו להן, עד אשר התרומם הנשיא, פנה לעבר צידו המזרחי של האולם והחל בתפילת מנחה. די היה בזה כדי להרגיע את האווירה הסוערת. השוחטים, שצעקותיהם הפראיות נשמעו עד לרחובות הסמוכים, פסקו לפתע מהפרעותיהם והצטרפו לתפילה. וכך, כמו במחזהו של שילר, 'העגור של איביקוס', הפך אולם הישיבות של הקהילה בבת אחת לבית תפילה, אשר אין ספק שלא היה הבמה המתאימה לוויכוחים סוערים בענייני דיומא. כאשר סיים אלכסנדר סלומון שרייבר את התפילה, פנה אל השוחטים, בהבטחה כי יעשה כל אשר ביכולתו כדי להביא לפתרון הבעיה בצורה השלווה ביותר. האולם התרוקן אט-אט והקהל נסוג, מאוכזב בעליל מסיומה הבלתי צפוי של מתקפת השוחטים על מועצת הקהילה.

את הדיווח לעיתון היומי של צ'רנוביץ, אודות ה'סערה' בקהילה, דיווחתי אנוכי, שהחזקתי ברישיון עיתונאי מטעם השבועון Franz Josef Gymnasium של הכנסייה הקתולית בסרט.

מאורע אחר, שהופיע ב'היומון האזורי של בוקובינה', תיאר מעט מן ההשפעה שהיתה לאלכסנדר סלומון שרייבר בנושאים פוליטיים של אזור בוקובינה. דר' ארתור סקאדל, שליח גרמני שייצג את העיר סירט בפרלמנט האזורי, העלה הצעת חוק, על פיה יש להעניק לפרלאטים הקתוליים קול גברי ביומון האזורי. על פי החוק שהיה קיים אז, היו הארכיבישוף היווני־אורתודוכסי של בוקו־בינה, כמו גם חברים אחדים במועצת הכנסייה שלו, שמספרם היה קבוע בחוק, וכן רקטור האוניברסיטה של צ'רנוביץ (המתחלף בכל פעם) גברים. השליח סקאדל, שהיה בעצמו קתולי, והועסק באוניברסיטה כמרצה לזכויות

אלכסנדר שלמה שרייבר

האזרח, ניהל בביתו ויכוחים מרים למדי, שבמהלכם קרא מנהיג המפלגה האוקראינית, ניקולאי ואסילקו, לעבר מגיש הצעת החוק: "תראה, תראה, האפיפיור מגיע, מה יאמר על כך מר אלכסנדר סלומון שרייבר?" מליאת היומון, שהיתה מורכבת ברובה המכריע מבעלי אמונה יוונית-אורתודוכסית, דחתה את הצעת החוק של השליח דר' סקאדל.

אפיזודה זו מימים עברו אל לה להיוותר במעמקי השכחה, כאשר ייעשה הניסיון לתאר את דיוקנו של אחד הנכדים החשובים ביותר של חת"ם סופר.

ולסיום, ציטוט מדברי אביו של אלכסנדר סלומון שרייבר, אשר ישב כשליח עיר זו בפרלמנט הווינאי:

> "הרב הראשי של קראקוב, במסגרת תפקידו כשליח מועצת הרייך, התקבל פעם במסגרת משלחת לראיון אצל הקיסר פרנץ יוזף, אשר במקרה התקיים ביום שבת. הקיסר הגיש לכל אחד מחברי המשלחת סיגר. כאשר פנה לרב הראשי של קראקוב בשאלה, מדוע אינו מצית את הסיגר, באה התשובה: סיגר שהגיע מידי הקיסר האוסטרי הוא יקר מדי מכדי שאעלה אותו בעשן. הקיסר לקח את תשובת הרב הראשי לשימת ליבו תוך שביעות רצון."

רבי שלמה אלכסנדר שרייבר, בן לאביו הרב הגאון רבי שמעון סופר, רבה של קראקא, נשא לאישה את העלמה הינדא, בתו של ר' משה וואקס, גדול עשירי העיר סירט, שהשיא את שלוש בנותיו לשלושה רבנים מפורסמים, שאחד מהם היה רבי שלמה אלכסנדר שרייבר. בשנת תרפ"ד (1924) נפל הרב שרייבר למשכב. כמעט כל יהודי העיר באו לבקרו. בין הבאים היה בעל מלאכה, נפח במקצועו. אחרי שישב אצל החולה מספר דקות קם ללכת. הרב שרייבר הושיט לו את ידו לברכת שלום. האורח, בהיסוס מה, דחה את ידו המושטת של החולה. הרב החולה הופתע מאוד ושאל את אורחו לפשר הדבר. "סליחה כבוד הרב!" ענה לו הנפח בנימת התנצלות כנה, "ידי אינה כל כך נקיה... בגין התעסקותי בחומרים המשחירים את ידי, וכיצד אוכל להושיט לכבודו את ידי המלוכלכת והמפויחת?!" הרב שרייבר, כולו נרגש, התרומם קמעה והחזיר לו: "מכובדי! יד עמלה המרוויחה את לחמה בזיעת אפיים אינה מלוכלכת לעולם! זוהי היד הנקייה ביותר והטהורה ביותר! אנא הושט לי את ידך הנקיה והיה שלום אתה וביתך!" (שמעתי מפי אבי מורי ז"ל, בנימין הרמן.)

הרב א.ש. שרייבר השאיר אחריו שלושה בנים ובת יחידה. בנו האמצעי, ר' דוב בער שרייבר, נשאר לגור בסירט בביתו המרווח של אביו עם אישתו שיינדל, נינה ונכדה לרבי לוי יצחק מברדיטשב. היה פעיל בענייני ציבור וגם השמיע שיעורים באגדה ופרקי אבות בשבת אחה"צ, המשך מסורת בית אבא... יחד עם כל יהודי סירט גורש לטרנסניסטריה ושהה במחנה דז'ורין. עם גמר המלחמה מיהר לחזור לסירט. בדרכו הביתה עבר בעיר מוגילב. כאן חלה באופן פתאומי ולמחרת יום הכיפורים תש"ה (1944) התדרדר מצבו והוא נפטר. גיסו, הרב ר' יוסף נפתלי שטרן זצ"ל, עסק בקבורתו, והביא אותו למנוחת עולמים בבית-העלמין המקומי. הוא נטמן באהל צדיקים בו נטמן גם האדמו"ר רבי מנדלה רובין זצ"ל, אף הוא ממגורשי העיר סירט.

פ"ה

תפילה לזכר הנופלים

אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם
אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר.
זְכֹר נָא אֶת הַנְּשָׁמוֹת הַזַּכּוֹת וְהַטְּהוֹרוֹת שֶׁל בָּנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ
אֲשֶׁר הֶעֱרוּ אֶת נַפְשָׁם לָמוּת מוֹת גִּבּוֹרִים
בְּהֶחָלְצָם לְעֶזְרַת הָעָם וְהָאָרֶץ.
מִנְּשָׁרִים קַלּוּ וּמֵאֲרָיוֹת גָּבְרוּ
בְּמִלְחַמְתָּם לְמַעַן שִׁחְרוּר עַמָּם וּמוֹלַדְתָּם.
בַּעֲלוֹתָם עַל מִזְבַּח תְּקוּמַת יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ קָדְשׁוֹ
הֵפִיחוּ רוּחַ עֹז וּגְבוּרָה בְּכָל בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ קָדְשׁוֹ
וַיִּתְעוֹרֵר לִקְרַאת גְּאֻלָּתוֹ וּפְדוּת נַפְשׁוֹ.
יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה
עִם רִבְבוֹת אַלְפֵי קְדוֹשֵׁי יִשְׂרָאֵל וּגְבוֹרָיו מִימֵי עוֹלָם.
בְּצֵרוֹר הַחַיִּים יִצְרוֹר אֶת נִשְׁמָתָם
בְּגַן־עֵדֶן תְּהֵא מְנוּחָתָם
וְינוּחוּ בְּשָׁלוֹם עַל מִשְׁכָּבָם
וְיַעַמְדוּ לְגוֹרָלָם לְקֵץ הַיָּמִים.
אָמֵן.

נפלו על מזבח המולדת

החומר לוקט מספר ההגנה א' וספרי 'יזכור'

(הנאהבים בחייהם ובמותם לא נפרדו שמואל ב' — א-כ"ג)

רבים מבני סירט שעלו ארצה לבנות כאן את ביתם לעדי-עד, שילמו מחיר דמים יקר על הקמת המדינה והגנתה.
זכר הנופלים אשר שפכו את דמם על הגנת ישראל יינון לעולם ושמותיהם יישמרו בנפש בני סירט, בכל אשר הם. יהיה זכרם ברוך לנצח נצחים.
ואלה הנופלים:

יעקב בנדיט ז"ל

יעקב בנדיט

טוראי, בנם של ג'ני וברוך צבי.
נולד ב-31 בינואר 1925 בסירט.
שירת בגדוד 12 (9425). נפל בקרב על סג'רה הערבית בכ"ז בניסן תש"ח (6.5.1948).
יעקב היה בחור שקט ורציני, חובב שיחה ושירה. קראו לו בשם החיבה יענק'לה. יעקב נולד בסירט בבית ישן, אולי בן מאה שנים. עוד בילדותו התייתם מאביו. "הוא גדל בסביבת ה'תלמוד תורה' ולא רחוק מבית הרבי מנדבורנה, ברחוב מוצל בעצי ערמון," כותבת אחותו פרידה. "ברחוב שלנו נשמע כל היום קול התורה." גם יענק'לה למד ב'תלמוד תורה' והיה הולך להתפלל בבית הכנסת של הרבי מנדבורנה.
בשנת 1941, עם גירוש כל יהודי סירט לדרום רומניה, גורשה גם משפחת בנדיט. הם הוחזרו לרדאוץ וממנה גורשו באוקטובר 1941 לטרנסניסטריה הארורה. יענק'לה ובני משפחתו, כולל דודה סלי, שחזרה מחו"ל לראות את המשפחה ונלקחה אף היא לגירוש, נדדו בשיירות והגיעו לגטו ציבולובקה, שם הוכנסו

לרפת. רבים מאוד מתו מקור, מחלות ורעב. גם אמו של יעקב נפטרה בסוף 1941. דודה סלי, שראתה כיצד נאצי הרג את אחיה קופל, דודו של יעקב, במכות, התחילה לטפל בשני היתומים והיתה להם כאם. בכל זאת לא יכלה למנוע את שליחתו של יעקב לניקולאייב, לעבודה אצל הגרמנים, מקום שרבים לא חזרו ממנו. מזלו של יעקב ששימש מתורגמן מאוקראינית לגרמנית. יעקב חזר משם והרוסים הגיעו ושיחררו אותם.

כאשר חזר יעקב לסירט, הצטרף לנוער הציוני ויצא לבוקרשט להכשרה. משם נשלח כמדריך לקיבוץ ההכשרה בבראשוב.

יענקלה עלה ארצה במאי 1946, באוניית המעפילים מקס נורדאו. בארץ הצטרף לקבוצת במאבק. משעזב את הקבוצה, עבד בבניין כטפסן ואת זמנו הפנוי בילה במועדון העובד הציוני בחיפה. עם גיוסו לצה"ל השתתף בקרבות על כיבוש העיר העתיקה של טבריה.

בעיתון דבר השבוע הופיעה תמונה, שכיתובה היה "שחרור העיר העתיקה טבריה". בתמונה נראה גם יעקב בנדיט, שכרגיל, שר.

כמה ימים לפני פסח נפגש עם חבר בסניף העובד הציוני ושאלו אם גם השנה יחגגו יחד את ליל הסדר בבמאבק.

יעקב נפל בקרב על סג'רה הערבית והובא לקבורה בכפר תבור.

אחותו פרידה נמצאת באלוני אבא ואילו לדודה שלי, שעברה לגור באוסטרליה, נולד בן ושמו יעקב, על שם דודו שנפל.

יהא זכרו ברוך לעולמי עד!

ישראל-אברהם (וולאך ישראליק) ברנהולץ

ישראל-אברהם ברנהולץ ז"ל

בנם של פייגה ויצחק.

נולד בסירט ב-18.3.1938 ונפל בי"ט באלול תשט"ו (26.8.1956).

בשמונה-עשרה שנות חיים בלבד זכה ישראליק, שהעפיל ארצה עם משפחתו בגיל עשר, לאחר ששהו במחנות קפריסין. חלק גדול מחייו עברו עליו במחנות:

בטרנסניסטריה ובקפריסין. ילדים מעטים בגילו ניצלו מהגיהינום הטרנסניסטראי. הוא ניצל וחזר משם.
בארץ למד בבית-הספר היסודי ובבית-ספר מקצועי. גויס לצה"ל בשנת 1955 ונפל במילוי תפקידו באוגוסט 1956.
יהא זכרו ברוך לעולמי עד!

ברוך דוננפלד ז"ל

ברוך דוננפלד

בנם של ליבה ומשה.
נולד בסירט בינואר 1924.
נפל בקרב קאקון בכ"ו באייר תש"ח (4.6.1948).
ככל בני סירט היהודים, הוגלה גם הוא קודם לדרום רומניה ואחר-כך, באוקטובר 1941, לארץ הגזירה, טרנסניסטריה. מטרנסניסטריה הועבר לעבודה אצל הגרמנים באוקראינה, מעבר לנהר הבוג. רבים מאוד במצבו לא חזרו.
ברוך דוננפלד כן חזר. עם שחרורו על-ידי הסובייטים, התגייס לצבא הסובייטי והשתתף במסע הניצחון שלו עד למיגור האויב.
משנסתיימה המלחמה ביקש ברוך דוננפלד להגשים חלום נעוריו: לעלות לארץ-ישראל. בדרך נדודיו הגיע לאיטליה, שם עלה על אוניית מעפילים בעזרת חיילי הבריגדה והגיע בסוף 1945 ארצה. כחבר הנוער הציוני ותיק, הצטרף לקבוצת במאבק, שנמצאה אז בהרצליה. בהמשך עזב את הקיבוץ והשתלם אצל צלם ברמת גן. לאחר תקופת ההשתלמות, פתח בית-מלאכה משלו ברעננה.
כחבר ההגנה מאז הגיעו ארצה, התגייס גיוס מלא במרס 1947 וצורף לחטיבת אלכסנדרוני. את אימוניו עשה בנתניה והשתתף בכיבוש מחנה תל ליטווינסקי וכפר סאלמה.
ברוך נפל בקרב קאקון. הוא שימש מקלען ביחידה קרבית שכותרה על-ידי האויב. בעת ההתקפה נפצע קשה ומת מפצעיו כעבור כמה שעות, ב-4 ביוני 1948. הובא למנוחת עולמים בבית הקברות בנתניה.
יהא זכרו ברוך לעולמי עד!

שמואל (מילו) לאנגר

שמואל (מילו) לאנגר ז"ל

נולד בשנות ה-20 בעיר צ'רנוביץ. היה חבר תנועת הנוער הציוני. במלחמת-העולם השנייה גורש לטרנסניסטריה ואחרי המלחמה עבר את הגבול מברית-המועצות לרומניה, במסגרת פעילות הבריחה. כעבור זמן-מה נשלח על-ידי מוסדות הבריחה חזרה לצ'רנוביץ, להביא קבוצה נוספת ובדרך חזרה לרומניה, בין טרבליצ'ה לסירט, נתגלתה הקבוצה והותקפה ביריות. שמואל לאנגר נהרג בעת מילוי תפקידו, בחודש ינואר 1945.
יהא זכרו ברוך לעולמי עד!

מכסמיליאן רוזנקרנץ

מכסימיליאן רוזנקרנץ ז"ל

בן מוריץ ופרניה.
נולד בסירט ב-17 בינואר 1911.
נפל ב-17 במאי 1948 בירושלים.
מכסימיליאן נולד בסירט ובגיל שלוש עברה המשפחה לאסן ושם, באזור הרוהר, עברו עליו ילדותו ונעוריו.
מכסימיליאן גילה כשרונות רבים. בשנות לימודיו בבית-הספר העממי והתיכוני למד אצל מורה פרטי עברית ופילוסופיה. כן למד ריקוד מתוך כוונה להתמסר לתיאטרון.
במסגרת הכשרה צבאית לבוגרי הנוער, נבחר להשתתף בקורס טיס. היה פעיל בתנועת הנוער הציונית קדימה.
כאמור, חלומו היה התיאטרון. בגיל 18 היה תלמיד בבית-הספר לדרמה בפרנקפורט. במקביל למד באוניברסיטה פילוסופיה ותולדות האמנות. לאחר שסיים את בית הספר לדרמה, נתקבל כשחקן בתיאטרון בפרנקפורט והופיע גם בשוויץ. בשל מחלה קשה נאלץ לפרוש מן הבמה והתרכז בכתיבה. שמו הספרותי היה מרטין רוסט. הוא חיבר מחזות רבים לרדיו ולבמה. מחזהו "ספינת

האוויר ל.303" זכה בפרסום רב ותורגם ושודר בלשונות רבות: בשוויץ, בארצות-הברית ובארצות אירופה שונות.
מכסימיליאן עלה ארצה בשנת 1935 והתיישב ברמת גן. עם פרוץ המאורעות בשנת 1936, הציע את שירותו ל"הגנה" ולא נתקבל בשל מחלתו. בינתיים התמסר לתיאטרון בישראל, כתב עבור 'המטאטא' ו'הבימה' והשתתף בתיאטרון 'סדן'. כן יסד את הבמה הזעירה 'פפיליון' בתל אביב.
'המטאטא' הציג את מחזהו 'מיסטר קיבוץ' ועוד קטעים משלו. יחד עם רעייתו, ציירת ופסלת, יצר מיניאטורות בגילופי עץ ועיצב דמויות ארצישראליות טיפוסיות.
בבני ברק הקים את הסדנא 'עולם קטן', כדי להגדיל את תחום עבודתו. אז עבר עם משפחתו לירושלים והקים שם את בית המלאכה הידוע 'סדנאות ירושלים'.
לאחר כ"ט בנובמבר 1947, היום שבו הוחלט באו"ם על חלוקת ארץ-ישראל ליהודים ולערבים, התנדב לשירות פעיל ב'הגנה'. הפעם קיבלו אותו. עבר אימונים צבאיים בקורסים מזורזים ומרוכזים ורוב זמנו בילה בשמירה ובהגנת שכונות מערב ירושלים, בעין כרם ובכפר שרפה שליד בית וגן. הוא שימש דוגמה ומופת בנאמנותו.
על אף בריאותו הלקויה, נשלח כמפקד למשלט בקרבת בית וגן (כיום 'הר הרצל') שנמצא בטווח צליפות האויב. התנדב והפציר שיישלח לתפקיד זה. בצאתו לסייר בעמדות הקדמיות ובשעה שעמד לפגוע בעמדה עיקרית של האויב, נפל. נקבר בסנהדריה בירושלים. ב-26.9.1951 הועבר ל'הר הרצל'.
הניח אחריו אישה ובן. בתקופה שבה נפל הוצג מחזהו: 'מדינתנו שתחיה'.
יהא זכרו ברוך לעולמי עד!

מנחם-מנדל שני

טוראי, בנם של ציפורה וחיים.
נולד בירושלים בי"ח באלול תשכ"ב (17.9.1962).
שירת בנח"ל, בגדוד 932.
נפל בעת שירותו בי"א באדר ב' תשמ"א (17/3/1981).
נקבר בהר הרצל בירושלים.
מנחם שני נולד כבר בישראל. בנם של ציפורה וחיים שני. על אביו עברו ימים

מנחם מנדל שני ז"ל

קשים בגירוש טרנסניסטריה ולא התייאש. בגירוש המשיך בעבודה ציונית במחתרת. מיד לאחר השחרור והשיבה הביתה, טרח לא רק בארגונה מחדש של תנועת הנוער הציוני אליה השתייך, אלא גם בקבלת פניהם של הפליטים הרבים שזרמו לסירט, אז עיר גבול. רבים עברו משטח בריה"מ לרומניה, בכל מיני דרכים, כדי לנסות להגיע לארץ-ישראל. חיים שני טיפל בהם.

בשנת 1946 יצא להכשרה ובשלהי 1947 עלה ארצה. הבן, מנחם-מנדל, שנולד בשנת 1962, למד בירושלים בבית-הספר היסודי יפה-נוף ובהמשך בתיכון רנה קסן.

בתקופת לימודיו הצטרף לתנועת הנוער דרור-מחנות העולים והיה חבר בגרעין הנח"ל אהל.

מנחם הלך בדרכי אביו והירבה לעסוק בפעילות חברתית. הוא רכש לעצמו חברים רבים ובעיקר התגאה בידידו הטוב, נכה, אשר התגורר וחי במסגרת בית-החולים אילן. מנחם ביקר כמה פעמים בשבוע בבית-החולים ועזר רבות לנערים הנכים. סגל בית-החולים ציין לשבח את העזרה הרבה שהגיש מנחם לנכים.

מנחם גויס באמצע ספטמבר 1980. עם חבריו לגרעין התנדב לנח"ל. בסיס הגרעין היה קיבוץ גלגל שבבקעת הירדן.

ביום י"א באדר ב' תשמ"א נפל מנחם בעת מילוי תפקידו והובא למנוחת עולמים בבית-הקברות הצבאי הר הרצל בירושלים.

יהא זכרו ברוך לעולמי עד!

אייזיקל הי"ד

אייזיקל הי"ד

עלם רב חמודות היה אייזיקל הי"ד, בן זקוניו של האדמו"ר מנדבורנה, רבי חיים מרדכי רוזנבאום זצ"ל, אשר איווה למושב לו בעירנו סירט.

אייזיקל נולד בשנת תרצ"ב (1932) וקיבל את חינוכו, היהודי המקורי, בבית הוריו הרבני-החסידי לשושולת נדבורנה, ובמוסדות התורה שבעיר. גם מלמדים פרטיים הובאו במיוחד, שילמדו אותו ואת אחיו הגדול ממנו, יששכר דב (בערלה) שיבלחט"א, המכהן היום כאדמו"ר מנדבורנה בעיר בני ברק.

אישיותו הילדותית המיוחדת עוצבה קודם כל בבית הוריו — ששפע פעילות יהודית-חרדית-חסידית, בכל ימות השבוע ובמיוחד בימי שבת, חג ומועד — וגם באווירה המיוחדת של החיים היהודיים התוססים, שהתנהלו בבית-הכנסת, בבתי המדרש, התלמוד תורה וביתר המוסדות התורניים שבעיר סירט.

אייזיקל היה ילד חכם, עירני ופיקח, יפה תואר ויפה מראה, ששתי עיניו השחורות בורקות וחודרניות, וחיוך מלבב נסוך תמיד על פניו. לבוש קפוטה קטנה של משי שחור מבהיק, מבעדה ביצבצה חולצה לבנה צחורה, אבנט קלוע מחוטי משי סביב גופו הקטן מעל למותניו, גרביים שחורים ונעליים שחורות מצוחצחות לרגליו, כיפה מקטיפה לראשו ושתי פיאות יורדות מתחתיה, מסולסלות ומתולתלות, מעטרות את לחייו הסמוקות וגולשות להן על כתפיו הקטנות. ככה הוא נראה, לעתים, ברחובה של עיר, מתערב בין האנשים, מגלגל שיחה עם עוברים ושבים ולפעמים מטייל בין הדוכנים שבשוק, וגם הגויים התייחסו אליו בחיבה מיוחדת.

היה ילד בעל נשמה טובה. אהב מאוד להושיט עזרה לנתונים במצוקה, לבקר אצל חולה, לעזור ליהודי זקן לשאת את סל מצרכיו, ללוותו לביתו, להשמיע אִמרה יפה, נעימה חסידית מרגשת וגם "לתת צדקה" מהפרוטות המעטות שקיבל כדמי כיס.

גם במחנה דז'ורין שבטרנסניסטריה נהג כן. גם שם הוא מצא לו זמן להסתובב בין החולים, הרעבים ומוכי הכינים, להגיש להם סעד ועזר, להשיב נפשם בכמה

פירורי לחם ומעט תפוחי אדמה, שהצליח לאסוף למענם. גם כאן לא ויתר על לבושו המקורי ולפעמים הוא נראה בשוק, "מוכר" סיגריות וגפרורים, לעזור מעט לפרנסת המשפחה... בדומה לכולנו, גם עליו ועל משפחתו עברו מוראות טרנסניסטריה, אך היו לנער הצעיר הזה כוחות נפש בלתי נדלים להתמודד עם הייאוש והדכדוך שאחזו במרבית המגורשים.

עם שובה של משפחת האדמו"ר מטרנסניסטריה, הבן בעֶרלֶה ושלוש אחיותיו הצליחו לעלות ארצה, ורק אייזיקל נשאר בבית והוא כבר בן שלוש-עשרה. חגיגת בר-המצווה שלו נחוגה בחוג המצומצם של המשפחה ומספר ידידים וחסידי נדבורנה. הסבא, רבי איתמר רוזנבאום זצ"ל, הלביש לו את התפילין. אייזיקל נהיה רציני יותר, הוא התבגר, אך החיוך המלבב לא סר מפניו. שוב חזר להיות פעיל בבית ההורים, שניסו לשקמו, שוב הוא נראה בשלושת בתי-הכנסת אשר נפתחו עבור הקהילה הקטנה — שארית הפליטה. הכל היה שונה, קטן יותר, עצוב וכאוב.

אייזיקל רצה מאוד, גם הוא, לעלות ארצה. ההורים, ובמיוחד האם הרבנית, התנגדו נמרצות. רק הוא נשאר בבית ואיך ניתן להיפרד ממנו ולהישאר לבד? אך אייזיקל לא הרפה. הפציר, לחץ, עד שסוף-סוף השיג את הסכמתם של ההורים. ראשי הקהילה ומנהיגיה נרתמו לעזור לו להשיג את האישורים הדרושים וההכנות לעלייתו נכנסו להילוך גבוה. את ראש השנה תש"ז הוא עשה במחיצת אביו בסירט. ליום כיפור הוא נסע לבוקרשט להתפלל במחיצתו של סבו האדמו"ר הזקן מנדבורנה. להפצרותיה של האם הוא חזר לחוג את חג הסוכות במחיצת הוריו בסירט. באיסרו חג נתקבל מברק מבוקרשט ובו נתבקש להגיע מיד לצורך הנסיעה ארצה. הפרידה היתה קשה ושוברת לבבות ובמיוחד מהאם הרבנית. בלב כבד מאוד, בנשיקות חמות והרבה דמעות, היא נפרדה מבנה הקטן. אייזיקל הפליג ארצה באונייית-משא גדולה וישנה, 'כנסת ישראל', שיצאה מנמל הדייגים באקאר שביוגוסלביה.

מספר על כך יצחק ארצי (איציו הערציג), שנמנה אף הוא עם כ-4000 המעפילים שנדחסו בבטן האונייה: "זה היה מסע ארוך של סבל ותלאות, בתנאים שקשה לתארם. למעלה משלושה שבועות ללא אוכל חם, מי שתייה מלוחים-למחצה, תנאים סניטריים בלתי נסבלים ותורים של שעות לבתי השימוש.

"הבריטים גילו את האונייה בלב ים, בקרבת האי כרתים. מלחי הצי הבריטי ניסו לעלות עליה בכוח, אך הדבר לא עלה בידם. הם נתקלו בהתנגדות מאורגנת של

המעפילים, שנשקם היה אלות, קופסאות שימורים ושברי פחם.
"עם הגיענו לנמל חיפה, ביום 26 בנובמבר 1946, בליווי ספינות-מלחמה, עשו המלחים הבריטיים עוד ניסיון להשתלט על אוניית המעפילים. מאחת הספינות הבריטיות נפתח ירי על המעפילים שניצבו על הסיפון, ותפקידם להתנגד לכל ניסיון בריטי לקפוץ על הסיפון.
"אייזיקל ז"ל היה אחד המתנגדים. לבוש קפוטה וחבוש כובע מצחייה שחור, עמד ליד ערימה של קופסאות שימורים, 'הנשק' שהטילו בבריטים. כדור בריטי פילח את האוויר ופגע בלבו של אייזיקל. סילון דם פרץ והרטיב את כל גופו. הוא נפטר במקום. הבריטים המשיכו במלחמתם ב'אויב' וכדי לרכך את התנגדות המעפילים ירו כדורי גאז מדמיע. בחסות הגאז קפצו הבריטים על האונייה, השתלטו עליה והחלו לפנות את המעפילים לשלוש ספינות-מלחמה שנועדו להעבירם לאי הגירוש — קפריסין.
"למחרת," מסכם יצחק ארצי, "דיווחה העיתונות על נפילתו של אייזיקל תוך מאבק לפרוץ את ההסגר הבריטי, לפתוח את השערים הנעולים ולהגיע סוף-סוף לארץ."
ביום ד' בכסלו תש"ז הובא אייזיקל לקבורה בבית-העלמין בחיפה על-ידי החברה קדישא בלבד. האנגלים לא התירו לערוך לו לוויה רבת משתתפים. למחרת יום ההלוויה הגיעו המונים לקברו הרענן של אייזיקל הי"ד, אמרו פרקי תהילים וגיסו, הרבי מכפר אתא, בעל אחותו, אמר קדיש. עקב תנאי התקשורת המשובשים שבימים שלאחר המלחמה, הידיעה הטרגית על הירצחו של אייזיקל הי"ד, הגיעה לעיר סירט באיחור של כעשרה ימים. הקהילה הוכתה בתדהמה. אבל כבד ירד על יהודי הקהילה הקטנה והמצומקת. בוועד הקהילה החליטו להעלים את הידיעה המרה מהוריו עד לאחר השלושים. בישיבה שהתקיימה בוועד הקהילה עם תום השלושים, הוחלט לשגר שני אישים מהמכובדים שבעיר, הרב הגאון מרדכי שיבר זצ"ל, שכיהן אז כרב העיר, ואת רבי יוסף נפתלי שטרן זצ"ל — מגדולי הדור, ממשפחת החת"ם סופר שרייבר, למסור את הבשורה המרה להורים. איש לא הורשה להיות נוכח במעמד הכואב והקשה הזה. אני הייתי היחיד שנוכחתי במקום.
שעונים על משענותיהם, שחוחים ורכוני ראש, בפנים המביעות צער וכאב רב, עמדו שני הרבנים מול ההורים, ללא יכולת להישיר אליהם מבט, והרב שיבר פתח ואמר: "רבי, האדמו"ר מנדבורנה, לא אנשי בשורה אנחנו היום!" הוא לא

הספיק לסיים את המשפט וזעקת שבר איומה התפרצה מלבו השבור של האב הרבי, "אוי ואבוי, אוי ואבוי, אייזיקל שלי, אייזיקל שלי." (אוי וייא, אוי וייא, מיין אייזיקל, מיין אייזיקל!).

"אכן," אמר הרב שיבר זצ"ל, "לצערנו ולדאבוננו הגדול קרה לו אסון! הוא נרצח על-ידי חייל אנגלי על סיפונה של האונייה." זעקת כאב נוראה התפרצה מלבו של הרבי, "הבו לי שרפרף, הבו לי שרפרף, שאשב עליו 'שבעה' אחרי בני הקטן אייזיקל." שלף את נעליו, התיישב על השרפרף הנמוך, נשא עיניו למרום ופצח ואמר: "ריבון כל העולם כולו, אתה הרי יודע שאני שלחתיו לארץ-ישראל כדי שילמד בישיבה של מטה. אתה רצית שילמד דווקא בישיבה של מעלה, ברוך דיין האמת!" וקיבל עליו דין שמים.

בצד ישבה, גם היא על שרפרף, אמא של אייזיקל, הרבנית העדינה והאצילה, ובכי שקט ומאופק הרעיד את החדר. כשפניה שטופות בדמעות רותחות, "אוי וייא מיר מיין אייזיקל מיין קינד," מילמלה בשקט (אוי ואבוי לי, אייזיקל שלי, הבן שלי...) המעמד היה מזעזע. דממת מוות ושכול שררה בחדר האפלולי, וכשעזבנו את הבית לאחר "שעת השבעה", כפי שקובעת ההלכה על שמועה רחוקה לאחר שלושים יום, שני הרבנים לא היו מסוגלים להוציא הגה מפיהם. ורק לאחר שעה ארוכה של שתיקה, פתח הרב שיבר ואמר: "הרבי מנדבורנה הגיע למדרגה עליונה ביותר בקבלת דין שמים על עצמו, כי לאברהם אבינו אחרי עקידת יצחק נאמר: 'כי עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני'. זה היה ניסיונו הגדול ביותר של אברהם אבינו מתוך עשרת הניסיונות שהוא התנסה בהם. ומה גדול ונורא הוא הניסיון של הוריו של אייזיקל, אשר הקריבו את קורבנם היקר, כשהוא היה על סף כניסתו לארץ. מי האיש אשר יכול לעמוד במחיצתם?" שאל הרבי שיבר בכאב וצער, והגאון רבי יוסף נפתלי שטרן זצ"ל מחה דמעה.

קורבנו של אייזיקל הי"ד הוא קורבן עדת יהודי סירט ולא בכדי נקבע בזמנו יום הזיכרון של קדושי טרנסניסטריה של סירט ביום ג' בכסלו, יום נפילתו של אייזיקל הקדוש הי"ד.

ארץ אל תכסי דמם!

הכותב בדמע

פייביש הרמן

דיוקנאות

דר׳ דוד שערי (שויארמן) ז״ל - מלים לדמותו

ביום ראשון, י׳ באלול תשס״ג (7 בספטמבר 2003), הלך לעולמו בטרם עת דר׳ דוד שערי, מעורכי הקובץ סירט שלנו.

דוד, אשר חֶקר תולדות יהדות רומניה היה קרוב ביותר לליבו והוא הקדיש לו חלק נכבד מעבודתו כהיסטוריון וכחוקר, עשה כל שלאל ידו, יחד עם חבריו, על־מנת להביא להוצאת הקובץ סירט שלנו וזאת למרות שבעת האחרונה ידע קשיים בריאותיים רבים.

ימים ספורים טרם פטירתו עוד כינס בביתו את חברו למערכת פייביש הרמן ואת העורך יהודה עופר לישיבה נוספת. יצחק ארצי לא יכול היה להשתתף עקב מצב בריאותו.

למגינת ליבנו, לא זכה דוד לראות בהוצאת הקובץ, שטרח ועמל עליו כה רבות.

דוד נולד בשנת 1922 בעיירה הקטנה יקובני בבוקובינה שבצפון רומניה. את השכלתו רכש תחילה ב׳חדר׳ מסורתי ובהמשך בבית־ספר יסודי ובתיכון ממלכתיים רומניים.

מגיל צעיר היה פעיל, תחילה כחניך ובהמשך כמדריך וכחבר ההנהגה המחוזית, בתנועת הנוער הציונית־חלוצית הנוער הציוני. על רקע פעילותו זו נרדף תקופה מסוימת על־ידי השלטונות, נאלץ לברוח מביתו ואף נכלא זמן־מה.

בשנת 1941 עלה דוד לארץ־ישראל במסגרת עליית הנוער ונקלט במחזור הראשון של המוסד החקלאי־חינוכי לילדי עליית הנוער במגדיאל שבשרון. לאחר שנתיים של לימודים במגדיאל, הצטרף בשנת 1943 לגרעין של תנועת הנוער הציוני אשר יעד עצמו להתיישבות. הגרעין ישב יותר מארבע שנים בהרצליה ובשנת 1948 הקים את קיבוץ במאבק, על אדמות המושבה הגרמנית הטמפלרית לשעבר וולדהיים שבעמק יזרעאל. בהמשך הפך הקיבוץ למושב שיתופי, אלוני אבא, על שם חבר הקבוצה אבא ברדיצ׳ב, אשר נפל כצנחן באירופה.

בשנת 1948 יצא דוד למחנות הגירוש בקפריסין במסגרת משלחת של עליית הנוער ונמנה עם מארגני ומחנכי כפר הנוער שהוקם במחנות הגירוש.

בשנת 1951 עזב דוד את הקיבוץ ופנה ללימודים. הוא השלים תחילה את תעודת

הבגרות ובשנים 1951-1956 למד לימודי תואר ראשון ושני באוניברסיטה העברית בירושלים בשני חוגים ראשיים: היסטוריה כללית ותרבות צרפת. כמו־כן השלים לימודי תעודת הוראה במחלקה להכשרת מורים.
במקביל ללימודיו עבד כחמש שנים במשרד הראשי של עליית הנוער ושימש כמזכיר הפדגוגי של המדור החינוכי וכעורך הפרסומים החינוכיים.
עם סיום לימודיו באוניברסיטה העברית קיבל ממשלת צרפת מלגת מחקר ויצא ללימודי דוקטורט באוניברסיטת סורבון בפריז. בינואר 1959 הוענק לדוד תואר דוקטור של אוניברסיטת פריז מטעם המחלקה להיסטוריה כללית.
עם סיום לימודיו שב לירושלים לעבודתו בעליית הנוער. שימש כמפקח חינוכי בכיר וכמנהל הסמינריון למורים מחכנכים של עליית הנוער ע"ש הנס בייט בירושלים.
לצד פעילותו החינוכית בעליית הנוער עסק דוד גם במחקר ובהוראה אקדמית. הוא שימש כמרצה בבית־הספר להכשרה חינוכית לקציני צה"ל, במכללה שליד בית ברל ובבית־המדרש למורים של המכללה.
דוד זכה במלגות מחקר מגופים שונים. בשנת 1964 קיבל מלגת מחקר מממשלת צרפת למשך שלושה חודשים בפריז ובשנת 1971 קיבל מלגה מטעם המכון לחקר הציונות ע"ש חיים ויצמן של אוניברסיטת תל אביב.
את שלושת העשורים האחרונים לחייו הקדיש בעיקר לחקר הציונות, היישוב ותולדות היהודים ברומניה ובעיקר בבוקובינה, חבל מוצאו.
דוד כתב שלושה ספרים:
* גירוש קפריסין 1945-1949, ההעפלה, המחנות וחברת המעפילים (1981).
* מ"סתם ציונות" ל"ציונות כללית" (1991).
* בטרם פורענות — יהודי בוקובינה בין שתי מלחמות עולם (בדפוס).
כן פירסם עשרות מסות ומאמרים בנושאי חינוך, מדיניות וחברה ובהם מחקרים רבים בתולדות יהודי בוקובינה, שהופיעו בפרסומים מקצועיים בארץ ובחו"ל, בעברית, אנגלית, גרמנית ורומנית. פרסומיו מצוטטים תכופות על־ידי היסטוריונים העוסקים בנושא.
את ספרו האחרון, הנזכר לעיל, הנמצא בימים אלה בדפוס, השלים במאמץ ניכר, תוך התמודדות עם בריאותו ההולכת ומתרופפת. לצערנו, לא זכה לראות ביצאתו לאור.
דר' דוד שערי, דודנו האהוב, ייזכר כדוד הטוב, הממהר תמיד, מזוודה בידו והוא

מרבה בנסיעות בארץ ובעולם. איש העולם הגדול, אינטלקטואל ואיש שיחה מעניין, שתמיד בפיו דבר חוכמה או סיפור היסטורי שלקח בצידו והשלכות למתרחש בימינו אלה.

אהבנו לשמוע מפיו סיפורים על ימיו כחלוץ, כשליח וכאיש חינוך והכרנו וגם התגאינו בהישגיו האקדמיים, בספרים ובמאמרים הרבים שפירסם. בסיפוריו המחיש לנו הצעירים, ממקור ראשון, אירועים בתולדות עמנו אודותם יכולנו ללמוד רק מהספרים.

דודנו דוד היה בנם השני של יעקב ולאה שויארמן. אחיו הבכור יהודה־לייב שערי, פעיל ציוני, איש ציבור וחבר בכנסת ישראל, נפטר בשנת 1997. נותרה לנו רק אמנו — אחותם הצעירה דבורה פפאו, תיבדל לחיים ארוכים, אשר שרדה את תופת טרנסניסטריה, שם מתו הוריה לעיניה בהותירם אותה, ילדה צעירה, לבדה.

דוד הותיר אחריו את אישתו — דודתנו היקרה מרי, עימה ידע חיים יפים ומלאים ואשר ידעה למצוא כוחות פיזיים ונפשיים רבים לתמוך בו עת התדרדרה בריאותו מאוד.

יעקב שגיא

ספטמבר 2003

לאה הרמן ז"ל

קשים וכואבים הם חבלי הלידה של ספר הזיכרון ליהודי העיר סירט.
שלוש שנים יושבת הוועדה על המדוכה ועוסקת בליקוט החומר, כתיבתו, סידורו ועריכתו, ולאחר העמל הרב והקשה כשסוף־סוף מתקרבים כבר לסיומה של העבודה, ספגנו מכה קשה במותם ללא עת, של חשובי החברים בכירי המערכת, חיים שני, ד"ר דוד שערי, ויצחק ארצי זיכרונם לברכה.
גדול הוא הצער וקשה מנשוא הוא היגון על שלא זכו לראות בעיניהם את הגשמת חלומם האחרון בחייהם, השלמת הוצאתו של הספר, הפצתו וחלוקתו לשרידים האחרונים של יהודי סירט, אודים מוצלים מאש. כמה חבל! כמה כואב!
והנה פייביש ידיד נעורי וחברי הטוב שיבלחט"א, החבר הרביעי בוועדת המערכת המצומצמת, גם הוא הוכה מכה קשה ואנושה במות עליו רעייתו, אשת נעוריו, לאה הרמן, בתו של הגאון הרב מרדכי שיבר זצ"ל, שכיהן כרבה של העיר סירט לאחר שואת טרנסניסטריה.
היא היתה אישה חכמה ונבונה, שירשה מאביה הגדול כמה מתכונותיו, שפירסמוהו בעולם הרבני כלמדן, בעל חכמה יהודית ופקחות שנונה. עשרות שנים עמדה לימין בעלה והיתה 'עזר כנגדו' בפעילויותיו ועסקנותו הענפה בתחומים רבים ושונים של החינוך הדתי, החיים הציבוריים והחברתיים ובמיוחד בנושא העזרה לזולת, כי לבה ודלתות ביתה היו פתוחים לרווחה לכל נזקק ונצרך.
כתיבת ספר הזיכרון 'סירט שלנו' עוררה אצלה ענין רב. היא התגייסה ממש לעזור לבעלה בעצה ובמעשה, כי ראתה בפרוייקט הזה מעשה רב ערך של הנצחת הקהילה לדורות הבאים. כל מאמר שפייביש כתב היה חייב לקרוא אותו באוזניה, לחשוף אותו לביקורתה העניינית ורק לאחר־מכן העבירו למערכת לקבל אישורה לפרסמו.
עז היה רצונה לזכות ולראות בהשלמת העבודה והוצאתו של הספר לאור עולם. אך היא לא זכתה! אורה כבה בטרם עת והשאירה את כולנו דואבים וכואבים.

המקום ינחם את בעלה, חברי הטוב פייביש, ואת כל המשפחה, ויזכה יחד עם חברי המערכת, לראות את גומרו של הספר להצבת יד ושם לקהילתנו הקדושה, שרוב חבריה נספו בערבות טרנסניסטריה שבאוקראינה.

יהי זכרה ברוך!

חיים קאופמן, אנטוורפן — בלגיה

הרב ברוך הגר ז"ל, רבה של העיר סירט

שרגא (פייביש) הרמן

לאחר הסתלקותו של הרב דר' ש. פרייפלד ז"ל, רבה של העיר סירט בסוף שנות העשרים שבמאה הקודמת, כס הרבנות נותר ריק במשך תקופה ארוכה יחסית. מספר רבנים חשובים הגישו מועמדותם למשרה מכובדת זו, אך כולם נדחו מטעמים שונים. משהועלתה מועמדותו של הרב ברוך הגר, בנו של האדמו"ר המפורסם מויז'ניץ, רבי ישראל הגר זצ"ל, קמו לו מתנגדים גם מקרב החוגים המודרניים והמתקדמים וגם מתוך החוגים החרדיים-החסידיים (סדיגורה, בויאן, אנטיניא). המודרנים העדיפו שהרב הבא ישא, גם הוא, בתואר אקדמי כקודמו הרב דר' ש. פרייפלד ז"ל. ואילו החסידים התנגדו מטעמי "פוליטיקה של החצרות"... התנגדותם של החוגים המודרניים היתה קיצונית יותר. הם התנגדו לכך שמפלגת השלטון הליברלית התערבה למען בחירתו. והם גם הרחיקו לכת בשגרם משלחת בת 3 אנשים מכובדים לפגוש באדמו"ר הזקן מויז'ניץ כדי להביע בפניו את התנגדותם הנמרצת, שהבן ייבחר כרבה של העיר סירט, ולהפציר בו שיסיר את מועמדותו. בואה של המשלחת גרם עוגמת נפש מרובה לאדמו"ר הזקן, שסירב בתוקף להיענות להם ואמר שרצונו, אכן, הוא שהבן ברוכ'ל יישב על כס הרבנות של סירט, עיר ואם בישראל, מן הוותיקות בקהילות בוקובינה והוא אינו מבין מה הפגם שגילו באישיותו.

המשלחת חזרה כלעומת שבאה, ומועצת הקהילה הכריזה על בחירות מידיות למועצה חדשה אשר תכריע, ברוב קולות, בנושא בחירת הרב. ארגון הבחירות וריכוזן נמסרו לידיו האמונות של אליעזר ברכר, המזכיר המוכשר והמיומן של ועד הקהילה, והוא ניגש מיד למלאכה.

בין האנשים אשר פעלו למען בחירת הרב אפשר היה למצוא מהמכובדים בעיר, כגון הרב בערל דב שרייבר ז"ל, נין ונכד של החת"ם סופר, ר' אברהם כץ ז"ל, מנאמני ויז'ניץ ובעל האכסניה של האדמו"ר הזקן כשהגיע לשבות בעיר בקרב חסידיו, ר' דוד וסרמן ז"ל, דור רביעי לנאמני בית ויז'ניץ, האחים לייבלה יולי וסמי קראפט ז"ל, בעלי טחנות קמח, בובי רוזנרויך ז"ל, יצואן מצליח, ר' נח

רייכר ז״ל, סוחר אמיד, מניו סטינגר ושני בניו קרל ושמעון ועוד אחרים. עם פעילי הצד שכנגד נמנו עו״ד אברהמוביץ, רופא השיניים נתן גלייזל, משה גולדשלגר, בעל מאפייה גדולה, איש משכיל ותלמיד חכם, חלק מראשי המפלגות הציוניות ואחרים. המתח לקראת יום הבחירות הלך וגבר.

הרב ברוך הגר זצ״ל

בערב, עם סיכום ספירת הקולות, התפשטה במהירות הידיעה על ניצחונה של רשימת תומכי הרב. הרב ברוך הגר נבחר לרבה של העיר בחורף שנת תרצ"ו (1936).

הרב הגיע לסירט בגיל 41, לאחר שכיהן 4 שנים כרבה של פוליין-ריסקווה שבחבל מרמורש ו-9 שנים בקוצמן ליד צ'רנוביץ, בבוקובינה. עם הרב הגיע ר' זלמן שכטר ז"ל, מזכירו ואיש אמונו במשך שנים רבות. ר' זלמן היה יהודי חביב וידידותי ובמסגרת תפקידו יצר קשרים טובים עם האנשים שבאו איתו במגע. את הסמיכות לרבנות קיבל הרב הגר משני גאוני הדור שבימים ההם, רבי מאיר אראק, רבה של בראד ורבי מנחם שטיינברג רבה של בוטשאטש. וכשהוא עדיין צעיר לימים, התפרסם כגדול בתורה וכאיש חכם, פיקח ושנון. בשתי החצרות, של ויז'ניץ ושל בלז, הזדמן לו לבוא במגע ישיר עם המוני בית ישראל, אשר הגיעו לשני האדמו"רים לבקש ברכה, עצה ותושיה, ולשטוח בפניהם את בעיותיהם, דאגותיהם ומצוקותיהם. גם מנהיגים של העולם היהודי שבאו לפגוש בשני האדמו"רים ולדון איתם בבעיות השעה הזדמן לו להכיר. כל ההווי הזה, בשתי החצרות, היה יסוד חשוב לקראת כהונתו כרב ופוסק וגם כמנהיג, שתפס מקום מכובד בין מנהיגי העולם היהודי החרדי. אישיותו עוצבה על-ידי מורשתן של שלוש שושלות חסידיות גדולות, ויז'ניץ, בלז ורוזי'ן. הוא שילב בתוכו אותן התכונות שבהן התאפיינו שושלות אלה: אהבת ישראל ללא סייג וללא אבחנה בין יְהודי שומר מצוות יותר לבין שומר מצוות פחות. עמידה איתנה ולוהטת ללא פשרות, על משמר קודשי ישראל. גינוני מלכות, שגב, הוד והדר באורח חייו ובהופעותיו המרשימות, שבאו לביטוי מיוחד אחרי שהוכתר, כאחיו הגדולים, לאדמו"רם של חסידי ויז'ניץ, לאחר פטירת אביו זצ"ל, בחודש סיון תרצ"ו. באישיותו המיוחדת כבש את יהודי העיר. רוב רובם של יהודי העיר נשבו בקסם אישיותו והתקרבו אליו תוך כבוד והערכה רבה.

כאשר משה רבנו ביקש לבחור איש על העדה אשר ינהיג אותה לאחר מותו, אמר לו ה' "קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו" (במדבר כ"ז פסוק י"ח) ורש"י מפרש: "שיוכל להלוך כנגד רוחו של כל אחד". זוהי התכונה היסודית שדרושה למנהיג, שיוכל לעמוד ולהתייצב איתן נגד לחצים "אופוזיציוניים" אשר לא תמיד טובת הכלל נגד עיניהם.

רבה של סירט התברך בתכונה חשובה זאת. ידע לעמוד על עקרונות מנהיגותו ובדרך אלגנטית ובחוכמה להלוך כנגד רוחו של כל אחד כאשר היה צורך בכך,

בלי לאבד את אהדת הציבור והאמון שנתן בו. דרכו בקודש הצטיינה גם בתקיפות וגם בדרכי נועם ומעמדו בעיר הלך והתחזק. דלתו היתה פתוחה לפני כל יהודי ויהודי, שהתקבל על ידו בחום ובמאור פנים. בין באי ביתו היו גם רבים מראשי הציבור המודרני והמפלגות הציוניות המקומיות, ועל אף המחלוקת האידאית שהיתה קיימת ביניהם, הם נהנו לשהות במחיצתו ולהתבשם מחכמתו ומפקחותו היהודית המקורית.

שנות רבנותו בסירט היו מסכת ארוגה במעשים גדולים ופעלים רבים בתחום החיים הדתיים והחברתיים בעיר. חיזק וביצר שמירת שבת, כשרות, טהרת המשפחה וערכים יהודיים אחרים. את חזות הכל ראה בחינוך המקורי. באחת מדרשותיו שנשא בארצות-הברית אמר: "עלינו להבין במה כוחנו. דוד המלך ע"ה אמר בתהילים 'מפי עוללים ויונקים יסדת עוז להשבית אויב ומתנקם' (תהילים ח' פסוק ז). זה הנשק שלנו תמיד, בעבר והווה, וכך יהיה גם בעתיד. ולכן, בחנכנו את הדור הצעיר, בנינו ובנותינו, בדרך התורה והמצוות, בטוחים אנו בניצחוננו, בעה"ש, כי בחינוך הבנים והבנות טמון סוד כוחנו וקיומנו הרוחני." פסוקו זה של דוד המלך, היה ביסוד השקפת עולמו ואמונתו ביחס לחשיבותו ומרכזיותו של חינוך הדור הצעיר, למען הבטחת המשך קיומו של העם היהודי בארץ ובעולם כולו. כוחות רבים השקיע בטיפוח וחיזוק המוסדות המקומיים, ה"תלמוד תורה" לבנים, "בית יעקב" לבנות. דאג שכל ילד ייקלט במסגרת כלשהי ולא יימצא נושר מהלימודים בגלל קשיים כספיים (הלימוד היה מותנה בתשלומים חודשיים). גולת הכותרת של פעליו בתחום החינוך היתה הקמת הישיבה בשם "ישיבת בית ישראל ותמכין דאוריתא" עם פנימייה, שלמדו בה נערים מקומיים וגם מחוץ למקום, שהגיעו מרחבי בוקובינה, מרמורש וטרנסילבניה. מוניטין טובים יצאו לה לישיבה, הודות להישגיהם של התלמידים והחינוך הטוב שקיבלו, לתורה ולדרך ארץ. חידוש מהפכני הנהיג הרב בישיבה: לימוד מקצוע לאותם הבחורים שלא היו מסוגלים לשבת וללמוד תורה במשך כל שעות היום. ייזכרו לטובה שני ראשי הישיבה שכיהנו בה במשך 4 שנות קיומה, הרב מנחם מנדל פרידלנדר ז"ל והרב יעקב דוד ויז'ניצר ז"ל, שניהם בוגרי ישיבת ויז'ניץ בהנהגתו של רבי אליעזר הגר זצ"ל, אחיו של רבנו, ושל ישיבת "חכמי לובלין", בהנהגתו של רבי מאיר שפירא זצ"ל, רבה של לובלין. שניהם היו תלמידי חכמים מובהקים, יראים ושלמים, מחנכים מהשורה הראשונה. לבחורי הישיבה הם היו בבחינת: "והיו עיניך רואות את מוריך"

(ישעי' ל' פסוק כ'). כי שימשו לנו, לתלמידים, דוגמה ומופת באורחות חייהם ובהליכותיהם הנעימות. מידת אהבת ישראל היתה נטועה עמוק בלבו של הרב והיוותה אחד מעקרונות השקפת עולמו. "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא י"ט פסוק י"ח) מְצַוָה התורה. על הצו הזה אמר רבי עקיבא "זה כלל גדול בתורה" וזה המקור לאהוב את כל אחד מישראל. "אהבת נפש" אומר ספר החינוך (מצוה רמ"ג). היה זהיר מאוד בכבודם של ישראל שנקראים "בנים למקום", ככתוב "בנים אתם לה' אלוקיכם" (דברים י"ט פסוק א') וכאשר מישהו התבטא בפניו ודיבר סרה בישראל, השתיק אותו ואפילו נזף בו, על שהוא מחפש "מומים ופגמים" בבניו של המקום, ובאחת משיחותיו שאל: "מדוע שורפים את הנר בו משתמשים לבדוק את החמץ בערב פסח? הרי הנר אינו נוגע בחמץ כלל וכלל! הנוצה משמשת לאיסוף החמץ, בתוך הכף נצבר החמץ, ואילו הנר אינו בא במגע כלל עם החמץ. מדוע נוהגים לשרוף אותו יחד עם הנוצה ועם הכף? אלא אמר הרב "נר שכל תפקידו הוא לחפש 'חמץ' אצל יהודים, דינו שריפה!!!" (חמץ בפסח הוא סמל לשלילה ולרוע). כזה היה יחסו לבני עמו גם לעוברי עבירה שבהם, כי "ישראל אף על פי שחטא, ישראל הוא" (סנהדרין מד).

הרב היה נואם בחסד עליון — אמן הרטוריקה. מעל מדרגות ארון הקודש המרשים שבבית-הכנסת הגדול, השמיע מדברותיו לקהל כשהוא עטוף בטלית מעוטרת בכסף. פלפולים בסוגיות תלמודיות, מדרשי חז"ל, אגדה והלכה, השתזרו להפליא בדבריו, שעסקו בערכי הנצח של העם כגון: שבת, כשרות, טהרת המשפחה, חינוך הדור הצעיר, אהבת תורה ואהבת ישראל והשלכותיהם לגבי האקטואליה היהודית המקומית והכלל-עולמית. יושר והתנהגות מוסרית תפסו חלק גדול מדברי התוכחה שהשמיע לקהל עדתו. הוא התריע בתקיפות נגד תופעות של הפקעת שערים על-ידי חנוונים וסוחרים, אי-הקפדה על מידות ומשקלות, הפרת התחייבויות, תחרות בלתי הוגנת וכולי... היה תקיף במיוחד כלפי חסידים וחרדים, שנתפסו בקלקלתם בעבירות של הונאה ומרמה "הסירו מעצמכם את השלט (די פירמע — הכוונה לזקן ופאות ולבוש חסידי), כי התנהגותכם זאת גורמת ל'חילול השם' ופוגעת בתדמיתה של היהדות החרדית!" פנה אליהם בהרמת קול...

דגש מיוחד הוא שם על החובה ההלכתית, המוסרית והחברתית, להושיט עזרה ולתמוך בעניי העיר, שמספרם לא היה קטן. הוא דרש מבעלי היכולת לקיים את ציווי התורה "לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון כי פתוח

תפתח את ידך לו" (דברים ט"ו פסוקים ז'-ח'). הרב לא היה רק "נאה דורש" אלא גם "נאה מקיים". בסוף שנות השלושים, הורע מאוד מצב היהודים ברומניה, עקב חוקים אנטישמיים וגזירות קשות שהונחתו עליהם. רבים איבדו את מקורות מחיתם ופרנסתם. בקרב משפחות רבות בעיר גברה המצוקה הכלכלית. רבנו נטל יוזמה, הקים ועד פעולה לעריכת מגבית חירום להקמת קרנות עזרה וסיוע לרבים מבני הקהילה, שנקלעו למצב קשה וחמור מאוד. הרב הגה רעיון של הקמת מטבח, אשר סיפק ארוחה חמה לכל נצרך שביקש לסעוד את לבו. פעולות העזרה נמשכו עד לגירושם של יהודי סירט לקראיובה וקלאפט, טרם גירושם לטרנסניסטריה.

גם בעמק הבכא, במחנה הריכוז בדז'ורין שבטרנסניסטריה, בצל האימה והפחד, פעל ללא ליאות למען המגורשים, שרעבו לפרוסת לחם, שקפאו וגוועו בכפור האוקראיני, שחלו בחוליים רעים ומגפות קשות ולמען האומללים שאפסה תקותם לשרוד בחיים. בדרכים שונות עלה בידו, בחורף הראשון והקטלני של שנת 1941 — תחילת 1942, לארגן איסוף של מעט מזון, ביגוד ותרופות למען מוכי רעב ומחלות, אשר הפילו חללים יום יום. יחד עם הנהלת המחנה הצליח להפעיל מטבח אשר סיפק, כמו בסירט, ארוחה חמה לרעבים שחיטטו באשפתות. היה בין ראשי היוזמים להקמת בית יתומים, לעשרות-עשרות ילדים וילדות ששוטטו בחוצות המחנה, בעירום ועריה ובחוסר כל. גולת הכותרת של הרב בפעילותו ודאגתו למען המגורשים היתה פרשת חלוקת סכומי כסף למשפחות שהיו על סף הכיליון. היתה זו פרשה רבת סכנות, שנמשכה כמעט עד סוף שהותם של המגורשים בטרנסניסטריה. רבה של ויז'ניץ, רבי אליעזר הגר זצ"ל, אחיו של רבנו, אשר מקום מושבו בשנות המלחמה היה בעיר טימישוארה, הזעיק את יהודי העולם החופשי, להתגייס למען אחינו הנתונים בצרה ובשביה ולהחיש להם עזרה דחופה. יהודים רחמנים בני רחמנים ומוסדות פילנטרופיים נענו לקריאתו של רבי אליעזר הגר זצ"ל והזרימו אליו תרומות. סכומי הכסף שנאספו הועברו לכתובתו של רבנו זצ"ל באמצעות "קוריארים" (בלדרים), קצינים רומנים, תמורת תשלום גבוה מאוד. הכסף חולק בין משפחות נצרכות, על פי רשימה שהורכבה על-ידי הרב והוועד שהוקם למטרה זאת. זה היה מבצע של הצלת נפשות, שהיה כרוך בסכנת נפשות בין לשולחים ובין למקבלים. רבנו ז"ל התעלם מהסכנה שארבה לו, והמשיך במבצע עד יום עזיבתו את מחנה דז'ורין. בשלב מאוחר יותר הצטרפו למבצע הזה "וועד

העזרה" אשר קם בבוקרשט וההסתדרות הציונית. האחראי לפעולה זו היה בן עירנו איציו הערציג (כיום יצחק ארצי). בעזרתו של אחד הבוקובינאים הפעילים בבוקרשט, נתן קליפר ז"ל, הוא מצא קצינים רומניים, שמסרו את הכספים לידי הרבי ברוך הגר, לחלוקה לחבריהם על פי רשימה שמית.

תחום נוסף של הצלת נפשות שהרב פעל בו, היה הקמת בית־דין של שלושה רבנים-דיינים לשם גביית עדויות על גברים שנעלמו, נהרגו, נרצחו או מתו בנסיבות מיוחדות ועלומות והשאירו אלמנותיהם עגונות. עדויות אלה עתידות היו לשמש את האלמנות בבוא העת, לשחררן מעגינותן. בהרכב ביה"ד השתתפו הרב ישראל הארניק, אב"ד של ז'יקוב, הרב דוד שנייבלג — הדיין של ויז'ניץ ורבנו כיו"ר. מדי פעם בפעם הם התכנסו לשמוע עדויות שהובאו לפניהם, תיעדו אותן כשהן חתומות ומאושרות ומוכנות לשמש ראיות כשיזדקקו להן. מספר רב של נשים ניצלו בדרך זאת מטרגדיות אישיות ומשפחתיות. בתים רבים הוקמו מחדש בישראל בזכות פעולה יזומה מבורכת זאת. שהותו של הרב במחנה דז'ורין בקרב המגורשים, היתה קרן אור באפלה שאפפה אותנו בימים הקשים ההם והפיחה רוח של עידוד ותקווה לקראת ימים אחרים של ישועות, נחמות וגאולה קרובה.

אין פלא, שהיהודים ששבו ממחנות טרנסניסטריה לסירט פנו לרב בתאריך 28.7.1944 והזמינו אותו לשוב ולחדש את כהונתו כרב העיר. זו היתה פנייה רשמית של הקהילה, חתומה על-ידי בענגס שפירא הנשיא, לייב קליפר חבר ההנהלה, אליעזר ברעכער המזכיר ובאישור ועד המחוז ברדאוץ. הרב, שמושבו הזמני היה אז בעיר דורוהוי, השיב בשלילה. הרב היה החלטי לא לקבל כהונה רבנית כלשהי באירופה, אלא לעזוב את הגולה הדוויה ולעלות ארצה. זו היתה גם הסיבה שהשיב בשלילה להזמנה לקבל את כהונת הרבנות בעיר אנטוורפן שבבלגיה, בה שהה מספר חודשים עד שקיבל את הסרטיפיקט לעלות ארצה. הסוף והקץ לחיים בגולה, לעלות לארץ ולבנותה ולהיבנות בה זו היתה משאת נפשו. באביב 1947 הצליח להגשימה.

הרב זצ"ל היה מגדולי מנהיגיה של אגודת ישראל, חבר במועצת גדולי התורה של המפלגה ומדובריה החשובים. לדעתו השקולה היתה השפעה ניכרת על דיוניה והחלטותיה ולעתים גם היתה המכרעת. לאחר השואה, אשר הרימה את הגרזן על המוני חבריה באירופה, התגייס לפעול למען שיקומה וחיזוקה. נדד ממקום למקום בין קהילות ישראל באירופה, הביא את דברה של המפלגה

לפניהם וגם עורר אותם לערוך חשבון-נפש ולהסיק את המסקנות המתבקשות מהטרגדיה הגדולה שפקדה אותם, לארוז את המזוודות ולעלות ארצה, לא לסמוך עוד על צדקנותם של הגויים. חיבה יתרה גילה לחברי פועלי אגודת ישראל, מפלגת הבת של אגודת ישראל. היתה לו הערכה רבה לרעיונותיה המקוריים ולשאיפתה לארגן יהודים חרדים עמלים ויגיעי כפיים תחת דגלה, לעלות ארצה, להקים בה יישובים על יסוד התורה ועבודת אדמתה ולקיים בה המצוות התלויות בארץ. הרב תמך בכל לב בנקודות ההכשרה אשר הקימו ברומניה וגם סייע לעלייתם ארצה. חברי פועלי אגודת ישראל בארץ ראו בו מורה דרך וידיד גדול של יישוביהם שהקימו בארץ. אהבתו לארץ היתה ידועה עוד מימי כהונתו כרב העיר סירט. מספר צעירים מסירט עלו ארצה, כשנתיים לפני פרוץ מלחמת-העולם השנייה, בעידודו ובעצתו. הרב עצמו שאף לעלות ארצה מיד עם צאתו את טרנסניסטריה. אישים מפורסמים ומוסדות ציבור רבים פנו לסוכנות היהודית וביקשו שתעניק סרטיפיקטים לרב ולמשפחתו. ההיענות באה רק לאחר כשלוש שנים.

בשלהי שנת 1945 נענה הרב לבקשתם ולהפצרותיהם של יהודי סירט — שארית הפליטה, והגיע לשבות בעיר בשבת פרשת "כי תצא" תש"ה. יהודי הקהילה המדולדלת קיבלו את רבם הנערץ בהתרגשות גדולה. ביום ששי לפנות ערב, לפני כניסת השבת, התאספו כמה עשרות אנשים לפני ביתו של ר' בערל שרייבר, בו התאכסן הרבי, כדי ללוותו ברוב עם לבית-הכנסת הגדול לתפילת קבלת שבת. בקרב הקהל אפשר היה להבחין בעשרות חסידי ויז'ניץ שהגיעו מערי בוקובינה ומהסביבה לשבות במחיצתו של הרבי. הרבי זצ"ל, לבוש בגדי שיראים וחבוש שטריימל לראשו, צעד בראש הקהל, לאורך רחובותיה של העיר החרבה והשוממה. גויים, תושבי המקום, עצרו בדרך, הציצו מהחלונות והרימו גבה בהשתאות מהמראה שנתגלה לעיניהם. הרי הם היו בטוחים שיהודים לא ייראו עוד כאן! הדרך לבית-הכנסת הגדול הוליכה בעבר גם לבית המדרש של ויז'ניץ (די ויז'ניצער קלויז), אך עתה הוא עמד בחורבנו... מתוך עשרה בתי-כנסת רק שלושה נותרו על תילם... היתר נחרבו... הקהל מתקדם לבית-הכנסת הגדול עם הרבי בראשו... נכנסים לבית-הכנסת בשקט ובדממה... והנה נשמע קולו של הרבי "לכו נרננה לה'. ..... נריע לצור ישענו..." פסוק הפתיחה לקבלת שבת. רעד של התרגשות עבר בקרב הקהל. שוב שומעים במקום הקדוש הזה את קולו של הרבי האהוב והנערץ... כשעתיים אחרי

התפילה הגיע ציבור גדול ל"טיש", לשולחן השבת, שהרבי ערך בסלון המרווח של בית שרייבר. בראש השולחן ישב הרבי ולידו הרב הצדיק רבי יוסף נפתלי שטרן זצ"ל, גיסו של ר' בערל שרייבר ז"ל. והנה שוב נשמעות זמירות של ליל שבת "מנוחה ושמחה", "י-ה רבון עולם ועלמיא" בנוסח ויז'ניץ הלירי, של השתפכות הנפש. שוב מהדהדים ניגוני ויז'ניץ ברחובות הסמוכים לבית, אך הפעם מתגנבת בהם נימה של עצב וכאב... איה הם היהודים, החסידים ואנשי מעשה, שישבו תמיד ראשונה במלכות? איה הן הדמויות הפטריארכליות אשר פיארו את ה"טיש" — שולחנו הטהור של הרבי? ... הם נשארו שם, שם, באדמת אוקראינה הארורה, ואחיהם הדוויים שניצלו מהשריפה הגדולה יושבים כאן וממשיכים במנגינות שהתנגנו בפיותיהם מדורי דורות.

בשבת אחה"צ התכנסו יהודי העיר, שארית הפליטה, לשמוע את דרשתו של הרב בבית-הכנסת הגדול. והנה, "היינו כחולמים", שוב חוזר המראה הנהדר כבימים ההם... הרב, מעוטף בטלית עומד שוב על מדרגות ארון הקודש ונושא את דברו לקהל, מתוך לב יהודי חם, שופע אהבת ישראל, אך שבור לרסיסים מהמראה הנורא שנתגלה לפניו. ציבור קטן ומצומק של יהודי סירט, ששבו מעמק הבכא ועל ידם פליטים מהסביבה ומצ'רנוביץ העיר הגדולה, ממלאים בקושי את ספסלי בית-הכנסת. נעדרים מהם זקני העיר, תלמידי חכמים ויודעי ספר, אשר תפסו את הספסלים הראשונים בעת הדרשות, היטו אוזן לכל מלה שיצאה מפיו של הרב ועקבו בדריכות ובריכוז אחרי פילפוליו בסוגיות מובחרות שבש"ס. הם אינם, הם נעקרו מכאן באכזריות. בחלל בית-הכנסת מרחפים השכול, היתמות והאלמנות. הרב סוקר בעיניים דומעות את הקהל, מתבונן בו ומשמיע דבריו ממרום עומדו... ובשיא התרגשותו מישיר מבט לקהל, מרים קולו ואומר: "יש לי חשש, יהודים יקרים, שהנכם רוצים שוב לתקוע יתד באדמה הרוויה וספוגה דם יהודי. שוב פתחתם חנויות, בתי מסחר ועסקים. רבותי! אל נא תתפתו! אל נא תשגו! הריני קורא לכם, יהודים יקרים קומו, צאו מתוך ההפיכה, כי מקומנו אך ורק בארץ-ישראל! רק בארץ-ישראל!" זעק מנהמת לבו. "סדר הפרשיות של השבתות האלה — סוף חומש דברים, משקף את מצבנו. השבת קראנו פרשת "כי **תצא**", אילצונו **לצאת** מבתינו וגירשו אותנו לטרנסניסטריה. בשבת הבאה נקרא פרשת "כי תבוא", הנה באנו ב"ה חזרה, בחלקנו. הפרשה שלאחר-מכן "**נצבים**". אם הינכם מעלים על דעתכם לחזור **ולהתייצב** כאן שוב, הריני מזהירכם "**וילך**" (הפרשה הבאה) **לכו** וצאו מכאן.

"האזינו" (הפרשה הבאה) אם **תאזינו** לו אני מבטיחכם "וזאת **הברכה**" (הפרשה האחרונה), שזאת תהיה **הברכה** שתלווה אתכם בעלותכם לארץ-ישראל. קריאתו הידהדה בעוצמה בחלל בית-הכנסת. דברים שיצאו מן הלב נכנסו ללב.

במוצאי שבת נכנסו כמה מזקני החסידים יחד עם נציגי הקהילה וביקשוהו בשם כל הציבור שיעשה את חג ראש השנה, הממשמש ובא, בסירט. הרבי נענה לבקשתם, כי הבין את הגעגועים והצורך הנפשי שיש לאודים מוצלים מאש אלה להימצא במחיצתו בראש השנה. חסידים רבים מערי בוקובינה הגיעו לסירט לראש השנה תש"ו. התפילות נערכו בבית-הכנסת הגדול. הרבי עבר לפני התיבה וריגש את הציבור בנוסח המיוחד של ויז'ניץ. היה זה מעמד של התעלות והתרוממות הנפש, שנסך תקוה בלבם של המתפללים לקראת ימים טובים יותר, ולשרידי העם כולו, ניצולי שואת אירופה. במוצאי החג בא כל הציבור להיפרד מהרבי לקראת שובו לעיר בראשוב, ולהודות לו על החוויה המרגשת שחוו במחיצתו בימי החג. הרבי בירך את הקהל הרב מתוך התרגשות רבה, בברכת שנה טובה וגמר חתימה טובה, ושיזכו במהרה לעלות ארצה, לבנותה ולהיבנות בה, בשפע ברכה והצלחה. להתראות בארץ-ישראל! סיים הרב את ברכת פרידתו מקהילת סירט, בה כיהן כרב במשך חמש שנים (1936-1941).

הרבי אליעזר הגר, ליד הבית שהוקם על חורבות הויז'ניצר קלויז.
מימינו, אחיו הרב משה הגר ז"ל; משמאלו פייביש הרמן

בשנת תש"ז (1947) עלה ארצה. הציבור החרדי ובראשו כל רבני ואדמו"רי היישוב, קיבלוהו בשמחה ובכבוד רב. מכל המקומות שהוצעו לו להתיישב בהם, בחר דווקא בעיר חיפה החילונית, שנקראה בפי העם "חיפה האדומה". הוא לא פנה למרכזים החרדיים ולא חיפש לעשות לו חיים קלים, חיפש אתגר! חיפה החילונית היתה אתגר עבורו. יהודי חיפה החרדים והדתיים קיבלו אותו בשמחה ובהתלהבות, כי ידעו להעריך את חשיבות ישיבתו בחיפה והתרומה הגדולה שהוא עתיד לתרום לחיים הדתיים בעיר. גם החילוניים, ובראשם ראש העיר אבא חושי, קיבלו את בואו לחיפה בברכה. רבים התקרבו אליו מתוך הערכה לאישיותו הלבבית, חוכמתו, תבונתו ויושרו האישי. גם ראשי העיר ומנהיגיה שיחרו לפתחו לבקש עצה ותושיה בעניינים ציבוריים. ביום ג' בתמוז תש"ד (1954) ירה אבן פינה להקמת קרית רמת ויז'ניץ. הרב נדד ברחבי העולם היהודי לגייס אמצעים להקמתה של השכונה ומוסדותיה. תוך זמן קצר יחסית זכה לראות בהגשמת חזונו: שכונה חסידית חרדית רמת ויז'ניץ על אחת משלוחותיו של הכרמל בתוככי חיפה החילונית. השכונה נבנתה על יסודות של סובלנות ואהבת ישראל. למוסדות שהקים: בית-המדרש, הישיבה, תלמוד-תורה, בית-יעקב, קרא מוסדות סרט-ויז'ניץ ובכך הנציח את קהילת סירט והציב לה יד ושם. ביום ב' בחשון תשכ"ד נפטר והסתלק לגנזי מרומים, ואיתו צרור מעשיו ומפעליו הכבירים למען התורה, העם והארץ ולמען קידוש שם שמים בעולם. עשרות אלפים ליווהו למנוחת עולמים בבית-החיים זיכרון מאיר בבני ברק והוא נטמן בקבר שנכרה ליד אביו הקדוש והטהור רבי ישראל הגר מויז'ניץ זצוק"ל. על הר הכרמל מתנוססת השכונה רמת ויז'ניץ. שרביט האדמו"רות וההנהגה עבר לבנו רבי אליעזר הגר שליט"א, שהוכתר לאדמו"ר מסרט-ויז'ניץ. ואילו אחיו הרה"ג רבי משה הגר זצ"ל נתמנה לראש הישיבה של סרט-ויז'ניץ. לפני כשנתיים, בתאריך ט' באייר תשנ"ט, הסתלק ראש הישיבה האהוב, לדאבון לב אלמנתו, בניו ובנותיו, אחיו האדמו"ר שליט"א וחסידי סרט-ויז'ניץ ברחבי העולם. גם הוא נטמן בבית-העלמין זיכרון מאיר ליד קבר אביו, רבה של סירט זצוק"ל.

המוני חסידים מהארץ ומהעולם הגדול, ממשיכים לנהור לאדמו"ר מסרט ויז'ניץ, רבי אליעזר הגר שליט"א, כשהם נושאים בפיהם ובנפשם את השם סרט-ויז'ניץ, בדחילו ורחימו. בארץ-ישראל, במדינת ישראל, הנציח רבנו הקדוש והטהור זצוק"ל, את זכרה של קהילת סירט לזיכרון עולם.

יהודה שערי (לייבו שויארמן) ז"ל (1922-1997)
איש ציבור והוגה דעות

דר' דוד שערי

לפני למעלה מחמש שנים ניתק לפתע ממחוז החיים יהודה שערי (לייבו שויארמן), איש ציבור והוגה דעות, שהגיע בארץ לעמדות ציבוריות בכירות ביותר: חבר כנסת וסגן-שר. הוא זכה בכל תפקידיו להערכה כללית. ביום מותו היה במלוא אונו הרוחני ואף הפיזי.

בית ההורים

יהודה שערי (לייבו שויארמן בשמו הלועזי) נולד בסירט כבן בכור להורים יעקב ולאה וגדל במשפה מסורתית-דתית. משפחת שויארמן, שמוצאה מגליציה, השתקעה בגורה-הומורולוי והיתה בעלת זיקה לחסידי ויז'ניץ. האב, יליד גליציה, היה אוטודידקט, איש נבון ושואל לנתיבות עולם, אך לא צלח בעסקים והחיים לא הקלו עליו בתחום החומרי. האם, לאה, היתה בתו של יצחק קליין, מוותיקי קהילת יהודי סירט, חבר הנהלת הקהילה בשנות המבחן של מלחמת-העולם הראשונה, ומחסידי סדיגורה. אחרי הנישואין עברה המשפחה הצעירה לכפר יקובני בדרום בוקובינה, המאוכלס, לרוב, במתיישבים גרמנים משבט הציפצרים. שנים מספר ניהל שם יעקב, בשותפות עם בן משפחה אחר, עסק של משקאות וי"ש. כדי לאפשר לבן הבכור לימודים בית-ספריים תקינים חזרה המשפחה לסירט, עיירת גידולה של האם לאה, בחינת "הווה גולה למקום תורה". אחרי ניסיון קצר ולא מוצלח של עיסוק במשקאות, היה האב לפועל שכיר במפעל לאריזת ביצי ייצוא, בו הוא עבד כל השנים, עד לגירוש כל הקהילה לטרנסניסטריה. עבד כל השנים במסירות וזכה, באישיותו ובתבונתו, להערכת הסובבים אותו, אך כל השנים ליוותה אותו התחושה של כישלון כלכלי

ושל היוותרות, בגין זה, מעט בשולי החיים החברתיים בקהילה. התפרנסותו כפועל שכיר הגבילה את מצבה החומרי של המשפחה, שהגיעה בסוף שנות השלושים לדחקות. ההורים נשאו את מצוקתם בצנעה, אך הם עשו את כל המאמצים להבטיח השכלה תקינה לשלושת הילדים, לייבו, דוד ודבורה, שזכו כבר בגיל מוקדם למעמד של הערכה בקרב בני הנעורים בעיירה. ביולי 1941 הוגלו שני ההורים, ביחד עם הבת הקטנה דבורה, לקלפט (Calafat) — ובאוקטובר 1941 יצאו, בטרנספורטים הראשונים, לנתיב הייסורים של המגורשים לטרנסניסטריה. יהודה ודוד הצליחו לעלות יותר מוקדם, באביב 1941, לארץ-ישראל, בלי שידעו, שנים רבות, על גורלם. שני ההורים הגיעו לכפר קטן ליד הבוג ונפטרו, שניהם באותו ליל, ממחלת הטיפוס ומרעב. הבת הצעירה, דבורה, שרדה בחיים ועלתה אף היא בשנת 1944, עם השיירה הראשונה של הילדים ניצולי טרנסניסטריה. מקום קבורתם של ההורים לא נודע עד היום הזה.

נעורים בסירט

לייבו למד בסירט ב"חדר" מסורתי ובמקביל בבית-הספר היסודי הממלכתי הרומני. התבלט בשניהם בכושרו הלימודי. בגימנסיה העירונית הוא נמנה עם התלמידים המצטיינים ביותר מכל בית-הספר. הצטיין ביותר בלימודי המתמטיקה. נער נאה, התבלט גם בכושרו המנהיגותי ובכישוריו האינטלקטואליים הכלליים. התעמק בספרות ובעיון פילוסופי. האב חלם שבנו הבכור יגיע למעמד של "דר'-ראבינער" בנוסח העידן ההאבסבורגי־אוסטרי. לצורך תשלום שכר הלימוד ורכישת ספרי לימוד לייבו נתן שיעורים פרטיים, לא רק לילדים צעירים, כי אם גם לבני כיתתו. על אף הרקע הכלכלי הצנוע של המשפחה היה לייבו מעין מעמד נסיכותי בשכבת הנעורים. הוא דבק במסורת עד גיל 15-16.

תקופה קצרה היה חבר בתנועת הנוער *פרחי אגודת ישראל*. בגיל 13 "גילה" אותו שליח תנועת *הנוער הציוני* מצ'רנוביץ מאכס ראוכבאך (לימים-מנחם פלג) והצליח להעבירו לתנועה זו, יחד עם חברו לכיתה איציו הרציג (לימים-יצחק ארצי) ומאז הם צעדו יחדיו, צמודים זה לזה, בפעילות התנועתית ובחברות

נעורים. אליהם הצטרף שנתיים יותר מאוחר גם ברל (דב) שיבר, בן לאחת המשפחות האמידות בוואטרה-דורנה, שבא לסירט ללמוד בגימנסיה העירונית. מאז, כל חייו של לייבו, הגותו ופעילותו, היו קודש לתנועת **הנוער הציוני**.

יחד עם איציו הוא החיה את הקן הוותיק של **הנוער הציוני** בסירט. ב-1935 השתתף בסמינריון המדריכים הארצי של התנועה בחוות ההכשרה פלוריאסקה, ליד בוקרשט. ב-1938 הוא עבר לצ'רנוביץ כדי לסיים את הלימודים התיכוניים וקיבל לידו גם את ריכוז קן צ'רנוביץ היוקרתי. כאן עמד בפני מבחן המנהיגות הראשון. בהחלטיות ובמאמץ אינטלקטואלי הוא הסתער על הסטיות המרקסיסטיות שדבקו בכמה מראשי הקן, הנחיל לחברי התנועה את המשנה הציונית הכללית והיה לראש הבלתי מעורער של הקן. בגיל 17 הוא נתמנה מזכיר כללי של גליל "נס-ציונה" (בוקובינה). בעזרת ידידו ברל שיבר הוקם מאחז תנועתי חזק של התנועה בדרום בוקובינה. בהשראת שליח מהארץ הוא החדיר לתנועה את משנתו הציונית-הכללית של משה גליקסון ("עם חילופי משמרות") ובייחוד של יחזקאל קויפמן ("בחבלי הזמן").

ערב כניסתו של הצבא הסובייטי לצפון בוקובינה ביוני 1940 התקיימה בצ'רנוביץ, במאי 1940, הפגישה החבלית הגדולה של התנועה בגליל "נס-ציונה". מפגש זה סימן שיא במעמדו של לייבו כראש בלתי מעורער של התנועה בבוקובינה והוא נבחר כנציג התנועה בחבל להנהגה הראשית של *הנוער הציוני* ברומניה רבתי. עם שמיעת האולטימטום הסובייטי מה-28 ביוני 1940, ריכז לייבו סביבו קבוצה קטנה של חברים, ונדחס לרכבת האחרונה שעזבה את צ'רנוביץ, כדי למצוא מקלט בבוקרשט הבירה. ראשי *השומר הצעיר* סירבו לברוח מהכיבוש הסובייטי. הם הוגלו לסיביר ורק מעטים מהם עוד חזרו למחוז החיים. בכך ירד, לפרק זמן קצר, מסך הברזל על הקהילה היהודית בצ'רנוביץ ועל תנועת *הנוער הציוני* בעיר מטרופוליטנית זו. במעשה נועז ניתק עצמו לייבו מקסמי נעוריו ויצא לבוקרשט לדרך עצמאית, בלתי נודעת.

יהדות רומניה עברה שעות מבחן קשות. לחצו של היטלר הורגש יותר ויותר. ענני המלחמה הלכו וקרבו. האווירה הציבורית הורעלה ברעל אנטישמי. השיא בהתנכלויות האנטישמיות סומן על-ידי "מרד-הלגיונרים" מה-21-23 בינואר 1941, שלווה בפוגרום האכזרי שנערך ביהודי רומניה והסתכם בלמעלה מ-120 קרבנות יהודיים והחרבת השכונות היהודיות ואקארשטי ודודשטי בבוקרשט. בתנועה נערכו הכנות לעמוד במבחן ימי מלחמה. לייבו סומן כרכז הנוער הציוני

ברומניה בשנות המלחמה, אך הוא החליט לנצל הזדמנות אחרונה ולעלות לארץ-ישראל. עם עלייתו לארץ, נבחר איציו הרציג (לימים יצחק ארצי) כרכז התנועה ברומניה והוא נשא באחריות כבדה זו בכל שנות המלחמה ואף ניהל את שגשוג התנועה בשנתים שלאחר המלחמה.

ראשית מנהיגותו התנועתית בארץ-ישראל

כחלוץ של הגרעין לקיבוץ חדש של יוצאי הנוער הציוני שהתארגן עוד ברומניה, לייבו נקלט בארץ לתקופה קצרה בקיבוץ גבעת המעפילים במושבה הדר. עבד במאמצים קשים בפרדסים, אך בו זמנית עסק בהכנות לריכוז חברי הגרעין שהעפילו מרומניה בספינת המעפילים "דוריאן 2" והיו עצורים במחנה המעפילים בעתלית, בציפייה לשחרורם. מיום עלייתו הִרבה לפרסם מאמרים בביטאון התנועה העובד הציוני. עם פרסום מאמרו הראשון בעברית, עיברת עורך העיתון אידוב כהן את שמו, ומאז נקרא שמו בישראל יהודה שערי. בשם זה נשתמש להלן, בהמשך המאמר. על אף גילו הצעיר ושהייתו הקצרה בארץ, הוא עורר עד-מהרה תשומת-לבם של מנהיגי התנועה. מאמריו, כתובים בעברית עשירה, הצטיינו במקוריות המחשבה ובעמידה עקשנית על רעיונותיו. לכל אורך דרכו הציבורית דבק בעקרונות רעיוניים ובלט במקוריות הגותו. הוא למד ביסודיות את "המציאות הארצישראלית" וכן הרבה להתעמק בהגות החברתית-כלכלית, שהתרקמה בארץ ואף בעולם הרחב. היה שותף בכיר בהקמת הקיבוץ 'במאבק', שהתרכז תחילה בהכשרה בקיבוץ הוותיק גבע ולאחר-מכן כמחנה עבודה במושבה הרצליה. אבל הוא נמשך כל העת לעבודה תנועתית-פוליטית.

בתום המלחמה, בשנת 1945, יצא יהודה עם קבוצת השליחים הראשונה לאירופה ובמדי הצבא הבריטי הוא הגיע לרומניה, שהשתחררה מהכיבוש הנאצי ומהשלטון האנטישמי של הגנרל אנטונסקו. בתקופת שליחות זו, בשנים 1946-1948, הוא הינחה את ההתארגנות המופלאה של תנועת הנוער הציוני ברומניה וניהל גם מאבקים ציבוריים-פוליטיים סוערים. ברומניה הוא גם התחתן לראשונה עם פאולה ברייטנר. בסתיו 1946 השתתף כציר בקונגרס הציוני ה-כ"ב, שהתכנס בבאזל.

עם שובו לארץ עבר קיבוץ 'במאבק' מהרצליה להתיישבות בעמק יזרעאל, והקים את היישוב הקיבוצי אלוני אבא, על שם חבר הקיבוץ אבא ברדיצ'ב הי"ד, שנפל כצנחן מאחורי קוי האויב, בניסיון להגיע לחבריו ברומניה. אלוני אבא עבר משבר גדול ורבים מחבריו נטשוהו. גם יהודה עזב ב-1949 את המסגרת הקיבוצית והחל את חייו "הבודדים" בארץ. במשך שנתיים, בשנים 1949-1951, יהודה ניהל את מחנה המעבר של עליית הנוער באחוזה שבחיפה. ב-1951 הוא נבחר כמזכיר הכללי של העובד הציוני בישראל. כך מתחיל, למעשה, המסלול הפוליטי של יהודה, שבו צעד לאורך כל שנות חייו.

בוועדה המרכזת של הסתדרות העובדים — 1951-1961

זמן קצר ביותר לאחר בחירתו כמזכיר כללי של העובד הציוני נבחר יהודה, בגיל 29, כנציג יחיד של העובד הציוני בוועדה המרכזת של הסתדרות העובדים. קדמו לו בתפקיד זה המנהיגים הבכירים ביותר של התנועה: משה קול, צבי הרמן, יוחנן כהן. הוא היה החבר הצעיר ביותר בהרכב הוועדה המרכזת. לידו ומולו ניצבו ענקי תנועת הפועלים בארץ: פנחס לבון, יעקב חזן, אהרון ציזלינג. חסר ניסיון מעשי-כלכלי-חברתי, ומצויד רק בכמה סיסמאות ציוניות-כלליות, שטרם נבחנו במציאות הארץ-ישראלית, ניצב יהודה לבדו מול המנהיגות הסוציאליסטית וטווה, לעומת הסוציאליזם הדוקטרינרי, את משנתו בדבר "ליברליזם סוציאלי". הימים היו ימי הראשית של המדינה. יהודה טען, שהקמתה של המדינה מחייבת ריפורמה כללית ושינויים מרחיקי לכת בדפוסי הפעולה של הסתדרות העובדים. בהתאם לאידיאולוגיה הציונית-כללית, הוא טען שההסתדרות צריכה להשתחרר מכמה משימות שהן מתחום עניינה של המדינה: חינוך, שיכון, לשכת העבודה, ועוד. אך מקוריותו היתה יותר בהצעותיו לריפורמה מרחיקת-לכת בדרך פעולתה של הסתדרות העובדים עצמה: יתר אוטונומיה לאיגודים המקצועים לעומת המנגנון המרכזי של ההסתדרות, שינוי במדיניות השכר: לעומת הדירוג המשפחתי הכמעט אחיד והארכאי — דירוג מקצועי מבוקר, לפי מקצוע והשכלה, חקיקת חוק האיגוד המקצועי, שיגדיר את סמכויותיו וחובותיו (למשל: מי רשאי להכריז על שביתה?), דמוקרטיזציה קפדנית של האיגוד המקצועי על כל דרגותיו. יהודה

פירט את העיקרון הציוני-הכללי של "בוררות-חובה" ובמקומו גרס "בוררות מוסכמת" רק בכמה ענפים חיוניים. במסגרת תפקידו קיבל יהודה את האחריות על המחלקה לביטוח סוציאלי והמחלקה המשפטית. זו היתה, במידה רבה, תקופת הזוהר של יהודה. מתנגדיו טענו שהצעותיו מובילות לפירוק ההסתדרות הכללית, אך כמעט כל העקרונות האלה מקובלים היום כמעט על הכל. יהודה רק הקדים את זמנו ועקב היותו נציג של מיעוט לא-גדול לא ניתן לו גם להשמיע ברמה את קולו בציבור הרחב. יהודה לא היה איש ארגון מובהק והוא לא פעל כסוכן אלקטורלי. הוא ניסח את כל המצעים וההחלטות בוועידות העובד הציוני, המפלגה הפרוגרסיבית והמפלגה הליברלית העצמאית. את עמדותיו בסוגיות מעשיות נקט רק בצמוד לעקרונות כלליים.

יהודה גם סיים בשנים אלה את הלימודים בבית-הספר הגבוה לכלכלה ומשפט ורכש הסמכה כעורך-דין. אך, למעשה, הוא לא פתח משרד פרטי של עורך-דין ולא פעל בתחום המשפטי.

יהודה עמד על משמרתו בהסתדרות העובדים במשך 10 שנים: 1951-1961.

בכנסת ובממשלה

ב-1961 נבחר יהודה לראשונה לכנסת והוא כיהן במוסד זה בארבע קדנציות רצופות במשך 16 שנה, 1961-1977. היה נציגם הבכיר של עולי רומניה בכנסת. הוא התמסר בעיקר לשאלות כלכליות-סוציאליות ולשאלות מדיניות. היה יושב-ראש הסיעה הפרלמנטרית של מפלגתו וחבר הוועדות היוקרתיות של הכנסת: וועדת הכספים וועדת החוץ והבטחון וריכז, במילוי תפקידו, הערכה בקרב חברי הכנסת והציבור הרחב, בגין רמתו האינטלקטואלית והליכותיו המנומסות. כיהן 4 שנים כסגן שר הפיתוח (1966-1971) ועוד 4 שנים כסגן שר התיירות. למד באופן יסודי את הבעיות עליהן היה מופקד משרדו וגם יזם מפעלים חשובים. במשרד הפיתוח הוא התמסר במיוחד לפיתוח מפעלי תיעוש בסיסיים: התעשייה הכימית ליד ים המלח, פיתוח מזורז של רשת החשמל (במסגרתה נבנתה גם הארובה של תחנת-הכוח רדינג בתל אביב) וניסיון שלא עלה יפה לבנות מפעל גדול לתשתית תעשייתית בערד. במשרד התיירות הוא התמסר במיוחד לעידוד חברות ממשלתיות לפיתוח אזורי תיירות בחלקים

יהודה שערי

השונים של הארץ: החברה לפיתוח התיירות ביפו-תל אביב, החברה לפיתוח התיירות בירושלים, החברה לפיתוח התיירות בעכו. בשאלה המדינית המרכזית: הסכסוך הפלשתיני-יהודי, נקט עמדות ממתנות. הוא טען למען מדיניות של ביטחון, אך לא נגרר לשגיונות בלתי מציאותיים. נאומיו על התקציב היו מעוגנים בהשקפה כלכלית-מדינית רחבה ונשמעו בהקשבה רבה. עם זאת, לא הגיע יהודה לניסוח שיטתי של משנה חברתית-מדינית סדורה. כל מאמריו והרצאותיו היו מעוגנים בהשקפה כוללת של ליברליזם סוציאלי. לעומת עליונות המפלגה, או אף המדינה, שהיתה מקובלת על המימסד הישראלי, גרס יהודה, כליברל, עליונות האדם. רק בערוב ימיו הוא כינס אסופה ממאמריו תחת הכותרת "בדרכי הליברליזם הסוציאלי".

יהודה מילא שליחויות מדיניות רבות ברחבי העולם והיה חבר פעיל בהנהלת האינטרנציונל הליברלי.

ב-1977 חל מהפך אלקטורלי-חברתי בישראל. תנועת העבודה, שהמפלגה הפרוגרסיבית היתה בת בריתה בממשלה, הוכתה מכה קשה והימין הגיע לשלטון, לראשונה מאז קום המדינה. המפלגה הפרוגרסיבית הזעירה איבדה את נציגותה בכנסת. בגיל 57 נקטעה הקריירה המזהירה של יהודה והוא שוב לא הצליח לחדשה. יהודה הגיע למעמד ציבורי בכיר בגיל צעיר וטיפס במהירות

בסולם הציבורי, אך הקריירה שלו באה לקיצה גם כן בגיל צעיר יחסית. עשרים השנים האחרונות לחייו של יהודה היו שנות בדידות ומרירות. לפתע נעשה הכל שקט סביבו. איש לא הציע את עזרתו. יהודה התעמק במקרו-כלכלה, אך לא דאג למיקרו-כלכלה הפרטית שלו. המזל לא האיר לו פנים גם בחייו המשפחתיים. נחמה פורתא היו לו לעת זיקנה בתו, אריאלה ושני נכדיו אלון וליאת והוא התמסר להם, ככל יכולתו והם החזירו לו אהבה והערכה. בשנים האחרונות לחייו היה יושב-ראש פעיל של המדרשה הליברלית ע"ש י. פורדר ונסך תוכן עיוני ער לפעולותיה.

אף כי היה שותף למאורעות מרתקים וחורצים את גורל העם, עבד עם דור הנפילים ונפגש עם שליטים ושועי עולם, הוא לא ניהל יומן, לא כתב ולא התכונן לכתוב זיכרונות.

מבין יוצאי העיר סירט הוא הגיע בישראל למעמד הציבורי הרם ביותר. במסגרת תפקידיו הוא ביקר פעמים מספר ברומניה ובעיירת הולדתו סירט. באחד ממסעותיו אלה הוא נפגש עם מורו ומנהל הגימנסיה בה למד, ניקודם איצקוש (Nicodem Itcus). היתה זו פגישה נרגשת, מלווה בפרץ של דמעות.

יהודה היה איש מאופק ומופנם. לא הִרבה בטפיחות על השכם, אבל הוא קשר קשרים נאמנים עם חוג צר של ידידים, ששמרו לו נאמנות לאורך כל השנים. גם כל אלה שעבדו עימו ובמחיצתו שומרים לו זיכרון חם. זכיתי ובינינו נקשרו קשרים מיוחדים במינם של אח, רע ומורה-דרך. הרבינו לאורך השנים בשיחות "סמינריוניות" על הוויות העולם, העם והאדם ואלה היו שעות החסד העמוק בחיי.

היה איש אשכולות. כמוהו עוד פוסעים בודדים בערוגות הציבוריות שלנו.

הרב יוסף נפתלי שטרן זצ"ל

הרב יוסף נפתלי שטרן זצ"ל

בתו של הרב שלמה אלכסנדר שרייבר, רייזל, נישאה לרב הגאון, הצדיק רבי יוסף נפתלי שטרן, מגדולי הרבנים שבדור הקודם. איש ירא ה', גדול בתורה ותמים בהליכותיו בקודש. דמות רוחנית כבירה, מעוררת כבוד והערצה.

ר' יוסף נולד בעיר אולק שביוגוסלביה, ועוד בצעירותו התפרסם בגדלותו בתורה, בחוכמה, וביראת שמים. הרב שלמה אלכסנדר שרייבר בחר בו לחתן לבתו רייזיל. מיד עם בואו לסירט תפס מקום של כבוד בקרב הקהילה. כחותנו, גם הוא היה פעיל מאוד בענייני הציבור, וראשי הקהל התחשבו בדעתו ובעמדתו בנוגע לחיים הציבוריים-הדתיים בעיר. ידידות עזה נרקמה בינו לבין רב העיר רבי ברוך הגר זצ"ל ובתחומים רבים, דתיים וחברתיים, הם פעלו תוך שיתוף פעולה הדוק. את עתותיו הקדיש רבי יוסף לתורה וגם עסק הרבה בהבאה לדפוס של כתבי הסבא רבה החת"ם סופר, בתוספת פירושיו הוא, שנתקבלו בעניין רב אצל למדנים, רבנים ומורי הוראה בכל תפוצות ישראל. לחיבוריו על החת"ם סופר קרא 'באר מרים', ע"ש בתו היחידה מרים, שנפטרה בגיל עשרים-וחמש ממחלה קשה. היא היתה עלמה נאה, למדנית ומשכילה, מוסמכת להוראה בביה"ס 'בית יעקב', אישיות רבת רושם. ההורים נשאו בלבם את כאב השכול עד יומם האחרון.

בשנת 1941 גורש לטרנסניסטריה עם כל יהודי סירט. שלוש שנים ישב במחנה שבגיטו מוגילב, בצל האימה והמוות. בשנת 1945 חזר לסירט, החרבה והשוממה. יחד עם רב העיר הגאון רבי מרדכי שיבר זצ"ל, ניסה לשקם ההריסות של חיי הקהילה, אך ללא הצלחה. פצעיו שתתו דם ורק העמיקו את הכאב והיגון. בשנת 1947 עבר לעיר ארד. הוא נענה לקריאתה של אגודת ישראל להתמנות חבר מועצת גדולי התורה ובמסגרתה פעל רבות למען שארית הפליטה. בשנת 1949 עלה ארצה ונתקבל בכבוד רב על-ידי תושביה החרדים של ירושלים. נתמנה למשרה הרמה של ראש ישיבת פרשבורג, ע"ש החת"ם

סופר, וזכה למעמד נכבד מאוד בקרב מנהיגי היהדות החרדית בישראל. ר' יוסף נפתלי שטרן נפטר בשנת תשל"א (1971) ונטמן בהר הזיתים, כשהמוני חרדי ירושלים ורבים מחוצה לה, הולכים אחרי ארונו ומבכים מרה את האבידה הגדולה, כי הורם הנזר והוסרה המצנפת.

פ"ה

האדמו"ר מנדבורנה

דמות רבנית נערצת ומכובדת היה הרבי חיים מרדכי רוזנבאום, האדמו"ר מנדבורנה, בעירנו סירט.

הרבי הגיע לסירט בשנת 1928 וקבע בה את מושבו. הוא התקבל בכבוד רב על-ידי תושביה הדתיים והמסורתיים של העיר. ביתו היה למרכז תורה ותפילה, בנוסח חסידות נדבורנה, עם להט, דבקות והרבה שמחה בלב, בבחינת "עבדו את ה' בשמחה וגילו ברעדה" (תהלים ב: יא). בשבתות, חגים ומועדי ישראל, בית מדרשו, שעמד ליד בית-הכנסת הגדול, היווה מוקד משיכה לרבים מבני העיר, אשר באו להסתופף בצלו, ליהנות משולחנו הטהור, מדברי תורתו שנאמרו בדבקות, בקדושה ובטהרה, מהזמירות והניגונים החסידיים, אשר בחלקם הולחנו על-ידי הרבי עצמו. הוא התפרסם כצדיק וירא ה' וכתלמיד חכם מובהק, שישב יומם ולילה והגה בתורת ה'. במשך שנים רבות היה הרב ר' שלום אליעזר רוטר זצ"ל איש החברותא שלו ללימוד גמרא ותוספות. החזן רוטר נהג להשכים קום לפני עלות השחר ומביתו המרוחק שבמעלה הגבעה שרך את דרכו לעבר ביתו של הרבי שבמורדות הרחוב כדי להעירו משנתו על-ידי יידוי כמה אבני חצץ לתוך חלון חדר השינה...

רבים מיהודי העיר והסביבה באו לרבי להתברך מפיו או ליטול עצה בענייני עסקים, רפואה, שידוכים ובעיות מטרידות אחרות. הדרת פניו, דמותו המיסטית, ודרכו בקודש ביחסיו בין אדם למקום ובין אדם לחברו, נסכו בלב חסידיו אמונה, שבתפילותיו והשתפכות לבו לפני אבינו שבשמים יש בכוחו לפעול, להביא ישועות ורפואות ולבטל גזירות קשות, בבחינת "צדיק גוזר והקב"ה מקיים"... כמה מבעלי האמצעים שבעיר עמדו לימינו ודאגו לרווחתו, כדי שיוכל לעסוק בעבודת ה' בשקט ובשלווה, משוחרר מדאגות ובעיות פרנסה. אחד מהגבירים שבעיר, ר' הירש ווגנר ע"ה, סוחר פרוות אמיד, בנה לו בית ובית-מדרש וגם תיחזק אותם. אחרים עמדו על משמר צורכי ביתו, כי העריצוהו וכיבדוהו מאוד. בליל שמחת תורה התאספו רבים מהקהילה בבית מדרשו ליטול חלק בהקפות, שנמשכו עד השעות הקטנות של הלילה, תוך שירה וריקודים מלהיבים עד כלות הנפש, ולפנות בוקר הקהל הרב התפזר במצב רוח מרומם

ושמחה רבה בלב, עמוס דאגות לקראת ימי החורף הקרבים ובאים. כן באו רבים לשמוח בבית מדרשו בלילות פורים, וביום אחרון של פסח, עת נפרד הרבי מהחג בשירה וריקודים ובהכרזה "לשנה הבאה בירושלים הבנויה".

יחד עם כל בני הקהילה, גם הרבי וביתו גורשו לטרנסניסטריה. במחנה דז'ורין הם שוכנו במבנה מט ליפול, בתנאים תת-אנושיים. גם כאן השתדל לנהל את אורח חייו המסורתי, על אף תנאי האימה ששררו במחנה. ביתו הדל היה פתוח לרווחה לאנשים רעבים, חולים, מוכי כינים, עזובים ומוזנחים, שהתדפקו על דלתו. בערב פסח תש"ב נקלעתי לביתו. בכוך, בכניסה לבית, ישב הרבי על ארגז רעוע וסעד את סעודת החמץ האחרונה, שלפני כניסת תוקף האיסור של אכילת חמץ. הדלת נפתחה ובפתח ניצב יהודי לבוש קרעים, כחוש ומותש, מגודל שיער, פניו חיוורות ונפולות, ידיו רועדות ומעיניו ניבט המוות... "רבי! איך בין הונגערינג" ("רבי אני רעב") מילמל בקול ענות חלושה. הרבי, לבוש בקפוטה וחבוש שטריימל לראשו, ניתק פרוסת הלחם מפיו והגישה לאלמוני הרעב עם חביתת הביצה שהיתה לפניו. בבית הדל והריק לא היה עוד פירור לחם לרפואה. הרבי נשאר רעב... אך נפשו התמלאה בשובע מהמצווה המיוחדת שנפלה בחלקו לפני כניסת החג...

האדמו"ר מנדבורנה

כזה היה האיש, "הצדיק הקדוש" כפי שכונה בפי הבריות, ואין פלא שכה האמינו בו ובכוחותיו הסגוליים. אישיותו המיוחדת הוסיפה נופך של הדר לקהילת סירט העתיקה.

אחרי השואה חזר לתקופה קצרה לעיר סירט. ביתו שוב הפך למקור של תקווה וביטחון לרבים משארית הפליטה, השבורים והרצוצים, ומצאו נוחם ומרגוע במחיצתו. את בניו ובנותיו שלח לפניו ארצה ומה גדול היה ניסיונו המר בהירצח בנו הקטן והיקר, אייזיקל הי"ד, על-ידי הבריטים באונייה בדרכו לארץ-ישראל (ראה הרשימה "אייזיקל" בעמ' 339).

בשנת 1948 עלה ארצה, התיישב ביפו וכעבור שנים מספר עבר לבני ברק והקים בה ישיבה, עשרות בחורים מבני ברק ומחוצה לה לומדים בה עד היום. גם כאן, בארץ, שיחרו רבים לפתחו וחוג חסידיו הלך והתרחב. יהודים ואנשי מעשה באו להתבשם מתפילותיו, מהשולחן (הטיש) בלילות שבת וחג, וגם להתברך מברכותיו של אותו צדיק. הרבי נפטר בשנת תשל"ח (1978). המונים ליוו אותו בדרכו האחרונה להר הזיתים בירושלים, וביכו את האבידה הגדולה ליהדות החרדית והחסידית בארץ-ישראל.

בנו, רבי ישכר דב רוזנבאום שליט"א, שהכרנוהו כילד וכנער בעירנו סירט בשם 'בערלה'... יושב, כממלא מקום, על כיסאו של אביו ושמו כאדמו"ר מנדבורנה הולך לפניו בארץ ובעולם החסידי והחרדי אשר בחוץ-לארץ. המונים באים לבקש עצתו וברכתו, כי כאביו, גם הוא, התפרסם בצדקותו, בחוכמתו ובתבונתו והקהל קנה לעצמו מקום של כבוד בין גדולי וחשובי האדמו"רים בארץ ומפאר את שמה של קהילת סירט העתיקה, פאר מקדושים, שמביא כבוד רב לשושלת נדבורנה וגם לעיר מוצאו סירט.

בשעת סיום כתיבת הרשימה, נסתלקה והלכה לעולמה הרבנית הצדקת סימא רייזל רוזנבאום ע"ה, אשת חיל, אלמנתו של האדמו"ר זצוק"ל. אישה אצילה מגזע תרשישים, בת קדושים בתו של הרבי מקרטשיניף זצ"ל, אשר ליוותה את בעלה, הרבי מנדבורנה זצ"ל, למעלה מיובל שנים. עתירת מעשים טובים של צדקה וחסד, של פעילות ללא ליאות למען כל יהודי הנתון בצרה ומצוקה ולמען חיזוק קדושת החיים היהודיים, החזירה את נשמתה לגנזי מרומים ביום כ"ו בטבת תשס"ב (10.1.02). המונים ובראשם הבן האדמו"ר ליוו אותה בדרכה האחרונה, מבני ברק לירושלים, להטמינה בהר הזיתים קרוב לבעלה הקדוש האדמו"ר מנדבורנה זצ"ל.

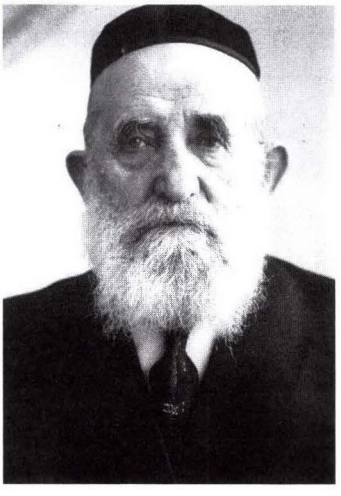
פ"ה

הרב החסיד ר׳ אלעזר מנחם שכטר זצ״ל

דמות נדירה של תלמיד חכם, חסיד, גדול בתורה, ללא אצטלה של רבנות, ירא שמים ותמים עם אלוקיו, היה ר׳ אלעזר מנחם שכטר זצ״ל, ממכובדי העיר וחשוביה. גאוניותו בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה היתה לשם דבר ועוררה התפעלות אצל כל אלה שהכירוהו וידעוהו. בשנות העשרים לחייו קרה לו אירוע טראגי — הוא התעוור בשתי עיניו, עוורון מוחלט, וכל מה שלמד וקלט בימי צעירותו, טרם התעוורותו, נשאר חרות וחקוק בזיכרונו הפנומנלי. הוא הדהים את תלמידי החכמים והלומדים בעיר, ברוחב ידיעותיו ובבקיאותו המוחלטת בכל התנ״ך ובכל הש״ס. על אף עיוורונו המוחלט היה משתתף בשיעורי גמרא ומשניות שהתקיימו בבית-הכנסת והדהים את המשתתפים בהערותיו המהותיות לתיקונן של גרסאות וטעויות שהשתרבבו בטקסטים תלמודיים ומפרשיהם. הוא ידע בעל פה על בוריים ששת סדרי המשנה, על ששים ושלוש המסכתות, חמש מאות וארבעה הפרקים שכוללים ארבעת אלפים מאה תשעים ושתים משניות, בלי להחסיר תיבה אחת. השתאות גדולה עוררה אצל מתפללי בית הכנסת ידיעתו בעל פה של כל התפילות, לא רק הרגילות והשגורות של ימות החול ושבתות השנה, אלא גם התפילות והפיוטים המיוחדים אשר נאמרים רק פעם בשנה, בימי הסליחות, בימים הנוראים, ראש השנה ויום הכיפורים ושל כל חגי ומועדי ישראל. הוא היה בור סוד שאינו מאבד טיפה. יחד עם זאת, היה יהודי חסיד בעל מידות תרומיות ובעל אמונה שלמה ותמימה בבורא העולם ובהשגחתו הפרטית והכללית על כל יצור ויצור, ללא סיג וללא ערעור והרהור. שחה לי נכדתו, הגברת צילי טננבאום לבית קאופמן שנצמדה אליו בילדותה ללוותו לבית-הכנסת וליעדים שונים בעיר, במצוות אמה, כדי ״לשמור על סבא״ מפני כל פגע ותקלה — שפעם פנה אליה ואמר לה: ״בתי היקרה, האמיני לי שאינני זקוק כלל וכלל לשמירתך עלי ברחובה של העיר, אינני חושש ואינני מפחד שיאונה לי כל רע ח״ו, כי מובטחני שכל יהודי המתהלך בתמימות עם אלוקיו והולך בדרך הישר אין לו ממה לחשוש, גם אם הוא ׳סגי נהור׳ כמוני, אך נענה אני לאמך, בתי מרים, שתתלווי אלי, כדי להסיר ממנה דאגה ולהפיג ממנה מתח, שמא ח״ו תקרה לי תקלה בדרך... ובמיוחד שאת מקיימת בכך מצוות

כיבוד אם". היה איש מהיר וזריז לקיים כל דבר מצווה בין אדם למקום ובין אדם לחברו, וכל עשיותיו היו לשם שמים בתמימות ובשלמות.

היה חסיד נאמן של האדמו"ר מהוסיאטין, רבי מרדכי שרגא פרידמן זצוק"ל. מקום תפילתו הקבוע היה בבית-הכנסת של חסידי סדיגורה (סדגרר קלויז), שם התפללו גם בני משפחתו: גיסו ר' צבי הירש קאופמן ז"ל, בנו ר' שרגא יצחק (איצי) קאופמן ז"ל, בניהם ונכדיהם, כולם נאמני האדמו"רים לשושלת רוזי'ן המלכותית. בתיהן של משפחות שכטר-קאופמן שימשו אכסניה לאדמו"רים לבית רוזי'ן, כשהגיעו לסירט לשבות בקרב קהל חסידיהם, כי היו אלה בתים של הכנסת אורחים, של צדקה וחסד, של אוזן קשובה ליהודי במצוקה. הסיסמה "לעשות טובה ליהודי" היתה ביסוד בתיהם של ר' צבי הירש קאופמן, בנו ר' שרגא יצחק ואישתו מרים, בתו של הרב החסיד ר' אלעזר מנחם שכטר זצ"ל. כזה היה גם ביתם של ר' ברוך שכטר ואישתו חיה, בת ר' צבי הירש קאופמן. ר' ברוך עצמו היה עסקן רב פעלים במסגרת ועד הקהילה, איש חכם ונבון, בר אוריין, מעורב בדעת עם הבריות וגם ידע לשפוך צָקוּן לחש לפני בוראו, כבעל תפילה בבית המדרש הגדול. בביתו התארח האדמו"ר מקופיטשניץ רבי אברהם העשיל זצוק"ל, כשהגיע לשבות בעיר סירט. האירוח היה בכבוד ובהדר כיאה וכנאה לאורח רם המעלה, נין ונכד לאדמו"ר מאפטא רבי אברהם יהושע העשיל זצ"ל ולרוזי'נאי רבי ישראל פרידמן זצ"ל.

ר' שרגא יצחק קאופמן

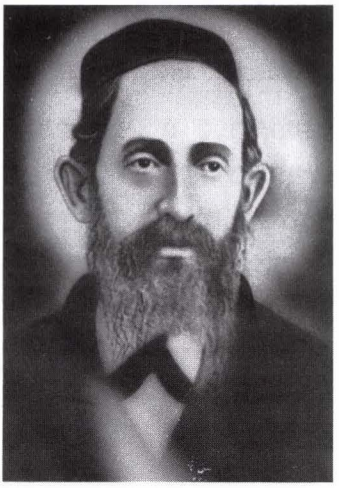

הגב׳ רבקה מיכלא קאופמן

ייזכר לטובה בן חשוב למשפחת קאופמן-שכטר, ר׳ אהרן אריה לייב קאופמן, אשר זכה לקירבה יתרה לרבה של העיר סירט, הרה״צ רבי ברוך הגר זצ״ל, בגין היותו איש תמים דרך, בעל מידות טובות ובגין התמסרותו הרבה להיטיב עם הבריות במעשי צדקה וחסד.

אחיו של הרב ר׳ אלעזר מנחם שכטר, הרב ר׳ מאיר הירש שכטר זצ״ל, היה רבם ומורם של הנערים בעיר, אשר חפצו ללמוד גמרא ברמה גבוהה ובעיון.

היתה לו מתודיקה מיוחדת להוראת התלמוד ומקצועות היהדות המקוריים, על-מנת לחבבם על תלמידיו-חניכיו. גם אני זכיתי להימנות עם תלמידיו. היה בעל סמיכות לרבנות ויחד עם זאת איש משכיל, אשר שלט שליטה מיוחדת בשפה העברית ובשפות גרמנית ולטינית. היה לו ידע רב במתמטיקה, ולמשפט פיתגורס הגיע בדרך הגיונית עצמית. רבים מתלמידי הגימנסיה המקומית נעזרו בו בהכנותיהם לבחינת הבגרות. יהודים וגוים גם יחד העריצוהו בגין היותו תלמיד חכם גדול ובקי בתחומי מדע שונים.

ר' צבי הירש קאופמן

הגב' מרים ברנה קאופמן

הרב החסיד ר' אלעזר מנחם שכטר זצ"ל נפטר בתחילת שנות השלושים של המאה שעברה. כבוד גדול עשו לו במותו. המוני יהודי סירט התאספו ליד ביתו לקראת ההלוויה, וכשהוציאו את המיטה מביתו, זקני תלמידי החכמים הפטירו עליו: "ה' חסיד, ה' עניו, עתה מוציאים 'ספר תורה' מהבית. ניצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש..." הארון הובא לבית-הקברות בסירט ושם הוא נטמן תוך אמירת צידוק הדין ופרקי תהילים. בשעת ההלוויה הושבתה המלאכה בעיר וכל החנויות נסגרו, מתוך כבוד לנפטר הדגול.[1]

אחיו, הרב ר' מאיר הירש שכטר ואישתו גולדה הי"ד, נורו למוות בחודש תמוז תש"א (1941) על-ידי ז'נדרמים רומניים יחד עם עשרות יהודים זקנים, חולים ונכים, מרותקים למיטותיהם ולכיסאות גלגלים, שאי-אפשר היה לפנותם ולגרשם בשל מצבם ונכותם הקשה. הירי הרצחני בוצע בחורשה (הלונקה) שעל שפת הנהר סירט ושם גם נקברו בקבר-אחים. עם שובנו מטרנסניסטריה הוצאו מקברם והובאו לקבר ישראל בבית-העלמין של סירט, על-ידי הבת הגברת לוטי סטינגר ובני משפחות קאופמן-שכטר, כשבהלוויה משתתפים יהודי סירט שנותרו לפליטה לאחר השואה שבמחנות טרנסניסטריה.

פ"ה

הרב מאיר הירש שכטר

1. מפאת גודל יראתו וחסידותו, לא הרשה הרב אלעזר מנחם שכטר זצ"ל לצלמו.

החסיד ר׳ אברהם כ״ץ ז״ל

ר׳ אברהם כ״ץ זצ״ל היה ממכובדי העיר ומראשי הציבור, במיוחד של חסידי ויז׳ניץ. הוא עסק רבות בצורכי הציבור. נושאים בתחום החיים הציבוריים, הדתיים והחברתיים נחתכו תוך התייעצות עימו או על-פי חוות-דעתו. לא היה מינוי או בחירה של משמשים בקודש שנעשו ללא הסכמתו או לפחות ללא התייעצות עימו. היה חבר בהנהלות בתי החינוך, ה׳תלמוד תורה׳ לבנים ו׳בית יעקב׳ לבנות ופעיל מרכזי בוועד הקהילה וליד המרא דאתרא (רב העיר) רבי ברוך הגר זצ״ל, אליו היה קשור בעבותות ידידות והערצה.

ביתו המרווח שימש כאכסניה קבועה לאדמו״ר מוויז׳ניץ רבי ישראל הגר זצוק״ל, כשהגיע לשבות בסירט בקרב קהל חסידיו, חסידי ויז׳ניץ. במשך שהותו

ר׳ אברהם כ״ץ זצ״ל

של הרבי בעיר הפך ביתו של ר' אברהם כ"ץ למוקד של פעילות חסידית תוססת לחסידים המקומיים ולרבים שהגיעו מערים ומיישובים שבסביבה, לראות את הרבי ולהיוועד עימו. ר' אברהם כ"ץ היה ידוע כמכניס אורחים גדול וכמעט מדי שבת בשבתו היה חוזר לביתו מבית-הכנסת עם אורח או אורחים לשבת. (לסירט הגיעו יהודים עניים ואביונים ממחוזות סיגט-מרמורש שבצפון טרנסילבניה לקבץ נדבות לעצמם, ויהודים נדיבים מקרב המתפללים היו מזמינים אותם לשבות בביתם.)

ר' אברהם כ"ץ שימש גבאי ראשי בבית-הכנסת של חסידי ויז'ניץ ויחד עם ר' הירש קליפר (חסיד אנטיניא) ור' דוד (דוגי) וסרמן, ממשפחת חסידי ויז'ניץ לדורותיה, ניהל את בית-הכנסת ביד רמה.

כוחות נפשיים רבים השקיע במצוות הכנסת כלה, ופעמים רבות נראה ברחובותיה של העיר, כשהוא מכתת רגליו לבתי גבירים ובעלי יכולת לבקש תרומתם, ואלה נענו לו בדרך-כלל בכבוד ובסבר פנים יפות. ביום פטירתו פגשתיו באחת הסמטאות בקרבת מקום מגורינו, כשהוא משרך דרכו לאסוף תרומות עבור כלה יתומה מבנות העיר. מה גדול היה הזעזוע, כאשר פשטה הידיעה הנוראה שר' אברהם כ"ץ התמוטט ברחובה של העיר ומצא את מותו הפתאומי בעודו עוסק במצוות הכנסת כלה.

כל יהודי העיר ובראשם הרב רבי ברוך הגר זצ"ל, מנהיגי הציבור וראשיו, באו ללוותו בדרכו האחרונה לבית החיים של העיר סירט, תוך תחושת אבל עמוקה על אובדן חסיד מן הארץ, ממכובדי העיר ומיקיריה.

פ"ה

מקס (מוידיל) דלפינר

מקס דלפינר ז"ל, אשר כונה בפי האנשים בשם החיבה מוידיל, הפך לאגדה חיה, בעושר הרב שעשה, בחושיו המחודדים ובכשרונותיו המיוחדים בתחומי המסחר והתעשייה. הוא נולד בשנת 1887 בביתם הדל של הוריו הרש ויוטא, שפירנסו בקושי רב את משפחתם בת תשע הנפשות, מהתעסקות במלאכות מזדמנות שונות. במלאת לו שמונה-עשרה שנה, בתחילת המאה העשרים, עזב את הוריו והגיע לבירות החשובות במערב אירופה, ברלין, פריז, וינה, כדי לנסות ולהיחלץ מהמצוקה ומחוסר המעש שבסביבה הדלה של בית הוריו בעיירה הקטנה סירט. לאירופה הוא הגיע ללא פרוטה בכיס. מצא נתיבים למכרים ולאנשים טובים בעלי אמצעים, מהם גייס הלוואות, ובאמצעותן החל ביוזמות שונות בתחומי התעשייה הזעירה, אשר בחלקן הצליחו ובחלקן נכשלו. למרות המשברים הגדולים שפקדו אותו לא ויתר, וניסה שוב ושוב עד שההצלחה האירה לו פנים, בעסקי ייצוא וייבוא בווינה בירת אוסטריה. היה זה בתקופת מלחמת-העולם הראשונה, כשאוסטריה היתה זקוקה לייבוא של צמר ונחושת מרומניה. מקס דלפינר נכנס לעסק המבטיח הזה, אשר היה אכן מפתח להצלחתו ולהתעשרותו המהירה. מיד אם תחילת פעילותו בתחום הזה, פקד את הענף משבר קשה וחמור מאוד, אשר איים על כל עתידו. המשבר תפס אותו עם סכומי עתק של כסף שלווה, והיה על סף פשיטת רגל. בהמלצת אחותו, שהתגוררה אז בווינה, הוא נפגש עם הרבי מקופיטשניץ האדמו"ר יצחק מאיר העשיל זצ"ל, שטח לפניו את בעיותיו הפיננסיות ואת המצב שנקלע אליו וביקש את עצתו וברכתו. הרבי האזין לדבריו בקשב רב, ניתח את המצב, ייעץ לו, עודד אותו להתאושש ולהמשיך בעסק. הוא גם "הבטיח" לו שברכת ה' תלווה אותו ויצליח בעשייתו (שמעתי זאת מפיו של המנוח באחת משיחותי איתו במלון "דן" בתל-אביב). עצתו וברכתו של הרבי עודדו אותו, ובכוחות מחודשים המשיך בעסקו. הוא הצליח לגייס קרונות משא להעברת המוצרים וחומרי הגלם מרומניה לאוסטריה ובתוך תקופה קצרה החל השינוי המצופה. המחירים שגבה עבור מוצריו הרקיעו שחקים והדרך להתעשרותו האגדתית נפתחה לפניו לרווחה. לאחר שצבר כסף רב מעסקיו אלה, הצליח להקים מפעל גדול

בארצות-הברית לחומרי איטום לכלי רכב ובמיוחד לכלי טיס ואווירונים וזה הפך למכרה הזהב של מוידיל־מקס דלפינר. מווינה, הבירה האוסטרית, ניהל את עסקיו, ובתוך וינה עצמה שלט בבורסה ובעסקים שונים, שהגדילו והעצימו את עושרו הרב. מוידיל דלפינר זכר, בימי הצלחתו הגדולה, את העיירה שבה נולד ואת יהודיה אשר אחוז ניכר מהם חיו במצוקה. לבו וכיסו היו פתוחים לרווחה לכל בקשת עזרה וסעד. בתחילת שנות העשרים ביקר בסירט. העיירה היתה כמרקחה, "מוידיל דלפינר הגיע". רבים הצטופפו ב"הוטל אנאהוף" לראות את "האגדה החיה". כל נזקק ונצרך הוזמן על ידו לבקרו. עשרות-עשרות עניי העיר נענו להזמנתו... ולא התאכזבו. כל אחד יצא ומטבע הגונה בידו... השטרות שחילק היו חדשים ומרשרשים ובעיירה התפשטה שמועה... "מוידיל דלפינר הוא בעליו של בית-חרושת לכסף"! (מפי אימי חינקה הרמן קלינגר ז"ל).

רבים מיהודי סירט מצאו בו משענת חזקה בשעותיהם הקשות. כאשר הטרידו אותם בעיות פרנסה, חיתון ילדים, ריפוי מחלות קשות, פנו אליו והוא נענה להם בנדיבות וברוחב לב. היה קשוב לכל יהודי בעת צרה ומצוקה ובמיוחד ליהודי עיירת מולדתו — סירט.

ה"אנשלוס" של אוסטריה עם פלישתו של היטלר לווינה, תפס את דלפינר בפריז. הוא ראה בכך נס גדול, שההשגחה הפרטית הטיבה עימו והצילה אותו מציפורני הנאצים. מפריז הוא יצא לארצות-הברית ושם שהה עד סוף המלחמה. הנאצים החרימו אל כל רכושו הרב ורק חלק קטן ממנו הוא הצליח להציל, אך עם סיום המלחמה הוא קיבל את כל רכושו חזרה, עד ה"פפניג" האחרון... כדבריו. באמונתו כי רבה, ראה בכך גמול משמים בעד מעשיו הרבים בתחום הצדקה והחסד, וכתוצאה מכך הרחיב את פעולותיו הפילנטרופיות והתפרסם בעולם היהודי כאחד הפילנטרופים הגדולים, שתרם למוסדות דת וחינוך יהודי, למוסדות רפואה יהודיים ולמוסדות מחקר בכל

מקס (מוידיל) דלפינר

תחומי המדע בבעלות יהודית. בראש סדר העדיפות שלו עמדו אגודות צדקה וחסד, סעד ועזרה.

קשריו עם ארץ-ישראל בתקופת המנדט היו חזקים במיוחד. היה ידידם של חיים ויצמן, מאיר דיזנגוף, ח"נ ביאליק, אברהם הרצפלד ואחרים. הוא הקים בית-חרושת לטקסטיל בתל אביב בשם "משי דלפינר". את חגיגת בר-המצווה של בנו, היינרי, חגג בתל אביב, כשהגיע מווינה בראש פמליה של ידידים וקרובים בשנת 1935. בבר-מצווה השתתפו רבים ממנהיגי היישוב, ואחד האורחים המכובדים היה ראש עיריית תל-אביב, מאיר דיזנגוף. לאחר מלחמת ששת הימים הגיע ארצה עם בנו ובתו לחגוג את הבר-מצווה של הנכד, מיכאל, בנו של היינרי. בבית-הכנסת איחוד שיבת ציון התקיימה תפילה חגיגית כשלפני התיבה עבר החזן סמט. הרב אנסבכר, רבם של עולי גרמניה בישראל, בירך את חתן הבר-מצווה, אביו וסבו, בציינו את גדולתו של הסב בתרומותיו הנדיבות למען מדינת ישראל, יישובה וביטחונה . עם פרוץ מלחמת ששת הימים הרים תרומה גדולה ומכובדת ביותר למען חיזוקו של צבא הגנה לישראל, באמצעות חבר הכנסת אברהם הרצפלד. ראש ממשלת ישראל, לוי אשכול, התקשר לנדבן המפורסם ובירך אותו אישית על תרומתו. לאחר השואה הקים קרן עזרה עבור הניצולים ובמיוחד עבור ניצולי העיר סירט, בשם קרן מקס ואוה דלפינר. הקרן חילקה מאות אלפי דולרים למשפחות במצוקה במשך עשרות בשנים.

מקס דלפינר נפטר בשיבה טובה בשנת 1980 בפריז, ושם נטמן בבית החיים של בירת צרפת. השאיר אחריו בן, מר היינרי דלפינר, ובת, הגב' שרלוטה שפרבר, הממשיכים בדרכו של אביהם הגדול באהבתם לעם היהודי, לארץ-ישראל ולמסורת ישראל.

פ"ה

אברהם פאריזר — מי שהיה יו"ר הקהילה היהודית בסירט

אברהם פאריזר ז"ל נולד בשנת 1877 בכפר אופְּרישָן בבוקובינה. אביו, סלומון פאריזר, היה תלמיד חכם ידוע. אברהם פאריזר למד בבית-ספר תיכון ריאלי בצ'רנוביץ וגם ביקר בבית-הספר הגבוה למסחר בפראג, שם היה חבר באחת ה"פערבינדונגען", איגודי הסטודנטים, כפי שהיה נהוג אז. הוא היה חבר-אח לסטודנט היהודי, המשורר הוגו צוקרמן, שנפל במלחמת-העולם הראשונה.

אברהם פאריזר

החל משנת 1900 ועד למלחמת-העולם השנייה חי פאריזר בעיירה היהודית סירט. במשך כל השנים הללו מילא תפקידים ציבוריים רבים ושונים, כגון: יושב ראש הקק"ל וקרן היסוד; סגן יושב ראש הקהילה; יושב ראש הקהילה; סגן ראש העיר.

לפרנסתו היה תקופה מסוימת בנקאי.

פאריזר הצטיין באהבתו לבני אדם, חובב צדק היה ואהב לעזור לנצרכים בעצה ובמעש. כל החלשים והעניים מצאו בו נציג נאמן, ביניהם אלמנות ויתומים.

האיש היה מכובד ומוערך אצל השלטונות ואהוב על כל התושבים, יהודים ולא יהודים. הדבר התבטא בסוף חייו, בשנת 1947, כאשר כל תושבי המקום ליווהו למנוחת עולמים.

בתקופת הגירוש לקראיובה וקלפט, היה ראש הקהילה היהודית ונציגה לפני מנהיגי האזור שאליו גורשו וניהל עימם משא-ומתן בבעיות שהיו קשורות למגורשים.

בגירוש טרנסניסטריה ישב במחנה דז'ורין, אך לא מילא כל תפקיד. משם חזר לסירט וזמן קצר שוב היה ראש הקהילה. נפטר בשנת 1947.

קרול פאריזר

דר׳ זיגמונד לסט

זיגמונד לסט ז״ל נולד בסירט ב-9 במרס 1893. הוא היה הצעיר באחד-עשר בניו ובנותיו של ליאון סמואל לסט (הטמון בבית-הקברות היהודי בסירט). הוא למד משפטים באוניברסיטת צ׳רנוביץ ושם קיבל את תואר הדוקטור.
הוא פתח משרד לעריכת-דין במרכז צ׳רנוביץ ושימש גם כמתרגם באישור השלטונות.

דר׳ זיגמונד לסט

זיגמונד נשא לאישה את דוינה וחי עימה חיים נוחים וטובים עד קרוב לפרוץ מלחמת-העולם השנייה. לא ניתן אז לעורכי-דין יהודים להופיע בפני בתי-המשפט, ופרנסתו קופחה.
בסוף שנת 1944 הגיע זיגמונד עם אשתו לארץ-ישראל ברכבת דרך סוריה ולבנון. בארץ היו כבר אחותו קלרה אברהמוביץ ומשפחתה וכמה אחיינים. הוא התיישב בתל-אביב. כדי לעסוק במשפטים היה עליו ללמוד עברית וערבית (אנגלית ידע) ולעבור בחינות של ממשלת המנדט הבריטי. עברית למד במידת-מה, אך על ערבית לא הצליח להתגבר, לכן שלח ידו בעבודות שונות. התנאים בארץ, ערב הקמת המדינה ומלחמת השחרור ובתקופת הצנע, היו קשים.
בשנת 1955 החליט לעזוב את הארץ ומאז התגוררו הוא ואשתו בווינה.
הוא כתב זיכרונות, בדרך היתולית, על ישראל ועל עיירת הולדתו סירט, בעיתונים שונים, יהודיים ולא יהודיים Die Stimme (Tel-Aviv); Sud-Ost Deutsche Zeitung (Munchen) שנאספו לאחר-מכן בספרון. כתב גם רומן בשם "Die letzten Juden". כן כתב מחזות שונים וביניהם מחזה בשם "סטרומה", אך אלה לא יצאו לאור ולא הוצגו בארץ.

זיגמונד התגעגע לארץ ולקרובי משפחתו שנותרו בה ואלה שעלו אחר קום המדינה. הוא לא אהב את הגלות, אך שם מצא יותר מקורות פרנסה.
הוא נפטר בשנת 1980 ונקבר בבית-הקברות היהודי המרכזי בווינה. אישתו נפטרה ארבע שנים אחריו. לא היו להם ילדים.

רחל יפה

הרברט גרופר (1921-2001) —
היהודי האחרון בסירט

כאשר פגשתי את הרברט גרופר ז"ל בפעם האחרונה הייתי בדרך לצ'רנוביץ להפקת סרט על צ'רנוביץ וטרנסניסטריה.
ידעתי שבדרך לגבול רומניה-אוקראינה נעבור את סירט. הודעתי לו על כך. בשעות אחר-הצהריים יצאנו מסוצ'יאבה בדרכנו לסירט. דאגתי להסביר לחברי למסע מה זאת סירט ומי זה הרברט גרופר. ירדנו מההר נגוסטינה והגענו לרחוב הראשי. מצאנו את הרברט מחכה לנו בחוסר סבלנות.
כיוון שלא התראינו מספר שנים, התחבקנו והתנשקנו.
הערב התחיל לרדת על העיר.
הרברט לא ויתר והפציר: "עליכם להתלוות אליי לבית-הקברות ולצלם."
היה קשה לשכנע אותו שזה בלתי אפשרי, כי עלינו להגיע לגבול הרומני-האוקראיני לפני השעה שבע. הבטחתי לו שננסה להתעכב בסירט אם נוכל לחזור מאוקראינה באותו מסלול. ואז נצלם את בית-הקברות. על ביקורנו בבית-הכנסת הגדול, לא ויתר. וגם אנחנו לא. במפתח כבד שהיה בידו הוא פתח לנו את בית-הכנסת.
אישית, עברתי התרגשות גדולה. תוך הליכה ועמידה ליד לוחות הזיכרון של נספי טרנסניסטריה, ראיתי בדמיוני את העיר, את תושביה, את בני משפחתי אשר עד היום אינני יודע מתי ניספו, היכן ניספו, אם באו לקבר ישראל. לנגד עיני ראיתי רבים מבני העיר אשר שמותיהם מוזכרים בלוח בני העיר.
אמרנו "קדיש".
הרברט חיפש מתנה משמעותית, ספרים עתיקים, ומסר אותם לנציגת מוזיאון "יד ושם", שהיתה בצוות שלנו ואשר הצטרפה למסע כדי לאסוף באזור הצילומים פריטים בשביל התצוגה הקבועה במוסיאון החדש של מוסד "יד ושם".
הרברט הִרבה לדבר. הוא סיפר לנו על שיקום בית-הקברות. הרגשנו את גאוותו על המעשה החשוב הקשור במאמציו האישיים.

בגרמנית הוא הוסיף באוזני:

"אני היהודי האחרון בסירט. תפקידי הוא לשמור על שלושת בתי-הקברות, ביניהם אחד שהוא הכי עתיק ברומניה. אני עושה זאת בשם הרבים שהיו, בשם המעטים שנותרו. מי יעשה זאת כשאני כבר לא אהיה?"

ניסיתי לנחם אותו: "אל דאגה. היה בריא; אתה תמשיך."

כולנו בכינו.

הוא ניפנף לאוטובוס שהתרחק לעבר הגשר שעל הנהר סירט, בדרך לתחנת הגבול טרבלשט (Tereblesti) המכונה היום פורומבה (Porumbe).

זו היתה פגישתנו האחרונה.

הרברט גרופר - היהודי האחרון בסירט, נשען על עמוד התפילה בבית-הכנסת הגדול בסירט

הסתלקותו של הרברט ז"ל סיימה גם את חיי קהילת יהודי סירט. בשנים האחרונות, הרברט היה גם יו"ר קהילת סירט וגם החבר היחידי שלה. ואם היה בעיר עוד יהודי, הוא היה "מהגר". הרברט היה השריד היחידי מקהילה בת כ-3000 יהודים, מספר השיא של היהודים בשנים שלפני הגירוש.

בשנות ילדותי היה הרברט חברי ללימודים בבית-הספר העממי, בכיתה של המורה Topala ואחר-כך בבית-הספר התיכון בכיתה של המורה Grigorovici. הוא נמנה עם קבוצת היהודים,אבל לא עם הקבוצה הציונית.

הרברט ז"ל היה בן למשפחה לא דתית ואפילו לא מסורתית שנטתה להתבוללות. הוא נמנה עם חבורת התלמידים היהודים, וגם הוא סבל מתופעות האנטישמיות בכיתה.

אביו היה עובד מדינה, פקיד, רשם של בית המשפט.

אימו, ממשפחת דלפינר, היתה אינטלקטואלית.

בניגוד להרברט, אחיו הצעיר היה חבר הנוער הציוני. את הגירוש הוא עבר בברשד. עם שובו מטרנסניסטריה הוא התחתן. מהנישואים נולד לו בן, כיום רופא שיניים. בתקופה הקומוניסטית, אישתו כיהנה זמן-מה כסגן ראש עיריית סירט מטעם המפלגה הקומוניסטית.

הרברט התפרנס מעבודתו כפקיד בבית-החולים לילדים שבסירט.

ברגע מסוים היו שם אלף ילדים. במסגרת ביקור רשמי בסירט, ביקר יוסף קישינבסקי, מראשי המפלגה הקומוניסטית גם בבית-החולים לילדים. ביוזמתו, במסגרת הסיוע למדינות הקומוניסטיות, הובאו לבית-חולים זה מאות ילדים צפון קוריאנים.

אחרי פטירתו של ראש הקהילה אלי וייניש, מתמנה הרברט לראש הקהילה. בשל התעניינות הפדרציה של הקהילות בבית-הקברות, זוכה הקהילה הזעירה בתשומת-לב מיוחדת של אנשי הפדרציה.

חוגים במערב מגלים את בית-הקברות העתיק, על ערכו האמנותי.

הרברט גרופר מצליח לקרב אליו קבוצות תיירים אוסטריות ושוויצריות. קבוצות אלו מצלמות את סירט ואת בית-הקברות.

בסיוע אמצעים המוזרמים על-ידי חוגים אלה, הרברט מצליח לשקם את בית-הקברות העתיק. הוא מנקה אותו, מרים מצבות שקועות, מעלה אותן על משטחי בטון. שלטונות רומניה מבינים את ערכו של המקום ומעניקים לו מעמד של Monument istoric, דהיינו אתר עתיקות שמור ומוגן.

תוך כדי טיפולו בבית-קברות זה, הוא דואג לשני בתי-הקברות האחרים, מנקה אותם, משתף פעולה עם השלטונות הרומניים שרוצים לראות במקום אתר תיירותי. בשנים האחרונות לחייו הוא סבל ממחלת לב. למרות זאת לא הקטין את מעורבותו בטיפול באורחים ובבית-הקברות.

מצבתו של הרברט גרופר

הוא נפטר מהתקף-לב ב-1 בספטמבר 2000, חודש בטרם הגיע לגבורות. מתוך הערכה לפעילותו, הפדרציה של הקהילות מימנה על קברו מצבה יפה ובולטת. המפתח הגדול של בית-הכנסת נמצא עכשיו ברדאוץ, בידי האחראית לענייני הפדרציה של הקהילות באזור, פרופ' טניה גרינברג.

במלאות שנה למותו, אירגנה פרופ' גרינברג טקס יארצייט מסורתי. מרדאוץ והסביבה גויס מניין של עשרה יהודים. במסגרת הטקס הדתי, בנוכחות קהל של כמאה משתתפים, אמר בנו "קדיש".

על בית-הקברות, בבת עינו של הרברט גרופר, פורסמו לאחרונה שני ספרים מקיפים: ספרו של החוקר פרופ' סילוויו סאניה מאוניברסיטת יאסי, ואלבום מפואר בגרמנית" Die sprechende Steine von Siret. במרכז הספר בית-הקברות, תוך הבלטת דמותו של הרברט גרופר.

בלי הרברט גרופר מתי סירט היו נשארים מתים ועזובים.

הרברט גרופר, אשר שמר עליהם, הוא עכשיו אחד מהם.

יהא זיכרו ברוך.

י"א

פטר טומאשעק — 1882-1940

(Peter Tomaschek)

הומניסטן גרמני

אחד האישים הבודדים שבלט בסירט הלא-יהודית כהומניסטן ואף אוהב ישראל בעידן השלטון הרומני שבין שתי מלחמות העולם היה מורה התיכון, הגרמני פטר טומאשעק. צאצא של משפחת קולוניסטים גרמנים מבוהמיה, שהתיישבו בבוקובינה עוד בשנת 1802, הוא למד פילוסופיה וספרות גרמנית באוניברסיטת צ'רנוביץ וכמעט כל שנות חייו היה מורה למקצועות אלה בגימנסיה העיונית בסירט. קיים בית משפחתי חם ופתוח לבני כל העמים שהתגוררו בעיר ויהודים רבים נמנו עם ידידיו. למד היטב גם את שפת האידיש ואהב לנהל שיחות באידיש עסיסית. בשנת 1936, עם גבור ההסתה האנטישמית, הוא הועבר, בגין יחסיו הידידותיים עם יהודים, להוראה בדורוהוי ואף בסיגט. על אף מוצאו הגרמני, טומאשעק היה גם פטריוט רומני והוא קיבל קשה מאוד הענשה זו. רק בדצמבר 1940 הוא הוחזר לתפקידו בסירט. בנובמבר 1940 בוצעה ה-Umsiedlung, העברת כל הגרמנים לגרמניה הנאצית. בנו, הרברט, שהצטרף ל-Hitler Jugend, עבר גם הוא לגרמניה הנאצית ונפל בחזית המזרחית. פטר טומאשעק, שהיה מתנגד קנאי לנאצים, היה בין הגרמנים הבודדים ואולי הגרמני היחיד, שלא הצטרף ל-Umsiedlung. בהיוודע לו על הצטרפותו של בנו הרברט ל-Hitler Jugend קיבל התקף לב ונפטר זמן קצר לאחר-מכן.

טומאשעק, משכיל ורחב אופקים וכן אוהב העם הרומני, פירסם מחקרים רבים בתחומי הפולקלור והספרות הרומנית, הארכיאולוגיה וההיסטוריה של סירט (ביניהם שחזור ארכיאולוגי של המצודה העתיקה על הגבעה - Ruina). פציפיסט בלתי מתפשר, הוא התקומם נגד המלחמה ונגד "תעשיית הרצח של אנשים". בחיבורו Vollzionismus oder Geist der Protokolle der Weisen von Zion, Weltfrieden Union, 1932, טען לעידוד היהודים למימוש ההגדרה העצמית. ניהל פעילות פובליציסטית ענפה למען כינון שלום עולמי, המושתת על פרלמנט

עולמי, שפה בינלאומית (Esperanto) ומטבע בינלאומי. למד אספרנטו וקיים קשרים ענפים עם החוגים של דר' זמנהוף, היוזם והממציא של שפה זו. טען למען הפרדת הדת מהמדינה והציע עוד שורה ארוכה של רפורמות בניהול המדינות. הגיש את מועמדותו לפרס Nobel אך לא נמצאו לו תומכים רבים ולא היה הד רחב לרעיונותיו האוטופיסטיים.

מינה אוהרינגר (וואיקו) — הקומוניסטית

ידעתי שיש לי קרובה בשם מינה אוהרינגר (Ohringer), פעילה קומוניסטית שפעלה לצד אנה פאוקר, ישבה בבית-הכלא ברומניה, עברה לברית-המועצות, חזרה לרומניה, התחתנה עם מנהיג קומוניסטי ידוע, שטפן וואיקו Ştefan Voicu, עורך של ירחון אידיאולוגי יוקרתי של המפלגה הקומוניסטית ומנסח נאומים עבור צ'אושסקו.

בהיותי בבוקרשט ב-1968, בפעם הראשונה לאחר היעדרות של 23 שנה, נשאלתי על-ידי בת דודתי השחקנית ביאטה פרדנוב אם אסכים לבקר אצל מינה, המאושפזת בבית-החולים על שם אליאס.

לימוזינה אלגנטית שחורה, מכונית שרד של ראשי המפלגה, הוליכה אותי אליה. מצאתי אישה זקנה, כפופה, שבורה, שהקדישה את הביקור לתקיפת הציונות ומדינת ישראל. "אני יודעת על המתרחש בארצכם מהעיתונות הבינלאומית שמגיעה אלי," אמרה בפָתוֹס. הלהט האנטי-ציוני שלה היה ברור לי. היא ידעה שמאזינים לשיחתה עם אורחה, לכן היה עליה להוכיח למצותת כמה נאמנה היא לאנטי-ציונות שלה.

בספר הזיכרונות שפירסם בעלה שטפן וואיקו הוא מספר כיצד הכיר את הפעילה הסינדיקליסטית שהפכה להיות אישתו.

שטפן וואיקו היה אחראי על פעילות המפלגה באזור בוקובינה כממונה על פעילות האיגודים המקצועיים. הוא חיפש סוציאל-דמוקרטים שמאלנים, רדיקלים, קיצונים. נודע לו, שארגון שביתות היה מסור בידי מינה אוהרינגר, פעילה שמאלנית ורדיקלית. במסגרת חלוקת התפקידים היא היתה כפופה לו. תוך כדי הפעילות המשותפת הוא התאהב בה. הם מחליטים להתחתן בנישואים אזרחיים.

בקשר לטקס הנישואין מספר וואיקו בספר הזיכרונות שלו פרט פיקנטי. משרדי הנישואין של העירייה קבעו את המועד לטקס הפורמלי, הצנוע. אלא שמינה מקבלת מהמפלגה הוראה לצאת באותו מועד לטימישוארה למשימה חשובה. אין שום אפשרות לבטל את מועד הנסיעה או את מועד הנישואין. כדי להתגבר על התקלה, וואיקו מקבל פעילה שתתייצב ותציג עצמה כמינה

בפני הפקיד העורך את הטקס. התחבולה מצליחה. ואז וואיקו מתחתן עם חברת המפלגה שהתחזתה למינה.

בזמן מלחמת-העולם השנייה גורש שטפן וואיקו למחנה האסירים הפוליטיים ואפניארקה אשר בטרנסניסטריה. לפני כניסת הרוסים לואפניארקה, הוא מוחזר לרומניה לפי הוראות השלטונות, עם כל קבוצת האסירים שנשארה בחיים. איש צבא רומני, הקפיטן מוטורה, שומר עליהם ודואג שלא יאונה להם כל רע בדרכם חזרה. על כך הוענק למוטורה תואר חסיד אומות העולם.

היכן עברה מינה את המלחמה, זאת לא הצלחתי לברר. אחרי המלחמה, עם הפיכת רומניה למדינה קומוניסטית, הזוג וואיקו מגיע לצמרת המפלגה.

מפיו של הרב רוזן נודע לי, שכאשר התקרבו לסוף דרכם, הוא הסכים, בזכות יהדותם, לקבלם לבית-האבות היהודי שהוקם בכספי הג'וינט. כאן הם סיימו את חייהם לאחר שנים של מחלות וסבל.

י"א

ביתו הצנוע של הרופא דר׳ מאיר וייסמן בסירט

שמי בתיה (בטי) קוסובסקי לבית וייסמן. נולדתי בשנת 1925, כבתם של ד״ר מאיר וייסמן ושל חנה לבית פלדמן. אני אחותו הקטנה של קומן וייסמן, יליד שנת 1920.

גרנו בסירט החל משנת 1926, השנה שבה התמנה אבי לרופא ממשלתי בסירט והסביבה. בנוסף למשרתו כרופא ממשלתי, לימד אבי היגיינה לתלמידי תיכון, כיתות י״א ו-י״ב. כמו כן היה רופא צבאי בדרגת סרן וחבר מועצת העיר סירט. ביתנו היה בית ציוני במלוא מובן המלה. אבי שימש כיו״ר קרן קיימת לישראל, קרן היסוד ומכבי. הוא גם יסד, במסגרת מכבי, ספרייה רצינית אשר נשאה את שמו.

אבי היה מעורב בחיי הציבור בהתאם למעמדו. יהדותו היתה מורגשת. היטב ידעו שבשבתות ובימי חג יש לקרוא לד״ר וייסמן רק במקרים דחופים. ואילו בראש-השנה וביום הכיפורים נאלצו להוציאו — בעת הצורך — מבית-הכנסת. בימי חנוכה, חג המכבים, היה בביתנו מפגש של נוער מכבי, אבל גם תנועות אחרות היו באות. זכורות לי ההכנות של אימי לקראת המפגש הזה, שנמשכו ימים רבים. כן אני זוכרת את השירה שהיתה בוקעת מביתנו בימי חנוכה אלה, שירה בעברית שנמשכה עד מאוחר בלילה. אבא פירסם מאמרים בעיתון בלאו-וייס (Blau-Weiss) וגם הרצה לעתים על ציונות ועל בעיות אקטואליות. עברית היתה אחת השפות הרבות שבהן שלט על בורין. כמו-כן היה בקי במסורת היהודית שהיתה נהוגה בביתנו.

אמי היתה מבית חרשתנים מסורתיים, אישה נאורה ביותר, בבחינת ׳עזר כנגדו׳ בכל תפקידיו הרשמיים והציבוריים. כן עזרה לזולת. גם היא ידעה עברית. גם אחי ואנוכי למדנו עברית מגיל צעיר. לאחר-מכן היינו חניכי הנוער הציוני.

קשריו של אבא עם הסביבה היו טובים. היה בידידות עם רופא רומני שמילא את מקומו בעת הצורך. היה כומר בעיר שהיה בא לעתים קרובות לשחק שח-מט עם אבא ובמיוחד היה משחק אם אחי קומן, שהיה שחמטאי טוב מאוד. לנו לא היו חברים לא-יהודים מחוץ לבית-הספר. על כל פנים, לא זכורים לי חברים כאלה. במרוצת שירותו כרופא ממשלתי, הוענק לאבא אות הצטיינות מלכותי, נדמה לי

הגבוה ביותר המוענק לרופא, Virtutea Sanitară (מעלת הרפואה), וכל זה למרות היותו יהודי!

דר׳ מאיר וייסמן

בעיות לא היו חסרות לאבא, מחוץ למסגרת עבודתו הרפואית, כגון כאשר נתן את קולו הקובע במועצת העיר למועמד יהודי לתפקיד סגן מנהל בית-הספר התיכון, מול מועמדותו של כומר שאת שמו אינני זוכרת, או כשהיה צריך לאשפז בבית-החולים את בנו של מנהל התיכון, בגלל מחלה מידבקת (הם גרו בתחום בית-הספר). מי שחש בזה היה אחי, תלמיד ביה״ס התיכון בימים ההם.

בתקופת מימשל גוגה-קוזה, ביקש אבי לצאת לפנסיה מוקדמת ובקשתו נתקבלה. אז התמחה ברפואת שיניים בעיר קלוז׳ שבטרנסילבניה. אחי למד שם רפואה ואני בתיכון. משם חזרנו, דרך צ׳רנוביץ, לסירט. ולא בנקל, כי הגבולות היו סגורים ורק הודות למדי הסרן של אבי נתנו לו לעבור.

בזמן האבקואציה של היהודים, הועברנו לרדאוץ. שם הוצע לאבא להישאר עם כל המשפחה ולהמשיך לכהן כרופא. אבא סירב. הוא אמר שמה שיקרה לכל היהודים, יקרה גם לו. וכך אכן היה. גורשנו דרך אטאקי, עברנו את כל התלאות שבדרך והגענו למוגילב. למזלנו, פגשנו במוגילב רופא רומני בדרגת סגן אשר היה פקודו של אבא בצבא. הרופא הזה שאל: ״ד״ר וייסמן, מה אני יכול לעשות למענכם?״ כאילו לא ראה את הטלאי הצהוב על בגדינו. אבי ביקש ממנו, אם אפשר להשיג עבורו אישור, שנישאר במוגילב ולא נצא הלאה בשיירות. למחרת היום היה לנו אישור להישאר במוגילב.

אבי היה אחד הרופאים שטיפלו בחולי הטיפוס הרבים. גם הוא נדבק עד-מהרה ונפטר מהמחלה. אימנו נפטרה לפניו, גם כן מטיפוס. נשארנו אני ואחי במצב קשה. מחלת הטיפוס, כינים ומחסור היו גם מנת חלקנו. כל זה נמשך עד שנת 1944, כאשר שוחררנו על-ידי הצבא הרוסי.

עברה עלינו עוד שנה קשה עד שחזרנו לסירט. מסירט נסענו לבוקרשט להכשרה בקולנטינה. זכינו בכך הודות ליצחק ארצי, חבר נעורים של אחי קומן. משם יצאנו לארץ-ישראל בעלייה ב', דרך הונגריה, אוסטריה ואיטליה ובשנת 1946 הגענו ארצה, אבל כל אחד מאיתנו בנפרד, לפי היכולת.

אחי למד אדריכלות ועבד כאדריכל במשך שנים במשרד גדול. הוא שימש גם כמורה באורט גבעתיים ואחראי למגמת אדריכלות באורט רמת יוסף ובת ים, עד שפרש לגימלאות.

אני פרשתי לגימלאות מעיריית תל-אביב, שבה שימשתי בתפקיד חשב באגף הרווחה, בשירותי הרפואה הציבורית ובמוסד לקשישים בגבעת השלושה.

בתיה קוסובסקי (לבית וייסמן)

חיים קראפט

חיים קראפט ז"ל, אחד ממייסדי ומנהיגי פועלי ציון שמאל ברומניה. שייך לקבוצה אשר יחד עם ברל לוקר, איש קוטי (ביטעלץ), יסדה בגימנסיה בסירט ארגון תלמידים ציוני לצורך השכלה עצמית. הארגון מתרחב ומתפתח. מהתחלות צנועות ונאיביות אלו, מצליח חיים קראפט להקים ברומניה את תנועת פועלי ציון הרדיקלית, הידועה כ"פועלי ציון שמאל".

חיים קראפט

חיים קראפט נולד ב-1887 בכפר בחבל בוטושן. שלטונות רומניה מכריחים את המשפחה לעזוב את הכפר. הם בוחרים להתיישב באוסטריה, בעיר סירט.

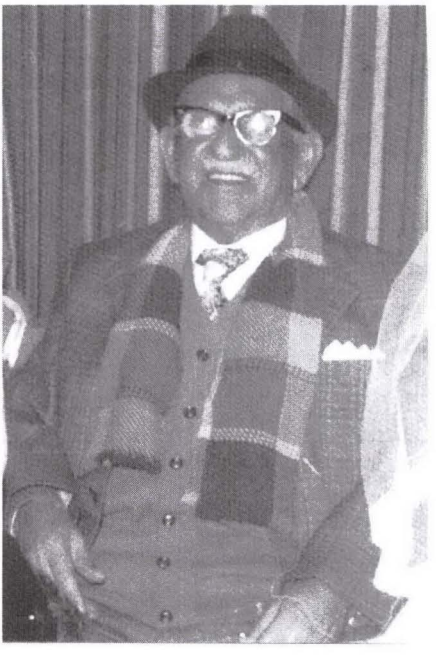
כתלמידים לומדים קראפט וחבריו על המהפכה הסובייטית, ועושים היכרות עם כתביהם של בער ברורוכוב ודר' חיים ז'יטלובסקי, עד שהם מקימים את תנועת "פרחי ציון", במטרה להרבות הסברה ציונית ותרבות בשורות האוכלוסייה.

חיים קראפט החל את לימודיו בווינה. הוא לקח חלק בוועידת הלשונות (שפראך־קאנפערענץ), שנערכה ב-1908 בצ'רנוביץ. בוועידה זו נקבעו היחסים בין אידיש לעברית כשתי הלשונות של העם היהודי. בצ'רנוביץ עובד חיים קראפט כעיתונאי, מורה לשפות ופילולוג. כאן הוא מצטרף לפועלי ציון ומקים תוך זמן קצר אגף רדיקלי שמאלי בשורות התנועה. הוא מקרב אליו לפעילות המפלגתית כוחות צעירים, ביניהם דר' שלמה ביקל ויעקב שטערבערג. ב-1921 מתרחש הפילוג. חיים קראפט מתייצב בראש האגף השמאלי בבוקובינה. פעילותו מתפשטת על פני מולדובה ובסרביה. תוך כדי פעילותו הפוליטית, הוא גם מקים את ה"קולטור פעדעראציע" (פדרציית התרבות), המפתחת פעילות תרבותית והסברתית רחבה. על פעילי הפדרציה נמנה גם סופר המשלים המפורסם, אליעזר שטיינבארג.

ב-1928 הוא עובר לבוקרשט. יחד עם דר' ביקל ויעקב שטערנבערג, הוא מקים בבירת רומניה "ליגה לתרבות", פעילה אף היא.
בתוקף תפקידיו, הוא נוטל חלק בוועידה העולמית לענייני תרבות בפריז ב-1937. אחד היעדים של התנועה היה גיוס נגד הפאשיזם והאנטישמיות.
עם כניסת הרוסים לצ'רנוביץ עזב חיים קראפט את רומניה. בצ'רנוביץ הקומוניסטית הוא הפך למורה לאידיש. עם פרוץ המלחמה ב-1941 הוא מצליח לברוח לאוזבקיסטן. הוא חוזר ב-1946 לבוקרשט, שבור ומאוכזב.
על אף הכל, הוא חוזר לעיסוקים ציבוריים ועיתונאיים וב-1947 נבחר ליו"ר אחדות העבודה-פועלי ציון. כנציג תנועתו הוא נבחר להנהלת התנועה הציונית ברומניה והיה על הכוונת של ה"יבסקציה" הרומנית. אלמלא התעוור, היה נאסר יחד עם שאר "אסירי ציון".
את רישיון העלייה קיבל רק ב-1957. חבריו, משה ארם, יצחק זרובבל וניר רפלקעס, מקבלים אותו בזרועות פתוחות.
נכותו מנעה ממנו פעילות אינטנסיבית. הוא נפטר ב-1964.
בספר היובל ליום הולדתו ה-75 של זרובבל, התפרסמו פרטים ביוגרפיים על חיים קרפאט. בספרו "רומניה", מכנה דר' שלמה ביקל את חיים קרפט "א וועטעראן פונם פועלי-ציון און פון יידישער קולטור-ארבעט".

אליעזר ברכר

אחרי פטירתו של מזכיר ועד הקהילה הוותיק יהושע (אוסיאש) ושלר באמצע שנות השלושים, נתקבל למשרה זאת אליעזר ברכר, אשר שימש מקודם מנהל החשבונות של הוועד.

אליעזר ברכר ז"ל

אליעזר ברכר, בנם של חיים יואל וחוה ברכר, מתושביה הוותיקים של העיר סירט, היה אדם מוכשר, מנהל חשבונות מוסמך, בוגר ביה"ס למינהל ומסחר בעיר צ'רנוביץ. היה מצוי בפוליטיקה המקומית, הן של היהודים והן של הלא-יהודים, מעורה ופעיל בחיים הציבוריים התוססים בעיר. מחונן בתפיסה מהירה ובשכל ישר, ידע תמיד להימצא במקום הנכון ובזמן הנכון. היה יועצם של סוחרים ובעלי עסקים ומנהל פנקסי הרישום שלהם, שנדרשו לנהלם על פי החוק. במסגרת ועד הקהילה היה מעורה היטב בכל תחום ותחום שבהם פעל הוועד, הרבה מעבר לגבולות משרתו. הוא היה מומחה לכל ענפי הפקידות: הנהלת חשבונות, ניהול פנקסים, הנפקת מסמכים, ניסוח וסגנון מכתבים בגרמנית, אידיש, רומנית וגם בעברית. בשנות הגירוש שהה בדז'ורין שבטרנסניסטריה וגם שם היה פעיל בחיים הציבוריים, על אף התנאים הקשים שבהם חיה משפחתו.

עם שובו לסירט בסוף שנת 1944, התגייס עם כמה אנשי ציבור, אברהם פריזר, מיכאל דראך, לייבו לנגנאור, לייבלה קרפט ואחיו יולי וסמי, משה אליעזר שחר,

ליבלה וסרמן, בובי רוזנראוך ואחרים, למען ארגונה מחדש של קהילת סירט השכולה והמדולדלת. תקופה קצרה שימש שוב כמזכיר הקהילה ויחד עם הנהלתה פתח מחדש שלושה בתי-כנסת: בית הכנסת הגדול, בית המדרש הגדול ובית הכנסת לבעלי מלאכה. כן נפתח מחדש בית השחיטה והוקמה מחדש החברא קדישא. במסגרת ההתארגנות המחודשת הוא שיגר מכתב בקשה לרב ברוך הגר ז"ל, שהתגורר אז זמנית בעיר בראשוב, והזמינו, בשם הקהילה, לשוב ולתפוס את משרת רב העיר. הבקשה נענתה בשלילה על ידי הרב, ואז פעל נמרצות לקבלתו של הגאון הרב מרדכי שיבר זצ"ל לרב העיר, שהוכתר כרבה של סירט באמצע שנת 1947.

בשנת 1948 נתקבל למשרת מזכיר העירייה, ובמסגרתה פעל רבות למען יהודי העיר, דבר שעורר חשדנותם של חברי הנהגת המפלגה הקומוניסטית המקומית, שארבה לו על כל צעד ושעל. באמצע שנת 1951, כשהוא חש מאויים ונתון בסכנה, הצליח להימלט בעור שיניו ולעלות ארצה. הוא התיישב ביוקנעם ליד בתו נעמי (סוזי) המר. זמן קצר לאחר בואו נתקבל לעבודה כמנהל חשבונות של חברת 'אגרא', משרה שהחזיק בה בהצלחה עד ימיו האחרונים. אליעזר ברכר נפטר בשנת 1978 ונטמן בבית-החיים שביוקנעם.

פ"ה

ינקו וינדיש (1921-1992)

ינקו וינדיש ז"ל היה סגן וממלא-מקום ראש עיריית נצרת עילית כאשר נפטר סמוך ליום הולדתו ה-71, ב-17 בספטמבר 1992, לאחר מאבק עיקש במחלה חשוכת מרפא.

הכל אהבו אותו. למעמדו המוניציפאלי הגיע אחרי מאבק קשה. שנים היה ראש האופוזיציה. ינקו היה איש מעשים. הוא אהב לעשות בגדול ובקטן. לא רבים היו כמותו שאהבו לעזור לבריות, ששימשו דלת ואוזן קשובה לאזרח הקטן במצוקותיו. כאשר גבר רצונו לעשות הוא הצטרף לקואליציה העירונית בראשותו של ראש העירייה מנחם אריאב.

ינקו היה מעמודי התווך של הקהילה וחי את חיי היישוב ותושביו כחלק בלתי נפרד מהווייתו.

כתב עליו מנחם אריאב בדברי פרידה מהנפטר:

> "תשומת לב ודאגה לזולת, רצון עקבי לסייע לחלש באכפתיות ובמעורבות. היעדר גינונים ויחס ישיר ואישי היו ממאפייניו הן בעבודה, הן במסגרות פרטיות."

ואילו רבה הראשי של העיר הר' פנחס מילר כינה אותו שתדלן העיר, בעל לב טוב, "אוהב צדקה ורודף חסד, החש תמיד לעזרת הזולת ונאבק עם מי שנאבק כדי לעשות טובות לאחיו השרויים במצוקה שפנו אליו. הוא לא היה איש הדיבורים אלא איש המעשים."

בנוסח זה הספידו אותו כולם, כל אלה שהכירוהו תוך כדי מילוי תפקידיו בנצרת עילית.

ינקו וינדיש היה פעיל בהידוק היחסים במסגרת ברית ערים בין נצרת עילית לבין העיר לברקוזן אשר בגרמניה.

נשיא גרמניה דהיום יוהנס ראו, אז ראש ממשלת נורדריין וסטפלן, אשר לברקוזן נמצאת בתחומה, כתב בהיוודע מותו: "אני רוחש כבוד גדול לכל שעשה בחייו ובעיקר לפועלו הבלתי נלאה למען ההתפייסות הגרמנית-יהודית."

להלן מכתב ששיגרתי למשפחה ולעיריית נצרת עילית לאחר מותו:

ינקו וינדיש (באמצע) בחברת הזוג ריקה וסמי הולינגר

על ינקו ז"ל, ידיד נעורים

הידיעה על מותו של חבר נעורי ינקו (יעקב) וינדיש ז"ל, ירדה עלי כמו רעם ביום בהיר. מספר ימים לפני-כן קיימתי קשר אישי איתו. לא העליתי אז על הדעת שקשר זה יהיה האחרון בינינו.

גדלנו יחד בעיר סירט. האימהות שלנו היו חברות. הלכנו יחד לאותו בית-ספר. במשך שנים היינו חברים לכיתה, לשמחות ילדות ונעורים, לעצב. יחד גילינו את העולם. המצוקה היהודית הובילה את כולנו לחיי תנועת הנוער הציונית.

שנות המלחמה הפרידו בינינו. בטרנסניסטריה הוא היה במחנה אובודובקה. על אף האיסורים, הוא הצליח לעלות ארצה. שמחתי לפגוש את ינקו ז"ל בארץ ולשמוע על השתלבותו בחיים הפוליטיים והציבוריים בנצרת. הוא הפך לאחד מבוני ומפתחי עיר חדשה זו.

כאשר בן עיר היה זקוק לעזרה ונמצא באזור, פניתי לינקו ז"ל או למנחם אריאב ייבדל לחיים ארוכים. אף פעם לא יצאתי מאוכזב.

ינקו אהב לעשות טובות ליהודים. הטיפול היה אישי ולא ביורוקרטי, כמקובל במקום שבו איש מכיר את רעהו, והאוכלוסייה כולה היא בבחינת משפחה אחת גדולה.

ינקו ז״ל לא ניתק את עצמו ממקום מוצאו. אחת לכמה שנים נהג להגיע לאזכרה השנתית של יוצאי סירט, לפגוש את שרידי הקהילה, לחזור אחורנית לחיי קהילה מפוארת שעיצבה את כולנו ואשר ממנה נשארו אך מעט שרידים בארץ ובעולם, בית הקברות, והזיכרונות בליבנו.

כמה חבל שינקו ז״ל הלך שעה שהיה בדעיצומן של פעילות ותנופה. עם מותו של חבר נעורים מת גם משהו מאיתנו. הליכתו בטרם עת היא לא רק אבידה לפרידה אלמנתו, לבני משפחתו, לקרוביו, לידידיו, כי אם לנצרת עילית. איתו הסתלק אחד מחלוצי הגליל, פטריוט, בונה עיר יהודית וחיים יהודיים בעיר ובאזור.

חבל על דאבדין בטרם עת. זכרו יוסיף לחיות במפעלים שבהם יש לו חלק ובלבבות של כל אלה שהכירוהו ואהבוהו.

לינקו לא היו ילדים משלו. ילדיו היו ילדי העיר נצרת עילית. בשל אהבתו לילדים היה משקיע עבודה ומרץ מיוחדים בתמיכה במערכת החינוך של העיר. הוא היה נשוי לפרידה לבית ליקוורניך, בתו של וובה ליבלורניך ז״ל, שהיה איש מושב ציפורי (לא רחוק מנצרת).

בינתיים גם רעייתו הלכה לעולמה. שניהם מונחים זה לצד זה בבית העלמין בנצרת, שהוא טיפח במסגרת תפקידו. יהא זכרם ברוך!

י״א

דר׳ מטה שריינר (ונדר)

חברתי דר׳ מטה שריינר ז״ל למשפחת ונדר נפטרה ביולי 2002 בביתה שבבוקרשט, לאחר שנים של סבל ומחלה.
מטה היתה בת למשפחה שורשית וותיקה. הדוד של אביה היה איזק בראל, ראש עיריית סירט בתקופה האוסטרו-הונגרית. אמה, אספינה ונדר, היתה בת למשפחת רדליך מצ׳רנוביץ.
על אף מצבה הכלכלי הקשה, משפחת ונדר רכשה את חנות הספרים של מקס לסט.
מטה סיימה את לימודיה התיכוניים בסירט ואחר-כך בצ׳רנוביץ, לאחר שנסגרו הכיתות הגבוהות בתיכון של סירט. בתקופה זו היא מצטרפת לנוער הציוני ועל אף היותה בת יחידה היא עוזבת את סירט ועוברת להכשרה בבוקרשט לקראת עלייה לארץ-ישראל.
זו היתה פרידה לעולמים מהוריה. משפחת ונדר גורשה לטרנסניסטריה ונספתה במחלות ובקור בציבולובקה. אמה כאבה את הפרידה מבתה היחידה ובכל זאת שמעתי אותה אומרת: ״טוב שמטה איננה איתנו ולא עברה את דרך היסורים שעברנו אנחנו.״
בבוקרשט היא נרשמה למכללה עבור סטודנטים יהודים על שם אונסקו ובתום המלחמה החלה ללמוד בפקולטה לרפואה של אוניברסיטת בוקרשט. היא סיימה את לימודיה בתואר דוקטור לרפואה בשנת 1945. כל השנים היא עבדה כרופאת ילדים.
מטה נישאה לרופא השיניים מרטין שריינר. לא נולדו להם ילדים. הוא נפטר לפניה. בסוף ימיה עברו על מטה שנים קשות של בדידות, מחלות וסבל.
יהי זכרה ברוך.

מדי וייניש (אנדרמן)

דר׳ אליאס ויינשטיין

שני עיתונים יומיים בשפה הגרמנית יצאו לאור בצ׳רנוביץ: Morgenblatt — עיתון הבוקר, ו-Allgemeine Zeitung — עיתון כללי. העורך האחראי של מורגנבלאט היה ד״ר אליאס ויינשטיין ז״ל, יליד סירט. בשחר נעוריו, עוד בהיותו תלמיד בבית-הספר התיכון בסירט, הוא הקים תנועה ציונית.
הוא סיים את לימודיו האוניברסיטאיים במשפטים בצ׳רנוביץ. כסטודנט היה פעיל בארגון הסטודנטים הציוניים חשמוניאה (Hasmonaea). כל חייו נשאר קשור לתנועה אקדמית זו.
בתום לימודיו האוניברסיטאיים פנה לעיתונאות. הטמפרמנט הלוחם שלו והשכלתו הרחבה התאימו למקצוע לוחם, שנשקו הוא העט.
במורגנבלאט הוא הגיע למעמד של עורך אחראי. מורגנבלאט היה עיתון של קהל קוראים יהודי, מפרסמים יהודים ועיתונאים יהודים. הוא לא נרתע להציג את עצמו כעיתון יהודי, והיה כלי חשוב במאבק יהודי בוקובינה על האינטרסים החיוניים שלהם. הקו של העיתון היה יהודי-לאומי. מורגנבלאט לחם בחזיתות שונות, בפנים ובחוץ.
בתחום הפנימי הוא יצא באומץ נגד העשירים היהודים בשל נטיותיהם להתבוללות ונגד יהודים שחיפשו דרכים לשיתוף פעולה עם המפלגות הרומניות.
מורגנבלאט ייצג קו של גאווה יהודית ואומץ להילחם נגד צוררי היהודים ולמען זכויות היהודים. קו זה לא נעם לשלטונות הרומניים, שעשו כמיטב יכולתם לפגוע בעיתון, שהפך להיות מבצר של הרעיון היהודי הלאומי.
השנים הראשונות של מלחמת-העולם השנייה עברו על ד״ר ויינשטיין בצ׳רנוביץ. הוא חי אז את חוויות הגיטו ואת הדיפורטציה לטרנסניסטריה. לפני עלייתו ארצה הוא טעם את טעם השלטון של אנטונסקו ואלקסיאנו.
ב-1944 הגיע ד״ר ויינשטיין לארץ. לאחר חבלי קליטה טבעיים הוא ייסד ב-1945 את ביטאון הבוקובינאים Die Stimme (הקול). היה זה מעשה נועז והוא השקיע בו את מיטב ניסיונו העשיר.
די שטימה התגייס למאבק למען זכויות העולים. עם התחלת המאמצים למען פיצויים לנרדפי הנאצים והפשיסטים הוא גייס את העיתון לטובת המאמץ

להשגת פיצויים מגרמניה לקורבנות הרדיפות של אנטונסקו, של הנאצים ושל הפשיסטים הרומנים.
תוך כדי השתלבותו בחיי הארץ הוא נוכח לדעת שבנוסף לעיתון דרוש ליהודי בוקובינה גם ארגון יציג. יחד עם ד"ר מנפרד רייפר, הקים ד"ר ויינשטיין בספטמבר 1944 את "חוג יוצאי בוקובינה" שהצטרף, לאחר מו"מ, ל"ארגון עולי מרכז אירופה", ארגון הלנדסמנשפט של יהודי גרמניה בארץ (ה"ייקים"). בעקבות הסכמים עם עולי גרמניה נהנו העולים החדשים מבוקובינה מעזרה כספית מ"קופת העזר". מספר קטן של חברים קיבלו שיכון בחולון.
עם תחילת עליית ההמונים לאחר קום המדינה, הוקם ארגון מקביל, "התאחדות עולי בוקובינה". מאמצים אישיים משורות הבוקובינאים לעידוד האיחוד בין שני הארגונים הוכתרו בהצלחה. הארגון המאוחד החדש הקים מנגנון המשרת את אלפי יוצאי בוקובינה במאמציהם לקבל פיצויים מגרמניה.
בפברואר 1955 נבחר ד"ר ויינשטיין ליו"ר ההתאחדות. התקופה הצטיינה במאבקים ארגוניים והסברתיים, שנועדו להבטיח את זכאות יוצאי בוקובינה לפיצויים. ד"ר ויינשטיין שירת מאבקים אלה בכשרון ובנאמנות. הוא הוביל את המשא-ומתן עם ממשלת גרמניה, הפרלמנט, המחוקקים וה"קליימס קונפרנס" (Claims Conference).
על אף מצבו הבריאותי הרעוע יצא ד"ר ויינשטיין ב-1965 לפרנקפורט בשליחות נושא הפיצויים ליוצאי בוקובינה. הוא נפטר שם באורח פתאומי ב-28 בפברואר 1965.
ד"ר ויינשטיין ניצב בגלריה של יוצאי סירט ששירתו לא רק את בני עירם כי אם את כל יוצאי בוקובינה ואת מטרות העם היהודי.

י"א

רבקה גבעון-אונטרפורט

ילידת סירט (1921), לבית פֶּדֶר-אונטרפורט, משפחה דתית-חסידית. רבקה ז"ל למדה במוסדות חינוך דתיים.

רבקה גבעון־אונטרפורט

עם הקמת קן תנועת נוער הציוני בסירט, הצטרפה לתנועה חלוצית זו. בחודש מאי 1940 עזבה את סירט ויצאה לחוות ההכשרה של התנועה בבוקרשט ושם עברה את תקופת הסבל של "ימי המרד" של "משמר הברזל". בשנת 1941 הגיעה ארצה באוניית המעפילים דריאן 2 ולאחר שנת מעצר במחנה עתלית, עברה הכשרה עם גרעין התנועה בקבוצת גבע ובאשדות יעקב, כחלק מקבוצת במאבק, מייסדי אלוני אבא.

המשפחה שנשארה בסירט גורשה בשנת 1941 לטרנסניסטריה, ושם נספו אביה ואחותה צִירְל. האם שרה ושני ילדים תשושים חזרו לרומניה, הגיעו ארצה דרך מחנות קפריסין בשנת 1948 ונקלטו בצפת. שרה פדר ז"ל נטמנה בבית-העלמין בצפת. הבנים: יצחק פדר הוא תושב צפת כיום וחיים פדר הוא תושב כפר סבא.

רבקה נישאה לחבר התנועה, ישראל גבעון (איזיו וידברג, יליד צ'רנוביץ).

היא נפטרה ב-8 בנובמבר 2001, לאחר מחלה קצרה אך קשה, והשאירה מתאבלים בעל, שני בנים, נכדים, נכדות, אחים ובני משפחה אחרים.

דר' שמואל אנצר

בשנות מלחמת-העולם השנייה כיהן דר' שמואל אנצר ז"ל כחבר ההנהלה הציונית וראש המשרד הארצישראלי — Oficiul Palestinian.
הוא נמנה אז עם פעילי תנועת העבודה הציונית, שהיתה ידועה בשם 'בניין ארץ'. במסגרת מינויים מפלגתיים הוא צורף מטעם מפלגתו לאקזקוטיבה הציונית בראשותו של עו"ד מישו בנווניסטי.
ד"ר שמואל אנצר היה יליד סירט, בן למשפחה דתית שהיו בה שישה ילדים. הוא לומד משפטים בווינה ועם פרוץ המלחמה הוא מתגייס לצבא האוסטרו-הונגרי ואף נפצע ברגלו.
אחרי המלחמה הוא מסיים את לימודיו. על פעילותו עד 1941 לא מצאנו מידע, אך אנחנו מגלים אותו שוב ב-1941 בבוקרשט, פעיל ציוני מרכזי.
יחד עם כהונתו כחבר האקזקוטיבה הציונית הוא מקבל מינוי כראש המשרד הארצישראלי. כאשר פורץ ריב סמכויות בין האקזקוטיבה הציונית למשלחת הארצישראלית בקושטא בראשותו של חיים ברלס, אנצר מקבל גיבוי מקושטא. תפקידו המעשי היה לטפל בעולים בעלי סרטיפיקטים.
תוך כדי לחץ מקושטא לפתח מקורות עלייה חדשים, עובר אנצר לטיפוח עליית צעירים ונוער. הוא מתכנן עלייה של 300 צעירים. בסופו של דבר, בשנת 1943 עולים ארצה בדרך היבשה 77 צעירים. בראש הקבוצה עומד המנהיג הציוני עו"ד מאיר סגל. בעלייה זו יש גם אנשי תנועות נוער ובניהם של יהודים אמידים רבים ששילמו סכומים גדולים תמורת מקום עלייה.
אנצר עובר לארגון מספר ספינות קטנות. סכסוך חדש עם האקזקוטיבה מתפתח כאשר איש עסקים יווני ערמומי ומושחת בשם פנדליס מציע למשרד את הספינה סמירני. בהתערבות משלחת הסוכנות בקושטא הלוחצת למען עלייה בכל התנאים ובכל האמצעים, מתייצב אנצר נגד האקזקוטיבה ותומך בהצעת פנדליס. לאחר מעצר הציונים בפברואר 1944 נבחר א.ל. זיסו לנשיא ההסתדרות הציונית וכן לראש המשרד לארגון העלייה. זיסו נכנע ללחצים והסכים לשיתוף פעולה עם אנצר.

מאיר אנצר

מאיר אנצר ז"ל היה מראשי תנועת המושבים בישראל. הוא עשה רבות בתחום קליטת העולים במושבים ולאחר-מכך בתחום פיתוח יחסי חוץ של תנועת המושבים עם המדינות החדשות שקמו באפריקה ואסיה והיו מעוניינות בסיוע חוץ ובחירת המושב כמודל לארגון החקלאות.

מאיר אנצר

מאיר אנצר נולד ב-1922 בסירט. הוא גדל בבית ציוני ואת השכלתו רכש בגימנסיה היהודית בצ'רנוביץ. כתלמיד, נמנה עם פעילי השומר הצעיר. ב-1942 הוא עוזב את רומניה על סיפונה של אחת הספינות הקטנות שאורגנו על ידי קרובו, דר' שמואל אנצר. האוניה טובעת בדרך ומאיר מוצא מקלט בתורכיה.

לאחר משא-ומתן ממושך מסכימים הבריטים לגרשו לקפריסין במעמד עציר נתין ארץ אויב.

מאיר מצליח לברוח מקפריסין לדמשק ולהגיע משם לארץ־ישראל ב-1943. בארץ הוא מסיים לימודיו בירושלים וברחובות כאגרונום. במסגרת עיסוקיו בשנות לימודיו כמדריך בעליית הנוער יצא לו לטפל גם בילדי טרנסניסטריה, שהראשונים ביניהם הגיעו אז לארץ.

בעודו סטודנט הצטרף לפלמ"ח, היה שותף לפעולות נועזות, בין השאר סיור בסוריה שבו הוא נתפס.

במלחמת העצמאות שירת בחטיבת גבעתי ואף נפצע. לאחר השחרור מהשירות בצה"ל, מזמין אותו יצחק קורן, אז מזכיר תנועת המושבים, לעבוד בתנועת המושבים כמומחה.
בימי העלייה ההמונית ובמאמץ לקלוט עולים חדשים במושבים, מצטרף אנצר לציבור הקולטים המצליחים.
קורן מעמיד אותו גם בראש חברת מת"ח (מפעלי תעסוקה חקלאית). החברה יוזמת תוכניות תעסוקה למושבים.
מאיר אנצר, ששלט בשפות רבות, נכנס לפעילות הבינלאומית של תנועת המושבים. הוא עומד בראש האיכר העובד, שלוחת תנועות המושבים לתפוצה היהודית. הוא משתתף בכינוסים בינלאומיים של הארגונים הנלחמים ברעב ונוטל חלק בסיוע שמגישה ישראל למדינות המתפתחות.
הוא נפטר בגיל 43 מחמת התקף לב.
השאיר אלמנה ושני בנים. ספר הזיכרון שיצא לאור להנצחתו מרבה בשבחים לאדם טוב, ידידותי, עליז ונמרץ, שפעל בהצטיינות בתחומים רבים, והלך לעולמו בטרם עת.

דר׳ יוסף אברהמוביץ (1866-1936)

דר׳ יוסף אברהמוביץ ז״ל ניצב במחצית הראשונה של שנות השלושים, ביחד עם ידידו העו״ד יוסף גולדהאמר, בראש הנהגת ההסתדרות הציונית בסירט, שהיתה זהה באותם ימים עם מפלגת הציונים הכלליים (אלגעמיינע ציוניסטען). הוא נולד בשנת 1866 בכפר פוזוראטה (Pojorâta) ולמד את לימודיו התיכוניים והגבוהים בצ׳רנוביץ. היה פעיל משחר נעוריו בתנועה הציונית. למד היטב עברית, בביתו שררה אווירה עברית ובעבודתו בתנועה הציונית התמסר דר׳ אברהמוביץ הרבה לחינוך העברי. בעת שחברו דר׳ גולדהאמר התמסר בעבודתו הציבורית בעיקר לפעילות במועצת העירייה ובראש הקהילה היהודית, עמד דר׳ אברהמוביץ, שהיה גם חבר במועצת הקהילה ובמועצת העיר, על משמר הערכים הציוניים ופעל למען שמירת הטוהר של הערכים הציוניים בפעולתם של נציגי התנועה הציונית. היה מקורב ביותר אל הנוער הציוני. הוא עשה רבות למען החינוך העברי בקהילה ועמד גם בראש הפעילות הענפה של המועדון הציוני והספרייה הציבורית העשירה שלידו. הוא נפטר

ד״ר יוסף אברהמוביץ

לפתע בשנת 1936 בגיל 50. בימיו האחרונים עמד בראש המערכה הציבורית נגד התערבותו של השלטון הרומני בפיזור ההנהלה הנבחרת של הקהילה היהודית, במינוי ראש קהילה ממונה ובבחירת רב ראשי נבחר חדש. אף כי הוא העריך את אישיותו של ר' ברוך הגר, בנו הצעיר של ר' ישראל הגר ("סרולניו"), התנגד בחריפות להתערבותו של הסנטור גיאורגה פלונדור במערכת הבחירות לבחירתו כרב ראשי הקהילה. רק אחרי בחירה נוספת של הרב, השלימו ביניהם הרב הגר, שהיה רב אהוב ומוערך ביותר בקהילה, ודר' אברהמוביץ.

בתו הבכורה, לידיה, נמנתה עם מייסדי קן הנוער הציוני בסירט והיתה תקופה ארוכה למדי ראש הקן. היא נמנתה עם החלוצים הראשונים של התנועה, שיצאו להכשרה, אך עלתה לארץ באיחור זמן, בשנת 1948. גם בתו הצעירה, אירמה, עלתה לארץ באותה שנה.

ד"ש

חזן העיר

הרב ר' שלום אליעזר רוטר ז"ל, בן לשושלת אדמו"רים ורבנים, כיהן כחזן בית-הכנסת הגדול בסירט משנת 1928 עד הגירוש לטרנסניסטריה. מתפללי בית-הכנסת התענגו על תפילתו הערבה והמרגשת, שהיה בה מעין מיזוג בין תפילת 'חזן' לתפילת 'בעל תפילה'. במסגרת משרתו הופיע באירועים חגיגיים של הקהילה ואף נדרש לערוך תפילות חגיגיות בימי החגים הלאומיים של רומניה, בנוכחות נציגי השלטונות וראשי הקהל, ובהשתתפות תלמידים יהודיים מבית-הספר היסודי ומהגימנסיה המקומית. אז ניתן היה לראותו מופיע באדרת חזנית, עטוף בטלית מעוטרת בעטרת כסף ולראשו מצנפת מקטיפה בצבע שחור...

החזן רוטר היה תלמיד חכם מובהק. יומם ולילה ישב בבית-הכנסת של חסידי סדיגורה ושקד על לימוד תורה, עד לשעות הקטנות של הלילה. הוא היה קורבן ראשון בעיר להתנפלות בריונית אנטישמית, כשבדרכו הביתה מבית-הכנסת, באחד מלילות החורף בתקופת המשטר של מפלגת קוזה-גוגה, הוכה קשות ונחבל בפניו ובכל חלקי גופו. למחרת חזר לבית-המדרש, לספסלו וללימודו.

הוּא היה בין הקורבנות הראשונים שנספו בטרנסניסטריה. אחרי נידודים אינסופיים , מלווים במכות אכזריות וסבל בל-יתואר, הגיע עם משפחתו, דרך מרקולשט, לקריזופול, ציבולובקה, אובודובקה, לווטחיפקה. שם חלה במחלת טיפוס הבטן הקטלנית, וכעבור ימים מעטים נפטר והוא בן ארבעים-ואחת שנה.

אחד מבניו הוא הרב הגאון ר' אהרון ישעיהו רוטר, המתגורר בבני ברק. במשך תקופה ארוכה שימש דוברו של הרב ש"ך זצ"ל. הוא התפרסם בספריו על התורה ובמיוחד בספרו הקלאסי 'שערי אהרון', שהגיע גם לתפוצות ישראל, ובספרו על טרנסניסטריה 'ההסתר והגילוי', שפירסם לפני כשלוש שנים.

פ"ה

עו"ד מרדכי שבולת (מרקוס ווביק)

עו"ד מרדכי שבולת

יליד העיר סירט, בנם של מנחם ווביק וחיה לבית ווסרמן, נכדם של ר' שלמה ווביק מעיירת מיהאלן, תלמיד חכם מובהק אשר הספיק לסיים שבע פעמים את כל הש"ס בחייו, ושל ר' דוד (דוגי) ווסרמן, מחשובי חסידי ויז'ניץ בעיר סירט ומהמקורבים הנאמנים ביותר של רב העיר, רבי ברוך הגר זצ"ל. מרדכי שבולת גדל בסירט, למד בתלמוד תורה ובכיתות הראשונות שבגימנסיה המקומית. מסוף שנות השלושים ועד אחרי תקופת השואה שהה בבוקרשט, בירת רומניה. בשנת 1948 עלה ארצה, למד משפטים באוניברסיטת ת"א ועבד בפרקליטות מחוז המרכז עד לשנת 1979. בשנת 1965 יצא להשתלמות בלונדון באוניברסיטת L.S.E. בשנת 1980 פתח משרד לעריכת דין בת"א, בתחום המשפט הפלילי לעברייני "הצווארון הלבן" ובתחום הפיננסי. תוך תקופה קצרה רכש לו שם של עו"ד מבריק, שנון וחריף ומספר גדול של לקוחות נמשך אליו. בימים של זוהר והצלחה זכר היטב את שרשיו והטיב עם הרבה אנשים, שמעדו והסתבכו. במקרים רבים הצליח להביא לזיכויים המוחלט או החלקי והציל בכך אותם ואת משפחותיהם מקריסה ומהתמוטטות, ולא תמיד תמורת שכר טרחה...

כנכד לחסידי ויז'ניץ, שמר על קשר עם האדמו"ר מויז'ניץ, והיו משפטים של חסידי ויז'ניץ אשר ניהל אותם תמורת שכר טרחה, שביקש להעבירו למוסדות ויז'ניץ, כנגד קבלה חתומה כדת וכדין. מלבד בקיאותו הרבה במשפט הפלילי והפיננסי, היה גם בעל ידע רב בהיסטוריה של עם ישראל ובארכיאולוגיה של ארץ־ישראל. בספרייתו העשירה ניתן היה למצוא ממיטב ספרי המחקר בשני הנושאים האלה.

עו"ד מרדכי שבולת נפטר בשנת 1999. בין המלווים הרבים, שהגיעו להלוויתו ברמת השרון, היו שופטים, עורכי דין ויהודים שהושיט להם עזרה משפטית, שהיתה עבורם 'הצלת נפשות'. בתו רנה ממשיכה בדרכי אביה. גם היא עורכת דין, ששמה הולך לפניה כאחת המבריקות והמוצלחות בתחום המשפט המסחרי.
פ"ה

פרופ׳ בלהה (ביילע) ורדי (צוצי גיטר)

סירט 1922—מונטריאול, קנדה 2000

לפני שנתיים הלכה לעולמה, בבית-אבות בוויקטוריה שבקנדה, פרופ׳ בלהה ורדי, רוויית ייסורי מחלה ששורשיה בסבלות גירוש טרנסניסטריה.
פרופ׳ בלהה ורדי נולדה בסירט בשנת 1922 למשפחה מוותיקי קהילת סירט. אביה, שלמה (צליק) גיטר, היה סוחר בהמות. דודה, פנחס גיטר, נמנה עם עשירי היהודים בבוקובינה והוא נודע בתרומות נדיבות ליוזמות חברתיות־קהילתיות ובסעד שהוא הגיש ליהודים במצוקה בשלהי העידן ההאבסבורגי ובשנות השלטון הרומני. מסלול חייה של צוצי היה חד-כיווני והוא הוקדש כל-כולו ללימודים. היתה תלמידה מצטיינת בבית-הספר היסודי וניגשה באופן פרטי לבחינות בית-הספר התיכון, לאחר סגירתו של בית-הספר התיכון לבנות. כתלמידה מצוינת ומתמידה, היא זכתה במעמד יוקרתי בקרב חוג חברותיה. במקביל, למדה עברית אצל אברהם קפלון, מורה פרטי מבסרביה ונשבתה בקסמי הלשון והתרבות העברית, שליווה כל ימות חייה.

פרופ׳ בלהה ורדי

בגיל 16 הצטרפה בראש חוג החברות שלה לתנועת הנוער הציוני והתמידה בפעילותה זו עד ימי הגירוש לטרנסניסטריה. היא נמשכה לפעילות לאו-דווקא בגין תכניה החלוציים-חינוכיים, כי אם בעיקר עקב תכניה הלימודיים. היא הופיעה תמיד בשיחות הקבוצה החינוכית כשמחברת בידה. שיחות אלה היוו בשבילה בעיקר מסגרת לימודית נוספת בתולדות ישראל, תולדות הציונות, פלשתינוגרפיה ועוד.

בגירוש טרנסניסטריה נפל בגורלה להתנסות, ביחד עם חברותיה, בסבלות הריכוז האכזרי בברשד. כמה מחברותיה נמקו בריכוז זה, אך למרות שלה עצמה עמד הכוח לשרוד, הרי סבלות הגירוש נחרתו עמוק בגופה ובנפשה ובערוב ימיה באו לביטוי במחלה אכזרית שפגעה בחוסנה הנפשי.

היא נישאה בטרנסניסטריה ויחד עם בעלה עלתה לארץ-ישראל בשנת 1946. ניסיון קליטתה של המשפחה בקיבוץ 'במאבק' בהרצליה לא עלה יפה. לאחר שירות קצר במשטרת ישראל, ירד בעלה מן הארץ והשתקע במונטריאול, קנדה. צוצי, שנשבתה, כאמור, בקסמי הלשון והתרבות העברית, סיימה את בית-המדרש למורים עבריים ואף לימדה פרק זמן בבית-ספר יסודי. בסופו של דבר היא נכנעה והלכה אחרי בעלה והשתקעה במונטריאול. היא סיימה שם לימודים אקדמיים בתרבות הקלאסית היוונית-רומית והגישה בהצטיינות דוקטורט בנושא: "היהודים בתרבות הקלאסית". היא התמחתה בהגותו של הפילוסוף פילון אלכסנדרוני. לימדה שנים מספר במכללה האקדמית של הישועים ע"ש לויולה, ואחר-כך עברה להורות באוניברסיטה היוקרתית מק-גיל במונטריאול.

אולם בנפשה היא נותרה רתוקה לארץ ולתרבות העברית. היא אהבה במיוחד את ירושלים ורכשה לה דירה בעיר זו. היא בילתה את כל חופשותיה ואת כל זמנה הפנוי בירושלים, בעיונים בספרייה הלאומית ובחוגים לימודיים. הצטיינה בהוראה האקדמית, אך לא הספיקה להגיע להישגים מחקריים.

המחלה, ששורשיה בסיוטי טרנסניסטריה, השתלטה עליה בשנים האחרונות לחייה. היא נאלצה לנטוש את ההוראה האקדמית, ולאחר שנות סבל כאוב היא גססה בבית-אבות בעיר ויקטוריה, בתחושת בדידות וניכור. כל שנות חייה היא נשאה בלבה את האהבה לירושלים ולתרבות העברית.

ד"ש

בעקבות ההורים

משפחה-פאָלקלאָר

פון איציק גאָטעסמאַן, ניו יורק

איך האָב דאָס מזל וואָס מײַן באָבע, ליפשע שעכטער-ווידמאַן, האט אָנגעשריבן אַ בוך זיכרונות פול מיט משפחה געשיכטעס און אַנעקדאָטן. פון דעסטוועגן, האָט זי נישט אַלץ געקענט אַרײַננעמען, בפרט פונעם טאַטנס צד, וואָס האָט געלעבט אין סערעט. האָב איך געוואָלט פאַרן לייענער דערציילן עטלעכע עפיזאָדן או פאָלקלאָרישע אַנעקדאָטן וועגן מײַן טאַטן און זײַן משפחה אין דער צײַט פון זײַן פיפטן יאָרצײַט, וואס פאַלט אויס יח סיון.

מײַן טאַטע און זײַן נאָמן יונה-הערש

ועען מײַן טאַטע איז געבוירן געוואָרן, האָט מען אים אַ נאָמען געגעבן יונה נאָך זײַן זיידן. וועו דאָס עופעלע איז ערנסט קראַנק געוואָרן באַלד נאָכן געבוירן ווערן, האט די גאַנצע משפחה זיך זייער געזאָרגט. האָט זיך זײַן טאַטן חיים געחלומט, אַז דאָס קינד איז קראַנק געוואָרן וויַיל מען האָט אים נישט ריכטיק געגעבן דעם נאָמען. עפעס האָט נישט געשטימט.

אין דער פרי, האָט דער זיידע חיים אײַנגעשפּאַנט א פערד און וואָגן או געפאָרן צום ראָטהויז אין שטעטל, ווו זײַן טאַטע יונה האָט אַמאָל געלעבט, אָנצוקוקן די דאָקומענטן. און זײַן חלום איז טאַקע געווען אַ ריכטיקער דער פולער נאָמען האָט באַדאַרפט זײַן יונה-צבי-הערש, און נישט בלויז יונה. האָט מען מײַן טאַטן געגעבן דעם ריכטיקן גאַנצן נאָמען און ער איז געזונט געוואָרן.

איז דאָס קליינע קינד יונה נאָך אַ מאָל ערנסט קראַנק געוואָרן. האָט מען אים "פאַרקויפט" צו דער מומע פּעפּי, פאַר עטלעכע גראָשנס, אַ סימבאָלישער משׂא-מתּן אָפּצונאַרן דעם מלאך-המוות. וען יונהלע איז דאָס מאָל געזונט געוואָרן און גיטל, די מאַמע, האָט אים געוואָלט צוריק "אָפּקויפן", האָט די מומע נישט געלאָזט, וויַיל זי האָט אויף זיך געפילט אַן אחריות, און ערשט אויף

זײַן בר-מיצווה איז יונה צוריק פאַרקופט געוואָרן צו זײַנע טאַטע-מאַמע.
צונעמענישן
אויב כּעלם איז געווען אַ שטאָט פון נאַראָנים, איז סערעט, דעם טאַטנס שטעטל אין דער בוקעווינע, געווען אַ צענטער פון חוזק-מאַכער. טאָמער האָט זיך בײַ עמעצן אַרויסגעכאַפּט אַ נאַריש ווערטל. אָדער מ׳האָט געהאַט עפּעס אַ מום, האָט סערעט אים באַלד צוגעקלעפּט אַ צונעמענישׂ.
ווען מײַן טאַטע האָט פאַרענדיקט דאָס לערנען אין חדר, האָט ער צו 14 יאָר זיך ווײַטער געלערנט בײַ אַ פּריוואַטן גמרא-מלמד, וואָס דער זיידע האָט אַראָפּגעבראַכט פון באָרשעוו, מאראמארעש. אַ תּלמיד-חכם איז דער מלמד טאַקע געווען, אָבער קיין וועלטסמענטש, זיכער נישט. ווען ער האָט צום ערשטן מאָל אין סערעט מקדש געווען די לבנה, האָט ער אַרויפגעקוקט צום הימל און באַמערקט: ״ס׳איז דאָך די זעלבע לבנה ווי בײַ אונדז אין באָרשעוו!״ האָט זיך צו אים צוגעקלעפּט דער צונאָמען — ״די באָרשעווער לבנה״.

ייִדן און גויים

ווי עס האָט זיך אָפּט געפּירט אין שטעטל, האָבן אפילו נישט-פאַרמעגלעכע משפּחות געהאַט דינסטן אַ מאָל יונגע שיקסעס, אַ מאָל עלטערע גויעס. זיי האָבן געאַרבעט און געווינט אַ סך יאָרן מיט זייערע ייִדישע באַלעבאַטים אונטער איין דאַך. מיט דער צײַט, האָבן זיי זיך אויסגעלערנט ייִדיש און אויך אַ ביסל ייִדישקייט. וועגן טאַטנס אוקראַיִנישער דינסט דערציילט מען, אַז ווען די קינדער האָבן אָנגעריט און אפשר געשטויסן די שבת-ליכט פרײַטיק צו נאַכטס, האָט די דינסט געשריגן אויף מאַמע-לשון: ״קינדער, מע טאָר נישט, ס׳איז מוקצה!״ ווען זי האָט חתונה געהאַט און איז אויפן אַנדערן טאָג קריקגעקומען צו דער אַרבעט, האָט מען זי געפרעגט: ״נו? ווי איז געווען די חתונה?״ — האָט זיך באַקלאָגט ״מענטשן זענען געווען, מוזיק איז געווען, טענץ זענען געווען אָבער קיין חופּה איז נישט געווען!״
פאַרשטייט זיך, אַז אויך וועגן פרנסה זענען אומגעגאַנגען כּלערליי מעשׂיות צווישן ייִדן און גויים. דער פעטער סראָל האָט געהאַט אַ קרעטשמע אין אַ דאָרף, און ווען ער האָט געכאַפּט אַ גוי ביים אַרויסגענעמען אַ הערינג פון אַ פאַס, האָט דער פּויער אים פירגעהאַלטן — ״שעם זיך סראָל!״

ביים וויזשניצער רבין

מײַן עלטער-פעטער סראָל איז געווען אַ הייסער וויזשניצער חסיד. ער איז געפֿאָרן צום רבין, ווען ס׳האָט זיך נאָר געלאָזט. איין מאָל אין אַ גרויס שטופּעניש, ווען אַ סך יִידן האָבן געוואָלט צוקומען צום רבין, האָט דער רבי דערזען סראָלן און אים געזאָגט ״סראָל, דו שטייסט? שטיי!״. און די פֿאָר ווערטער זענען בײַ דעם געטרײַען חסיד געווען אַזוי אָנגעלייגט, אַז ער פלעגט עס תּמיד דערציילן, ווי אַ סימן פון זײַן שטאַרק אָנגעזען בײַם רבין.

דער זיידע חיים האָט אויך געהאַלטן פונעם וויזשניצער רבין, כאָטש ער איז געווען אַ בעל-תּפילה בײַ די סאַדעגערער חסידים אין סערעט. אין דער ערשטער וועלט-מלחמה, האָבן אַ סך יונגע-לײַט זיך אויסבאַהאַלטן אויפן בוידעם אינעם וויזשניצער רבינס הויף. דער זיידע חיים איז געווען דאָרט כמעט אַ חודש, ווען דער רבי האָט אים געזאָגט ״חיים, מעגסט זיך שוין שטעלן צום מיליטער״. אַ פּנים, אַז צופיל חברה האבן געזוכט אַ מקום-מיקלט בײַם רבין אויפן בוידעם. ״אָבער רבי, איך האָב נישט קיין כּוח צו זײַן אַ סאָלדאַט״ — האָט ער געבעטן. דער רבי האָט אים פּאַרזיכערט, אַז ס׳וועט מיט אים גאָרנישט געשען. און ס׳איז טאַקע גאָרנישט געשען — חיים האָט געשיילט קאַרטאָפּל אין אַ מיליטערישער קיך און נאָך עטלעכע וואָכן, האָט מען אַלע אַרבעטער אין קיך געהייסן גיין אַהיים. שפּעטער האָבן די רוסן געגומען חיימען ווי אַן ערובניק, אָבער פון זייערע הענט איז ער אַרויס אַ גאַנצער.

מיינע מומעס סערל און רבקה

צווי ווערטלעך דערציילט מען וועגן דער מומע סערל ע״ה און איר צו לאַנגע יאָרן, דער מומע רבקה, צוויי פון מײַן טאַטנס שוועסטער. רבקה האָט אַהיימגעבראַכט איר באַריכט-קאַרטל פון שול און די צייכנס זענען נישט געווען פון די בעסטע. כּדי צו באַרויקן אירע טאַטע-מאַמע, האָט זיך פּאַרטיידיקט — ״טילי לערנט אַרגער!״

אין דער צײַט פון געטאָ אין טשערנאָוויץ האָט מען געדאַרפט האָבן ״פּאפּירן״ צו אַרבעטן, אַניט האָבן די רומענער פּאַרשיקט אין די לאַגערן פון

טראַנסניסטרע. סערל איז אַהיימגעקומען פון דער אַרבעט אין פאַבריק און געזיפצט, "נעבעך, העסיו, מען האָט אים אָפּגעזאָגט פון דער אַרבעט". "און וואָס איז וועגן דיר?" האָט מען זי געפרעגט. "מיך אויך!" — האָט זי געענטפערט.

דער זיידע חיים

דער זיידע חיים האָט געהאַט אַ גוטן קאָפּ אויף זיך, אָבער צו פּרנסה האָט ער נישט געהאַט קיין מזל. דאָס ביסל געלט וואָס ער האָט פאַרדינט, איז נעלם געוואָרן. ווען ער האָט געמאַכט די חשבונות און זיי האָבן נישט געשטימט, פלעג ער זיך באַקלאָגן פאַר זיין וויַיב גיטל "אוי, גיטל, דער שוואַרצער לאָך!" און דער זאָג איז געבליבן ביַי אונדז ווען געלט האָט געפעלט. חיים איז געהאָט געווען אין אַמעריקע עטלעכע יאָר פאַר דער ערשטער וועלט-מלחמה און געלעבט ביַי קרובים, ווו די באַלעבאָסטע איז געווען אַ גרויסע בריה. ווען ער איז קריקגעפאָרן קיין סערעט האָט ער חתונה געהאַט מיט גיטלען, וואָס זי איז געווען אַ קלענערע בריה. פלעג ער זיך באַקלאָגן אויף איר קאָכן — "ס'איז רוי און פאַרברענט!".

פאָרווערטס, פריַיטיק, 8 יוני 2001, עמ' 17 נומע — 31.344 יאָרגאַנג 105, ספּעציעלע אַרויסגאַבע פאַר מדינת ישראל.

לא בכיתי, לא צחקתי —
חמישה ימים ברומניה

שלמה ארצי

זה עניין אישי, סיפור של שניים-שלושה אנשים, לא יותר. מלא רגשות שלא ניתן לשלוף אותם מול הנייר ולהפוך אותם למלים מודפסות. אבל אולי כמעט לכל אחד יש סיפור דומה.

בכל זאת לא נעים להציף את הדף בסיפור כזה שאין לו עלילה דרמטית, שכולם בו חלשים פחות או יותר, מתמודדי חיים, תאווי חיים, שרידים, מצבות שנושאות שם, סיפור שחציו מציאות וחציו אגדה, ושאין הוא כתוב בשום מקום מלבד בזיכרון אלה שנשארו עדיין חיים, כמו אמא ואבא שלי למשל, או מֶדי, יהודייה שעדיין חיה ליד גבול רומניה-רוסיה כפי שחיו שם פעם. כלומר, מעלה את המים מן הבאר, מכינה את הלחם שלה לבד, אוחזת סידור תפילה שהודפס בפראג 1885 לפני שנים ארוכות. כל יום יש לו לפעמים משמעות, יותר ממאה שנים של בדידות וסבל בוודאי יש להן משמעות, אלא שאני, שנולדתי בארץ ישראל, לא ידעתי על זה הרבה. עד שאבא שלי אמר לי בוא ניסע לשם לקח לו עשרים וחמש שנים, ועד שאני הסכמתי חלפו עוד אחת-עשרה שנים תמימות. בינתיים מתו כמה נפשות חשובות בסיפור וגם רוב יהודי רומניה עלו ארצה. יום אחד לפני שלושה חודשים, כשהרגשתי על הפנים, הציע אבא שלי שוב לנסוע ל"שם".

הפעם היססתי פחות והסכמתי. הוא נטל יוזמה ואני כבר לא הייתי יכול להתחרט. כדי לאזן את שנינו, צורפו למסע גם אחותי, גיסי, אמי, ואישתי.

זה עניין של כרטיס טיסה ורצון לדעת ואפשרות להתקרב אל הבלתי-ידוע. אותו בלתי-ידוע שמדיר לפעמים שינה מן העיניים בלילות, זה שבזמנים לא מובנים משמש נחמה מתוקה. אני מדבר על הזיכרון של מה שהיה ומה שלא. מה שהיית בו ומה שלא היית בו ורק נדמה לך. בשבוע שעבר המראנו בטיסה של **טארום** הרומנית ל"שם".

סבא מת יהודי קטן ונקבר בשכונת המתים בחולון. מאז נקבר לא הלכתי לבקר אותו. כנ"ל סבתא פאני, שהיתה יותר נמוכת קומה מהגמד ב"ספינת השוטים" עם אוסקר ורנר. סבתא חיכתה לסבא חמישים שנה עד שהוא הואיל בטובו לחזור אליה מניו-יורק לארץ ישראל. אחר-כך הם התחתנו שוב ומתו יחד. הוא עזב אותה ב-1921 אחרי שנת נישואין אחת בסירט — עיירה קטנה על גבול רומניה-רוסיה. עשה לה ילד, כלומר את אבא שלי, עלה על אונייה עם עוד שלושת-אלפים מהגרים ושט לו לארץ האפשרויות הבלתי-מוגבלות. כשהכרתי אותו כעבור ארבעים שנה, היה מוגבל בהחלט; הוא היה עיוור. היה לי אם כן סבא עיוור וסבתא אחת קטנה, יפהפייה כמו סוכרייה. קראו לו גבריאל.

היה לי עוד סבא אחד ועוד סבתא. הם גרו פעם בעיירה אחת בשם סוצ'יאבה, לא רחוק מסירט שבה נולד אבא שלי, והם ילדו את אימא שלי. בפרוץ המלחמה היא עברה לטרנסילבניה, שנחשבה אזור בטוח יותר. עם ההפיכה בהונגריה היא גורשה לאושוויץ, שהיה מחנה השמדה. אמא שלי ניצלה מן המוות, לא ניצלה מן החיים.

סבא שלי, שקראו לו דב או באידיש ברל, היה יפה כמו שחקן קולנוע, ונשים רבות השתגעו עליו. נניח שהיה דומה לדייויד אופאטושו ששיחק ב"אקסודוס" בתור האבא של פול ניומן. לסבא שלי ברל היה קול לא-נורמלי, הוא לא היה זקוק לשום אישור מאת מבקר מוסיקה מתיימר סטייל גידי אביבי כדי לשיר. הוא עבר לפני התיבה, ובסוצ'יאבה אמרו לי שכל הנשים היו באות לראות את סבא שלי שהיה מדבר עם אלהים טֶת אָה טֶת. לימים, אחרי שעלה עם סבתא שנקראה רוחל'ה לארץ ונתיישבו בקרית-ים ג' ליד חיפה, הייתי בא אליהם והייתי שר איתו לפני התיבה ביחד. ויש בוודאי זקן אחד או שניים בקרית-ים ג', שזוכרים את הסבא עם הזקן והילד עם הפנים המונגוליות שרים ביחד את מגילת איכה בתשעה באב.

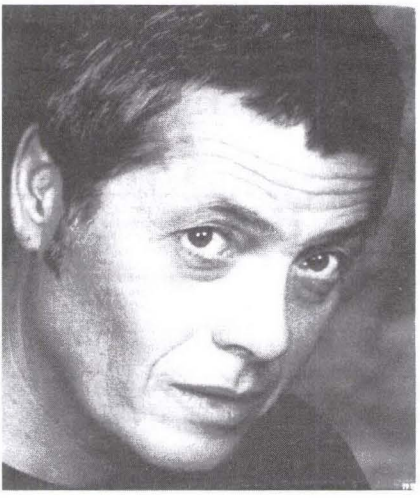
סבתא רוחל'ה מתה יומיים לפני גולדה מאיר והיא קבורה בבית-הקברות 'זכרון מאיר' של החרדים אשר בבני ברק, על שם אחיה, ר' מאיר שפירא, ראש ישיבת חכמי לובלין. סבא ברל קבור לידה אף-על-פי שחיכה לה שנים רבות עד שהצטרפה לשכב לידו בבית-הקברות.

הוא מת שנים רבות קודם, גסס אצלנו בבית משך שנה, ונפרד ממני בברכה סטייל יצחק את יעקב. זה בערך כל הייחוס שלנו. כן, שכחתי, לאמא שלי, שנולדה לרוחל'ה ודב, לא היו אחים ואחיות והיא קרויה מרגלית וכולם קוראים

לה מימי. לאבא שלי כמובן לא היו אחים ואחיות, כי כפי שאני מקווה שהובן מהסיפור המסובך שלי, הרי אבא שלו גבריאל עזב את אמא שלו פאני כשהיה בן שנה, ועד שאני נולדתי פה בארץ בעמק יזרעאל, לא ראה אבי את אביו, ופאני, מאז עזב אותה גבריאל, לא נישאה.

אנחנו אם כן משפחה רומנית. לי יש אחות צעירה ממני ולה יש בעל יליד הארץ, דור שישי. אישתי מילכה ממוצא פולני. כשהייתי בתיכון עירוני ד' נהגו בחמישית כמה פחדנים לקרוא לי "רומני גנב". בכיתה ב', כששאלה המורה בתחילת השנה מאיפה עלו הורי לארץ, אמרתי לה בקול רם שמרומניה. מאז לא אמרתי זאת בקול רם כל-כך. אבא שלי איש שמנמן. פוליטיקאי במקצועו. חבר בכנסת. הוא לא בולט מדי, אין לו סיבה לבלוט. הוא רומני. הרומנים לא בולטים כל-כך כפי שנדמה. זה רק דימוי. הם עומדים בתור, מצביעים כל חמש שנים למפלגה הקומוניסטית, מקווים לטוב, צוחקים על המשטר, מפחדים בלב. אלה בעיקר הרומנים שגרים בערים הגדולות. אבל האיכרים פשוטים עוד יותר. שותקים עוד יותר. לא מלומדים, לא נהנתנים, מושכים את השוורים, קוצרים בעזרת מגל, מעלים מים מן הבארות בדליים. בשבוע שעבר נסעתי סוף-סוף להבטיח את עתידי על-ידי עברי הכמעט-מחוק. נסעתי עם אישתי, אימי, אבי, אחותי וגיסי לנסות להתחבר למעיין ההוא, שבטלוויזיה קוראים לו "שורשים". אני יודע בדיוק מה אומרים עלי פה. אני קורא עיתונים בעירבון מוגבל, כלומר לא מאמין לכל מלה, בבחינת רוצים אז לפעמים ממציאים וכותבים. אני זקוק לעיתונים. כמו למסכת חמצן. נקודת חיבור מסוימת אל הקהל. אבל פה ברומניה אין לי זהות מסוימת אל הקהל. נשימת הקלה זה עושה לי. האוויר של בוקרשט חם ומעיק, התורים ללחם מהממים, העיר רחוצה ונקייה. הרומנים חולפים בשקט, כמו מחליקים על הקרח.

רצית גלידה? לך תחפש. גלידה נראית כמו אבקה, וטעמה לא משובח אם להיות עדין. אבל אני לא רוצה לפגוע ברומנים מפני שהם יצאו מגדרם שיהיה לנו מסע בתנאי מלכים. חוץ מזה מי התחיל בתהליך השלום אם לא הנשיא שלהם צ'אושסקו, שהתמונות שלו בגודל פוסטרים, רק פי ארבעה, היו תלויות מכל עבר. יש צ'אושסקו ויש עם. שני דברים נפרדים זה מזה, אבל בכל זאת מחוברים זה לזה. כמו חזייה ענקית על שדיים קטנים. הוא החזייה, הם השדיים. הם מצומקים, עניים, עומדים בתורים הארוכים, והוא, עד כמה שהבנתי, שלט במצב פיקס-פוקס.

שלמה ארצי

בחנויות התקליטים ראיתי כמה עשרות תקליטים מוקדשים רק לו, כלומר לנשיא אהוב העם. בסוד מספרים שם בדיחה על המשטר, שהולכת ככה: לוועידה העולמית לחיסכון בדלק מגיע רונלד רייגן באוטו שנוסע ליטר אחד למאתיים קילומטרים. גורבצ׳וב בא רכוב על אופנוע רוסי שנוסע עם ליטר אחד לאורך כל ברית-המועצות ואילו צ׳אושסקו מגיע במכונית דאצ׳ה ענקית ״זה נקרא חיסכון?״ שואלים אותו שני הנשיאים. ״בטח,״ משיב נשיא רומניה. ״הדאצ׳ה לא זקוקה לדלק בכלל, רק למים״. הנשיאים המעולפים מבקשים ממנו לראות את ההמצאה מקרוב, כלומר לפתוח את מכסה המנוע. פותחים את המכסה של הדאצ׳ה הרומנית, ורואים במקום מנוע עשרים רומנים ננסיים דוחפים את המכונית ולוחשים כאיש אחד תוך כדי דחיפה: ״מים, מים...״. השבוע חל שם יום העצמאות שלהם. הרחובות קושטו, גם הכיכר המרכזית. כשעזבנו את רומניה ראינו את ערפאת מגיע לטקס. משבר אנרגיה. דלק מוקצב. טלוויזיה שמשדרת שעתיים.

היה חם בבוקרשט. היה יותר נעים בהרים היפהפיים. היה לי משונה בעיירה סירט איפה שאבא שלי נולד. אולי משונה זו לא המלה. בבית-הקברות בכה אבא כמו ילד ליד הקבר של סבא שלו, אברהם כץ, שהיה לו בתחילת המאה מחסן מלא צואִיקות ויין רומני משובח, למשל סליבוביץ׳.

אברהם כץ מת בן שבעים. באמצע הרחוב נפל, כמו עץ שנופל ממכת ברק. הוא

היה בדרכו לעשות צדקה, כלומר לאסוף כספים כדי לעזור ליתומה ענייה, ומלאך המוות הממזר תפס אותו בדרך. על המצבה נכתב שהיה אברהם כץ איש תם וישר, ואני חשבתי שלא תמיד צדקה מצילה ממוות כמו שכתוב. חבל. לא רחוק מבית-הקברות הגבול הרוסי-רומני, והיטב ראיתי את גדר המערכת. משהו כמו לבנון, אבל רוסי. כשאבא בכה, כי הוא נזכר, נעצרו אצלי הדמעות. מין מסך. לקחתי את המצלמה שקניתי בשדה במאתיים דולר והתחלתי לצלם. צילמתי את הנוף שמסביב, את אחותי שמחזיקה את הבוֹכֶה, את אישתי מוקפת מצבות כפופות, שזזו ימינה ושמאלה ללא סדר כמו אחרי רעידת אדמה קשה. עשרה יהודים זקנים נותרו בסירט, שהיתה פעם בת שלושת-אלפים יהודים. כל השאר מצבות.

כך נרשם באותיות מסוג דומה לזה שטרטקובר משתמש בפלקטים שלו על המצבה של שלמה יהודה בר' ישעיהו ליקוורניק שנפטר בח' באדר: "שם טוב לו בקהל עדתו, לכל עובר אורח שלח עזרתו, ממשפחת קדושים, נכד המגיד מקאמרנה זצ"ל...". הם נתנו לי את השם שלמה על שמו של זה שהיה סבא של אימא שלי, זה מנהג היהודים כל הדורות. ר' שלמה נפל בקרב של החיים, לא במלחמה גדולה, ממש כמו ר' אברהם כץ שהוזכר קודם. שוכני בית-כנסת קטנים היו, מים העלו מן הבארות בדיוק כמו עכשיו בסירט, לא היו להם נשים בראש. היה לימוד התורה, עבודה קשה כמו שהבטיח הקדוש-ברוך-הוא לאדם הראשון, ומי שילד ילדים חיים שלא מתו לו בלידה או מאוחר יותר, היה מבסוט. חוץ מזה היתה להם בראש ארץ ישראל. בבית-הכנסת בסוצ'יאבה, מולדת אמי, ראיתי ציורים של ארץ ישראל על הקירות. מה שהיה נדמה להם ככותל מערבי, או מה שהיה בדמיונם קבר רחל, או הכנרת. ציורים נאיביים, כמו שהם היו אז. רק אנשים נאיביים עשו דרך כזאת, קילומטרז' של סבל בלתי-אפשרי עד לארץ החמה שלא הבטיחה לילדים שלה שום דבר מלבד צרות.

בבית-הקברות טמונה אחת בשם מרים שטרן. יום אחד יצאו, פרצו-נבעו מן הקבר שלה מים, ומאז נהייתה מרים קדושה. השמש שוקעת על-פני המצבות, הגוי ששומר על היהודים המתים מת ללכת לאיזה אישה רומנייה חמה. על הקבר של מרים הנחנו אבן, ואחותי, שיש לה עדיין אמונות טפלות בראש, שמה פתק. חזרתי לצלם.

תרשו לי עוד משפט אחד על מות יהודים. בקהילת יאסי, איפה שאם אינני טועה נולד הסופר יותם ראובני, היו פעם תשעים-אלף יהודים. היו ואינם עוד, כמו

שאומרים. שלושה ימים ושלושה לילות הובלו יהודי הקהילה בקרונות ברכבות בלי מים ובלי כל אפשרות לנשום ככתוב על מצבתם הגדולה — קבר אחים ענק, חמשת-אלפים ושבע-מאות ואחד קבורים תחת המצבה הגדולה. אם אתה רוצה להבין את גורל המוות הזה, תהרוג לך בראש את כל אמפיתיאטרון צמח מלא באנשים חיים, חפים מפשע כמובן, כאלה שכל חטאם הוגדר בכך שהיו יהודים. "אגב," שואל אותי ביאסי בלילה המדריך הרומני הצמוד שלנו, המגדיר עצמו כאתאיסט. "אגב," הוא שואל אחרי שבילה איתנו חצי יום בבית-הקברות בעיר, "מה זה יהודים בעצם?"

חלום חיי לכתוב ספר על המשפחה הנודדת שלי. מי התחיל ומי גמר, איך התחיל ואיך נגמר. אם לא ספר, אמרתי לעצמי, לפחות סרט. זו היתה יכולה להיות סדרת טלוויזיה מטומטמת סטייל "מהגרים" עם איזה אמריקאי נינוח בתור סבא שלי גבריאל, שבסוף ימיו שכח את הרומנית שלו ודיבר רק יידיש או אנגלית עם וואלים מצחיקים.

בשביל לכתוב את הספר הזה צריך להיות יורם קניוק או מישהו אחר רב-כשרון. אני לא יצאתי לעולם בתור סופר. לא היו לי גם במשפחה שום סופרים. הם מכרו יי"ש, כך שהתפוח לא נפל רחוק מהעץ. באשר למדיום השני, לוּ היה לי את הכסף של מנחם גולן ואת הכשרון של קופולה, למשל, הייתי עושה אולי סרט על יהודים שחיו פעם, שחלמו ארץ ישראל, שעשו את הדרך אליה דרך מחנות עבודה וריכוז, דרך מחנות הסגר בקפריסין, עד לנמל הבית. היו כאלה, כאמור, שהגיעו בדרך העוקפת, דרך אמריקה, והיו כאלה שלא הגיעו, כמו ר' אברהם כץ הזקן, שבדרך לצדקה לא ניצל ממוות, ומת.

השבוע הכרתי אותם יותר. לא בכיתי, לא צחקתי. בסרטים אני בוכה יותר מהר... מגן דוד ברומניה מקבל משמעות. דלי מים מהבאר מעורר אותי לזיכרון שפעם חשבתי שלא היה לי כלל.

למה דווקא ציוני
או
איך הגיעה הציונות למקום הנידח הזה?

נאוה סמל

בראשית שנות השמונים ביקש אבא שאסע איתו לסִירֶט מקום הולדתו ברומניה. עד אז גיליתי עניין מועט בעבר. מה לי ולחייהם הקודמים של הורי, אי-שם באירופה שלפני המלחמה? בחלל הפנימי שלי הידהדו שלוש מלים שהיוו תכולת הכל. מאמא שמעתי "אושוויץ", מאבא "טרנסניסטריה" ו"צ'רנוביץ". התקשיתי להגות את השמות הזרים. לא התאמצתי במיוחד.

זה היה שלהם — לא שלי.

אבא דיבר על לבי. נסעתי למענו. עדיין לא למעני.

סִירֶט לא עמדה במבחן הציפיות. עיירה נידחת, על גבול מסך הברזל הסובייטי של אז, שהזמן עצר בו מלכת. כל כך פרימיטיבי, זוכרת שאמרתי לעצמי, בראותי את הנשים שואבות מים מבאר בכיכר המרכזית.

השאלה לא חדלה לזנב בי מאז, ועדיין אין לי תשובה — כיצד הגיעה הציונות למקום הנידח הזה? איך יכולה היתה לגרוף ילד בן אחת-עשרה מבית חרדי, להלך עליו קסם, עד שיעזוב את כל מה שחונך עליו, יקדיש את חייו לאיזו פלשתינה חסרת ממשות לחופי הים התיכון?

בגיל אחת-עשרה אבא שלי אפילו לא ראה את הים.

במשך שלוש שנים שימשתי יד תומכת לאבא בכתיבת הביוגרפיה שלו. הוא רשם ביד ואני קלדתי. הפרקים הלכו ונאספו במחשב. באופן אינסטנקטיבי נתתי לקובץ את השם "ביוגרפיה ציונית". בתום לב סברתי שזה שמו הטבעי של הספר. בהגיע מועד ההגשה להוצאת הספרים, נשפכו עלינו מים צוננים. יצאתם מדעתכם? המילה "ציונות" מרתיעה. קוראים לא יגעו בספר. אתם חורצים את דינו.

בעל כורחי נאלצתי לשאול: מה קרה לציונות שהופשטה מכל ערכיה, עד

נאוה סמל (צילום: ורדי כהנא)

שהפכה למצורעת, והיא מבריחה ממנה את מי שאמורים להיות צאצאיה הגאים? איך הצלחנו במהירות שיא להפוך מציונים לציניים?
יתנו החוקרים דעתם האם זו תגובת נגד של הדור שלנו כלפי דור ההורים האידיאולוגי שנשא את הציונות על ראש שמחתו עד לזרא. ואולי זו הזילות במושג, כאשר במרוצת שנים של סכסוך ישראלי-פלסטיני מדמם ומרוב שימושים פוליטיים ואינטרסנטיים, איבדה הציונות את חיותה.
כך או כך, במילון של דן בן אמוץ ונתיבה בן-יהודה לעברית מדוברת, משנת 1982, כבר מופיעה הציונות תחת ההגדרה: "שטויות, דיבורים גבוהים אך ריקים מתוכן. כינוי לנאום הטפה ושימוש בפרזות".
צא וראה, הפיחות החל לפני שנים.
אין להתכחש — הספר הוא טיסה נמוכה מעל תחנות הציונות. מן השטעטל המזרח-אירופי, תנועת הנוער הציוני, ההכשרות החלוציות, אימי השואה, המחתרת, סיוע לפליטים ולניצולים, עלייה ב', ספינת מעפילים, מחנות ההסגר בקפריסין, הקמת קיבוץ בעמק יזרעאל, משרד-החוץ, הסוכנות היהודית, עליית הנוער, מפלגה פוליטית, עיריית תל אביב, כנסת. אילו היה תסריטאי הוליוודי מלביש באופן מלאכותי את כל התחנות על חייו של אדם יחיד, היינו אומרים שהסרט נגוע בדמיון יתר.
אבא כחתך חיים אחד, שאפשר לקרוא אותם גם כחיים הרבה.

בגב הספר כתבנו: "... מי שניצב בצמתים המרכזיים של הסאגה הציונית והוא צופה בגיבוריה הידועים והאלמונים — ובעצמו".
היה מי שהתכוון גם נוכח אותו צירוף שהגנבנו בדלת האחורית — "סאגה ציונית".
אגב, בתנ"ך לא מופיע "ציוני" כלל. יש "יושבי ציון", "אבלי ציון", "בני ציון" ו"בנות ציון". ואפילו "שונאי ציון" יש, איך לא.
הייתי הקוראת הראשונה של הספר, מתוודעת אל מי שאני מכירה כל חיי ולא לגמרי מכירה. אבא ואמא שאיתו, חורגים אט-אט מהקיבוע של תדמיות הורים, והופכים לסתם בני-אדם. כאן הלכו לבית-ספר. שם התנשקו. איפה כאבו ושמחו והתאכזבו. ביוגרפיה, מעצם טבעה, פורשת את מניפת הרגעים האינטימיים, ואני מתעקשת להנביט דווקא את הזוטות, שבעיני הן החומר האפור של חיים. דחקתי באבא לא מעט. אולי הייתי נוגשת זיכרון. לא מסתפקת בגל המידי, אלא תובעת ממנו לדלות מהקרקעיות דווקא את הזיכרון הסמוי והבלתי-נגיש. אין זה מקרה שהפרק האחרון שנכתב היה על שואת טרנסניסטריה.
רק אז הבנתי שהספר הסתיים.
אבא התמסר לכתיבה ולי. גילה פתיחות ואומץ, גם כשנסיגה נראתה מוצא של כבוד. הוא לא חשש לגעת בצדדים הפחות נעימים של חייו ולחשוף את ההחמצות. מצויד ביכולת שיחזור מדהימה, התעקש לתת קרדיט לכל אדם באשר לחלקו. הציונות, אמר, היא מעשה של רבים. "אני" זה גם "אנחנו". רבים מבני הדור שלי מתחילים לחקור את חיי הוריהם רק אחרי מותם. אני נתברכתי. זו זכות גדולה לעקוב אחרי ביוגרפיה של אב כשאפשר להשתהות, להקשות, בעיקר לחבק. והכל בזמן אמת.
בד בבד עם הביוגרפיה של אבא, מצאתי את עצמי מתייצבת מול זו של עצמי. צופה במראה הלא מחמיאה של ילדת שנות החמישים הטיפוסית שהעבר איים עליה. שלא אהיה חלילה נגועה בגלותיות. מדי פעם עוד חוזר הפחד ההוא. התביישנו בהם. המבטא. הגינונים. האידיש. ובכלל, "רומני" זה תחתית החברת של העולים והמהגרים. אלה "המרוקאים של האשכנזים". הרי תמיד אמרנו שההורים באו מבוקובינה. היי, אצלנו בכלל דיברו גרמנית!
עד היום המלה היחידה שאני מבינה ברומנית היא "פטיצה" שפירושה "ילדה". אולי ככה למדתי שהם מדברים עלי. "שהילדה לא תשמע," — משפט כל כך אופייני לשנים ההן.

אל העבר הגעתי דווקא דרך אמא. כשהפכתי בעצמי לאם, התחוור לי שהאושוויץ בחייה מטיל צל גם עלי. תחילה מרדתי. אחר-כך מסרתי את עצמי. הבחירה שלי כסופרת לעסוק בחומרי הגלם של העבר גובה מחיר. בחברה הישראלית הנגרפת כל יום על ידי הווה חדש, קל לתייג. "געגוענית סדרתית", "לא טרנדית". אילו לפחות הייתי מצהירה שהספרים נכתבים מתוך עמדה פוסט ציונית...

סביר להניח שלו אבא היה מבקש ממני לסייע בכתיבת הביוגרפיה לפני שנים, הייתי מוצאת תירוצים להתחמק. בעשור הרביעי של חיי הייתי בשלה. הליכה עם הגב לים, מבלי להרגיש שאני מסכנת את ישראליותי הצחה. הספר של אבא היה גם הפיוס שלי.

אני ישראלית. לא יותר — בעיקר לא פחות.

הביוגרפיה של אבא היא הצדעה לקורות חיים מופלאים. אולי מעודף קירבה לא היינו מודעים לעוצמתם. העבודה המשותפת היתה מעין הרחקת עדות. הזזתי את הזכוכית המגדלת וכך נתאפשר לי להשתאות. כל זה קרה בחייו של אדם יחיד? לא יאומן, ואף על פי כן, אמת לאמיתה.

אבא משגר מסמך לימים הבאים. הספר שלו, כמו גם ביוגרפיות אחרות, הוא המכרה שבו טמונים המשאבים של כותב הרומנים העתידי. הוא ימצא שם בקלות עלילות מפותלות וצירופי מקרים מפתיעים, שיציתו את דמיונו. חוקר בעתיד יוכל להתחקות אחרי פרשיות עלומות, כמו קבורת המעפילים היהודים בקפריסין, או הצלת יתומי טרנסניסטריה.

אני רושמת כאן תסריט מצמרר בשמו של קולנוען עתידי. איש בן עשרים פלוס מגיע בדרך לא דרך לבית היתומים במוגילב. נדמה לו הגיע לתופת של דנטה. הוא עובר בחדרים שבהם נדחסים ילדים גידמים וקיטעים שגפיהם קפאו במהלך החורפים של שואת טרנסניסטריה. מרביתם אינם יודעים מי הם ומי הוריהם. עיניהם מזוגגות והם שוכבים דוממים מתחת לשמיכות הבלות. ורק כאשר האיש הצעיר — אבא שלי — אומר להם "באתי לקחת אתכם לארץ-ישראל", הם מזנקים מהמיטות ורוח החיים שבה אליהם באחת.

האם אין התמונה הזו מעידה על כוחה המאגי של הציונות?

הספר הזה פורש קצוות רבים של חוטים. ביום העתידי, שבו יבוא הקץ לסכסוך הישראלי-פלסטיני, תתגלגל הפקעת הציונית למקומות חדשים, מסעירים לא פחות. למרות שלא זכתה לבגרות יפה והיא נושאת את המרכאות כחטוטרת, עוד

לא לגמרי אבדה תקוותנו, כמאמר השורה החבוטה של נפתלי הרץ. תרבות של עם עומדת במבחן הזמן כאשר מלבלבים בה הומור ופולקלור. אולי יום אחד יהיו גם לנו אגדות ציוניות ובדיחות ציוניות — עדיף עסיסיות — ואז נדע שהתנרמלנו באמת.

עדיין נותרה בעיית השם לספר. עד לרגע האחרון התלבטנו. במחשב שלי מתויקת רשימה כאורך הגלות — כמה שהביטוי מתאים. כמעט נואשתי. ברגע האחרון, ממש לפני ההורדה לדפוס, מצאתי את עצמי חובטת על צג המחשב, וצועקת בהתרסה "דווקא ציוני" — כותרת הכי "לעומתית".

ואולי גם זו מין תשובה לאיך הגיעה הציונות למקום הנידח ההוא.

נובמבר 2000

מבט לח, בתי, מסירט מחוז ילדותי

אברהם רוזנטל

מפתחות הלב של אמי האהובה, מלי גולדשמידט לבית רוזנטל, פותחים בפני צוהר לקהילת סירט, כפי שזכרה אותה אמא וסיפרה לי לאחר 62 שנה, במבט לאחור, מבט לח ונרגש, דומע ועדיין מדמם...

(דליה שטיבלמן, הבת)

סירט בימים של לפני מלחמה, אמא מלי בת 12

היו חיים לפני המלחמה, חיים יפים של שגרה מבורכת. העיר סירט נפרשה לתוך העמק, הגבעות הירוקות חבקו אותה. הירוק של יערות "בייל" ונחל סירט המפכה בכחול שיוו לה מראה פסטורלי משלו.

הגבעות היו מאוכלסות בכפרי הגויים. שכנות טובה, נוף שלו, שום סימן לבאות.

סירט, עיר בעלת צביון דתי מסורתי, בתים קטנים בעלי שתי קומות בנויים מלבנים. בתים מטופחים.

העיר משובצת בבתי כנסת רבים, סקטוריאליים: בית הכנסת של בעלי המלאכה, "הנדוֶורקר שיל", בית הכנסת של חסידי ויז'ניץ, סאדיגערער קלאוס, בית-הכנסת של הרבי מנדבורנה, של רב מנדלי, רב יוסף שטרן.

ישיבות ובתי תלמוד תורה

במרכז העיר עמד לו בית כנסת אחד גדול מפואר ומרכזי. בשבתות וחגים התנהלו החיים סביב בית הכנסת ובצמוד לזמן התפילות. בשבת אחר הצהריים התרכזו רבים בגינה הציבורית המטופחת: "פולקס גרטן": משפחות צעירות, ילדים ומבוגרים, לשיח, משחק וחברותא.

משפחת אמי היתה משויכת לבתי הכנסת של ה"הנדוורקר שיל" ובשמחת תורה נערכה סעודה משותפת של קהילת המתפללים ואורגנו "הקפות" שמחות סביב בית הכנסת.
בפורים אירגן ועד הקהילה מסיבת-תחפושות, מסיבות לנוער ואפילו השכנים הגויים שרו מתחת לבית היהודים בחג המולד, כשהם אוחזים ב"קולנידה" (כוכב מואר) ומתופפים על הבוהאי (התוף).
במרכז העיר היתה שדרה של חנויות, רובן בבעלות יהודית.
רב היהודים בעיר השתייכו למעמד הבינוני — בעלי מקצועות חופשיים וסוחרים. היו גם אמידים והיו גם עניים. עיר ככל הערים. היהודים דלי האמצעים גרו ב"מצרים גאסה" (רחוב מצרים). ועד הקהילה דאג להם. את הקהילה היהודית הנהיג פריזר ולצדו המזכיר ברכר. הוועד דאג ליהודים בחגים, ובימי החורף הקרים סופקו לנצרכים בגדי חורף ועצי הסקה.
עיר ככל הערים: אוטובוס מחברת "רטא" שהוביל לרדאוץ ותחנת רכבת לצ'רנוביץ, בית משפט שעמד בסמוך לתיכון.
בית הקפה של "אלנר" שהושמעה בו מוסיקה, הקפה של "אנה הוף" שם שיחקו קלפים וביליארד, קפה ברל ("Berl") ואפילו אולם תיאטרון "בירפלאסט", שם צפתה אמא בסרטי שירלי טמפל, שם הועלו הצגות באידיש על-ידי קבוצות תיאטרון שהגיעו מרחבי רומניה ומפולין.
בבוקר הלכו הילדים לבית הספר המשותף ליהודים ולגויים ואחר הצהריים לבית הספר היהודי "בית יעקב", שם למדו עברית וחומש.
עיר מכובדת, אנשים נעימים, קהילה מחבקת ותומכת, שכנות טובה, יחסים טובים עם הגויים שבסביבה, החיים יפים.

רגע לפני המלחמה

1939, 4 אנשי 'משמר הברזל' בשלטון. יש להם מדים ירוקים, אמא כמעט בת 12, ילדה יפה, צמות בלונדיניות, לובשת שמלה ירוקה, הולכת לתומה ברחוב. טעות איומה! הגרדיסטים הצעירים קולטים את "ירוק" שמלתה, הם עוקבים אחריה, ומתנכלים, הם מאיימים ומפחידים, מקללים ומשפילים ונוגעים בירוק, היא "ביזתה" להם את הצבע הירוק. היהודיה הקטנה בשמלה ירוקה, זמן קצר

לאחר-מכן, נכנסת לכיתה. המנהלת והמורה אנה דרופ מתייצבת, קוראת בשמות התלמידים היהודים בלבד, והיא מעמידה אותם בשורה, מפרידה אותם מחבריהם, מוציאה אותם מהכיתה ו"בצער" מגרשת אותם לתמיד מבית הספר. היא קבלה הוראה, הם צריכים לעזוב. אמא שלי ילדה בת 12 נשלחת לעבודה כשוליה של התופרת טילצה קהן. צריך לעזור בפרנסת הבית, הקיום היומיומי קשה ביותר.

"בית יעקב" נסגר, הוראה ניתנת להחשיך את הבתים בלילה.

הפחד מחלחל, האימה זוחלת, קטטות יזומות מצד הגויים, חבלה ברכוש, בזדון! היהודים פוחדים לצאת מהבתים.

אברהם ("אברום") רוזנטל, נורה על-ידי הגרמנים ונהרג במאי 1940

מאי 1940, אברום רוזנטל ז"ל אחיה בן ה-19 של אמא נורה ונהרג כאשר ניסה להימלט לצ'רנוביץ והיה הקורבן הראשון של סירט. הרשויות לא אישרו לקבור אותו. המשפחה עברה תלאות עד שהותר לה להביא את אברום לקבר ישראל. המשטר הגרדיסטי איים להוציא את המשפחה כולה להורג. בדרך לא דרך חילצו את הגופה. אביו, הוא סבי מנחם מנדל, ערך במו ידיו את תהליך הטוהרה ובמו ידיו קבר את בנו. אברום "זכה" לקבר ישראל בבית הקברות היהודי של סירט. אברום נשאר בה לנצח.

אברום היה הרביעי מבין ששת ילדי מנדל וזלדה רוזנטל, סבי וסבתי. משפחת רוזנטל התגוררה מול ביתו של הנדברנר-רבה. מנדל היה רפד ודקורטור, ביחד עם זלדה זוגתו הצדקת ונעימת ההליכות, הקימו בית יהודי והולידו שישה ילדים: סלי, קלרה (ז"ל), מאיקו, אברום (ז"ל), איזו ומלי אמי, הצעירה בילדים. למאיקו נולד בן בטרנסניסטריה וניתן לו השם אברום על שם הדוד שנורה. אברום התינוק גווע ברעב ומת בזרועות אימו. הרב היהודי לא התיר עוד להעניק את השם אברום בקרב משפחת רוזנטל.

הגירוש

מאי 1941. הלמות התוף פושטת ברחובות סירט, התוף הגדול העשוי מחבית ענקית, הולם והולם ומכה: "כל היהודים להתרכז ברינג פלאץ", כיכר העיר, הגירוש הגדול החל. הגויים מצטרפים לקונבוי (השיירה) ומשוחררים כעבור יום.

היהודים של סירט מתחילים את מסע התלאות לטרנסניסטריה. שבועות ארוכים עד לקלפט. ברכבות משא להובלת בהמות. בקאציקה הרכבת עוצרת, הגויים משליכים אבנים, סבא מנדל מצליח להשיג ספל חלב לתינוק של משפחת ברגר. הגרמנים מטיחים את הספל לרצפה, החלב נשפך. אחר סבא נערך מרדף בקרונות הרכבת וביניהם. הוא לא נתפס.

על הקרונות היתה חקוקה הכתובת: "ז'יד — בוקובינה".

בדורנשט — בדרך לקלפט, נופלת הכרעת הז'נדארמים והגרמנים להפריד בין הילדים להורים. מהומת עולם, אימה. מגייסים כופר ודוחים את הגזרה. באטאקי בדרך למוגילב מכנסים את היהודים מתחת לכיפת השמים, על גדת הנהר. קור כלבים, אנשים קופאים למוות, רק הצעירים מועלים על הרפסודה שתחצה את הנהר. הקשישים והמבוגרים נשארים לקפוא למוות על הגדה. איש לא פגש אותם מאז.

הרפסודות עמוסות. מי שלא יצא מדעתו ברכבות המשא או לא נפל למים הקפואים מן הרפסודה העמוסה, הגיע למוגילב.

רבים לא שרדו את הדרך, אלה שנשארו חיו רדופי אשמה ואימה על היקירים שהושארו לנצח בקרונות, ועל גדת הנהר באטאקי.

מקלפט, שם חלתה אימי בטיפוס, הגיעה השיירה לאחר מסע תלאות לרדאוץ ומשם לטרנסניסטריה. שם חלתה אימי פעמיים במחלת הטיפוס, מכה שפשטה בנוסף לרעב ולכינים. מי ששרד את הטיפוס, אכלהו הרעב מבפנים, והכינים כילוהו מבחוץ.

האב מנחם מנדל נלקח לעבודת כפייה בדרבצ'ין בבית-חרושת לסוכר. בדרך לז'ורין נתפס על-ידי הגרמנים ונלקח לעבודת כפיים בניקולייב, משם חזר עם דלקת פרקים שלבסוף הכריעה אותו למוות עם בואו ארצה בשנות החמישים. האם זלדה חלתה בטיפוס הראש ושמלתה היחידה שעל עורה השדוף נגנבה בלילה שבו הצליחה לכבסה לראשונה מזה זמן רב.

אמי נלקחה לעבודת כפייה על-ידי הז'נדרמים באלכסנדרובסקה. נערה קטנה, רזה וחלשה. המחזור החודשי מזמן חדל לו. עוד סימן לנבילת נעוריה.
מה שלא סיימו לכלות הגרמנים, השתדלו מאוד "והצליחו" הז'נדרמים. אמא היתה צריכה לפלח את קלחי התירס במגל, היא כבר לא עמדה על הרגליים, היתה חלשה ולא עמדה בקצב ובעומס הנדרשים בעבודת הכפייה.
השוט של הז'נדרמים צלף בגבה הזעיר, חזור והצלף, גבה נשבר, רגליה הקטנות התמוטטו לתוך השלג העמוק והטובעני. היא ביקשה את נפשה למות. רצוצה, מושפלת, ללא הורים, רעבה, קפואה וכואבת. בדרך חזרה לדז'ורין, במסע הרגלי המתמשך, רגליה לא נשאו אותה. השלג איים להטביע אותה מעל לברכיים, היא רצתה לוותר, להיכנע לכאב ולקור ולהישאר שם בשלג. בן דוד אחד נאמן שפגשה, נותן קאופמן, חילץ אותה, עודד וגרר אותה אחריו בשיירה (הקונבוי) בדרך חזרה למחנה דז'ורין.
1944. חזרה לסירט. בתים נטושים. בית אימי בן שתי הקומות פרוץ לכל רוח. התכולה נעלמה, המשקופים, הדלתות והחלונות נעקרו על ציריהם. הרצפה נעקרה, גרם המדרגות נהרס.
הרוסים הגיעו. סבתא זלדה בישלה עבורם. היהודים השבים אט-אט מצאו קורת גג בתוך בתים נטושים שאיש לא שב אליהם.
ועד הקהילה אירגן מגורים ליהודים, פתח מטבח לרעבים. שבה הערבות ההדדית והתמיכה בקהילה כבימים עברו. בתי הספר עדיין לא נפתחו. אל שארית הפליטה של יהודי סירט הצטרפו יהודים מכל בוקובינה, כולל אבי, פסח גולדשמידט, שלא יכול היה ולא רצה לחזור לעיירתו פוטילה, שכן הגבול נסגר. הקהילה עזרה לכולם להשתקם.
הקהילה נאחזה בחיים. החיים שבו אט-אט למסלול ה"נורמלי" שלהם. הגויים שוב לא הטרידו. התארגנו תנועות של היהודים: גורדוניה ואיחוד, בית"ר, הנוער הציוני ותנועת C.D.E של יהודים. נערכו מפגשים של צעירים. אמא היתה כבר בת 17. במפגשים שבו להעלות הצגות, המקהלה חזרה לשיר והופיעה תמורת תרומה. נפתחו קורסים להוראה ופקידות, מעין תחליף לתיכון, אותו לא זכו לפקוד בני דורה של אימי. ה"קינו זל" שופץ ונפתח. המסך עלה, ההצגות חודשו על-ידי בני הנעורים. במפגשי הנוער דיברו על ארץ-ישראל ומטעם בית"ר יצאה אמא להכשרה בבוקרשט. בית הקפה של "אנה הוף" נפתח מחדש. באולם "אנה הוף" אירגנו מסיבות, הצעירים רצו לרקוד את החיים...

בכיכר רינג פלאץ שבו לנגן בכלי נשיפה בכל יום ראשון. היערות הפרטיים למשפחת "בייל" שהיו סגורים לקהל לפני המלחמה, הפכו לשטח ציבורי ופתוח לקהל. משפחת בייל הגרמנית לא היתה שם עוד. היהודים החלו לטייל ביער ולערוך בו פיקניקים, דבר שלא ניתן היה לעשות לפני המלחמה. בובי קמיל ממובילי C.D.E זירז את עלייתם של אימי ואבי ארצה. בחורף, ב-15 בינואר נישאו אבי ואימי בסירט, בבית ההורים. למחרת נסעו ברכבת לבוקרשט ומשם הפליגו באונייה "גלילה" לארץ ישראל. 1949, זוג צעיר למוד סבל ותאב חיים. הם לא שבו מעולם לסירט, אך סירט לעולם תאחז בהם.

ספרות

סירט שלי — העיר, ההווי והאוכלוסייה

יצחק ארצי (הרציג) — (קטעים מתוך ספרו האוטוביוגרפי "דווקא ציוני")

גן עדן אירופי קטן

את אור העולם ראיתי בעיר סִירֶט ביום קר של נובמבר, שנתיים לאחר תום מלחמת-העולם הראשונה. סירט שוכנת באזור של גבעות מוריקות, עטורות עצי מחט והיא אחת הערים העתיקות בבוקובינה, חבל ארץ בצפון רומניה, המחולק עתה בין רומניה לאוקראינה. חוקרי ההיסטוריה מציינים, כי כבר בשנת 1371 ישבו בה יהודים. בהיותה צומת הדרכים המסחרי בין גליציה להונגריה וארצות הבלקן, התפתחה סירט במהירות ויהודים מגליציה השתקעו בה לפני המאה השש-עשרה. אפשר שאחד היהודים האלה היה מאבות אבותי, בן למשפחת כוהנים ששמה כ"ץ. כיום זוהי עיר גבול, היישוב הצפוני ביותר תחת שלטון רומניה. במרחק קטן, מעבר לנהר, הנושא אף הוא את השם סירט, ניצבים משמר הגבול האוקראיני ובית המכס, שיש לחצותם על-מנת להגיע, מרחק ארבעים קילומטרים לצ'רנוביץ, כיום צ'רנובצי, בלב אוקראינה.

בקיץ זרם הנהר לאיטו לעבר שפך הדנובה. עם הפשרת השלגים, שטפו זרמי המים מן ההרים את ה"לוּנְקָה" — אזור החורשות שעל גדות הנהר. הייתי ילד כאשר היכה השיטפון בגשר המוביל לצ'רנוביץ. רגלי העץ הענקיות שלו התנפצו כגפרורים ונסחפו בזרם הגואה. גדלתי בחיק הטבע, אבל סירט היתה "שטעטל" במלוא המובן החברתי והספרותי, אחת מאותן עיירות קטנות, שבהן ליבלבו החיים היהודיים במזרח אירופה. רחוב ראשי צר, לאורכו משתרעים שני טורים של בתים דו-קומתיים, אחדים מוקפים גינה מטופחת. החלונות הגדולים עוטרו בווילונות מעשה תחרה, ועל האדנים הוצבו אגרטלי פרחים.

בבתים כאלה התגוררו בצפיפות יהודי העיירה; חנוונים, בעלי מלאכה ופקידים. בימי השבוע היו החיים שלווים. עיירה שבה לא מתרחש שום אירוע יוצא דופן. ואילו ביום שלישי — ה"יַארְמַרוֹק" — השוק השבועי, נהרו לסירט איכרי

הסביבה. ליד הגשר נדרשו לשלם "דמי שוק וחניה". אחד מיהודי המקום היה בדרך-כלל בעל הזיכיון לגביית מס זה, שריד מימי הביניים. זו כשלעצמה היתה סיבה מצוינת לאיכרים לתעב את היהודים. השוק היה חיזיון ססגוני. איכרים גוררים עגלות עמוסות בולי עץ, ירקות טריים ומיני מרכולת. סוחרים סוחבים על גבם שקי תבואה וקמח תירס המשמש להכנת "ממליגה" — המאכל העממי הרומני. נשים עמוסות סלים, שריח נפלא עולה מהם; שמנת, גבינה וחמאה, עטופים בעלים ירוקים ענקיים שנקטפו ביער, מעין אריזה לשמירת הטריות. ביום ההוא היו החנויות גדושות, ובמיוחד המו ה"קרעצ'מעס" — בתי המרזח. ה"ערל", כפי שכונה האיכר בפי היהודים, משתכר ומתהולל, מוכר וקונה. עם רדת החשיכה הוא שב לכפרו, ושוב מתעטפת העיירה בשלוותה.

שבת שלום

את פניה שינתה סירט שוב ביום שישי. לקראת הצהריים הואט קצב החיים. החרדים מיהרו למקווה ואילו הדתיים הלכו אל בית-המרחץ העירוני. ה"ערל" שהפעיל את בית ההזעה — ה"שְׁוויץ" — ליבן תחילה את האבנים הענקיות עד לחום של מאה מעלות ואחר-כך שפך עליהן מים קרים. בתוך ענן האדים התנהלה תחרות בין אלה שטיפסו במדרגות והיו מסוגלים להישאר על המדרגה העליונה, לבין אלה שנותרו למטה. במדרגה העליונה שרר חום נורא והמתרחצים שפכו על עצמם ללא הרף דליי מים. בעזרת מטאטא זרדים מיוחד עיסה הבלן את גופו הלוהט של "הגיבור".

עם כניסת השבת המו שבעת בתי-הכנסת שבעיירה מתפללים; בית-הכנסת של חסידי ויז'ניץ, שבו התפללנו סבא ואני, "הסאדיגערער קלויז" של חסידי סדיגורה, בית-המדרש, בית-הכנסת של החייטים, "די שניידערישע שול", "נאדווערנער שול", "בויאנער שול", ובית-הכנסת הגדול — "די גרויסע שול" — היחיד שנותר היום בסירט.

מעת לעת הופיע בבית-הכנסת שלנו חזן שזימר את נוסח התפילה גם על-פי מנגינות מהאופרות "ריגולטו" ו"כרמן". מרבית המתפללים מעולם לא שמעו על ורדי וביזֶה, אבל נהנו לזמר יחד איתו. בכל בית-כנסת היה אפשר למצוא אורחים שנטו ללון בעיירה. הם באו לסירט לקבץ נדבות או לקיים מצוות

"הכנסת כלה". מכיוון שהמלון היחיד בעיר היה מעבר לכיסם, מצאו לינה בבית-הכנסת, שהיה מחומם היטב בחורף. בתום התפילה נהגו המתפללים, כמו גם סבי, להזמין הביתה אורח שהיה יוצא מיד לאחר ההבדלה לקבץ נדבות.

אתרים היסטוריים

שני אתרים היסטוריים היו בעיירה סירט: כנסייה עתיקה מן המאה האחת-עשרה, אשר שירתה את אחד מנסיכי מולדובה, ובית-הקברות היהודי העתיק. בעת הגירוש למחנות טרנסניסטריה ב-1941 מנתה סירט עשרת אלפים תושבים, והיהודים היו הקבוצה הגדולה בעיר — למעלה משלושת אלפים במספר. השאר; רומנים, גרמנים ורותנים, היוו שני שליש מכלל האוכלוסייה. על גבעה הנשקפת לעבר האחו שלחוף הנהר, שוכן בית-הקברות העתיק של סירט. המצבה העתיקה ביותר נושאת את התאריך 1510. אף שמרביתן שקועות באדמה, מכוסות עפר ודרדרים, היה אפשר להבחין בכשרונם האמנותי של בוני המצבות שחקקו על האבן סמלים יהודיים ודברי הספד בלשון מליצית.

ביתנו שכן ברחוב המוביל אל בית-הקברות. כילד הייתי שב מן ה"חדר" בשעות הערב. חשמל עדיין לא היה אז והעיירה כולה היתה שרויה באפלה. אצלנו ידעו לספר כי זו השעה שבה יוצאים רוחות ושדים לשוטט. אמי ציידה אותי בפנס איכרים פשוט, מין קופסה עם דפנות זכוכית ונר דולק. בפנס הזה נאחזתי כדי להפיג את פחדַי.

בשנות השמונים החליט נשיא רומניה ניקולאה צ'אושסקו לחסל את בית-הקברות, שכן מיקומו הפריע לו בתכנון האוטוסטרדה שעמדה לחצות את סירט. הרב הראשי של רומניה, דר' משה רוזן, נזעק, והוא דאג להפיץ את הידיעה על כוונת צ'אושסקו ברחבי העולם היהודי. מן הארץ שוגר למקום האתנוגרף וחוקר המצבות זוסיה עפרון, איש קיבוץ עין חרוד, לתעד את בית-העלמין בטרם ייחרב כליל. חודשים ארוכים שהה במקום, ואולם נוכחותו של ישראלי סמוך לגבול בין רומניה לבין "מסך הברזל", עוררה את חשדם של השלטונות הרומניים. להם לא היה ספק שעפרון הוא מרגל ואיש "המוסד" וכי חקר המצבות הוא רק סיפור כיסוי. עפרון נצטווה לעזוב. למזלנו הספיק לצלם את כל המצבות בשחור-לבן ובצבע, והאוצר ההיסטורי נשמר בארכיון "בית התפוצות".

היהודי האחרון בסירט, הרברט גרופר, קיבל על עצמו לאחר-מכן את משימת שיקום בית הקברות והפיכתו ל'אתר לאומי'.

סירט המודרנית

סירט נשאה אופי מערבי. בית-הספר התיכון נבנה בימי הקיסר האוסטרי פרנץ-יוזף וריכז סביבו אנשי רוח שנהגו לשבת בבית הקפה שב"רינג פלאץ" כיכר העיר שבה עצרו האוטובוסים בדרכם לצ'רנוביץ. בביתן הקטן שבלב הכיכר ניצב קיוסק העיתונים של תיאופיל צורקן — "מרכז התרבות" של העיירה. באיחור של יומיים הגיעו העיתונים מבוקרשט והיומונים בשפה הגרמנית שהודפסו בצ'רנוביץ. צורקן מכר גם אביזרי כתיבה. היהודים היו לקוחותיו הטובים ביותר. אף-על-פי-כן, שנא אותנו. תמיד דיבר אלינו בזלזול, עם שהוא מתאפק לא לפלוט את מלת הגנאי "ז'ידאן".

בשעות הצהריים היה אפשר לראות חתך חברתי של העיירה חולף במצעד קבוע. הכומר גיאורגה דושציאק, גבר עב בשר, שפניו הסמוקים העידו על תאוותו לאוכל, משקה ונשים. עוטה בגדי כהונה שחורים וחגורה אדומה, היה מסתובב הלוך ושוב, שקוע בשיחות עם המורה יוֹרדַקֶה גריגורוביץ' הרווק, שהיה מדריך הכיתה שלנו. לחבורה זו הצטרפו מדי פעם בפעם ראש העיר, ראש המשטרה, הפרצ'פטור — ראש שירותי המסים, וניקודם איצקוש, מנהל בית-הספר. הללו נהגו להיכנס לשתות כוס צויקה, או י"ש 96% בבאר של מלון "אנאהוף".

גיבור האירוע השנתי בסירט היה השען קוצמן, סוציאליסט ואיש ה"בונד". פעם בשנה נדרש לטפס עד קצהו של מגדל הכנסייה, כדי לנקות את השעון מפרש הציפורים ולכוון את מחוגיו. אני זוכר את המראה המצמרר. יהודי קטן תלוי על בלימה, נאחז בבליטות בקירות ומסובב את המחוגים, כמו ציור סוריאליסטי של שאגאל. יחד עם כל ילדי העיירה ניצבתי למטה רועד. מה יקרה אם יאבד השען את שיווי משקלו ויפול? כאיש אחד נשמנו לרווחה בראותנו את האיש הקטן יורד לרחוב, בריא ושלם.

חנות החשמל היחידה בעיר טמנה בחובה קסם מיוחד — מכשיר רדיו. לא אחת עצרתי ליד החנות כדי להקשיב לצלילים שבקעו מתוך התיבה הקסומה. הקולות הגיעו ממקומות רחוקים כמו וינה, ברלין ובוקרשט. יום אחד הזמין בעל החנות

את סבא, את דוד סרול-לייב ואותי לחנותו. הוא ידע שאנו ציונים וביקש לגרום לנו נחת. "אני רוצה שתשמעו את רדיו פלשתינה," הכריז.
בשעה היעודה, לאחר אינספור סיבובים בכפתורי התחנות, בקעו פתאום קולות בעברית ואחר-כך שירת "התקווה". הרגע הזה חקוק בזיכרוני. בפעם הראשונה שמעתי ברדיו צלילים מארץ-ישראל הרחוקה ואת ההימנון הלאומי, 'התקווה'.

בית המשפחה

ביתנו הראשון ניצב ב"שאצער בארג", ההר שהוביל לסוצ'יאבה, בירת בוקובינה העתיקה, המכונה "שָׁאץ". כעבור שנים עברה המשפחה לבית מרווח יותר. למטה שכנו החנויות שפירנסו את בני המשפחה, ואילו אזור המגורים היה בקומה העליונה.
שכננו הקרוב היה הרוקח זילברבוש, בעל קרחת מבהיקה, לבוש בבגדים הדורים וסינר לבן מגוהץ. בבית המרקחת עבדו גם קרוביו מישו פרנקל ורעייתו קלייר, שהיתה ידידתה הטובה של אימי. דורה בתם היתה יפהפייה, בעלת פני מדונה, ומחזרים רבים הידפקו על דלתה. כילד הייתי עד לחיזורים אלה. ממיטתי שליד החלון, יכולתי לצפות היישר אל תוך חדרה. הייתי מציץ בתקווה לראות את דורה בכתונת לילה אווירית. בלילות ירח באו מעריציה, ולוניו ואגנר בראשם, לזמר לה סרנדה של שוברט. נגן גיטרה ליווה אותם. אני זוכר היטב את המראה הרומנטי. דורה פותחת את החלון, מחייכת ומודה למעריציה. אינני יודע מה עלה בגורלה. לוניו ואגנר המאוהב עלה לישראל.
בראש המשפחה עמד סבא אברהם כ"ץ. על תולדות המשפחה אני יודע מעט מאוד. כאשר גיליתי עניין כבר היה מאוחר מדי, ולא היה את מי לשאול.
יהודים מרבים להעיד על עצמם שהם צאצאים של רבנים מיוחסים, או שארי בשרם של מייסדי שושלות החסידות. אני לא מצאתי שום עדויות כאלה. סבי מצד אמי, ר' אברהם כ"ץ, היה ממשפחת כוהנים. לפיכך הייתי "בן בת", דהיינו בן בתו של כהן.
מצד אבי גבריאל הייתי בן-ישראל פשוט, צאצא של משפחת חיים הערציג, שקיימה חיים יהודיים מסורתיים בכפר מיהובה שעל גדות הנהר צ'רמוש. שני הסבים היו חסידי ויז'ניץ.

אני יכול ללכת אחורנית שלושה דורות בלבד, עד סבא רבא ר' ישראל לייב כ"ץ. היכן נולד אינני יודע. אני משער שהגיע לסירט בגל היהודים שברחו במאה ה-18 מגליציה ומצאו מקלט בבוקובינה, אזור שבו גילו השליטים האוסטרו-הונגריים סובלנות רבה יותר כלפי היהודים, בבקשם למשוך למקום אנשי מסחר ושירותים. אפילו את עיסוקו של הסבא-רבא אינני יודע, וגם שם זוגתו נשכח. לכן אני מקנא באלה שביכולתם לשחזר עץ יוחסין.

14 בנובמבר 1920 היה יום של סערת שלג ורוחות. הרוחות המשתוללות "קילפו" בקלות את גג הפח של הבית. כך חגג סבא אברהם את יום לידתי — נכדו הראשון, בן בתו הבכורה פייגה־פאני. כאשר עולה סבא בזיכרוני, עולה דמות שכולה דאגה לבני המשפחה. אהוב ומכובד היה בסירט. יהודי גוץ, חבוש כובע פרווה — "קושמה" — בחורף ומגבעת בקיץ. בשבת חבש שטריימל. עד לאותו יום נורא בשנת 1940 כאשר השתוללו הלגיונרים הפשיסטים של "משמר הברזל" בסירט ותקפו יהודים. בדרכנו לבית-הכנסת נתפסנו. סבא הוכנס לחדר החקירות, פיאותיו נמרטו והחיילים התעללו בו והזהירו אותו לבל יעז לחבוש עוד "כובע של רוסים".

סבא היה בשבילי הכול. הוא היה האב שנעלם לי והאם שלא התגברה מעולם על הנטישה. סבא היה מקור החום, הסמכות והביטחון בעולם שאין בו ודאות.

השכם בבוקר כבר היה מסב בחדר אפוף הצינה, מנורת נפט מפיצה אור קלוש, והוא מעיין בספרי קודש. נהגתי להתעורר למשמע קולו המפזם משניות או "פרשת השבוע". בשעה חמש נהג סבא לצאת לתפילה. קיץ, חורף, בגשם או בשלג, תמיד היה הראשון לפתוח את בית-הכנסת של חסידי ויז'ניץ. על כתפיו רבצה אחריות כבדה לפרנסת המשפחה כולה. כאשר היגר אבי לארצות-הברית, נשארנו אמי ואני בביתו והוא דאג לכל מחסורנו.

ב-1935, בכיתה החמישית בתיכון, השמיץ חברי לכיתה ניקולאייה טאוטו את החברים היהודים לכיתה, באומרו שחיללנו את דגל המדינה. הוא טען שהנפתי סמרטוט והכרזתי כי זהו דגלה של רומניה. בעיני טאוטו זו היתה הוכחה שאנו קומוניסטים. בסוצ'יאבה נאסרו אז כל הבנות היהודיות בתיכון, כחלק מציד מכשפות. הסברי שמדובר בעלילת שווא, נפלו על אוזניים אטומות. הוחלט להוציא נגדי צו סילוק מכל בתי-הספר בארץ. בייאושו פנה סבא לברון פון פלונדור וביקש להיפגש עם מנהל בית-הספר, יון איצקוש. שידולים ושלמונים עזרו לסדר את העניין ולהרגיע את הרוחות.

לימים נודע לי שהמלשין, ניקולאייה טאוטו, נפל בשבי הרוסי, לאחר קרבות סטלינגראד, עבר שטיפת-מוח וב-1944 בשובו לבוקרשט, כבר היה לקומוניסט נלהב. בראשית שנת 1945 נשלחתי על-ידי "החלוץ", ארגון הגג של תנועות הנוער הציוניות, לכנס הראשון של "הנוער הפטריוטי" בבראשוב, כינוי הסוואה לתנועת הנוער של הקומוניסטים. להפתעתי נתקלתי שם בניקולאייה טאוטו. מאז ההלשנה בתיכון לא פגשתי אותו. גם הוא הופתע לראות אותי. אני זוכר את שאלתו המביכה "הערציג, אתה חי?"

"עיניך הרואות." לא יכולתי להתאפק. "אתה זוכר איך טפלת עלי אשמה שאני קומוניסט? עכשיו אתה קומוניסט, ואילו אני אינני קומוניסט גם עכשיו, כאשר דווקא טוב להיות קומוניסט."

"זו היתה משובת נעורים," ניסה טאוטו להצטדק. מאז לא נפגשנו. ברומניה הקומוניסטית עשה המלשין חיל והיה למשורר ולסופר ידוע.

את סבתי חנה אני זוכר רק במעורפל. מוצאה היה ממשפחת גייגר. אחדים מבני משפחה בשם זה קבורים בצפת. הייתי בן שש כאשר נפטרה ממחלה. סבא נשאר אלמן ואימי פאני ניהלה את הבית. בבית סבא התגוררו עוד ארבע בנות; בסי (בתיה) מלי (מלכה) ושתי הצעירות רבקה ואווה. והיה גם בן, הדוד סרול-לייב, שהיה ציוני פעיל. את פניו החיוורים עיטר זקנקן בנוסח חיים ויצמן. בניגוד לסבא, שלבש בגדים מסורתיים, היה סרול-לייב מודרני, מקפיד על לבוש אירופי אופנתי. בצבא לא שירת, שכן לקה בריאותיו, ולכן נסע מדי קיץ להחלמה באוסטריה.

עד לפטירת סבתי חנה ב-1927 התגוררו הסבים בחדר השינה. אמי פאני ואני גרנו בחדר הסמוך. הדודה בסי, בעלה קלמן ובתם אלזה גרו בחדר אחר של הבית, מעין דירה נפרדת, עד שהיגרו בשנות השלושים לאורוגואי.

דודותי רבקה ואווה התגוררו בחדר שבו ניצב גם הפסנתר, אחד המעטים בעיר. צלילי שוברט, בך ובטהובן מילאו את הבית. סרול-לייב, רעייתו אלה ושלושת ילדיהם — פסח, חנה ובן הזקונים מנדלי, התגוררו בדירה נפרדת. הדוד היה עוזרו הראשי של סבא במחסן הסיטונאי ובבית-המרזח. יחד עם זאת מצא זמן לעסוק גם בפוליטיקה ציונית. זיכרונותי ממנו הם העדות היחידה לקיומו ולקיומם של בני משפחתו. כולם, לרבות חמותו, סבתא מירל פרידמן, ניספו בדרך לטרנסניסטריה, בעת הגירוש בסתיו 1941. כל מאמצי ללקט מידע ופרטים על גורלם עלו בתוהו.

גירוש טרנסניסטריה

חוה אוסטפלד — בתו של אהרון שטיינברג ז"ל שהיה נשוי לגיטל כ"ץ דודניתה של אימי — רשמה עדות בחוברת הזיכרון שהוציאה לאור לזכר קרוביה שניספו. העדות חושפת את זוועות הגירוש של יהודי סירט.

קור נורא שרר בחודש אוקטובר בטרנסניסטריה. רוחות השתוללו, מלוות בסופות שלג עזות. מלווים בז'נדרמים שהתעללו בהם, כשהם הולמים בהם בשוטים ובקתות רובים, נעו המגורשים בשלג ובבוץ, בדרכים לא דרכים של בסרביה ואוקראינה. מי שכשל נעזב בצידי הדרך. הז'נדרמים אסרו להושיט יד לחלשים. רבים מתו בתעלות, ללא קבר וללא ציון מקום. לאחר ימים ארוכים הוכנסו המעטים ששרדו את מסע האימים לאורוות ריקות שבציבולובקה, ליד בתים מופצצים או נטושים. צעירים וזקנים, נשים ותינוקות נעזבו ללא מזון וללא סיוע רפואי. מגפת הטיפוס התפשטה. מי שעדיין עמד על רגליו דאג לחולים ולחלשים. ניסו לגרוף מהם את מעטה השלג, ולכסותם בכל פיסת בד אפשרית. מגופות הישישות שנפטרו נלקחו צעיפי הצמר, כדי לחמם במעט את הגוססים. בקוראי את התיאורים הנוראים בספרה של חוה אוסטפלד, ראיתי בעיני רוחי את דודי סרול-לייב ומשפחתו. גורלם היה זהה לגורל שלוש מאות ועשרה אלף היהודים שניספו בטרנסניסטריה.

בראשית שנת 1944 הגעתי לטרנסניסטריה כדי לחפש יתומים ולהעלותם ארצה. עברתי את הגטאות של מוגילב ויאמפול, סורק את בתי היתומים. הייתי בטוח שאמצא ביניהם מישהו מבני משפחתי. אחרי הכול חלפו רק ארבע שנים מאז נפרדתי מהדוד וילדיו. לא מצאתי איש. גם מקום קבורתם לא נודע. מלבדי אין איש בעולם שזוכר כי היו קיימים. אני אומר לעצמי שרק בזיכרוני הם חיים עדיין.

בראש דאגתו של סבא עמדו שתי בנותיו הצעירות. שתיהן היו מודרניות בהשקפתן והשתייכו לחוג של חובבי פילוסופיה על פי משנתו של קונסטנטין ברונר, ניאו-שפינוזיאני, שתורתו "מטריאליזם של השכל ואידיאליזם של הרוח" נגעה לכל תחומי החיים. מסביב לתורה פילוסופית זו התקבצו בסירט אינטלקטואלים צעירים. הם נהגו להתכנס בבתים ולקרוא בצוותא את ספרי הגותו של ברונר, מחליפים אגרות עם חוגים דומים בחו"ל. מתוך סקרנות עיינתי בספרי הדודות, תוהה אם אומנם הן מבינות את התורה של מורן הרוחני. דבקותן

בו דמתה לאמונה ברבי או בגורו. אחרי מותה של דודה אווה אספתי לביתי את ספריו של הפילוסוף ברונר. אינני יודע אם יש לתורתו ממשיכים. אולי חלפה מן העולם יחד עם בני דור השואה שניספו.

דודתי בסי דמתה לסבתי חנה, אשה שבת צחוק לא נחה על שפתיה מעולם. גם את בעלה קלמן נטל סבא תחת חסותו ופתח בשבילו מחסן למכירת בירה. קלמן ושותפו יעקב שויארמן, אביו של חברי לייבו, היו קונים בירה ממבשלת הבירה של אדון יוליוס בייל. במרתף הבית ניצבה מכונת מילוי. הבירה הועברה לבקבוקים ונמכרה לאיכרים ביום השוק. לסבא היה גם פועל, שלמה פיטנר. מדי יום שוק הגיע אלינו הדוד לייב אונטערפורט, היהודי היחידי בכפר קנדשט, שהיה בעלים של מכולת ובית-מרזח. בחורף בקעו אדים מנחירי הסוסים שמשכו את המזחלת בתוך מדבר השלג הלבן. סבא היה מקבל את פני הדוד בלבביות והלה היה מסיר את מעיל הפרווה הענקי שלו, לוגם כוסית וסועד ארוחת בוקר דשנה. לביקוריו של הדוד, שהיה מספר סיפורים מלידה, ציפיתי בשקיקה. היה מפליג בעלילותיו מימיו כלוחם במלחמת-העולם הראשונה, בשירות הקיסר פרנץ יוזף. אני זוכר את עצמי מקשיב בפה פעור לתיאורו את קרב איסונצו המפורסם בחזית איטליה. באחד מרגעי ההפוגה ישבו החיילים לשחק בקלפים. הדוד לייב עשה חיל והרוויח סכום גדול. לא היה לו יאה לצאת מן המשחק, ולכן נשא תפילה לאלוהים: מי ייתן ותתחיל עכשיו הפגזה. לא עברו דקות מעטות ורעם התותחים נשמע. לייב שילשל לכיסו את הרווחים והודה לאל על נדיבותו. "עכשיו יהיה לי כסף לקנות נעלי חורף לילדי," סיפר.

חסידי ויז'ניץ

סבא היה חסיד ויז'ניץ נאמן, שנהג לארח בביתו את הרבי הזקן ישראל הגר זצ"ל. זה היה ציון לשבח לאימי על רמת הכשרות שלה. בבואו נהג סבא לפנות בשביל הרבי את כל הקומה העליונה, ואילו אנחנו עברנו זמנית להתגורר באגף התחתון של הבית. בשבוע הביקור התקבצו בעיר חסידים מכל הכפרים והיישובים בסביבה, במטרה לבלות שבת במחיצת רבם הנערץ. המונים יצאו לטרבלשטי, כפר על הכביש הראשי במרחק שני קילומטרים מסירט, והמתינו לבואו במשך שעות ארוכות. בין מקבלי פניו של הרבי היה גם ראש העיר הגוי,

שאפילו בעיניו היה היהודי הישיש איש קדוש.
נצמדתי לסבא. העיניים היו נשואות לעבר קו האופק. המתח גבר כאשר הצטייר ענן של אבק, אות כי שיירת הרבי קרבה ובאה. מרכבתו עצרה ליד החסידים הממתינים. הרבי ירד ממנה, עובר ביניהם והם מנשקים את ידיו.
אחר-כך פנתה השיירה לעבר האכסניה — בית סבא. בימי שהותו של הרבי בביתנו, נזהרתי מלהיתקל בו. פחדתי שמא ירצה לערוך לי מבחן בחומש, ב"פרשת השבוע", או בפירוש רש"י. למרות נסיונותי להתחמק הזמין אותי פעם אל חדרו. תחילה הייתי מבוהל, אבל כשנשאתי את עיני ראיתי מולי פנים חביבים וזוהרים. הבטתי בזקן השיבה שלו ובעיניו הטובות ופחדי נעלמו. סבא היה גאה מאוד על שעמדתי במבחן.
בשנת 1935 לקח אותי סבא לעיירה ויז'ניץ, לב ליבה של החסידות. הוא ביקש להעניק לי חוויה של שבת בחצר הרבי. מצאנו אכסניה אצל משפחה מקומית, ובליל שבת, לאחר התפילה, הלכנו לסעודה שנערכה באולם ענקי. החסידים המתינו במתח לדרשה, לשירים ולזמירות. את הסעודה ניהל הגבאי ר' ניסן יוסט, נע בזריזות בגרביו הלבנים בין השולחנות הערוכים, מקבל מידי הרבי את השיריים ומחלק אותם למאות החסידים, שהיו אומנם רעבים למזון, אך להוטים עוד יותר לקיים את המצווה. בשבת בבוקר נמשכה התפילה שעות ארוכות בנוסח ויז'ניץ; השתפכות הנפש ולאחריה סעודת צ'ולנט דשנה.
במוצאי שבת הגיעה השעה הגדולה — המפגש פנים אל פנים עם הרבי. חסיד נאמן כמו סבי לא היה צריך להמתין הרבה. הטקס המכונה "זיך פראוועז" — דהיינו כניסה אל הרבי, מתן "קוויטעל", פתק בקשות, שיחה והתייעצות אישית. על סבא העיקה הדאגה לרבקה בתו הצעירה שטרם נישאה. כל מאמציו למצוא לה חתן עלו בתוהו. ועוד מצוקה היתה בליבו. בנוכחותי סיפר לרבי עד כמה כואב לו שעזבתי את תנועת הנוער החרדית **פרחי אגודת-ישראל** ועברתי לשורות הנוער הציוני החילוני. הרבי לא הזדעזע. "שיהיה ציוני ובלבד שיהיה יהודי טוב," אמר. מאז לא היוותה הפעילות הציונית מחלוקת ביני ובין סבא.
בימי חייו של סבא וגם לאחר פטירתו, קיימתי קשר רצוף עם משפחת האדמו"ר מויז'ניץ. לאחר פטירתו של ר' ישראל, עברה האדמו"רות לבנו בכורו ר' חיים מאירל הגר. בשנת 1940 עברה ויז'ניץ לשלטון הסובייטים. מרכז החסידות עבר לעיר גרוסווארדיין בטרנסילבניה. במרס 1944 התחוללה בהונגריה ההפיכה הפרו-נאצית ויהודיה גורשו בהמוניהם לאושוויץ. באותם ימים גונבה לאוזני

השמועה שהרב הגיע לבוקרשט והוא מתאכסן אצל הרבי מבוהוש, שניהל חצר חסידית בבירה הרומנית והיה ידיד הציונים. כאשר הלכתי לבקר אצלו מצאתי רב בעל מראה שונה לחלוטין. פניו המגולחים הסגירו את אשר עבר עליו. אל הגבול ההונגרי-רומני הצליח להגיע בעזרת "מבצע הבריחה" של התנועות הציוניות, מחופש לחוטב עצים. את ביתו החדש בישראל הקים הרבי מויז'ניץ בבני ברק, שהפכה במרוצת הזמן לממלכה חסידית. בפעם האחרונה פגשתיו בשנות השישים. לזכר סבא החלטתי לבקרו. ידידי אליהו פסטרנק, חסיד ויז'ניץ, תיאם את הביקור.

גם קרובי וולוועל־זאב כ"ץ, שירת בחצר הרבי בבני ברק. לאחר המלחמה הועברו ארונותיהם של ר' ישראל זצ"ל ובניו לקבורה בישראל ונטמנו בבית-הקברות החסידי "זיכרון מאיר" שבבני ברק. בבית-עלמין זה טמונים גם הוריה של מימי אישתי. ביום ה"יארצייט", כשאנחנו פוקדים את קברותיהם, אני נכנס גם ל"אוהל ויז'ניץ" ומתייחד עם המורה הרוחני של השושלת שלי.

למרות עולמי השונה חשתי צורך במרוצת השנים לקיים קשר, ולו רופף, עם חסידות ויז'ניץ בארץ. בגירוש הגדול של יהדות רומניה לטרנסניסטריה בשנת 1941 הוגלו גם שני בניו של האדמו"ר, ר' אליעזר ור' משה הגר, מסירט לגטו דז'ורין, ושם מצאו דרכם לקן הנוער הציוני, התנועה שאליה השתייכתי. האדמו"ר רבי ברוכ'ל היה לאיש הקשר שלי עם המגורשים, ובאמצעותו העברתי כספים לסיוע. לאחר עלייתו ארצה הקים הרב את חצרו בחיפה. במרוצת השנים חיפשתי דרכים לסייע לחצר ויז'ניץ-חיפה. כאשר נסעתי בשנת 1993 לביקור בצ'רנוביץ, החלטתי לבקר גם בעיירה ויז'ניץ. ראש העיר הצעיר קיבל אותי בחמימות ואף ליווה אותי לקברו של אבי השושלת, סבא רבא של רבי אליעזר ורבי משה. על המצבה נערמו פתקאות בקשה ותחנונים.

"מה עושים עם הפתקאות הללו?" תהה ראש העיר.

"הנח לרוח לפזר אותן. ירטיבו אותן הגשמים והשלג, אך שלא תפגע בהם יד אדם." מצאתי את עצמי מסביר לאותו ראש עיר כי בכל פתק יש משהו מן הנשמה. מקופלים בו כאב, דאגה ופחדים. ראש העיר הבטיח לי כי פיסות הנייר יישמרו. ניהלתי איתו גם משא-ומתן להחזרת בניני הישיבה לבעלים החוקיים, וראש העיר, שראה בדמיונו זרם גואה של תיירים, כמו באומן, מרכז חסידי ברסלב, נענה מיד. ואולם את הבניין המרכזי של הישיבה שהפך בינתיים לבית-חרושת לחמאה, סירב להחזיר. ברוב חוצפתו אף דרש תשלום תמורת הנכסים.

בסופו של דבר נכנע ראש העיר ומסר בידי חוזה חתום, ואולם האחים אליעזר ומשה הגר החליטו לוותר, שכן ללא הבניין המרכזי של הישיבה לא ראו טעם בעסקה.

הייתי נכדו הראשון של סבא, ילד שזקוק לחום ותמיכה בהיעדר אביו הביולוגי. מדי יום ליוויתי אותו לבית-הכנסת. כך נהגתי גם ביום שבו היה עלי להיכנס לעול המצוות ולהניח תפילין בפעם הראשונה. אימי ישבה בעזרת נשים. סבא קשר לי את רצועות התפילין. ככהן הניח את ידו על ראשי ובירך אותי בברכה המסורתית: "ברוך שפטרני." אני שומע את קולו כשאני עוצם את עיני. טקס בר-המצווה היה צנוע. אמא הביאה מהבית עוגת דבש ויי"ש. המתפללים הרימו כוס לחיים ואיחלו מזל-טוב. מעתה ואילך הייתי אדם בוגר, אחראי לכל מעשי. בפעם האחרונה ראיתי את סבא בשנת 1938. עזבתי אז את סירט ועברתי לצ'רנוביץ, לסיים שם את השנה האחרונה של לימודי התיכוניים. בבוקר נסיעתי ליוויתי את סבא כרגיל לבית-הכנסת, הנחתי תפילין והתפללתי. מכיוון שזה היה יום שני, גם עליתי לתורה. באותו בוקר היה סבא עצוב, שלא כדרכו.

מכיוון שהאוטובוס לצ'רנוביץ יצא מוקדם, מיהרתי לעזוב את בית-הכנסת. נפרדנו ליד ארון הקודש. סבא אימץ אותי אל חיקו ומחה דמעה. הוא ליווה אותי ונותר עומד על מרפסת ה"ויז'ניצר קלויז". בפסיעות מהירות ירדתי. בטרם פניתי לרחוב הראשי סובבתי את ראשי. מרחוק ראיתי אותו דומם על המרפסת, מלווה אותי במבטו. התמונה נשארה חקוקה. זו היתה הפעם האחרונה שראיתי את סבא.

שבועות אחדים אחר-כך הוזעקתי למזכירות בית-הספר בצ'רנוביץ. נדרשתי לשוב הביתה בדחיפות. יצאתי מיד לסירט, מבוהל וחרד. כל שהצלחתי היה להגיע במועד להלווייתו של סבא. עוד באותו יום התרוצץ ברחבי העיירה, אוסף מעות ל"הכנסת כלה" בעבור יתומה ענייה. לפתע התמוטט ברחוב. אנשים הושיבוהו על כיסא ונשאו אותו הביתה. ובטרם הספיק רופאו, דר' מאיר וייסמן, להגיע, יצאה נשמתו. הלכתי אחרי האלונקה, ממרר בבכי ובעקבותי כל יהודי סירט.

תמונתו תלויה בחדרי ולעתים קרובות אני מהרהר בו. אני מספר עליו לילדי ולנכדי, אבל מרגיש את אוזלת ידן של המלים. הן דלות מכדי לתאר מה היה סבא בשבילי.

לאחר המלחמה שבתי הביתה לסירט. בבית לא מצאתי דבר. כל תכולת הבית נשדדה. באחת הפינות מצאתי דף גמרא קרוע מאחד מספריו של סבא. זה היה

החפץ היחיד שהצלחתי להציל. במרוצת השנים מצאתי גם גביע כסף עתיק, לקידוש.

לאותה סירט של פעם נשארה עדות בכתובים. ללא הודעה מוקדמת הופתעתי לקבל בדואר ספר ששמו "כפרים בלהבות", שנכתב בגרמנית בידי דר' ליאו כ"ץ, בן דוד של אמי. ליאו היה אנטי-ציוני וקומוניסט אדוק, שחי שנים רבות כגולה במקסיקו ובארצות-הברית. הוא פירסם שם ספרים. הוצאת ספרים וינאית שמתמחה בספרות מהגרים, הוציאה לאור את ספרו ושלחה לי עותק. אף שנולדתי עשרים ושמונה שנים לאחר המאורעות שליאו כ"ץ מתאר בספרו, אני זוכר במעומעם מעמדים ציוריים שהספיקו לתפוס מקום במיתולוגיה המקומית של סירט.

את סירט פקדתי עוד פעמים אחדות. בנסיעותי לרומניה עשיתי תמיד מאמץ לשוב לשם. מכל ידידי נותרה במקום רק מֶדִי וייניש, חברתי לספסל הלימודים ובעלה אלי, אף הוא חברי לכיתה ול"חדר".

את בית סבא ראיתי תמיד מבחוץ, שמור ונאה, ואולם לא היה בי אומץ להיכנס. נכנעתי לבקשתה של מדי לא לעורר תשומת-לב, שכן תחת שלטונו של הרודן צ'אושסקו נאסר על אזרח רומני לקיים קשר עם תושב חוץ, ומדי חששה מהלשנה.

בשנת 1986 יצאנו למסע שורשים משפחתי. עמדנו מול הבית שבו נולדתי. מימי אשתי, שלמה ונאוה ילדי, כלתי מילכה וחתני נעם סמל. שלמה החליט לחצות את הסף ודפק על הדלת. אני זוכר כיצד בני מוליך אותי פנימה לבית ילדותי. המשפחה הנוצרית שהתגוררה שם לא הסתירה את מבוכתה. חלפנו בחדרים ואני רעדתי. בחדר שבו התגוררתי כילד ניצב על הכוננית כינור קטן. הפסנתר של דודותי אווה ורבקה נעלם, ואולם כלי נגינה אחר החליף אותו — כינור. שלמה סיפר לדיירים הנוצרים שהוא עוסק במוסיקה, והם הציעו לו מיד לנגן.

אחר-כך הלכנו לבית-הקברות. הבאתי אותם למצבת סבא אברהם כ"ץ ושאר בני המשפחה. מצבת אחיו חונא ומצבות אחיותיו דינצה לנדמן ומימע רבקה כ"ץ בונאפורט ניצבות בסמוך. אלה בני המשפחה שזכו להיטמן בסירט. עצמותיו של בנו סרול-לייב פזורות אי-שם בטרנסניסטריה. בתו מלכה קבורה בבוקרשט, בסי במונטבידאו שבאורוגואי, דודניתי אלזה נפטרה לא מכבר בניו-יורק. דודותי אווה ורבקה מצאו מנוחה נכונה בחיפה, ואילו אימי פאני טמונה בבית-הקברות בחולון.

חלפנו ברחובות המרכזיים של סירט. "הזמן כאן עצר מלכת," העירו בני הדור הצעיר. "גן עדן אירופי קטן," אמרה בתי נאוה.
היהודי היחיד שנותר בסירט היה הרברט גרופר, חבר ותיק ללימודים. הוא ראה את עצמו מופקד גם על בית-הקברות העתיק. בביקורי בשנת 1995 פקדנו את המקום עם עוד שתי משפחות של ידידים וגילינו תמורה מדהימה. תודות לסיוע כספי שהשיג שיקם הרברט גרופר את בית-הקברות, וכיום זהו אתר היסטורי רשמי במסלול התיירים בצפון בוקובינה. "אני אחרון היהודים השומר על בית-הקברות הזה, ראש קהילת המתים," כתב לי הרברט גרופר לאחר שובי לארץ.
סירט היא עתה עיר ריקה מיהודים. בעבר נהג קומץ ניצולי העיירה להתכנס בחצרו של הרבי מנדבורנה בבני ברק, ביום השנה למות בנו בידי האנגלים בקרב המעפילים על סיפון "כנסת-ישראל". כיום הם מתכנסים בבית-הקברות בחולון, ליד המצבה לזכר בני סירט שניספו בטרנסניסטריה. מספרם הולך ופוחת משנה לשנה.
כואב לי לחשוב שזכר משפחת כ"ץ ייעלם מן העולם. לתהום הנשייה יצללו גם שלושת אלפים היהודים שחיו בסירט מאז המאה השש-עשרה. רצף חיים יהודיים של ארבע מאות ושבעים שנה, יגיע אל קיצו. ספק אם תתחדש אי-פעם קהילה יהודית בסירט. לא מכבר פירסם הסופר הגרמני הנודע אדגר הילזנראט, אף הוא בן העיירה, רומן שסירט במרכזו. יחד עם ספרו של בן דודי הקומוניסט ליאו כ"ץ, ינציחו שתי היצירות את זכר החיים היהודיים שהיו ואינם. כפרים ועיירות עלו בלהבות. סירט שלי תעלה אבק רק בספרייה.

מפתח שמות

א
אביאור, ריטה 206
אביבי, גידי 426
אבני, שמעיה 21, 40, 160
אבנר, דר' מאיר 96, 105
אברהם, ברל 29
אברהם, האחים 85
אברהם, משפחת 300
אברהמוביץ (המר), אירמה 248, 254
אברהמוביץ 351
אברהמוביץ, (לסט), קלרה 385
אברהמוביץ, אירמה 413
אברהמוביץ, דר' יוסף 248, 412
אברהמוביץ, י. 86
אברהמוביץ, לידיה 98, 105, 106, 413
אבריימוב, גנרל 35
אברמוביץ, דר' 96
אברמוביץ', דר' יוסף 91, 96-98, 105
אדלסברג, דר' 81, 82, 84
אדלר, אלי 86
אדלר, אליאס 87
אדלר, הרב נפתלי 75
אדלר, יאלו 86
אדלר, יוסף 108
אדלר, פישל 86, 87, 318
אהרליך, אברהם 31
אהרענקראנץ, יהודה 89
אוהרינגר (וואיקו), מינה 393-394
אוהרינגר, מינה 109
אונגאריש, פולדי 191
אונטערפורט, לייב 93, 453
אונטערפורט, משה 107
אונטרפורט 85
אונטרפורט, מרדכי 58
אונטרפורט, צירל 408
אונטרפורט, ר' ישעיה 58, 70
אונטרפורט, ר' מרדכי 70
אונטרפורט, רבקה 111
אוסטפלד, חווה 163, 172, 452
אופאטושו, דייויד 426
אופאטושו, י. 146
אופנברג, יוסף 264, 270-271
אופנברג, ליפא 270
אופנברג, מרדכי 271
אופנברג, פני 270
אחד־העם 146
אטלאס 31
איידינגר, דר' מנחם 290
אייזיק, משה 85
אייזיקל - ראה רוזנבאום, אייזיקל
אייזנברג 73, 85, 136
אייזנברג, אברהם 134
אייזנברג, ישראל 111, 119, 134, 144
אייזנברג, מריקה 139
אייזנברג, רבקה 134
אייזנברג, שרה 134
אייזנברג,שרוליו 318
אייזנשטיין, מינה 85
איינהורן, אהרון ("איטשאלע") 145
איינשטיין, א. 146
איינשטיין, יוסטוס 113
אימבר, נפתלי הרץ 435
איציק (שוחט עיוור) 162
איצקוש, יון 450
איצקוש, ניקודם 26, 34, 48, 120, 368, 448
אכנער, אברהם 31
אכנער, לייב 31
אכנער, רגינה 31, 99
אכסלרד, דר' 96
אלבו, מיור 162, 265
אלבטון 290, 292
אלנר 84
אלנר, זיגו 113, 115
אלנר, מרטין 13
אלנר, סמי 113
אלנר, ק. 85

אלסטר, משפחת 134
אלפרין 86
אלפרן 91
אלקסיאנו 406
אלקסיאנו, פרופ׳ ג. 181
אנגל, מוניו 84
אנדראש (שליח מלך הונגריה) 24
אנדרמן, אלפרידה (מדי) 86, 121, 318
אנדרמן, דר׳ אריך 91, 121, 318
אנדרמן, מ. 87
אנדרמן, פרופ׳ 36, 85
אנטונסקו, גנרל 112, 150, 158, 181, 214, 240, 269, 364, 406, 407
אנטונסקו, מיהאי 228, 240
אנטיניה, הרבי מ־ 57
אנסבכר, הרב 383
אנסקי, ש. 146
אנצ׳יואול, מ. 158
אנצער, בנימין 31
אנצר דר׳ 86, 91
אנצר, דר׳ שמואל 409, 410
אנצר, הארי 196, 199
אנצר, מאיר 410, 411
אנצר, מקס 264
אנצר, משפחת 318
אנצר, קורט 115
אנקרמן, דר׳ אריך 124
אקסלרד, דוד 96
אקרמן 38
אראק, רבי מאיר 352
אריאב, מנחם 402, 403
ארם, משה 399
ארן, יהודה 89
ארצי, יצחק 3, 5, 7, 8, 10, 19, 21, 88, 103, 108, 141, 196, 201, 208, 210, 340, 345, 348, 356, 362, 364, 397, 445
ארצי, מילכה 457
ארצי, מימי 7, 427, 455, 457
ארצי, שלמה 7, 425, 428, 457
אש, שלום 146
אשכול, לוי 383
אשכנזי 85
אשכנזי, אברהם 265
אשכנזי, אפרים 96
אשכנזי, דר׳ אתי 91, 124
אשכנזי, הרב משה דב 86, 91
אשכנזי, הרב משה דוד 55, 70
אשכנזי, מ. 85

ב

באדן־פאואל 107
באום (אופנברג), פרידה 270
באך 451
בארטוב, דר׳ פאול 89
בואפורט (כ״ץ), מימע רבקה 457
בובר, מרטין 99, 105, 146
בודנאראש 301
בוהוש, הרבי מ־ 455
בוכבינדר 84
בוכבינדר, ר׳ יעקב 71, 84, 256
בוכניא 298
בולוף, יוסף 147
בוקסבאום, דוד 86, 207, 259
בוקסנבאום, משפחת 318
בורוכוב, בער 398
בורשטיין, הרב פנחס־משה 31, 55
בורשטיין, משפחת 300
בטהובן 451
ביאליק, ח״נ 142, 383
ביזה 446
בייט, הנס 346
בייל, יוליוס 22, 81, 453
בייל, מנרד 25
ביכסנטפאנר 123
בילצקי 247
ביקל, דר׳ לוטהר 91
ביקל, דר׳ שלמה 398, 399
ביקסנשפנר 85-87
ביקסנשפנר, אליעזר 71
ביקסנשפנר, משפחת 300, 318
ביקסנשפנר, ר׳ הירש 71
בירנבאום, אייזיק 87
בלום 91
בלזק 146

בליפולסקי, ר' משה 71, 85
בלכר, מ. 146
בן יהודה, יעקב 108, 111
בן־אליעזר, אריה 114
בנדיט (וינטראוב), ז'ני 219, 333-334
בנדיט 73
בנדיט, ברוך צבי 333
בנדיט, יענק'לה 318, 213, 318, 333
בנדיט, משפחת 300
בנדיט, פרידה 318, 333-334
בנדיט, צבי 219
בנווניסטי, מישו 409
בנצר, ר' ישראל 67
בנצר, ר' לייבצא 67
בנקנדורף, ברטה 31, 99
בנקנדורף, דר' יעקב 31, 32, 95
בער, אייזיקל 63
בער, הרב ישעכר 63
בעראל, איזאק 31, 36, 405
בעריש, ר' יואל 71
בר, אדולף 318
בראון, בורשי 191
בראונשטיין 86
בר־אור, ריטה 258
בראל 84, 86, 120
בראל, דר' אדולף 86, 91
ברבש 85
ברבשט, הרבי מ־ 60
ברגר 73
ברגר 85, 86, 119, 286, 300
ברגר, איזיו 108, 113, 318
ברגר, גיטל 124
ברגר, ד. 85
ברגר, דורקו 242
ברגר, וילי 84
ברגר, יענקל 84
ברגר, ל. 85
ברגר, מנלה 86
ברגר, משפחת 439
ברגר, פפי 108, 113, 318
ברגר, ק. 85
ברדיצ'ב, אבא 345, 365
ברוד, מאכס 146
ברונר, קונסטנטין 90, 452, 453
ברוסילוב, גנרל 35
ברטל, דר' הרט 206
בריזובסקי, משפחת 135
ברייטברט, שמעון 93, 94
ברייטנר, פאולה 364
בריל, קלמן 95
בריש, יואל 86
ברכר 31, 85, 437
ברכר, אליעזר 70, 87, 137, 350, 356, 400, 401
ברכר, חוה 400
ברכר, חיים יואל 400
ברכר, לייזר 318
ברכר, סוזי 196, 253
ברכר, ר' חיים יואל 70
ברל, איזידור 99
ברלס, חיים 409
ברנהולץ, יצחק 334
ברנהולץ, ישראל־אברהם 334
ברנהולץ, פייגה 334
ברנפלד 87
ברנשטיין 85
ברנשטיין, מנדל (מנחם) 258, 259
ברקוביץ (לנדן), רבקה 291, 292
ברקוביץ 121, 122

ג

גאבה, א. 85, 119
גאבה, ל. 85
גאטעסמאן, איציק 421
גאלד, חיים 85
גבה, אורן 318
גבעון, איזיו 146, 408
גבעון־אונטרפורט, רבקה 408
גברוביאנו, פלוריקה 158, 159
גוגה־קוזה 38, 119, 396, 414
גודל, קלארה 121
גוז'צקי, הברון 293, 296
גוט, גודל 86, 121, 122
גוטליב, אהרון 31
גוטליב, אמיל 95
גוטליב, דר' 85
גוטליב, חיים 85
גוטליב, משה'לה 237
גוטליב, ר' חיים 61, 237

גוטמן, דר׳ 86, 91
גוטמן, משה 85
גוטסמן, דר׳ יונה 91
גוטסמן, משפחת 293, 300
גוטסמן, סרל 111
גולד 142
גולד, הוגו 34, 39
גולד, הרב חיים 61, 70, 316
גולדבלום 85
גולדהאגן, אברהם 29
גולדהמר, דר׳ יוסף 95, 97, 98
גולדנבלום, פייגה 84
גולדנברג 86
גולדשלגר (לוי), חיה 309
גולדשלגר 85-86, 91
גולדשלגר, אינגה 317
גולדשלגר, ברטה (ברכה) 309
גולדשלגר, גרטה 317
גולדשלגר, דב 314
גולדשלגר, דר׳ 86, 91, 317
גולדשלגר, זלטה 309
גולדשלגר, יונינה 309
גולדשלגר, יונס 309
גולדשלגר, מ. 85
גולדשלגר, מנדל 309
גולדשלגר, משה 351
גולדשלגר, משפחת 309
גולדשמיד, אוסיו 115
גולדשמידט (רוזנטל), מלי 436, 438
גולדשמידט, אוזיאס 113
גולדשמידט, פסח 440
גולן, מנחם 430
גורבצ׳וב 428
גורן־גולדשטיין, המכון לחקר הציונות ע״ש 11
גושגני, בירש 86
גיאורג, הכומר 121
גיאורגיו־גז׳, גיאורגה 302
גיטר 85
גיטר, פנחס 417
גיטר, צוצי 110, 417
גיטר, שלמה (צליק) 417
גינראר, פלורין 228
גלאובך 84
גלאובך־גל, דר׳ אליעזר 293
גלאטער, אברהם 109
גלבר 87
גלבר, משפחת 300
גלדהאמר, י. 86
גלזל 84, 86
גלייזל, דר׳ נתן 351
גלייכר, א. 85
גלייכר, מ. 85
גליקסון, משה 110, 363
גלסברג־גולד, רות 194
גלעזעל, נתן 31, 96, 99
גלר, אהרון (אורצי) 108, 113-115
גלר, יצחק 31
גראואר, הרמן 86
גרדינגר, משפחת 214
גרוזה, פטרו 288
גרוס, פרל חוה 61
גרוס, ר׳ אפרים 61
גרוסבארד, הערץ 89
גרוסמן, מ. 98
גרופר, הרברט 20, 28, 139, 285, 317, 387-390, 458
גרופר, ל. 86
גרופר, מ. 87
גרופר, סופי 318
גרופר, פפי 318
גריאסבארד, הערש 147
גריגורוביץ׳, גיאורגה 32
גריגורוביץ׳, יורדקה 26, 389, 448
גריגורסקו 227-228
גרייף, דר׳ 189, 201
גרינברג (הנגר) 287
גרינברג 84, 85
גרינברג 96
גרינברג, דר׳ משה 240
גרינברג, יוליוס 318
גרינברג, יעקב 240
גרינברג, יצחק 97
גרינברג, מ. 95
גרינברג, פייבל 124
גרינברג, פרופ׳ טניה 390
גרינברג, רבקה 240
גרינפלד 85
גרעדינגער 31
גרפונקל 85
גתה 294

ד

דאכנר 85
דאנקנר, הרמן 85

דגני, ארנולד 227
דובורוביץ 123
דוד, דר' מכס 86
דוידוב, משפחת 300
דוידוביץ, ר' שלמה 68
דוננפלד 87
דוננפלד, ארנה 270
דוננפלד, ברוך 335
דוננפלד, יעקב 210
דוננפלד, ליבה 335
דוננפלד, משה 87, 335
דוננפלד, משפחת 270
דוסטויבסקי 146
דושצ'אק, הכומר 26, 448
דז'יביאנסקי, ינק 108, 111
דיזנגוף, מאיר 383
דינדלגאן 190
דינסקו 123
דיקר 84, 86
דכנר 85
דכנר, הרב ממיסיף 57
דלפינר 85
דלפינר, אוה 383
דלפינר, היינרי 383
דלפינר, הרש 381
דלפינר, יוטא 381
דלפינר, מיכאל 383
דלפינר, מקס (מוידיל) 31, 381, 382
דלפינר, משפחת 389
דנטה 434
דער לאנגער, סרול 86
דראך 84
דראך, היינריך 267
דראך, מיכל 86, 95, 400
דראך, מילו 289-290
דראך, משפחת 300
דרבניאנו, ינטה 159
דרופ, אנה 438
דרוקמן 73, 86
דרוקמן, משפחת 300
דרזנר, משפחת 297
דרפלר, סמי 107

ה

האדמו"ר מבויאן 69-70
האדמו"ר מסדיגורה 69
האדמו"ר מקופיטשניץ 69
האזרחי, מאיר 96
האלברכט, איציק 87
האס, דר' 202
האפער 84
האקה, דר' 121
הארט, ברטל 191, 202, 258
הארניק, הרב ישראל 356
הגר, הרב אליעזר 62, 76, 187, 201, 258, 353, 355, 360, 455-456
הגר, הרב ברוך 55-57, 59, 60-62, 66, 67, 75-77, 86, 98, 147, 159, 168-169, 187-189, 191, 196-198, 201-202, 206-208, 210, 309, 324-325, 350, 352-359, 369, 379, 380, 401, 413, 415, 455
הגר, הרב ישראל 55-56, 66, 75, 350, 360, 379, 413, 453-454
הגר, הרב משה 76, 258, 359-360, 455-456
הגר, לייזר 202
הגר, מרים 202
הגר, משה 202
הגר, רבי חיים מאטיניא 66
הגר, רבי חיים מאירל 454
הוטין, הרבי מ' 57
הוטמן 86
הוטמן, אהרון 29
הוטמן, זיידה 95
הולינגר, אברהם 84
הולינגר, בנו 84, 318
הולינגר, וילי 4, 21, 82, 84, 196, 210, 212-213
הולינגר, סמי 84, 318, 403
הולינגר, ריקה 4, 21, 82, 196, 300, 403
הולצהאקר, טורי 201
הוניוס 299
הופנברג 213
הורוביץ 31, 73, 84, 87
הורוביץ, א. 85
הורוביץ, האחים 87
הורוביץ, משפחת 269, 300
הזנטרכט 245
הזר, קורט 196

היבשר 91
היטלר 38, 111, 142, 181, 245, 363, 382
היטנר, משפחת 318
הייטנר, א. 85, 119
היינה, היינריך 138
הילזנראט 458
הילזנראט, אדגר 84, 111, 123, 283, 284, 300
הילזנראט, סבינה 91, 123
הירש, הברון 297
הירשהורן, ר' אשר 70, 85
הכט, קלמן 31
הלברכט, האחים 108
הלברכט, ר' איצ'ה 58, 67, 108
הלנברג, מ. 85
הלנברג, משפחת 318
הלפמן, מקס 318
הלצלר, הירש 113
המאירי, אביגדור 146
המר, י. 258
המר, נעמי 196
הנדלר, הירש 87
הנדלר, זבולון 108
הנדלר, ר' אהרון 71
העלדעל 86
הערציג, גבריאל 38
העשיל, רבי אברהם יהושע, האדמו"ר מאפטא 375
העשיל, רבי אברהם, האדמו"ר מקופיטשניץ 375
העשיל, רבי יצחק מאיר, האדמו"ר מקופיטשניץ 381
הר־זהב, צבי 111
הרט, דר' ברטל (דב) 259
הרמן (קלינגר), חינקה 85, 382
הרמן (שיבר), לאה 348
הרמן, הניה 318
הרמן, צבי 365
הרמן, ר' בנימין 70, 329
הרמן, שרגא פייביש 3, 21, 53, 142, 196, 197, 200, 202, 210, 301, 318, 342, 245, 348, 350, 359
הרניק, משפחת 318
הרציג, איציו 110, 112, 143, 196, 208, 356, 362, 364, 451
הרצל, בנימין זאב 31, 95, 137
הרצנו 85
הרצפלד, אברהם 383
הרש, יצחק זאב 64
הרשטיין 85
הרשקוביץ 245
השיל, יהושע 57

ו

ואלאך 84
ואלאך, אסתר 198
ואלאך, מוטל 109
ואסילקו, ניקולאי 329
ואסערמאן, מנדל 31
וגמן, מאיר מונטיגל 34
וגנברג 85
וגנר (שכנר), הניה 318
וגנר 84, 85, 119, 215
וגנר, אברהם 84
וגנר, אדי 318
וגנר, בנו 318
וגנר, דר' קרל ויטוס 32, 91, 109, 214
וגנר, האחים 73
וגנר, וולף 85, 123
וגנר, יחזקאל 317
וגנר, יטי 113
וגנר, לוניו 84, 113, 318
וגנר, מאיר 318
וגנר, מישו 318
וגנר, משפחת 214, 300
וגנר, נורברט 318
וגנר, נחום 317
וגנר, סופיה 85, 214
וגנר, פסח 317
וגנר, ר' אלי 71, 86
וגנר, ר' הירש 71, 371
וגנר, ריכרד 113
וואיקו, מינה 109
וואיקו, שטפן 393
וואקס, ר' משה 329
וויביק (וסרמן), חיה 415
וויביק, מנחם 415
וויביק, מרקוס 415
וויביק, ר' שלמה 415
וויידברג, איזיו 146
וולאך, אלזה 202, 258
וולאך, ישראליק 334
וולך, אלי 318
וולך, משפחת 318
וולך, ר' חיים 67, 255

וולך, ר' יוסף 67
וולך, ר' שלום 67
וולף, איציק 29
וולף, יהודה 258-259
וולפינגר 85
וונדר 86
וושלר 87
ויגלר 85
וידברג, איזיו 408
ויז'ניץ, האדמו"ר מ- 454
ויז'ניץ, הרבי מ- 268
ויז'ניצר, הרב יעקב דוד 60, 353
ויז'ניצר, הרב ישראל 57
ויידנפלד, דר' מ. 95
ויימן, דר' 86
ויניש (אנדרמן), מדי 4, 21, 82, 119, 210, 405, 457
ויניש, אלי 213, 389, 457
ויניש, אלי־הירש 318
ויניש, מינדל 121, 123
ויניש, משפחת 318
ויינר 85
ויינראוך, וילי 91
ויינשטיין, דר' אליאס 406, 407
וייסברוט, א. 85
וייסלברגר, דר' תיאודור 104
וייסמן (פלדמן), חנה 395
וייסמן, דר' מאיר 91, 97, 396-395, 456
וייסמן, משפחת 119
וייסמן, קומן 395, 397
וייסמן, קטי 119, 300
וינדיש (ליקוורניך), פרידה 404
וינדיש, ינקו 214, 318, 402-404
וינדיש, ר. 84
ויניש, א. 86
ויניש, יוחנן 86
ויניש, ש. 86
וינר 86
וינר, חיה 207
וינרוך, ר' יחזקאל 71
וינשנקר, יעקב 322
וינשנקר, שושנה 322
ויצמן, פרופ' חיים 38, 105, 346, 383
ולדימירסקו, טודור 26
ונדר (רדליך), אספינה 405
ונדר, מטה 112
ונקרט, בנימין 85
וסרמן 86, 87
וסרמן, ר' דוד (דוגי) , 67, 197, 350, 380, 41566
וסרמן, ר' לייבלה 67, 86, 401
ורדי 446
ורדי, אריה 289
ורדי, פרופ' בלהה (ביילע) 111, 417
ורנר, אוסקר 426
ורפל 244
ושלר 85
ושלר, יהושע (אוסיאש) 400
ושלר, ללה 91

ז

זאלצברג 242
ז'בוטינסקי, זאב 98, 114
זדיק, גנרל יעקב 35
זולה, אמיל 146
זונטאג 87
זונטאג, גרשון 318
זונטאג, מ. 84, 318
זוננקלאר 85, 86
זוננקלר, לייזר 318
זוננקלר, ר' דוד 71
זוננרייך 85
זוננשיין, ר' שלמה 63
ז'יטלובסקי, דר' חיים 398
זיידמן 84
זיידמן, חיים 97
זילברבוש 86, 96-97
זילברשטיין 84
זיסו, א.ל. 146, 409
זיסיה 86
זיצרמן, בארי 176
זכרקו 316
זלצברג 84, 85
זלצברג, שיקו 91
זלצברגר, נתן 29
זמנהוף, דר' 392
זנדמן 84
זרובבל, יצחק 399

ח

חזן, יעקב 365

חת"ם סופר 31, 57, 326, 350, 369

ט

טאובן־קיבל 87
טאודורסקו, יונל 146
טאוטו, ניקולאיה 26, 91, 108, 450, 451
טאטארסקו 38
טאליס, יאשה 227
טאלמער 31
טאלר, יאנקו 202
טארטר 197
טברסקי, משפחת 57
טהאל, סידי 89, 146
טוטנאואר 86, 87, 123
טוטנאואר, משפחת 135, 293
טולסטוי 146
טומאשעק, הרברט 391
טומסקו, זויקה 119
טומשק, פטר 26, 119, 134, 138, 391
טופלה (מורה) 389
טורגנייב 146
טייטלר, משפחת 256
טמלר, ר' שמואל 71
טננבאום (קאופמן), צילי 21, 126, 133, 210, 374
טפנר, אדולף 89
טרכטנברג (קליפר), רוזה 320, 322
טרכטנברג, דורה 320
טרכטנברג, חנה 320, 322
טרכטנברג, יוסל 84, 199, 320, 322
טרכטנברג, מוטל 320
טרכטנברג, נתן 320
טרכטנברג, פייגה 320, 322

י

יברקוביץ 84
יואקימסקו, קומיסר 122
יונס, נתן 95
יונסקו, קולונל אנדריי 159
יוסט, ר' ניסן 454
ימפולסקי, י. 95
יעבץ, פרופ' צבי 11
יפה, רחל 386
ישראל, הרבי מריז'ין 57

כ

כ"ץ (גייגר), חנה 451
כ"ץ (הערציג), פייגה־פאני 451, 450, 457
כ"ץ 135
כ"ץ, אווה 91, 451, 453, 457
כ"ץ, אלה 451
כ"צ, בסי (בתיה) 451, 453
כ"ץ, גיטל 452
כ"ץ, דב 191, 258, 259
כ"ץ, דר' ליאו 457, 458
כ"ץ, הרב בן־ציון 70
כ"ץ, ועלוועל (זאב) 109, 455
כ"ץ, חונא 457
כ"ץ, חנה 451, 453
כ"ץ, מלי (מלכה) 451, 457
כ"ץ, מנדלי 451
כ"ץ, משה 188, 190, 201, 268
כ"ץ, משפחת 36, 134, 458
כ"ץ, סבינה 86
כ"ץ, סץ 84
כ"ץ, סרול־לייב 97, 450, 451, 452, 457
כ"ץ, פאיה 86
כ"ץ, פישל 86, 318
כ"ץ, פסח 451
כ"ץ, קוקה 86
כ"ץ, ר' אברהם 38, 56, 66, 67, 84, 92, 350, 379-380, 428-430, 450, 452, 454
כ"ץ, ר' אפרים פישל 67
כ"ץ, רבקה 91, 451, 454, 457
כאהן, סימציו 318
כהן (קוהן), דר' רודי 91
כהן, אידוב 364
כהן, אלי 91
כהן, ברוך 206, 207, 258, 259
כהן, יוחנן 365
כהן, משפחת 318
כץ 207

ל

לאונר, גוסטב (אליקים) 258, 259
לאופר 86
לאופר, משפחת 318
לאנגר, שמואל (מילו) 336
לאנדמן 85
לאקנער, מוזס 31
לבון, פנחס 365
לביא, דר' ת. 183
לדרמן, ביילה 253
לדרמן, גרישה 253
לדרמן, משפחת 253
לוגץ, משפחת 293
לודו, י. 146
לודוויג, א. 146
לוטבק 86
לוי, ר' משה־יוסל 309
לוי, רבי יצחק מברדיטשב 330
לוי, שמואל 311
לוי־נחום, מאיר 4
לוסטגארטן, בובי 113
לופו 87
לופוביץ, שיקו 289, 290
לוקר 85
לוקר, ברל 32, 36, 143, 145, 398
לטקו וודה, הנסיך 24, 47
ליאוביאנו, גנרל עמנואיל 150
ליברמן 73
ליברמן, אידה 176
ליברמן, יעקב 110, 111
ליברמן, משה 84, 86
ליברמן, משפחת 142, 300
ליברמן, פייסי 176
ליטאני, דורה 183, 229
לייב, יאנקל 213
ליפקאנוביץ' 202
ליקוורניך, וובה 87, 404
ליקוורניק 87
ליקוורניק, שלמה יהודה בר' ישעיהו 429
לישכר, מ. 86
למדסקרונר 84
לנגנאור, לייב 68, 84, 400
לנגנאור, משפחת 318
לנגר, מילו (שמואל) 289-290
לנדמן (כ"ץ), דינצה 38, 457
לנדמן, דוד 38
לנדמן, סרולציה 38
לנדמן, ר' אהרן 68, 97
לנדסקרונר, י. 85
לנדסקרונר, משולם 86
לנדסקרונר, משפחת 318
לנדסקרונר, שאכר 84
לנדר 85
לנצר 85
לסט 96
לסט, דוינה 385
לסט, דר' זיגמונד 31-32, 385-386
לסט, ליאון סמואל 385
לסט, מ. 86
לסט, מקס 96-97, 405
לעווין, לייבו 89, 146
לעווין־רציטטור, לייבו 147
לקוורניק, ר' יוסף 71
לרר 85

מ

מאואר 85
מאור (שני), אורנה 323
מאור, גיל 323
מאור, עדי 323
מאור, עוז 323
מאור, שי 323
מאט, משפחת 300
מאט, רוזה 210
מאייר 85
מאייר, רבקה 91
מאיר, איקו 87
מאיר, גולדה 426
מאיר, מינצ'ה 84
מאיר, משה 87
מאן, תומאס 146
מאנגער, איציק 146
מאפו, אברהם 146
מאקובי, ג'יאורג'ה 48
מוטורה, קפיטן 394
מולדובנו, רדו 243
מולנר 93, 94
מוסקוביץ 87
מוסקוביץ, הנקה (בתיה) 287
מט 87
מט, צבי 255
מיהאי, המלך 286
מיידלר 84

מיידלר, מוריץ 107
מייזלס 85
מייט, הירש 255, 256
מייטוס, דורל 108
מילר, הרב מנשה 75
מילר, הרב פנחס 402
מינץ, יוסף 31
מכתב סופר 57
מלצר (קציר), פפי 318
מלצר, משפחת 318
מלר 86
מנדלה, הרב 57
מנדלי מוכר ספרים 146
מנס 85, 86
מנס, משפחת 318
מנס, סלי 86
מנס, שרה 85
מנקס 91
מנקש, דר׳ 86
מסונאוף 255
מעט, ר׳ דוד 67
מעט, ר׳ קלמן 67
מעטה, הרש 318
מעטה, יענק׳לה 318
מפטיי, הכומר 121
מרגוליאס־רנד, דינה 97
מרגוליס (מרגוליאס), ר׳ ישראל 57
מרגוליס, דורה 113, 212
מרגוליס, סלי 287
מרגליות, ר׳ אברהם 70
מרגליות, ר׳ ישראל 70
מרדלר 87
מרדלר, אייזיק 86
מרדלר, משה 115
מרדלר, משפחת 265
מרדרה, אולגה 299
מרזסקו (חוק) 37
מרצלה, יטי 113
מרקס, קרל 215

נ

נאגלער, שייע 96-97
נאגלר 86
נאגלר, דר׳ 86
נאור, גדעון 191
נבון (בנדיט), פרידה 219-220
נגלר, משפחת 293
נגלר, נתן 113, 115
נגלר, שעייה 84
נדבבורנה, הרבי מ־ 63
נדבורנה, האדמו״ר מ־ 264
נדבורנה, הרבי מ־ 287, 319, 333, 458
נדלר, משפחת 240
נוסבאום, פאולה 299
ניומן, פול 426

ס

סאלדינגר, משה 85
סאניה, פרופ׳ סילוויו 20, 34, 40-43, 390
סבסטיאן, מ. 146
סגל 73
סגל, מאיר 409
סוזסקו, אוסיו 310, 315
סופר, רבי שמעון 329
סורקיס 84
סורקיס, משפחת 318
סטופ (שור), קלרה 236
סטופ, היינריך 236
סטופ, משפחת 235
סטורזה, הנסיך מיהאי 22
סטינגר, לוטי 378
סטינגר, מניו 351
סטינגר, משפחת 318
סטינגר, קרל 351
סטינגר, שמעון 85, 351
סטלין 286
סלדינגר, משפחת 235
סלדינגר, נח 87
סלדינגר, ר׳ שלמה 67, 84
סלע־סלדינגר (זיצר), הניה 133, 180, 247
סלע־סלדינגר, דר׳ אליהו 4, 21, 133, 173, 181, 210, 222, 233, 247
סלר, ר׳ הרשל 68
סמושקו 214
סמט, החזן 383
סמילנסקי, משה 97, 146
סמל, נאוה 9, 431-432, 457
סמל, נעם 457
סנדברג 73
סנינגר, האחים 87
סנץ 84
סקאדל, דר׳ 329
סקודה 244
סקורניק, אסתר 198, 259

ע

עופר, יהודה 4, 21, 345

עפרון, זוסיה 447
ערפאת 428

פ

פאביאן, אדולף 113-115
פאוקר 84
פאוקר, אברהם 196
פאוקר, אנה 109, 393
פאוקר, יעקב 196
פאוקר, ר' אברהם 57, 70
פאליק 87
פאליק, דוד 91
פאריזער, אלי 86
פאריזער, מ. 87
פאריזר, אברהם 63, 84, 95-96, 151, 156, 159, 269, 384, 400, 437
פאריזר, אדוש 91
פאריזר, וילי 317
פאריזר, יוז'ו 317
פאריזר, מוזיו 317
פאריזר, מכס 84, 317
פאריזר, סלומון 384
פאריזר, קרול 384
פארנפס, פני 156
פביאן 91
פביאן, אדולף 108
פביאן, לזר 85
פדר, חיים 408
פדר, יצחק 408
פדר, שרה 408
פדר־אונטרפורט, בית 408
פויכטוונגר ל. 146
פוירוורגר 84
פולק 86
פון בריטג 228
פון ווייזל, וולפאנג 114
פון ספלני, הגנרל 28
פון פלונדור, ברון 74, 324, 413, 450
פון ציגלואר 29
פון שילר, פרידריך 32
פופוביץ', דומיטרה (טרוצה) 96, 121
פופוביץ', סווורין 121
פופלניקר (אבי־אור), ריטה 202, 206, 258-259
פופסקו, גנרל יון 150-151, 153, 158-159
פופסקו־סירטאנו, יון 34, 292
פוקס 124
פוקס, מנדל (מנחם) 258, 259
פורטונה (ראש העיר) 119
פורמן, אברמ'לה 318
פורמן, ברל 84
פטרסקו 226-227
פטרסקו, צ'זאר 146
פטרסקו, קאמיל 146
פטרר 86
פטררו, האחים 318
פיג 241
פיטנר, שלמה 453
פיטרוצויו 151
פייג, ר' שלמה 61, 85, 142
פייג, רבי שלמה יוסף 316
פייגר, אניטה 214, 217, 219
פייגר, ג'ורג' 219
פייגר, קרל 219
פיליס, ארווין 115
פיילס 86
פיילס, בורשי 318
פיילס, דוניה 113
פיילס, מושקו 286
פיילס, משפחת 318
פייקוביץ, משה 29
פילדרמן, דר' וילהלם 96, 157, 159, 228, 240
פילון אלכסנדרוני 418
פינדר, רוזה 237
פינקל 86, 91
פינקלשטיין, מרטין 113
פיסטינר, יוסף 32
פישמן, ר' שמואל 68
פישר, וילהלם 201
פלג, מנחם 107, 362
פלונדור, גיאורגה 413
פלונדור, ינקו 35
פלוריאנו 188
פליישמן, דר' 243
פליישער 31
פליישר 85, 86
פליישר, אלי 319
פליישר, פ. 84
פליישר, ק. 84
פליקובסקי, משפחת 134
פלץ, י. 146
פנדליס 409

פנזרו, ויקטור 96
פסטרנק, אליהו 455
פפאו (שויארמן), דבורה 347
פרדנוב, ביאטה 89, 393
פרוהנר 86
פרוכט 85
פרוכט, ברל 108
פרוכט, ברל 4, 21, 108, 113-114, 210
פרוכט, ברנהרדט 113
פרוכט, ר' מרדכי (מרקוס) 72
פרוקופוביץ, אורסטה 26, 47
פרידלנדר, הרב מנחם מנדל 60, 353
פרידמן, אוזיאס 86
פרידמן, ביאטה 89
פרידמן, דר' ברטהולד 32
פרידמן, האדמו"ר מבויאן 235
פרידמן, הרב יעקב 57
פרידמן, יעקב 227
פרידמן, מוריץ 98
פרידמן, מיכל 451
פרידמן, רבי אברהם יעקב 69, 70
פרידמן, רבי יצחק 69
פרידמן, רבי ישראל 69, 375
פרידמן, רבי מרדכי שרגא, האדמו"ר מהוסיאטין 375
פרייאר, מנדל 318
פרייאר, שלמה 120
פרייר 86
פרייר, לעאון 85
פרימט, הוגו 200
פרימט, סידוניה 91
פרימט, סידי 200
פריפלד, הרב דר' שמואל 55
פרישמן, דוד 146
פרנסנר 122
פרנץ יוזף, הקיסר 25, 32, 35, 47, 106, 244, 329, 448, 453
פרנקל 86
פרנקל, דר' יוליוס 189
פרץ 86
פרץ, י.ל. 146
פרץ, משפחת 135
פרץ, שרול 318
פשינדלר, מוזס 99

צ

צ'אושסקו, ניקולאה 393, 427-428, 447, 457
צווייג, ס. 146
צוקרמן, הוגו 384
צוקרניק, שמואל 198
צור, קלמן 96
צורקו, מיכאי 119
צורקן, תיאופיל 448
צ'יופק, הקומיסר 119
ציזלינג, אהרון 365
צימבלר, פרופ' אלברט 150

ק

קאהן, דר' קארל 114
קאהן, משה 84
קאופמן (שכטר), מרים 375
קאופמן 84
קאופמן, איציק 86, 318
קאופמן, ה. 86
קאופמן, הונורה 286
קאופמן, חיים 21, 349
קאופמן, יוסף חיים 210
קאופמן, לוזר 318
קאופמן, מלה 286, 318
קאופמן, מרים ברנה 377
קאופמן, משולם (מקס) 71, 286-287
קאופמן, משפחת 126, 318, 375, 378
קאופמן, נותן 440
קאופמן, צילי 4
קאופמן, ר' אהרן אריה לייב 131, 376
קאופמן, ר' הירש 57
קאופמן, ר' לייבלה 71
קאופמן, ר' מרדכי 71
קאופמן, ר' צבי הירש 71, 375, 377
קאופמן, ר' שרגא יצחק (איצי) 71, 375
קאופמן, רבקה מיכלא 376
קאופמן, שמואל 286
קאופמן, שמיל 318
קאטנה 158
קאלוש 91

קאלוש, פרופ' א. 85
קאמן, יוסף 89
קאפראלניק 31
קארפ, קנא 197
קהאן, טילציה 84, 438
קובנר, אבא 289
קוגלמס 85
קוגלמס, בטינה 162
קוגלר 87
קוגלר 91
קוגלר, דורה 91
קוגלר, פרופ' 85, 90
קודולסקי, לייזר 199
קוהן, דר' קרל 86, 95, 97, 98, 108, 119
קוזה, פרופ' 96
קויפמן, יחזקאל 110, 363
קול, משה 365
קון, משפחת 318
קונשטאט 196
קונשטאט, י. 191
קוסובסקי (וייסמן), בתיה (בטי) 395, 397
קוסט, מיהאי 119
קוסטיאן (רוזנצוויג), נורה 285
קוסטינר, אשר 287
קוסטינר, משפחת 300
קופולה 430
קופל, יעקב 220
קופפרשמידט 86
קופפרשמידט, שרה 85
קופץ, משפחת 135
קופצ'אנו דר' 214, 215, 218, 219
קוצברג 84
קוצמן (השען) 448
קוצמן 87, 91, 109
קוק, אברומ'לה 287
קורלניק, הרב הירשל 191, 198, 267
קורן, יצחק 411
קורצ'ק, רוז'קה 289
קיטארו, לידיה 105
קיכלר, משפחת 301
קימלמן 84, 85
קימלמן, משפחת 318
קישינבסקי, יוסף 389
קלאוזנר, יעקב 95
קלאצ'קין, יעקב 146
קלויזנר, יוסף 146
קליין 85, 86
קליין, אלימלך (מלך) 32, 36, 143
קליין, יצחק 31, 84, 125, 141-142, 361
קליין, לולה 84
קליין, משפחת 141
קליין, פרץ 211
קליין, ר' יצחק 70
קליינברג 86
קלינגר 207
קלינגר, טוביה 87, 317
קלינגר, ר' טוביה 72
קלינגר, ר' משה 72, 87
קלינגר, ר' פייביש 72
קליפער 31
קליפפר, דר' 124
קליפר, דר' 68, 91, 211
קליפר, דר' חיים 267
קליפר, דר' משה 86
קליפר, הרש 85
קליפר, לייבלה 318, 356
קליפר, מנדל 90
קליפר, משפחת 300
קליפר, נתן 201, 356
קליפר, צבי הירש 267
קליפר, קופל 84
קליפר, ר' צבי הירש 57, 66-67, 380
קליפר, רוזה 206
קליפר, שלום 267
קליר 162
קליר, משפחת 265
קלמן 453
קלמן, גוטר 156
קלנר, פרופ' לעאן 32
קלר 86
קמיל, בובי 441
קמיל, ד. 86
קמיל, דר' 96
קמפר 124
קניג, ליאה 89
קניוק, יורם 430
קנפר, ועלוועל 85
קפלון, אברהם 417
קפלון, יעקב 113
קפרלניק, אברהם 29
קציר, יעקב 318
קצר ("קאפו") 245
קראוס 85
קראוס, ס. 86
קראוס, רוזה 86
קראפ 193
קראפט, אנה 121-122

קראפט, האחים 87
קראפט, חיים 398
קראפט, יוליו 121, 122, 324, 350, 400
קראפט, יונה 300
קראפט, מניה 91
קראפט, סמי 350
קרול השני, המלך 38, 147, 323
קרוננפלד, יהודית 301
קרוסמן־הופר 84
קרטשיניף, הרבי מ־ 373
קרייזל, ברל 31, 99
קרנר 84
קרנר, שאול 271
קרסל, וילהלם 86
קרסל, וילי 318
קרסל, ר' מרדכי (מוקי) 72
קרפ, מ. 157
קרפט 22, 81
קרפט, לייבלה 71, 264, 300, 324-325, 350, 400
קרפט, משפחת 74, 318, 324
קרפט, סמי 324, 400

ר

ראו, יוהנס 402
ראוכבאך, מאכס 362
ראוכבך, מנחם 104-105
ראת, משה 142
רבראנו, ליוויו 146
רגנשטרייף 107
רדלין, משפחת 405
רובו, ניקיפור 96, 147
רובין, הרב האדמו"ר מנדלה 56, 63, 330
רובנבלט, אייזיק 85
רודיב (קונקרט), אידה 86
רוזן, הרב דר' משה 394
רוזנבאום, אייזיקל 339-340, 341
רוזנבאום, יששכר דב (בערלה) 339-340
רוזנבאום, סימא רייזל 373
רוזנבאום, רבי (האדמו"ר מנדבורנה) 86
רוזנבאום, רבי איתמר 340
רוזנבאום, רבי חיים מרדכי, האדמו"ר מנדבורנה 371-373
רוזנבאום, רבי חיים מרדכי, האדמו"ר מנדבורנה 56, 339, 371-373
רוזנבאום, רבי ישכר דב 373
רוזנבלאט 85
רוזנבלט, בארל 191
רוזנבלט, משפחת 318
רוזנברג, א. ל. 87
רוזנברג, ברל 109
רוזנברג, מוזס 95
רוזנברג, ר' לייבלה 58
רוזנטל 119
רוזנטל, אברהם ("אברום") 162, 436, 438
רוזנטל, איזו 438
רוזנטל, זלדה 438-439
רוזנטל, מאיקו 438
רוזנטל, מאירל 199
רוזנטל, מנחם מנדל 86, 438-439
רוזנטל, משפחת 318
רוזנטל, סלי 438
רוזנטל, קלרה 438
רוזנטל, ר' , 91
רוזנצווייג, אלפה 91
רוזנצווייג, ב. 86
רוזנצווייג, דר' 91, 96
רוזנצווייג, י. 86
רוזנצווייג, ללו
רוזנצווייג, נורברט 91, 113
רוזנצווייג, פאול 119
רוזנצווייג, פופה 84
רוזנצווייג, רנה 119
רוזנצווייג, שטרלינג 318
רוזנקראנץ 86
רוזנקרנץ, מוריץ 336
רוזנקרנץ, מכסימיליאן 336-337
רוזנקרנץ, פרניה 336
רוזנקרנץ, ר' יצחק 69
רוזנראוך, בובי 86, 121, 122, 199, 204, 207, 208, 299, 317, 325, 350, 401
רוזנראוך, דוד 119
רוזנראוך, דוד 142

רוזנראוך, דוד 86
רוזנראוך, דורה 91
רוזנראוך, דר' סולומון (אימו) 86, 91, 122, 317, 325
רוזנראוך, משפחת 301
רוזנשטוק 86
רוזנשטוק, ליאור 289
רוזנשטראוך, דר' מאקס 188-190, 268
רוזענקראנץ, שרה'לה 107
רוטמן, אסתר 210
רוטר (החזן) 202
רוטר, האחים 109
רוטר, הרב אהרון ישעיהו 414
רוטר, הרב שלום אליעזר 53, 58, 194, 371, 414
רולן, רומן 146
רוסט, מרטין (מכסימיליאן רוזנקרנץ) 336
רוסטיגר, משפחת 293
רוקנשטיין 301
רחמוט 85
רחמוט, יעקב 72
רחמוט, לוי 72
רחמוט, לייב 213
רחמוט, נטע 72
רחמוט, ר' יהודה 72
רחמוט, שלום 97
רחמוט, שעיה־וולף 256
ריבנר 86
ריבנר, ברטה 109
ריבנר, מילני 113
ריבר, אוסקר 113
רייגן, רונלד 428
רייכמן, איזו 245
רייכר ("קאפו") 245
רייכר (לנצר), פייגע 241
רייכר, חיים (קרל) 4, 21, 82, 113, 241, 247, 302
רייכר, משפחת 318
רייכר, נח 85, 241, 351
ריינר 87
ריינר, ר' אברהם אלי 70
רייסמן, משפחת 318
רייף 87
רייפר, דר' מנפרד 97, 407
רינצלר, אברהם (פויו) 207, 258-260
ריספלר 86
רלגיס, י. 146
רלו, סימיון 34
רמבה, אייזיק 114
רמרק, א.מ. 146
רפלקעס, ניר 399
רפפורט, י. 85
רפפורט, ר' שמואל אבא 31, 58 69, 95, 99, 144

ש

ש"ך, הרב 414
שאגאל 448
שאכער, הערש משה לייב שרול 212
שאכר, משה אליעזר 213
שאפער 31
שאפער, זיידע 84
שבולת, מרדכי 415, 416
שבולת, רנה 416
שבת, אריק 218
שבת, דר' גוטפריד 86, 91, 124, 189, 267
שגיא, יעקב 347
שוברט 451
שווארץ, חנא 202
שוורץ 84, 123
שוורץ, משפחת 318
שוחט (שכטר), ר' משה 58
שוחט, א. 87
שוחט, אלי 235
שויארמן - ראה גם שערי
שויארמן (קליין), לאה 361
שויארמן 87
שויארמן, בורשי 258, 259
שויארמן, דבורה 141, 142, 362
שויארמן, דוד 110, 112, 119, 141, 196
שויארמן, יעקב 347, 361, 453
שויארמן, לאה 347
שויארמן, לייבו 108, 110, 111, 141-144, 147, 149, 361-364, 453
שויארמן, ר' יענקל 70
שופן 7

שוצמן (כאהן), צילה 318
שוצמן 86
שוצמן, משפחת 300
שור 244
שור, אברהם 236
שור, אתל 236
שור, בלה 236
שור, מנדלי 236
שור, משפחת 235-236
שור, ציפורה 236
שור, רוזה 236
שחן, אביגדור 235
שחר 129
שחר, וילהלם 316
שחר, ר' משה אליעזר 71, 400
שחר, רגינה (קוקה) 317
שטדלר, יהודית (קוקה) 227
שטדלר, משפחת 235
שטובר, אהרון 96-98, 135
שטוף 85, 86
שטטנר 87
שטטנר, אדית 318
שטטנר, ז'ק 318
שטיבלמן, דליה 436
שטיינבארג, אליעזר 146, 398
שטיינברג, אהרון 452
שטיינברג, משפחת 318
שטיינברג, רבי מנחם 352
שטיר 86
שטמלר, ש. 87
שטערבערג, יעקב 398, 399
שטפן צ'ל מארה, הנסיך 24
שטראוס 294
שטרלינג 85
שטרלינג, ר' הירש מיכל 71
שטרן (שרייבר), רייזל 369
שטרן, הרב יוסף נפתלי 57, 66-67, 86, 330, 341-342, 358, 369-370
שטרן, מרים 369, 429
שטרנברג, דר' בנו 114
שיבר, ברל (דב) 107, 108, 110, 112, 147, 201, 291, 363
שיבר, הרב מרדכי 401
שיבר, הרב מרדכי 58, 63, 301, 342, 348, 369-401
שיבר, יעקב 114
שיבר, משפחת 147
שיבר, פישל 295
שייאר, יצחק 106
שייב, מוזס 119
שייב, משה 84
שילינגר, הרב מנשה 29
שילר 128, 328
שינדלר, משפחת 36
שכטר (הצלם) 286
שכטר (קאופמן), חיה 375
שכטר 86, 121, 122
שכטר, בובי 286
שכטר, גולדה 378
שכטר, הרב אלעזר מנחם 71, 374-376, 378
שכטר, הרב מאיר הירש 58, 162, 265, 376, 378
שכטר, מ.ה. 85
שכטר, משה 265
שכטר, משפחת 318
שכטר, משפחת 375, 378
שכטר, ר' ברוך 57, 375
שכטר, ר' זלמן 352
שכטר, ר. 85
שכנר, לייבלה 318
שלום עליכם 132, 146
שלוסברג 84
שלט, ר' הירש 71
שליט, הירש 96
שליט, משפחת 300
שליפיוק, משפחת 135
שמיד, הנס 228
שמידט 87
שמידט, יוזף 120, 294
שמיל (הרופא היהודי של הנסיך שטפן צ'ל מארה) 24
שמלצר, דר' ליאון 96, 98
שמלצר, נ. 159
שמלקה, הרב מנדל־רובין 56, 86
שמערלער, ר' אייזיק 61, 85, 108
שמרלר, טילי (תהילה) 108

שמרלר, סרול לייב 108
שני (מינקין), יפעת 323
שני, חיים 4, 5, 12, 13, 21, 82, 196, 202, 203, 210, 258, 288, 291-292, 320-321, 337, 348
שני, טל 323
שני, מאיה 323
שני, מנחם (מנדל) 323, 337, 338
שני, נועה 323
שני, פיני (פנחס) 323
שני, ציפורה 12, 322, 337
שניאור, טולי 111
שניאור, ישראל 108
שנייבלג, הרב דוד 356
שניידר, ט. 85
שנרך (טרכטנברג), פני 12, 320, 321
שנרך, אסתר 320
שנרך, בנימין 320
שנרך, דבורה 320
שנרך, מנדל 320
שנרך, סאלי 320
שנרך, פיה 320
שנרך, קלרה 259
שנרך, קרל 196, 258, 291, 292, 318, 321
שערי, אריאלה 368
שערי, דר' דוד 3, 5, 10, 21, 22, 110, 141, 196, 210, 345-348, 361, 362
שערי, יהודה 10, 11, 347, 361, 364-368
שערי, מרי 347
שפאנר 202
שפארן 85
שפארער 85
שפורן, משפחת 300
שפילברג (עמותת) 126
שפינדלער, משה 31
שפירא, בענגס 356
שפירא, ז'ני 258, 259
שפירא, רבי מאיר 353, 426
שפעכט 86
שפר (פרנקל), מטוסיה 287, 317
שפר 86, 87
שפר, אדולף 84, 317
שפר, אלי 162
שפר, אריך 317
שפר, וולף 287, 317
שפר, מרקוס 285, 317
שפר, סוניה 287
שפר, ר' זיידה 71
שפרבר (דלפינר), שרלוטה 383
שפרבר 84
שפרר, ר' יצחק זאב בן ר' אליהו החסיד 64, 84
שרוני, נחמן 73, 196
שרייבר (וואקס), הינדא 329
שרייבר (סופר), הרב אלכסנדר שלמה 31, 57, 58, 61, 66, 67, 328-330, 369
שרייבר, ברל 327
שרייבר, גב' 61
שרייבר, הרב בערל דב 67, 330, 350, 357-358
שרייבר, משפחת 326
שרייבר, עקיבא 31, 32, 99, 327
שרייבר, ר' בנימין דב 58, 61
שרייבר, ר' שמעון 31, 327
שרייבר, שיינדל 330
שרייבר, שרה 61
שריינר (ונדר), דר' מטה 405
שריינר, דר' מרטין 405
שרייר 85
שרייר, משפחת 73, 74, 135, 300, 324-325
שרף, הרמן 73
שרף, נוקי 196, 318
שרצר־אהרן, סילביה 303

ת

תורן, מרים 286

Wir haben eine offene Einladung ausgeschrieben an jeden, der bereit oder fähig war einen Artikel für das Buch zu schreiben, leider meldeten sich nur wenige Personen. Die Beitragenden sind allein für diesen Teil des Buches verantwortlich und die Unzulänglichkeit dieses Kapitels ist durch diese Beschränkung bedingt.

Das Buch wurde von folgender Personengruppe redigiert: Tsili Tanenbaum (Caufman), Medi Weingersch (Anderman), Rika Holinger (Kraft), Willi Holinger, Dov Frucht, Haim (Carl) Reicher, Haim (Carl) Shani (Schnarch) und Dr. Eliahu Sela (Saldinger). Die Herausgeber sind Yitzhak Artzi (Izo Herzog), Feivish Herman and Dr. David Shaari. Shemaia Avni sind wir besonders dankbar für seine Mithilfe bei der Durchsicht des Materials. Die fachliche Bearbeitung und Vorbereitung des Materials zur Veröffentlichung war den gewissenhaften und erfahrenen Händen von Yehuda Ofer anvertraut. Schließlich, nach einer schwierigen Geburt, liegt das fertige Buch für Sie bereit. Wir hoffen, daß es jeden aus Siret Stammenden und dessen Nachkommen erreichen wird, sowohl in Israel als im Ausland.

Wenn die Wolken des Vergessens die Stadt Siret einhüllen werden, wenn Erdschollen die letzten Mitglieder der Gemeinschaft aus Siret bedecken werden, wird dieses Buch ein lebendes Denkmal darstellen, das von der verschwundenen Welt unserer Eltern und der Generationen vor uns erzählt. Mit dem Bewußtsein, unsere Verpflichtung ihnen gegenüber erfüllt zu haben, senden wir dieses Buch in die weite Welt.

Tel-Aviv, 30. Mürz 2003

sein in Erinnerung an eine Welt, die nicht mehr ist.
Dieses Buch versucht die verschieden Abschnitte der Stadtentwicklung zu beschreiben, von ihren Anfängen bis zur Gegenwart, mit Schwerpunkt auf das jüdische Leben. Wir suchten nach jeder Schilderung jüdischer Existenz in der Stadt, unwichtig wie geringfügig. Der beste Beweis für jüdische Anwesenheit ist der alte Friedhof. Erst letztlich war er Objekt einer grundlegenden Studie, die Prof. Silviu Sanie herausgegeben hat und die vor kurzem von Ha-Sefer, dem Verlag der Vereinigung der rumänischen Gemeinden, veröffentlich worden ist. Unser Buch stützt sich auf diese reichhaltige Forschung. Wir vergassen nicht die Rolle, die der verstorbene Herbert Gropper hatte, als er den Friedhof dem europäischen Gewissen bekannt machte sowie seine Bemühungen um die Restaurierung der Anlage.
Unser Ziel war es, die Seiten der Geschichte zu rekonstruieren, vom längst Vergangenen bis zur Gegenwart, mit dem Höhepunkt des totalen Verschwindens der Gemeinschaft. *Unser Siret* ist ein ausführliches Portrait vom Überlebenskampf einer unterschiedlichen Gemeinde von gut 2.000 Seelen. Daher beschrieben wir das tägliche Leben und die religiösen Gepflogenheiten. Wir vergassen nicht die in der Gemeinde vorhandenen Institutionen, die Einzelnen der Gemeinde, deren Leiden während des I. Weltkriegs und besonders die Schrecken während des II. Weltkriegs, beginnend mit der Deportation nach Calafat und Craiova und später nach Transnistrien. Wir vergassen nicht den Existenzkampf zu schildern, den mißlungenen Versuch das jüdische Leben in den Ruinen der Stadt zu erneuern, und schließlich die Auswanderung nach Erez Israel.
Wir beschrieben das Leben der Gemeinde während der verschiedenen Perioden und schilderten bis ins kleinste Detail sowohl religiöse als nicht religiöse Personen, die der Gemeinde vorgestanden waren und ihren Charakter geprägt haben.

erzählen konnten. Ebenso versuchten wir Portraits von Menschen wiederzugeben, die der Stadt ihre persönliche Note aufgedrückt haben.

Wir hoffen, wir haben niemanden, an den hätte erinnernt werden sollen, übergangen. Auch möchten wir uns für etwaige Unterlassungen oder Fehler in diesem Teil des Buches entschuldigen. Wir unternahmen die größten Anstrengungen an jedes Stückchen Information zu kommen, niemanden zu vergessen, nichts zu unterlassen. In Anbetracht unserer Arbeitsbedigungen bitten wir um des Lesers Verständnis und Nachsicht.

Bezüglich der Liste der in Transnistrien verschwundenen Personen benützten wir die Erinnerungstafeln aus der Großen Synagoge in Siret. Diese wurden später auf dem Erinnerungsstein angebracht, der auf dem Friedhof in Holon errichtet worden ist. Die Fotografien der Erinnerungstafeln werden so gezeigt, daß die Namen gelesen werden können; wir bitten den Leser uns eventuelle Versäumnisse nachzusehen. Sollten wir auf Unterlassungen aufmerksam gemacht werden, beabsichtigen wir nach der Veröffentlichung von *Unser Siret* ein Rundschreiben mit nachgeholter Information an alle uns bekannten Käufer des Buches zu senden.

Dieses Buch stellt zwei Jahre intensiver Arbeit dar. Wir wollen es es soweit als möglich verbreiten in dem Glauben, daß es in die Bücherei jeder aus Siret stammenden Familie gehört. Das Buch ist für die verbliebenen Überlebenden bestimmt, und besonders für die nachfolgenden Generationen, die wissen möchten, wie an die 2.300 Juden ihr Leben in einer kleinen Stadt eingerichtet hatten. Wie sie sich bemühen mußten Juden zu bleiben. Wie sie dann aus ihren Häusern verschleppt worden sind und nach dem Krieg ihr Leben erneuerten und zum größten Teil nach Erez Israel auswanderten. Das Buch *Unser Siret* ist ein zentrales Erinnerungsmal. Es wird bei Familien und in öffentlichen wie in Universitätsbüchereien zu finden

Vorwort

Yizchak Artzi

UNSER SIRET erscheint spät, wenn es nur noch wenige Überlebende aus Siret gibt. Es kann gesagt werden, daß dieses Buch eine Minute vor Zwölf veröffentlicht wird. Bei der Vorbereitung des Buches begegneten uns daher große Schwierigkeiten. Wir hatten Zugang zu den meisten schriftlichen Quellen und unternahmen ernstliche Anstrengungen Informationen aus den schwindenden Reihen der Überlebenden zur Zeit der Deportationen zu erhalten. Schließlich hielten wir einige Konferenzen ab, in denen die Überlebenden ihre Erlebnisse schilderten.

Wir haben die Erzählungen und Erinnerungen der verschiedenen Personen in eine gemeinsame Geschichte umgeformt, geschrieben von Prof. Leibu Sela (Saldinger), einem Überlebenden aus Transnistrien. Wir haben Erlebnisse einzelner Personen in die Kapitel der Haupterzählung eingestreut, um diese lebendiger und wahrheitsnäher zu machen.

Die Rekonstruierung des jüdischen Lebens von Siret während der Periode zwischen den beiden Weltkriegen stellte sich uns als eine schwierige Aufgabe entgegen. Wieder verwendeten wir die Erinnerungen der älteren Personen aus der Stadt und verglichen diese Erinnerungen mit dem wenigen schriftlichen Material, das gefunden werden konnte. Besondere Aufmerksamkeit wurde dem Portrait des Lebens in Siret gewidment, seinen kulturellen, religiös-traditionellen, sozialen, künstlerischen und politischen Aspekten sowie den Jugendbewegungen. Unsere Rekonstruierung des geistigen Lebens der Stadt basiert auf den Erinnerungen der Wenigen, die noch

Am acordat un loc important vechiului cimitir, bazîndu-ne pe excelentul studiu al profesorului ieşean Silviu Sanie, specialist în materie.

Am dorit mult ca această carte să apară şi în engleză. Aceasta e limba ştiinţifică internaţională, limba viitoarelor generaţii.

După apariţia cărţii originale, în ebraică, vom face un nou efort pentru a găsi posibilitatea de a o traduce.

În orice caz, am hotărît să depunem un mare efort pe planul de difuzare. Vom trimite cartea la arhive, universităţi, institute de cercetare istorică. Sperăm că ea va deveni o sursă recunoscută şi autorizată a istoriei evreilor din Siret.

ce nu s-au mai întors din deportare, ne-am folosit de tabelele de pe pereții sinagogii mare, pe care le-am reprodus şi reliefat în monumentul dedicat oraşului Siret şi victimelor sale de la cimitirul din Holon. Am fotografiat aceste tabele. Ele reprezintă pagini din conținutul cărți. Orice alt sistem, liste oficiale şi semi-oficiale sau căutarea de nume ne-ar fi dus la omisiuni şi greşeli ireparabile. Sîntem siguri că nici soluția noastră nu rezolvă totul. Ea e totuşi soluția cea mai bună.

Pentru erorile care totuş s-au strecurat, cerem scuze. Completări sau corectări vor fi luate în seamă în cadrul unei broşuri speciale de completare, dedicată erorilor şi omisiunilor, pe care intenționăm s-o scoatem după difuzarea maximală a cărții şi primirea observațiilor.

Această carte nu s-ar fi publicat fără ajutorul masiv al concetățeanului nostru Haim Kaufman. Sorea lui, D-na Tzili Tenenbaum, şi umul din colaboratorii noştri, Faibiş Herman, l-au contactat, povestindu-i despre proiectul cărții, amploarea şi importanța ei. Haim Kaufman a înțeles că sprijinul său înseamnă a realiza un monument funerar pentru Siret, sub formă de carte. Atunci cînd majoritatea martorilor oculari nu vor mai fi, cartea va înveşnici imaginea Siretului evreiesc.

Ne-am bucurat şi de asistența unor factori publici, ca de exemplu Fondul Şalom Aleichem. Cartea e produsul acestui efort colectiv.

Am acordat mult loc personalităților din Siret: rabini, hasidimi, intelectuali, laici. Siretul a fost un orăşel în care s-au reflectat toate curentele vieții evreieşti, În oraş a pulsat o viață culturală intensă. Distanța relativ mică dintre Siret şi Cernăuți n-a afectat intensitatea vieții culturale şi sociale din orăşel. Personalitățile, intelectualii, conducătorii ei au fost motorul vieții culturale intensive.

I-am pomenit.

Am hotărît să acordăm mult loc pentru fotografii individuale şi colective. Multe sînt originale, provenind din colecțiile supraviețuitorilor, ale rudelor, ale prietenilor.

Un cuvînt înainte pentru vorbitorii de limbă română

de Itzhak Artzi

O muncă de trei ani de zile a unei mici echipe de fanatici a dat naştere acestei cărţi: "O istorie a evreilor din oraşul Siret".
În anii frumoşi ai existenţei sale, Siretul a fost un orăşel cu circa 3200 de evrei, cam o treime din totalul locuitorilor.
Azi, organizaţia din Israel a originarilor din Siret numără doar circa 150 de membri. Ştim şi de alţi sireteni, în număr mic, dispersaţi în toate colţurile lumii. Pe zi ce trece, însă, numărul siretenilor evrei scade.
Ce ne-a împins la acest efort? Simţămîntul că acesta e ultimul moment: acum or niciodată. Sîntem în întîrziere. Dacă am fi pornit la drum cu zece ani în urmă ne-ar fi fost mai uşor. Probabil că materialul ar fi fost mai bogat. În cea ce priveşte partea istorică, am folosit surse existente, inclusiv surse româneşti. Problemele mai dificile s-au creat atunci cînd am ajuns la povestea deportării, revenirea în Siret după război, lichidarea comunităţii prin emigrare pînă la dispariţia ultimului evreu, Herbert Gropper.
Partea cea mai grea a fost de a-i identifica pe acei ce-şi aduc aminte şi ştiu să povestească.
Trei au fost centrele de deportare ale evreilor din Siret: Djurin, Tibulovca, Berşad. Vorbesc de concentrări mai mari. Individual, evreii din Siret au ajuns în cele mai îndepărtate ghettouri, lagăre de muncă forţată. Am reuşit să consemnăm şi povestea lor.
Datorită unui efort colectiv de aducere aminte am "reconstruit" centrul comercial, centrul evreiesc al oraşului. Pentru a-i marca pe cei

Feivish Herman, and Dr. David Shaari. We are especially grateful to Shemaia Avni for his assistance in the editing of the material.

The professional editing and preparation of the material for publication was entrusted to the faithful and experienced hands of Yehuda Ofer.

Finally, after a difficult birth, the finished book stands before you. We hope that it will reach everyone who came from Siret and their descendants, both in Israel and abroad.

When the town of Siret will be covered by the clouds of forgetfulness, when clods of earth will be heaped over the last members of the Siret community, this book will constitute a living monument, that will tell something about the world of our parents and of all the generations that preceded us, and are no more. With the sense that we have fulfilled our obligation to them, we send this book into the wide world.

We regret that Dr. David Shaari, Chaim Shani and Shemaiah Avni passed away without the privilege of seeing the book. We will not forget their contribution.

by Ha-Sefer, the publishing house of the Federation of Roumanian Communities; in our book, we drew upon this comprehensive research. We have not forgotten the role played by the late Herbert Gropper in introducing the cemetery to the European consciousness and in the restoration of the site.

Our goal has been to reconstruct the pages of history, from the distant past to recent times, culminating in the total disappearance of the community. *Our Siret* is a lengthy portrayal of the struggle to survive of a small, diverse community. We therefore described both everyday life and the holy, not forgetting the institutions that comprised the community, the individuals of the community, its suffering during the First World War, and especially the chronicle of its anguish during the Second World War, from the deportation to Calafat and Craiova, and afterwards to Transnistria; the struggle for existence; the unsuccessful attempt to renew Jewish life in the ruins of the town; and, finally, the departure for Eretz Israel.

We portrayed the life of the community in all its different periods, and described in as great detail as possible the individuals, both religious and nonreligious, who headed the community and fashioned its character.

We extended an open invitation to anyone who desired or was capable of writing, but only a few individuals wrote articles for the book. The contributors are solely responsible for this section of the book, and, therefore, we could not take the place of family members who did not contribute. The deficient nature of this section is due to these constraints.

The book was edited by an Editorial Committee consisting of the following members: Zili Tanenbaum (Kaufman), Medi Weinisch (Anderman), Rika Holinger (Kraft), Willi Holinger, Dov Frucht, Haim (Karl) Reicher, Haim (Karl) Shani (Schnarch), and Dr. Eliahu Sela (Saldinger). The editors were Yitzhak Artzi (Itziu Herzig),

section of the book. We made the utmost efforts to reveal any bit of information, and not to forget anyone. Taking into account the conditions under which we worked, we beg the reader's understanding and forgiveness for any oversights.

As regards the lists of those who perished in Transnistria, we used the memorial plaques in the Great Synagogue in Siret, that were later transferred to the memorial stone that was erected in the Holon cemetery. Photographs of the memorial plaques are given prominence in the book, in such a manner that the names can be read; we regret any omissions and request the reader's forgiveness. If our attention is drawn to omissions, we intend, after the publication of *Our Siret*, to issue circulars that will be sent to all the purchasers of the book known to us.

This book represents three years of exhaustive labors. We intend to give it the widest possible distribution, in the belief that it belongs in the home of every family that traces its origins to Siret. It is intended for the remaining survivors, and especially for the members of the following generations, who will want to know how some 2,300 Jews fashioned their lives in a small town, how they struggled to remain Jews, how they were deported from their homes, how they renewed their lives after the war, moving, for the most part, to Eretz Israel, and initiating modest memorial projects. The book *Our Siret* is the central such project. The book will be found among family members, and in public and university libraries, in memory of a world that was and is no more.

The book attempts to describe all the various periods of the town from its inception to the present, naturally concentrating on the history of its Jews. We searched for any descriptions, no matter how small, of a Jewish presence in the town. The most conspicuous evidence of such a presence is the ancient cemetery, that was recently the subject of a fundamental study, edited by Professor Silviu Sanie, and published

Preface

Yitzhak Artzi

Our Siret is late in appearing, when there are very few surviving Jews from Siret. Indeed, it could be said that this book is being published at one minute to twelve.

We therefore encountered great difficulties in the book's preparation. We had access to most of the written sources, and we took strenuous efforts to obtain information from the thinning ranks of the survivors regarding the period of the deportations. To this end, we convened a number of meetings in which the survivors told their stories.

We turned the stories and recollections by individuals into a collective story that was written by a survivor from Transnistria, Dr. Eliahu Sela (Saldinger). We also scattered personal stories, by those who witnessed and experienced them, throughout the main narrative, thus making these chapters more expansive and authentic.

The reconstruction of the Jewish life of Siret in the period between the two World Wars posed a difficult task for us. Here, too, we made use of the recollections of the elderly from the town, that we cross-checked with material from the few written sources that we found. Special attention was devoted to a portrayal of life in Siret: its cultural, religious-traditional, social, artistic, and political aspects, and its youth movements. Our reconstruction of the spirited life of the town is based on the memories of the few who remain with stories to tell; we also sought to reconstruct portraits of the individuals who left their mark on the life of the town.

We hope that we have not omitted anyone who should be remembered. We apologize for any omissions or errors in this

Our Siret (Sereth)

סיפורה של סירט-סֶרֶט,
שמחותיה וייסוריה, כפי שנשתמר
בלב בניה ובנותיה.

